

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav české literatury a literární vědy

Filologie – dějiny literatury

Tomáš M a t ě j e c

František Jan Vavák
na cestě za vzděláním a kulturou

František Jan Vavák
on the way to learning and culture

Disertační práce

vedoucí práce: doc. PhDr. Jaroslav Kolár, CSc.

2008

Prohlašuji, že jsem disertační práci vykonal samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Mgr. Tomáš Matějec

Obsah

0. Úvod	5
1. Přehled pramenů a literatury	8
2. Život F. J. Vaváka	17
2.1 Předkové	17
2.2 Dětství a mládí	21
2.2.1 Narození, křest	21
2.2.2 První léta života	22
2.2.3 Matka, její kulturní zájmy	22
2.2.4 Otec, jeho kulturní zájmy	23
2.2.5 Bratři, jejich vzdělání	25
2.2.6 Kostel	25
2.2.7 Duchovní v rodině	26
2.2.8 Zájem o vzdělání v dětství	26
2.2.9 Škola	28
2.2.10 Další vzdělávání	30
2.2.11 Rolnické povinnosti	31
2.2.12 Cesty	32
2.2.13 Zpěv	36
2.2.14 Poslušnost	37
2.2.15 Odpor okolí	38
2.2.16 Otcův spor se sirotčím písařem	38
2.3 Zralý věk	39
2.3.1 Hospodářství	39
2.3.2 Manželství, rodina	42
2.3.3 Správa milčické obce	44
2.3.4 Pocty	49
2.4 Poslední léta života	60
2.5 Potomci	64
3. Kontakty F. J. Vaváka	67
3.1 Vrchnostenští úředníci	67
3.1.1 Jan Josef Baierweck	67
3.1.2 Další vrchnostenští úředníci	71
3.2 Duchovenstvo	74
3.2.1 Josef Pingas	75
3.2.2 František de Paula Švenda	82
3.2.3 Jan Nepomuk Groh	84
3.2.4 Skramniční faráři (Jakub Hynek Zelenka, František Puchler)	86
3.2.5 Skramniční kaplani	89
3.2.6 Další místní kněží (Jan Chmela)	91
3.3 Laici spojení s životem církve	94
3.3.1 Josef Hořícký	94
3.3.2 Jan Rulík	99

3.4	Venkovští učitelé	104
3.5	Písmáci (Kot'ara, Melezínek, Bláha)	106
3.6	Pražští přátelé a příznivci.	110
3.6.1	Václav Matěj Kramerius.	111
3.6.2	František Faustin Procházka	113
3.6.3	Josef Dobrovský	115
3.6.4	František Martin Pelcl	119
3.6.5	Antonín Jaroslav Puchmajer	120
3.6.6	Stanislav Vydra	120
3.6.7	Aleš Pařízek	124
3.6.8	Joseph Anton von Riegger	125
3.6.9	Bohumír Jan Dlabač	126
3.6.10	Karel Rafael Ungar	127
3.6.11	František Xaver Němeček	129
3.6.12	Václav Hanka	131
3.7	Mimopražští přátelé a příznivci	132
3.7.1	Tomáš Fryčaj	132
3.7.2	František Vladislav Hek	134
3.7.3	Jakub Jan Ryba	135
3.7.4	Antonín Šrámek	137
3.7.5	Severus Miláček	140
4.	Četba F. J. Vaváka	142
4.1	Seznam z roku 1782	142
4.2	Seznam z roku 1807	145
4.3	Bible	148
4.4	Duchovní literatura	150
4.5	Historiografie	158
4.6	Jiná vzdělávací četba	162
4.7	Zakázané knihy	164
4.8	Písemnictví doby humanistické, zvl. veleslavínské	169
4.9	Obrozené písemnictví	175
5.	Závěr	184
6.	Prameny a literatura	188
6.1	Poznámka o citování pramenů a literatury	188
6.2	Zkratky užívané v citacích pramenů a literatury	190
6.3	Soupis pramenů a literatury	191
Příloha – Seznam vlastních knih		198
	Ediční poznámka	198
	Kvart	200
	Oktáv	201
	Menší oktáv	209

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav české literatury a literární vědy

Filologie – dějiny literatury

Tomáš M a t ě j e c

František Jan Vavák
na cestě za vzděláním a kulturou

František Jan Vavák
on the way to learning and culture

Disertační práce

vedoucí práce: doc. PhDr. Jaroslav Kolár, CSc.

2008

Prohlašuji, že jsem disertační práci vykonal samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Mgr. Tomáš Matějec

Obsah

0. Úvod	5
1. Přehled pramenů a literatury	8
2. Život F. J. Vaváka	17
2.1 Předkové	17
2.2 Dětství a mládí	21
2.2.1 Narození, křest	21
2.2.2 První léta života	22
2.2.3 Matka, její kulturní zájmy	22
2.2.4 Otec, jeho kulturní zájmy	23
2.2.5 Bratři, jejich vzdělání	25
2.2.6 Kostel	25
2.2.7 Duchovní v rodině	26
2.2.8 Zájem o vzdělání v dětství	26
2.2.9 Škola	28
2.2.10 Další vzdělávání	30
2.2.11 Rolnické povinnosti	31
2.2.12 Cesty	32
2.2.13 Zpěv	36
2.2.14 Poslušnost	37
2.2.15 Odpor okolí	38
2.2.16 Otcův spor se sirotčím písařem	38
2.3 Zralý věk	39
2.3.1 Hospodářství	39
2.3.2 Manželství, rodina	42
2.3.3 Správa milčické obce	44
2.3.4 Pocty	49
2.4 Poslední léta života	60
2.5 Potomci	64
3. Kontakty F. J. Vaváka	67
3.1 Vrchnostenští úředníci	67
3.1.1 Jan Josef Baierweck	67
3.1.2 Další vrchnostenští úředníci	71
3.2 Duchovenstvo	74
3.2.1 Josef Pingas	75
3.2.2 František de Paula Švenda	82
3.2.3 Jan Nepomuk Groh	84
3.2.4 Skramniční faráři (Jakub Hynek Zelenka, František Puchler)	86
3.2.5 Skramniční kaplani	89
3.2.6 Další místní kněží (Jan Chmela)	91
3.3 Laici spojení s životem církve	94
3.3.1 Josef Hořícký	94
3.3.2 Jan Rulík	99

3.4	Venkovští učitelé	104
3.5	Písmáci (Kot'ara, Melezínek, Bláha)	106
3.6	Pražští přátelé a příznivci.	110
3.6.1	Václav Matěj Kramerius.	111
3.6.2	František Faustin Procházka	113
3.6.3	Josef Dobrovský	115
3.6.4	František Martin Pelcl	119
3.6.5	Antonín Jaroslav Puchmajer	120
3.6.6	Stanislav Vydra	120
3.6.7	Aleš Pařízek	124
3.6.8	Joseph Anton von Riegger	125
3.6.9	Bohumír Jan Dlabač	126
3.6.10	Karel Rafael Ungar	127
3.6.11	František Xaver Němeček	129
3.6.12	Václav Hanka	131
3.7	Mimopražští přátelé a příznivci	132
3.7.1	Tomáš Fryčaj	132
3.7.2	František Vladislav Hek	134
3.7.3	Jakub Jan Ryba	135
3.7.4	Antonín Šrámek	137
3.7.5	Severus Miláček	140
4.	Četba F. J. Vaváka	142
4.1	Seznam z roku 1782	142
4.2	Seznam z roku 1807	145
4.3	Bible	148
4.4	Duchovní literatura	150
4.5	Historiografie	158
4.6	Jiná vzdělávací četba	162
4.7	Zakázané knihy	164
4.8	Písemnictví doby humanistické, zvl. veleslavínské	169
4.9	Obrozené písemnictví	175
5.	Závěr	184
6.	Prameny a literatura	188
6.1	Poznámka o citování pramenů a literatury	188
6.2	Zkratky užívané v citacích pramenů a literatury	190
6.3	Soupis pramenů a literatury	191
Příloha – Seznam vlastních knih		198
	Ediční poznámka	198
	Kvart	200
	Oktáv	201
	Menší oktav	209

0. Úvod

Předkládaná disertační práce je věnována životu a působení Františka Jana Vaváka, patrně nejznámějšího z literárních samouků osmnáctého, resp. počátku devatenáctého století, jejichž literární činnost se v jistém smyslu (zvl. časově, ale ne jen časově) pohybuje na pomezí mezi barokním písemnictvím a literaturou národního obrození.

V souvislosti s tím se otevírají dvě otázky: jednak je to otázka zdrojů, z nichž tito samoukové čerpali svoje vzdělání, jednak s tím související otázka vztahu těchto autorů ke starší, „tradiční“ literární aktivitě barokní doby (případně k písemnictví humanistickému, nebo dokonce středověkému) na jedné straně a k rodící se, „nové“ literatuře obrozené. V této práci předkládáme příspěvek k řešení těchto otázek, nakolik k němu může poskytnout materiál bohatá a relativně dobře zachovalá písemná pozůstalost Vavákova. Soustavně se přitom zaměřujeme zvláště na první z uvedených otázek – v souvislosti s hledáním odpovědi na ni se však v naší práci rýsují určité náznaky odpovědi také na druhou z nich.

V předkládané disertační práci se soustředíme na tři následující okruhy:

- 1) na informace obecně životopisné, zvl. pokud mohou nějak přispět k otázce původu Vavákova vzdělání (sem také zařazujeme výklad o různých „pocích“, kterých se Vavákovi během života dostalo, jednak pro obecnou zajímavost této otázky, jednak pro její souvislost s oddílem následujícím);
- 2) na co možná důkladný přehled Vavákových kontaktů s nositeli vzdělanosti jak v jeho nejbližším okolí, tak v širším „zeměpisném“ okruhu, zasahujícím především Prahu a dále některá menší kulturní centra (Hradec Králové, Kutná Hora, České Budějovice), a to v časovém měřítku co možná širokém (prakticky od 70. let do Vavákovy smrti roku 1816; pro starší dobu z větší části chybějí doklady);
- 3) na pokus o rekonstrukci Vavákovy četby, nakolik to jen současný stav poznání Vavákovy písemné pozůstalosti a příslušného literárního kontextu umožňuje.

V první z uvedených oblastí nutně navazujeme na starší zpracování Vavákova životopisu, počínaje Němečkovou prací z roku 1796¹ a její českou úpravou z počátku devatenáctého století², které si dosud podržují svoji cenu (přestože jde spíše o propagační brožury než o skutečně kritické životopisy), přes drobné příspěvky publikované během 19. století³, dále přes cenný pokus o Vavákovu obecnější charakteristiku z pera Josefa Pekaře⁴, olbřímí, prakticky celoživotní práci Jindřicha Skopce, uloženou v poznámkách k jeho edici Vavákových *Pamětí*⁵, užitečné příspěvky Zíbrtovy⁶, nepříliš šťastnou monografii Kutnarovu z roku 1941⁷ až po vynikající komentovanou edici Vavákova vlastního životopisu, kterou v nelehkých a vavákovským studiím nepříliš přejících sedmdesátých letech připravila Pekařova a Skopcova „zapomenutá“ žačka Stanislava Jonášová-Hájková⁸; cenný materiál poskytly také dvě rodopisné studie – starší

---

¹ *Lebensbegebenheiten*.

² *Zrcadlo*.

³ Např. SABINA, K., František Vavák a jeho spisy, PROKOP, K. V., Staré vzpomínky.

⁴ PEKAŘ, J., *Paměti Františka Jana Vaváka*.

⁵ *Paměti I-V*.

⁶ Zvl. ZÍBRT, Č., Fratišek Jan Vavák.

⁷ KUTNAR, F., *František Jan Vavák*.

⁸ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, 1979.

Hellichova⁹ a relativně nedávná Elznicova¹⁰; užitečným zdrojem životopisného materiálu nám byla také rozsáhlá pozůstalost Jindřicha Skopce, uložená v archivu Národního muzea (zde zvl. téměř dokončená, ale nevydaná edice posledních dvou dílů *Paměti*¹¹), a menší, ale rovněž cenná pozůstalost Stanislavy Jonášové-Hájkové, uložená tamtéž (v ní především drobná ineditní monografie, kterou Jonášová-Hájková připravila v první polovině čtyřicátých let pro nakladatelství Vyšehrad a která patrně narazila na okupační cenzuru¹², a také pečlivě připravené přednášky ze šedesátých a počátku sedmdesátých let¹³); doplňky k těmto starším zpracováním, čerpané zvláště z Vavákovy rukopisné pozůstalosti, uložené zčásti v knihovně Národního muzea, zčásti v literárním archivu Památníku národního písemnictví a z malé části též v Polabském muzeu v Poděbradech, jsou v tomto oddílu práce relativně méně hojné. Životopisný materiál zde ovšem ani zdaleka není vyčerpán v úplnosti (to by v rámci jediné disertační práce sotva bylo možné, vždyť v některých obdobích lze na základě písemné pozůstalosti sledovat Vavákovy životní osudy prakticky den ode dne); nezbytný výběr je tedy podřízen zvláště oběma hlediskům uvedeným výše, tj. snažíme se zařazovat všechno to, co osvětluje Vavákovu cestu ke vzdělání, a dále alespoň část materiálu přispívajícího nějak k Vavákově osobní charakteristice, resp. k charakteristice myšlenkového světa, ve kterém se pohyboval; krom toho věnujeme více pozornosti těm oblastem Vavákova života a působení, v jejichž výkladu se odchylujeme od starších publikovaných názorů.

Druhý okruh – Vavákovy kontakty – je do značné míry jádrem naší práce. Je zpracován, jak máme za to, v relativní úplnosti (nakolik to jen umožňuje současný stav zpracování Vavákovy písemné pozůstalosti). Jde o oblast, kterou dosavadní literatura k tématu spíše naznačuje než důkladně zpracovává (výjimkou je prakticky jen Pletzerova studie o Vavákových stycích s českobudějovickým kanovníkem Pingasem¹⁴). Z toho důvodu v této části práce větší měrou než ze sekundární literatury vycházíme z pramenů, jimiž jsou nám zde především již zmíněné *Paměti*, vydané, resp. připravené k vydání Jindřichem Skopcem, menší měrou Vavákův vlastní životopis, vydaný Jonášovou-Hájkovou, a zvláště také některé úseky Vavákovy rukopisné pozůstalosti, pokud jsou uloženy v knihovně Národního muzea (zvl. *Sbor písní*) nebo v literárním archivu (zvl. Vavákova korespondence); užitečnou pomůckou nám v nejednom případě byl také Zíbrtův „nesoustavný přehled“ Vavákovy korespondence v jeho největší vavákovské studii.¹⁵ Jak již bylo řečeno, tato část výkladu pokládáme do značné míry za „definitivní“, tj. lze očekávat, že k jednotlivým Vavákovým kontaktům sice budou doplněny více či méně početné opomenuté doklady, ale stěží se bude příliš měnit obraz těchto kontaktů jako celku. (Snad jediná možnost výrazněji doplnit stávající obraz by se naskytla v případě, že by se podařilo nalézt prameny pro relativně málo doloženou první polovinu Vavákova života, tj. asi do poloviny sedmdesátých let osmnáctého století; takový šťastný nález však lze jen sotva očekávat.)

Konečně poslední, třetí okruh – Vavákova četba – představuje v kontextu vavákovských studií rovněž určitou novinku, alespoň potud, že přes relativně bohatý materiál, který k poznání Vavákovy četby poskytuje písemná pozůstalost, byla tomuto tématu věnována dosud převážně jen letmá¹⁶ nebo částečná¹⁷ pozornost. V našem výkladu

⁹ HELLICH, J., *Rod Vaváků z Adlaru*.

¹⁰ ELZNIC, V., *Rodokmen Františka Jana Vaváka, rychtáře milčického*.

¹¹ ANM, fond Jindřich Skopec, karton č. 8, inv. č. 260/10 (kniha VI.) a inv. č. 260/11 (kniha VII.).

¹² ANM, fond Stanislava Jonášové-Hájkové, karton č. 2, inv. č. 58.

¹³ ANM, fond Stanislava Jonášové-Hájkové, karton č. 2, inv. č. 67-71

¹⁴ PLETZER, K., *Přátelství Františka Jana Vaváka s českobudějovickým kanovníkem Josefem Pingasem*.

¹⁵ ZÍBRT, Č., *Fratišek Jan Vavák*.

¹⁶ PEKAŘ, J., *Paměti Františka Jana Vaváka*, s. 266, 277. ŠMÍD, L., *Lidové kronikáři středního Polabí* 1, s. 25, 36.

vycházíme především ze seznamu knižních titulů dochovaných v pozůstalosti (první, který je jakožto seznam Vavákovy četby součástí *Pamětí*, vydal Jindřich Skopec; edici dochované části druhého seznamu, vl. soupisu knih obsažených ve Vavákově domácí knihovně, který je dnes uložen v literárním archivu, připojujeme v příloze k této práci) a dále z různých dokladů o Vavákově četbě roztroušených v *Pamětech*, korespondenci, *Sboru písní* i v některých Vavákových drobnějších rukopisných pracích. I naše zpracování této oblasti je do značné míry jen náznakem možného, alespoň relativně úplného výkladu, který by se mj. alespoň některým významnějším titulům musel věnovat větší měrou a důkladněji, než to v předkládané práci bylo možné (mj. pro omezené poznání Vavákovy písemné pozůstalosti, sloužící tu jako jeden z hlavních pramenů, resp. pro dosud značně omezené poznání literárního kontextu osmnáctého století, na nějž Vavákova četba ve značné míře odkazuje).

---

¹⁷ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vavák a jeho pojetí českých dějin, s. 337-340, KUTNAR, F., *František Jan Vavák*, s. 58-59.

1. Přehled pramenů a literatury

O pramenech k Vavákovu životu lze obecně říci, že jsou poměrně bohaté (sedm knih *Pamětí*, šest kartonů pozůstalosti v LA PNP) a dosud jen zčásti zpracované. Je tu jistý nepoměr mezi druhou polovinou života (zhruba od poloviny 80. let 18. století), která je zdokumentována velmi dobře (relativně bohaté záznamy v *Pamětech*, korespondence, doklady o úřední činnosti v pozůstalosti, příležitostná poezie, doklady v novinách, Němečkova a Fryčajova biografie), a první polovinou (od dětství a mládí do uvedeného přelomu), kde jsou rozsáhlá „bílá místa“ a kde řadu údajů známe až z poměrně pozdních zápisů v *Pamětech* (kde jich však není příliš mnoho) a především ve vlastním životopisu. Většina pramenů pochází přímo z Vavákovy ruky, případně jsou prací Vavákových přátel a větší měrou jeho „vzdálených příznivců“ (Němeček, Rulík).

Pokud jde o Vavákovy vlastní práce, o dětství a mládí, jak již bylo řečeno, se dovídáme nejvíce z vlastního životopisu, který psal roku počátkem roku 1796 patrně na popud svého životopisce F. X. Němečka jako podklad pro jeho práci *Lebensbegebenheiten des vortrefflichen Menschen und Landwirths Franz Wawak*, vydanou ještě téhož roku 1796. V rukopise je tato Vavákova práce označena jako *Popsání života Fraňka Jána Vaváka* a je rozdělena na čtyři oddíly. Nejzajímavější z nich je první oddíl čítající 38 stran rukopisu, je v úvodu věnován vypsání údajů o Vavákových předcích a dále popisuje příhody z Vavákova dětství a mládí až do jeho sňatku r. 1762. Další oddíly jsou postupně věnovány Vavákovým zemědělským zkušenostem a názorům na selské hospodaření (tento oddíl je nadepsán „V hospodářství“ a zabírá 14 stran rukopisu), jeho působení jako správce (rychtáře) rodné obce („V povinnosti“, 27 stran) a Vavákovu oblíbenému zeměměřictví („V umění zemoměřickém“, 5 stran). Rukopis není dokončen, zvláště poslední, čtvrtá část je kusá, patrně proto, že objednavatel nechtěl nebo nemohl na dokončení čekat a raději se spokojil s neúplnou prací. Možná také Vaváka od práce odvolal začátek zemědělské sezóny¹⁸. Rukopis se dochoval, spolu s některými dalšími Vavákovými rukopisy, v pozůstalosti Aloise Jirásky¹⁹. Širší odborné veřejnosti zůstal poměrně dlouho neznám, proto s ním například nepracuje Kutnarova monografie z roku 1941.²⁰ První zprávu o něm podala Stanislava Jonášová-Hájková roku 1946 ve svém článku v *Českém lidu*²¹. Táž autorka připravila pečlivou edici celého Vavákova spisku, která vyšla v 70. letech ve *Středočeském sborníku historickém*²².

Pro léta 1770 až 1816, tj. pro dobu zhruba od Vavákova třicátého roku prakticky až do jeho smrti jsou přebohatým pramenem Vavákovy *Paměti*, které psal bez větších přestávek po celou uvedenou dobu. V *Pamětech* najdeme doklady např. o Vavákových kontaktech s blízkými přáteli, jako byli královéhradecký a později českobudějovický kanovník Josef Pingas²³ nebo kutnohorský měšťan Josef Hořícký²⁴, o Vavákových

¹⁸ Rukopis začal psát v lednu 1796 (23. ledna) a poslední datovatelná práce na něm je z března téhož roku (JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 225), a známe z mnoha jeho prací poznámky o tom že „nemůže psát, musí vorat“ (srov. např. *Paměti* III, 2, 63).

¹⁹ LA PNP, fond Alois Jirásek, T 3 E/1, inv. č. 32 901.

²⁰ Kutnar, F., *František Jan Vavák*.

²¹ JONÁŠOVÁ[-HÁJKOVÁ], Stanislava: F. J. Vavák. *Český lid*. 1946, roč. 33, č. 8, s. 113-114.

²² JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, Stanislava: Vlastní životopis F. J. Vaváka. *Středočeský sborník historický*. 1978, roč. 13, č. 2, s. 123-155 [úvod, ediční poznámka, edice prvního oddílu *Popsání*]; JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, Stanislava: Vlastní životopis F. J. Vaváka. Dokončení. *Středočeský sborník historický*. 1979, roč. 14, č. 1, s. 225-248 [edice druhého, třetího a čtvrtého oddílu *Popsání*].

²³ Např. II, 2, 45; II, 2, 76; III, 3, 32; IV, 125; V, 110-111.

²⁴ Např. III, 2, 42; III, 3, 80; IV, 79; IV, 186.

cestách do Prahy²⁵ i na jiná místa v Čechách²⁶, o jeho nečetných, ale v pozdější literatuře často připomínaných a pro něj samého jistě nebezvýznamných setkáních s panovníky²⁷, o setkáních s představiteli českého kulturního života²⁸, o jeho účasti na poutích²⁹, o jeho smýšlení a činnosti v dobách josefinských reforem³⁰, o jeho činnosti jako rychtáře³¹ a vůbec o jeho veřejném působení³², o počtech, kterých se mu dostalo, např. o udělení plzeňského občanství roku 1794³³, o Vavákově rodině, zvláště o jeho přímých potomcích³⁴ atd. Částečně se vrací i k některým událostem před rokem 1770³⁵. Rukopis *Pamětí* (sedm vázaných knih³⁶) je uložen v knihovně Národního muzea³⁷. Různé úryvky z *Pamětí* byly otiskovány v časopisech od poloviny 19. století³⁸, nejrozsáhlejší úryvek *Pamětí* vydal ve své práci týkající se selského povstání roku 1775 Josef Miškovský³⁹. K vydání celého rukopisu přistoupil na počátku 20. století Jindřich Skopec. První svazek vyšel roku 1907 a do roku 1938 se podařilo vydat prvních pět knih Vavákova rukopisu⁴⁰. Přestože Skopcovy ediční zásahy do textu neodpovídají současnému standardu⁴¹, edice si uchovává svůj značný význam pro poznání Vavákova díla. Během druhé světové války dokončil Jindřich Skopec strojopis edice 6. a 7. knihy, ale k vydání již nedošlo, ačkoli se o něm snad po skončení války (Jindřich Skopec zemřel r. 1942) uvažovalo a jednalo. Strojopis edice 6. a 7. knihy spolu s kartotékou připravovaného rejstříku k celému dílu a dalšími pracovními materiály k edici je uložen jako součást Skopcovy pozůstalosti v archivu Národního muzea⁴².

Materiál pro životopis poskytují i mnohé další Vavákovy spisy, některé více, jiné méně, ale prakticky není rozsáhlejší Vavákovy práce, z níž by alespoň malou životopisnou drobnost nebylo možno vytěžit. Ze spisů, které obsahují větší podíl životopisného materiálu, jmenujme např. vypsání milčických požárů citované někdy jako *Více ohňův v Milčicích*, jindy jako *Ohně v Milčicích*⁴³ nebo s ním provázaný popis událostí v době sedmileté války (1756-1763) *Vojna sedmiletá*⁴⁴. Různou míru

²⁵ Např. IV, 13.

²⁶ Např. IV, 156-157 (Zbraslav); V, 19-35 (Praha, Andělská hora a Karlovy Vary, Ostrov).

²⁷ Např. II, 1, 40 (Josef II.); IV, 113 (František II.).

²⁸ Např. III, 2, 83 (s Dobrovským).

²⁹ Např. V, 191-195 (Praha, svatojánská pout'); III, 1, 115 (Stará Boleslav); II, 2, 83 (Zásmuky); V, 139. (Skramníky)

³⁰ Např. I, 2, 30-31 (toleranční patent); I, 2, 55-58 (účast v toleranční komisi).

³¹ Např. II, 1, 108, II, 2, 4.

³² Např. IV, 116-117 (dopis černokosteleckých rychtářů knížeti Janovi z Lichtenštejna).

³³ Např. III, 1, 119-122.

³⁴ Např. IV, 134-135, 189 (syn Josef); V, 181 (syn Prokop); III, 2, 23; IV, 103; IV, 134 (syn Ivan); III, 4, 9, IV, 113; V, 103-104, 114, 156 (syn Vojtěch); V, 181 (Anna, manželka syna Martina); IV, 178-180 (souhrnné zápisky o rodině).

³⁵ Např. III, 1, 114 (živelní pohromy v Milčicích od r. 1749).

³⁶ 1. kniha 1770-1783, 2. kniha 1784-1790, 3. kniha 1791-1801, 4. kniha 1802-1806, 5. kniha 1807-1810 (do 12. srpna), 6. kniha 1810-1814 (do 8. dubna), 7. kniha 1814-1816.

³⁷ Sign. KNM I E 1, kniha 1-7.

³⁸ Nejstarší otisk v Lumíru 1855: Z památek F. V. rolníka v Milčicích. *Lumír*. 1855, roč. 5, č. 9-14, s. 209-212, 282-285, 306-308, 331-332.

³⁹ MIŠKOVSKÝ, J., *Selské povstání r. 1775*. Český Brod, 1886.

⁴⁰ *Paměti* I-V. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1907-1938. Porobný rozpis viz v Soupisu pramenů literatury na konci práce).

⁴¹ Zvl. v prvních svazcích editor připravoval edici převážně s ohledem na čtenáře-neodborníka, části textu z různých důvodů vypouštěl, během práce sílil zřetel na odborné uživatele, takže vynechávky v textu téměř mizí.

⁴² ANM, fond Jindřich Skopec, zvl. karton č. 8, inv. č. 260/10 (strojopis edice VI. knihy), 260/11 (strojopis edice VII. knihy). Srov. POKORNÝ, P. R., ŠUBRTOVÁ, A., *Jindřich Skopec*, zvl. s. 12 a 16.

⁴³ *Paměti* IV, 105-116 rkp., 124-130 rkp.

⁴⁴ *Paměti* IV, 118-124 rkp., 130-162 rkp., 361-368 rkp.

životopisných údajů obsahují například práce, jako je rozsáhlá předmluva k písni *Hrstka popele z kostí plzenských*⁴⁵, historické písně *O vypálení vsi Milčic roku 1757*⁴⁶ nebo *Píseň historická o zkáze, těžkostech a trestách roboty*⁴⁷, nebo drobná „milčická vlastivěda“ *Vypsání vsi Milčic*⁴⁸ nebo Vavákovy „genealogie“⁴⁹. Část těchto a podobných prací Vavák sám zařadil do textu *Pamětí* a spolu s ním je vydal Jindřich Skopec (*Píseň historická o zkáze, těžkostech a trestách roboty*), nebo jejich vydání alespoň zamýšlel (*Ohně v Milčicích, Vojsa sedmiletá*). Také některé práce Vavákem do *Pamětí* nepojaté vydal Skopec v dodatcích k příslušným knihám (*Hrstka popele z kostí plzenských, Vypsání vsi Milčic*). Některé práce vyšly v samostatných knižních nebo časopiseckých edicích (*O vypálení vsi Milčic roku 1757*)⁵⁰. Značné množství Vavákových prací však zůstává v rukopise⁵¹.

V souvislosti s pracemi Vaváka samého je třeba zmínit jeho korespondenci, jejíž dochovaná část je uložena většinou v literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, pouze dvě nevelké písemnosti jsou uloženy v Polabském muzeu v Poděbradech⁵². Korespondence přijatá čítá celkem osmdesát jedna⁵³ dopisů z let 1783-1816 od třiceti osob a pěti korporací, zastoupena je korespondence úřední (např. dopisy vrchnostenského úřadu v Poděbradech, dopisy vrchnostenských úředníků Johanna Josefa Baierwecka a Vojtěcha Jana Marleho), rodinná (dopisy synů Ivana a Vojtěcha, synovce Václava ze Lstiboře), dopisy přátel (Josef Pingas, Josef Hořický, František de Paula Švenda) a bližších či vzdálenějších známých (ze známějších jmen např. Tomáš Fryčaj, Václav Hanka, František V. Hek). Korespondence odeslaná má celkem dvacet devět⁵⁴ položek z let 1787-1815 celkem dvaceti šesti⁵⁵ adresátům a zastoupena je opět korespondence úřední (vrchnostenskému úřadu v Poděbradech), rodinná (dopisy synům Ivanovi a Vojtěchovi), dopisy přátelům (zvl. Josefu Pingasovi) a známým (mj. Bohumíru Janu Dlabačovi, Václavu Matěji Krameriovi, Janu Rulíkovi, Janu Ferdinandu Schönfeldovi). V případě korespondence odeslané jde většinou o Vavákovy koncepty, jen výjimečně se nám dochoval skutečně odeslaný Vavákův dopis.⁵⁶ Jak Vavákova

⁴⁵ Vydána v *Pamětech* III, 4, 49-61; rukopisy: KNM Praha IV D 62; LA PNP, fond František Jan Vavák, *Hrstka popele*; LA PNP, fond Alois Jirásek, T 3 E/17, inv. č. 32 917.

⁴⁶ *Sbor*, s. 245-246. Vyd. FIALA, J., *České písně ze slezských válek*, s. 131-137. Jiný rukopis LA PNP, fond Alois Jirásek, T 3 E/24, inv. č. 32 924.

⁴⁷ *Sbor*, s. 226-238. Vydána v *Pamětech* II, 2, 96-114.

⁴⁸ Vydáno v *Pamětech* III, 4, 70-88; rukopis LA PNP, fond František Jan Vavák, *Vypsání vsi Milčic*.

⁴⁹ Genealogia vavákovská, LA PNP, fond Alois Jirásek, T 3 E/20, inv. č. 32 920; Strom rodu vavákovského od roku 1639, LA PNP, fond František Jan Vavák.

⁵⁰ FIALA, J., *České písně ze selských válek*, s. 131-137.

⁵¹ Uloženy jsou jednak v LA PNP ve fondech František Jan Vavák (5 kartonů; srov. BAŤHA, F., *František Vavák*) a Alois Jirásek (1 karton), jednak v KNM (zde vedle rukopisu *Pamětí* zvl. soubor různých písní, mj. historických *Sbor písní mnohejch*; srov. BARTOŠ, F. M., *Soupis rukopisů Národního muzea v Praze I-II*). Malá část rukopisů je uložena také v Polabském muzeu v Poděbradech. Opisy některých Vavákových prací, příp. pomůcky k jejich studiu se nacházejí v archivu Národního muzea v pozůstalostech Jindřicha Skopce (15 kartonů) a Stanislavy Jonášové-Hájkové (4 kartony).

⁵² PMP, rukopisy H 19.183 (F. J. Vavák vrchnostenskému úřadu v Poděbradech, leden 1782), H 19.190 (vinš skramnickému faráři Václavu Zákorovi z roku 1814). Za sdělení a ochotnou spolupráci děkuji archiváře poděbradského muzea PhDr. Heleně Lipavské.

⁵³ Všechny v LA PNP, z toho 76 ve fondu František Jan Vavák (73 řazeno v 1. kartonu mezi korespondenci, jeden mezi ostatními rukopisy ve 2. kartonu, dva ve 4. kartonu), pět ve fondu Alois Jirásek.

⁵⁴ Z toho 27 v LA PNP, z nichž 25 ve fondu František Jan Vavák (19 řazeno v 1. kartonu mezi korespondenci odeslanou, dva jsou psány na rubu jiných listů v korespondenci přijaté, jeden zařazen omylem ve třetím kartonu), tři ve fondu Alois Jirásek, jeden ve fondu Bohumír Jan Dlabač a jeden ve fondu Jakub Jan Ryba. Dva dopisy jsou uloženy v Polabském muzeu v Poděbradech.

⁵⁵ Pokud budeme počítat i „otevřený dopis“ Františku Faustinu Procházce z r. 1786, zvýší se počet adresátů na dvacet sedm.

⁵⁶ To je případ dopisů odeslaných Dlabačovi a Rybovi, uložených v jejich osobních fondech.

korrespondence přijatá, tak odeslaná zůstala z větší části v rukopise, vydány z ní dosud byly jen malé úryvky⁵⁷. Zvláštní zajímavost má pro životopisce nepříliš rozsáhlý veršovaný list Jakubu Janu Rybovi z roku 1806, v němž Vavák podává svoji charakteristiku a shrnuje některé své životopisné údaje.

Užitečným dokladem jsou rovněž některé zprávy tištěné o Vavákovi za jeho života v novinách. Většinou jsou to jen krátké zprávičky a týkají se např. veřejných poct Vavákovi udělených⁵⁸, jeho manželského jubilea⁵⁹, jeho tištěných prací⁶⁰. Vavákův život a působení shrnuje současný nekrolog⁶¹. Otiskovány byly v týchž Krameriových novinách, které Vavák sám odebíral, zčásti za života Krameriova, který byl s Vavákem přinejmenším v písemném styku, později po Krameriově smrti (1808) za redakčního působení Vavákova příznivce Jana Rulíka (1808-1812), ale ani po jeho smrti (1812) se Vavákovo jméno z Krameriových novin nevytrácí, a naopak v té době vznikají články se zvláště silnou oslavnou tendencí (zpráva o manželském jubileu, nekrolog).

Rozsáhlejší zprávy o Vavákovi byly za jeho života publikovány v knižních sbornících. Zvláště jde o německý životopis, napsaný F. X. Němečkem a doprovázející Německovo vydání Vavákovy písně *Krátké pozorování zlostné a nepravé války národu francouzského, na rytmy složené* v Rieggerově sborníku *Lieferungen für Böhmen von Böhmen* roku 1794⁶². O rok později vydal Jan Rulík jinou Vavákovu veršovanou skladbu *Pohnutka aneb Vzbuzení mluvit vlastní řeči v zemi ve své práci Věvec pocty ku poctivosti učených, výborných a statečných Čechů*⁶³, Vaváka zde zařadil do seznamu „horlivých vlastencův a spisovatelů českých výborných“ (spolu s A. J. Puchmajerem, V. Thámem, P. Šedivým, A. Zímou, V. Melezínkem aj.) a věnoval několik řádků jeho setkání s Františkem II. během jeho pražské korunovace roku 1792. Ojediněle se stručná Vavákova charakteristika objevila také mimo hranice království – v hospodářském kalendáři *Der lustige Helvetius enthaltend den gewöhnlichen Hauskalender auf das Jahr 1799* vydaném r. 1798 „v Šafhauzích“ (Schafhausen)⁶⁴. Český překlad této zprávy publikoval spolu s Vavákovým veršovaným *Ohlasem na Bernarda Antonína Veršausera* v jednom ze svých almanachů Antonín Jaroslav Puchmajer⁶⁵.

Za Vavákova života vyšly dvě knižní práce, které předkládají Vaváka jako vzorného sedláka a v souvislosti s tím podávají i jeho životopis. První z nich je německá práce již zmíněného Františka Xavera Němečka (též Franz Xaver Niemetschek, 1766-1849), Vavákova krajana, nazvaná *Lebensbegebenheiten des vortrefflichen Menschen und Landwirths Franz Wawak, Richter des Dorfs Miltschitz auf der Kammeralherrschaft*

⁵⁷ S Vavákovou korespondencí pracovala zvláště Stanislava Jonášová-Hájková, úryvky z jednotlivých dopisů najdeme nejvíce v její disertaci (JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vavák a jeho pojetí českých dějin). Početné úryvky z korespondence uložené tehdy v KNM (dnes LA PNP) publikoval Zíbrt svém článku v Českém lidu, roč. 31 (ZÍBRT, Č., František Jan Vavák). Fotografickou reprodukcí jednoho Vavákova listu (synu Vojtěchovi) lze najít též v Kutnarově monografii (KUTNAR, F., *František Jan Vavák*, za s. 112)..

⁵⁸ *Císařské královské vlastenské noviny*. 1810, roč. 22, č. 39, s. 156, 29. září 1810.

⁵⁹ *Císařské královské vlastenské noviny*. 1812, roč. 24, č. 15, s. 59-60, 11. dubna 1812; *Císařské královské vlastenské noviny*. 1812, roč. 24, č. 16, s. 61, 18. dubna 1812.

⁶⁰ *Kramériusovy císařské královské vlastenské noviny*. 1796, roč. 8, č. 17, s. 147-8, 23. dubna 1796 (oznámení o vydání *Tmy ve dne jako v noci*).

⁶¹ *Kramériusovy císařské královské vlastenské noviny pro veškeren národ slovenský*. 1816, roč. 28, č. 48, s. 189-190, 30. listopadu 1816.

⁶² O něm Jindřich Skopec v komentáři k *Pamětem* (III, 4, 44).

⁶³ RULÍK, Jan: *Věvec pocty ku poctivosti učených, výborných a statečných Čechů*. Praha, 1795.

⁶⁴ Fotokopie titulního listu a příslušných pasáží o Vavákovi je uložena v LA PNP, fond František Jan Vavák, tisky. Srov. VOLF, J., Vavákův „Šafhauský kalendář“ z r. 1798, s. 55.

⁶⁵ PUCHMAJER, A. J., *Nové básně*, s. 108-112.

Podiebrad a vydaná vydaná v Praze u Johanna Herrla roku 1796⁶⁶. Na 152 stranách tu Němeček líčí Vavákův život a jeho veřejné působení. V rozvržení textu na kapitoly následuje Vavákův vlastní životopis (první kapitola je věnována Vavákovu dětství a mládí, druhá jeho dospělosti a působení v hospodářství, třetí jeho činnosti jako milčického rychtáře, čtvrtá Vavákovu vzdělání a počtám, kterých se mu dostalo, pátá charakteristice Vavákových mravů a způsobu života⁶⁷). Po faktografické stránce přidává ledacos, co do vlastního životopisu Vavák nezařadil, rozšiřuje především čtvrtou kapitolu a pátá je patrně jeho vlastním dílem. Vychází přitom patrně z údajů, které mu ústně sdělil sám Vavák nebo někdo z jeho blízkého okolí. Zároveň je však zřejmá snaha upravovat text tak, aby odpovídal jeho lidovému záměru⁶⁸, což značně znesnadňuje užití Němečkova spisu jako pramene pro Vavákův životopis.

Němečkova práce byla ještě za Vavákova života přeložena do češtiny. Autorem tohoto překladu je Tomáš Fryčaj (1759-1839)⁶⁹. Překlad je oproti Němečkovi místy rozšířen, ale po faktografické stránce nepřináší prakticky nic nového. Vyšel pod názvem *Zrcadlo výborného sedlského obcování představující život a příběhy rozšafného muže a polního hospodáře Františka Vaváka, tehdejšího rychtáře dědiny Milčic na císař. král. komorním panství Poděbradu v Čechách roku 1807 v Brně*.⁷⁰ Bývá označován jako první díl, protože o rok později (1808) vyšla jako druhý a třetí díl uvedeného spisu *Pravidla výborného sedlského života*, která však obsahují Fryčajovy obecné úvahy o ideálním hospodáři a Vavákova životopisu už se netýkají.

V následujících zhruba osmdesáti letech po Vavákově smrti (1816) se objevují nová vydání některých jeho prací, například ke stému výročí bitvy u Kolína vyšla v německé památní knížce Vavákova historická píseň této události věnovaná (v původním českém (!) znění)⁷¹ a k téže události vyšla i brožurka česká, obsahující tutéž Vavákovu píseň⁷², úryvky z *Pamětí* se objevily v Mikovcově *Lumíru*⁷³, ve *Světozoru* ukázky ze *Sboru písní*⁷⁴, opakovaně vycházejí pro potřeby svatebních družbů Vavákovy *Smlouvy aneb chvalitebné řeči svadební*⁷⁵. Prakticky se ale neobjevují významnější příspěvky k Vavákovu životopisu. V poznámce k sérii úryvků z Vavákových *Pamětí*, otištěných v *Lumíru*, se praví, že „[Vavák] jest osobností obecnstvu českému dosti známá, než aby třeba bylo o jeho životě šíře dokládati“⁷⁶ a tím je výklad o jeho životě prakticky vyřešen, podobně stručné jsou zprávy o Vavákovi i v jiných podobných pracích. Více pozornosti věnoval Vavákovu životu Sabina ve svém článku z roku 1865; charakterizuje Vaváka na

⁶⁶ [NĚMEČEK, Franz Xaver]: *Lebensbegebenheiten des vortrefflichen Menschen und Landwirths Franz Wawak, Richter des Dorfs Mitschitz auf der Kammeralherrschaft Podiebrad. Ein Handbuch für Landleute*. Praha, 1796. Dále citováno jako *Lebensbegebenheiten*.

⁶⁷ 1. Von dem Geburtsorte und der Jugend Wawaks (s. 1-35); 2. Wawak als Mann und Landwirth (s. 36-70); 3. Wawak als Vorsteher und Vorgesetzter (s. 71-110); 4. Wawaks Kenntnisse, Ehrenbezeugungen und Belohnungen (s. 111-141); 5. Von den Sitten und der Lebensweise Wawaks (s. 142-152).

⁶⁸ Srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1979, s. 226-228.

⁶⁹ Známý především jako autor kancionálu (*Kostelní písně duchovní*, 1788, od 3. vyd. s názvem *Katolický kancionál*, 1805), ve své době značně rozšířeného, a vydavatel Gallašovy *Múzy moravské* (1813 a 1825).

⁷⁰ FRYČAJ, Tomáš: *Zrcadlo výborného sedlského obcování, představující život a příběhy rozšafného muže a polního hospodáře Františka Vaváka, tehdejšího rychtáře dědiny Milčic na císař. král. komorním panství Poděbradu v Čechách*. Brno, 1807. Dále citováno jako *Zrcadlo*.

⁷¹ UHLIG von Uhlenau, Gottfried: *Erinnerungen an die Schlacht von Kolin und die damalige Zeit*. Wien: Wilhelm Braumüller, 1857. Srov. HANKA, V., *Bitva u Kolína 1757*, s. 571-572.

⁷² *Bitva u Kolína a Křečhoře, v kteréž byl před sto léty na hlavu poražen král pruský Bedřich II. od našeho císařského vojska*. Praha: Jaroslav Pospíšil, 1857.

⁷³ Z památek F. V. rolníka v Milčicích. *Lumír*. 1855, roč. 5, č. 9-14, s. 209-212, 282-285, 306-308, 331-332.

⁷⁴ *Vánoční písně. Světazor*. 1871, roč. 5, č. 51, s. 609. *Válečná píseň česká z r. 1800. Světazor*. 1872, roč. 6, č. 35, s. 417-418.

⁷⁵ Např. v letech 1848, 1858, 1864, 1873.

⁷⁶ Z památek F. V. rolníka v Milčicích, s. 209.

základě práce Fryčajovy, a jak je u podobné popularizující práce vcelku pochopitelné, nepřináší nová fakta⁷⁷. Podobně popularizující ráz mají i další časopisecké články publikované ve druhé polovině 19. století. Zvolenou formou je mezi nimi zajímavá série článků K. V. Prokopa *Staré vzpomínky* otištěná v *Ruchu*⁷⁸, která je ve své první části pojata jako popis fiktivní návštěvy ve Vavákově milčickém statku; dobově charakteristická je přeceňováním Vavákova vztahu k obrozenskému písemnictví. Nevelký životopisný článek publikoval o milčickém rychtáři publikoval na počátku devadesátých let ve *Světozoru* Alois Jirásek⁷⁹ v souvislosti s přípravnými pracemi na románu *F. L. Věk*⁸⁰. Populární ráz má rovněž modernizovaná edice někdejší Fryčajovy práce o Vavákovi, připravená Václavem Řezníčkem a vydaná u příležitosti konání Národopisné výstavy rovněž v devadesátých letech⁸¹.

Na počátku dvacátého století se články věnované Vavákovi začínají objevovat v odborných periodikách. Souvisí to s tím, že v této době se začíná Vavákova pozůstalost, chovaná dosud v rodině, přesouvat do Prahy, jmenovitě do knihovny Národního muzea.

V roce 1902 publikoval informativní článek o pěti svazcích *Pamětí*, které byly tehdy chovány v KNM⁸², Josef Kalousek v *Českém časopisu historickém*.⁸³ V závěru svého článku vyzývá k vydání *Pamětí* tiskem⁸⁴. Téhož roku vychází v *Českých květech* populárně pojatý, ale dosud užitečný článek Čečetkův, převážně životopisný, vycházející patrně, podobně jako starší článek Prokopův, z informací podaných Vavákovými potomky.⁸⁵ A do třetice vychází v tomto roce pokus poděbradského regionálního historika Jana Hellicha o vavákovskou genealogii⁸⁶; také tato práce si zčásti zachovává svoji cenu, pouze výklady nejstarší doby (do 17. stol.) trpí značným zkreslením, protože jsou založeny na podvržených dokumentech⁸⁷.

Roku 1907 začal „Kalouskovu výzvu“ uskutečňovat nedávný absolvent historie na filozofické fakultě, Jindřich Skopec (1873-1942). Nesnadná práce postupovala pomalu, takže do roku 1938 stačil vydat knihy I-V. Pro poznání Vavákova života a větší ještě měrou pro poznání Vavákových názorů a všeobecného rázu jsou *Paměti*, jak již bylo řečeno, základním pramenem. Skopcova edice je tím cennější, že editor zde shromáždil, především v poznámkách k jednotlivým místům velké množství dodatečných životopisných údajů; užitečné jsou také údaje v úvodech k jednotlivým knihám, zvláště v úvodu k první knize, kde je v náčrtu podán Vavákův životopis.⁸⁸ Na několika místech

⁷⁷ SABINA, Karel: František Vavák a jeho spisy. In: *Články literárně dějepisné*. Sv. 2., Studie literární. Vyd. Jan Thon. Praha: Jan Laichter, 1916, s. 14-45. (Stať původně otištěna v Rodinné kronice 1865; vychází z přednášky, kterou měl Sabina o Vavákovi v Umělecké besedě 3. června 1864.)

⁷⁸ PROKOP, Karel V.: Staré vzpomínky. *Ruch*. 1887, roč. 9, č. 16-22, s. 255-256, 270-271, 296-296, 307-308, 319-320, 331-332.

⁷⁹ JIRÁSEK, Alois: František Vavák. *Světozor*. 1891-1892, roč. 26, č. 46, s. 541-542.

⁸⁰ Vydán v 5 svazcích v letech 1890, 1895, 1898, 1901, 1907. Tehdejší Jiráskův zájem dokumentuje také „dotazník“, který v době příprav románu zaslal Vavákovým potomům (opis v ANM, fond Stanislava Jonášová, karton č. 3, inv. č. 75, s. 57, „dotazník“ je datován 15. července 1891).

⁸¹ ŘEZNÍČEK, Václav: *Selské zrcadlo představující život a působení Františka Vaváka, sedláka a rychtáře v Milčicích*. Praha, 1895.

⁸² Knihy III-VII; první dvě byly dosud v rodině Vavákových potomků.

⁸³ KALOUSEK, Josef: Zpráva o pamětech Františka Vaváka Milčického. *Český časopis historický*. 1902, roč. 8, s. 194-198.

⁸⁴ „Vavák psal své paměti pro své potomstvo. Ale zápisky jeho zasluhují, aby byly vydány tiskem a tak učiněny přístupnými všem čtenářům. Nepochybuji, že k tomu dojde.“ (KALOUSEK, J., Zpráva o pamětech Františka Vaváka Milčického, s. 198.

⁸⁵ ČEČETKA, Fr. J.: Sedlák Franěk Jan Vavák. Příspěvek k české literární historii. *České květy*. 1902, roč. 1, s. 4-6, 47-49, 115-118.

⁸⁶ HELlich, Jan: *Rod Vaváků z Adlaru*. Nymburk: Fr. Hrnčář, 1902.

⁸⁷ Více o tom JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 248-249, pozn. 5.

⁸⁸ *Paměti* I, 1, I-VII.

ve své edici *Paměti* se zmiňuje o svém záměru doplnit ji, až bude celek díla vydán, zpracováním podrobného Vavákova životopisu. K tomu už bohužel nedošlo. Pokud jde o poznání pramenů, byl Skopec patrně vůbec nejlepší znalec Vavákova díla i života.

Na Skopcově edici jsou založeny dva články Pekařovy, z nichž důležitý je zvláště druhý z roku 1916, který přináší řadu cenných postřehů pro obecnou charakteristiku Vavákovy osobnosti a působení a zčásti i života.⁸⁹ Z téže edice vychází také práce Jiřího Horáka, věnovaná Vavákovým Pamětím.⁹⁰

Snad nezávisle na Jindřichu Skopci pracoval středoškolský profesor Ladislav Prokeš, který nejprve roku 1913 vydal studii o *Pamětech*, připravenou na základě Vavákova rukopisu,⁹¹ a později přehledný Vavákův životopis⁹² na základě *Pamětí*. Čeho se Prokešovi ve srovnání s Pekařem nedostává na postřehu a intuici (Prokeš jmenovitě ve stopách K. V. Prokopa a jiných autorů 19. století přeceňuje Vavákův vztah k obrození), to nahrazuje pečlivostí, s níž prakticky všechna svá tvrzení dokládá odkazy na konkrétní místa (rukopisných) *Pamětí*.

Přibližně v téže době jako Jindřich Skopec začal Vavákovi věnovat pozornost také Čeněk Zíbrt, zpočátku snad především jakožto původci *Smluv aneb chvalitebných řečí svatebních*. Z jeho předválečných studií nám prokázala cenné služby práce o Vavákově bylinářském kompendiu, která umožňuje nahlédnout do Vavákových názorů a znalostí v době jeho literárních začátků. Pro poznání jedné z důležitých událostí Vavákova veřejného života je jednou z užitečných pomůcek Zíbrtova komentovaná edice materiálů o královské korunovaci roku 1792.⁹³

Po první světové válce zájem o Vaváka poněkud utichá, teprve ve 30. letech vydává Zíbrt svou studii o Vavákovi v *Českém lidu*⁹⁴. Hlavní cena této práce spočívá v tom, že Zíbrt pracoval s nově objevenou částí rukopisné pozůstalosti⁹⁵, dodnes jen málo využitá, z níž otiskl několik cenných ukázek. V témže ročníku vydal studii věnovanou snatku jedné z Vavákových dcer⁹⁶, která se opírá o týž rukopisný nález.

Ve třicátých letech vychází rovněž studie Miloslava Volfa, která podává cenný obraz Vavákových „bytových“ a hospodářských poměrů v Milčicích na základě materiálů pozemkových knih.⁹⁷

O něco dříve publikovala svou první (a nejrozsáhlejší) práci o Vavákovi Pekařova žačka Stanislava Jonášová-Hájková (1904-1985), životopisných prvků je zde poměrně málo, ale cenných (zvl. v první části práce). Na počátku čtyřicátých let připravila Jonášová-Hájková (snad k dvousetletému výročí narození) drobnou, ale informačně

⁸⁹ Původně ČČH, 1907, roč. 12, s. 434-439 a ČČH, 1916, roč. 22, s. 192-216. Společně vydány v Kutnarově výboru z Pekařových prací, srov. PEKAŘ, J., *Paměti Františka Jana Vaváka*.

⁹⁰ HORÁK, Jiří: *Paměti J. F. Vaváka*. In: Horák, Jiří: *Z dějin literatur slovanských*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1948, s. 459-475. Původně v *Národopisném věstníku československém*, 1913, roč. 8, s. 1-14.

⁹¹ PROKEŠ, Ladislav: *Paměti F. J. Vaváka. Studie literární*. In: XXXIX. výroční zpráva c. k. vyšší reálky v Karlíně za šk. rok 1912-1913. Praha, 1913, s. 3-24. (Dostupné exempláře jsou mj. v LA PNP, fond Výroční zprávy středních škol 3; též v ANM, fond Jindřich Skopec, karton č. 11, inv. č. 322.)

⁹² PROKEŠ, Ladislav: *Frant. Jan Vavák. Agrární archiv*. 1916, roč. 3, č. 2-3, s. 67-80, 129-145.

⁹³ ZÍBRT, Čeněk: *Líc a rub selského vítání při korunovaci r. 1792. Český lid*. 1913-1914, roč. 23, č. 3, s. 152-157, prosinec 1913. Publikováno pod pseudonymem Emil Horský.

⁹⁴ ZÍBRT, Čeněk: *František Jan Vavák. Český lid*. 1930-1931, roč. 31, s. 48-63, 115-128.

⁹⁵ Nalezena „18. září 1917 v č. p. 2 Žhery (okr. Český Brod) v zapomenuté truhlici, kteráž při požáru 1889 přenesena a uschována“. Do knihovny Národního muzea ji věnoval Vavákův příbuzný Ladislav Novák (Jonášová-Hájková ho věčně označuje jako „architekta L. Nováka“, Zíbrt píše: „akademický malíř, mistr Ladislav Novák, můj přítel vzácně milý“). Srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vavák a jeho pojetí českých dějin*, s. 328, ZÍBRT, Č., *František Jan Vavák*, s. 48.

⁹⁶ ZÍBRT, Čeněk: *Outrata o svadbě dcery Vavákovy Kateřiny s Václavem Vomáčkou v Nučicích roku 1786 dne 28. ledna. Český lid*. 1930-1931, roč. 31, s. 227-233.

⁹⁷ VOLF, M., *Statek a chalupa Fraňka Vaváka v Milčicích ve světle knih pozemkových*.

hodnotnou vavákovskou monografií, která měla vyjít v nakladatelství Vyšehrad v edici Pro život. Z neznámých důvodů však tato práce tiskem nevyšla.⁹⁸

Roku 1941 tak vyšla pouze monografie Františka Kutnara⁹⁹, která je dodnes vlastně jedinou monografií Vavákovi věnovanou. Od precizního přístupu Jonášová-Hájkové se výrazně liší, připomíná spíše agitačně pojatou přednášku o předmětu a staví na některých problematických předpokladech, které nedokazuje¹⁰⁰. Nmalým nedostatkem je prakticky úplná absence odkazů na prameny a starší literaturu k tématu, což patrně souvisí s jistým chvatem, s nímž byla, jak se zdá, připravována. Jde vskutku spíše o náčrt než o propracovanou monografii.

Trvalou cenu si naproti tomu podržuje Kutnarova důkladná charakteristika Vavákova postoje k věcem národa, vlasti a jazyka, zpřístupněná nedávno knižním vydáním.¹⁰¹

Po druhé světové válce (během války zemřel editor *Pamětí* Jindřich Skopec) se postavou Františka Jana Vaváka dále zabývala Stanislava Jonášová-Hájková, pokud jí to umožňovaly její profesní práce, vavákovským tématům značně vzdálené. V prvním ročníku obnoveného Českého lidu publikovala o Vavákovi krátký přehledový článek¹⁰² a pak se na dlouhá dvě desetiletí odmlčela (patrně ne dobrovolně) a teprve až roku 1966 vystoupila s populárně pojatou přednáškou¹⁰³. Následovaly přednášky další¹⁰⁴, zejména však na konci 70. let publikovala důkladnou edici Vavákova vlastního životopisu¹⁰⁵, doplněnou hojnými a užitečnými vysvětlivkami, které zejména ukazují na souvislosti jednotlivých míst životopisu s paralelními místy *Pamětí*, Vavákovy rukopisné pozůstalosti a jinými doklady o jeho životě a působení a v případě rozporů naznačují možnosti řešení; sledují také dosavadní literaturu publikovanou k jednotlivým tématům.

V padesátých a šedesátých letech publikoval o Vavákovi řadu článků Luděk Šmíd. Tyto články¹⁰⁶ po stránce materiálové zpravidla nepřinášejí nové poznatky, jde v nich spíše o interpretaci Vavákova „zjevu“: Vavák je představován jako politováníhodný konzervativce, který nepochopil ducha nové doby, a s pozoruhodnou úporností je mu upíráno označení „písmáka“; proti temnému, bezduchému Vavákovi jako světlý zjev jeho mladší současník J. F. Čermák¹⁰⁷. Předností těchto prací je, že na rozdíl od starší literatury

⁹⁸ Rukopis je uložen v ANM, fond Stanislav Jonášová-Hájková, karton č. 2, inv. č. 58 (23 stran rukopisu, 20 stran strojopisu).

⁹⁹ KUTNAR, František: *František Jan Vavák*. Praha, Českomoravský kompas, 1941. Postavy české minulosti, sv. 3.

¹⁰⁰ Jmenovitě jde o předpoklad, že Vavákovo náboženské stanovisko se protireformačně vyhraňuje teprve za josefínských reforem (s. 80-81), což lze snadno vyvrátit odkazem na četné Vavákovy zápisy o nekatolicích v *Pamětech* v 70. letech, nebo předpoklad, že Vavákova poezie usiluje být výrazem „citu“, de facto tedy romantickou „sentimentální“ poezií (např. s. 65).

¹⁰¹ KUTNAR, František: *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus. Příspěvek k národnímu a společenskému obsahu češství doby obrozenské*. Praha: Karolinum, 2003.

¹⁰² JONÁŠOVÁ[-HÁJKOVÁ], Stanislava: F. J. Vavák. *Český lid*. 1946, roč. 33, č. 8, s. 113-114.

¹⁰³ František Vavák. Přednáška v Muzeu Aloise Jirásky, 29. listopadu 1966. Rkp. ANM, fond Stanislava Jonášová-Hájková, karton č. 2, inv. č. 67.

¹⁰⁴ ANM, karton č. 2, inv. č. 68-70. Přednášky končí rokem 1971.

¹⁰⁵ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978 [úvod, ediční poznámka, edice prvního oddílu vl. životopisu]; JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1979 [edice druhého, třetího a čtvrtého oddílu vl. životopisu]. Srov. výše.

¹⁰⁶ ŠMÍD, Luděk: Několik dílčích poznámek k dílu a osobnosti Fraňka Jana Vaváka. *Slovesná věda*. 1949-1950, roč. 3, č. 1, s. 37-39; ŠMÍD, Luděk: Vavák a Čermák. *Kostnické jiskry*. 1954, roč. 39, č. 30, s. 3; ŠMÍD, Luděk: Barok a písmáctví. *Křesťanská revue*. 1956, roč. 23, s. 51-54; ŠMÍD, Luděk: Písmáctví – specifický literární útvar v českém lidovém písemnictví. Literárně-metodická studie. *Křesťanská revue*. 1973, roč. 40, s. 202-209.

¹⁰⁷ Vavákův současník, kšelský ovčák, autor rukopisné kroniky. Monograficky se mu věnuje ŠMÍD, L., *Lidoví kronikáři středního Polabí* 3.

z druhé poloviny 19. století jasněji vidí a po Pekařových opatrných náznacích jednoznačněji (ba snad až příliš jednoznačně, protože v polemickém zápalu) konstatují Vavákovu souvislost s barokní kulturou (kterou však na rozdíl od Pekaře hodnotí zcela negativně). Naproti tomu staví Vaváka do ostrého protikladu s národním obrozením, patrně opět ve snaze odtrhnout Vaváka od všeho „sympatického“, tedy i od národního obrození, které je u Šmída hodnoceno veskrze kladně.

Týž schematický přístup přešel do Šmídovy souhrnné práce o Vavákovi¹⁰⁸, vydané v rámci monografie o lidových kronikářích Poděbradska¹⁰⁹. Vavák je zde představen, ve shodě se zaměřením práce, především jako „lidový kronikář“, tedy jako autor *Pamětí* (stranou je ponechána ostatní jeho literární pozůstalost, včetně nevydané 6. a 7. knihy *Pamětí*¹¹⁰).

V novější době vyšlo několik příspěvků věnovaných Vavákovu dílu: opět vyšla tiskem Vavákova píseň o bitvě u Kolína¹¹¹, část historických písní z Vavákova *Sboru*¹¹²; několikrát se Vaváka ve svých pracích dotkl Jaroslav Markl¹¹³ a některé výklady mu věnoval také Jiří Fiala ve studii, jíž doprovodil svou edici.¹¹⁴ Vyšel také stručný přehled obsahu Vavákova *Sboru písní*.¹¹⁵ Z novějších životopisných příspěvků zmiňme studii Karla Pletzera, která na základě rukopisné pozůstalosti a vydaných částí *Pamětí* popisuje Vavákovy kontakty s budějovickým kanovníkem Pingasem,¹¹⁶ a práci genealoga Václava Elznice, která je po četných příspěvcích Stanislavy Jonášové Hájkové¹¹⁷ dalším pokusem o revizi Hellichova výkladu o dějinách Vavákova rodu.¹¹⁸

---

¹⁰⁸ ŠMÍD, Luděk: *Lidoví kronikáři středního Polabí*. Díl. 1. Franěk Jan Vavák – typ selského autodidakta a regionálního kronikáře. Poděbrady: Oblastní muzeum, 1967

¹⁰⁹ Vyšly ještě další dva svazky: Srov. ŠMÍD, L., *Lidoví kronikáři středního Polabí* 3.

¹¹⁰ Jejich obsah je jen zcela stručně naznačen na s. 58 uvedeného díla.

¹¹¹ HOBL, Dalibor; JELÍNEK, Zdeněk: František J. Vavák a bitva u Kolína. *Práce muzea v Kolíně*. 1982, roč. 2, s. 193-208

¹¹² FIALA, Jiří: *České písně ze slezských válek*. Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2001. Zde znovu píseň o bitvě u Kolína, píseň o milčickém požáru roku 1757, část písně *Osmnácté století* a některé časové písně, které Vavák ve *Sboru* pouze zaznamenal, ale jejich autorem není.

¹¹³ Zvl.: MARKL, Jaroslav: Písně o nevolnickém povstání roku 1775. *Český lid*. 1975, roč. 62, č. 2, s. 80-85, MARKL, Jaroslav: *Nejstarší sbírky českých lidových písní*. Praha: Supraphon, 1987.

¹¹⁴ FIALA, Jiří: *Dobové české slovesné reflexe slezských válek*. Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2001.

¹¹⁵ NOVOTNÁ, Jarmila: Folkloristické dílo Františka Jana Vaváka. *Český lid*. 1996, roč. 83, č. 2, s. 121-137.

¹¹⁶ PLETZER, Karel: Přátelství Františka Jana Vaváka s českobudějovickým kanovníkem Josefem Pingasem. *Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích*. 1988, roč. 25, č. 1, s. 4-10.

¹¹⁷ Zvl. v její edici Vavákova vlastního životopisu, viz výše.

¹¹⁸ ELZNIC, Václav: Rodokmen Františka Vaváka, rychtáře milčického. *Zpravodaj Klubu genealogů a heraldiků*. 1987, č. 32, s. 1-8.

2. Život F. J. Vaváka

2.1 Předkové

Následující řádky jsou pokusem o shrnutí základních údajů o Vavákových předcích, pokud je to nějak užitečné pro poznání „rodinného kontextu“, do něhož se Vavák narodil. Začínáme proto Vavákovým pradědem Karlem Vavákem, který je zároveň nejstarším Vavákovým předkem, kterého znal náš Vavák jménem, pokračujeme v (lépe doložené) mužské linii přes Vavákova děda Jiřího a Vavákova otce Jana k Vavákovi samému a jeho (starším) bratrům. Z matčiny strany, která je méně známa a jejíž předkové byli Vavákovi vzdálenější i co do „geografického původu“ (matka pocházela z Ústí nad Orlicí, zatímco rodinná historie z otcovské strany se odehrávala od dob praděda Karla na nevelkém území zhruba mezi Prahou a Kolínem), připomínáme alespoň to málo, co je známo o matce, jejích rodičích a strýci Mikulovském.

Ve vavákovském rodu se uchovávala vzpomínka na předky do doby asi sto let před Vavákovým narozením, do první poloviny 17. století. Nejstarším z těchto známých předků byl Vavákův praděd Františka **Karel** Vavák (podle záznamu v berní rule nar. snad r. 1615¹¹⁹), původem z „Vyšerovic“, jak píše Vavák, tj. z Vyšehořovic u Českého Brodu, vzdálených od Milčic asi 23 km. V rodinné tradici je připomínán k roku 1639¹²⁰, kdy se prý v Pečkách (4 km od Milčic) seznámil se svou budoucí ženou Kateřinou, dcerou pečeckého sedláka Jana Špeldy. Vavák sám o tom, patrně podle rodinné tradice, vypravuje anekdotický příběh připomínající děj lidové balady: „... jel skrze ves Pečky Blatní na koni jako zbrojní voják. A uhlíдав před jedním statkem seděti krásnou pannu jménem Kateřinu, jenž byla sirotek po Janovi Švelhovi¹²¹, i ptal se jí na cestu ke Kolínu, kteráž ukazovavši mu cestu spolu plakala. Tázaná jsoucí, proč pláče, s kvílením odpověděla, že nyní otec a nedávno matka jí umřeli. Doložil on: „Nestarej se panenka, já tě brzy potěším.“ A takž po krátkém čase, prodavši [tvrz] Vyšerovice Janovi de Werth, jenž na Kounicích ... seděl, ... přijel ... potom do Peček i do Poděbrad a tu pannu sobě vezma, svůj stav a vojnu opustil a sedlákem zůstal.“¹²² Není bez zajímavosti, že podle zápisu v zemských deskách¹²³ k odprodeji vyšehořovické tvrže skutečně došlo, i když později (roku 1650), a kupcem nebyl Jan de Werth, nýbrž Jan Pavel Mořic z Morenbergu. Na straně prodejců figurují Vavákův praděd Karel, jeho bratr Václav a sestra Mandalena, provdaná Šafaříková v městě Kouřimi. Důvody odprodeje byly patrně ekonomické (o tvrzi se uvádí, že byla „vyhořelá a pustá“).

Manželé se usadili v Pečkách, kde roku 1639 Karel Vavák odkoupil statek po zemřelém tchánu Špeldovi. Z tohoto prvního manželství Karla Vaváka se narodili synové Jiří (nar. asi roku 1642), jímž pak rodová linie pokračuje k našemu Vavákovi, Jakub (nar. 1645, zemřel mezi 1683 a 1689¹²⁴) a Václav (nar. asi 1650, asi brzy zemřel). Po smrti

¹¹⁹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 250, pozn. 12.

¹²⁰ Tak má Vavák v Genealogii vavákovské, LA PNP, fond Alois Jirásek, T 3 E/20, inv. č. 32 920. Datum, pokud se vztahuje ke koupi pečeckého gruntu, je správné, srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 250, pozn. č. 11.

¹²¹ V pozemkových knihách je doložen jako „Jan Špelda“ a tato forma je patrně správná. Vavák píše „Švelha“ (ve vlastním životopise) nebo „Švelha“ (v Genealogii z roku 1806); pravděpodobnou příčinu této záměny vysvětluje JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 250, pozn. 9.

¹²² JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 234

¹²³ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 249, pozn. 7.

¹²⁴ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 251, pozn. 13.

první manželky Kateřiny (zemřela mezi lety 1651 a 1657) se Vavákův praděd znovu oženil s Dorotou, dcerou pečeckého souseda Jiříka Máchala. K sňatku došlo nejpозději roku 1657, kdy Karel Vavák kupuje v Pečkách druhý statek (od nového tchána Máchala, pro prvorozeného syna z druhého manželství Karla). Z druhého manželství se narodilo pět synů a dvě dcery: Karel (nar. asi 1646, zemřel 1725), Magdalena (nar. 1647, v dětství zemřela), Jan (zemř. 1705), Mikuláš (nar. asi 1659, zemřel 1719), Kateřina (nar. asi 1655, zemřela 1689), Ambrož (nar. 1662, zemřel asi 1702) a Václav (nar. 1664), pozdější dědic špeldovského gruntu. K roku 1680 je Karel Vavák doložen jako pečecký rychtář. Zemřel (asi sedmašedesátiletý, pokud je správný údaj o narození roku 1615) roku 1682, jeho druhá žena Dorota zemřela roku 1699 v Milčicích¹²⁵.

Ve Vavákových zápiscích je obraz praděda Karla poněkud zjednodušený, Vavák např. neví, nebo alespoň neuvádí jeho druhé manželství, syny uvádí pouze čtyři (Jiřího, Jakuba, Ambrože a Mikuláše) a jejich pořadí udává nesprávně (svého děda Jiřího, ve skutečnosti prvorozeného pokládá za druhorozeného a na jeho místo posunuje druhorozeného Jakuba). Patrně také neví, že jeho praděd byl rychtářem, jinak by na to v *Pamětech* nebo jinde patrně přišla řeč. Příznačná je pozornost, kterou Vavák věnuje (vedle svého děda Jiřího) také právě druhorozenému Jakubovi jakožto otci dvou duchovních, patrně nejbližších v mužské linii: jde o syna „Jana“ (vl. Jan Karel, nar. asi roku 1775, poprvé připomínán roku 1677), který po vysvěcení působil jako diecézní kněz v Táboře, později ve Víně a nakonec (od r. 1700) ve Starém Kolíně, kde zemřel jako jedenapadesátiletý roku 1726¹²⁶, a syna „Izidora“ (pův. Antonín František, řádovým jménem Izidor; nar. 1671), který vstoupil do benediktinského řádu a působil v pražském benediktinském klášteře u svatého Mikuláše na Starém Městě, kde zemřel někdy mezi lety 1739 a 1747¹²⁷. Zvláště o prvním z nich uvádí zprávu, která asi nebyla bez významu pro Vavákův vztah k jeho vlastnímu farnímu kostelu (ve Skramníkách): „Ten když se roku 1714 z Víně do Starého Kolína stěhoval a v Milčicích u mého děda a svého strejce [Jiřího] nocoval, daroval na žádost jeho do kostela škramnického čtyři obrazy učitelů církevních, rukou Škrétovou malovaných, kteréž jsou tam dodnes.“¹²⁸ O jeho bratru Izidorovi je Vavák uvádí, že v řádu působil „33 let“ jako provizor (ačkoli z dochovaných pramenů lze tuto službu doložit jen pro léta 1720-1726) a dále že byl „dvakrát na opatství volen, které přijíti nechtěl“¹²⁹ (tuto druhou zprávu nelze z dochovaných pramenů doložit vůbec, i když to ještě nedokazuje její nepravdivost).

Ze synů Karla Vaváka se Františkovým přímým předkem stal prvorozený **Jiří** (Františkův děd). Oženil se roku 1662 s Ludmilou, vdovou po Jakubovi Chalupovi z Peček, a ujal se gruntu po jejím prvním muži¹³⁰. Z tohoto manželství se narodila dcera Ludmila (nar. 1663)¹³¹. Podle rodové tradice roku 1672 (ve skutečnosti však v únoru 1676¹³²) „koupil grunt v Milčicích od urozené paní Doroty Mírkové ze Solopisk, rozené Kapounky z Svojkova, která máje robotovati, odtud se vyprodala a grunt podací zůstal“¹³³. Jinde uvádí, že se tak stalo za cenu „11 set kop grošů míšenských“¹³⁴. Tak se

¹²⁵ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 250, pozn. 12.

¹²⁶ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 251, pozn. 14.

¹²⁷ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 251, pozn. 15.

¹²⁸ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 234.

¹²⁹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 234.

¹³⁰ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 252, pozn. 18.

¹³¹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 252, pozn. 20.

¹³² JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 252, pozn. 19. Srov. *Paměti IV*, 110 rkp.

¹³³ Genealogia vavákovská, LA PNP, fond Alois Jirásek, T 3 E/20, inv. č. 32 920, srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 235.

¹³⁴ *Paměti IV*, 110 rkp.

vavákovský rod přesunul z Peček do Milčic. Roku 1696 (ve stáří 76 let) zemřela Jiřímu první žena (Ludmila), a brzy nato se (snad již roku 1696) podruhé oženil s Ludmilou Plaňanskou (narozenu roku 1679 ve Velimi), roku 1697 se narodil první syn z druhého manželství František Ambrož (zemřel krátce po porodu¹³⁵). Z manželství se narodily ještě další dva synové a dcera: druhorozený syn Matěj, pozdější Vavákův strýc, se narodil roku 1699, třetí syn Jan, pozdější Vavákův otec, se narodil roku 1701 nebo 1702 (křtěn 1. 1. 1702); dcera Anna, Vaváková teta, se narodila roku 1705. Podle pozdějšího Vavákova záznamu byla roku 1697 ke gruntu Jiřího Vaváka „přivtělena“ krčma (Vavák naznačuje, že to souviselo s jakýmsi reformními projekty tehdejší vrchnosti), kterou Vavákův děd patrně pronajímal („Míval pak Jiří Vavák v té krčmě šenkýře, spolu řezníka.“)¹³⁶. Provozoval rozsáhlý „velkoobchod“ s dobyt看, jež skupoval na statcích poděbradského panství a prodával v Praze (uvádí se, že v srpnu 1694 koupil 30 volů po 24 zl.,

430 skopců po 2 zl. 30 kr. a 350 sviní po 5 zl.)¹³⁷. Zemřel v Milčicích roku 1718. Jeho druhá žena Ludmila zemřela roku 1728.

Oba synové Jiřího Vaváka, kteří se dožili dospělosti, Matěj i Jan, se usadili v Milčicích. Starší Matěj se vyučil řezníkem, měl v Milčicích masný krám, který zdědil po otci, a provozoval i s masným krámem spojenou krčmu, kterou také patrně zdědil po otci. Byl dvakrát ženat, poprvé s Ludmilou Sokolovou ze Sadské (1721), podruhé s Kateřinou Hradeckou z Peček (1724). Zemřel v Milčicích roku 1763¹³⁸. Dcera Jiřího Vaváka Anna, teta našeho Vaváka, se provdala za Jana Štěrbu do Roudnice u Hradce Králové a byla tam „v velké panské hospodě šenkýřkou“, jak Vavák připomíná¹³⁹.

Otec našeho Vaváka, mladší syn **Jan** (uváděn též jako Jan Antonín Vavák) zdědil otcovský grunt (1721) a oženil se roku 1723¹⁴⁰ s Barborou Burianovou, pozdější Vavákovou matkou. Podobně jako jeho děd Karel v Pečkách, také Jan se podílel na správě své obce; Vavák ho alespoň připomíná jako obecního staršího¹⁴¹. Grunt zděděný po otci se mu udržet nepodařilo: za požáru Milčic roku 1750 statek vyhořel a přes veškeré úsilí o jeho obnovu byl otec roku 1753 nucen statek i s větší částí pozemků prodat; ponechal si pouze menší část bývalého pozemku (18 korců), na němž vystavěl nové stavení (chalupu). Vavákové tak poklesli ze sedláků na chalupníky. Vavákův otec Jan zemřel roku 1772.

Vaváková maminka **Barbora** pocházela z Ústí nad Orlicí, kde se narodila manželům Janovi a Osaně Burianovým roku 1703. Po smrti rodičů roku 1714 vyrůstala u svého strýce, skramnického faráře Floriána Josefa Mikulovského; ve Skramníkách se také patrně seznámila se svým budoucím mužem (Milčičtí příslušeli ke skramnické faře). Zemřela v Milčicích roku 1763. O jejích rodičích nic bližšího nevíme, strýc Florián Josef Mikulovský, bratr Barbořiny matky Osany Burianové, se narodil v Ústí nad Orlicí, působil jako kaplan v Týnském chrámu v Praze a roku 1707 odtud přišel do Skramníků, kde byl farářem až do své smrti 8. srpna 1746¹⁴². Z jeho činnosti ve Skramníkách Vavák připomíná, že prý roku 1715 nechal před skramnickým kostelem postavit sochu sv. Jana

¹³⁵ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 252, pozn. 21; ELZNIC, V., Rodokmen Františka Jana Vaváka, rychtáře milčického, s. 4.

¹³⁶ *Paměti* IV, 110 rkp.

¹³⁷ ELZNIC, V., Rodokmen Františka Jana Vaváka, rychtáře milčického, s. 8, pozn. č. 20.

¹³⁸ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 252, pozn. 22

¹³⁹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 253, pozn. 23; *Sbor*, s. 217.

¹⁴⁰ *Paměti* V, 148, pozn. 10.

¹⁴¹ *Paměti* III, 1, 12-13. Srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1979, s. 146, pozn. 1.

¹⁴² *Paměti* I, 1, 118, pozn. 8; V, 148, pozn. 12.

Nepomuckého („kunštovná štatua“)¹⁴³. Pohřben byl ve skramnickém kostele před oltářem sv. Jana Nepomuckého, který podle Vavákova zápisu také sám postavil¹⁴⁴.

Není bez zajímavosti, že Vavák, tak jako se obecně mýlí v datech, mýlí se i v roce narození svých rodičů (u otce udává 1700, u maminky 1701), patrně si tedy pamatuje věkový rozdíl, ale absolutní hodnota mu již tak pevně neutkvěla. Je z toho zřejmé, že i zde, jako patrně většinou, psal data po paměti a v matrikách (ačkoli by k nim asi měl ve Skramníkách poměrně snadný přístup) je neověřoval.

V manželství Jana a Barbory Vavákových se narodili synové Jiří, Matěj, Florian a František a dcery Alžběta, Lidmila, druhá Alžběta a Kateřina.

Nejstarší syn Jiří, narozený roku 1725, byl „u landmilic kaprálem i feldveiblem“, za pruské invaze roku 1742 byl v Praze zajat, ale podařilo se mu ze zajetí uniknout. Oženil se roku 1746 do Lstiboře (od Milčic asi 10 km), kde se ujal správy gruntu a stal se rychtářem. Roku 1779 ho „kniže z Lichtenštejna“ propustil z poddanství a jmenoval rychtářem dědičným. Ze dvou manželství (první, které ho přivedlo do Lstiboře, uzavřel roku 1746 s Marií Magdalenou (†1751), dcerou Tomáše Šmída, druhé po smrti první ženy roku 1751 s Dorotou, dcerou Jiřího Hotovce z Vrbové Lhoty) měl celkem osm synů a šest dcer, z nichž ho přežili synové Jan (nar. 1754) a Václav (nar. 1764) a dcera Alžběta (nar. 1756). Zemřel 5. září 1781¹⁴⁵.

Druhý Janův syn Matěj (Matěj Šebestián), narozený roku 1732 rovněž sloužil v armádě, nejprve jako „postilion“, jak Vavák uvádí, patrně tedy vojenský posel či kurýr (Jonášová s. 253), později jako „pixenmajstr“, příslušník obsluhy děla. Po skončení sedmileté války žil jako venkovský podruh na různých místech v Čechách, nakonec odešel z Čech, do Terstu a později do Mantovy, kde prý působil jako soukromý učitel němčiny a kde také zemřel roku 1770.

Třetí Janův syn Florian se narodil roku 1734, studoval v Praze, patrně na Akademickém gymnáziu, s nemalým nákladem rodičů, jak uvádí Vavák, ale v sedmé třídě gymnázia onemocněl a zemřel na „anginu“ roku 1752.

Nejmladší Janův syn František, náš Vavák, podepisující se později jako František Jan, se narodil 26. října roku 1741.

Všechny čtyři dcery Jana a Barbory Vavákových (tj. Vavákovy sestry) zemřely v raném dětském věku: Alžběta roku 1728 (narozena 1726), Lidmila roku 1729 (narozena 1729), druhá Alžběta roku 1738 (nar. 1737) a Kateřina roku 1740 (nar. 1739).

Výklad o Vavákových předcích by nebyl úplný, kdybychom nepřipomněli, že rodinná tradice spojovala počátky rodu s údajně rytířskou rodinou z Adlaru. Vavákovi samému patrně myšlenka na urozené příbuzenství byla svým způsobem milá a snad se také kojil nadějí, že doklady o tomto příbuzenství nalézaly v truhle, která shořela v otcově domě při požáru Milčic roku 1650, tak se to zdá vyplývat z dopisu kanovníku Pingasovi z 23. listopadu 1787¹⁴⁶. Přesto o možnosti tohoto spříznění vyslovoval s jistými výhradami. Tak ve vlastním životopisu píše: „Staré vypravování mých bližších předků praví, že staří předkové jmenovali se z Adlárů, ale já, kdekoliv o pánech z Adlárů jaké

¹⁴³ *Paměti* I, 1, 118.

¹⁴⁴ *Paměti* V, 148. Pamětní kniha skramnické farnosti, kterou cituje Skopec v poznámce 13 k uvedenému místu, udává jako původce oltáře předchozího skramnického faráře Jana Ambrože (skramnickým farářem 1673-1707), ale to je snad omyl, protože je stěží možné, že by již tehdy (před kanonizací i před beatifikací Jana Nepomuckého) získal pro takovou stavbu svolení. Snad je možné řešení, že oltář vybudoval farář Ambrož a za Vavákova prastrýce byl na oltář sv. Jana Nepomuckého pouze upraven.

¹⁴⁵ Srov. *Paměti* I, 2, 10.

¹⁴⁶ Cituje z něho JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, s. 249, pozn. 5, s. 255, pozn. 39.

zmínky jsem četl, nikde nenacházím Vavák z Adlaru.¹⁴⁷), Přímou ovšem tuto tradici nenapadá, naopak ji s opatrnými výhradami připomíná. Přejímají ji Vavákově známí: F. X. Němeček ji uvedl v *Lebensbegebenheiten*, kanovník Pingas Vaváka oslovuje „Příteli nejmilejší z Adlaru“¹⁴⁸, dostala se také do Sommerovy topografie¹⁴⁹. Potomci Vavákových příbuzných žádali v druhé polovině 19. století o právo užívat erbu šlechtického titulu z Adlaru; roku 1894 jim bylo na základě předložených dokladů přiznáno. Záhy však bylo odhaleno, že se stali obětí podvodu ze strany zprostředkovatele, který byl odhalen (a roku 1902 souzen) jako falšovatelský listin. Rozhodnutím soudu z 7. listopadu 1902 o nedávno přiznané právo přišli. Soudní znalci (mezi nimi Gustav Friedrich) při té příležitosti konstatovali, že „staročeského rodu Wawáků z Adlaru nebylo vůbec“¹⁵⁰.

2.2 Dětství a mládí

2.2.1 NAROZENÍ A KŘEST

František Jan Vavák se narodil jako čtvrté, poslední dítě svých rodičů dne 26. října 1741 v Milčicích. Vavák sám o porodu uvádí, že byl těžký, „matka ... jedva živá zůstala“¹⁵¹. Téhož dne byl chlapec v nedalekém kostele Stětí sv. Jana Křtitele ve Škramníku (dnes Skramníky, 4 km od Milčic) pokřtěn. Podle německého výpisu z křestní matriky, který se dochoval ve Vavákově pozůstalosti v LA PNP¹⁵², Vaváka křtil tehdejší škramnický kaplan Franz Müller, jako kmotři byli účastni Matěj Černý, mlynář ze Sadské (4 km od Milčic), Tomáš Stehlík, milčický rychtář, a Kateřina Zvolská, šenkýřka z Tatců (3 km od Milčic)¹⁵³, uvedena je i porodní asistentka – snad zároveň také jako kmotra – Kateřina Horáková, rovněž z Tatců¹⁵⁴. Dítě bylo pokřtěno na jméno František de Paula Martin¹⁵⁵.

¹⁴⁷ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 233.

¹⁴⁸ V dopisu ze 3. prosince 1787 (LA PNP, fond Alois Jirásek, sign. T 3 E/55, inv. č. 32 955). Jonášová-Hájková o tom píše, že Pingas ve Vavákově „toto přesvědčení [o spojitosti s rodem z Adlaru] živil“. To je snad poněkud přehnané, nelze ostatně vyloučit, že z Pingasovy strany je v tom kus žertu. Srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 248, pozn. 5.

¹⁴⁹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 248, pozn. 5.

¹⁵⁰ Cituje JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 249, pozn. 5 podle Národních listů 5. listopadu 1902, č. 304, s. 5.

¹⁵¹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 236.

¹⁵² LA PNP, fond František Jan Vavák, doklady vlastní, křestní list. Výpis vyhotovil 24. srpna 1794 tehdejší škramnický farář, kanovník František Antonín Puchler (Buchler), srov. také JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 254, pozn. 30.

¹⁵³ „...Mates Tscherny, Müller von Sadska, Thomas Stehlik, Richter von Miltschitz, und Katharina Zwolskin, Schänkin von Tatez...“

¹⁵⁴ „...dann Hebame Katharina Horackin von Tatez...“

¹⁵⁵ V něm. výpisu „Franz de Paula Martin“. Pokud se později sám označuje nebo je od přátel v korespondenci a gratulačních básních označován jako „František Xaver“ (např. František de Paula Švenda v dopisu Vavákově vedeném v LA PNP jako list z 1. prosince 1784, ve skutečnosti však značně pozdější, patrně z roku 1788; LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, František de Paula Švenda, „1. listopadu 1784“), jde snad o omyl. „Druhé“ Vavákově jméno Jan (Vavák častěji píše dlouze – „Ján“) je patrně jméno bířmovací (tak se domníval vydavatel Vavákových Pamětí Jindřich Skopec, srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 254, pozn. 30). Ojediněle se Vavák sám jmenuje s upřesněním jako „(František) Jan Nepomucký Vavák“ (*Paměti* IV, 178). Zajímavé jsou varianty jména křestního: V začátcích, v první polovině 60. let, se Vavák podepisuje někdy jako „Franc“ (1760, LA PNP, fond František Jan Vavák, Pod vrchami kdo chce s námi, fol. 4b), resp. „Franz“ (1764, LA PNP, fond Alois Jirásek, T 3 E/12, inv. č. 32 912, s. 2), jindy „František“ (často psáno dlouze „František“), poprvé snad 1762 (LA PNP, fond Alois Jirásek, T 3 E/38, inv. č. 32 938), s jistotou 1765 (LA PNP, fond Alois Jirásek, T 3 E/35, inv. č. 32 935, s. 2). Později se objevuje varianta „Franěk“ (LA PNP, fond Alois

2.2.2 PRVNÍ LÉTA ŽIVOTA

První léta života (do r. 1753, kdy mu bylo dvanáct let) prožil Vavák na milčickém statku, kde se narodil a vyrůstal už jeho otec Jan a který pro rodinu získal téměř sedmdesát let před Františkovým narozením (roku 1672) jeho děd Jiří. Ze svého dětství připomíná některé události ve vlastním životopise, např. onemocnění neštovicemi ve třech letech¹⁵⁶, některé drobné nehody¹⁵⁷, zvláště však nehodu, při níž ve svých čtyřech letech snadno mohl přijít o život (splášili se koně u vozu, na němž seděl):

„Roku 1745¹⁵⁸ měsíce dubna funus měl Tomáš Stehlík, po třicet let bývalý rychtář a Fraňkův kmotr. Pacholek, jenž pana faráře se panem kaplanem do vsi přivezl, nechal koně v návsi u jakéhos roští uvázané. Když pak kantoři a kněží z domu vycházeli, toť ty koně splašivše se ze vsi s tím kočárkem nejprudším během běželi a Franěk byl na něm, neb jej tam děvečka dala, že se s panem farářem do Škramníka svezde, – nu svezltě se nadobro. To bylo křiku, běhání, nařikání a od matky pláče. Nebyl žádný, jenž by ty byl uhonil koně a zachoval dítě, jen Pán Bůh sám. Když ty koně cestou okolo desíti honů uběhli, jali se po jednom na čtyři hony dlouhým běžet poli, v konci jehožto byl plot a za plotem příkop. To oboje i s tím kočárkem přeskočil a na obec, kde mnoho a široko vody bylo vtekly, v ní sem a tam běhající a se točíce, množstvíkrát kočárek zvrátiti měli a mohli, avšak nezvrátili. Co na funuse lidu bylo, všichni se dívali, mužští za koňmi běhali, otec prosil, matka omdlávala, pan farář ji křísil, ženy sousedky matku těšily, až i pan farář se všemi těmi lidmi, napomenuv je, klekl a hlasitě se všichni za mé živobyті a obhájení modlili a obdrželi. Jistý Vácslav Chvojka, krejčí ze Sezemic a můj bratranec, nejprv v tý vodě koně chytil a mě zdravého přivezl. Buď Pán Bůh pochválen.¹⁵⁹“

Vavák svůj dětský obraz neidealizuje a připomíná i své dětské neřesti („začal být svývolným“), mezi něž patrně počítá i (zřejmě nedovolené) hry s vrstevníky („a odcházal mezi jiné děti na čtveráctví nebo hry“). Připomíná též, že za tyto přestupky byl trestán, zvláště od matky („otec drobet povoloval, ale matka všechno trestala a to nejmenší provinění neodpustila“) a uvádí i konkrétní způsob takového trestání: „... majíce pouto železné k špalíku přidělané, k němuž i dříve starší bratří připínání bývali¹⁶⁰, k tomu ho připínala. Kterýžto špalík on před sebou ven vyvaliti mohl, na rumovací kolečko jej dav, i s ním mezi chlapce do vsi odjel, pouto na noze maje. Což když se stalo, velmi citedlně trestán býval.“¹⁶¹ Trestána mohla být i nedovolená charita: „Jakož i proto, když své obchodilé šaty do vsi podružským dětem roznosil a rozdal.“¹⁶²

2.2.3 MATKA, JEJÍ KULTURNÍ ZÁJMY

Zvláštní zajímavost mají poměrně početné Vavákovy zmínky, které se týkají vzdělání, popř. vůbec kultury, vztahu k nim ve venkovském prostředí a cest, které se k nim otevíraly. Tak o své matce připomíná, že „ráno a večer i ve dne vždy zpívala“¹⁶³. Co zpívala, Vavák nezmiňuje, ale ze souvislosti je zřejmé, že to byly

---

Jirásek, T 3 E/15, inv. č. 32 915, s. 4). Ve vlastním životopise z r. 1796 (JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 235) prohlašuje z nejasných důvodů za „správnou“ právě zkrácenou podobu „Franěk“ a podobu „František“ označuje za „porušenou“ („Čtvrtý syn Jana Vaváka, vnuk Jiřího a pravnuke Karla Vaváka byl a jest dosavád jménem Franěk, ač nyní porušeně říká se František.“).

¹⁵⁶ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 236.

¹⁵⁷ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 236.

¹⁵⁸ Opravujeme Vavákův chybný údaj „1748“, srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 254, pozn. č. 32.

¹⁵⁹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 236-237.

¹⁶⁰ Jiří, Matěj a Florian.

¹⁶¹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 237.

¹⁶² JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 237.

¹⁶³ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 236.

duchovní písně z kancionálu nebo jiného písňového souboru, které nahrazovaly nebo doplňovaly modlitbu (zvl. asi ranní a večerní; „ve dne“ mohlo jít také o pravidelnou modlitbu, ale spíše snad je to zpěv, kterým Vavákova matka doprovázela nějaké drobné domácí práce). Ze souvislosti také vyplývá, že to nebyl (alespoň ne vždy) zpěv „po paměti“, ale že matka užívala nějaký druh písemného záznamu písňové produkce, ale nic bližšího, zda šlo o tištěný nebo rukopisný kancionál, modlitební knížku nebo jiný soubor písní nebo snad jednotlivě tištěné písně, se nedovídáme.

Že matka uměla číst (a skutečně i četla), vyplývá také z další formulace vlastního životopisu: „... [František, náš Vavák] plakal a se mrzel, že tak čísti nemůže jako matka a otec¹⁶⁴“. Tuto obecnou informaci Vavákova vlastního životopisu lze doplnit i údajem o jednom konkrétním titulu, který byl součástí matčiny „knihovničky“ (o jejímž rozsahu ovšem nelze říci nic bezpečného): byl jím Šteyerův překlad původně Balbínova mariánského spisu *Diva Montis Sancti*, v českém Šteyerově znění *Přepodivná Matka Svatohorská Maria v zázracích a milostech svých na hoře Svaté nad městem Příbramí hor stříbrných den po dni víc a víc se skvějící*, vydaný roku 1666, jak dokládá Vavákův přípisek v částečném opisu¹⁶⁵ této práce, který pořídil patrně v roce 1765. Přípisek je poměrně dlouhý, proto z něho citujeme jen jeho první část: „Léta 1756 Barbora Vaváková, dobré paměti má nejmilejší máteř (která léta 1763, dne 15. října usnula v Pánu), půjčila přítomnou svatohorskou historii Janovi Burianovi¹⁶⁶ do Říčan (jest městečko 2 míle od Prahy na panství ouříněveském¹⁶⁷). Když pak léta 1757 pruský král Fridrich oblehl hlavní město Prahu, přijala nějaká pruská od husarů partaj také do těchto Říčan a vyrabovala celé městečko, a tak při tom rabuňku popadl prý jeden bezbožný voják tuto knihu, chtíce ji hned na kusy roztrhati, takže sotva s velikou prosbou vejš jmenovaný Burian ji od něho dostal; však ale přece, jak ji trhati začal, od ní titul, připsání, předmluvu a 14 listů zpředu, zase dva listy zprostředka a 4 z zadu, jakož i celý rejstřík od ní odtrhl. Takovou dostana domů, lítostí jsa pohnut ptal jsem se po několika let zase na takovou knihu, až sem se jí vždy léta 1765 doptal [a chybějící části přepsal].¹⁶⁸“ Je pravděpodobné, že si tuto (a snad i další knihy) Vavákova matka přinesla do Milčic ze Skramníků, možná ji zdědila po rodičích, možná (a snad pravděpodobněji) ji dostala nebo zdědila po svém strýci faráři Florianovi Mikulovském († 1746).

2.2.4 OTEC, JEHO KULTURNÍ ZÁJMY

Podobně jako zbožná matka, farářova schovanka, byl patrně v prostředí místních kněží dobře zapsán i Vavákův otec. Přitom byl zřejmě povahy dosti praktické a jeho zbožnost, zdá se, patřila k tomu typu, který má ke zbožným vzdechům téměř stejně daleko jako k bezvěrectví. Obojí je možno pěkně ilustrovat příhodou, kterou známe opět z citovaného Vavákova vlastního životopisu a která je tu kladena k roku 1761, kdy Vavákovi bylo dvacet let a jeho otcí téměř šedesát¹⁶⁹: „V Mělníce na den Početí Panny Marie při roráte vykonával jsem zpověď tamnímu panu děkanu, jenž měl příjmi Dědek¹⁷⁰. Bylo to v zákříšti. On po zpovědi ptal se mne, odkud jsem. Já odpověděl, že z Milčic. I

¹⁶⁴ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 236.

¹⁶⁵ Rukopis Muzea východních Čech v Hradci Králové, sign. 936/39, inv. č. 6294. Srov. *Repertorium* I, 2, s. 496-497. Za upozornění děkuji Mgr. Aleně Fidlerové.

¹⁶⁶ Patrně matčin bratr nebo jiný příbuzný (z otcovy strany).

¹⁶⁷ Uhříněveském.

¹⁶⁸ *Repertorium* I, 2, s. 496-497.

¹⁶⁹ Pokřtěn 1. ledna 1702.

¹⁷⁰ Podle zjištění Jonášové-Hájkové byl ve Skramnících kaplanem od jara 1734 do dubna 1737, tedy Vavákovy rodiče poznal již jako manžele (sňatek 1723), ale Vaváka samého z té doby znát nemohl (nar. 1741). V Mělníku byl děkanem od roku 1750 nejméně do roku 1764, kdy je zde uváděn naposledy (JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 257, pozn. 68).

ptal se hned, jestli živ Jan Vavák a Vavačka. Odpověděl jsem, že jest a já že jsem jeho syn. I byl toho velmi vděčen a pozdravoval mého otce a matku a že jim ještě děkuje za jejich dobrodiní, které mu jako kaplanu škramnickému prokázali. Otec byl toho pozdravení vděčen a řekl: „Kdyby mně za to dobrodiní flaši vína byl poslal.“¹⁷¹

Víra otcova, konkrétně obecně křesťanská a naši barokní kulturu téměř všeprostupující myšlenka na důležitost šťastné smrti, důležitost „vytrvání (v dobrém) až do konce“, (a zároveň také otcova jistá unáhlenost v řeči nebo netaktičnost) vyplývá na povrch také v otázce, kterou ve vypjaté chvíli klade nespravedlivému sirotčímu: „Urozený pane, kdyby pak přišla smrt?“¹⁷²

Také otec vlastnil „několik knih“¹⁷³, jak Vavák ve svém životopise připomíná. Které konkrétně to byly, se nedovíáme, ale mohl snad mezi ně patřit exemplář Beckovského Poselkyně starých příběhů českých (1700), o níž Vavák připomíná, že ji četl, jistě někdy v dětství nebo raném mládí, jak vyplývá ze souvislosti, v níž se o této své četbě zmiňuje¹⁷⁴.

Otec také Vavákovi v jisté míře zprostředkoval vztah k jinému typu písňové produkce, než byly duchovní písně zpívané matkou. Doloženo máme, že Vavákův otec vlastnil opisy světských (a možná i duchovních) písní Jiřího Volného a že otec i jeho bratr, Vavákův strýc Matěj, tyto písně sami zpívali. Není bez zajímavosti, že k obeznámenosti s písňovou produkcí Jiřího Volného přispěla nahodilá okolnost, že obec Kratonohy, spojené s působením pastýřského rodu Volných, ležela na cestě, kterou Vavákův otec a jeho bratr jezdívali na návštěvu ke své sestře Anně. Sám Vavák o tom ve *Sboru písní* píše: „Můj otec Ján Vavák a bratr jeho Matěj Vavák, oba sousedé zde v Milčicích, měli svou vlastní sestru Annu ve vsi Roudnici blíže Krátonoh, an tam byla v velké panské hospodě šenkýřkou, její manžel Ján Štěrba sloul. K té sestře když oni do Roudnice jezdívali, u téhož Volného v Krátonohách, jedouc vedle samého ovčína, se stavovávali a tyto¹⁷⁵ i jiné všecy jeho písně psané od něho měli a je zpívali.“¹⁷⁶

Ve vlastním životopise Vavák naznačuje, že jako dítě vídal svého otce číst (to vyplývá z citované už formulace „... když nemohl číst, plakal a se mrzel, že tak čísti nemůže jako matka a otec“¹⁷⁷), a speciálně o otci uvádí, že také někdy doma psal („A když otce něco psáti viděl, říkal: „Kdy já budu, tatíčku, psát, když já snad taky musím psát?““¹⁷⁸).

Největší dojem, jak se zdá, však na Vaváka v dětství udělala „truhlice plná papírů“¹⁷⁹, kterou otec uchovával po předcích a o níž se ve vlastním životopise dovídáme, že v ní byly „všeliké jistoty, dekrety a jiné předkův památky“ a že prý tyto „papíry“ (alespoň zčásti) „po Karlovi Vavákovi hned z Vyšerovic pocházely“ (tedy, je-li možné se na tento údaj spolehnout, z první poloviny 17. století, možná starší). Již dříve se o této

¹⁷¹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 245.

¹⁷² JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 239.

¹⁷³ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 236. Kutnar, který o této četbě věděl jen z Němečkovy práce (*Lebensbegebenheiten*, s. 11), se domníval, že kniha pocházela z pozůstalosti po bratrovi Florianovi, což je jednak myslím dosti nepravděpodobné, jednak formulace ve vlastním životopisu jasněji než formulace v Němečkově přepracování naznačuje, že knihu četl snad ještě za Florianova života; srov. KUTNAR, F., *František Jan Vavák*, s. 15.

¹⁷⁴ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 237.

¹⁷⁵ Slovem „tyto“ rozuměj písně obsažené ve *Sboru* na s. 201-217.

¹⁷⁶ *Sbor*, s. 217.

¹⁷⁷ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 236.

¹⁷⁸ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 236.

¹⁷⁹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 238.

truhle zmiňoval v dopise kanovníku Pingasovi z 23. listopadu 1787¹⁸⁰, kde vyslovuje domněnku, že v truhle snad mohly být doklady o vztahu vavákovského rodu k údajné zemanské rodině z Adlaru. Obsah truhly v dopise charakterizuje slovy, že byla plná „rozličných spisů, zápisů, smluv a pamětí etc.“ Truhla shořela za milčického požáru roku 1750, jak se dovídáme z citovaného dopisu: „Oheň byl, jenž o to mého otce i mě připravil... A ačkoliv ta truhlice v klenutém kvelbu byla, však i tam dveřmi dostana se, vše v celým tom kvelbu strávil.“ Pro malého Františka představovala truhla patrně nemalé lákadlo, protože jak v uvedeném dopise, tak v životopise uvádí, že „se v ní přebírával“ a že otec mu v tom bránil slovy: „Nech toho a nic odtud nevynášej, až budeš mít rozum, budeš něco vědět, jací byli tvoji předkové.“¹⁸¹ Elegicky a s typickou učenou narážkou Vavák v dopise připomíná, že truhla shořela „právě v tu noc, kterou v roce 1634 onen náš český Scipio v Egru zabit byl“ (rozuměj Vavákův oblíbenec Valdštejn). Svůj i otcův vztah k truhle s rodinnými památkami pak dotvrzuje závěrečnou poznámkou: „Až do smrti otec můj, jenž v roce 1772 naň přišla, tu truhlici litoval. I já lituji, neb jsem tam snad víc než v Praze naléztí mohl.“¹⁸²

2.2.5 BRATŘI, JEJICH VZDĚLÁNÍ

Ze svých bratrů v souvislosti se zájmem o vzdělání připomíná Vavák zvláště věkem nejblíže Floriána (nar. 1734), který v době Vavákova dětství studoval v Praze gymnázium (do své smrti r. 1752). Na mladšího bratra, zdá se, udělal dojem především svými školskými znalostmi latiny¹⁸³.

Jazykovými znalostmi mohl imponovat také nejstarší bratr Jiří (nar. 1725), o němž Vavák později v jedné z rodových genealogií uvádí, že „byl Latinus i Němec, z němčiny do češtiny a z češtiny do němčiny rychlý translátor“¹⁸⁴. V době nejranějšího Vavákova dětství (od r. 1742 asi do r. 1746) sloužil v armádě a v Milčicích se asi objevoval značně méně než Florián, který doma trávil prázdniny¹⁸⁵. Roku 1746 se však Jiří přiznal do nedaleké Lstiboře (10 km od Milčic) a z pozdější doby máme doloženy hojnější Vavákovy styky s ním, takže je můžeme s jistou pravděpodobností předpokládat i v době Vavákova dětství. Výslovně však Vavák tohoto bratra, na rozdíl od Floriána, jako svůj „intelektuální vzor“ neuvádí.

2.2.6 KOSTEL

Místem, kde se mohl v nejhojnější míře setkávat s rozmanitými projevy kultury, byl ovšem „velmi starožitný kostel škramnický, ku kterémuž moje vlast Milčice od starodávna patří, tam též já na službách Božích bývám a svého pastýře rád slyším hlas, tu též moji předkové v naději Boží odpočívají a já tolikéž s nimi, což doufám, odpočívati budu,“ jak připomíná v *Pamětech* roku 1796¹⁸⁶, tedy škramnický kostel Stětí svatého Jana Křtitele, kde byl pokřtěn a k němuž jako k farnímu po celý život příslušel. Vavák se o svých zážitcích spojených s tímto místem až na výjimky nezmiňuje ani v životopise

¹⁸⁰ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „Mauritiovi Klierovi“, 23. listopadu 1787 (list Josefu Pingasovi). Srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 255, pozn. 39.

¹⁸¹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 238-9; podobně znějí slova v uvedeném dopise: „Až budeš mít rozum, teprv se v tom přebírej, – a poznáš, jací byli tvoji předkové.“

¹⁸² Cit. podle JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 255, pozn. 39

¹⁸³ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 237.

¹⁸⁴ Genealogia vavákovská, LA PNP, fond Alois Jirásek, T 3 E/20, inv. č. 32 920 (psána r. 1806, s pozdějšími doplňky)

¹⁸⁵ srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 237

¹⁸⁶ *Paměti* III, 2, 64.

psaném pro Německa, ani v *Pamětech*, ani jinde ve svých spisech¹⁸⁷, jako vůbec o svém duchovním životě zachovává téměř úplnou mlčenlivost: jen výjimečně připomíná o tom, že byl u svaté zpovědi¹⁸⁸, nebo že byl přítomen na mši svaté¹⁸⁹, a to vždy jen jaksi mimochodem, tam, kde je toho třeba pro vyličení souvislostí příběhu nebo události, o níž mluví. Podobně se ani z *Pamětí*, ani z vlastního životopisu nedovídáme nic o jeho náboženském vzdělávání v dětství, nic o tom, jak často on sám nebo jeho rodiče do skramnického kostela docházeli, nic o datu či okolnostech jeho prvního svatého přijímání nebo biřmování, nic také o tom, zda případně v dětství ministroval¹⁹⁰ apod.

2.2.7 DUCHOVNÍ V RODINĚ

V souvislosti se skramnickým kostelem je třeba zmínit postavu Vavákova prastrýce Floriana Josefa Mikulovského, bratra Osany Burianové, roz. Mikulovské, Vavákovy babičky z matčiny strany, který v době raného Vavákova dětství působil ve Skramníkách jako farář a který také mohl mít na Vaváka jistý vliv. Původně působil jako kaplan v Týnském chrámu v Praze, roku 1707 odtud přišel do Skramníků a byl zde farářem až do své smrti 8. srpna 1746¹⁹¹.

Vavák se o něm zmiňuje jen málo¹⁹², snad především proto, že zemřel už roku 1746, kdy Františkovi bylo necelých pět let. Na Vaváka však mohl mít vliv zprostředkovaně, prostřednictvím Vavákovy matky Barbory, která byla jako jedenáctiletá roku 1714, po smrti svých rodičů, svěřena strýci farářem jako schovanka a vyrůstala od té doby na skramnické faře, kde zřejmě zůstala až do svého sňatku roku 1723.

Z otcovy strany byli v rodině dva duchovní, a to Jan Karel Vavák, nejstarší syn Vavákova prastrýce Jakuba, působící jako diecézní kněz v Táboře, ve Víně a v relativně nedalekém Starém Kolíně (asi 30 km), a Janův mladší bratr Antonín František, řeholním jménem Izidor, který byl členem benediktinského kláštera u svatého Mikuláše na Starém Městě v Praze. Starší Jan Karel Vavák který byl v době, kdy se Vavák narodil, již po smrti (zemřel roku 1720), ale v rodině se uchovávala vzpomínka na jeho návštěvu v Milčicích (prý roku 1714) a především na dar čtyř obrazů církevních otců, malovaných prý Karlem Škrétou, skramnickému kostelu; tyto obrazy byly ve Skramníkách ještě roku 1796, kdy Vavák psal vlastní životopis¹⁹³, takže je možné, že je tam už jako dítě vídal. Mladší, benediktin Izidor, mohl být za Vavákova dětství ještě naživu, ale zemřel nejpozději roku 1747 (kdy bylo Vavákovi 6 let) a doklady o přímém kontaktu chybějí, takže se zdá, že i jeho znal jen z rodinného podání, a to jako úspěšného a skromného řeholníka¹⁹⁴.

2.2.8 ZÁJEM O VZDĚLÁNÍ V DĚTSTVÍ

Je pochopitelné, že v prostředí, kde vzdělání hrálo značnou roli a zvláště také kde sami rodiče se věnovali alespoň základním intelektuálním činnostem (čtení, psaní), malý

¹⁸⁷ Jednou z nich je podrobné líčení liturgických oslav svátku Nanebevstoupení Páně ve *Sboru*, s. 162. O konkrétních návštěvách Skramníků se dovídáme např. díky tomu, že zmiňuje svou účast na pohřbech skramnických farářů v letech 1745 a 1754 (*Paměti* V, 148).

¹⁸⁸ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 245.

¹⁸⁹ *Paměti* IV, 45.

¹⁹⁰ Překvapuje, že v souvislosti se svými snahami naučit se latinsky nezmiňuje, že by se byl učil ministranci; výslovně připomíná jen to, že se naučil zpaměti loretánskou litanii („neprv letanii loretánskou na paměť se naučil“, JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 237).

¹⁹¹ *Paměti* I, 1, 118, pozn. 8; V, 148, pozn. 12.

¹⁹² *Paměti* I, 1, 118; V, 148. Ve vlastním životopise vystupuje v příběhu s „kočárkem“, ale jménem zde uveden není (pouze obecně „pan farář“).

¹⁹³ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 234.

¹⁹⁴ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 234.

František zatoužil svému prostředí se vyrovnat. Zřejmě tu hrály roli také jeho individuální sklony, jakýsi zvýšený zájem o všechno, co se vzděláním souvisí. Ve vlastním životopise podává o tom několik zpráv, které jsou sice pozdním a subjektivním záznamem někdejších událostí a v nejednom směru snad pozdní vzpomínka zkresluje a zjednodušuje skutečný běh života (zvláště datace, jak tomu u Vaváka bývá, budou asi nepřesné), ale přece jen poskytují určitý vhled do jeho prvních setkání se světem vzdělanosti. První z těchto záznamů se týká jeho dětské touhy naučit se číst, jak to viděl u svých rodičů:

„Pět let když mu bylo, již od své matky, která ráno a večer i ve dne vždy zpívala, zpívání pochopoval, a kudy chodil, všudy zpíval a říkával své matce: „Kdy já budu číst, kdy já budu taky z těch písniček zpívat jako vy, mamičko, zpíváte?“ A když nemohl číst, plakal a se mrzel, že tak čísti nemůže jako matka a otec.“¹⁹⁵

V dalším záznamu vykládá, jak se přece, prý v šesti letech, naučil číst:

„V šesti letech od otce a matky v domě naučil se čísti, a tu hned každou knihu, jichž otec několik měl, čísti chtěl a četl. A když otce něco psáti viděl, říkal: „Kdy já budu, tatičku, psát, když já snad taky musím psát?“ A tak musil mu otec koupit křídou, a on, hledě jen na tištěná slova, zrovna psal. Což otec vida, plakal a spolu s matkou pravili: „My toho chlapce nevychováme, on nám umře.“ Několik dní křídou pišíc, chtěl mít papír, který dosáhne, hned z tištěného na něm psal. Když otec pravil: „Jápak, blázne, budeš psát, musíš nejprv abecedu psát a musíš chodit do školy.“ On zase: „Jen mi dejte papír, tatičku, uhlídáte, že budu psát. Copak musí každéj do školy chodit? Dyť já musím psát tak jako vy.“ Což se i stalo. A tak v sedmi letech, do školy nechodiv, na papíře psal a rozličné písne z paměti uměl. Říkal otec: „Ty hochu, ty hochu, ty dlouho psát nebudeš.““¹⁹⁶

Vyprávění není ve všem všudy zcela srozumitelné, ale tolik z něho alespoň vyplývá jasně, že číst a psát se naučil už doma, u rodičů, ne až ve škole, do níž ostatně, jak ještě uvidíme, dlouho nechodil. Že ho naučili psát rodiče, jmenovitě otec, uvádí i v dopise Jakubu Janu Rybovi; zároveň tu opět naznačuje určitý spontánní zájem o vzdělání („umění“):

Otec můj učil mne psáti,
a co více mohu znáti,
to mně všechno nebe dalo,
můj vtíp do umění hnalo.¹⁹⁷

Zajímavé jsou také „předpovědi“ rodičů typu „my toho chlapce nevychováme, on nám umře“, „ty hochu, ty hochu, ty dlouho psát nebudeš“, které se jako refrén ozývají ve vlastním životopise na několika místech a které jsou (alespoň na citovaném místě) zřejmě výrazem přesvědčení, že dítě projevující tak abnormálně silný nebo abnormálně časný zájem o intelektuální činnost, nebude (snad podle principu kompenzace) dostatečně životaschopné. Později se zde objevují i v jiných souvislostech (tak po vyličení příhody s „kočárkem“, kterou jsme citovali výše, dodává: „Tu potom bylo proroctví mým rodičům: Vy to dítě nevychováte, to dítě zrostu nedojde atd.“¹⁹⁸). Jejich pečlivé zaznamenávání je zřejmě jen jiným projevem Vavákovy záliby v připomínání nepravých,

¹⁹⁵ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 236.

¹⁹⁶ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 236.

¹⁹⁷ LA PNP, fond Jakub Jan Ryba, korespondence přijatá, František Jan Vavák, 13. (?) dubna 1806.

¹⁹⁸ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 237.

falešných proroctví, která zjevně selhala, záliby, která se výrazně projevila zvláště v *Pamětech*.¹⁹⁹

Z pozdější doby Vavák ve svém vlastním životopise zaznamenává, jak se od svého bratra Floriana, studujícího v Praze gymnázium (asi 1745-1752), toužil naučit latinsky:

„Když Florián bratr z Prahy na vagace domů přicházel, i on i otec mívali trápení i smíchy. [František] říkal otcí: „Kdypak já, tatíčku, budu umět latinsky, dyť já snad taky musím umět latinsky. Copak by jen Florián uměl?“ Bratru zase: „Uč mě latinsky, uč mě latinsky. Tatíčku, jak mě nechce Florián učit latinsky.“ On, nemoha se sprostít, s nelibkou ukazoval mu latinský slova, které brzy pochopiv a za jedno vagací latinsky četl. A nejprv letanii loretánskou na paměť se naučil.“²⁰⁰

Také v tomto vyprávění je jedna nejasnost, a totiž, co máme rozumět slovy „za jedno vagací latinsky četl“. Je zřejmé, že tu nemůže jít o znalost jazyka v běžném slova smyslu, protože Vavák o sobě později mnohokrát prohlašuje, že nedovede jiný jazyk než češtinu. Určité elementární znalosti latiny Vavák, ovšem měl, musel je mít koneckonců každý katolík jeho doby, pokud chtěl alespoň poněkud porozumět liturgickým textům, které o nedělích a někdy i častěji slychal, u Vaváka k tomu navíc přistupoval zájem o historii, který ho také nejednou přiváděl k latinským textům, přinejmenším epigrafickým a analistickým, popř. k latinským citátům v českých textech typu Beckovského kroniky nebo Veleslavínova Kalendáře historického. Výstižně, zdá se, charakterizuje tyto své kusé znalosti v dopise kanovníku Pingasovi ze 12. srpna 1787: „Já takové posloupnosti“²⁰¹ latinské jako české čísti mohu, ale rozličné při tom, jaký bývají, přídavky, které velmi potřebné jsou, těm nerozumím.“ Snad tedy má Vavák ve vlastním životopise na mysli to, že se naučil principům latinské výslovnosti, nebo snad to, že se naučil rozumět textům v bratrově učebnici.

2.2.9 ŠKOLA

Je samozřejmé, že u dítěte, které projevovalo podobné sklony, se pomýšlelo na školské vzdělávání. Uskutečnění tohoto záměru však, jak se zdá, bránily vnější okolnosti, a to především hospodářské povahy. Vavák sice pocházel ze čtyř dětí, ale v době, kdy dosáhl školního věku, byl jediným dítětem, které zůstalo u rodičů. Nejstarší bratr Jiří odešel brzy po Františkově narození do armády (zřejmě již roku 1742) a po návratu se brzy oženil (roku 1746, Františkovi tehdy bylo pět let) do Lstiboře, vzdálené od Milčic asi deset kilometrů, a začal zde vést vlastní hospodářství. Druhorozený Matěj také odešel k armádě, po návratu jako podruh putoval po různých místech Čech a nakonec odešel do Itálie, kde později (roku 1770) zemřel, Vavák ho ve vzpomínkách z dětství vůbec nezmiňuje. (Zde lze tušit nějakou záhadu: Proč se stal podruhem a nepomáhal raději svému otcí v rozsáhlém hospodářství? Odpověď dochované písemnosti, zdá se, neposkytují.) Třetí syn Florian odešel (kolem roku 1745) do Prahy na studia, do Milčic se vracel pouze na prázdniny, a již roku 1752 zemřel. Vavák tak zůstal ze synů jediným, kdo mohl otcí pomáhat při vedení hospodářství. Zdá se, že přesto do milčické školy v nějaké míře docházel, ale patrně v zanedbatelné míře (v *Pamětech* jednou zmiňuje, že tam chodil „jednu zimu roku 1748“²⁰²).

¹⁹⁹ Např. *Paměti* I, 1, 92 (1777); II, 1, 93-94 (1786). Srov. též PEKAŘ, J., *Paměti Františka Jana Vaváka*, s. 266; ZÍBRT, Č., *František Jan Vavák*, s. 120.

²⁰⁰ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, s. 237.

²⁰¹ Rozuměj posloupnosti opatů jednotlivých klášterů, biskupů jednotlivých diecézí apod.

²⁰² *Paměti* IV, 108 rkp. Celé místo zní (je to část popisu někdejší podoby Milčic před požárem roku 1750): „... Zde bylo obecní místo od návse až za humna po nynější stodolu hospodskou, a tu od starodávna stávala pastouška; a kde nyní stojí pastouška, tu bývala škola, tolikéž obecní, a do té já taky jednu zimu roku 1748 sem [c]hodil.“

Roku 1750 navíc došlo k častěji už zmíněné pohromě, která na dlouhou dobu zasáhla Vavákův rod: v noci z 23. do 24. února Milčice vyhořely, prý vinou neopatrného kuřáka, a s nimi i statek, na kterém se Vavák narodil a kde dosud jeho rodina žila. Statek „do gruntu vyhořel,“ píše Vavák ve vlastním životopise a vypočítává další ztráty: „K tomu schořel mu jeden kůň, padesát kusů skopového a tři kusy hovězího dobytku, též v návsi již vytlačené tři vozy, obilí v slámě i na špejchaře, a tak neměl nikdež nic, ani kde obývat.“²⁰³

Krátkodobě měla tato pohroma pro Františka ten pozitivní důsledek, že se na nějakou dobu, jmenovitě na šest týdnů, opět dostal školy. Spolu s dětmi strýce Matěje Vaváka, rovněž do základu vyhořelého, byl na zbytek zimy poslán do nedalekých Peček, kde žil bratr tety Kateřiny, druhé manželky strýce Matěje, Tomáš Hradecký; u něho po oněch šest týdnů bydlel a spolu s dalšími dětmi chodil do farní školy do Dobřichova: „Dle toho [ohně] jeden přítel²⁰⁴ ze vsi Peček Blatních, milosrdenstvím hnut, vzal Fraňka syna k sobě a posílal ho do školy. Tam on teprve viděl psáti, počty dělati a jiné literální umění. Do toho takovou chuť měl, že se hned za den celý amolans²⁰⁵ naučil, k tomu foršifty²⁰⁶ a cifry čistě psáti, až se kantor i ten přítel divili. A říkával ten přítel: „Hochu, co z tebe bude?““ Prý zde byl František i kladen za vzor: „Svého pak syna Václava [Hradecký] hindroval a bíval, pravě: „Tolik let do školy chodíš a neumíš tak psáti jako on.““²⁰⁷

Když ale nastalo jaro, byl František povolán zpátky do Milčic: „... netrvalo to dlouho, neb když se jaro lépe otevřelo a setí jarní se začalo,

musil žák nechat školy
a řídit doma voly
a místo učby školní
chytit se práce polní.“

Došlo i na Floriana: „Ano i toho Floriána otec z Prahy vzal a musil zedníkům [patrně při opravách statku] přidávati. Ovšem, obouch líto mu bylo, že je nemůž k tomu cíli přivést, ku kterému chtěl.“

Z dlouhodobého hlediska tak milčický požár znamenal definitivní konec Vavákova školního vzdělávání: „Floriána potom [otec] od vagací přece zas do Prahy poslal, ale Fraňka doma u volů zanechal. Od něho však lítostně často slyšel: „Copak já, tatíčku, nic nebudu umět, copak já nepudu nikdy do Prahy, copak já nebudu umět latinsky?“ Odpovídal otec: „Ba nebudeš, milej hochu, není možné. Kdybych v tom stavu byl jako někdy, nenechal bych tě tak. Co mám dělat?“ Matka také, která učenost milovala, nad tím kvílila, že Franěk nic uměti nebude.““

Požár z roku 1750 navíc nebyl ani první, ani poslední hospodářská ztráta, která v těch letech Vavákova otce zasáhla²⁰⁸, otec přestal být schopen dostát svým platebním

²⁰³ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 238.

²⁰⁴ Příbuzný, rozuměj zmíněný Tomáš Hradecký.

²⁰⁵ Einmaleins, násobilka; srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 254, pozn. 36.

²⁰⁶ Vorschrift, předpis; srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 254, pozn. 36.

²⁰⁷ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 238. Na dobřichovskou školu vzpomíná také ve *Sboru* na s. 143: „Tato na druhé straně 144 položená píseň zpívávala se v téměř dobřichovském kostele každodenně po mši svaté a týž pan děkan sám začínával, kdež i já taky obě jsem zpíval, roku 1750., když jsem po ohni milčickém v Pečkách jako chlapec do školy chodil a od těch časů je na paměť umím a zpívám. Byl jsem tam šest neděl.“

²⁰⁸ Vavák je ve vlastním životopisu vypisuje (data jsou, jako obyčejně, bez záruky): „... skrze vpád nepřátel, Francouzů, Bavorů, Prušanů a Sasů přišel [otec] o koně a jiné sedlské potřeby. Roku 1747 v to převeliké sucho málo obilí sklídl, téhož roku syna nejstaršího Jiřího ženíl, jemužto po svatbě za šest neděl grunt celý

povinností vůči poděbradské vrchnosti a navíc upadl v její nemilost (znepřátelil si poděbradského sirotčího písaře), takže byl roku 1753 donucen renovovaný statek prodat i s větší částí pozemků a založit novou, značně menší chalupnickou živnost. Tím tedy skončily Vavákovy naděje na školní vzdělání.

V souvislosti se školním vzděláním je třeba u Vaváka vysvětlit ještě jednu nesrovnalost. V některých svých pracích, když mluví o svém vzdělání, užívá obratu, že nikdy nechodil „do škol“. Např. v citovaném již listu J. J. Rybovi veršuje:

Do škol sem nikdy nechodil,
samá práce jest můj podíl.²⁰⁹

Podobně v Hrstce popele z roku 1792 najdeme formulaci: „... ačkoliv jsem prostý a všech škol, i v mladosti mé prázdný, a protož s vámi mluvíti docela nestatečný – a nyní již obstarožní sedlák...“ Z těchto vyjádření by se mohlo zdát, že školu nenavštěvoval vůbec, což by – vzhledem k tomu, co bylo řečeno výše – bylo zjevně nesprávné. Zdá se, že tu nejde ani tak o to, že by na uvedených místech prostě jen zjednodušoval a těch několik týdnů nebo snad měsíců školní docházky zanedbával: ze souvislosti se spíše zdá, že plurálem „školy“ označuje vyšší, latinské školy střední, popř. univerzitu, na rozdíl od nižší, elementární školy, kterou zpravidla označuje singulárem (např. v citovaném úryvku ze *Sboru písní*²¹⁰).

2.2.10 DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Ve vlastním životopise Vavák několikrát zmiňuje svůj „hlad po vzdělání“, který dobře známe z různých příběhu zaznamenaných v *Pamětech*, a klade jeho první projevy, jak jsme již viděli, do raných dětských let. Ani později, po rodinné katastrofě, tento rys jeho povahy nemizí. Ve svém životopise o tom Vavák říká: „Čím vešle Franěk rostl, tím více v něm rostla umění žádost. Ale všechno před ním bylo vzdálené a jako jiskra v popeli skryté.“²¹¹ A na jiném místě charakterizuje své zájmy slovy: „Vždy a ve všem největší moje dychtivost byla něco uměti, něco viděti, něco věděti.“²¹²

Vavákův případ pěkně ukazuje, že již v jeho době bylo možné „soukromým studiem“, v prostředí na první pohled značně nepříznivém jakékoli „intelektuální aktivitě“ a nadto se znalostí jediného jazyka – češtiny – dosáhnout poměrně obstojného vzdělání (je také zajímavé, jak poměrně málo „svérázu“ je ve Vavákových písemných projevech na to, že měl jen málo příležitostí korigovat je živým stykem s živým „učeneckým prostředím“).

O svém dalším vzdělávání píše ve vlastním životopise na několika místech. Tak na jednom místě (po vyličení důsledků milčického ohně) shrnuje důvody, které ho přivedly k samostudiu, slovy: „On ale, co mu otec nemohl dáti, myslil, že si sám můž bráti,“ a pokračuje: „Protož v neděli a v svátek dával době voly jiným chlapcům pásti a chodě domů četl v knihách a psával aneb zpíval.“²¹³ Dovídáme se tu také, že „litoval některé knihy a papíry, které popsal, že mu schořely“²¹⁴. Když popisuje, jak chodil na robotu,

---

schořel a otec ho zase od gruntu vystavěl. Roku 1749 jednadvacet kusů dobytka hovězího morem mu padlo, roku 1750 zase třináct kusů, po dvě léta ten mor trval.“ Po roce 1750 přišla opět neúroda: „... mimo těch škod, do kterých do roku 1750 přišel, ještě roku 1751, 52 a 53 i 54 na svých polích potlučení obilí vytrpěl o málo po ty léta sklídl...“ (JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, s. 237-238).

²⁰⁹ LA PNP, fond Jakub Jan Ryba, korespondence přijatá, František Jan Vavák, 13. (?) dubna 1806.

²¹⁰ Viz pozn. č. 206.

²¹¹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, s. 239.

²¹² JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, s. 248.

²¹³ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, s. 238.

²¹⁴ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, s. 238.

dodává k tomu: „...na čtení kněh a psaní nezapomínal. Na robotách knížky a písň s sebou nosil, v domě v neděli a v svátek vždycky psal. Co kde pěkného napsaného viděl, taky tak psáti se snažil. Kde kníhy viděl, takové se dlužil, přečta odvedl a zas po jiných dychtil.“²¹⁵ Jinde píše s jistým moralizujícím zahrocením: „...již tehď²¹⁶ pozorující mnohé lidi možné aneb pyšné a jináč vzhledné, za hloupé jsem je pokládal, s nimi nic nedržel a jich se varoval, jakož i všech těch sobě rovných mládenců, kamarádů etc., kteří k muzikám do hospod, na karty, kuželky chodili, v neděli a v svátek sem tam se toulali a čas daremně mařili. Na to jsem velmi nevražil a žádnou takovou hru ani se nenaučil, ale vždy doma něco četl neb psal aneb rejsoval, sám sobě ukládaje toto neb ono napsati, vyrejsovati etc. Skrze tu a takovou pilnost nabyt jsem pochop.“²¹⁷

Co konkrétně bylo předmětem tohoto samostudia, Vavák nepíše. Protože však již na jedné z prvních stránek životopisu píše v jiné souvislosti o tom, že četl, patrně v dětství, snad jako jednu z prvních knih Beckovského kroniku²¹⁸ a jinde zase vykládá o tom, jak o přestávkách mezi robotními povinnostmi poučoval a bavil své spolupracovníky „historickými rozprávkami“ („Kdekoliv na robotě byl, všudy náchylnost k sobě i přízeň zejskal skrze své dokonalé bez falše práce a skrze historické rozprávky, které v hodinu odpočínutí mluví i od poručníků nabízen a žádan býval.“)²¹⁹, zdá se, že k jeho zájmům patřila už tehdy historie, patrně ovšem především česká, jako je tomu u Vaváka i v pozdějších letech.

Zajímavá je také zmínka, z níž se dovídáme, že už v mládí písň nejen zpíval (jak o tom ještě promluvíme dále), ale také skládal. Ze souvislosti se zdá, že mezi těmito pokusy byly i žertovné písň (snad na způsob „škádlivek“), což je oblast literárního tvoření, s níž se v pozdějších letech u Vaváka setkáváme jen zřídka:

„Písň v kapsách s sebou nosil a říkával: „Kdopak ty písň dělá, když já bych je snad taky mohl dělat.“ A tu již všelike věci rýmoval, tu o své práci neb na pastvách o tom neb jiným chlapci, o té neb jiné věci verš skládal a písň pletl. Až časem i dost smíchu naplodil a chlapci rádi ho měli i jemu se ve hře rozličné chlapecké a jiných věcech řídit dali a jej poslouchali.“²²⁰

Jonášová-Hájková v poznámce k citovanému místu²²¹ spojuje „pletení písni“ s Vavákovými „hudebními vlohami“: k tomu je snad třeba poznamenat, že z uvedených formulací nijak nutně nevyplývá, že by Vavákova „tvořivost“ při tomto „skládání“ zasahoval hudební stránku písni (i když z pozdější doby i o tom jsou ojedinělé doklady), nýbrž je zcela dobře možné, že uvedenou formulací pojmenovává praxi ve starším písemnictví zcela běžnou a také u Vaváka hojněji doloženou, kdy „nová písň“ vzniká obměnou pouze textové složky písň, jinými slovy kdy autor skládá nový text na starou, známou melodii. Pokud jde o samu formulaci „verš skládal a písň pletl“, ta znamená doslova asi tolik jako „skládal sloku“²²² a (ze slok) dával dohromady (celou) písň.

2.2.11 ROLNICKÉ POVINNOSTI

Při tom všem ovšem byla jeho hlavní povinností práce na poli a vůbec v hospodářství. Je to prvek, který má současný městský člověk sklon poněkud podceňovat, a pokud se objeví v literatuře, hledí se na něj nezřídka jako na poněkud omšelý topos, ale pro Vaváka byly polní práce (ba ještě i robota) tvrdá realita. Krom

²¹⁵ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 240.

²¹⁶ Úryvku předchází zmínka o sňatku v únoru 1762.

²¹⁷ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 248.

²¹⁸ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 237.

²¹⁹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 240.

²²⁰ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 238.

²²¹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 255, pozn. 38.

²²² „Verš“ je u Vaváka vždy strofa, sloka, tak jako ve starším písemnictví vůbec.

jiného to má i ten důsledek, že s „rustikální idylou“ se v jeho díle (na rozdíl např. od většiny vzdálených a dobou literárního působení zčásti současných puchmajerovců) setkáváme jen výjimečně.²²³

Již v předchozím jsme Vaváka zastihli, jak jako chlapec pásal voly²²⁴, později z polních prací v domácím hospodářství zmiňuje v životopise také „vorbu“ („zas domácí vorbu a jinou práci vykonával“²²⁵), která se v *Pamětech*, popř. i jinde stává do značné míry zástupným pojmenováním pro jiné zemědělské práce, tak např. ve verších:

Mrzím se sám, že vše nemohu psáti,
mé děti, vám obšírnou zprávu dáti,
neb na krátce mám vejmluv dosti zhojna:
krom vši práce musím vorati s volma.²²⁶

Poměrně výstižnou představu o pracích, které musel „na svém“ zvládat, poskytují dochované soupisy „živého“ i „mrtvého“ inventáře chalupy, v níž hospodařil nejprve s rodiči (od roku 1753 do roku 1761), později (po roce 1761) „sám“ (rodiče ovšem žili s ním „na vejminku“, matka do roku 1763, otec do roku 1772; v chalupě žil, později i s rodinou až do roku 1778; i pak vedl její hospodářství až do roku 1793, kdy ji postoupil nejstaršímu synu Josefovi), a statku, který (roku 1778) převzal po svém zemřelém tchánovi (a kde hospodařil až do svého odchodu „na vejminek“ v roce 1806).

Kromě povinností v domácím hospodářství musel Vavák (až do tereziánských reforem, které v době jeho dětství a mládí byly v nedohlednu) plnit také robotní povinnost. Ta byla stanovena podle velikosti majetku, který hospodář spravoval (čím větší majetek, tím větší povinnost) a byla vázána na grunt, nikoli na osobu, což v praxi znamenalo, že ji nemusel odvést hospodář sám, nýbrž mohl za sebe poslat „nájemní sílu“. Bohatší sedláci (k nimž Vavákův otec do hospodářské ztráty na přelomu 40. a 50. let patřil) proto obvykle posílali robotovat své čeledíny. Tak patrně postupoval i Vavákův otec. Po odprodeji větší části pozemků v roce 1753 se sice robotní povinnost zmenšila (činila napříště práci jednoho člověka po dva dny v týdnu), zároveň ale se stalo ekonomicky a patrně i prostorově, jak Vavák píše (nová chalupa byla malá)²²⁷, nemožné vydržovat čeledína. Protože otec byl už poměrně starý (přes padesát let), není příliš překvapující, že místo sebe posílal syna (v době prodeje statku ovšem dvanáctiletého). Práce, kterých se robotní povinnost týkala, vypočítává Vavák rovněž ve vlastním životopise:

„Z té příčiny Franěk začal chodit na robotu chalupnickou, každý tejden dva dni. Na té mnoho dalekých cest²²⁸, přetěžkých prací v děláni sáhového dříví v lesích, v sekání sena, u dvoru obilí (v čemž čtrnáct let špičníkem, t. j. předním sekáčem býval), v lovení rybníků, na splavích a mostech vodních, u tesařů, zedníků, při vodních trubách, vodárně a jiných všelikých panských důležitostech přetrpěl a vystál.“²²⁹

2.2.12 CESTY

Ještě jedna povinnost potkala Vaváka již v době jeho mládí, a to tzv. magacín („převážení magacínu“), který spočíval v tom, že v době válečných operací byla vrchnost

²²³ Jistou výjimkou je v *Pamětech* veršovaná skladba *V těch hodech bylo obzvláště jasno, teplo* z roku 1794 (*Paměti* III, 1, 105-107) a do jisté míry i *Když tak letos nežli vloni* z roku 1796 (*Paměti* III, 2, 50-51).

²²⁴ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis* F. J. Vaváka, 1978, s. 238.

²²⁵ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis* F. J. Vaváka, 1978, s. 247.

²²⁶ *Paměti* III, 2, 62.

²²⁷ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis* F. J. Vaváka, 1978, s. 247.

²²⁸ Rozumí se zřejmě převážení různých zemědělských plodin, stavebního materiálu apod.

²²⁹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis* F. J. Vaváka, 1978, s. 240.

vyzvána, aby dodala armádě jistý počet poddaných: jejich úkolem pak bylo vozit armádě potřebné zásoby, zvláště potravu (pro lidi, pro koně). Pro Vaváka nastala tato povinnost počátkem sedmileté války (1756-1763), konkrétně máme Vavákovu účast na dovážení magacínu doloženu pro léta 1757, 1759 a 1760 (pokud jen jsou Vavákem uváděná data alespoň v tomto případě správná). Práce to sama o sobě asi nebyla z nejtěžších, značnou nevýhodu však, jak se zdá představovalo to, že vykonávat ji ti, kdo jí byli pověřeni, museli s vlastními vozy a vlastním tažným dobyt看em. Krom toho mohly na cestách nastat komplikace nejrůznějšího druhu.

Vavák o tom podává několik dokladů. Jako první vypravuje příběh, který se stal (podle údaje v *Pamětech*²³⁰) roku 1760, když bylo Vavákovi 19 let:

„Do Fridberku²³¹ k ruské armádě když jsme drobné krupky, v čas jejich postu, přivezli a takové v Halberšverdu²³² naložili, tuť hořel moučný magacín, kterýž byli císařští Prušanům, tištění od nich byvše, zanechali. Nebyvše pak tu Prušané ani tři dni a zas od Rusů tištění jsouce, aby se Rusům nedostal, jej zapálili. Ty tehdy hořaté sudy chasníci naši rozvalovali, hořatost dusili a mouku do prázdných pytlů sobě brali. Já netoliko sám nic na svůj vůz vzíti jsem nechtěl, ale i jim zbraňoval a prosil i plísnil, aby toho zanechali a na vozy mouku nebrali, že jest to krádež, vzláště při ohni. Když pak Rusové nic jim neřikali, oni tím směleji brali. Přijevše odtud do jedné vsi na nocleh, začali tu mouku Slezákům prodávati. Nedaleko pak od nás stála flota (tém aneb houf) profiantních vozů našich, jejichžto vozkové vidouce to – psi psům záviděli kost – pověděli to svému vachtmistrovi. ten několik svých s sebou vezma přišel mezi naše vozy a ptal se, kde a jak takovou mouku dosáhli. Odpověděli oni, že při ohni u možskevské armády. Načež on ihned začal jednoho chasníka tlouci, kterýž utekl, i také všichni jiní. Já sám, když jsem nic nevzal a na svém voze nic neměl, státi jsem zůstal a pravil, že na svém voze nic nemám a nic jsem nevzal. Proto však přece ten hladový vlk, aby tu mouku sám prodati a sežrati mohl, jako by onen beránek vodu zkalil, příčinu sobě vzavši, dvoum sobě rovným nezvedům profiantknechtům mě držeti poručil a sám velmi nevážně svou španělkou mě mlátil, nic na mou prosbu nedavši, až unaviv se přestal. Potom ze všech vozů mouku i s pytlemi sebral a Slezákům v té vsi mnohem dráž než prv pacholci prodal. A tak dřív všem nám šelem nadávaje, sám to šelmovství nejsytěji dokonal. V tom běhu pacholci, moji spolujezdci, přišli o pytle, já pak o zdraví, neb jsem nemohl ani rukami vládnouti, ani cestou pěšky jíti, ani na voze seděti. Nato udeřilo veliké parno, v kterémž nad Landshutem²³³ u jedné cestní studýnky krmivše na poledne, já z ní vody se napil, po čemž dostal jsem zimnici čtvrtodenní a tu jeden rok a dva měsíce trpěti musil a žádným lékařstvím zahnati ji nemohl, ač jsem na to chutně nakládal. Pak po roce ta zimnice, ač mě trápila velice, pomalu slabší bejvala, až mě dočista nechala.“²³⁴

Jiný výprask, patrně menší zmiňuje o něco dále; v *Pamětech*²³⁵ ho klade k roku 1769, ale tato datace je zřejmě nesprávná, zvláště pokud ji ve vlastním životopise klade právem do doby sedmileté války, tedy před rok 1763²³⁶:

„Opět u Hradce Králové při velké armádě seno skládavše jednou, tuť jen proto, že jeden můj vůl sena ze stohu do huby vzal, jeden nevážný peck²³⁷, maje jakous vrbovou

²³⁰ *Paměti* IV, 154 rkp. (26. srpna 1760); srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 256, pozn. 53.

²³¹ Hohenfriedberg, dnes Dobromierz.

²³² Habelschwerdt, dnes Bystrzyca Kłodzka.

²³³ Landeshut, dnes Kamienna Góra.

²³⁴ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 241-242.

²³⁵ *Paměti* V, 173.

²³⁶ Srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 257, pozn. 71.

²³⁷ Bäcker, pekař.

suchou sazenici, mě s takovou bez všeho lidského povážení mlátil, nic na prosbu nedaje, aniž přestal, až jej sám peckmistr²³⁸ okřikl. Mnoho neděl ty rány jsem cítil.“

Již dříve, snad roku 1757, pokud je Vavákova datace správná dostal Vavák výprask přímo v Milčicích:

„Roku 1757 dne 19. juni, když Prušané po bitvě u Kolína k Nymburku skrz Milčice a sadskou coufali (naše ves sice v popeli tehdy ležela, kterou byli oni Prušané před třemi dny, t. 16. juni, vypálili²³⁹), převrhli za vsí jeden vůz pakážní. Toť rejtar jeden lidi tam sháněl, aby zdvíhali, o čemž jsem já nic nevěděl. On pak jako lýtý Němec nic povědít neuměl, protože napad mě, palašem na plochu nemilostivě mě mlátil. Já nerozuměje mu, co chce, nejprv jsem prosil, potom utíkal, on ale na koni vedle mě jeda, tím více tloukl, až potom ukázal palašem, kam běžeti mám. Kamž příběhna, nemohl jsem pro zbití nic zdvíhati, i utekl jsem ze vsi pryč a mezi žita na jednu mez lehl. Po chvíli chtěce se podívati, zdaliž ještě nepřátelé ve vsi jsou, jak jsem vstal, toť husar pruský tudy jeda mě spatřil, a viděv na obci ještě čtyři hříbata (ostatní již všecky dříve pobrané byly), hned ke mně jel, šavli na krk a provaz do ruky mně dával, ukazovav na hříbata, abych mu je chytal. Ony pak, jsouce již velmi zděšené, dočkati nechtěly (neb kdyby byly dřív koho dočkaly, již by rovně pryč byly). On hněvaje se, mstil se na mně, několik ran šavlí opět mně dal, k tomu pistoli k prsám a šavli na krk kladl. Toť vždy přece jedno to hříbě mě dočkalo, kteréž on vezma odjel.“²⁴⁰

Jiná nehoda se Vavákovi stala v Jablonném (v Podještědí), snad téhož roku 1757²⁴¹:

„Z Žitavy skrz Jabloň město domu se vrací a za svým vozem do brány vchází, kdež čtyři vojáci na stráži stáli, kaprál blíže nich stojící bystře na mě hleděl a kázal těm vojákům, aby mě jali, což oni učinili a k mému uleknutí hned k obrštovi vedli. Zdálo se jim i obrštovi, že jsem od jejich regimentu (hluku²⁴²) ztekl. Tuť obršt, maje při sobě právě dva hejtmany, divně mě examinýroval, aniž pustiti chtěl. Až konduktor náš příjímím Kroužek, dovědiv se toho, tam přišel a upsáním i závazkem doličoval, že jsem jakživ na vojně nebyl, a tak jsem byl puštěn.“²⁴³

I jindy se zprvu hroživé předzvěsti rozplynuly bez vážnějších následků:

„V Slezsku u Tonhauzu²⁴⁴ jednou v sněhu přes noc státi jsme musili, kdež zimnice onano u Landshutu dobytá na mě přišedši, tak mě trápila, že jsem již konec svého života býti pravil a myslil. Ale nestalo se.

Jednou z Trutnova domu s volmi jedouc v takové jsem byl ouzkosti v noci skrz prudkou zimu a husarské loupeže, že nejináč jsem myslil, než že do rána i všech čtyř volů, i svého života zbudu. Opět do téhož Trutnova jednou jeda, nad Královým Dvorem (jest město královské a věnní) vojáci proti mně jedoucí z dobré cesty na velmi vysokou a příkrou stráni mě s mým senným nákladem vyhnali, kdež vůz, kdyby se byl zvrátil, nejméně stokrát byl by se převrhl, a noc již byla. Jakých ouzkostí jsem tu pocítil, nemaje [s] sebou než jednoho malého chlapce, jenž mně nic pomoci nemohl. A jak podivně, a sice ne bez patrné božské ochrany, ten vůz senem naložený dolu jsem svedl, voly z něho vyvrhna, bylo by delší vypravování.“²⁴⁵

²³⁸ Bäckermeister, pekařský mistr.

²³⁹ Více v pojednání o milčických ohních v *Pamětech* IV, 125-129 rkp.; též *Sbor*, s. 245-246.

²⁴⁰ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, s. 246-247, srov. s. 258, pozn. 74.

²⁴¹ Alespoň v *Pamětech* IV, 134 rkp. klade cestu do Žitavy k tomuto roku. Srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, s. 257, pozn. 69.

²⁴² Podle Hájkovy kroniky (list 249) čítá prý „hluk“ 1300 mužů, cit. podle JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, s. 257, pozn. 69a.

²⁴³ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, s. 245.

²⁴⁴ Tannhausen, dnes Jedlinka, Polsko.

²⁴⁵ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, s. 245-246.

A ještě jeden příběh z cestování s magacínem:

„U Kolína do armády pruské když jsme seno vozili, já jednou maje na svém voze pěkné tvrdé seno, takové jeden rejtar si vybral a mě přes celou armádu až ke Gbelu [Kbely u Kolína] k jednomu jenerálovi vedl. Tuť jsem opět strachu poznal, že mé čtyři dobré a tělnaté voly taky s tím senem tu zůstanou. Ale jinak se stalo. Říkáváme: O dobrým dobře, o zlým zle. Jenerál ten, vyjda ze stanu svého, na seno se podíval, takové schválil a poručil, abych zatím voly krmil a počekal. Za jiné jsem neměl, než že pro řezníky poslal, kteří ty voly odporážejí. On ale k obědu sedl a po obědě poslal mně půl kapouna, kus skopové pečeně a hrnec piva a chléb, potom sám ke mně vyšel a řekl, abych mu zas takové pěkné seno přivezl. Dva půlosmiky mně dal a zase jednoho rejtara přidal, který mě odtud přes celou armádu až do Kolína zase vyvedl.“²⁴⁶

Úhrnem měly cesty s magacínem pro Vaváka ten důsledek – vedle značného nepohodlí, které zpravidla přinášely –, že poznal na vlastní oči značnou část Čech, především jejich severovýchodní část, a zčásti příhraniční oblasti Pruska a doplnil si tak své „knižní znalosti“ poznáním míst, která by asi jinak – při selském způsobu života, který z povahy věci vyžadoval co možná stálou přítomnost u zasetého prosa a ječmene, u koní, volů, krav a ovcí – nikdy nepoznal. Ve vlastním životopise alespoň část těchto spatřených měst a městeček připomíná v následujícím výčtu:

„V sedmiletou vojnu na převážení magacínu i takového k armádám, jak císařské, tak pruské vození, všelikých starostí, těžkostí, nouze, hladu, zimy pokusil a tytohle města projel: Mělník, Litoměřice, Mladou Boleslav, Bělou [pod Bezdězem], Jabloň [= Jablonné v Podještědí], Žitavu, Frýdlant, Liberk, t. j. Reichenberk [= Liberec], [Nový] Bydžov, Králový Dvůr [nad Labem], Trutnov, Brounov [= Broumov], Náchod, Jaromír [= Jaroměř], Hradec Králové, Pardubice, Vysoké Mejto, Litomyšl, Choceň, Žamberk, Čáslav, Gladsko [Kłodzko], Bystřici, t. j. Halberšverd [Habelschwerdt, dnes Bystrzyca Kłodzka], Hrádek, t. j. Vinšelburk [Wünschelburg, dnes Radków], Vamberice, t. j. Albendorf [Wambierzyce]; v Slezsku Valdenburk [Waldenburg, dnes Wałbrzych], Fridberk [Hohenfriedberg, dnes Dobromierz], Landshut [Landeshut, dnes Kamienna Góra] etc.“²⁴⁷

Ze svých cest si Vavák, jak se z vlastního životopisu rovněž dovídáme, vedl alespoň zčásti zápisky²⁴⁸, z nichž se však ve známé části pozůstalosti nedochovalo nic, a z nichž alespoň část Vavák postrádal už v době, kdy vlastní životopis psal (roku 1796)²⁴⁹. Na základě vzpomínek však alespoň něco z těchto cest popisuje ve vlastním životopise, jistě nejatraktivnější je z těchto záznamů popis návštěvy Kladska a s tím souvisících snah, nakonec úspěšných, spatřit hrob prvního pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic, postavu v barokním písemnictví zvláště oblíbenou (sám Balbín mu věnoval latinskou monografii) a Vavákovi tehdy známou zřejmě především z Beckovského a možná už i z Hájkovy kroniky. Příhoda se podle Vavákova vlastního životopisu udála prý roku 1760 a zajímavá je kromě jiného přítomností dobrodružného prvku, u Vaváka v podobné souvislosti ne právě obvyklého:

„Téhož léta přijevše do Gladska a tam na předměstí u řeky Bystřice krmivše koně, dychtivě jsem viděti chtěl hrob Arnošta, prvního arcibiskupa pražského. Však ale, z jaké příčiny nevím, žádnému živému v ten čas a den do města jíti se nedalo. Osm granadyrů v bráně stálo a kaprál s nimi. O, což jsem hořekoval, že zde jsem a ten hrob viděti nebudu.

²⁴⁶ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 246.

²⁴⁷ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 241.

²⁴⁸ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 247.

²⁴⁹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 244.

I prosil jsem Pána Boha, aby mně tu milost učinil, bych se mohl do toho města dostat a ten Arnoštův hrob spatřiti. Prosil jsem toho kaprála, by mě tam pustil – on pak nechtěl. A tu't již na nešpor (bylo v sobotu) tam zvonili. Toť fůra jakási (již jeden voják vedl) ku bráně jela. I osmělil jsem se a pozadu, an voják ani vozka nic nevěděli, na ten vůz jsem vlezl a na břicho lehl a tak šťastně skrz tu vartu se do města dostal. Tam s jakou radostí běžel jsem zrovna do kostela, při němž ještě tehdaž (ačkoliv farní byl a jest) hynkoní bydleli. A tu nejprv slávu téhož chrámu spatřivše a právě taky Salve, Regina (jako Arnošt) zpívati slyševše, od čehož slze z očí mně tekly, hrob jeho jsem hledal a ten na levé starně při prvním sloupu v levé lodi kostelní spatřil. Byl tehdaž do pěti loket vyveššený a veškeren červeným damaškem, zlatými franclemi lemovaným, přistřený. Nejvejš byl jeho erb, půl bílého koně s červenou uzdou, po stranách vedle něho čepice a berla arcibiskupská a nejvejš klobouk kardinálský. I přivedla mě dychtivost má i k tomu, že jsem ten damašek odkryl, nápis hledaje. A po krancu mramorovým, od země asi jeden a půl lokte vyveššeným, četl jsem takto slova zlatem psané: Hic iacet Archiepiscopus Pragensis Prim – až potud. Dále ten damašek odkrývati jsem se ostýchal, ač pro sebe dosti jsem měl. Spatřil jsem také onen obraz Panny Marie, jenž Arnošta potrestal. Byl na velkém neb hlavním oltáři, na ten čas v drahých šatech přistrojený. Oltář ten měl troje ponebí neb díly, na každém pak dílu hořely svíce, které na skrytých pavláčkách stojící fráteři po nešpoře zhasovali.²⁵⁰

K příběhu připojuje ve vlastním životopise ještě tyto charakteristické verše:

„Bratře Janku, Macku, kdybych dnes byl v Gladsku
a vrátil se domu, přidal bych víc k tomu
mého tam vidění tobě k potěšení.
tehdaž jsem byl mladík, proti palci malík,
však s pilnou žádostí, s obzlaštíní chtivostí,
co moh jsem spatřoval, zpyto- i spisoval.
Jenže malé chvíle nedaly mně cíle
celého dojít, vše dobře projít.
Neb jsem měl starosti, že třeba v radosti
své myšlínky honě, musil jsem na koně
a na vůz mysliti, hned vše opustiti.
Starost radosti i ctné žádosti
zavírá dvěře, kamkoli vleze.“²⁵¹

2.2.13 ZPĚV

Vavák ve vlastním životopise opakovaně spojuje zmínky o svém sebevzdělávání se zmínkami o své zpěvnické zálibě. Zpěvák byl zřejmě dobrý, jak se soudil z četby první knihy *Paměti* už Pekař²⁵². Přitom není bez zajímavosti, že jak vyplývá ze zmínek ve *Sboru písní* i jinde, do posledních let života se nenaučil notám natolik, aby byl schopen zapsat slyšenou melodii, takže podobně jako četní sběratelé 19. století byl nucen využívat v tomto směru odborníků, zpravidla venkovských kantorů.

Zpívat se naučil, jak již bylo zmíněno, od rodičů; ve vlastním životopise výslovně uvádí matku („Pět let když mu bylo, již od své matky, která ráno a večer i ve dne vždy zpívala, zpívání pochopoval, a kudy chodil, všude zpíval a říkával své matce: „Kdy já budu číst, kdy já budu taky z těch písniček zpívat jako vy, mamičko, zpíváte?““²⁵³), ale

²⁵⁰ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 243.

²⁵¹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 243-244.

²⁵² PEKAŘ, J., *Paměti Františka Jana Vaváka*, s. 271.

²⁵³ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 236.

odjinud víme, že zpíval i otec²⁵⁴. Údaj o „pěti letech“ nelze přeceňovat, totéž platí o údajích „sedm let“ v jiném tvrzení životopisu: „... a tak v sedmi letech, do školy nechodiv, na papíře psal a rozličné písně z paměti uměl.“²⁵⁵ A podobně v dalším tvrzení: „Desítiletý Franěk ... písně však vždy s sebou nosil.“²⁵⁶ To lze ale pokládat za bezpečné, že v rodině se zpívalo a že Vavák sám se o písně živě zajímal.

Co konkrétně zpíval, se z vlastního životopisu, s výjimkou již citované zmínky o tematické stránce písní, které sám skládal²⁵⁷, nedovíáme. Něco z tohoto repertoáru snad odráží *Sbor písní*, kde nacházíme převážně písně duchovní a historické. Zvláště duchovní písně znal jak z kostela, tak od matky (možná i od otce). Od otce snad mohl znát něco z písní historických, z citovaného již místa ve *Sboru písní* víme, že otec znal (a se svým bratrem, Vavákovým strýcem Matějem, i zpíval) něco ze světských (a snad i duchovních) písní Jiřího Volného.

Ve vlastním životopise opakovaně nacházíme zmínky o úspěších, které svou zpěvackou dovedností získával. Tak se dovídáme, že „[skrže píli] a skrže zpěvy všudy lásky došel“²⁵⁸, jinde, na již citovaném místě uvádí, že „[mezi dětmi na pastvě svými žertovnými písněmi] časem i dost smíchu naplodil a chlapi rádi ho měli“²⁵⁹. Někdy tyto úspěchy mohly být i zcela materiálního rázu:

„R. 1759 vozivše magacín, potravu, do Lovosic, blíž Litoměřic, v jedné vsi, slove Křesice“²⁶⁰, byvše přes noc, dal jsem se do zpívání u večer. Tamnímu šenkýřovi, jenž Čech byl, a šenkýřce tak se to zalíbilo, že od nás osmi osob, jenž jsme byli z Milčic, nic za jídlo ani za pivo nechtěl, ale ještě dva mázy vína nám daroval. Na takový způsob, skrže mé zpívání, které sice vždy šlechetné a poctivé bylo, jak v Praze, tak jinde často jsem večeri i nápoj dosáhl.“²⁶¹

2.2.14 POSLUŠNOST

Z charakterových vlastností, jejichž známky jsou vlastním životopise patrné, je význačná poslušnost, loajalita vůči nadřízeným, ochota bez řeči splnit uloženou práci. Přitom není bez zajímavosti, že nezastírá, že takový postoj mohl mít někdy i docela prozaické motivy, např.: „... boje se toho tyranského bití a tlučení, v práci všudy pilný byl,“²⁶² apod.

Spolehlivost a snad jakási celková zralost nebo celkový příznivý dojem, k němuž mohly přispět jeho „historické rozprávky“ mu v některých případech mohly získat sympatie nadřízených, takže dosahoval úlev v práci, resp. byl na něho přenášen díl odpovědnosti:

„Kdekoliv na robotě byl, všudy náchylnost k sobě i přízeň zejskal skrže své dokonalé bez falše práce a skrže historické rozprávky, které v hodinu odpočínutí mluvíti i od poručníků nabízen a žádán býval. Skrže to i také časem mnohemu tyranství, bez příčiny tlučení vyvážl, i někdy dříve než jiní domu puštěn aneb lehčejší práci podělen byl. Skrže to i také časem mnohemu tyranství, bez příčiny tlučení vyvážl i někdy dříve než jiní domu puštěn aneb lehčejší práci podělen byl.“

²⁵⁴ *Sbor*, s. 217.

²⁵⁵ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, s. 236.

²⁵⁶ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, s. 238.

²⁵⁷ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, s. 238.

²⁵⁸ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, s. 238.

²⁵⁹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, s. 238.

²⁶⁰ Křesice.

²⁶¹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, s. 242.

²⁶² JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, s. 238.

Častokrát oficír u dvora ve žněch jsoucí jemu, jakožto napřed sekajícimu, všechny sekáče podřídil, žádného k nim jiného nedadouc poručníka. Tak i jiní jinde šafářové a poručníci činili.²⁶³

Budoucí rychtář získává jistý vliv na své vrstevníky i spontánně. Tak vyprávění o úspěchu žertovných písní ústí v závěr: „... chlapeci rádi ho měli i jemu se ve hře rozličné chlapecké a jiných věcech řídit dali a jej poslouchali.“²⁶⁴

2.2.15 ODPOR OKOLÍ

V *Pamětech* i v mnoha jiných Vavákových pracích se stále znovu vrací zmínky o prospěšnosti a užitečnosti vzdělání a stále znovu Vavák přináší doklady o tom, jak svou učeností dosáhl toho nebo onoho úspěchu, takže podobné pasáže mohou ve čtenáři vyvolávat dojem jisté umanutosti, ne-li nezkrotné ješitnosti jejich původce. Možná v poněkud jiném světle se tyto pasáže objeví, budeme-li je vidět jako snahu vyrovnat se alespoň dodatečně s odporem, který kladlo jeho okolí snahám dobrat se vyššího vzdělání.

Tak už hned v dětství, jak jsme viděli, se podle vlastního životopisu setkával u rodičů s jistými obavami, spojujícími chlapcovu náklonnost ke vzdělání s předpokládanou „neduživostí“, resp. přímo neschopností přežít. To jsou již citovaná zvolání: „My toho chlapce nevychováme, on nám umře.“ Nebo: „Ty hochu, ty hochu, ty dlouho psát nebudeš.“²⁶⁵ Jiného původu byla nechuť bratrova, když „nemoha se sprostít, s nelibkou ukazoval mu [Františkovi] latinský slova“, jak jsme to slyšeli v souvislosti s Vavákovou dětskou touhou rozumět latinsky.²⁶⁶ A ještě jiného původu byla invektiva sirotčího písaře vůči otci, mífící na vzdělávání Floriana: „Když můžeš dát syny učit latinsky, taky plat!“²⁶⁷

Poměrně nejčastěji se však Vavák asi setkával s tím typem odporu, který zachycuje v závěru úryvku, v němž píše o svých „skladatelských“ pokusech a relativním úspěchu, jehož jeho písně mezi vrstevníky dosáhly: „Někteří pak starší a nezvední chasníci, závidíc mu to, říkali. „Ty čertův doktore, máš čerta v hubě“ atd.“²⁶⁸

2.2.16 OTCŮV SPOR SE SIROTČÍM PÍSAŘEM

Pro spravedlivé posouzení Vavákova poměru k nadřízeným, zvláště poděbradské vrchnosti, je zase třeba vzít v úvahu Vavákovo podání o konfliktu jeho otce s poděbradským sirotčím písařem. K němu podle Vavákova podání došlo po milčickém požáru v roce 1750 a byl prý jednou z příčin (a snad hlavní příčinou vůbec), které otce donutily k prodeji zděděného statku roku 1753. Docela tak, jak Vavák události líčí, se jistě nestaly: ze zjištění Jonášové-Hájkové vyplývá, že Vavák v postavě „sirotčího Wirtha“ kontaminuje přinejmenším tři skutečné sirotčí písaře (Františka Josefa Würtha, který z Poděbrad odešel na jaře 1751 a Jakuba Jana Fantu, který ho nahradil, a Karla Hynka Scottiho, který v Poděbradech jako sirotčí působil v letech 1758-1762), vytvářeje z nich postavu jednu²⁶⁹. To je ovšem při událostech, které se staly v době zapisovatelova dětství a které asi znal jen z vyprávění, vcelku pochopitelné. Bez ohledu nato jsou svědectvím o tom, jak „životně“ důležité se Vavákovi (a patrně nejen jemu) mohla jevit potřeba být se svou vrchností „zadobře“. Citovaný úsek je opět převzat z Vavákova vlastního životopisu:

²⁶³ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 240-241.

²⁶⁴ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 238.

²⁶⁵ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 236.

²⁶⁶ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 237.

²⁶⁷ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 239.

²⁶⁸ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 238.

²⁶⁹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 255-256, pozn. č. 43, 44.

„Roku 1754 otec mimo těch škod, do kterých do roku 1750 přišel²⁷⁰, ještě roku 1751, 52 a 53 i 54 na svých polích potlučení obilí vytrpěl o málo po ty léta sklídl, protože nemohl zcela pozemskou daň (kontribuci) vypláceti. Naproti čemuž tak od sirotčího a spolu kontribučního příjmím Wirtha skrz silný exekuce a arestýrování trápen byl, ne proto, že dlužen byl, neb i jiní také dlužní byli, ale proto, že jej zkaziti a o grunt připravit chtěl, což i učinil.

Začátek byl takový: Když na ten veliký od roku 1750 oheň dvorská bonifikací přišla, vzal on otci Janovi Vavákovi z ní 100 zl. a dal je jeho bratru Matěj[ovi] Vavákovi k hospodě s tou náležitou aneb snad zaplacenou outřpností, že mu prej veliké stavení a místo šenkovní schořelo, dle pak jeho maličkého gruntu – 3 kopy toliko měl –, že malou bonifikací dostal. Musiltě jakživ Joele [vl. Iz 5, 23] nečisti, jenž dí: „Běda vám, kteří spravedlivého činíte nespravedlivého a spravedlnost jeho odnímate od něho.“ Když otec o to se hlásil a z nádeje, že to dosáhne, taky kontribucí neplatil, neslyšel než šelem, psů, zatracených duší atd. Já jináč neudělám, ty mně nemáš co poroučet. Řekl mu jednou otec: „Urozený pane, kdyby pak přišla smrt?“ On pak od přirození nemoha (aneb snad nechtě) o smrti nic slyšet, přiskočil k otci jako lýtý satan, fackujíc, políčkujíc a za vlasy tahajíc mu říkal: „Hleď, šelmo zatracená, abys věděl, že te zkazím a zkazit musím. A tak se stalo.

Předně roku 1754 sklizené obilí vymlátiti dal a vzal. Že pak málo obilí bylo a velmi málo platilo, a sice pšenice 1 zl. 45 kr., žito 1 zl. 6 kr., ječmen 51 kr., protože málo se s tím zaplatilo. Nechal on přece ještě exekuci, od 10, 12, až i 15 kr. na den. Před vrchním řiditelem též otce nenáležitě a lživě osočoval a že jiný hospodář na témž gruntu musí býti, mluvil, dle čehož otec u vrchního žádné slyšení a spomožení neměl. To také vždy otci do očí cpal: „Když můžeš dát syny učit latinsky, taky plat!“ Závídel velice to umění jeho synům. Rychtář také tehdejší měl švagra svého možného a ten měl syna nejstaršího dospělého, přistrčil k tomu ohni slámy. Otec jsouce již všudy opuštěn i posměchem, jakž bývá, soužen, i často šatlavním arestem trápen, sám se prohlásil, že ten grunt pouští. Tuť byl sirotčí na koni, neb na to čekal.

I přišel hned šacuňk, a když viděl stavení po ohni velmi nákladně a v celé vsi nejlepší vystavené, dobytka tažního koňského šest kusů, dvě hřibata, čtyři voly, šest krav, čtyři telata, co skopového, svínského etc., šacoval vše v malé sumě, aby velká nezrostla a on zádu nezůstal. Dobytek všecken mimo dvou koní otci nechal, s čímž také sumy ubylo. A tak rohože tajně pletená přišla na světlo. Švagr rychtářů byl kupec, však ne trhovým způsobem a dle smlouvy, ale za to, zač sirotčí vyšacoval. Zbylo přece otci po srážce dluhů více než 100 kop a ty na léta vybíral. Nový hospodář kontribucí sice hned zaplatil, ale ostatní některé dluhy až po dvou, třech i čtyřech letech. Kdo k sirotčímu šel a že dlouho peníze dostat nemůže, říkal on: „Blázne, nemůžeť všeho najednou zaplatit, musíš čekat.“ Čehož však o prvním hospodáři neříkal.“

2.3 Zralý věk

2.3.1 HOSPODÁŘSTVÍ

V předchozím výkladu jsme Vaváka opustili v okamžiku, kdy na přelomu 50. a 60. let 18. století vozil s dalšími milčickými poddanými „magacín“, tj. zásoby, zvl. potravinové pro armády účastníci se operací sedmileté války (1756-1763). Ještě v době sedmileté války došlo k významné, svým způsobem zlomové události ve Vavákově životě: v dubnu roku 1761 mu jeho otec, tehdy už téměř šedesátiletý, postoupil chalupu, na níž už dříve (od 50. let) František hospodařil, do značné míry asi sám, ale formálně

²⁷⁰ Vavák zde má na mysli škody vzniklé při milčickém požáru roku 1753.

dosud jako pomocná síla svého otce; spolu s chalupou získal Vavák také pozemky k ní příslušející v úhrnné rozloze 18 korců. Vavák sám převod majetku zaznamenává ve vlastním životopise slovy: „Roku 1761 otec můj, starý již jsoucí a vidouc, že mě jinak zachovati nemůž, grunt mě odevzdal.“²⁷¹ V pozemkových knihách poděbradského panství je tento převod úředně zaznamenán k 17. dubnu uvedeného roku.²⁷² Z formulace „vidouc, že mě jinak zachovati nemůž“ lze soudit, že k převedení hospodářství snad došlo ve snaze ochránit syna před rizikem jeho odvedení k armádě, k němuž předtím několikrát již téměř došlo.²⁷³ Očekávatelné důsledky, které pro něho toto osamostatnění, dlouho dopředu připravené synovou účastí na obhospodařování otcova majetku, mělo, zachycuje Vavák stručně v témže životopise ve slovech: „Dle čehož já všudy již smělejší a v práci na robotách i doma, ano v čtení a psaní chtivější a stálejší jsem byl.“²⁷⁴

Konkrétnější obrázek, jak vypadalo Vavákovu hospodaření v prvních letech po osamostatnění, nám umožňují vytvořit si pozemkové knihy, které ve svém článku o Vavákovi cituje Miloslav Volf²⁷⁵. Tak tu čteme: „... stavení veskrz nové, světnice s třemi okny, stolem, lavicemi, zelenými kamny s chlebovou pecí, dále byla tam síň s přiklenutím, v níž postaven byl zděný komín, pak sklípek a sinná komora. Hospodářské budovy měly maštal, chlív, stodolu, v druhém pořadí pak tři chlívice a zvláštní ještě jeden.“²⁷⁶ Dále Volf píše, že „na živém inventáři dostal však jen jediného vola, ač jeho otec před osmi lety odvedl z vavákovského statku dobytek všechen, z mrtvého inventáře pak dostal: vůz s příslušenstvím v ceně 10 kop, pluh za 1 kopu 30 gr., brány, řezací stolici, kladní sekeru, malou pilku, podávky, kopáč, hnojné vidle, travní kosu, motyku, rýč a drobné nářadí.“²⁷⁷ Shrnuje slovy, že „mnoho inventáře na 18 korců rolí tedy nepřejal“²⁷⁸.

Od roku 1761 je tak Vavák samostatným chalupníkem, který sám vede hospodářství, jak se vši relativní svobodou, kterou to přináší, tak i se vši odpovědností, kterou tím přebírá za udržení rodinného majetku a za obživu svou, svých rodičů-výměnkářů a později i manželky a dětí. Získaná svoboda mu kromě jiného umožňuje pustit se do jistých „hospodářských experimentů“, které později popisuje ve druhém oddílu vlastního životopisu a které odtud přešly i do Němečkovy monografie a do jejího Fryčajova překladu a prostřednictvím nich do vavákovské literatury vůbec.²⁷⁹ Není zde místo pouštět se do jejich obsáhlejším rozborů, ale obecně řečeno se zdá, že skutečnost těchto pokusů a jejich trvalá přítomnost v literatuře o Vavákovi přispívá do jisté míry k vytváření nepřesného obrazu o Vavákově „duchovním profilu“. Vzniká totiž dojem, jako by se Vavák pod vlivem „pokrokových myšlenek“ přinášných tehdejšími „hospodářskými reformátory“ pokoušel uvádět jejich „osvícenské postupy“ do zemědělské praxe. Ve skutečnosti však nic takového nelze z dochovaných dokladů prokázat. Vavákovy experimenty popisované ve vlastním životopise mají ráz docela běžného obměňování zděděných postupů, které lze nalézt prakticky v každé době a u každého hospodáře, zvláště u zvědavých povah, k nimž Vavák bezpochyby patřil. Již sama doba, do níž Vavák ve vlastním životopise tyto experimenty klade, totiž 60. a 70. léta 18. století, nasvědčuje, že stěží mohly být inspirovány osvícenskými pracemi na

²⁷¹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 248.

²⁷² JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 258, pozn. 76.

²⁷³ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 247-248.

²⁷⁴ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 248.

²⁷⁵ VOLF, M., Statek a chalupa Fraňka Vaváka v Milčicích ve světle knih pozemkových, s. 65-70.

²⁷⁶ VOLF, M., Statek a chalupa Fraňka Vaváka v Milčicích ve světle knih pozemkových, s. 66.

²⁷⁷ VOLF, M., Statek a chalupa Fraňka Vaváka v Milčicích ve světle knih pozemkových, s. 66.

²⁷⁸ VOLF, M., Statek a chalupa Fraňka Vaváka v Milčicích ve světle knih pozemkových, s. 66.

²⁷⁹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1979, s. 124-126.

daná témata, zvláště když víme, že Vavákovy čtenářské schopnosti zůstaly omezeny na texty jazykově české.

Zdá se také, že do vlastního životopisu se výklady o těchto experimentech dostaly na základě přání objednatele prof. Němečka a že Vavák sám jim nepřikládal žádnou zvláštní důležitost; i ve vlastním životopise uvádí jejich výčet slovy, z nichž zaznívá jistá rezerva: „Při své vlasti Milčicích já sám své role všelijak jsem nejprv pruboval (zkoušel). Nejprv nic starých hospodářů se nedrže, ani svého otce, myslí, zda bych na nějakou novou modu něco v vorbě začal a tak stopu po sobě zanechal. Časem ovšem se zdařilo, časem ne.“²⁸⁰ Zvláště slova „nejprv nic starých hospodářů se nedrže, ani svého otce“ se zdají naznačovat, že ono zemědělské experimentování klade do počátků svého samostatného hospodaření a že později, ačkoli snad nebylo ve všem všudy neúspěšné, od něho ustoupil a vrátil se alespoň zčásti k zažitým a dobře vyzkoušeným postupům zděděným po jeho předchůdcích. Tomu nasvědčuje i skutečnost, že experimenty, které v dalším textu popisuje, datuje do šedesátých a sedmdesátých let, a ačkoli u četných přesných letopočtů neuvádí, přece žádný z nich neklade výslovně do doby po roce 1780.

Představovat si tedy Vaváka jako nadšeného čtenáře Krameriova *Večerního shromáždění dobrovické obce* nebo Rulíkova *Krátkého spisku o stavu sedlském neb voráckém* a jiných podobných prací a jako zapáleného uskutečňovatele jejich ideálních vizí znamená, jak se zdá, míjet se s realitou, resp. úplně ignorovat logiku Vavákova vnitřního vývoje, naznačenou vlastním životopisem a zčásti i dalšími doklady.

Jako malou ukázkou zmíněných raných experimentů uveďme alespoň jeden úryvek z vlastního životopisu, který je zároveň pěkným dokladem toho, že ani otec výměnkář zásahů do synova hospodaření docela nevzdal: „Roku 1763 na zimu sil jsem žito, proti vůli otce mého a s pohrůzkou i posměchem všech sousedů, do země černé, kdež se nikdy žito neseje, aniž můj otec, jsoucí 46 let hospodářem, tam ho sil. Stalo se pak roku 1764, že to samé u celé vsi nejpěknější a bez všeho koukole měly a větším dílem kosou se sekaly.“²⁸¹ Na první pohled se zdá že, tento experiment patří k oněm vydařeným, ale následující Vavákův výklad²⁸² naznačuje, že za úspěchem stály spíše nahodilé vnější okolnosti než „vnitřní cena“ uvedené metody.

K důležité změně došlo ve Vavákově hospodaření roku 1778, kdy převzal statek po svém nedlouho předtím zemřelém tchánu Poupovi. Osmnáct korců otcova hospodářství se tak rozrostlo o sto osm korců tchánova statku. O novém Vavákově hospodářství si opět můžeme udělat obrázek podle zápisů v pozemkové knize poděbradského panství. Volf v uvedeném článku popisuje na základě údajů pozemkové knihy budovu statku následovně: „stavení od kamena, světnice s čtyřmi okny, kolem lavicemi, stolem, koutní almárou, misníkem, rohatinou (police), zelenýma kamny, železným kamnovcem, plechovou troubou a chlebovou pecí“, dále světničná komora, světnice s hřebíčkovými kamny, s jedním oknem a prkennou podlahou, síň s klenutou letní kuchyní a zděným komínem, sinná komora s přístřeškem, tři chlívece, špejchar, dole s cihlovou a v poschodí s dřevěnou podlahou, kůlna na zděných sloupech. V druhém pořadí s vraty byla komora, pod ní sklep s dlouhou klenutou šíjí a s trojím zavětím, v třetím pořadí marštal, chlívec, kravský chlív, stodola o jednom mlatě, ale s dvojitým záděním a dvěma vraty, pak studnice od kamene s dřevěnou ohlublí, s jeřábem, váhou, okovem a též malou stírkou (džber u studny)“²⁸³ Volf k tomu úhrnem dodává, že statek byl „dobře a moderně opatřen“ a že se „nelišil patrně v ničem podstatném od kteréhokoliv

²⁸⁰ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1979, s. 124.

²⁸¹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1979, s. 124.

²⁸² JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1979, s. 124-125.

²⁸³ VOLF, M., Statek a chalupa Fraňka Vaváka v Milčicích ve světle knih pozemkových, s. 67.

dobře vybaveného ... předválečného [tj. před 1. svět. válkou] selského hospodářství²⁸⁴.

Hospodářské vybavení statku pak Volf popisuje slovy: „Ne tak pokročilé jako v budovách bylo nastávající Vavákovo hospodářství v živém a mrtvém inventáři. Pouze koní bylo v hospodářství dosti: tři kobyly, valach a roční hřebeček, zato však jen tři krávy, jalovice, odstavní tele a jedna svině. Nedostatek skotu byl však tenkrát ještě všude příznačný; souvisel s neschopností hospodářů nadělat dostatečných zásob píce na zimu. Na mrtvém inventáři přejal jeden chatrný kovaný vůz, šacovaný na 12 kop míš., půl vozu neokovaného, jeden pluh, jedna brány, jedny sáně, dvě voznice, hasák, dva řetězy, dvojce podávky, jedny hnojné vidle, kladní sekeru, lopatu, pouzník, mandl, stoupu, točitý brus, čtyři chomouty, řezací stolicí, měkkou zelenou postel, truhlu, moučnici, díž, štrandlík, sud na zeli, pět pytlů, dva kopáče a dvě dubové židle. Zásoby nebyly ve statku velké. Bylo sice na špýchaře ještě 36 strychů a 3 věttele ječmena (strych po 2 zl. 15 kr.) a 2½ strychu ovsa, ale ječmen byl ještě 2. dubna nezaset, podobně tomu bylo asi také s dvěma strychy hrachu a dvěma větely čočky. Pšenice vykazuje se jen zasetá a sice pouze 5½ strychu, žita bylo zato oseto 26 strychů.“²⁸⁵

Obojí hospodářství vedl Vavák až do roku 1793, kdy chalupu, tehdy čtyři desetiletí starou, převedl na svého nejstaršího syna Josefa. Jako důvod se v pozemkových knihách uvádí, že „jemu zatěžko oběma živnostem zadost učiniti“²⁸⁶ „S chalupou dostává se Josefovi vůz, pluh, brány, kladní sekera, motyka, rýč, vidle, kopáč, jeden vůl, jedna kráva, pět ovcí a svině s dvěma selaty.“²⁸⁷

Pouze na statku pak Vavák hospodařil až do roku 1806, kdy dal přepsat na druhého nejmladšího syna Martina, a s manželkou pak na synově statku žili jako výměnkáři (až do své smrti, tedy Vavák do r. 1816, jeho žena do r. 1815). Volf opět podává úryvek inventáře z pozemkové knihy: „kontribučenský grunt ... s nadepsanýma gruntovníma případnostma, prázdnýma i osetýma, s zanecháním: 2 klisny, 2 volí tažní, 2 krávy, 4 prasata, tři vozy kovaný se vším příslušenstvím, dva pluhy, troje brány, jeden hasák, čtyry kladní řetězy, tři sekery a ostatní všecko malé hospodářské nářadí“²⁸⁸

2.3.2 MANŽELSTVÍ, RODINA

Necelý rok po převzetí otcovy chalupy, v únoru²⁸⁹ roku 1762, se Vavák jako dvacetiletý ve skramnickém kostele oženil²⁹⁰. Manželka Barbora Poupová byla o rok a půl starší²⁹¹ a pocházela rovněž z Milčic. Její otec Václav Poupá, sedlák a v letech 1757-1760 a 1766-1777 rychtář, byl vlastníkem milčického statku č. 16/24²⁹². Manželčino věno bylo asi nevelké, jak nasvědčuje Vavákova formulace ve vlastním životopise: „Roku 1762, 8. dne februarii vstoupil jsem do stavu manželského a maličko velmi s mou manželkou dostal, neb jsem to taky nehledal, aniž kdy jakou možnost a štěstí žádal a po

²⁸⁴ VOLF, M., Statek a chalupa Fraňka Vaváka v Milčicích ve světle knih pozemkových, s. 67.

²⁸⁵ VOLF, M., Statek a chalupa Fraňka Vaváka v Milčicích ve světle knih pozemkových, s. 68.

²⁸⁶ VOLF, M., Statek a chalupa Fraňka Vaváka v Milčicích ve světle knih pozemkových, s. 69.

²⁸⁷ VOLF, M., Statek a chalupa Fraňka Vaváka v Milčicích ve světle knih pozemkových, s. 69.

²⁸⁸ VOLF, M., Statek a chalupa Fraňka Vaváka v Milčicích ve světle knih pozemkových, s. 70.

²⁸⁹ Matrika farního kostela ve Skramníkách má datum 7. února 1762, Vavák sám uvádí datum 5. února (*Paměti* IV, 178; VII, 110 rkp., 132 rkp.; JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 248). Srov. HELLIČ, J., *Rod Vaváků z Adlaru*, s. 18; KUTNAR, F., *František Jan Vavák*, s. 17-18; JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 258, pozn. 77.

²⁹⁰ Manželství uzavřeli před skramnickým farářem Jakubem Hynkem Zelenkou (*Paměti* VII, 110 rkp.).

²⁹¹ Nar. 12. února 1740. Srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 258, pozn. 77.

²⁹² Číslo 16 pochází z číslování domů v r. 1773, číslo 24 z číslování r. 1805. Srov. PAROUBEK, O. G., O lidu poddaném na panství poděbradském za XVIII. věku, 1894, s. 140; VOLF, M., Statek a chalupa Fraňka Vaváka v Milčicích ve světle knih pozemkových, s. 67-68; též *Paměti* IV, 178, VI, 110 rkp.

tom dychtil.²⁹³ Ostatně i Poupův statek (108 korců) byl znatelně menší než někdejší statek vavákovský (180 korců), vyhořelý roku 1750 a prodaný roku 1753.

Mladí manželé žili v chalupě, kterou Vavák o rok dříve převzal od svého otce, až do roku 1778; narodilo se jim zde pět synů a dvě dcery: Anna (1763), Josef (1765), Kateřina (1767), Prokop (1769), Václav (1771), Ivan (1774), Vojtěch (1777).

Když roku 1778 Vavákův tchán Poupa zemřel²⁹⁴, převzal Vavák jako manželčino dědictví jeho statek č. 16/24²⁹⁵ a ještě téhož roku se do něho s rodinou přestěhoval. Od té doby žil Vavák na poupovském statku a zároveň (až do roku 1793) spravoval i původní otcovu chalupu. Na statku zemřel syn Prokop (1780) a narodili se synové Martin (1779) a František (1785). Kromě syna Prokopa se ostatní Vavákovy děti dožily dospělosti.

Událostí rodinného života, která prostřednictvím krameriovských novin pronikla v širší známost tehdejší české veřejnosti, bylo padesáté výročí Vavákova sňatku, které připadlo na rok 1812. Oslava („jubilace“) byla z února, kdy se původní Vavákův sňatek konal, přeložena na velikonoční pondělí 30. března. Důvody vypisuje Vavák v *Pamětech* následující: „... předně prostředky k tomu cíli chované skrz proměnu peněžitého běhu se zmizely²⁹⁶, za druhé vzdálení synové sem přijít nemohli, za třetí bída v každém stavení za stolem sedí, za čtvrté skrz tu zimu manželka moje, jsouce vždy na plném zdraví nestatečná, do kostela se vydat nemůže...“²⁹⁷ Liturgická část „jubilace“ se konala ve farním kostele ve Skramníkách. Účastní byli tři kněží: skramnický farář Václav Zákora, který stařícké manžele požehnal, skramnický kaplan Jan Šturm a sadský farář Kazimír Světlík, který měl kázání. Za „družbu“ šel milčický rychtář, Vavákův nástupce Jan Kvíz – Vavák jej prý kdysi nesl ke křtu („jemuž já na křtu svatém byl pěstounem“, jak píše v *Pamětech*²⁹⁸) – a družičkou byla Kateřina Králová („z luk střebestovských“, tedy od nedalekých Třebestovic²⁹⁹), která jako „starší družička“ byla účastna i původního obřadu v únoru 1762. Přítomni byli též četní Vavákoví potomci: žijící synové a dcery (synové Ivan, Vojtěch, Martin, František a dcery Anna, provdaná Hotovcová, a Kateřina, provdaná Vomáčková; po smrti již byli synové Josef, Prokop a Václav), žijící vnuci a vnučky (celkem dvacet proti patnácti zemřelým) a pět pravnuků. O účasti Vavákových pražských příznivců nemáme zpráv. Oběd se konal „zde v mém příbytku“³⁰⁰, patrně tedy v milčickém poupovském statku.

O události, jak již bylo řečeno, přinesly zprávu krameriovské noviny.³⁰¹ Kdo je autorem této zprávy, není v tisku uvedeno. Jistě jím nebyl Rulík, který by jinak patřil k vážným kandidátům, protože Rulík zemřel téměř měsíc před Vavákovou jubilací.³⁰² Zmínka o Sadské v úvodu zprávy („Došla nás zpráva z městečka Sadcký...“) nasvědčuje tomu, že přinejmenším zprostředkovatelem zprávy, ne-li přímo autorem textu byl F. X. Němeček, který se svým rodištěm udržoval spojení i v této době.³⁰³ Na Němečka se zdá ukazovat také důraz, který je zde kladen na účast nekatolíků na oslavách. (Zpráva končí

²⁹³ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 248.

²⁹⁴ Zemřel 12. března 1778; jeho žena Johana zemřela již o rok dříve, 26. ledna 1777. Srov. *Paměti* I, 1, 93 (smrt tchána Poupy), I, 1, 83 (smrt tchyně), též IV, 178, pozn. 8.

²⁹⁵ Podle pozemkové knihy poděbradského panství Vavák převzal statek 2. dubna 1778; srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1979, s. 148, pozn. 19.

²⁹⁶ Tzv. státní bankrot roku 1811.

²⁹⁷ *Paměti* VI, 110 rkp.

²⁹⁸ *Paměti* VI, 116 rkp.

²⁹⁹ Srov. *Paměti* I, 2, 196.

³⁰⁰ *Paměti* VI, 116 rkp.

³⁰¹ *Císařské královské vlastenské noviny*. 1812, roč. 24, č. 15, s. 59-60, 11. dubna 1812. Následující číslo přineslo ke zprávě dodatky: *Císařské královské vlastenské noviny*. 1812, roč. 24, č. 16, s. 61, 18. dubna 1812.

³⁰² Zemřel 6. března 1812.

³⁰³ Srov. *Paměti* VI, 277 rkp.

slovy: „Přišli jsou i také k tomuto veselému a příkladnému společenství bratří okolní jiného náboženství, veselíce se právě z toho jakožto bratří upřímní a poctiví. A tak to byl ten den pro Milčice, kterýž učinil Pán!!!“³⁰⁴ Je příznačné, že Vavák v *Pamětech* účast nekatolíků ani neregistruje, natož aby na ji zdůrazňoval.)

Vavákova manželka Barbora zemřela tři roky po jubilaci a rok před smrtí svého manžela dne 3. října 1815 ve věku 75 let³⁰⁵.

2.3.3 SPRÁVA MILČICKÉ OBCE

Jak se dovídáme z Vavákových zápisů, byla milčická obecní správa pětičlenná: tvořili ji rychtář, dva konšelé a dva obecní (obecní starší a obecní mladší)³⁰⁶. Roku 1762, tedy v roce svého sňatku byl Vavák učiněn obecním mladším. Stalo se tak za rychtáře Václav Hotovce (1760-1764). Zda v tom sehrálo nějakou roli Vavákovo právě založené spříznění s Hotovcovým předchůdcem Václavem Poupou (rychtářem 1757-1760) z žádného dokladu přímo nevyplývá, ale je to možné. Podle vlastních slov zastával Vavák tento úřad s nemalou zodpovědností („... byl učiněn mladším obecním, v čemž i povinnost staršího jsem zastával, když to pro nedbalost jeho, ani jaké obecní práce a řízení se dočkati, ani peníze na nějaké potřeby od něho dostatí nebylo lze“³⁰⁷), a proto prý byl „v druhý rok“, tedy snad roku 1763 učiněn obecním starším („viděvše rychtář a ostatní sousedé mou šikovnost, starší obecní mně přiřkli“³⁰⁸). Jeho povinnosti jako obecního staršího vyplývají (alespoň zčásti) z úryvku vlastního životopisu, kde připomíná své tehdejší zásluhy: „... řídil jsem obecní věci podle potřeby. Mosty, cesty, obecní stavení prohlížel, spravoval, při lidech sám byl a napřed práci začínal. Přijaté peníze i vydané, fůry, nádeníky a všecky jakovosti dobře zapisoval, z toho ročně dobrou pořádnost vyvedl a s tím zastaralému již ve vsi nedbalství a zpuštění jako vnově oči protřel.“³⁰⁹ Obecním starším patrně zůstal i za Hotovcova nástupce Matěje Brtky (1764-1766). Roku 1766 (nebo, jak udává ve vlastním životopise, roku 1767³¹⁰) se stal milčickým rychtářem znovu Vavákův tchán Václav Poup. O svém podílu na úřadování svého tchána a snad i jeho předchůdce píše Vavák ve svém životopise následující: „Tuť ovšem jako předešlému“³¹¹, tak tomuto³¹² musil jsem všecko psáti, počítati, rozvrhovati, časem i k řízení choditi i jiné jeho povinnosti, které on pro svou starost a mdlobu i sprostnost vykonávati nemohl, odbývati.“³¹³ A jinde: „Celých deset let toho rychtářství“³¹⁴ byl jsem pomocníkem aneb – bez jména – rychtářem.“³¹⁵ Vavák se tak stal známým i na poděbradském vrchnostenském úřadě (s nímž jako zástupce rychtáře často jednal), i jinde: „... dle čehož v celém zámku poděbradském i v městě jakéž takéž známosti jsem došel a odtud i přízně a lásky nabýval.“³¹⁶ Některé své činy jako rychtářova zástupce popisuje Vavák rovněž ve vlastním životopise.³¹⁷

Roku 1777 odstoupil Vavákův tchán pro stáří a slabost ze svého úřadu a jeho nástupcem se stal Václav Vozáb (1777-1779). Ten ustanovil Vaváka konšelem a stejně

³⁰⁴ *Císařské královské vlastenské noviny*. 1812, roč. 24, č. 15, s. 60, 11. dubna 1812.

³⁰⁵ *Paměti* IV, 178, pozn. 8. KUTNAR, F., *František Jan Vavák*, s. 47.

³⁰⁶ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1979, s. 146, pozn. 1.

³⁰⁷ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1979, s. 129.

³⁰⁸ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1979, s. 129.

³⁰⁹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1979, s. 129.

³¹⁰ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1979, s. 130, srov. s. 147, pozn. 4.

³¹¹ Patrně Brtkovi, viz výše.

³¹² Tchánu Poupovi.

³¹³ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1979, s. 130.

³¹⁴ Václava Poupy.

³¹⁵ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1979, s. 131.

³¹⁶ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1979, s. 130.

³¹⁷ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1979, s. 130-131.

jako předchůdci užíval jeho služeb: „... rovně jako tchán nic beze mne nečinil. I každou ceduli čisti a vše rozvrhovati jsem musil.“³¹⁸

Roku 1778 Vavákův tchán Václav Poupa zemřel, a Vavák se stal, ve svých třiceti sedmi letech, znovu sedlákem, zdědiv tchánův statek. Zároveň rychtář Vozáb zřejmě o svůj úřad ztratil zájem („nového rychtáře brzy rychtářství omrzelo“³¹⁹). Nic tedy nebránilo, aby se novým rychtářem mohl stát ten, kdo jím zřejmě už delší dobu de facto byl. Dne 28. srpna 1779 byl Vavák jmenován milčickým rychtářem. Ve vlastním životopise o tom píše: „... rychtář ze svého rychtářování se poděkoval, aniž ho v tom ouřad³²⁰ zdržoval. Neb jak on, tak i ouřad na mě čekal a mě, dost sice odporujícího, bezděk rychtářem učinil.“³²¹ Podobně zaznamenal událost již dříve (nedlouho po události samé, jistě ještě roku 1779) v *Pamětech*: „28. srpna zde v Milčicích Václav Vozáb, jsouce dvě léta po Václavu Poupovi, mém tchánovi, rychtářem, z toho se vyprosil a propuštěn jest, k čemuž zase pan vrchní Františka Vaváka takměř přinutil a právo podal, načež 4. září přísahu přijal.“³²²

V citovaných záznamech je zajímavá zmínka o tom, že se úřadu bránil („dost sice odporujícího bezděk rychtářem učinil“ ve vlastním životopise, „k čemuž ... Vaváka takměř přinutil“ v *Pamětech*). I když pro Vaváka jmenování rychtářem znamenalo jistě nemalé vyznamenání, snad i dlouho očekávané, a umožňovalo mu navázat bližší kontakty s poděbradskou vrchností, přece je zřejmé jak z vlastního životopisu, tak z *Pamětí*, že vykonávání úřadu s sebou zároveň neslo nejedno nepohodlí a nejednu újmu pro vlastní hospodářství, takže jeho zastávání se nemuselo jevit jako jednoznačný zisk. Tak hned ve vlastním životopise si stěžuje na nízký plat rychtáře (způsob jeho výpočtu byl nevýhodný pro rychtáře malé obce, jakou Milčice byly)³²³, později se opakovaně pokouší různými způsoby dosáhnout jeho zvýšení (zřejmě bez velkých úspěchů), jak dokládají záznamy v *Pamětech*³²⁴ a v jednom případě i dochovaný koncept supliky adresované poděbradskému vrchnostenskému úřadu³²⁵. Ve vlastním životopise také výslovně uvádí to, co v *Pamětech* čteme spíše mezi řádky, totiž že rychtářství „i času, i hospodářství ... ujímá“:

„Od slavného ouřadu mého poděbradského zámku jsouce já často sem tam posílán na rozličné komisi, šacuňky, rozdělování gruntů, spisování něčeho etc., i času, i hospodářství mi to ujímá.“

A „na vysvětlenou“ připojuje verše:

„Neb nyní jsou chasnici větším dílem mladíci,
hospodářství jim svěřiti jest bez vesla se plaviti.
Velké služby mají roční, avšak k práci nejsou skoční.
Když hospodář není doma, hned ubyde toho, co má,
na poli, v stodole, v domě, časem skazejí i koně.“³²⁶

Jak z *Pamětí*³²⁷, tak z vlastního životopisu³²⁸ se dovídáme také o další nevýhodě, kterou s sebou úřad přinášel, totiž o nutnosti sahat k nepopulárním opatřením, která

³¹⁸ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1979, s. 131.

³¹⁹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1979, s. 131.

³²⁰ Vrchnostenský úřad v Poděbradech.

³²¹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1979, s. 131.

³²² *Paměti* I, 1, 131.

³²³ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1979, s. 133-134, srov. s. 148, pozn. 24.

³²⁴ *Paměti* II, 2, 14-15, 39; III, 1, 133-134; III, 2, 8.

³²⁵ LA PNP, fond František Jan Vavák, Žádost o zlepšení.

³²⁶ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1979, s. 142.

³²⁷ Např. *Paměti* III, 3, 55-56.

³²⁸ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1979, s. 129, 134-135.

snadno mohla budit nevoli mezi sousedy. Četné další nesnáze spojené s rychtářským úřadem vypisuje ve zmíněné suplice z roku 1801, delší výčet končí takto:

„Za šesté: Od Poděbrad 1¼ míle jsem vzdálený, kamžto každá cesta celý den mně bere a k tomu skrze ty pod Milčicemi ustavičně ležící vody často na koni neb voze jeti musím, a tak ještě víc práce domácí promrhám.“³²⁹

Mimo toho skrze to samé rychtářství po všechny léta nádvorníka držeti musím, kterému ke zdravě a šatu praní 30 zl. ročně služby platím. A sám pak nic více než 21 zl. ročně z důchodu toliko svého platu mám; z ohledu kontribucí a jiných odvodů až dosavád nic nedostávám.

Posledně: roku 1788 dostal jsem od slavné cis. administrací, pana z Erbeny (z ohledu mé pilnosti a neodkladného odvodu ročních platů) list spokojenosti a chvály, kdež se i přiřiká, že, když já budoucně v tom způsobu setrvám, slušnou odplatu že dosáhnu; ale až dosavád nic jsem neobdržel.“³³⁰

Pro různé obtíže s úřadem Vavák několikrát pomýšlel na složení úřadu a nejméně dvakrát o propuštění z úřadu výslovně žádal (v letech 1783 a 1787)³³¹, ale zřejmě se v obou případech nechal vrchnostenským úřadem „uchlácholit“, takže rychtářem zůstal až do roku 1810³³² a se svými jedenaatřiceti lety rychtářství se tak stal patrně nejdéle úřadujícím milčickým rychtářem od roku 1680 (druhého nejdéle úřadujícího rychtáře, svého kmotra Tomáše Stehlíka, předstihl asi o rok³³³).

Pokud jde o vlastní náplň úřadu, rychtář byl ve Vavákově době jakýsi univerzální zástupce vrchnosti ve správě obce, jmenovitě Vavák zastupoval poděbradské královské úředníky (panství bylo majetkem královské komory) ve správě milčické obce. Jako takový byl de facto „prvním občanem Milčic“ a jeho úkoly se primárně pohybovaly v oblasti správní, soudní a v souvislosti s tím i policejní (starosta, soudce a policista v jedné osobě). Podle potřeby fungoval jako notář, resp. univerzální soudní znalec (zvl. při odhadech majetku, prováděných zvláště v souvislosti s různými majetkovými převody), výběrčí poplatků a rozdělovatel sociálních dávek (distribuce levného obilí z „císařského magacínu“ v případě nedostatku úrody). Do josefinských reforem byl rychtář jakýsi „defensor fidei“, což platilo dvojnásob v obci, jako byly Milčice, kde nesídlil žádný duchovní. I po josefinských reformách zůstává jakýmsi „censorem“ ve starořímském slova smyslu, tj. dohlížitelem na obecní mravnost (např. omezování karetních her). Rychtář spravoval obecní majetek a staral se o jeho údržbu (např. cesty, mosty apod.). V neposlední řadě jako jakýsi obecní agronom oznamoval polnohospodářské předpisy došlé z Poděbrad (týkají se např. sběru housenek, ochrany proti dobytčímu moru) a zčásti v této oblasti mohl vydávat i nařízení vlastní. Vyhlášoval také a dohlížel na dodržování dalších předpisů, např. požárních, hygienických (ochrana proti vzteklině) apod. Krom toho býval příležitostně pověřován různými dalšími úkoly,

³²⁹ V Poděbradech sídlil vrchnostenský úřad, kam se Vavák musel dostavovat jednak na individuální jednání s vrchním ředitelem panství, sirotčím písařem, popř. dalšími úředníky, jednak na poměrně častá setkání rychtářů „c. k. komorního panství poděbradského“.

³³⁰ Cit. podle ZÍBRT, Č., Fratišek Jan Vavák, s. 50-51.

³³¹ *Paměti* II, 2, 4, srov. KUTNAR, F., *František Jan Vavák*, s. 30-31.

³³² Jako „bývalý rychtář“ se poprvé podepisuje v konceptu dopisu z 2. března 1810 (LA PNP, fond František Jan Vavák, korepondence odeslaná, arcibiskupské konzistoři, 2. března 1810). V *Pamětech* zvláštní záznam o složení rychtářství chybí; v jiné souvislosti na ně naráží teprve v *Pamětech* VI, 8-9 rkp (září 1810). Že úřad složil právě až roku 1810 vyplývá mj. z nekrologu (*Kramériusovy císařské královské vlastenské noviny pro veškeren národ slovenský*. 1816, roč. 28, č. 48, s. 189, 30. listopadu 1816).

³³³ O délce Stehlíkova rychtářství máme jen údaj v *Pamětech* III, 4, 87, kde je vymezeno lety 1718-1748. V údajích je však jistě chyba, na kterou upozorňuje JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, s. 254, pozn. 32: Stehlík zemřel již roku 1745. Pokud je tedy správný údaj o začátku jeho úřadování, trvalo jeho rychtářství 27 let, tedy o čtyři méně než Vavákově.

jak to vyplývalo z jeho úlohy zprostředkovatele mezi poděbradskou vrchností a milčickou obcí.

Rukopis *Pamětí*, materiál shromážděný k jejich výkladu Jindřichem Skopcem, vlastní životopis a materiál shromážděný k jeho výkladu Stanislavou Jonášovou-Hájkovou,

četné úřední písemnosti dochované ve Vavákově (a zčásti i v Jiráskově) pozůstalosti v literárním archivu poskytují značné množství dokladů o této stránce Vavákova působení, takže její výklad by sám o sobě mohl vydat na desítky stran. My se zde, také s ohledem na účel práce, omezíme na několik charakteristických úryvků.

První je vzat z *Pamětí* a Vavák v něm popisuje, jak si roku 1796 poradil s nezáviděníhodným úkolem, kterým ho pověřil vrchnostenský úřad v Poděbradech, totiž vybrat, kdo z milčických sousedů bude odveden pro zemskou domobranu:

„V těch dnech posledních srpna přišel patent, dle kterého kdo chce dobrovolně na vojnu jíti, aby se dal zapsat, s tím doložením, že nikoliv k regimentům vojanským žádný nepůjde, ale toliko na hranice země. ... Dne 29. srpna přijedouc já domů³³⁴, hned 30. téhož v Poděbradech byl sem a tu zvěděl, že již ta dobrovolnost na vojnu jíti přestává, ale landmilic že jíti musí, a sice z našeho poděbradského panství 125 osob (z mužského pohlaví dvacátá osoba). Z té příčiny 31. srpna všichni rychtářové byli do zámku povoláni po přečtení toho patentu a dání ho každému rychtáři s sebou tázáni, aby mimo ty osoby, ježto jsou v konskripci v první linii vepsaní a k regimentu vlastnímu patří, pojmenovali lidi, třebaš podruhy a baráčníky³³⁵, jenž by pod tu landmilic jíti mohli. To ale mně se nelíbilo, neb sem pomyslel, když pro takové lidi potom cedule přijde, že budou rychtáře proklínat, což se i stalo všem těm, jenž tak někoho tam zapsati dali. Já ale sem se zámku odešel s tím oumyslem, když cedule přijde, že všechen lid z vesnice vezmu, aby si z něho vybrali, koho budou chtít. A tak se taky stalo. Dne 6. září ti zapsaní lidé povoláni byli do zámku, odtud z Milčic pak všichni, z nichžto všech vybrali tři, a sice Jan Vrána, syn Václava Vrány, souseda, nr. 13, Jiří Nol, čeledín v nr. 1, Jiří Svoboda, čeledín, nr. 12.“³³⁶

Celá věc nakonec dopadla příznivěji, než mohl Vavák očekávat: z milčických sousedů neodešel na vojnu nikdo. Vrána byl poslán domů již 7. září („že jiných dost bylo,“ píše Vavák), zbylí 12. září („z té příčiny, že naše vojsko ... dne 21. srpna u města Švarcenfeldu šťastně nad Francouzi s Boží pomocí zvítězilo“³³⁷).

Do nesnadných situací patrně Vaváka v posledních letech jeho rychtaření stavělo postupující stáří a úbytek síly, které mu znesnadňovaly zjednat si potřebnou autoritu. Názorně to dokládá dochovaný rukopis stížnosti, snad z doby kolem roku 1808 (mluví zde o „třiceti letech“ služby), která zároveň podává nezvykle realistický obraz venkovského života:

„Před slavný vrchnoříditelský ouřad cís. král. komorního panství Poděbradského ponížená žádost ode mne, vnitř podepsaného.

Z veliké lítosti přinucený jsem poníženě přednésti, kterak tak dne 22. novembris zde v obci naší od France Štajnera, vejminkáře, a jeho syna Matěje Štajnera, nejmladšího souseda, veliké křivdy, potupy a hanění, a to při množství lidu jsem trpěl.

Když toho dne muzika svadební v hospodě jsouci, oni oba při takové, nejprve s kovářem obecním různici začnouce, jeho bez viny tejrali, tupili a strkali a roztržitost v celé světnici tropili. To když jsem já jim zapovídal a pravil, aby takových křiků a boufek nechali, že to na mě a na žádného nenáleží, mají-li co s kovářem, že se to jindy napravit může, že jsou zde přesporní lidi, hodní sousedi a sousedky, co o nás řeknou: oni

³³⁴ Do Milčic; Vavák byl v době vydání patentu v Českých Budějovicích u kanovníka Pingase.

³³⁵ Tj. nikoli sedláky.

³³⁶ *Pamětí* III, 2, 55-56.

³³⁷ *Pamětí* III, 2, 56.

mlčet nechtěli, na stůl přede mnou tloukli, sakramentovali, a že já si to nejsem v stavu dokázat, aby mlčeli, tak mně mluvili.

Když jsem jim grobiánů nadal, a že jsou horší než hovada, řekl: oni, že jsem sám takovej, mně odpověděli. Když jsem starého Štajnera za kožich vzal a pravil, že ho ven vyvedu, on mě zas popadnul pod krkem. Když mladěj Štajner ustavičně sakramentoval, na stůl tloukl, a že mi mlčet nebude, kdyby tu hned všichni čerti stáli, dal jsem mu přes hubu a řekl jsem, že mu dám víc, nebude-li mlčet. On řekl: »Podívám se, sakramente, jestli mě ještě uhodíš. Uhlídáš, co se ti stane!« Potom řekl, kdybych mu byl třetí facku dal, že by se mnou světnici vymetl. Starého když jsem dal ze světnice vyvésti, on zas přišel a ještě hůř mluvil.

Ostatně jak mne tupili a haněli ti dva ve vsi nejmizernější lidé, jimžto jsem já mnohé a veliké dobrodiní často prokázal, to ti nejlépe vědí, jenž okolo nich seděli a je slyšeli, neb jsem já raději šel pryč a je nechal. Na to i ti novovesští sousedi, když je všechno s jejich křikem mrzelo, z hospody raděj odešli. Kterak potom ti dva nemravní a neužiteční lidé mne tupili a haněli, to ti okolo nich sedící nejlépe vědí, a to Václav Kvíz, soused, Jakub Vrána, voják, Jan Šlechta, Jan Poláček, Matěj Brtek, Matěj Čermák, Jakub Vozáb, syn Václava Vozába, a mnoho ženských osob.

Já tehdy, jenž již 30 let pod přísahou, jak slavnému ouřadu, tak celé obci sloužím a z daru Božího ještě nikde jsem se neztratil, za milostivou obranu a satisfakci poníženě žádám. V Milčicích. Vždy věrno poslušný poddaný a rychtář Frant. Jan Vavák.³³⁸

Je s podivem, že Zíbrt k této stížnosti připojuje komentář, že „místo klidného a rozumného rychtáře, vidíme Vaváka, jak sám žaluje na některé své sousedy, s kterými se pohádal“. Jako rychtář přece musel dbát na to, aby jeho autorita byla respektována, jinak by stěžím mohl svůj úřad vykonávat. Krom toho není zřejmé, zda vůbec Vavák tuto stížnost odeslal: ze skutečnosti, že je dochována v jeho pozůstalosti, se zdá vyplývat, že přinejmenším v této podobě odeslána nebyla.

Charakteristická je pro Vaváka péče o drobné sakrální památky v Milčicích a okolí. V posledních letech života byla středem jeho péče zvláště chotouňská kaple sv. Prokopa; již dříve však zvelebil po této stránce rodné Milčice (zvoničkou a dvěma kříži; kostel ani kapli Milčice neměly), jak dokládá zápis v *Pamětech*, ne nedotčený úsilím připomenout vlastní zásluhy a dovednost:

„Od roku 1748 byl zde zvon obecním nákladem způsobený a visel na tlustém dřevěném sloupě, kterýžto sloup roku 1780 ukázal se všecken již pod barvou schnilý, protož byla starost o jinou zvoničku. Že pak nyní duby drahé jsou a za čas přece dřevo zase sejde, protož naklonil jsem k tomu sousedstvo, abychom zděnou zvoničku vystavěli, což se i stalo. Přivezli jsme tehdy na ni kamena pískového od Kounic jednu a půl míle vzdáli 12 sáhů, k tomu tvrdého od Chotutic půl míle vzdáli 22 sáhů, cihel z Radimě půl míle vzdáli 12 set. A roku 1781, dříve než onen odpad od víry se stal, takovou načisto dostavěli. Jest čtverhranně stavená, 5 loket od úhlu k úhlu široká, 12 loket do střechy vysoká, vnitř prázdná, dole při jedné straně dveře, nahoře pak ve všech stranách okna, mezi nimižto visí zvon a pod ním velkopáteční kolovrat, nímžto se v ten čas místo zvonění řeche.

Nad dveřmi jest vytesaná z kamena radlice jakožto dědičné znamení sedlské a pod ní nápis takový:

PánV BohV k DIikV, ChWáLe,
též ke CtI MarIjI PannIe
SaVseDoVe WsI MIILCŽIC obIetVjI.

³³⁸ ZÍBRT, Č., Fratišek Jan Vavák, s. 126-127.

To oboje, radlici i nápis, já sám v kamenu jsem vytesal neb vyryl. Čistotě a trefnosti toho již se i kameníci divili, a že bych já to dělal, věřiti nechtěli.

Roku 1788 kříž dřevěný, za vsí jeden a půl honu vzdáli stojící, sešlostí padl. Takový roku 1792 zase jest vnově vyzdvižen.

Tolikéž ve vsi, kde stávala ona dřevěná zvonička, postaven jest kříž kamenný se dvěmi stupněmi spolu s krucifixem proto, aby potomci již duby kupovati aneb snad všeho takového znamení křesťanstva vynechati nemusili.³³⁹

2.3.4 POCTY

Značnou pozornost zpravidla věnují autoři píšíci o Vavákovi různým veřejným poctám, jichž se mu za jeho života, případně i později dostalo. Je to obyčej, který založil už autor první knižní práce o Vavákovi, několikrát již zmíněný F. X. Němeček: ten věnuje vyličení těchto poct značnou část čtvrté kapitoly (*Wawaks Kenntnisse, Ehrenbezeugungen und Belohnungen*³⁴⁰) a o jeho podání se zpravidla opírají i další autoři (Fryčaj, Řezníček, Kutnar). V následujícím výčtu se pokusíme o přehlednou evidenci významnějších poct a vyznamenání, resp. všeho toho, co za ně lze považovat.

Odměna 1776

Roku 1776 pobýval na poděbradském zámku dvorní rada baron Raab³⁴¹ jako předseda inspekční komise, jejímž úkolem bylo přehlédnout činnost jednotlivých vesnic poděbradského panství. Při té příležitosti vrchní ředitel panství Baierweck, který věděl o Vavákově zeměměřické zálibě, Vaváka vyzval, aby pro Raaba zhotovil mapu poděbradského panství. Vavák uposlechl a hotovou mapu přinesl na zámek. „Jevnostpán vrchní Baierweck, maje z toho radost, sám šel se mnou k Jeho Milosti panu baronovi nahoru do císařských pokojů. Pan baron, viděv ji, okázal nad ní obzvláštní potěšení a ptal se mne, mám-li jaké syny. I řekl jsem, že mám (toho času čtyři jsem měl). On prozatím poctiv mě tvrdým tolařem, tu mapu do Vídně naši nejmilostivější královně a matce Marii Terezii poslal. Brzce potom od ní přišla milost, abych jednoho syna prozatím dal do Poděbrad německy se učit a za zdravu důchod poděbradský aby každoročně 30 zl. platil, což se po tři léta stalo. A já sám chlapce jsem platil, radost z toho maje.“³⁴² Radost však netrvala, jak se zdá, příliš dlouho: „Ale roku 1780, když za císaře Josefa II. ten roční plat dávati přestali, já, nemohouc s to býti, abych sám platil, dost s velikou nelibkou chlapce jsem domu vzal a polní práci učil.“³⁴³

Pochvalný dekret 1787

Roku 1787 Vavák obdržel pochvalný dekret za své služby rychtáře. Dekret vydal pražský administrátor komorních panství Jan Josef Erben a pravděpodobně se tak stalo opět na podnět poděbradského vrchního Baierwecka. Text tohoto česky psaného dekretu zní: „Poněvadž vrchnořídelský ouřad poděbradský cís. král. administraci zprávu dal, že milčický rychtář František Vavák v oný jemu svěřené obci zůstávající lid k zachování pokoje a řádu nejbedlivějc přídrží, jakož i také zemské a důchodenské povinnosti týž vsi bez všeho potřebného donucení již několik let řádně na patřící místo odvádí: pročež jemu tímto zdejší spokojitedlnost a uznalost jeho dosaváde prokázané dokonalé služby

³³⁹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1979, s. 141, srov. s. 151, pozn. 58-60.

³⁴⁰ *Lebensbegebenheiten*, s. 111-141.

³⁴¹ Franz Anton Raab (1722-1783), národohospodář, známý jako původce projektu tzv. raabizace.

³⁴² JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1979, s. 144.

³⁴³ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1979, s. 144. Podobně píše též v dopise kanovníku Pingasovi z 23. listopadu 1787, pouze uvádí jiné datum („té však milosti r. 1781 sem zbaven“; LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „Mauritiovi Klierovi“, 23. listopadu 1787, list Josefu Pingasovi). Srov. též *Paměti I*, 1, 78-79, 90.

k vyrozumění se dává s tím doložením, že se časem svým, když on, jak se důvěřuji, dále dle jeho rozšafnosti a dokonalosti v službě pokračovati a jeho povinnosti vykonávati bude, jiné obzvláštní milosti tím hodnějším učiní. Dáno v cís. král. kamerální administraci v Praze, dne 3. ledna 1787. Jan Josef Erben, guberniální rada a administrátor kamerální.³⁴⁴

Dekret byl Vavákovi předán na setkání rychtářů v poděbradském zámku. V *Pamětech* se o této události dovídáme některé zajímavé podrobnosti z Vavákova zápisu ke 13. lednu 1787. Mimo jiné odtud vyplývá, že toho dne byly uděleny dekrety dva, vedle Vaváka byl vyznamenán též čiňoveský rychtář Josef Jeřábek, který na rozdíl od Vaváka dostal i stříbrnou pamětní minci (což však Vavák snáší hrdinsky):

„Dne 13. ledna jsouce já se všemi mými rychtářskými pořádnostmi a platy hotov, umínil jsem sobě, že ten den při řízení v zámku poděbradském docela a načisto mé rychtářství složím, neb již čtyři léta o to žádaje a právo ruční tam v kanceláři složené maje, nikdy domův ho vzítí nechťice, na tenkrát jsem ustanovil docela prázen toho býti; však mimo mého všeho nadání i žádání dva dekrety z nejmilostivější vůle monarchy našeho Josefa II., od slavné nejvyšší administrace z Prahy sem poslané na obzvláštním prostření na tabuli v kanceláři položené již čekaly. Kteréžto dekrety, když se všichni rychtářové, dřív skrze tabuli obeslaní, k řízení sešli, skrze pana říditeleského administrátora Jozefa Seepa, p. t. duchodního, výslovně přečtené a jeden z nich Jozefu Jeřábkovi, rychtáři čiňoveskému, spolu s přivěšeným penízem milosti, druhý pak mně bez peníze (což raděj mám) svědčící darované byly. To všichni, jak my, tak ostatní rychtářové vidouce, žádný nebyl bez podivení. Skrz ten mě daný dekret netoliko z rychtářství mého nejsem propuštěn, ale v něm více utvrzen s přiřknutím očekávané nějaké větší milosti.“³⁴⁵

Stříbrná mince 1789

Roku 1789 dostal Vavák stříbrnou minci za podíl na pracích na josefinském katastru, jichž se účastnil v 80. letech³⁴⁶. Na tomto vyznamenání patrně Baierweck neměl podíl, alespoň ne rozhodující, Vavák sám píše, že vyznamenání byli ti, kteří „za hodné od nižší i vyšší komisi uznáni byli“³⁴⁷. Pamětní mince za práci na josefinském katastru, zlaté i stříbrné, byly rozdělovány postupně podle krajů: bydžovský kraj, do něhož poděbradské panství patřilo, přišel na řadu v listopadu 1789. Vavák o tom v *Pamětech* píše: „Dne 13. listopadu všichni ti darováni býti mající paní oficiři, rychtářové z kraje bydžovského, jsouce dřív skrz korrendu povoláni, do Jičina a do krajského kanceláře se sešli. Odtud do svrchního obydlí pana krajského vstoupivše, tam u tabule pán z Herrmansdorfu, maje po pravici své tamního od regimentu Gemmingen obršta po levici pak domácího pana krajského hejtmána, pak dále menšího komisaře pana Kellera, správce smrkovského, seděl a z vídeňského reskriptu sám každého jméno přečta, peníz k té osobě slušící z pagetlu vyňal a před pana krajského hejtmána položil, – při němžto každém z hedbávné pentle císařskou, žlutou a černou, barvu nesoucí mašle přidělaný byl, – kterýžto pan krajský hejtmán zvihna každému tomu pojmenovanému ku kabátu mezi prsa uvázal.“³⁴⁸ Dále Vavák vypisuje jména vyznamenaných, sedm vrchnostenských úředníků, z nichž dva dostali minci zlatou, jeden velkou stříbrnou a zbylí menší stříbrnou, a devět rychtářů, mezi nimi Vavák, kteří všichni dostali po menší stříbrné. Mince s vyobrazením panovníka na lící straně je patrná na obou známých Vavákových „portrétech“, Vicherově i

³⁴⁴ *Paměti* II, 2, 5, 17.

³⁴⁵ *Paměti* II, 2, 4.

³⁴⁶ Srov. např. *Paměti* II, 1, 77-85.

³⁴⁷ *Paměti* II, 2, 92.

³⁴⁸ *Paměti* II, 2, 93.

Krátkého³⁴⁹, a jeho fotografickou reprodukci zařadil Skopec do knižního vydání *Paměti*³⁵⁰. Omylem, který poprvé nacházíme u Němečka³⁵¹, bývá udělení pamětní mince spojováno s udělením pochvalného dekretu a kladeno s ním do r. 1787³⁵².

Setkání s Františkem I.

Roku 1792 se při korunovačních oslavách Františka I. setkal s novým panovníkem. Již při předešlé korunovaci (1791, Leopold II.) byl Vavák v Praze a Česká expedice vydala jeho veršovanou gratulaci novému panovníkovi, kterou pak na slavnostním zasedání Královské české společnosti nauk předal spolu s dalšími příležitostnými skladbami panovníkovi Dobrovský, ale Vavák sám se s Leopoldem II. nesetkal. Pouze měl jakousi účast na honu, který nedaleko Milčic konali při té příležitosti Leopoldovi synové, arcivévodové František (budoucí císař), Leopold a Karel³⁵³, Vavák na jednom místě *Paměti* zmiňuje, že zde měl příležitost spatřit arcivévodu Leopolda („já vedle něho chodě, sytě sem ho spatřil“³⁵⁴), ale z příhody, kterou zaznamenal o tomto honu Němeček³⁵⁵, se zdá jasně vyplývat, že Vavák tu byl účasten jen jako člen jakéhosi technického personálu.

Jinak tomu bylo na korunovaci roku 1792. Pro ni připravil Vavák, neznámo na či podnět, nejen gratulační zpěv (*Radostně plesající díkospěv všech českých sedlákův*), ale také mapu poděbradského panství a především poměrně dlouhou řeč („dosti obloužný vinš“, píše Vavák ve *Sboru písní*³⁵⁶). Tyto tři práce pak dne 12. září předal králi na korunovační oslavě v Bubenči. Vavák patrně na nového krále udělal příznivý dojem, takže byl pozván na následující den na soukromou audienci na Pražský hrad. Tam panovník Vaváka poctil čtvrt hodinovým rozhovorem a věnoval mu dvanáct dukátů. Obsah rozhovoru bohužel není přesně znám, protože Vavák svůj popis korunovačních oslav roku 1792 v *Pamětech* nedokončil a nedostal se ani k vypsání svého vystoupení z 12. září, natož k následujícímu dni. Němeček píše, že král se ptal Vaváka „na jeho životní příběhy, na položení a úrodnost jeho vesnice, na jeho domácí hospodářství, rodinu a jiné ještě věci, které nikomu nechce prozradit“³⁵⁷. Je známo pouze tolik, že císař mimo jiné Vaváka vyzval, aby neváhal, pokud chce přednést nějakou stížnost na svoji vrchnost, načež Vavák zdvořile odpověděl, že nemá, na co by si stěžoval. Stručně zaznamenal tyto události ve *Sboru písní*, kde k opisu gratulačního zpěvu poznamenává: „Kterýžto zpěv spolu s dosti obdloužným vinšem, napsaný v domě mém“³⁵⁸, a též mapu na panství poděbradské učiněnou, jejich obojím císařským královským milostem v Bubenči jsem podal, před všemi cizozemskými legáty, uherskými a českými tu přistojícími slavnými pány, tuť sám císař pán i s císařovnou, podívavše se na to, řekl, abych k němu do zámku zejtra ráno přišel, což když se stalo, tam se mnou sám celé ¼ hodiny mluvil a mně do ruky dvanácti dukáty obdaroval.“³⁵⁹ Podobně je událost popisována v Krameriových novinách: „Na den 12. toho [srpna] při příležitosti držané venkovské slavnosti v Bubenči

³⁴⁹ *Paměti* I, 2, 201-202.

³⁵⁰ *Paměti* II, 2, 94.

³⁵¹ *Lebensbegebenheiten*, s. 124.

³⁵² Později např. *Císařské královské vlastenské noviny*. 1810, roč. 22, č. 39, s. 156, 29. září 1810. Srov. též *Ottův slovník naučný*, sv. 26, s. 467.

³⁵³ *Paměti* III, 1, 35.

³⁵⁴ *Paměti* III, 2, 19.

³⁵⁵ *Lebensbegebenheiten*, s. 127-128.

³⁵⁶ *Sbor*, s. 259.

³⁵⁷ „... fragte nach seinen Lebensbegebenheiten, der Lage und Fruchbarkeit seines Dorfes, nach seiner Hauswirthschaft, Familie und mehreren noch, welches er niemanden entdecken will.“ *Lebensbegebenheiten*, s. 126.

³⁵⁸ Na poupovském statku v Milčicích.

³⁵⁹ *Sbor*, s. 259.

před Jeho Milost císaře také jeden z sedláků předstoupil, jménem Jan Plička, lužecký rychtář, a Jeho Milost v nejponíženější poddanosti českým jazykem vítal, načež mu náš mocnář zase v české řeči poděkoval. Při též příležitosti také známý milčický rychtář měl přístup před Jeho Milost císaře a jemu v nejhlubší pokoře psaný vinš k šťastnému příchodu do Čech a k šťastnému panování podal, též také mapu celého královského poděbradského panství, kterouž sám svou rukou velmi pilně v českém jazyku vypracoval. Náš slavný mocnář na této práci měl takové zalíbení, že našeho Čecha Františka Vaváka na druhý den na královský hrad k audienci povolal, a zde s ním za hodnou chvíli sám česky porozmluviv, dvanácti kusy dukátů nejmilostivěji jej obdaroval.³⁶⁰ Podobně, na základě Krameriových novin, líčí událost Rulík: „Pan František Vavák, rychtář v Milčicích, Čech výborný. Týž poctivý stařec při slavnosti, kteráž dne 12. srpna 1792. v čas korunování na stolici král. v Bubenči blízko Prahy držána byla, měl přístup před jeho milost císaře a krále našeho Františka II. a jemu v nejhlubší pokoře psaný vinš k šťastnému panování podal, též také mapu celého král. poděbradského panství, kterouž sám svou rukou velmi pěkně v českém jazyku vypracoval. Na této práci náš velikomocný mocnář měl takové zalíbení, že učeného Čecha našeho Vaváka na druhý den k sobě povolal, a s ním za hodnou chvíli český porozmluviv, nejmilostivěji jej obdaroval.“³⁶¹

Později předstoupil Vavák před císaře Františka ještě jednou, a to na vlastní žádost, když panovník roku 1805 pobýval několik dní v Praze. Spolu s dvěma dalšími rychtáři předložil císaři prosbu, aby v Poděbradech zůstal oblíbený sirotčí František Poul: „Dne 4. juni v úterý svatodušní, na hradě pra[ž]ském v tom pokoji, kde roku 1792 po slavném korunování mluvil sem já s Jeho Milostí císařskou a [kde nyní] spolu se mnou byli rychtář bobnický Matěj Brzák a novohradský Vitman³⁶², též rychtář, podali sme mu žádost od nás rychtářů a všech poddaných, aby pan administrátor ouřadu sirotčenského Frant. Poul, správce nyní košmberský, zůstal tu na Poděbradech sirotčím. Tu žádost též oustně sem mu vypověděl s on laskavě přijal i slyšel a odpověděl: „Dobře, dobře, to se stane.“ On již nyní o mnoho lépe česky mluví než před třinácti lety.“³⁶³ Přes králův příslib však byl sirotčí Poul krátce nato přeložen, takže o tři měsíce později vítá Vavák chronografickým vinšem nového sirotčího – Josefa Soudného (27. srpna 1805).³⁶⁴ V pozdějším zápise v *Pamětech* vysvětluje Vavák tento výsledek jednáním úřadů, které prý sirotčího Poula odvolaly dříve, než se panovník vrátil do Vídně: „... shlukli se rychtářové, aby k císaři pánu žádost o něho³⁶⁵, aby tu sirotčím byl, složili, což se i stalo, a já jsem takovou v Poděbradech napsal, do níž všickni rychtářové se podepsali a tři do Prahy k císaři pánu, an tam byl, dne 3. juni roku 1805, totiž bobnický, velenický a já milčický jsme jeli a jemu ji dne 4. t[é]hož v hradu pražském podali a já oustně jsem mu vypověděl, co v ní stojí. Připověděl on nám, že se to stane, ale než on se do Vídně navrátil, již dvorské řízení Josefa Soudného, pardubského důchodního, sirotčím učinilo a degret mu psalo.“³⁶⁶ Nakonec však přece poděbradští získali svého sirotčího zpět. Stalo se tak však až po šesti letech – František Poul tu znovu jako sirotčí písař nastoupil 16. %prosince 1811.³⁶⁷ Zda v návratu sirotčího Poula do Poděbrad hrála nějakou roli žádost z roku 1805 podaná císaři, patrně Vavák nevěděl, jakož mu vůbec okolnosti tohoto

³⁶⁰ Kramériusovy císařské královské vlastenské noviny. 1792, roč. 4, č. 33, s. 280, 18. srpna 1792.

³⁶¹ RULÍK, Jan: *Věnc pocty ku poctivosti učených, výborných a statečných Čechů*, s. 19-20.

³⁶² Správněji patrně Bitman, jak vysvětluje Skopec v *Pamětech* IV, 196-197.

³⁶³ *Paměti* IV, 113.

³⁶⁴ *Paměti* IV, 131.

³⁶⁵ Tj. o Poula.

³⁶⁶ *Paměti* VI, 98 rkp.

³⁶⁷ *Paměti* VI, 98 rkp.

návratu byly asi neznámé, protože v *Pamětech* o nich na citovaném místě³⁶⁸ nic nepoznamenává.

Plzeňské občanství 1794

Pro praktický život asi nejvýznamnější pocty se Vavákovi dostalo na podzim roku 1794, kdy mu bylo uděleno čestné občanství královského města Plzně. Okolnosti, za kterých se tak stalo, vystupují najevo jednak z některých údajů ve Vavákově spisku *Hrstka popele*, jednak z *Paměti*³⁶⁹ a z bohatého materiálu, který k příslušným místům v *Pamětech* otiskl Jindřich Skopec³⁷⁰, jednak z údajů ve vlastním životopise³⁷¹ a v Němečkových *Lebensgebenheiten*³⁷². Podle údajů v *Hrstce popele* si Vavák roku 1788 nakreslil mapu nedalekého lipanského bojiště (Lipany jsou vzdáleny od Milčic asi 12 km). Při jedné návštěvě Milčic ji spatřil plzeňský rodák Onufrius Wiesinger, někdejší skramnický kaplan a v době návštěvy farář v nedalekém Bříství, a Vavákovi prý řekl (podle záznamu v *Hrstce*): „Tato mapa patří do Plzně, neb naši předkové plzeňští, toho vítězství největší oučinek vykonali.“ Na to prý Vavák odpověděl: „Jest mně dobře povědomo, že páni Plzňané přední v tom boji byli, a protož těším se, že jeden taky vznešený pan Plzňan mou sprostou práci spatřiti může.“ A Wiesinger prý doložil: „Vinšoval bych, aby ji všichni ostatní spatřiti mohli.“ Líčení rozhovoru pak Vavák zakončuje slovy: „Od té doby mysl moje nutila mě, abych takovou [mapu] předělavši, do slavné Plzně, kamž nejvíc patří, ji poslal.“³⁷³ Po dalším ujištění břístevského faráře Wiesingera a po poradě s poděbradským vrchním ředitelem Baierweckem Vavák mapu skutečně vypracoval a poslal ji do Plzně spolu s doprovodnou řečí k plzeňským radním a krátkou oslavnou básní, resp. písni (*Hrstka popele*). Mapa byla podle *Paměti* vypracována v prosinci 1792, *Hrstka popele* je datována 30. prosince; do Plzně byly odeslány jako novoroční dárek v lednu následujícího roku, patrně Baierweckovým prostřednictvím (v dopise synu Vojtěchovi z 19. ledna 1793 píše: „mapu do Plzně jsem včera 18. jan. dohotovil, ... náš pan vrchní sám ji pošle do Plzně“). V Plzni do dalších událostí zasáhl Vavákův krajan (sadský rodák) F. X. Němeček, který v letech 1787-1792 působil v Plzni jako gymnaziální profesor latiny a zřejmě i poté, co roku 1792 přešel na malostranské gymnázium do Prahy, udržoval s Plzní kontakty. Němeček sám o tomto svém podílu referuje v *Lebensgebenheiten*: Plzeňští prý byli Vavákovou mapou a připojenými texty tak ohromeni, že ani nechtěli uvěřit, že by něco takového mohl zhotovit prostý sedlák a žádali Němečka jakožto jeho krajana, aby se k věci vyjádřil. Němeček to využil a pronesl několik květnatých slov o Vavákových dovednostech a zásluhách.³⁷⁴ Drobnou zmínku má o tomto Němečkově podílu na celé věci i sám Vavák ve vlastním životopise: „...ač po vše léta máločím placený, nyní, pravím, od slavné Plzně skrze upřímnou pomoc jednoho pana krajana Františka Němečka, vlastence sadského, najednou skrze jejich dar zaplacený jsem.“³⁷⁵ Kromě Němečkovy intervence svědčilo pro Vaváka jistě i to, že se za něho – odesláním mapy a s ní souvisících textů – postavil jeho nadřízený Baierweck, a snad i to, že z *Hrstky* vyplývala informace o dobrých vztazích s plzeňským rodákem Wiesingerem. Čečetka, který však uvedené pozadí Vavákova vyznamenání neznal, vyslovil názor, že v něm mohli svou úlohu sehrát také plzeňští

³⁶⁸ *Paměti* VI, 98 rkp.

³⁶⁹ *Paměti* III, 1, 119-120.

³⁷⁰ *Paměti* III, 4, 61-69.

³⁷¹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1979, s. 143-144.

³⁷² *Lebensbegebenheiten* s. 129-130.

³⁷³ KNM IV D 62, fol. 5rv, 6v.

³⁷⁴ *Lebensbegebenheiten* s. 129-130. Srov. *Paměti* III, 4, 61.

³⁷⁵ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1979, s. 143-144.

premonstráci (vztahy s nimi však z Vavákovského materiálu doložitelné nejsou)³⁷⁶. Podrobnosti o jednání plzeňské městské rady známy nejsou, jejich výsledkem však bylo rozhodnutí udělit Vavákovi čestné občanství. Oznamuje to český psaný list datovaný 30. května 1794, tedy více než rok po obdržení Vavákovy mapy, a zasláný Vavákovi do Milčic. Časová prodleva mezi obdržením mapy a zasláním odpovědi se v listě vysvětluje slovy: „Pravá uznanost žádala sice ihned z naší strany poděkování, však chtěje my vyčkat času, až větší počet pánův měšťanův to popsání a chválořečenství a zemoměřickou polohu přečte, vykonání téhož poděkování až do nynějšího okamžení jsme odložili, té naděje jsouce, že nám tu naši zpozdilost za žádnou nezdvořilost pokládati nebudeš.“³⁷⁷ Sama vůle udělit Vavákovi městské občanství se tu oznamuje slovy: „... tobě, muži vznešený a vlastenci upřímný, za ten nám obětovaný velmi milý dar jménem naším a celého slovutného měšťanstva povinné díky vzdáváme a na důkaz naší malé uznanosti tebe za spoluměšťana rádi a mile přijmouti svoleni jsme, s tím se honosíce, že v městě našem tak vznešeného muže a upřímného vlastence míti budeme, jenžto našich předkův udatnost a zmužilost dle zásluh chváliti zná a sobě vážiti umí.“³⁷⁸ Podepsáni jsou pod listem „purgmistr a rada města Plzně“, jmenovitě „František Jan Strahl, purkmistr“ a „Jan Demel, sekretář v Plzni“. Zároveň byla zahájena korespondence (německá) s poděbradským vrchnostenským úřadem. V dopise z téhož 30. května³⁷⁹ oznamuje plzeňský purkmistr připravenost vystavit milčickému rychtáři měšťanský diplom, pokud jim budou z Poděbrad zaslány potřebné podklady: potvrzení o propuštění z poddanství, křestní list a potvrzení o zachovalosti. Nejobtížnější bylo ovšem vydání dokumentu prvního, předpokládající úplné Vavákovy osvobození od povinností vůči poděbradskému panství. Baierweck proto psal na administraci komorních panství do Prahy (dne 26. června)³⁸⁰ a následně nejvyšší administrátor komorních panství Erben oznámil celou věc do Vídně³⁸¹. Z Vídně zřejmě přišlo kladné vyjádření, protože dopisem ze 30. července³⁸² nejvyšší administrátor Erben dovolil, aby byl Vavákovi vystaven propouštěcí list a potvrzení o zachovalosti. Následně Baierweck oba dokumenty³⁸³ vystavil. Oba jsou datovány 4. září 1794 a na potvrzení o zachovalosti jsou kromě Baierwecka podepsáni důchodní František Viktorín Křepela a sirotčí písař Vojtěch Jan Marle. Psány jsou německy, stejně jako potvrzení o křtu³⁸⁴, vydané skramnickým farářem Puchlerem k 24. srpnu. Patrně někdy na počátku září složil Vavák děkovnou řeč plzeňskému magistrátu („poděkování“)³⁸⁵. Dne 6. září bylo na poděbradském zámku uspořádáno jakési slavnostní setkání rychtářů poděbradského panství. Jeho program Vavák zaznamenává v *Pamětech*: „Nato ke dni 6. září, jenž byla sobota, jemnostpan vrchní všecky rychtáře z celého panství, jichž jest padesát sedm, povolati nechal do zámku, kdež nejprve řeč potěšitelnou ke všem učinil, jaké ceny a vážnosti ta věc jest, když jeden z panství sedlák a rychtář za měšťana takového slavného města přijat jest, jim předočnil, a aby se z toho všichni těšili, přirekl, a že takový příběh nadobyčejný jest a nikdy se snad ještě nepříhodil, vysvětlil. Potom pan sirotčí všecky ty listy jak z Plzně sem přišlé, tak tam jíti mající i to mé poděkování přečetl, po čemž všichni mně štěstí

³⁷⁶ ČEČETKA, F. J., Sedlák Franěk Jan Vavák, s. 6.

³⁷⁷ *Paměti* III, 4, 63.

³⁷⁸ *Paměti* III, 4, 63.

³⁷⁹ *Paměti* III, 4, 63-64.

³⁸⁰ *Paměti* III, 4, 64.

³⁸¹ *Paměti* III, 4, 65.

³⁸² *Paměti* III, 4, 65.

³⁸³ *Paměti* III, 4, 66.

³⁸⁴ *Paměti* III, 4, 66.

³⁸⁵ *Paměti* III, 4, 67-69.

vinšovali.³⁸⁶ Po této slavnosti Baierweck posla všechny potřebné dokumenty, včetně Vavákova „poděkování“ odeslal do Plzně a jejich kopie uložil do zámeckého archivu: „Nato jemnostpan vrchní všecky ty listy do Plzně patřící v jednom svazku tam poslal a vejписы z nich, přidadouc k nim listy plzeňské, do archivu vložil.“³⁸⁷ Není bez zajímavosti, že zde sledovatelná historie udělení plzeňského občanství končí. Vavák je ve své době i později všeobecně označován jako „měšťan plzeňský“³⁸⁸, ale jeho měšťanský diplom se nedochoval, nemáme ani jeho opis, ani se o něm Vavák nezmiňuje v *Pamětech* ani jinde ve svých pracích. To ještě neznamená, že mu nebyl doručen, ale i to je jedna z možností které Jindřich Skopec ve svých výkladech v poznámkách k *Pamětem* zvažuje³⁸⁹. Pokud jde o propuštění z poddanství, je třeba připomenout, že Vavák a spolu s ním jeho manželka Barbora a čtyři tehdy „neoddělení“ synové Ivan, Vojtěch, Martin a František tak získali občanskou svobodu, nikoli však zároveň svobodu ekonomickou: poddanské povinnosti včetně roboty byly vázány na statek, nikoli na osobu, takže i po propuštění z poddanství byl Vavák povinen platit poděbradskému úřadu tytéž dávky jako v dobách svého poddanství.

Setkání s arcivévodou Karlem Rakouským, list od něho

Podobně jako setkání s panovníkem byly pro Vaváka jistou poctou také zdvořilé projevy přízně, jichž se mu dostalo od králova bratra arcivévody Karla (1771-1847), který byl ve své době znám jako vojevůdce v bojích s revoluční a napoleonskou Francií. Vavák se s ním osobně setkal dvakrát – v letech 1800 a 1802.

První setkání popisuje Vavák důkladně v *Pamětech*. Arcivévoda Karel tehdy v rámci podzimního honu projížděl různá místa ve středních Čechách a dne 6. listopadu přijel na poděbradské panství. Uvítán byl v Milčicích, dost možná z iniciativy někdejšího poděbradského vrchního Baierwecka, od roku 1797 pražského nejvyššího administrátora komorních panství, který se honu rovněž účastnil:

„Ráno dne 6. listopadu po 7. hodině arcikníže ve 2 kočářích poštovskými koňmi sem přijel a tuť nejprv před hospodou, potom u kříže muzikální kůr na bubny a trouby slyšeti se dal pod správou pana Václava Kratochvíle, školmistra škramnického, začez jemu již dříve před tím, dne 5. listopadu jevnostpán administrátor z Bajerveka skrze mě 3 zl. byl poslal z forštovny střebestovské.“³⁹⁰

Rychtář Vavák přivítal arcivévodu před poupovským statkem krátkou řečí („vinšem“): „Když před můj statek nr. 16 přijel, tu já, stojící spolu se všemi sousedy, sousedkami a dětmi, mapu, kterou, sem byl na naše poděbradské panství vyhotovil, a vinšovítání tušem napsané v ruce drže, k němu sem se naklonil, což on vida hned zastaviti dal, a když sem já mluvití začal, on ke mně naklonivši se velmi pilně poslouchal. Byla pak moje řeč v těchto slovích:

»Jejich královská Vyvýšenost a Osvícenost arciknížecí! Když tak z Boží milosti dnešního dne na toto Jeho Milosti císařské panství poděbradské ponejprv a do první vesnice Milčic v šťastném zdraví ráčili cestu učiniti, my nehodní téhož panství poddaní spolu jménem a na místě všech ostatních poddaných z toho se velice těšíme a radujeme a laskavě vítáme. Při tom též za to roku 1796 vítězné od nás nepřátel zahnání i za to letošního roku tak laskavé obstarání a nás Čechův proti nepřátelům zvaní s velikou

³⁸⁶ *Paměti* III, 1, 119-120.

³⁸⁷ *Paměti* III, 1, 120.

³⁸⁸ Tak je mj. označen i v adrese pozdravu, který mu zaslal arcivévoda Karel („rychtář c. k. komor. panství poděbr. a spolu měšťan k. města Plzně“; LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, arcikníže Karel, 29. listopadu 1800).

³⁸⁹ *Paměti* III, 4, 69.

³⁹⁰ *Paměti* III, 3, 117.

povděčností děkujeme, a aby dlouho v dobrém zdraví na toto panství jezdit a nás všechny Čechy před nepřáteli hájit ráčili, za to Pána Boha upřímným srdcem žádáme a zpíváme.

VIVat KareL, arCIknIIže WIWIšeňI,
Witěz naD FraCaVzI nepřeMoženI.«³⁹¹

Když Vavák skončil, „školní děti“ (snad žáci skramnické školy) závěrečné dvojverší „hlasitě zpívaly“. Potom Vavák podal mapu i vinš arcivévodovi, který vyjádřil potěšení:

„A když jsem mu mapu a ten vinš podal, on oboje rozvinuvše, na to se podíval, a měv na tom zalíbení, řekl: »Těší mě, těší mě, já pěkně děkuju a budu zas pamatovat.« Nato svinul v trubku zas oboje a podal svému adjutantovi baronovi Delmothovi³⁹², naproti sedícímu ...³⁹³

Tím přivítání skončilo, arcivévoda s doprovodem pokračoval do Sadské, kde již byla na faře přichystána snídaně („kterouž byla strojila paní polesná Klannerová z Engelshofen, rozená z Gilleru“). Po snídani si arcivévoda zřejmě vzpomněl na Vavákův dárek; z vyprávění v *Pamětech* není zřejmé, zda byl Vavák sám svědkem arcivévodova zájmu o jeho dílo, spíše s zdá, že na farní snídani nebyl a že tuto podrobnost se dověděl od administrátora Baierwecka:

„Prve než odjeli, musil velebný pan farář sadskej Hynek Meder ten poslední chronografický verš do němčiny arciknížeti uvést a on měl nad tím zalíbení. A že z té fary jest téměř ½ panství viděti, protož i co v mapě viděl, z okna mu okazovali pan farář a pan administrátor.³⁹⁴

Pak následoval hon, jehož se v Baierweckově voze účastnil i Vavák. Po skončení honu měl příležitost ještě jednou a toho dne naposledy oslovit arcivévodu:

„Po dokonání střelby okolo 3 hodin z poledne, když arcikníže do vozu sedal, zase [jsem] jemu za to navštívení jménem všech poddaných děkoval, a kdyby se mu tu na nás něco nelíbilo, za odpuštění žádal. On ale smějící tváří odpověděl: »Mně se všecko zde líbí, sem dobře spokojený, a vzal sem před sebe častěj s radostí k vám přijeti,« což jeho adjutant baron Delmoth v češtině mně vypověděl.³⁹⁵

V následujících listopadových dnech na základě patentu téhož arcivévody Karla pokračovaly odvody do císařského vojska, jehož úkolem mělo být zastavit Napoleonův postup Německem. Vavák o tom, ne bez jisté naivity, píše v *Pamětech*: „Když v těchto časech Francouzové opět do Bavor se dostavše město Mynch, Řezno i Straubink opanovali i od Augšpurku k Egru se tlačili, Jeho král. Vyvýšenost arcikníže Karel, který nyní v Čechách odpočívaje, Čechy obzvláště zamiloval, a aby sem nepřítel dostati se nemohl, prohlásil sre pánům českým stavům, že chce Čechy hájiti.³⁹⁶ Tyto odvody, na nichž měl jako rychtář aktivní účast, Vaváka přivedly k napsání vojenského pochodu („Marš každého Čecha ctného“):

„Dne 21. listopadu z daru Božího připadlo mně, abych pro ten nový lid nějaký taky nový zpěv učinil, i učinil sem v... vázaných slovích ...

Tento zpěv hned 22. listopadu, maje příležitost, do Prahy panu administrátorovi³⁹⁷ sem poslal. On oblíben jej, dne 23. zkázal, abych taky na něj poslal noty. Já pak ... vzal sem ten marš s sebou do Poděbrad a u v kanceláři ředitelským před celým oficířským a množstvím lidu zpíval jsem ho a líbilo se všem. Pan vrchní hned poslal pro pana

³⁹¹ *Paměti* III, 3, 117-118.

³⁹² Vlastně Delmottovi, viz *Paměti* III, 3, 118, pozn. 5.

³⁹³ *Paměti* III, 3, 118.

³⁹⁴ *Paměti* III, 3, 119.

³⁹⁵ *Paměti* III, 3, 119-120.

³⁹⁶ *Paměti* III, 3, 120.

³⁹⁷ Baierweckovi.

Brikciho³⁹⁸, školního učitele, kterýž přijda ihned podle mého zpívání napsal noty a ty se do Prahy poslaly.³⁹⁹

Baierweck předložil Vavákův pochod arcivévodovi a ten zaslal Vavákovi děkovný pozdrav, dost možná z iniciativy Baierweckovy. Zároveň nechal arcivévoda tisknout Vavákův pochod v Praze u Schönfelda, ale je dost dobře možné, že iniciátorem byl opět spíše Baierweck než arcivévoda sám. Vavák o tom v *Pamětech* píše následující:

„Dne 7. prosince příjev z Hory do Kolína, tam v zámku u pana Laitla, listovního, sem slyšel, že mám něco písemného od arciknížete Karla v Poděbradech posláno a že to na mě čeká, až přijedu. Že pak pan administrátor tento marš když dostal, jej arciknížeti podal a on ho tak zamiloval, že ho ihned v české dvorní impresí u pana z Šenfeldu svým nákladem a spolu s notami i taky bez not tlačiti dal a mně za něj písemné poděkování poslal v těchto slovích:

Dík arciknížete Karla za složený váleční zpěv aneb marš – česky postup – mně odeslaný:

»Zvláště milý! Onen pro vlastenský pluk mně poslaný složený váleční zpěv přijal jsem s nesmírnou radostí. Vzdávám jim celou svou pochvalu a srdečné díky za to tak ušlechtilé vyhotovení. Zcela jsa přesvědčen, že se hodí k nemalému povzbuzení lidu, nechám sobě být na tom záleženo vůbec ho vydati v známost a zůstávám Jich ochotnovolný Karel. V Praze dne 29. listop. roku 1800.«⁴⁰⁰

Tento dík českou řečí psal jistý pan Procházka, v kanceláři arciknížecím, a sám arcikníže svou vlastní rukou se podepsal: Karel. Byl pak poslaný do zámku poděbradského panu vrchnímu s tím doložením, aby se přede všemi rychtáři při plném řízení přečetl a mně odevzdal, což se taky dne 13. prosince skutečně stalo. A když pan vrchní řekl rychtářům, aby se z toho všickni těšili, že je to čest pro naše celé panství a zvláště pro všechny rychtáře poděbradské, někteří raděj to záviděli a mě i s tím díkem v posměchu měli. Svině, třebas perle na krku uvázané měla, přeci do bláta vleze a v něm se válí.⁴⁰¹

Později, v lednu 1801, dostal Vavák „od arciknížete“ ještě vytištěný exemplář svého pochodu, který se s Vavákovou vlastnoruční poznámkou „Tento exemplář mně poslal arcikníže Karel roku 1801, dne 4. ledna.“⁴⁰² dochoval ve Vavákově písemné pozůstalosti⁴⁰³.

Podruhé a zřejmě naposledy se Vavák setkal s arcivévodou Karlem roku 1802, opět u příležitosti podzimního honu. Arcivévoda přijel na poděbradské panství 30. října a byl slavnostně přivítán u vsi Vestce za účasti hejtmána bydžovského kraje, vrchního ředitele poděbradského panství, poděbradského vikáře, dvanácti rychtářů pěších (mezi nimi byl i Vavák) s množstvím poddaného lidu, mužů i žen, šesti rychtářů na koních v čele stošedesátičlenné „sousedské“ jízdy. Vzácná návštěva byla uvítána hudbou (Vavák výslovně mluví o „bubnech, trubách a píšťalách“), kterou doprovázelo „8 hmoždířů, z nichžto se střídalo“. Pak předstoupilo „šestnáct děvčat ..., čistě přistrojených, s krásným praporcem ..., na němž svrchu čistě zlatem tkaná korunka přidělaná byla“ a „věncem ze všeho druhu obilí spleteným, jež taky krásná ze zlatých nití, takofka zlatá, velmi pěkně učiněná korunka kryla,“ a podaly arcivévodovi nejprve věnec a potom jakýsi vínš, jehož autorem patrně nebyl Vavák. Arcivévoda obojí „s obzvláštní přívětivostí přijal“. Potom

³⁹⁸ Matěj Jan Vavřínek Brixí, rektor poděbradské školy (více srov. *Paměti* III, 3, 127, pozn. 10).

³⁹⁹ *Paměti* III, 3, 127

⁴⁰⁰ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, arcikníže Karel, 29. listopadu 1800.

⁴⁰¹ *Paměti* III, 3, 128-129.

⁴⁰² *Paměti* III, 4, 95.

⁴⁰³ LA PNP, fond František Jan Vavák, Marš každého Čecha ctného.

také Vavák podal arcivévodovi svůj vinš, „kterýž ... jménem všech poddaných byl učinil“. Byl to opět kratičkový prozaický proslov s připojeným chronografickým dvojverším⁴⁰⁴. „Po přijetí toho jel arcikníže do Havranska, kdež koně v tam vystavených marštalích prohlížel. ... Což prohlídna, jel na bývalý rybník křečkovský, kde již taky ze všech stran zajícové a koroptvy sehnané byly, a tu zase střelbou se těšil a velmi trefně střílel.“⁴⁰⁵ Je zajímavé, že Vavák se ani slovem nezmiňuje o úspěchu svého vinše. Zdá se, že v konkurenci se silnějšími dojmy jeho pokus tentokrát neobstál.

Stříbrná medaile 1810

Posledního významnější pocty se Vavákovi dostalo roku 1810, v roce jeho devětašedesátin a nedlouho poté, co složil milčické rychtářství. Toho roku rozhodla c. k. zemská⁴⁰⁶ hospodářská společnost v Čechách (Kaiserlich-königlich patriotisch-ökonomische Gesellschaft im Königreich Böhmen, Císařská královská zemská hospodářská společnost v Království českém) na svém zasedání 28. června, že Vavákovi udělí stříbrnou pamětní medaili za jeho „zásluhy jak v hospodářství, tak v mravích“. Německy psaná listina o tom byla sepsána 8. července (podepsáni jsou Josef Malabaila, hrabě Canal, předseda společnosti, a Franz Schmidt, profesor přírodních věd a sekretář společnosti) a prostřednictvím bydžovského krajského úřadu byla spolu s pamětní medailí doručena vrchnostenskému úřadu v Poděbradech. Dne 15. září pak vrchní ředitel poděbradského panství listinu i medaili předal Vavákovi, za účasti a „jiných tam mnoho schromážděných lidí“. V *Pamětech* o tom Vavák píše následující:

„Dne 15. září v sobotu před nedělí 14. po Svatém Duchu od c. k. zemského hospodářského společenství od držaného sněmu v Praze dne 28. června obdarování skrze král. krajský ouřad bydžovského kraje do zámku poděbradského přišlo a mně svrchu psaný den v přítomnosti rychtáře Václava Vozába a konšela Matěje Brtka a souseda Jána Kvíza, též jiných tam mnoho schromážděných lidí od jevnostpana vrchního Jána Wolfráma odevzdáno bylo.“⁴⁰⁷

Podrobně se v *Pamětech* pozastavuje u medaile: „... jeden většího způsobu stříbrný peníz bez ouška, na němž z jedné strany jest bohyně Ceres – Zevěna neb Živena, tj. bohyně ourod zemských. Ta má okolo hlavy horizont aneb kolo, na němž se spatřuje dvanáct znamení nebeských, v rukouch drží rulík neb obdlouhlý košík s kvítím, t. j. znamení jara, v nohouch jí leží snop obolní, znamení léta, po levé starně vedle ní stojí vinný keř, znamení podzimku, a po pravé tři stromy lesní, znamení zimy. Nad hlavou nápis »ODMĚNA PILNOSTI« a dolu to samé v němčině, »LOHN DES FLEISSES«, a rok pod tím obzvláště »MDCCCVII«. Na druhé straně jest zeď s včelníkem, znamení stavení, strom štěpový ke kolu přivázaný, též pluh, snop, vůl a ovčička, znamení všeho hospodářství. Nahoře nápis »OD CYS. KRÁL. SPOLEČ. HOSPOD. W ČZECHÁCH«, dole německy »von der K. K. Ökonom. Patriot. Gesellschaft in Böhmen«.“⁴⁰⁸

Vavák podává také značně kostrbatý český překlad průvodního listu („diploma“), který pro něho pořídil poděbradský justiciář („od urozeného pana Šepla, justiciáře poděbradského“):

„Františkovi Vavákovi, rychtáři⁴⁰⁹ v Milčicích na poděbradském panství, cís. král. hospodářské tovary[š]stvo v království českém.

⁴⁰⁴ Otištěn je v *Pamětech* IV, 28.

⁴⁰⁵ *Paměti* IV, 28.

⁴⁰⁶ Alternativně se objevuje i výraz „vlastenecká“, srov. níže v citacích z Vavákových *Pamětí*.

⁴⁰⁷ *Paměti* VI, 8 rkp.

⁴⁰⁸ *Paměti* VI, 8 rkp.

⁴⁰⁹ Vavák k tomu v poznámce a okraji dodává: „Měli za to, že jsem ještě rychtářem, a já již nejsem.“

V jejich pořádném shromáždění 28. června t. r. v uznání jejich medailu peníze odměny pro zasloužilé a dokonalé hospodáře, kteří všeobecně svých zásluh jak v hospodářství, tak v mravích sebe oučastné učinili, když již před dávným časem s vnitřním potěšením jak příkladné oučinkování téhož dokonalého starce, tak také v celém okršlku ve vyplnění jeho povinnosti za pořádného uznán jest.

Uzavřelo tehdy cís. král. vlastenecké hospodářské tovaryšstvo jednomyslně témuž samému k důkazu v uznání jeho obzvláštního vyznamenání a zásluh svůj větší stříbrný peníz odměny s tím přiřknutím a v naději uděliti, aby on ještě dýle svou dokonalou radou, dobrým příkladem a vzbuzování ve všelikém hospodářství v jeho okršlku vždy stejnou pilností pokračovati a tím svým sousedům a vlasti užitečným býti nepřestal.

Od c. k. hospodářské společnosti dáno v Praze dne 8. července roku 1810.

Jozef Malabilia, hrabě z Kanálu, praeses,

Frant. Šmid, m. p., umění přirozenosti profesor a v t. č. c. k. vl. hosp. společ. sekretář.⁴¹⁰

Vavák zamýšlel osobně poděkovat předsedovi společnosti a hledal ho za tím účelem v Praze (patrně bez předchozího ohlášení!). K setkání nedošlo (prý proto, že hrabě Canal nebyl doma), takže se Vavák musel spokojit s poděkováním písemným:

„Dne 18. září byvši já v Praze, šel jsem panu hraběti z Kanálu za to poděkovat, on ale doma nebyl, protož jsem tam v jeho bydlišti písemné poděkování zanechal v těchto slovích: »Slavné c. k. vlastenecké hospodářské společnosti níže psaný za ten sobě od 28. Juní udělený stříbrný peníz odměny v hluboké poníženosti a s potěšením děkuje a zde vlastnoručně v 69 letech věku svého se podpisuje – Frant. J. Vavák Milčický.«“⁴¹¹

O Vavákově vyznamenání přinesly zprávu krameriovské noviny:

„V Poděbradech, 15. září. Poctivost a vynasnažení pro obecné dobré nabývá své pocty i vážnosti, byť i třeba v prosté vesnici pod střechem pod střechem doškovou obývala. Císařská král. zemského hospodářství společnost majíc zvláštní ohled na zásluhy a pilnost hospodářského umění Františka Vaváka, sedláka milčického, bývalého rychtáře té obce velmi zasloužilého, zaslala na vrchní ouřad kamerálního panství poděbradského stříbrný peníz s čistě vyrytým náradím hospodářským a s přiloženou písebností, v ni se nařizovalo, aby zasloužilému muži Fr. Vavákovi při přečtení té písebnosti veřejně ten peníz do rukou se odvedl jakožto pocta odplaty jeho zvláštních zásluh, a to se také stalo dne 15. t. m. na kanceláři řečeného ouřadu u přítomnosti rychtáře, konšela a starších vesnice milčické, kdež Frant. Vavák tímto pamětním penízem obdařen byl. Náš tedy poctivý a znamenitý Čech Vavák dvojím pocty penízem odměněn jest, nebo i roku 1786 slav. paměti císař Jozef II. s velikým stříbrným penízem poctivost Vavákovou milostivě zvěčnil.“⁴¹²

Zamýšlíme-li se nad okolnostmi tohoto posledního Vavákova vyznamenání, neměli bychom přehlédnout, že jedním z předních členů hospodářské společnosti byl Vavákův dávný známý Baierweck, někdejší vrchní ředitel poděbradského panství a později administrátor komorních panství v Praze, a spolu s ním také jeho kariérově nejúspěšnější syn Jan. Sám Vavák je uvádí ve výčtu členů společnosti, jímž v *Pamětech* zaplnil několik stránek následujících za vylíčením vyznamenání. Tento výčet, který zachycuje stav společnosti k roku 1808, převzal Vavák z „kalendáře šematismu“ a mezi „skutečnými oudy společnosti“ tu na prvních dvou místech figurují „1. Pan Ján Jozef z Bajerveku, spolu císařských statků v zemi administrátor,“ a „2. Pan Ján z Bajerveku, jeho syn, c. k. guber. rada“. Nejde přirozeně o důkaz, ale Baierweckova účast i na tomto vyznamenání se zdá více než pravděpodobná.

⁴¹⁰ *Paměti* VI, 9 rkp.

⁴¹¹ *Paměti* VI, 10 rkp.

⁴¹² *Císařské královské vlastenské noviny*. 1810, roč. 22, č. 39, s. 156, 29. září 1810.

2.4 Poslední léta života

Roku 1806 předal Vavák vedení poupovského statku synu Martinovi a s manželkou na statku zůstali jen jako „výměnkáři“. O čtyři roky později, roku 1810 složil rychtářství (a jeho nástupcem se stal soused Václav Vozáb). Není bez zajímavosti, že ani jedné z těchto událostí nevěnoval Vavák samostatný výklad v *Pamětech* a že se zde o nich dovídáme jen „mimochodem“. Zdá se, že s oběma úlohami do značné míry „srostl“ do té míry, že odchod mu nebyl tak docela milý, aby nad ním „jásal“.

Roku 1810 také získal poslední významnější veřejnou poctu (stříbrný peníz od c. k. zemské hospodářské společnosti). V březnu 1812 oslavili s manželkou padesátileté výročí sňatku („manželskou jubilaci“). Postupně ubývají Vavákovi přátelé a známí: roku 1804 zemřel blízký přítel Hořícký, roku 1812 pražský známý Rulík, roku 1813 vlivný příznivec Baierweck. Také v širší pražské „vlastenecké“ společnosti ubývají lidé, které Vavák osobně znal. roku 1804 zemřel Vydra, roku 1808 Kramerius.

Na smrt byl Vavák jako katolík připravován prakticky odmalička, takže není divu, že se o ní ve svých písemnostech častěji zmiňuje už v relativně mladém věku, tak ve vlastním životopise z roku 1796⁴¹³ a podobně mluví o své budoucí smrti v *Pamětech* roku 1804 v souvislosti s úmrtím Vydry a Hoříckého⁴¹⁴ (zde se také objevuje klíčový pojem „šťastná smrt“).

Není bez zajímavosti, že příprava na smrt obsahovala ve Vavákově případě i stránku zcela praktickou. Tak se v *Pamětech* v souvislosti s úmrtím manželky se dovídáme, že již roku 1806 nechal pro sebe a pro svoji manželku vyrobit dubové „truhly“ a dal je uložit do kostnice skramnického kostela.⁴¹⁵

V posledních letech se u Vaváka objevují zmínky o vnějších projevech stáří, např. roku 1812 v odpovědi na vinš, který mu zaslal kanovník Pingas k manželské jubilaci, veršuje:

Stará hlava bílá jsoucí,
stará ruka se třesoucí,
stará barva již změněná,
starý smysl vtipu nemá,
vždy však – že drží se tíše,
toto vlastní rukou píše
František Ján Vavák.⁴¹⁶

Téhož roku v listu sadskému faráři Kazimíru Světlíkovi ze dne 30. května, psaném ostatně u Vaváka nezvykle roztřeseným, stařeckým rukopisem děkuje za pozvání, které od něho dostal k návštěvě Sadské, a zároveň se za sebe i za „sousedu Vozádku, vdovu“ omlouvá, že nemohou „pro velký vítr“ vyjít z domu.

V posledních letech života také připomíná rodinný hrob u kostela ve Skramníkách jako místo, kde chce být, resp. bude pohřben. Tak v souvislosti s pohřbem nejstaršího syna Josefa roku 1805 zapisuje: „Pohřben jest dne 12. října, v sobotu, na hřbitově škramnickém v místě napravo blíž dveří, kudy se z hřbitova do sakristie vchází, a sice v hrobě tom, v němžto moje matka Barbora Vaváková byla pohřbena roku 1763, 17. října, potom můj otec roku 1772, 6. února, po nich můj syn Prokop, 11 let starý, roku 1780, 29. února, a nyní syn Josef roku 1805, 12. října, – a tuž i já odpočívati v těle žádám.

⁴¹³ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 245.

⁴¹⁴ *Paměti* IV, 79.

⁴¹⁵ *Paměti* VII, 132 rkp.

⁴¹⁶ LA PNP, fond František Jan Vavák, Zpěv k padesátiletému výročí sňatku.

Odpočinutí věčné dej mu, Pane, a světlo věčné světiž mu! Amen.⁴¹⁷ A o pět let později, roku 1810, v souvislosti s pohřbem snachy Anny, manželky syna Martina: „... pohřbena jest u dveří zákříšťových vedle cestky napravo, ke zdi hlavou, a sice tu, kde náš celý rod se vždycky klade. Vedle ní zas napravo leží Josef, syn můj, r. 1805, 12. října, tam pohřbený, a tu zase já v těle a duchem v nebi odpočinutí sobě vinšuji a žádám.“⁴¹⁸

Manželka, kterou už roku 1812 v souvislosti s manželskou jubilací připomínal jako churavějící („jsouce vždy na plném zdraví nestatečná“)⁴¹⁹, zemřela 3. října roku 1815. Zápis je, jako obvykle, zcela věcný: „V noci mezi 3. a 4. dnem října v 11 hodin Pán Bůh povolati ráčil k věčnosti mou manželku Barboru, roku 1740, dne 12. března narozenou Poupovou zde, kde jest nyní nr. 7. ... Do manželství jsme vstoupili roku 1762, dne 5. února, ... a tak byli jsme spolu v manželství 53 léta 8 měsíců zouplna – 5. února 1762 oddavky a 5. října 1815 funus. Pohřbená jest na hřbitově, hlavou u rohu zvonice v hrobě Jozefa, syna našeho, jenž umřel roku 1805, dne 10. října, a nyní byl vyňat, jehožto hlavu a hnáty synové jeho a naši vnukové Václav, postknecht na počtě, a Franc, učedník kupecký, oba v Českém Brodě, do kostnice odnesli. Na funuse bylo lidu mnoho a koštoval – dle té nynější drahoty ...“⁴²⁰

Už když se roku 1812 v dubnu po oslavách padesátiletého výročí svatby loučili se syny Ivanem (Ostrov nad Ohří) a Vojtěchem (Chomutov), vyslovoval mínění, že je s manželkou vidí naposledy („snad již naposledy jsem viděli a požehnali“).⁴²¹ V posledním roce života, po manželčině smrti, se už smrt patrně jevila jako docela blízká. Již v první polovině roku 1816 se rozloučili s věrným přítelem kanovníkem Pingasem.⁴²² V červenci 1816 píše Vavákovi sázavský farář Jan Chmela zprávu o proběhlé svatoprokopské pouti, dopis přechází do zmínek o zdravotním stavu adresáta i odesílatele a ústí v příznačnou prosbu: „Vás upřímný příteli, v duchu objímám a poněvadž nevím, zdaliž se více na tomto světě sejdem, prosím: umřu-li já dříve, byste na mne s modlitbou pamatovali, což i já vám, budu-li déle živ, slibuji.“⁴²³

Za jeden z projevů očekávání blízkosti se smrti se obyčejně pokládá, že od počátku roku 1816 přestává horlivý čtenář Vavák odebírat Krameriovy noviny⁴²⁴; svou roli tu ovšem patrně sehrálo i Vavákem uváděné nepravidelné doručování výtisků a snad i důvody ekonomické.

Poslední vlastnoruční zápisy v *Pamětech* jsou z jara 1816, zcela poslední je datován k 10. dubnu (a příznačně se týká počasí podobně jako první zápisy z roku 1770): „Dne 10. dubna v středu sazometnou první toho roku byl den jasný, tichý, teplý a všem lidem příjemný.“⁴²⁵ Pak na několika stránkách následují zápisy cizí rukou, týkající dalších

---

⁴¹⁷ *Paměti* IV, 135.

⁴¹⁸ *Paměti* V, 181.

⁴¹⁹ *Paměti* VI, 110 rkp.

⁴²⁰ *Paměti* VII, 132 rkp.

⁴²¹ *Paměti* VI, 117 rkp.

⁴²² Srov. list Josefa Pingase Vojtěchu Vavákovi ze dne 14. července 1816, ANM, fond Stanislava Jonášová, karton č. 3, inv. č. 75, s. 35 (opis). O Vavákově dopise tu Pingas píše (Vojtěchovi oniká): „Nebezpečná těžká jejich drahého pantáty, mého nejupřímnějšího přítele, nemoc, jejich převeliké uleknutí, to způsobilo, že svou bolest se mnou rozdělili. Dřív nežli mně ji vyjevili, tu já jsem již cítil z psaní, v kterém můj jediný opravdivý přítel se mnou se loučil; v tom psaní kolik jsem slov četl, tolik ran do mého srdce jsem dostal. (...) V tej samej valedikci psal mně pantáta, že na ten pád, kdyby jej Nejvyšší Pán našeho života a smrti povolati ráčil k sobě, že to u velebného pana faráře škramnického obstaral podle své prozřetelnosti, aby ihned den samý smrti mně známý učinil.“ Stručně se také zmiňuje o své odpovědi na Vavákův dopis: „V tej bolesti já též skrze psaní s mým opravdivým přítelem jsem se loučil.“

⁴²³ ZÍBRT, Č., Fratišek Jan Vavák, s. 126.

⁴²⁴ *Paměti* VII, 146 rkp.

⁴²⁵ *Paměti* VII, 150 rkp.

událostí roku 1816 – snad byly tyto zápisy Vavákem diktovány, nebo se na nich jiným způsobem ještě podílel.

Poslední dny Vavákova života, jeho smrt a pohřeb zachycuje zápis kteréhosi z Vavákových příbuzných⁴²⁶, zapsaný na několika z posledních volných listů *Pamětí*. Je zajímavý nejen jako doklad posledních okamžiků Vavákova života, ale do značné míry dokresluje obraz prostředí, ve kterém Vavák žil, nápadné jsou například projevy jistých antipatií mezi katolíky a nekatolíky, které však neznemožňují koexistenci a nejsou ani nepřekonatelnou překážkou pro spolupráci. Zajímavá je také podrobnost, že stejně jako křest i pomazání nemocných udělil Vavákovi skramnický kaplan, ve druhém případě navíc plzeňský rodák:

„Maje psáti, nevím, jak pero řídit budu, neb mi přichází myšlínka do hlavy, která již mnohé od práce odehnala a raděj o budoucích časech s pochybností soudit než o přítom[n]ých s jistotou psát přilákala (vábila), poněvadž vidím, jak v těchhle just časech málo se o to lidu stará, aby pro budoucnost co činiti měli. Ale já, měvše v čerstvé paměti, co mi dobré paměti můj nebožtík dědeček říkával, aspoň jen pro mou a jiných přátel pamět jeho smrt tuto napíši.

Až do dne 10. dubna tohoto roku on tento již sedmý spis svých rukopisů chvalitebně jest dovedl, pak ale pro mdlobu těla ... více nepsal, jak zpředu znáti⁴²⁷. Proto já po jeho smrti vezma toto v ruku svou umy[s]lil jsem, jak mi možná bude, ten čas doplniti a pak i jeho smrt zaznamenati. A protože jak mohu nejlépe, tak činím zadost svému slibu.

Dne 11. listopadu, jenž byla neděle a svatého Martina biskupa, šel sem navštívit mého milovaného přítele⁴²⁸, neb byl mé ženy vlastní dědeček, ale shledal sem ke svému zármutku, že již mezi živými dlouho druhovat nebude. A on mně sic častěj říkával, až přijde listopad, že jej věčným bytem zaopatří. Viděl jsem již mdlého, a protože sem tam zůstal na jeho žádost až do středy. A tu odpoledne, když sme všelicos mluvili, zmínil sem se také o nějaké pořádnosti mezi dětmi. I žádal mne, abych já takovou napsal, ale mně bylo těžko v tom jemu posloužiti, neb tu žádný nebyl než jeho syn, totiž hospodář⁴²⁹ a ten má mou sestru za manželku, a tak jsem si vždy pomyslit mohl, co by tomu ti druzí přátelé⁴³⁰ a děti řekli. Pročež jsem to s prosbou vymoh, aby poslali pro rychtáře a jednoho souseda, a to byl rychtář toho času Jan Brtek, vedlejší, a soused Matěj Vavák, šenkýř⁴³¹.

Ti když přišli, ještě sobě kšaftující fajfku tabáku zakouřil, okolo postele a párkrát i přes světničku chodil a jim těm svrchu jmenovaným svou poslední vůli vyjevil. Nato jej taková těžkost a mdloba překvapila, že jsme myslili, že v tu chvíli nám v rukách skoná. Pročež posláno pro duchovního a rychtáři řeknuto, poněvadž ví, co a jak se odkazovalo, teda že může kšaft napsat až ráno. jemu to ale bylo příjemné, neb jako helvet nedbal býti přítomen, až pan páter přijede. A on již skutečně přijel, a sice pan kaplan škramnický a rodič z Plzně, pan Vojtěch Kincl, jenž jej jakožto souseda a spolu měšťana plzeňského všemi svátostmi dle řádu křesťanského zaopatřil a až do osmi hodin večer příkladné řeči s ním rozmlouval a pak domů odjel.

A když on odjel, my sme ještě dlouho seděli a mnohé řeči slyšeli, které by k vinšování byly od každého křesťanského člověka při smrti slyšeti. Pak sme se ale na

⁴²⁶ Z jedné formulace textu („byl mé ženy vlastní dědeček“) se zdá vyplývat, že to byl manžel kteréśi z Vavákových vnuček. Jindřich Skopec (*Paměti* VII, 132 strojop.) se domníval, že mohlo jít o Jana Židlického ze vsi Klučova (zmiňován je v *Pamětech* jako jeden z účastníků Vavákovy návštěvy Prahy na Boží Tělo roku 1811, *Paměti* VI, 57 rkp., 13. června) nebo o jakéhosi Balouna z Hořan.

⁴²⁷ Vlastnoruční Vavákovy zápisy končí na s. 150 (VII. kniha, 10. dubna 1816).

⁴²⁸ Příbuzného.

⁴²⁹ Martin Vavák (nar. 1779).

⁴³⁰ Příbuzní.

⁴³¹ Patrně potomek Vavákova strýce Matěje (1699-1763), který rovněž provozoval v Milčicích krčmu.

odpočinutí uložili a on též dosti pokojně tu noc přetrval, načež sem já ráno domů odešel, neb byl již čtvrtek.

Ale milý rychtář místo psaní kšaftu, co již na starosti měl, odešel do hospody na půl žejdlíka a tak nezpomena na kšaft, až dyž slyšel v pátek v 10 hodin před polednem umíráčkem zvonit.

A tak 15. listopadu v deset hodin ráno svůj život časný v věčný jest proměnil, věku svého 75 let.

Nato dne 17. téhož měsíce v neděli u večer byl zpíváný při smutném zvuku hudby žaltář a dne 18. v pondělí vedl se z Milčic do Škramníka pohřební průvod při množství plačícího lidu a přátel skrz velebného pána Václava Zákoru, faráře škramnického, též velebného pána Vojtěcha Kincla, kaplana škramnického, a pana bratra jeho, kaplana štolmířského, jenž jakožto měšťané plzenští svému sousedu ochotně sloužili. Též pan kaplan ze Sadské též zde při tom průvodu byl.

Když se do Škramníka přišlo, šlo se zrovna do kostela, a tam držel škramnický pan kaplan pohřební kázání⁴³², které se v této knize déle přiloží⁴³³, pak rekviem sám pan farář. Nato se šlo k hrobu, dež je[j] páni bratří jakožto spoluměšťana svého s pomocí přátel i do hrobu vložili a tak posledně posloužili. Načež škramnický pan kaplan zpíval andělskou a štolmířskej malou mši svatou.

A tak jsme se všickni přátelé v zármutku domů navrátili. Děti zůstalo živých synů tři, dcery dvě, vnuků...⁴³⁴

V podobném duchu, snad jen s výslovnějším důrazem na náboženskou stránku otcových posledních dní, informuje také také Vavákův syn Martin svého bratra Ivana:

„Vědomost vám dávám, že sme chvála Pánu Bohu zdraví a že náš nejmilejší otec dnešního dne, to jet 15. listopadu, ze světa se na věčnost v 10 hodin ráno odebral. Vinšujeme mu po tak dlouhé bolesti slávu života věčného, které bolesti už více nežli rok trpělivě snášel. ... Já sem byl dne 14. září v Poděbradech u Dittricha, aby nebohému nějak pomohl, ale on řekl, že žádná pomoc nejní, neb on [ho] třikrát viděl a recept do apatyky napsal, a nic platno nebylo. ... A tak nebohý otec nás eště pořáde k dobrému napomínal, abysme se Boha báli a na jeho napomínání často zpomínali a za něho se modlili, neb on se za nás pořáde eště modlil a pamět dobrou měl. A před samou smrtí se modlil a zpíval za nemocného a potom poroučel mně, řka: „Jak umřu, hned piš a dej vědět, aby se za mě modlili.“ Protož já také hned píšu.⁴³⁵

A dále: „Již před samým jeho se z tohoto světa ubíráním eště nás napomínal, abysme se vždycky k Panně Marii za šťastnou hodinku smrti modlili, jakož on se neustále modlil; a když nahlas již nemohl, tak pošetmo: „Panenko Maria, vypros u svého Syna mně šťastnou hodinu smrti.“ A že od maličkosti Pannu Marii vzýval, tak i při skonávání nezapomněl, sme ujištění, že Panna Maria i se svým Synáčkem jemu při smrti přítomná byla. Pane Bože, rač nám všem při skonání s Pannou Marií a Pánem Ježíšem přítomen býti.“⁴³⁶

⁴³² Opis kázání je ve fondu Stanislavy Jonášové-Hájkové v ANM, karton č. 3, inv. č. 75, s. 38-43.

⁴³³ Dnes chybí.

⁴³⁴ *Paměti* VII, 160, 159, 163 rkp.

⁴³⁵ List Martina Vaváka Ivanu Vavákovi z 15. listopadu 1816, citovaný v listu Ivana Vaváka Vojtěchu Vavákovi z 21. listopadu 1816 („tak ti to celé psaní přepsané od slova k slovu posílám“), ANM, fond Stanislava Jonášová, karton č. 3, inv. č. 75, s. 44.

⁴³⁶ Tamtéž, s. 44-45.

2.5 Potomci ⁴³⁷

Z Vavákova manželství s Barborou Vavákovou, rozenou Poupovou, se narodilo celkem devět dětí: sedm synů a dvě dcery⁴³⁸.

Nejstarší z Vavákových dětí, dcera Anna se narodila v únoru 1763 a vdala se roku 1780 za milčického souseda Václava Hotovce, který zemřel roku 1803; měli prý šest dětí, jménem uvádí Vavák Karla, Matěje, Kateřinu, Annu a Dorotu.⁴³⁹

Nejstarší syn Josef se narodil roku 1765, roku 1793 převzal otcovu chalupu, následujícího roku 1794 se oženil (manželka Alžběta Čermáková z Činevsi) a zemřel roku 1805, zanechav po sobě dva syny, Václava (roku 1815 „postknecht na počtě“ v Českém Brodu) a Františka (roku 1815 kupecký učedník též v českém Brodu), a tři dcery Annu, Rozálii (v letech 1815, 1816 a 1817 doložena v Chomutově u svého strýce, Vavákova syna Vojtěcha) a Kateřinu (zemřela nedlouho po porodu). Vdova Alžběta se roku 1806 provdala za Matěje Brtka.⁴⁴⁰

Druhá dcera Kateřina se narodila roku 1767 a vdala se roku 1786 za Václava Vomáčku do Nučic. Tomuto sňatku věnoval Čeněk Zíbrt článek⁴⁴¹, otištěný v Českém lidu, kde mj. cituje podrobné účty, které otec Vavák vedl o vydáních spojených s dceřinou svatbou a které umožňují učinit si poměrně konkrétní představu o podobě oslav. Zíbrt v uvedeném článku rovněž klade do souvislosti se sňatkem dcery Kateřiny Vavákovy veršované „abecedy dobrých a zlých žen“, rukopisně dochované až ve zpracování z roku 1810. Činí tak snad právem: tištěná verze „abecedy na zlé ženy“⁴⁴², pochází už z roku 1787, tedy z doby nedlouho po uvedeném sňatku. Z manželství se narodily děti František („Franc“, oženil se před rokem 1815 v Nučicích) Václav, který studoval v Praze „geometrii“ (zeměměřictví), a Jan Křtitel.

Druhý syn Prokop se narodil roku 1769; jako jediný z Vavákových dětí zemřel ještě v dětském věku jako jedenáctiletý roku 1780. Záznamy o něm jsou zpravidla chudé, pouze v posledním z roku 1815 o něm uvádí, že „měl velikou přirozenou sílu“.⁴⁴³

Třetí syn Václav se narodil roku 1771, roku 1794 se oženil s Annou, rozenou Vorlíčkovou, vdovou po Janu Bašusovi, do nedaleké Velenky, kde žili zřejmě na statku manželčina otce Matěje Vorlíčka. Po tchánově smrti přejal Václav roku 1803 jeho hospodářství. Zemřel již roku 1810, zanechav po sobě děti Kateřinu, Jana (Evangelistu), Annu a Magdalenu (jinde Vavák uvádí jméno Alžběta). Syn Jan se roku 1815 připomíná jako zahradnický učedník u svého strýce Ivana, Vavákova syna, v Ostrově nad Ohří; tam v téže době žila i jeho sestra Kateřina, zbylé dcery žily tehdy v rodné Velence, patrně u matky.⁴⁴⁴

⁴³⁷ V tomto přehledu Vavákových přímých potomků (synů a vnuků) se omezujeme pouze na základní údaje a to zvláště na ty, které jsou potřebné nebo užitečné pro pochopení souvislostí, zvláště při četbě Pamětí. Omezujeme se zde také jen na dobu do Vavákovy smrti roku 1816. Nezařazujeme také výklady o pravnučích: i když několik se jich narodilo ještě za Vavákova života (při manželské jubilaci roku 1812 je jich – přítomných – uváděno pět): ve Vavákových zápisech jsou zmínky o nich jen velice skrovné. Některé podrobnější údaje uvádějí HELLICH, J., *Rod Vaváků z Adlaru* a ELZNIC, V., *Rodokmen Františka Jana Vaváka, rychtáře milčického*.

⁴³⁸ Souhrnně k potomkům zvl. KUTNAR, F., *František Jan Vavák*, s. 31, 38, 45-46, 47; *Paměti* IV, 178-180; VII, 132-133 rkp.; PROKEŠ, L., *Frant. Jan Vavák*, s. 73 a 140.

⁴³⁹ *Paměti* IV, 40 (smrt manžela), 178, VII, 132 rkp. (dětí).

⁴⁴⁰ *Paměti* IV, 134-135, 189 (smrt), VI, 260 (synové František a Václav), VII, 132 rkp. (dětí).

⁴⁴¹ ZÍBRT, Č., *Outrata o svadbě dcery Vavákovy Kateřiny s Václavem Vomáčkou v Nučicích roku 1786 dne 28. ledna*.

⁴⁴² *Knihopis* 47.

⁴⁴³ *Paměti* IV, 179; V, 181, VII, 133 rkp.

⁴⁴⁴ *Paměti* III, 1, 118 (sňatek), V, 179 (zemřel, manželka, děti), VII, 133 rkp. (dětí); JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1979, s. 155, pozn. 15.

Čtvrtý syn Ivan, přesněji snad „Jan Ivan“⁴⁴⁵, se narodil roku 1774, v letech 1789 a 1790 byl na „handlu“ v Rochlici u Liberce, aby se naučil němčině, vyučil se v Poděbradech u Václava Leibnera zahradníkem, odešel roku 1797 do Vídně, kde se po krátkém působení ve službách u hrabat Schönbornů stal ještě téhož roku 1795 zahradnickým tovaryšem v císařské zahradě v Schönbrunnu, roku 1805 se vrátil do Čech, několik měsíců působil ve službách hraběte Příchofského jako zahradník v Benátkách nad Jizerou a ještě téhož roku byl přijat opět do panovnických služeb jako zahradník císařské zahrady v Ostrově nad Ohří (tehdy Schlackenwert, „v kraji loketském“), kde ho zastihujeme ještě roku 1815. Téhož roku 1815 se uvádí jako „dosavád ve stavu svobodném“. Zemřel svobodný roku 1837.⁴⁴⁶

Pátý syn Vojtěch se narodil roku 1777, roku 1790 byl též na „handlu“ v Doubí u Liberce, pak od roku 1792 pobýval čtyři roky v Českých Budějovicích pod dohledem otcova příznivce kanovníka Pingase; v letech 1797-1799 absolvoval zeměměřický kurs v Praze u profesora Hergeta, působil jako zástupce pikéra (cestáře) v Niedergrundě (dnes Dolní Podluží) na rumburském panství, poté (asi od r. 1803) jako pikér ve Středoklukách u Prahy, později v Bystřici u Benešova a nakonec (od roku 1808) jako cestní komisař v Chomutově (později, již po otcově smrti je uváděn jako cestní komisař v Klatovech). Oženil se roku 1811 s Annou, dcerou sládka Leopolda Pössnera v Klobukách u Slaného; z manželství se za života Františka Jana Vaváka narodil syn Jan (Nepomucký) a dcery Vilhelmína („neb Vilímka“ píše Vavák) a Paulína (zemřela patrně brzy po porodu). Po smrti Františka Jana Vaváka se z manželství narodily ještě děti Antonín (zemřel brzy po porodu), Anna (zemřela roku 1901, patrně jako poslední z Vavákových vnoučat) a Leopold (zemřel ve stáří 22 neděl). Po porodu syna Leopolda zemřela v šestinedělí Vojtěchova první manželka Anna (roku 1821). Vojtěch se pak oženil ještě dvakrát (1822 a 1835; z druhého manželství se narodili synové Josef a Vojtěch František, třetí manželství patrně zůstalo bezdětné). Zemřel roku 1857.⁴⁴⁷ V posledním roce života nabízel část otcovy pozůstalosti (některé rukopisy, zvl. písní, a dvě drobné hmotné památky) Muzeu království českého, jak dokládají dochované koncepty dvou německy psaných dopisů (z 28. února a 17. května) a česky psaná odpověď Václava Hanky (z 27. května). V prvním z uvedených dopisů Vojtěch konstatuje, že otcovým skladbám nerozumí („einige böhmische Gedichte, die ich nich[t] unterstehe“).⁴⁴⁸

Šestý Martin se narodil roku 1779 a oženil se roku 1806 s Annou Doušovou ze vsi Pátku. Po sňatku žili v Milčicích v poupovském statku, jehož správu téhož roku Martin převzal. Z manželství se narodily děti Jan a Anna (obě zemřely brzy po porodu). Manželka Anna zemřela roku 1810. Ještě téhož roku se Martin oženil s Rozálií, dcerou Jakuba Balouna z Hořan. Z druhého manželství se narodily děti Anna, Mariana (Marie), Václav a František; po smrti Františka Jana Vaváka se v manželství narodili ještě další

⁴⁴⁵ *Paměti* IV, 179. V *Pamětech* VII, 133 rkp. Vavák píše: „Ján Ivan, vesměs mu Ivan říkáme i píšeme.“

⁴⁴⁶ *Paměti* III, 2, 23, III, 3, 34 (vyučen); III, 2, 80, 85 (Videň); IV, 103 (Benátky n. J.), IV, 134, VI, 117 rkp., VII, 133 rkp. (Ostrov).

⁴⁴⁷ *Paměti* II, 2, 116 (Doubí), III, 2, 76, IV, 78 (studium v Praze), III, 4, 9 (Niedergrund); IV, 113 (Středokluky); V, 103-104 (Bystřice); V, 114, 156, VI, 117 rkp. (Chomutov), VI, 7 rkp. (sňatek), VII, 133 rkp. (děti). Srov. též PROKEŠ, L., Frant. Jan Vavák, s. 140; KUTNAR, F., *František Jan Vavák*, s. 138. Srov. též list Josefa Pingase Vojtěchovi ze 14. července 1816, ANM, fond Stanislava Jonášová-Hájková, karton č. 3, inv. č. 75, s. 36 (opis).

⁴⁴⁸ Opisy uvedených dopisů v ANM, fond Stanislava Jonášová, karton č. 3, inv. č. 75, s. 52-53 (list z 28. února 1857), 54-56 (list ze 17. května), 58 (Hankova odpověď z 27. května 1857). Citované místo, na něž se ve vavákovské literatuře častěji odkazuje, je na s. 52. Vojtěchovo tvrzení však může být poněkud nadsazené: vždyť nejméně do konce čtyřicátých let mu sourozenci psali česky (srov. list Martina Vaváka z 19. listopadu 1849, opis tamtéž, s. 50-51) a roku 1819 dokázal složit – zjevně po otcově vzoru český „vinš“ s chronogramy, akrostichy a telestichem (opis tamtéž, s. 68).

dvě dcery, Alžběta a Kateřina, a tři synové (všichni tři, nositelé jména Jan, zemřeli v raném dětství).⁴⁴⁹ Martin Vavák zemřel asi roku 1843.

Nejmladší, sedmý Vavákův syn František, zvaný také „František Podivín“ (druhé jméno podle bl. Podivena, sluhy knížete Václava) se narodil roku 1785, na „handlu“ byl v roce 1798 (a patrně i 1799) „ve vsi Hennersdorf mezi Jablonným a Wartenberkem“ (Dubnice pod Ralskem) oženil se roku 1806. Ženil se nejen téhož roku (1806), ale i téhož dne (28. ledna) jako jeho starší bratr Martin, a jak Vavák opakovaně připomíná⁴⁵⁰, za ženy si brali sestry, dcery souseda Jana Douši ze vsi Pátku u Poděbrad, starší Martin starší dceru Annu a mladší František mladší Kateřinu. V prvních dvou zápisech to Vavák zaznamenává prostě jen jako kuriozitu, v posledním (z roku 1815, již po Františkově předčasné smrti) připojuje komentář: „což hodno jest želení“. František po sňatku následoval svou manželku do Pátku, zemřel již roku 1814 (devětadvacetiletý); z manželství se narodili synové Jan a Václav a dcery Anna a Kateřina (Václav a Kateřina zemřeli v raném dětství).⁴⁵¹

---

⁴⁴⁹ *Paměti* VI, 56 rkp. (smrt první ženy), VII, 133 rkp. (druhé manželství, děti).

⁴⁵⁰ *Paměti* IV, 149, 179, VII, 133 rkp.

⁴⁵¹ *Paměti* III, 3, 22 (Dubnice), VI, 257 rkp. (smrt), VI, 260 rkp. (dětí), VII, 133 rkp. (manželství, děti).

3. Kontakty F. J. Vaváka

3.1 Vrchnostenští úředníci

3.1.1 JAN JOSEF BAIERWECK

První kontakt, kterému se budeme věnovat, je do značné míry výjimečný a pro Vaváka, pro jeho každodenní život i pro jeho veřejné působení nemálo důležitý. Je to Vavákův vztah k dlouholetému řediteli poděbradského panství a později pražskému administrátorovi komorních statků Janu Josefu Baierweckovi.

Jan Josef Baierweck⁴⁵² přišel do Čech z Korutan, kde působil rovněž ve vrchnostenské správě (Wolfsberg). Původem byl, podle pozdější zmínky v *Pamětech*⁴⁵³, z Moravy, jmenovitě z Vyškova, kde se narodil asi roku 1739 (nebo 1738)⁴⁵⁴. Patrně už ze svého rodiště uměl česky. Do Čech byl povolán roku 1774 za vrchního ředitele poděbradského panství. Do Poděbrad přišel, jak Vavák zaznamenal v *Pamětech*⁴⁵⁵, 4. května téhož roku (1774), a zůstal zde, stále ve funkci vrchního ředitele, více než dvacet let, až do dubna 1797. Ve svém úřadu se z pohledu nadřízených Baierweck patrně osvědčil, takže již roku 1777 byla po něm na poděbradském panství – patrně z vůle pražské administratury – pojmenována nově vzniklá vesnice (Vavák v *Pamětech*: „Jejich cís. král. Majestátnost, naše nejmilostivější paní, oblíbila sobě těm novým ze dvorů vzdělaným vesnicím sama jména dáti, však ale německá, a to sice ze dvora Kel za Velimí Siegfeld – Vítězné Pole, pro tu příčinu, že tu blíže naše armáda v roce 1757 dne 18. června nad Prušáky slavné vítězství obdržela. Při Velimi ze dvora tamního vzdělané vesnici dala jméno Baierweck, tím poctivše pana vrchního, neb to jeho příjmení jest.“ Další vesnice dostaly jména „Wolfsberg“ – „neb to místo od starodávna slove U Vlčích jam; tak někdy na tom vrchu bývalo mnoho vlků“ – a „Lustberg“, patrně podle slavnostního pohoštění, které tam v červenci téhož roku uspořádal právě Baierweck pro barona Aichelburga, dlíčího v Poděbradech úřední návštěvou, a hraběte Kinského, majitele nedalekého chlumeckého panství⁴⁵⁶). Roku 1794 byl Baierweck povýšen do šlechtického stavu, a když byl roku 1796 dosavadní nejvyšší administrátor císařských panství Jan Josef Erben povolán do Vídně za dvorního radu, vyzval právě Baierwecka, aby se ucházel o jeho dosavadní místo. Baierweckově žádosti bylo vyhověno a dne 3. března 1797 byl jmenován administrátorem. Patrně zároveň byl jmenován guberniálním radou⁴⁵⁷. V dubnu téhož roku odešel do Prahy, kde v úřadu nejvyššího administrátora setrval až do odchodu do penze. Na sklonku života se odstěhoval ke svému

---

⁴⁵² Vavák píše zpravidla Bajervek. Jinde bývá psán Beierweck, Beyerweck. Užíváme podoby jména, která je nejobvyklejší v dosavadní literatuře o Vavákovi.

⁴⁵³ *Paměti* VI, 173 rkp.

⁴⁵⁴ Srov. údaj v *Pamětech* I, 1, 38.

⁴⁵⁵ *Paměti* I, 1, 39.

⁴⁵⁶ *Paměti* I, 1, 86-87.

⁴⁵⁷ *Paměti* III, 2, 78, pozn. 10

synu⁴⁵⁸, hejtmanovi čáslavského kraje, do Čáslavi a zde zemřel 23. března 1813 ve věku 74 let⁴⁵⁹.

Vavák se s Baierweckem seznámil v době, kdy působil jako vrchní ředitel v Poděbradech. Osobně se začali setkávat nejpozději roku 1779, kdy se Vavák stal milčickým rychtářem a mimo jiné převzal i povinnost docházet na poděbradský zámek v četných úředních záležitostech. Patrně se však znali už dříve. Podle vlastního tvrzení⁴⁶⁰ chodíval Vavák na úřední jednání do poděbradského zámku už za rychtářství svého tchána Václava Poupy (tj. v letech 1766/7-1777). Je také zcela dobře možné, že když ve vlastním životopise píše, že „ouřad na mě čekal a mě, dost sice odporujícího, bezděk rychtářem učinil“, má tu Vavák na mysli právě Baierwecka. To by dobře odpovídalo tomu, co víme o Baierweckově přízni, které se Vavák těšil v pozdějších letech. Časnému kontaktu nasvědčuje také, co Vavák v *Pamětech*⁴⁶¹ i ve vlastním životopise⁴⁶² píše o Baierweckově zprostředkování mezi Vavákem a baronem Raabem ve věci mapy, kterou měl Vavák pro Raaba připravit (rok 1776).

Pokud stál Baierweck vskutku za Vavákovým povýšením k rychtářství (a již dříve zřejmě alespoň zčásti za odměnou, kterou se mu dostalo za mapu pro barona Raaba roku 1776), pak tím jen začíná dlouhá řada jemných intervencí, které Vaváka vynesly k nejednomu jeho „hvězdnému“ okamžiku: tak roku 1787 měl patrně Baierweck jako vrchní ředitel panství nemalý podíl na tom, že Vavák obdržel pochvalný dekret za své rychtářství; v nějaké míře mohl ovlivnit to, že roku 1789 dostal Vavák stříbrnou minci za podíl na josefinském katastru; ne sice rozhodující, ale přece ne bezvýznamnou úlohu měl na získání plzeňského občanství, a jistě právě jeho přímluva spolupůsobila, že byl Vavák propuštěn z poddanství. Již jako administrátor se zdá být původcem myšlenky, aby roku 1800 arcivévodu Karla přivítal na poděbradském panství právě Vavák, stojící před svým statkem, a s jistotou víme, že téhož roku upozornil arcivévodu Karla na Vavákův český „marš“, a mohl být také původcem myšlenky, aby arcivévoda za něj poděkoval Vavákovi českým listem; naposledy můžeme tušit, že roku 1810 stál za udělením stříbrné medaile od c. k. hospodářské společnosti. Nedlouho předtím, roku 1808, snad nějak zasáhl do jmenování Vavákova syna Vojtěcha cestním komisařem, snad mu pomohl získat místo v Chomutově, jak se to zdá být naznačeno v záznamu, který o synově jmenování a jeho okolnostech učinil Vavák v *Pamětech*.⁴⁶³

Jak vyplývá z předchozího výčtu, Baierweck na Vaváka nezapomněl ani po svém odchodu do Prahy roku 1797 a dále intervenuje v jeho prospěch. Nezaniká také Vavákův kontakt s ním, nýbrž zůstali nadále v písemném styku, jak dosvědčují zlomky korespondence ve Vavákově pozůstalosti⁴⁶⁴ i občasné zmínky v *Pamětech*⁴⁶⁵. Občas se i

⁴⁵⁸ O Baierweckových dětech podává Vavák souhrnnou zprávu v *Pamětech* III, 1, 78 (k roku 1793). Podle Pamětí VI, 173 rkp. se tento syn, hejtman čáslavského kraje, jmenoval Josef, ale podle jiného zápisu v *Pamětech* III, 3, 13-14 Baierweckův syn Josef zemřel na následky nešťastné nehody již roku 1798. Pravděpodobně tímto synem, u něhož Baierweck v posledních letech žil, byl Jan, někdejší výpomocný sekretář krajského úřadu v Chrudimi a později (od r. 1793) čtvrtý krajský komisař prácheňského kraje (v Písku, srov. *Paměti* III, 1, 78, pozn. 10).

⁴⁵⁹ Baierweckovu smrt zaznamenává Vavák v *Pamětech* VI, 173 rkp.

⁴⁶⁰ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1979, s. 130.

⁴⁶¹ *Paměti* I, 1, 79.

⁴⁶² JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1979, s. 144.

⁴⁶³ *Paměti* V, 114.

⁴⁶⁴ Dochovány jsou dva dopisy od Baierwecka, jeden nedatovaný, druhý psaný v Praze 13. prosince 1801 (LA PNP, korespondence přijatá, Johann Josef Baierweck). Rukopis, který je ve Vavákově pozůstalosti v LA PNP uložen mezi korespondencí odeslanou jako Vavákův list Baierweckovi (LA PNP, korespondence odeslaná, Janu Josefu Baierweckovi), je ve skutečnosti rukopis Vavákovi „řeči na rozloučenou“, psanou u příležitosti Baierweckova odchodu z Poděbrad v roce 1797 (srov. *Paměti* III, 4, s. 88-92). Vzájemného kontaktu v době před Baierweckovým odchodem z Poděbrad se částečně týká úřední korespondence

v této době osobně setkávali. Je zajímavé, že nemáme doklad, že by byl kdy Vavák navštívil Baierwecka v Praze, zato se mohlo stát, že Baierweck, maje služební cestu přes poděbradské panství, navštívil Vaváka v Milčicích.⁴⁶⁶

Důvěrný poměr, který měl Baierweck k Vavákovi, příznačně ilustruje drobná historka z roku 1788, kterou Vavák zaznamenává v *Pamětech* a v níž zastihujeme Baierwecka jako „otcovského rádce“, který před školním zemským komisařem šeptá Vavákovi radu do ucha: „Školní zemský komisař, pan Jakub Stránský, navštěvuje v zdejším celém kraji školy a ze Sadské do Chotouně jeda, zde u mne 5. prosince se zastavil z takové příčiny, že když tak již několikrát žádost o školního mistra jsem složil, protož, jestli by se zde asi sto dítek pro školu vynacházelo, že by se tu na císařský náklad kantor založil; pakli ne, tehdy že bychom musili na něho přidávat. Načež řekl jsem, že netoliko pro naši ves by ten kantor byl, ale taky pro blízko odtud ležící a [na] naší škramnické osadě se vynacházející ves Chválovičky, po všem ale přece v těch obou, že sto dětí vynacházet se nebude. Protož on řekl, abych v těch obou vesnicích děti od pěti až do dvanácti let staré zvěděl a v příští středu ... do Poděbrad přinesl; při tom co se každý dobrovolně od dítěte dávat uvolí, abych oznámil. Poslal jsem tehdy do Chváloviček k rychtáři, kolik jest tam dětí a co by od nich dávat chtěli, a odpovězino, že jest tam 25 dětí, z nich pak obyčejný sobotáles a za 4 neděle jeden pecen chleba od každého dávatí budou. Zde pak 24 dětí a tak všech 49. To vše dne 10. prosince v říditelem kanceláři⁴⁶⁷ když jsem témuž pánu oznámil, ptal se, co bychom toho sobotálesu dávali. Odpověděl jsem, že jak od starodávna bývalo, totiž od slabikování 1 krejcar, od čtení 2 krejcare, od psaní a počítání 3 krejcare. On spočítav to za 11 měsícův (srpen jakožto žně vypustiv) a ten chléb po 10 krejcarech bera, udělal z toho 30 zl. a zavřel, že na to zde kantor býti nemůže; nicméně pro mé potěšení, když se tak o školu starám, že u slavného gubernium jednat bude, aby se k tomu 70 zl. přidalo, a tak aby měl aspoň 100 zl. Přidal k tomu, zdaliž na tu školu taky nějakou pomoc žádám. Řekl jsem, kdyby možné bylo, že bych nejraději dříví k tomu stavení potřebné dosáhl. Nato jemnostpán vrchní pokynuv na mne, do ucha mně pošeptal, abych raději peníze žádal, – i žádal jsem 100 zl., aneb nejméně 80 zl.“⁴⁶⁸

Nadstandardní vztahy s Baierweckem dokumentuje i jiný záznam v *Pamětech* k roku 1800. Když v listopadu toho roku přijel arcivévoda Karel na poděbradské panství, aby se doprovázen zástupci české šlechty a královského i zemského úřednictva účastnil podzimního honu, vyzval Baierweck, tehdy už nejvyšší administrátor komorních panství, svého někdejšího rychtáře Vaváka, aby se honu účastnil v jeho voze („když na faře sadské do svého vozu sedal, mne povolavše, taky do něho vzal a pravou stranu dal“), a vzbudil tak závist přihlížejících („což z mnohého lidu našli se někteří, že svou závist i hlasitě pronesli, a sám sem slyšel »Zatracený Vavák, jakou má lásku!«, a jináč mluvili“).⁴⁶⁹

Vavák se Baierweckovi, dokud působil v Poděbradech, odvděčoval patrně zvláštní příchylností a občas ho zastihujeme v dobrovolné práci pro poděbradský úřad. Tak měl Vavák např. svou účast i na přípravách Baierweckovy žádosti o povýšení do Prahy: v červnu 1796 ho zastihujeme na poděbradském zámku, kde dostal od sirotčího písaře připravený koncept „žádosti“ (patrně jakési doporučení pro Baierwecka psané jménem *Sboru* rychtářů) a přímo v zámecké kanceláři, resp. v úřadovně vrchního ředitele

---

Vavákova s vrchnostenským úřadem v Poděbradech (LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, vrchnostenský úřad v Poděbradech; LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, vrchnostenskému úřadu).

⁴⁶⁵ Např. *Paměti* III, 3, 32, 72; III, 4, 2; V, 114.

⁴⁶⁶ *Paměti* III, 3, 108.

⁴⁶⁷ Tj. v Baierweckově kanceláři v poděbradském zámku.

⁴⁶⁸ *Paměti* II, 2, 57.

⁴⁶⁹ *Paměti* III, 3, 119.

(„v pokoji pana vrchního“) vyhotovil její čistopis „na papíru štemplevaným na 2 arších“. O několik dní později předčítal tuto žádost na shromáždění rychtářů v poděbradském zámku a patrně vystupoval jako její jistý garant: „Pan sirotčí a dva radní z města Poděbrad byvše při tom, tázali se rychtářů, jest-li to všechno pravda, což oni vše ztvdili a na to se jich asi 20 podepsalo.“⁴⁷⁰

Pěkně dokládá Vavákův poměr k Baierweckovi zápis učiněný o málo později, již v době po Baierweckově odchodu do Prahy, v červnu 1797. Vavák zde podle novin píše o instalaci nového probošta na Svaté Hoře, již se účastnil i Baierweck, „náš bejvalý milý pan vrchní“.⁴⁷¹

Zdá se, že ve vztahu Baierwecka k Vavákovi lze vysledovat vývoj potud, že zpočátku, v 70. a ještě v 80. letech, Baierweck (stejně jako další poděbradští úředníci) vnímá Vaváka jako jednoho z mnoha rychtářů poděbradského panství, jistě schopného a perspektivního, ale nikterak příliš výjimečného (dobře to ukazují okolnosti vyznamenání z let 1787a 1789), zatímco výjimečných poct, určených právě jen jeho osobě, se Vavákovi dostává Baierweckovým prostřednictvím až později (1800, 1810), prakticky poté, co Vavákovo jméno vešlo v obecnou známost, zvláště podílem na oslavách královských korunovacích let 1791 a 1792 a po získání plzeňského občanství (1794).

Nesnadná je otázka motivů, které měl Baierweck pro pěstování přátelského styku s venkovským rychtářem a pro jeho prosazování do širší veřejnosti. Necháme-li stranou motivy ideální, které je právě tak těžko prokázat jako vyvracet (v každém případě je však třeba s nimi alespoň počítat), nabízí se např. myšlenka, že jedním z důvodů tu mohl být vedlejší důsledek Vavákovy proslulosti, totiž odlesk, který z ní dopadal na „propagátora“ Baierwecka. Zcela konkrétně: když nesl Vavákův „marš“ arcivévodovi Karlovi, mohla to být pro Baierwecka vhodná příležitost, jak se před ne bezvýznamným členem panující rodiny ukázat v mimoúřední a nadto ještě sympaticky loajální záležitosti.

Není zřejmé, zda Baierweck pocházel z jazykového prostředí českého nebo německého; v každém případě však musel česky umět, jinak by sotva mohl komunikovat s venkovskými rychtáři, když ani Vavák (ač patřil k nejvzdělanějším) německy prakticky neuměl; české jsou také oba dochované Baierweckovy dopisy, které jako soukromá osoba poslal Vavákovi, a česká je ovšem i řeč, kterou se Vavák jménem poděbradských rychtářů loučil s Baierweckem při jeho odchodu do Prahy roku 1797⁴⁷².

Pokud jde o Baierweckův vliv na Vavákovy kulturní a intelektuální zájmy, zdá se že nebyl příliš velký. Zdá se, Baierweck tyto zájmy spíše využíval, než že by Vaváka v tomto směru nějak výrazně podporoval, a jistě nestál u jejich zrodu (na to poznal Vaváka až příliš pozdě, v 70. letech). Vztahy mezi Vavákem a Baierweckem patrně byly, zejména v době Baierweckova působení v Poděbradech, převážně „pracovního“ rázu. I tak ovšem při nich občas přišla řeč i na Vavákovy zmíněné zájmy. Tak např. ve své Hrstce popele se Vavák zmiňuje, že s Baierweckem (a s paterem Onufriem Wiesingrem) prý konzultoval svoje pochybnosti, zda se může odvážit poslat svou mapu lipanského bojiště do Plzně (jak ho k tomu pater Wiesinger již dříve vyzval: „V tom boji abych vždy pokoj dosíci mohl, na radu (jakž praví, nic bez rady nečín) jsem se uchýlil a předně sice zas k onomu synu plzeňskému, velebnému panu Onufriovi Wisingrovi, faráři břístevskému, skrz psaní, potom též k urozenému a statečnému vladykovi, panu Janovi Jozefovi Bajervek z Bajersperku, král. komor. panství našeho poděbradského vrchnímu řiditeli, kteřížto oba – první zase skrz psaní, a druhý oustně mě v tom potvrdili, a abych

⁴⁷⁰ *Paměti* III, 2, 46.

⁴⁷¹ *Paměti* III, 2, 84.

⁴⁷² *Paměti* III, 2, 80; III, 4, 88-92.

jen pracoval a poslal, priškli.“⁴⁷³ Zdá se však nepravděpodobné, že by spolu vedly nějaké soustavné hovory o historii, a podobně lze jen stěží předpokládat, že by si byl Vavák od Baierwecka půjčoval některé z těch četných knih, které uvádí v seznamech své četby. Baierweck byl patrně po všech stránkách spíše „praktik“ a „literární“ zájmy, ať už pasivní (četba) nebo aktivní (vlastní psaní) u něho neměly místa.

3.1.2 DALŠÍ VRCHNOSTENŠTÍ ÚŘEDNÍCI

Vavák jako rychtář udržoval ovšem kontakty i s dalšími vrchnostenskými úředníky, s Baierweckovými nástupci, nižšími úředníky poděbradského zámku, úředníky sousedních panství aj., ale nezdá se, že by se některý z těchto vztahů mohl vyrovnat, nebo i jen vzdáleně podobat kontaktům s Baierweckem. Byla tu jistě z Vavákovy strany ochota uchovávat především s poděbradskými, ale i dalšími úředníky dobré vztahy – do značné míry to byla i nutnost: vzpomeňme na spory Vavákova otce s poděbradským sirotčím – ; byla tu v řadě případů i sympatie úřednictva k svědomitému a loajálnímu Vavákovi, nicméně doklady o „druhém Baierweckovi“ nenalézáme.

Vavákův vztah k úřednictvu lze obecně charakterizovat jako korektní, pokorný, nešetřící projevy povinné úcty, přesto ale v jádru opatrný a zachovávající značný odstup. Vhodným příkladem se zdá být vztah k dlouholetému poděbradskému sirotčímu písaři Marlemu, doložený četnými záznamy v *Pamětech* a zčásti i (úřední) korespondencí, dochovanou ve Vavákově pozůstalosti.⁴⁷⁴ Do Poděbrad přišel Vojtěch Jan Marle v květnu 1779, tedy krátce předtím, než byl Vavák jmenován rychtářem, a zůstal zde v úřadu sirotčího písaře až do své smrti roku 1803. Vavák ho tituluje (i v soukromých zápiscích) jako „urozeného pána“, tak jako úředníky obyčejně, a jeho zmínky o něm jsou zpravidla zcela věcné, neprozrazují žádné mimořádné sympatie (jistě by o něm nenapsal, co jinde o Baierweckovi, „náš bejvalý milý pan vrchní“), ale ani antipatie. Z některých zmínek nebo skutečností by bylo možno usuzovat na větší blízkost: tak vyznívá např. zmínka ve vlastním životopise⁴⁷⁵ nebo skutečnost, že na Marleho žádost složil roku 1797 veršovaný epitaf pro hrob jeho manželky Alžběty († 1795)⁴⁷⁶, posílal mu své novoroční vinše⁴⁷⁷ nebo že Marle, jak lze soudit z jednoho dopisu⁴⁷⁸, Vavákovi zpřístupňoval (pravda, za Baierweckova působení v Poděbradech) archiv poděbradského zámku. Teprve z posledního zápisu o něm, učiněného nedlouho po Marleho smrti, vysvítá po dlouhá léta stálo mezi Vavákem a ním jakési nebezvýznamné nedorozumění, které i s odstupem přivádí Vaváka až k překvapivě tvrdé formulaci:

„A toho dne, jenž byla sobota, měl funus uroz. p. Vojtěch Jan Marle, sirotčí poděbradský, jenž byl dne 22. umřel. Vyprovázeli ho na místě pana děkana, jenž nemocen byl, pan farář libický se pány kaplany poděbradskými a panem direktorem normalie⁴⁷⁹. Ze zámku až do kostela nesli ho rychtářové, z kostela na hřbitov za město měšťané v černých pláštích. Průvod ten byl na tu slotu (neb i taky od půlnoci až do rána přelo) dosti lidnatý.

⁴⁷³ KNM IV D 62, fol. 7r.

⁴⁷⁴ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, Vojtěch Jan Marle, 6 dopisů (14. června 1790, 14. července 1795, 31. prosince 1795, 12. října 1800, 2. ledna 1801, 24. dubna 1803); LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, Vojtěchu Janu Marlemu, 1 dopis (18. října 1806).

⁴⁷⁵ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1979, s. 137.

⁴⁷⁶ *Paměti* III, 4, 93.

⁴⁷⁷ *Paměti* III, 3, 72 (1800); III, 4, 2 (1801).

⁴⁷⁸ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „Mauritiovi Klierovi“, 12. srpna 1787 (list Josefu Pingasovi).

⁴⁷⁹ Jímž byl Ant. Glöckner.

Byl zde v tom sirotčenském velmi pracným ouřadě od r. 1778⁴⁸⁰ 26 let a věku svého měl 66 let.⁴⁸¹ Nejlépe by bylo, buďto aby se byl před 15 lety napravil a takových licoměrností, jaké měl, zanechal, anebo aby se sem nikdy byl nedostal.⁴⁸²

O jaké konkrétně prohřešky šlo a zda byl Vavák v právu, když je Marlemu přičítal, se z *Pamětí* ani odjinud nedovíáme. Důležitější než to se však pro naše výklady jeví skutečnost, že patnáct let (máme-li věřit Vavákovu údaji) trvající rezerva se projeví až tak pozdě a relativně nenápadně, a že kdyby tohoto vyjádření nebylo, mohli bychom se ocitnout v pokušení vykládat Vavákovy vztahy k Marlemu málem jako „srdečné“ a „vřelé“, v každém případě však jako „bezproblémové“, tj. bez patrných vnějších konfliktů. Je to zároveň pěkná ukázka Vavákovy „diplomacie“, která, jak mám zato, do značné míry ovládala jeho vztahy k „nebezpečným osobám“, jakými právě byli přímo nadřízení úředníci (a sirotčí písaři – vzhledem k otcovým zkušenostem – snad zvláště).

V tomto světle je myslím třeba vidět Vavákovy vztahy k úřednictvu a jím je také třeba korigovat výpovědi, které k tomuto tématu najdeme ve starší literatuře a které mohou ve svém důsledku vytvářet značně zkreslující představu o Vavákovi.

Marleho příklad snad představuje, délkou a intenzitou Vavákovy averze, jistý extrém, ale i jinde se u Vaváka setkáváme s kritikou vrchnosti, zpravidla méně „dušenou“. Upozorňoval na to už Pekař ve svém článku, kde citoval Vavákův výrazově poměrně tlumený, ale ve věci jednoznačný odsudek počínání „tyrana“ Peduzziho, bývalého správce v Radimi.⁴⁸³ Jinde např. Vavák ironizuje poděbradského důchodního Křepelu, za příliš „optimistický“ odhad „vyzrnování polí“ v Milčicích, vedoucí k neúměrnému zvýšení poplatků za milčické pozemky („Takhle člověk jeden svou nerozšafností mnohých lidí po mnoho věkův zkázou býti může.“).⁴⁸⁴ Četné doklady poskytuje také rozsáhlá Vavákova píseň o robotě⁴⁸⁵, kterou v této souvislosti rovněž citoval i Pekař⁴⁸⁶. Pozoruhodná je také rezerva a jemná ironie, s níž Vavák komentuje odpověď pražského nejvyššího administrátora komorních panství Jana Josefa Erbena, tedy po císaři svého prakticky nejvyššího světského nadřízeného, na neodbytné žádosti o zvýšení rychtářského platu⁴⁸⁷ (ukázka je zajímavá i jako doklad Vavákovy odvahy, s níž, tehdy ještě prakticky neznámý venkovský rychtář, oslovuje vysokého pražského úředníka): „Když jemnostpán Erben z kanceláře k obědu odcházel, já přivítav ho s ponížeností, připamatoval jsem mu jeho mně v lednu tohoto roku učiněný slib, že totiž rychtářové lépe se svou stancí⁴⁸⁸ kontentýrování budou, abychme malé ještě strpení měli, a přidav, že již na ten slib jedenáct měsíců čekáme, zdaliž přece co dočkáme, čili nic. Načež on odpověděl: »Vidíte, jakou nyní komisi mám, že pořád z kraje do kraje jedu, a proto nic v té materii pracovat nemohu; jen ještě čekejte, všecko se to napraví.« S čímž naši naději tak zpevnil jako zmítajícím se na moři a břeh zdaleka vidoucím, však jistotu života nemajícím.“⁴⁸⁹

Vavákova „diplomacie“ v kombinaci s jistou nenuceností ve společenském styku (Vavák byl ve společnosti, jak je zřejmé z četných dokladů, jako „ryba ve vodě“) usnadňovaly Vavákovi průnik mezi vrchnostenské úředníky v nezvyklé míře, takže počty

⁴⁸⁰ Správně: 1779.

⁴⁸¹ Správně: 60 let

⁴⁸² *Paměti* IV, 53.

⁴⁸³ PEKAŘ, J., *Paměti Františka Jana Vaváka*, s. 298. Srov. *Paměti* II, 1, 111-112.

⁴⁸⁴ *Paměti* II, 2, 21.

⁴⁸⁵ *Paměti* II, 2, 96-114.

⁴⁸⁶ PEKAŘ, J., *Paměti Františka Jana Vaváka*, s. 296.

⁴⁸⁷ K setkání, o němž se tu mluví, došlo při návštěvě Poděbrad, kterou Erben jako člen vyměřovací komise josefinského katastru podnikl v listopadu roku 1787.

⁴⁸⁸ Platem.

⁴⁸⁹ *Paměti* II, 2, 39.

„vznešených a u velikém důstojenství postavených lidí“, které Vavák „znal“, právem udivovaly už Němečka⁴⁹⁰: „On skoro v každém kraji v Čechách mnohé vznešené a u velikém důstojenství postavené lidi za své přátele počítá – kteříž jeho šlechetné činy znají a sobě v něm libují. K těm, přede všemi jinými, vrchní poděbradský úřad přičten býti může. Nejenom vši cti hodný pán vrchní Bejervek, ale také mnohovzácný pán sirotčí správce Vaváka milují i u veliké vážnosti mají – a jej za jednoho z svých nejhodnějších poddaných pokládají; a protož také vždy laskavě, přátelsky a vážně s ním zacházejí. I také u vzácného a slavného císař. král. kamerálních panství administrátora pana Jána z Erben, nynějšího dvorního rádce, Vavák moc platí⁴⁹¹ – a on jej sám Jejich císař. Jasnosti představil a odporoučel.⁴⁹² Nebožtík pražský guberniální rádce Jozef Riegger⁴⁹³, onen vůbec známý přítel Čechů, jej znal – a za hodného své vážnosti pokládal. Slovem: mohl by celou tu stranu jmény mnohých jeho přátelů naplniti – kteříž všickni jej sobě tuze vážili a jemu přáli – a jíchžto lásku a příznivost on sobě s svými zásluhami uměl získati.“⁴⁹⁴ Citovaný úryvek nemíří jistě jen na vrchnostenské úředníky ve Vavákově okolí, ale přece jen – především oni jsou uváděni jako konkrétní příklady, takže především oni unikají podezření, že jde o pouhou Němečkovu tendenční rétoriku.

Přitom je ale zřejmé, že tyto vztahy nebyly příliš hluboké (to ukazuje i Marleho případ), a často se navíc zakládaly jen na ojedinělých setkáních spíše „společenského“ rázu. Jinými slovy: sám výčet vrchnostenských úředníků, které Vavák znal, se může jevit jako udivující, avšak intenzita těchto vztahů a v souvislosti s tím i reálný význam pro Vavákův život, eventuelně vliv na jeho smýšlení byl patrně značně omezený.

Dobře to ukazuje jak citovaný příklad styků s Erbenem, tak např. úryvek z *Paměti* z roku 1796, kde mluví o tom, jak obědval u vlašimského vrchního ředitele Fišera: „... jeda z Budějovic, 28. srpna, zajel sem do Vlašimě ... Já, maje tam známého direktora, pana Hynka Fišera, jenž někdy na Radimi býval, protlačil sem se k němu, kterýž mě rád spatřil, posaditi se velel a i k obědu pozval.“⁴⁹⁵ Na první pohled se tato zmínka jeví skoro pohádkově – kamkoli Vavák zajede, všude má známého –, takže se může zdát, že jde o skvělý doklad Němečkova tvrzení, že (Vavák) „skoro v každém kraji v Čechách mnohé vznešené a u velikém důstojenství postavené lidi za své přátele počítá“, případně doklad jeho úzké součinnosti s (vysokými) vrchnostenskými úředníky. Teprve, když uvážíme, že Radim je od Milčic vzdálená necelých šest kilometrů a že Vavák s touto vesnicí udržoval trvalé styky⁴⁹⁶, stane se zřejmým, že „direktorova“ radost byla radostí ze setkání s někdejším krajanem. Krom toho je to podruhé a naposledy, co se Vavák o Fišerovi v *Pamětech* (i jinde) zmiňuje, a není divu – do Vlašimě se při svých omezených cestovních možnostech dostával jen výjimečně.

Vcelku lze myslím shrnout, že přes časté styky, které zčásti z úřední povinnosti, zčásti z obezřetnosti a opatrnosti, s vrchnostenskými úředníky různých stupňů pěstoval, nenalezl se mezi nimi nikdo, kdo by byl mohl konkurovat Vavákovu starému známému Baierweckovi a že zejména vliv těchto úředníků na Vavákovy kulturní (literární) zájmy byl jen zcela omezený a že z dochovaného materiálu se zdá, že Pekař právem protestoval proti nedoloženému tvrzení publikovanému prý v Čase: „Před časem napsáno bylo v Času, že Vavák byl »zjev ojedinelý, parádní exemplář, vypěstěný od kněží a vrchnostenských úřadů«. To je soud diktovaný víc nechutí k Vavákovi než znalostí jeho

⁴⁹⁰ Citujeme prakticky doslovný Fryčajův překlad. Srov. pozn. 492.

⁴⁹¹ Konkrétní ukázkou jsme četli v prve citovaném úryvku. Reálné Vavákovy kontakty s tímto úředníkem nepřekročily limity zřejmě již ze zmiňovaného setkání.

⁴⁹² Patrně v souvislosti se žádostí o Vavákovo propuštění z poddanství roku 1794.

⁴⁹³ Joseph Anton Riegger, právník, publicista, pražský guberniální rada.

⁴⁹⁴ *Zrcadlo*, s. 187-188. Srov. *Lebensbegebenheiten* s. 134.

⁴⁹⁵ *Paměti* III, 2, 55.

⁴⁹⁶ Např. III, 2, 10-11.

díla. Od kněží byli vypěstěni všichni naši velcí mužové hluboko do 19. století. Že by pak Vaváka vchovaly vrchnostenské úřady, není jen nepravda, ale v nepochybné tendenci své skutečná pomluva.“⁴⁹⁷

Tím zajímavější je ojedinělá (a omezená) výjimka, kterou lze nalézt při četbě *Pamětí*. Nejde vlastně o výjimku v tom smyslu, že by tu „vrchnostenský úřad“ učil Vaváka literárním zálibám, ale naopak, je to – ovšem ojedinělý – doklad, jak Vavák mohl zapůsobit svou literární zálibou na vrchnostenského úředníka. Když do Poděbrad nastoupil po Baierweckovi nový vrchní ředitel Jakub Schmidl⁴⁹⁸, Vavák pokračoval v tom, s čím začal už za Baierwecka, a posílal i novému řediteli počátkem roku svůj „novoroční vinš“. V lednu roku 1799 se mu stala neobvyklá věc – obdržel odpověď od samotného nového vrchního ředitele, psanou zcela ve vavákovském stylu (pouze je nápadné, že vrchní ředitel, prošlý patrně školskou průpravou, zachovává pravidla chronogramu důsledněji než milčický rychtář). Vavák ji cituje v *Pamětech*:

„WšeMohaVCY proDLVž Léta: FraňkoWI WaWákoWI,
W pokojI na sWIetIe: Y bez přestánI W nebl.
IakVb SChMIDL, WrChnI, noWého rokV WInšVje.“⁴⁹⁹

3.2 Duchovenstvo

Vavák se od mládí hojně stýkal s kněžími, zvláště diecézními. Zřejmě už v dětství docházel s rodiči (alespoň občas) do farního kostela ve Skramníkách a patrně při té příležitosti někdy navštívili faru, častými hosty jistě byli v době, kdy byl farářem Františkův prastrýc a matčin pěstoun Florián Mikulovský. Se vzpomínkami na tuto dobu a na prastrýce faráře se však u Vaváka setkáváme jen výjimečně, což není příliš překvapivé, uvážíme-li, že prastrýc zemřel již v srpnu 1746, tedy v době kdy Františkovi bylo necelých pět let. Jak se vyvíjely další vztahy se skramnickou farou za života rodičů, nejsme spraveni. Bylo by zajímavé vědět zvláště to, jak skramnický farář, resp. kaplan reagovali na spory Vavákova otce s poděbradskou vrchností, ale Vavák o této otázce úplně mlčí. Teprve z pozdější doby máme doloženy Vavákovy hojné kontakty s nástupci prastrýce Mikulovského, zvláště s kanovníkem Františkem Puchlerem (skramnickým farářem v letech 1785-1809) a Václavem Zákorou (od roku 1809 až do Vavákovy smrti) a také kontakty se skramnickými kaplany, např. Onufriem Wiesingerem (skramnickým kaplanem v letech 1774-1779) nebo Janem Šturmlem (skramnickým kaplanem v letech 1810(?)-1813).

Obecně Vavákovy kontakty s duchovenstvem, tak jako jeho kontakty s vnějším světem vůbec, máme lépe doložené zhruba až od osmdesátých let. Důležitá doba Vavákova mládí v 50. a 60. letech zůstává v tomto směru prakticky bez dokladů. Podobně v 70. letech, kdy už vede zápisy v *Pamětech*, jsme o Vavákových kontaktech zpraveni jen velmi málo, což je dáno mj. i tím, že Vavákovy zápisy jsou v té době relativně stručné a zdaleka ne tak pravidelné jako v pozdější době. Naproti tomu od osmdesátých let jsou zápisy v *Pamětech* hojnější a pravidelnější a od této doby máme doloženu i Vavákovu korespondenci, takže počínaje osmdesátými lety můžeme sledovat Vavákovy kontakty poměrně detailně.

Zřejmě už dříve vyhledával Vavák kontakty i s duchovními mimo nejbližší okolí Milčic. Teprve od osmdesátých let však můžeme uvádět konkrétní jména, resp. dokážeme o těchto vztazích říci více než jen to, že byly. Tak na začátku 80. let zastihujeme Vaváka

⁴⁹⁷ PEKAŘ, J., *Paměti Františka Jana Vaváka*, s. 296.

⁴⁹⁸ Do Poděbrad přijel podle Vavákova údaje 10. listopadu 1797, srov. *Paměti* III, 2, 90.

⁴⁹⁹ *Paměti* III, 3, 32.

v blízkosti pražského kněze, bývalého jezuita a poděbradského misionáře Jana Nepomuka Groha. V roce 1787 uzavírá trvalé přátelství s hradeckým kanovníkem Josefem Pingasem a o rok později se seznamuje s dalším hradeckým kanovníkem Františkem de Paula Švendou. Od 90. let máme doloženy Vavákovy kontakty se sázavským farářem Janem Chmelou.

O kněžích, s nimiž Vavák udržoval kontakty, lze obecně říci, že to byli kněží pevně zakotvení ve starší, možno říci barokní tradici, smýšlející úplně katolicky, Vavákovými slovy „římsky“⁵⁰⁰; zaměření bývají v souladu s barokní tradicí „protireformačně“, tj. jednoznačně odmítavě vůči naukám a společenstvím vzešlým z reformace, a podobně odmítavý je jejich poměr k myšlenkám a institucím osvícenství. S Vavákem je, kromě této orientace, spojují zpravidla menší či větší zájmy v oblasti vzdělání a kultury – a s tím zpravidla souvisící zájmy vlastenecké (nejvýrazněji u Pingase a Švendy).

Vavák neudrzuje, vcelku pochopitelně, žádné bližší vztahy s biskupy: i když se o ně a zvláště o svého arcibiskupa živě zajímá, ctí je jako autoritu (nikdy se u něho neobjevují otevřeně formulované výhrady ani vůči těm, kteří sympatizovali s josefinismem) a vůči některým z nich pocituje zcela lidské sympatie (tak např. vůči arcibiskupu Příchovskému, který je mu stařečkem budícím účast („náš tatík“), nebo – pro jeho venkovský původ – i vůči litoměřickému Kindermannovi, ve vlasteneckých i konzervativních kruzích jinak málo oblíbenému).

Poměrně řídké se zdají být Vavákovy vztahy s řeholním duchovenstvem. Spolupůsobilo tu jistě i to, že v nejbližším okolí Milčic žádní řeholníci nesídlili. Poměrně hojní jsou ve Vavákově okolí bývalí jezuité, kteří po roce 1773 (a tedy v době, kdy máme doloženy jejich kontakty s Vavákem) působí v diecézní správě, např. Jan Groh, skramnický farář František Puchler, sázavský farář Jan Chmela, královéhradecký kanovník František de Paula Švenda. Z dalších řeholí se setkáváme s premonstráty, zastoupenými strahovským bibliotekářem Janem Bohumírem Dlabáčem, a dominikány, zastoupenými Alešem Pařízkem⁵⁰¹. Jen omezené zůstaly patrně vztahy s kapucíny, ačkoli sídlili v relativně nedalekém, ale Vavákem zřejmě nepřilíš často navštěvovaném Kolíně⁵⁰².

Na následujících stránkách předkládáme podrobnější údaje o nejdůležitějších Vavákových vztazích s osobami duchovního stavu.

3.2.1 JOSEF PINGAS

Josef Pingas se narodil kolem roku 1745 v Častolovicích⁵⁰³ („právě podle vlasti Častolovic Vaše otcovská láska srdce mé často loví,“ píše v jednom z prvních dopisů Pingasovi Vavák). Roku 1769 byl v Hradci Králové vysvěcen na kněze (o jeho středoškolském studiu a teologické přípravě nemáme zpráv, patrně se na kněžství připravoval v hradeckém semináři). Po vysvěcení odešel do Prahy a krátce tam studoval práva, ale již roku 1770 se stal kooperátorem v Častolovicích, roku 1772 kaplanem v Hradci Králové, roku 1778 lokalistou v Opatovicích a roku 1784 byl jmenován (8. května) a nedlouho na to instalován (4. července) kanovníkem v Hradci Králové. Roku 1787 byl vydán dvorský dekret (2. února), podle něhož nesměly mít katedrální kapituly

⁵⁰⁰ *Paměti* III, 2, 82.

⁵⁰¹ Někdejší premonstrát byl též knihovník univerzitní knihovny Karel Rafael Ungar, který se však s Vavákem seznámil až po opuštění řádu.

⁵⁰² Srov. vinš kvardiánu Gerhardu Kokešovi z roku 1801 (VAVÁK, F. J., *Gaude et laetare*).

⁵⁰³ Karel Pletzer ve svém článku o Vavákových vztazích s Pingasem uvádí, že jde o Častolovice u České Lípy (dnes městská část), ale pravděpodobněji se zdá, že jde o Častolovice východočeské (srov. jeho trvalé působení v hradecké diecézi před r. 1789; PLETZER, K., *Přátelství Františka Jana Vaváka s českobudějovickým kanovníkem Josefem Pingasem*, s. 4).

více než osm členů. Protože hradecká kapitula tento počet překračovala, byl roku 1789 přeložen do Českých Budějovic, kde se právě jeden kanonikát uvolnil; instalován byl v Českých Budějovicích dne 29. června 1789. Později se snažil znovu získat uvolněný kanonikát v Hradci, ale bez úspěchu. Roku 1806 se stal v Budějovicích kapitulním děkanem, tedy představeným *Sboru* kanovníků. Jako kapitulní děkan požíval práva užívat při bohoslužbách pontifikálií (zvl. mitry), proto ho Vavák označuje občas jako „kapitolního infulírovaného děkana“⁵⁰⁴. Jindřich Skopec ve své edici Vavákových *Pamětí* cituje pěknou charakteristiku kanovníka Pingase, žel neuvádí, odkud ji čerpá – patrně z českobudějovického kapitulního archivu, snad jde o výpisek z nějakého nekrologia členů kapituly: „Muž velezasloužilý, z lásky, kterou planul k mateřské své řeči, české totiž (jazyku německému méně byl nakloněn), dvakrát v době postní a za jubilea roku 1795 v rakouských zemích slaveného konal kázání v jazyce českém. Snášeje s obzvláštní trpělivostí mnohé bolesti, kterými byl zvláště v Pravé noze po několik let před svou smrtí soužen, zůstával vždy mysli veselý, říkávaje: »Čím kdo hřešil, tím bude trestán; já hřešil nohama,« neboť sotva bylo vrchu v okolí, ba v Čechách, na nějž by nebyl vystoupil.“⁵⁰⁵ Roku 1797 je Pingas jako „důst. p. Pingas, Jozef, kanovník budějovský“ veden v seznamu předplatitelů Puchmajerova almanachu.⁵⁰⁶

Ke kontaktům s kanovníkem Pingasem je možno říci stručně tolik, že z dochovaných písemných materiálu lze soudit, že vedle vztahu s Hořickým je tento vztah pro Vaváka nejdůležitější ze vztahů s „literáty“, přistiteli humanitního vzdělání. Pingas sice nebyl patrně literárně činný, nemáme od něho alespoň dochován žádný větší tištěný ani rukopisný spis (ku podivu ani nic z jeho kázání), ale živě se zajímal o českou minulost, jak je doloženo mj. i dochovanou částí korespondence. Zdá se, že jeho zaměření lze charakterizovat vstřícným postojem ke kritickému dějepiscetví, jak je tehdy u nás představoval zvláště Gelasius Dobner, a že v tomto směru působil i na Vaváka. Tak např. pro Vaváka přeložil v letech 1787-1788 některé části Dobnerova komentáře k Hájkově kronice⁵⁰⁷, počátkem roku 1788 poslal Vavákovi „život svatého Ivana, od toho přepracovitěho Dobnera vykopaný, od patera pak Švendy, ... 2. januára z latiny přeložený“, jak píše Vavák⁵⁰⁸, patrně tedy překlad vybraných pasáží z Dobnerova komentáře týkajících se sv. Ivana, a později Vavákovi zaslal rukopisný překlad Dobnerova spisku o otázkách spojených s postavou sv. Jana Nepomuckého⁵⁰⁹, pořízený

⁵⁰⁴ LA PNP, fond Alois Jirásek, T 3 E/6, inv. č. 32 906, s. 17. Srov. např. též *Paměti* V, 116.

⁵⁰⁵ *Paměti* III, 1, 60; PLETZER, K., Přátelství Františka Jana Vaváka s českobudějovickým kanovníkem Josefem Pingasem, s. 4.

⁵⁰⁶ PUCHMAJER, A. J., *Sebrání básní a zpěvů*, s. 185.

⁵⁰⁷ Bylo to v letech 1787-1788, jak dosvědčuje Vavákova korespondence Pingasovi, jmenovitě listy z 12. srpna 1787 (LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „Mauritiovi Klierovi“, 12. srpna 1787, list Josefu Pingasovi), z 23. listopadu 1787 (LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „Mauritiovi Klierovi“, 23. listopadu 1787, list Josefu Pingasovi), z 12. prosince 1787 (LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „Mauritiovi Klierovi“, 12. prosince 1787, list Josefu Pingasovi), ze 4. března 1788 (LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „Mauritiovi Klierovi“, 4. března 1788, list Josefu Pingasovi) a ze 7. a 8. dubna 1788 (LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „Mauritiovi Klierovi“, 7. a 8. dubna 1788, list Josefu Pingasovi). Další části Dobnerova spisu snad pro Vaváka překládal i později, ale doklady pro to chybějí (korespondence je dochována značně neúplně). Z Pingasových překladů je v pozůstalosti dochován Pingasův autograf překladu Hájkova životopisu podle prvního dílu Dobnerových *Análů* (s. 27-30): LA PNP, fond Alois Jirásek, sign. T 3 E/59, inv. č. 32 915.

⁵⁰⁸ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „Mauritiovi Klierovi“, 4. března 1788 (list Josefu Pingasovi).

⁵⁰⁹ Dobner, Gelasius: *Vindiciae sigillo confessionis divi Joannis Nepomuceni, proto-martyris poenitentiae assertae*. Pragae et Viennae: Ioannes Ferdinandus de Schönfeld, 1784.

od piaristy Damascena Kapouna⁵¹⁰. Jinak větší vliv na formování Vavákových postojů, zvláště jeho zájmu o „vlastenskou historii“ stěžejší mohl mít, protože kontakty navázali až v roce 1787, tedy v roce, kdy Vavákovi bylo už čtyřicet šest let, takže vztah k Pingasovi Vavákovi zájmy spíše dokládá, než vysvětluje jejich původ.

Iniciativa k zahájení kontaktů vzešla ze strany kanovníka Pingase. Stalo se tak krátce poté, co Vavák nechal v Praze otisknout *Upřímný veřejný vděk věrnému a upřímnému Čechovi, Františku Faustýnu Procházkovi, v Kristu Pánu a v mateřském jazyku milému bratru, u vydávání českých knih laskavě pracujícím*⁵¹¹. Tato publikace patrně Pingase upozornila na Vavákovu existenci a prostřednictvím Augustina Krause, kaplana v Kostelní Lhotě, poslal Vavákovi první dopis, v němž ho vyzval k navázání korespondenčního styku. Stalo se tak nejpozději v květnu 1787. Vavák odpověděl dopisem, jehož koncept datovaný 20. května 1787 je dochován ve Vavákově pozůstalosti v LA PNP.⁵¹² V *Pamětech* píše Vavák o navázání korespondence až v listopadu, v souvislosti s darem, který od kanovníka Pingase dostal a který sám o sobě charakterizuje povahu jejich vztahu lépe než dlouhé výklady (proč však Vavákovi posílal také „vídeňský věnec“ ze slavnosti kněžských druhotín, zdá se stěžejší pochopitelné):

„Do 22. listopadu orba v polích trvala, tak že jsme mohli dosyta jak k jarnímu setí ostředků nadělati i hnoje mnoho zaorati, což málokdy se stává. 23. téhož u večer sníh padati začal a do rána vše vesměs přikryl, až pastva dobytčí přestala.

Toho dne, Pánu Bohu díka, právě královský dar jsem obdržel jsem obdržel, což jak mně, tak vám, mé milé dítky, v té největší vážnosti a vzácnosti býti má, a když já dost nemohu, vy po mně ustavičně Bohu děkujte, a že naše familie, ač v sprostém sedlském stavu jsoucí, takovým klenotem počtēna jest, se vysoce těšte i na původu téhož daru živého i mrtvého na svých modlitbách pamatujte i jak přemilostně se mnou se bez očítného spatření, toliko skrz psaní seznámil, z toho sobě příklad berte, a abyste i vy nadarmo ve světě nežily, ale vždy někomu k potřebě neb k potěšení sloužiti mohly, nejvýš se snažte.

Důstojný v Kristu otec, pan Josef Pingas, katedrální církve Svatého Ducha v Hradci Králové kanovník, pravý milovník vlasti, národa a jazyka svého českého, když onen dík, který jsem v lednu tohoto 1787. roku ke cti onomu otci Procházkovi tlačiti dal, přečetl, z lásky k vlasti podjala ho žádost, a by se mnou seznámiti se mohl, což mně nejprve skrz velebného otce Augustina Kraus[e], prvního lokalistu kostelnolhotského, velmi laskavě zkázal. I poslal jsem mu na jeho žádost podle chudoby a nízkosti mé chudé taky, však vlastenské psaní, dle kterého on mé od Nejvyššího dary (nechluším se a zapřítí nesmím) – zamiloval a se mnou tak upřímně-laskavě jedná a lásku svou prokazuje, že od měsíce června mimo mnohé psaní, které vám svým časem vysvětlím, taky jeden drahý vídeňský od slavné jubilací pana Antonína Kučery, děkana v Cucslavi, věnec, kterýž jste viděly a kterýž on sám při té jubilací jako subdiakon slouže na své ruce jest měl, laskavě poslal, – ale i také svaté relikvie neb ostatky svatých našich milých nebeských patronův, Vojtěcha, Prokopa a Jana Nepomuckého, i s jejich potřebnými autentikami neb jistotami, v latinském jazyku psanými, od vysoce důstojného v Kristu otce, pana Mauricia Klieru,

⁵¹⁰ LA PNP, fond František Jan Vavák, rukopisy cizí, Rokování Gelasia Dobnera. Na fol. 1r je Vavákův přípisek, podle něhož dostal tento rukopis roku 1789 od „Josefa Pinkase“.

⁵¹¹ Není zřejmé, zda Pingas znal samostatný otisk *Upřímného veřejného vděku*, který nechal tisknout Vavák sám v lednu 1787, nebo zda znal Vavákův spis z jeho verze, která – patrně bez Vavákova vědomí – vycházela na pokračování v Schönfeldských novinách od 20. ledna do 3. února 1787. Obecně pravděpodobnější se zdá druhá varianta, ačkoli Vavákova slova v *Pamětech* II, 2, 35, citovaná níže, se zdají naznačovat (nejisto však, zda právem) možnost první. Pokud by snad první možnost byla vskutku pravdivá, bylo by zajímavé vědět, jakými cestami se k Pingasovi toto „letákové vydání“ dostalo.

⁵¹² LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „Mauritiovi Klierovi“, 20. května 1787 (list Josefu Pingasovi), srov. LA PNP, fond Alois Jirásek, T 3 E/44, inv. č. 32 944 (F. J. Vavák Josefu Pingasovi, 20. května 1787, nenavazuje na předchozí).

kanovníka a děkana královéhradeckého a tamní konzistoře asesora, vyžádat mně, přemilostně obětoval, které jsem výš psaného dne s velikou radostí uhledal a dostal. Čiňte se, milé děti, abyste vždy byly toho daru hodny!“⁵¹³

Od května 1787 máme doloženu Vavákovu korespondenci s Pingasem. V této korespondenci Vavák poměrně nejvíce odkládá „c. k. komorní poděbradskou“ škrobenost a stává se spontánním, hravým, místy žoviálním „causeurem“, který si pohrává s historickými narážkami, slovními hříčkami, obraznými pojmenováními. Korespondence je bohužel dochována jen z malé části. Vedle občasných zmínek v *Pamětech*⁵¹⁴ je pro ni v současné době jediným pramenem Vavákova pozůstalost v LA PNP. V ní je uloženo šest Pingasových listů Vavákovi⁵¹⁵ a čtrnáct konceptů Vavákových listů Pingasovi⁵¹⁶. Zdá se, že Vavák si v počátcích vztahu (jmenovitě do podzimu 1788) psal koncepty všech nebo alespoň velké části dopisů, takže většina konceptů pochází z této doby. Později psal dopisy Pingasovi zřejmě rovnou načisto, takže z doby po roce 1790 nacházíme v korespondenci odeslané jen jeden malý náčrtek z roku 1811. Dopisy od Pingase si Vavák buď zpravidla neukládal, nebo vzaly za své v době putování jeho pozůstalosti v 19. století. I tak ale soubor šesti dopisů (po jednom z let 1787, 1807, 1814, 1815, jeden nedatovaný z doby po roce 1789 a jeden též nedatovaný, patrně z roku 1815) je druhým největším souborem dopisů od jednoho adresáta ve Vavákově písemné pozůstalosti (nehledíme-li ke korespondenci rodinné a úřední). O původním rozsahu této korespondence svědčí mj. Pingasova zmínka učiněná v dopise Vavákovu synu Vojtěchovi, že si ještě v posledním roce Vavákova života vyměnili jen na téma smrti

---

⁵¹³ *Paměti* II, 2, 35-36.

⁵¹⁴ Např. *Paměti* IV, 83; VII, 43 rkp.

⁵¹⁵ V následujícím výčtu uvádíme umístění (v jednom případě je Pingasův list Vavákovi omylem řazen jako Švendův – č. 3) a datum napsání, pokud bylo možno ho zjistit. Dopisy řadíme v předpokládaném chronologickém sledu, jeden list nedatovaný řadíme nakonec: 1. LA PNP, fond Alois Jirásek, T 3 E/55, inv. č. 32955, bez data, asi v prosinci 1787; 2. LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, Josef Pingas, bez data, asi 1807 (podle přípisu Vavák obdržel 7. března 1807); 3. LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, František de Paula Švenda, 22. listopadu 1814; 4. LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, Josef Pingas, bez data, asi 1815, (krátký vzkaz; podle přípisu ho Vavák obdržel 11. června 1815); 5. LA PNP, fond Alois Jirásek, T 3 E/56, inv. č. 32956, Josef Pingas F. J. Vavákovi, bez data, asi 1815 (nejdelší z Pingasových dopisů Vavákovi, dochováno 46 stran); 6. LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, Josef Pingas, bez data.

⁵¹⁶ V případě Vavákových konceptů listů Pingasovi je výčet o to potřebnější, že v písemné pozůstalosti jsou řazeny z velké části nesprávně (většinou jako dopisy Mauritiovi Klierovi, jemuž je ve skutečnosti určena pouze část listu č. 6 z 12. prosince 1787, některé jako nezjištěnému apod.). Výčet je uspořádán opět s pokusem o rekonstrukci chronologické řady: 1. LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, Mauritiovi Klierovi, 20. května 1787 (fragment); 2. LA PNP, fond Alois Jirásek, T 3 E/44, inv. č. 32 944, F. J. Vavák Josefu Pingasovi, 20. května 1787 (fragment, nenavazuje na předchozí); 3. LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, Mauritiovi Klierovi, 12. srpna 1787; 4. LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, Mauritiovi Klierovi, 23. listopadu 1787; 5. LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, Mauritiovi Klierovi, 8. prosince 1787 (připsán na konci listu z 23. listopadu 1787); 6. LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, Mauritiovi Klierovi, 12. prosince 1787; 7. LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, Mauritiovi Klierovi, 4. března 1788; 8. LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, Mauritiovi Klierovi, 7. a 8. dubna 1788; 9. LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, nezjištěnému, 13. dubna 1788; 10. LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, Vavák František J. Vavákovi Frant., 31. srpna 1788; 11. LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, Vavák František J. Vavákovi Frant., 14. září 1788; 12. LA PNP, fond František Jan Vavák, rukopisy vlastní, Otče můj, v Kristu nejmilejší, vlastenče neupřímnější, nezjištěnému, bez data, mezi 1787 a červnem 1789; 13. LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, nezjištěnému, bez data, asi po 7. prosinci 1790; 14. LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, Václav Zákora (zlomek veršovaného listu ze 4. dubna 1811, psán na rub nedatovaného listu skramnického faráře Václava Zákory).

Vavákovy manželky „několik dopisů“.⁵¹⁷ Zároveň je z této zmínky zřejmé, kolik „intimity“ Vavák do této korespondence vkládal, když tu patrně obsírně a navíc opakovaně pojednával o věci tak soukromé, které v *Pamětech* věnoval jen nevelký odstavec, ostatně věcně formulovaný.⁵¹⁸

Není bez zajímavosti, že Vavákovy kontakty s Pingasem byly v naprosté většině písemné. Osobně se poprvé setkali až více než rok po navázání korespondenčního styku: stalo se tak v květnu nebo červnu 1788, a to patrně jen díky té nahodilé okolnosti, že Vaváka a sadského konšela Holešovského poslal toho roku poděbradský sirotčí Marle do Trhové a do Hradce Králové, aby dohlíželi na dovážení stavebního kamene z trhovelského lomu do budované tehdy hradecké pevnosti (prakticky tedy v rámci robotních povinností): „Tuť také při té příležitosti, byvši já v Hradci, dostalo mi se s oním znamenitým a dalece rozhlášeným otcem, důstojným pánem Josefem Pingasem, tamním kanovníkem, poprvé sejíti, ano i pět noclehů u něho učiniti, an dřív bez všeho spatření celého půl druhého léta jsme skrz psaní jen mluvili.“⁵¹⁹ Podruhé se Vavák účastnil dovážení stavebního kamene pro hradeckou pevnost na jaře následujícího roku 1789, mezi 19. dubnem a 18. květnem. Při té příležitosti patrně kanovníka Pingase navštívil v Hradci podruhé a naposledy. Jednoznačný doklad o této druhé návštěvě chybí, ale je nápadné, že bezprostředně po záznamu o dovážení kamene roku 1789 následuje v *Pamětech* záznam o havranském děkanství, v jehož úvodu píše: „Byvši já v Hradci u mého milého otce duchovního, pana kanovníka Pingasa, a on máje všechny Balbínové knihy, z nichž jedna Miscellanea slove a má v sobě výtahy všech někdy v Čechách bývalých děkanství a farních kostelův i jejich rozličných příjmů a fundací, což vše Balbín z oněcho knih hlavního kostela pražského, jež Erectionum slovou a za Arnošta, prvního arcibiskupa, založené byly, vybral a do tisku dal. ... Ačkoliv jsem před již 20 lety v jednom mém spisu počet farářů k děkanství havranskému náležitých položil, ale kteří vlastně byli a jak se ta kostely jmenovaly, jsem nevěděl, protož s radostí spatřiv je v Hradci, ihned jsem je přepsal a tuto nyní přikládám.“⁵²⁰ Zmínka sice připouští výklad, že Vavák z Balbína vypisoval už při první návštěvě v roce 1788, ale vcelku pravděpodobnější se zdá, vzhledem k těsné návaznosti na vypsání nové návštěvy Hradce, že je tu doklad (jinak nezaznamenané) další návštěvy u kanovníka Pingase.

Nedlouho po Vavákově návštěvě v Hradci roku 1789 se uskutečnilo Pingasovo přeložení do Českých Budějovic. Instalován tam byl, jak již řečeno, 29. června téhož roku a budějovickým kanovníkem zůstal až do své smrti roku 1822. Je pochopitelné, že do značně vzdálených Českých Budějovic se Vavák dostával jen výjimečně, takže ve vzájemném styku opět výrazně převážila písemná forma.

V *Pamětech* máme zaznamenány celkem tři cesty do Českých Budějovic, a to z let 1792, 1793 a 1796. Všechny tři byly podniknuty v souvislosti s čtyřletým pobytem Vavákova syna Vojtěcha v Českých Budějovicích. Později už asi České Budějovice nenavštívil – to dosvědčuje i zápis v *Pamětech* k roku 1808, kde vzpomíná, že „třikráte na poledne jsem byl, když jsem do Budějovic k důstojnému panu Josefovi Pingasovi, prv kanovníku, nyní infulírovanému děkanu, máje u něho svého syna Vojtěcha Vaváka, jezdíval“.⁵²¹

⁵¹⁷ List Josefa Pingase Vojtěchu Vavákovi ze dne 14. července 1816, ANM, fond Stanislava Jonášová, karton č. 3, inv. č. 75, s. 35 (opis): „Blahoslavený odchod předešlého roku dne 23. octobris jejich dobréj panímámy mně hned od pantáty oznámen byl a skrze několik psaní o tom jsme spolu jednali...“

⁵¹⁸ *Paměti* VII, 132 rkp.

⁵¹⁹ *Paměti* II, 2, 45.

⁵²⁰ *Paměti* II, 2, 75-76.

⁵²¹ *Paměti* V, 115-116.

Někdy počátkem 90. let zřejmě Pingas Vavákovi nabídl, že některému z jeho synů zaplatí ubytování a studium Českých Budějovicích. Snad k tomu byl inspirován zmínkou, kterou kdysi Vavák udělal v dopise z 23. listopadu 1787 o zaniknutí finanční podpory, která udržovala na studiích jeho syna Václava. Vavák tuto nabídku přijal, ne ovšem již pro Václava, ale pro mladšího Vojtěcha. Dne 5. června 1792 přivezl syna Vojtěcha do Budějovic a svěřil ho do Pingasovy péče. O této první návštěvě Budějovic je v *Pamětech* jen zcela stručný zápis⁵²² a ani odjinud její program neznáme. Snad se Vavák skutečně omezil jen na předání svého syna Pinagasovi.

Vojtěch byl přijat do prvního ročníku hlavní školy, na níž vyučovali členové piaristického řádu. Kanovník Pingas mu na svůj náklad zajistil ubytování u „pana Knebla“, blíže nám neznámého. Později snad, jak se domnívá Karel Pletzer⁵²³, mohl Vojtěch bydlet přímo u „pantáty“ Pingase v kanovníckém domě. Do školy chodil od pondělí do středy, v pátek a v sobotu. Čtvrtky a neděle byly patrně vyhrazeny setkáním s otcovým přítelem Pingasem, který ho mj. učil ministrovat: „... já se učím milistrovat, a to ve štvrtek a neděli, druhý dny do školy,“ píše v prvním dopise otci z 21. června. Tamtéž charakterizuje i svoje pocity z nového bydliště: „...z vašeho psaní sem vyrozumjel s velikým potěšením, že ste se domů zdráv navrátil! Já sem [c]hvála Bohu zdráv, dobře se mám. Ponejprv se mi po pár dní stejskalo, ale teď už nic ...“⁵²⁴

Podruhé přijel Vavák do Budějovic v červenci 1793. Z Milčic vyjel 29. června a v Budějovicích se objevil 1. července, „kdež mého nejupřímnějšího, ne z krve, ale z lásky pocházejícího přítele, jevnostpana kanovníka Pingasa a při něm zůstávajícího mého syna Vojtěcha sem navštívil, a byvše tam až do 5. juli, za ten celý čas jak u něho, tak u některých jiných pánů kanovníků i pánů piaristův mnoho milosti a lásky sem okusil a zažil.“⁵²⁵ Konkrétně Vavák mluví o tom, že byl „s mnohými jinými pána“ pozván na hostinu (oběd), kterou „na den našeho milého vlastence a orodovníka, Prokopa svatého“, jak Vavák píše, tj. 4. července, pořádal Pingasův kolega, českobudějovický kanovník Antonín Dubský.⁵²⁶

Nejvíce podrobností se dovídáme o poslední, třetí návštěvě Budějovic v srpnu 1796. Tehdy Vavák přijel, aby svého syna Vojtěcha po čtyřletém studiu na hlavní škole (na gymnázium z neznámých důvodů nepokračoval) odvezl domů. Není bez zajímavosti jistý posun v chápání tohoto studia ve Vavákových *Pamětech*: zatímco roku 1792 píše, že Pingas „z samé pouhé lásky a dobrotivosti k sobě na zdravu ho vzal a v školním nižším i vyšším umění jej cvičiti dáti chce“⁵²⁷, roku 1796 už píše pouze v tom smyslu, že Vojtěch „tam 3½ léta německy se učil a u Jeho Důstojnosti Pana kanovníka Josefa Pingasa druhoval“. Otec zřejmě doufal, že studium hlavní školy je jenom počátek Vojtěchova studia, ale z nějakého důvodu, spočívajícího myslím spíše ve Vojtěchově rozhodnutí než v nevěli kanovníka Pingase dále Vojtěcha podporovat, k jeho uskutečnění nedošlo, takže napříště synův pobyt v Budějovicích chápal jako neobyčejně velkorysý „handl“.

Z Milčic vyjel Vavák 21. srpna a do Budějovic dorazil 23. srpna; zůstal zde asi do 27. (nebo 28.) srpna, kdy se spolu se synem vydal na zpáteční cestu. Do Milčic přijeli 29. srpna. Podrobně jsme zpraveni o místech, která Vavák při té příležitosti v doprovodu kanovníka Pingase navštívil. Dne 25. srpna se vydali pěšky do Doudleb, „kdež starožitný obraz Panny Marie v kostele farním sv. Vincencia, mučedlníka, a divné položení té celé

---

⁵²² *Paměti* III, 1, 60.

⁵²³ PLETZER, K., Prátelství Františka Jana Vaváka s českobudějovickým kanovníkem Josefem Pingasem, s. 5.

⁵²⁴ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, 21. června 1792.

⁵²⁵ *Paměti* III, 1, 94.

⁵²⁶ *Paměti* III, 1, 94-95.

⁵²⁷ *Paměti* III, 1, 60.

vsi i řeky Molče⁵²⁸ tudy se točící sem spatřil⁵²⁹. Poutní ráz tohoto výletu byl patrně posílen tím, že Vavák a asi i Pingas viděli, vlivem Hájkovy kroniky, v Doudlebech někdejší „město“, které „patřilo Slavníkovi, otcí sv. Vojtěcha“. Odtud šli do Říмова, kam dorazili ve dvě hodiny odpoledne, „a tu jsme obědvali i nocovali“⁵³⁰. O Římově Vavák píše: „V Římově, dokud krumlovským jesuitům náležel, byl jistý toho řádu bratr lejk⁵³¹, rozený Moravan ... Ten vida okolo Říмова tak skoro jako okolo Jeruzaléma země, vrchů a potoků položení, z almužen lidí přichozích vzdělal tu mnoho kaplí, a sice ve všem 25 zastavení neb štací, v nichžto celé umučení Páně, počna od loučení se Pána Ježíše s Pannou Marií až do pohřbu jeho, v velikých rytých obrazích se představuje. Jedna štací od druhé tak na kroky podle jeruzalémské cesty umučení vyměřena jest a rovněž ty indulgencie jako v Jeruzalémě putující zde dosáhnouti mohou.“⁵³² Není divu, když Vavák poznamenává: „Ty všecky štace sem já taky sešel.“⁵³³ Dále si v Římově všímá také lorety „na způsob hradšanské“. Druhého dne šli z Říмова do Kamenného Újezda („tuť jest kostel farní Všech svatých“), odtud „přes řeku Vhltau“ do Boršova („kdež jest kostel farní sv. Jakuba a farář cisterciák z Višnova Brodu“). Odtud se již patrně vrátili do Budějovic. Pletzer se v souvislosti s líčením této cesty pozastavuje nad tím, že nenavštívili „rodné místo Jana Žižky v Trocnově“, a vysvětluje si to tím, že „trasu výletu určil hostitel“⁵³⁴. Je pravděpodobné, že pro Vaváka by rodiště „slepého vůdce slepých lidí“⁵³⁵ bylo z čistě historických pohrutek zajímavé, ale je docela pochopitelné, že návštěva podobného místa nebyla pro Vaváka a ovšem ano pro Pingase prioritou.

V závěru svého vypsání třetí cesty do Budějovic zmiňuje, že v Budějovicích narazil na jakýsi rukopis týkající se Petra z Rožmberka, snad některý rukopis jeho životopisu z pera Václava Březana: „V Budějovicích natrefil sem psané některé skutky, smrt a pohřeb Petra Voka z Rožmberka, posledního pána z toho rodu, které někdo hned po jeho smrti v městě Třeboni, kdež on zůstával i umřel, sepsal.“ Nemohl však rukopisu užít tou měrou, jak by byl býval chtěl: „Bylť sem vždy žádostiv něco více o tom pánu zvědět, – nu tuť sem právě dosyta zvěděl, jen že pamět moje stačiti nemůže, abych zde vše vypsál, a tam něco z toho vypsati neměl sem času, vypučiti pak se to sepsání nebylo možné, neb to bylo také z Třeboně vydlužené.“ Na následujícím listu proto vypisuje alespoň to, co si z četby zapamatoval („Co pamět má ještě v sobě, to napíši v této době.“)⁵³⁶ Na další popsání cesty vynechal Vavák v rukopise půldruhého listu, ale chybějící text, podobně jako v četných jiných případech, nedoplnil.⁵³⁷

V následujících letech se kontakty s kanovníkem Pingasem udržují korespondencí, jejíž poměrně hojné stopy nalézáme v *Pamětech*⁵³⁸; část z nich podává ve své studii Karel

⁵²⁸ Malše.

⁵²⁹ *Paměti* III, 2, 53.

⁵³⁰ *Paměti* III, 2, 53.

⁵³¹ Laik.

⁵³² *Paměti* III, 2, 53-54.

⁵³³ *Paměti* III, 2, 54.

⁵³⁴ PLETZER, K., Přátelství Františka Jana Vaváka s českobudějovickým kanovníkem Josefem Pingasem, s. 6.

⁵³⁵ Tak označuje Žižku ve *Tmě ve dne jako v noci* na s. 81. Doslova píše: „Někdy v vlasti naší taky satan svobodou lid mámil a vůdce slepého (...) jakožto na rozumu slepým lidem představil, a co z toho následovalo? I to, že od té doby již jest 450 let a ještě tolik po celé zemi smutných pustotin, hradů, klášterů, měst a vesnic zbořenišťat ne bez podivení vidíme.“ Srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vavák a jeho pojetí českých dějin, s. 366-367.

⁵³⁶ *Paměti* III, 2, 54-55.

⁵³⁷ *Paměti* III, 2, 55, pozn. 2.

⁵³⁸ Např. k 10. srpnu 1805 Vavák uvádí, že toho dne obdržel od kanovníka Pingase „popsání kostelů sv. Jana Křtitele ... v království českém“ (*Paměti* IV, 125); 19. října 1808 posílá do Budějovic Pingasovi kus meteoritu, který spadl u vsi Stratova u Nových Benátek (*Paměti* V, 110-111).

Pletzer.⁵³⁹ Osobně se Vavák a Pingas znovu (a patrně naposledy) setkali až roku 1811 v Praze.⁵⁴⁰ Vavák při té příležitosti poznamenává, že se s Pingasem setkává po patnácti letech. Jaká byla „stabilitas loci“ řečeného kanovníka, dokládá další údaj, který Vavák uvádí, totiž že Pingas předtím navštívil Prahu naposledy před čtyřiceti lety (tedy v době svých právnických studií). O rok později poslal Pingas Vavákovi vinš k jeho padesátiletému výročí manželství a korespondence pokračovala až do roku 1816, kdy Vavák zemřel. V literatuře se uvádí, že se rozloučili půl roku před Vavákovou smrtí. Kanovník Pingas přežil Vaváka o šest let – zemřel v Českých Budějovicích 24. srpna 1822.

3.2.2 FRANTIŠEK DE PAULA ŠVENDA

Poněkud ve stínu Vavákových kontaktů s kanovníkem Pingasem stojí Vavákovy styky s Pingasovým kolegou v královéhradecké kapitule, kanovníkem Františkem de Paula Švendou. Seznámili se patrně v květnu nebo červnu 1788 při Vavákově první návštěvě u kanovníka Pingase. V korespondenci s Pingasem je sice Švendovo jméno zmiňováno již dříve⁵⁴¹, ale nic nenásvědčuje tomu, že by ho byl již tehdy osobně znal. Teprve v listu z 31. srpna nechává Švendu výslovně pozdravovat⁵⁴².

Ještě téhož roku 1788, v polovině října, navštívil Vavák Hradec podruhé. Zda se při té příležitosti setkal s kanovníkem Pingasem, v *Pamětech* nezmiňuje, zato však popisuje cestu, kterou podnikl s kanovníkem Švendou, aby shlédli nedávno dobudovanou (1780-1787) pevnost Josefov (dříve Ples) u Jaroměře:

„Toto ještě k Hradci přisadím, že byv tam a pro nepřítomnost pana krajského komisaře nic jednat a pro nepřítomnost pana krajského komisaře nic jednat a zavřít nemoha, a tudíž zaháleje as maje své koně a svůj vůz s sebou, uzdalo mi, abych na pevnost Jozefštat (Jozefovo město, vůbec Ples) sjel a takovou spatřil. Tovaryše cesty, ano raději vůdce hned jsem dostal velebného otce pana pátera Františka Švendu, exjezuitu, s nímžto přijevše tam u jisté paní Stumfové, řeznice, téhož pátera přítelkyně⁵⁴³, předně dobrý nocleh jsme měli, za druhé ráno pozdravivše tamního místa a pevnosti duchovního otce⁵⁴⁴, ten nás všudy pohodlně provedl a svobodně obzvláštnější věci ukázal, čemuž já taky proto, že jsem s sebou svého staršího syna Jozefa měl, jenž mě vezl, velmi povděčen jsem byl a s radostí to spatřoval. Tato pevnost, jakož i každá jiná nedá se tak vypsati jako vyrýsovatí aneb očitě spatřiti. Protož o pevnosti, vzhledu a slávě toho stavení více nepřidávám, jen to, že hodno jest, aby každý vzhlednější vlastenec místo to ohledal a spatřil, při čemž pozná, jak tento poslední věk místo to ve vlasti ležící tak chutně a nákladně oslavil.“

Potom na několik let stopa po Švendovi mizí a setkáváme se s ním až v roce 1796, kdy jsou Švenda i Vavák hosty u kutnohorského měšťana Josefa Hořického a společně

⁵³⁹ PLETZER, K., Přátelství Františka Jana Vaváka s českobudějovickým kanovníkem Josefem Pingasem, s. 6-7.

⁵⁴⁰ *Paměti* VI, 60 rkp.

⁵⁴¹ Ve Vavákových listech Pingasovi ze 4. března 1788, kde mluví o Švendově překladu z Dobnerova komentáře k Hájkově kronice („život svatého Ivana, od toho přepracovitého Dobnera vykopaný, od patera pak Švendy, rovněž 2. Januára z latiny přeložený a mně od Vaší otcovské lásky obětovaný“; LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „Mauritiovi Klierovi“, 4. března 1788, list Josefu Pingasovi), a ze 13. dubna 1788, kde mluví o jakémsi Švendově „spisu“, patrně totožném s předchozím („na spis velebného otce Švendy tu přítomně obzvlášť odpověď posílám“), a jakési Švendově písni, kterou prý Vavák přepracoval („zdokonalil“, jak píše; LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „nezjištěnému“, 13. dubna 1788, list Josefu Pingasovi).

⁵⁴² LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, „Vavák František J. Vavákovi Frant.“, 31. srpna 1788 (list Josefu Pingasovi).

⁵⁴³ Příbuzné.

⁵⁴⁴ Jindřich Skopec doplňuje jméno, pro které Vavák vynechal volné místo: „P. Ondřeje Krocha“.

navštěvují kutnohorské pamětihodnosti⁵⁴⁵. O rok později se Vavák se Švendou setkal na prokopské pouti v Sázavě⁵⁴⁶. Roku 1801 se děje drobná zmínka o Švendovi v dopise Josefa Hořického Vavákovi⁵⁴⁷. Od roku 1799 vydával Švenda svůj nejznámější spis, mnohadílný *Obraz města Králové Hradce nad Labem*; jednotlivé části patrně posílal mj. i Vavákovi. Tak alespoň k 19. červnu 1804 si Vavák poznamenává, že obdržel 3. díl „kroniky králohradecké ve třech svazcích“⁵⁴⁸, a později roku 1815 nacházíme v korespondenci zmínku, že Vavákovi odeslal jedenáctý a dvanáctý svazek spisu⁵⁴⁹ a 12. Téhož roku 1804 je Vavák informován o tom, že kanovník Švenda provázal císaře Františka II. po Hradci Králové⁵⁵⁰ a ještě téhož roku zapisuje Vavák do *Pamětí* svůj veršovaný *Hlas na čtyři samé Králohradečany*⁵⁵¹, který je sice věnován čtyřem slavným hradeckým rodákům, astronomu Cypriánu Lvovickému ze Lvovic (1514-1574), Balbínovi, nedávno zesnulému Vydrovi a Švendovi, nejvíce pozornosti se však upíná právě k poslednímu z nich. Vavák zde Švendu vybízí k brzkému dokončení *Obrazu*:

„Pět knížek jižs vypracoval,
vydej brzce šestou,
přitom hled', abys zachoval
stále jen řeč českou.“⁵⁵²

Roku 1807 vyšel první svazek třetího („železného“) dílu Švendova *Obrazu*; v něm nalézáme (na rubu titulního listu) Vavákovo doporučující šestiverší. Roku 1808 pak Vavák v *Pamětech* zaznamenává, že obdržel od Švendy list a spolu s ním „historicky“ pojaté kázání: „Dne 20. listopadu dostal sem psaní z Hradce Králové od veleb. pána pátera Františka Švendy, bývalého jezuita, s přiloženým kázáním psaným, které on sám letos dne 8. září, na den Narození Panny Marie, v městečku Mnichovicích kázal, kdež tamního p. faráře Norberta Lerneta za prvního tamního děkana ohlašoval a při tom starožitné památky mnichovické městečka i kostela předložil.“⁵⁵³ Roku 1815 nacházíme v *Pamětech* záznam o patrně posledním setkání Vaváka a kanovníka Švendy. Švenda tehdy stárnoucího Vaváka navštívil přímo v Milčicích: „Dne 17. juli přišel sem ke mně do Milčic z Hradce Králové velebný v Bohu otec pan František Švenda, bývalý jezuita, můj od roku 1788 dobrý známý a nynější slavný historik hradecký, jenž kroniku hradeckou počna od založení města Hradce až do roku 1780 ve 13 dílech na octavo již byl na světlo vydal a ještě 14. a 15. díl vydati míní.“⁵⁵⁴ Konečně naposledy se se Švendovým jménem setkáváme ve vavákovských materiálech v červenci 1811: tehdy (11. července) píše sázavský farář Jan Chmela Vavákovi, že „Pater Švenda se 3. julii ukázal v Sázavě, živý a zdravý, spolu s ním jeho pan vnuk⁵⁵⁵ jemnost P. děkan mnichovský a spolu kanovník vyšehradský“.

⁵⁴⁵ *Paměti* III, 2, 39-42.

⁵⁴⁶ *Paměti* III, 2, 89.

⁵⁴⁷ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, Josef Hořický, 8. června 1801. Hořický se zmiňuje o zprávě o údajném Švendově úmrtí a poznamenává, že slyšel, že Švenda je naživu.

⁵⁴⁸ *Paměti* IV, 62; podle Jindřicha Skopce zřejmě svazky 2. dílu zahrnující léta 1500-1595.

⁵⁴⁹ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, František de Paula Švenda, list z 23. května 1813.

⁵⁵⁰ *Paměti* IV, 67.

⁵⁵¹ *Paměti* IV, 83-85.

⁵⁵² *Paměti* IV, 84.

⁵⁵³ *Paměti* V, 114.

⁵⁵⁴ *Paměti* VII, 120 rkp.

⁵⁵⁵ Patrně synovec nebo prasynovec.

Z Vavákovy korespondence se Švendou se – kromě již uvedených zmínek v *Pamětech* – dochovaly tři Švendovy dopisy Vavákovi⁵⁵⁶. První je z 1. prosince nejistého roku, jistě není z roku 1784, jak udává novodobá obálka, v níž je uložen, a jak se domníval i Jindřich Skopec⁵⁵⁷, patrně pochází z roku 1789, protože obsahuje mj. zmínku o tom, jak v červnu toho roku Švenda doprovodil do Budějovic „jemnostpana J. Pingase“ (v červnu 1789 byl Pingas instalován jako kanovník v Českých Budějovicích, o jiné jeho cestě z Hradce Králové do Budějovic nemáme zprávy). Další dva jsou z roku 1815. V prvním, z 13. března, se pozastavuje nad údajným dlouhým Vavákovým odmlčením („Aniž pochopiti mohu, z jaké příčiny tak dlouhý čas si umkl?“) a popisuje v něm známý požár Hradce roku 1814, který Švendu citelně zasáhl („přece nemalou škodu sem trpěl“): shořely mu knihy (mj. část již vytištěných exemplářů *Obrazu*); Švendova služka na následky požáru („uděšená ... a ustuzená“) zemřela (3. září); něco také Švendovi ukradli; „při všem však Bohu chvála zdravý, že na svatého Václava ... odvezen přes Hořice do bývalých Kartouz u Jičína a až na horu Tábor u Lomnice sem prošel... Při té však vši starosti a těžkosti na historii mou sem nezapomněl ... s koncem roku minulého ... ji dodělal⁵⁵⁸“. Týž list dokládá, že Vavák i Švenda byli v Sázavě poměrně pravidelnými hosty, ale ne vždy měli příležitost setkat se tam o svatoprokopské pouti, jako se to stalo roku 1797; Švenda píše s ironií (a s omylem v datu – ruka je dosud zvyklá začínat letopočty sedmnáctkou): „... roku 1713 [správně: 1813] ... když jsem ze Sázavy přes Tábor do Budějovic odešel, ty mě v Sázavi na to hledaje jemnostpanu Pingasoj jsi žaloval, že jsem tobě z Sázavy utekl. Ano i roku již odešlého 1714 [správně: 1813] že jsi mi v Sázavě hledal, kamž já teprva později přijdu, tam odtud přes Prahu, přes Svatou Horu a Písek ku konci Julii Budějovice jsem navštívil.“ Poslední list je datován 23. května 1815, Švenda v něm děkuje za odpověď na svůj dopis předešlý a zmiňuje, že Vavákovi posílá 11. a 12. svazek *Obrazu*, z exemplářů, které mu zbyly po požáru roku 1814. V korespondenci je v LA PNP zařazena též rozsáhlá historická píseň (2000 veršů) o pronásledování katolických kněží v Litomyšli roku 1619, kterou nechal Švenda pro Vaváka opsat a poslal mu ji, patrně s nedochovaným dopisem, roku 1810⁵⁵⁹.

3.2.3 JAN NEPOMUK GROH

Je zřejmé, že dobře doložené kontakty s Pingasem, Švendou, Hořickým, nemohly být pro Vaváka prostředím, kde se utvářel jeho myšlenkový svět, jak ho z jeho písemných projevů známe: na to jsou tyto kontakty příliš pozdní. Tím spíše to platí o kontaktech s obrozenci, které navíc, jak jsme viděli, zdaleka nebyly tak intenzivní, jak by se z některých zjednodušujících charakteristik ve starší literatuře mohlo zdát. Otázka, v jakých vztazích se Vavákovy názory formovaly, zůstává tedy otevřená. Toho si byl vědom už Pekař a navrhol proto dva zdroje, z nichž Vavák čerpal: jednak četba, doložená mnoha letnými zmínkami v *Pamětech*, jednak styky s kněžími⁵⁶⁰. Četbě se věnujeme na jiném místě. Pokud jde o styky s kněžími, mluvili jsme již o Vavákovu strýci Floriána Mikulovského, i po strýcově smrti zůstal v kontaktu s kněžími působícími na skramnické faře. Už v sedmdesátých letech ale vztahy k duchovenstvu mohly překračovat hranice skramnické farnosti, jak ukazuje příklad Vavákových vztahů k bývalému jezuitovi, pražskému diecéznímu knězi Janu Nepomuku Grohovi⁵⁶¹, které

⁵⁵⁶ Všechny v LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, František de Paula Švenda.

⁵⁵⁷ *Paměti* IV, 190.

⁵⁵⁸ Tj. 13. díl *Obrazu*.

⁵⁵⁹ Titul písně podává ZÍBRT, Č., Fratišek Jan Vavák, s. 121-122.

⁵⁶⁰ PEKAŘ, J., *Paměti* Františka Jana Vaváka, s. 295-296

⁵⁶¹ Objevuje se i podoba Kroh, tak má např. JIREČEK, J., *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného* I, s. 426.

jsou tím zajímavější, že v Grohově případě jde o kněze s nezanedbatelnou literární aktivitou.

Jan Nepomuk Groh se narodil 24. července 1730 v Pecce jako syn Jana Michala Groha, purkrabího tamního panství, a jeho ženy Kateřiny, rozené Johnové, dcery „důchodního v Srbčicích“ (snad Srbce u Chrudimi, známé z Rakovnické vánoční hry?). Dne 19. října 1747 vstoupil v Brně do Tovaryšstva Ježíšova a 10. října 1759 byl v Praze u sv. Ignáce vysvěcen na kněze. Po zrušení řádu r. 1773 působil v Praze jako diecézní kněz. V letech 1775-1776 byl superiorem krajských misionářů v Čechách. Od roku 1770 konával spolu s knězem Antonínem Solnářem misie v Poděbradech. Do Poděbrad zajížděl i soukromě: jeho neteř Helena Riedlová zde byla provdána (od roku 1768) za kupce Františka Krodla; „tato příbuznost byla příčinou častějších návštěv strýce jezuita do Poděbrad, kdež křtil a oddával členy rodu krodlovského,“ píše Skopec⁵⁶². Groh je autorem dvou samostatně vydaných kázání⁵⁶³, modlitební (či snad spíše misijní) knížky⁵⁶⁴ a rozsáhlého životopisu Ježíše Krista⁵⁶⁵. Zemřel 20. prosince 1781 a pohřben byl v Týnském chrámě v Praze. Podle Vavákovy zprávy byla Grohovou příbuznou pražská tiskařka Žofie Johana Klauserová⁵⁶⁶.

Vavák se s Grohem seznámil patrně jako frekventant poděbradských misí a od té doby se s jeho jménem občas setkáváme v *Pamětech*. K roku 1775 uvádí Groha jako současného superiora krajských misionářů, a ačkoli ze zmínky zaznívá sympatie („muž spanilé výmluvnosti i krásné tvářnosti“), přece se nic nezdá nasvědčovat, že by se už v té době blíže znali⁵⁶⁷. Roku 1779 zmiňuje Groha jako člověka, který pomohl zařídit tisk jeho písň o svatém Janu Nepomuckém („tentýž nábožný kněz dopomohl k tomu, aby moje píseň o svatojanské jubilaci v Praze censurovaná i vytištěná byla“). Činí tak v souvislosti se záznamem o stavbě a svěcení kaple Panny Marie Celenské (Mariazellské) u Sadské, kde pater Groh přednesl kázání (kapli světil tehdejší poděbradský děkan Hynek Augustin Svoboda). Záznam je zajímavý jako doklad o okolnostech vzniku a způsobu šíření homiletické památky: „Slavné kázání učinil, které i tištěné se hned rozdávalo, velebný a vysoce učený v Kristu otec, pan Jan Nep. Groh, bývalý jezuita a kajících vyslanců superior, právě sladký a výmluvný kazatel, kterýž před čtyřmi lety v městečku Skutči jsa na apoštolské práci, nohu skrze nešťastný pád zlomil a též nešťastně vyhojen jsa na berlách se nosil, sem pak letošního jarního času přijeda a lázně užívaje tak ozdravěl, že odtud bez berel odešel. Protož na poděkování Uzdravitelkyni své toto kázání

⁵⁶² *Paměti* I, 1, 134.

⁵⁶³ *Řeč o svatém Štěpánu Prvomučedníku, v hlavním chrámu Páně téhož svatého Štěpána většího v královském Novém Městě Pražském na jeho veřejnou slavnost přednesená*, vydaná v Praze u Žofie Joh. Klauserové roku 1773 (*Knihopis* 2758) a *Řeč o největší Matce Bolestné Marii Panně na den slavného přenesení jejího milostného obrazu do nově vyzdvižené a posvěcené kaple pod Sadskou u studánky a lázně*, vydaná tamtéž roku 1779 (*Knihopis* 2757).

⁵⁶⁴ *Všeobecná knížka na tři díly rozdělená, katolické modlitby, učení, písň w sobě obsahující*, vydaná v Praze „u rozemüllerských dědičů“ (tak se uvedená tiskárna označovala po smrti Žofie Johany Klauserové) roku 1780 (*Knihopis* 2759).

⁵⁶⁵ *Velký život Pána a Spasitele našeho Krista Ježíše a jeho nejsvětější Matky Marie Panny, jakož i všech jiných krevních přátel Syna Božího, totiž svatého Jozefa, svatého Joáchyma, svaté Anny, svatého Jana Křtitele etc., kdežto postižena jsou mnohá víry katolické tajemství, mravná naučení, posvátních církevních obyčejů vejkladové, též nejpřednější věci, které se při začátku světa zběhly a při skončení světa zběhnouti mají; nachází se také v této knize mnoho rozličných a velmi pěkných modliteb o životu, o přehořkém umučení, a oslavení Pána Ježíše, jakož i k Marii Panně a jiným některým svatým; od kněze Jana Nepomuckého Groh, kajícího vyslání bývalého kazatele; z Písma svatého a z hodnověrných spisovatelů pilně sebraný, pro čest a slávu Boží a pro duchovní potěšení a užitek slavného českého na světlo vydaný* vydáný rovněž u Žofie Johany Klauserové roku 1779 (*Knihopis* 2759; kniha má 1056 stran kvartového formátu).

⁵⁶⁶ *Paměti* I, 1, 134.

⁵⁶⁷ *Paměti* I, 1, 62.

při posvěcení té kaple vykonal.⁵⁶⁸ K roku 1781 zaznamenává Vavák Grohovu smrt: „Dne 20. prosince, ve čtvrtek, v Starém Městě pražském v domě kartuziánském čís. 3 tam ostávající velebný v Kristu otec Jan Nep. Groh, bývalý jezuita a po 15 let kající kazatel, autor vnově vydaného Života Pána Krista a několik menších knih, můj dobrý známý, umřel a v sobotu dne 22. pohřben.“⁵⁶⁹ Při té příležitosti zmiňuje, že Groh mu „loni“ půjčil tři práce Václava Šturma: „Od něho jsem měl loni vypůjčené tři knihy doktora Václava Šturma proti kacířstvu, před 200 lety psané.“⁵⁷⁰ Znovu pak o těchto Šturmových knihách mluví roku 1782 v seznamu četby a opět v souvislosti s nimi mluví o Grohovi jako o člověku, který mu je půjčil⁵⁷¹. Zároveň se tu dovídáme, že Groh prý měl ve svém majetku jakýsi seznam knih bývalé jezuitské knihovny v Klementinu a že prý z této knihovny po zrušení řádu „převěd“ nějaké exempláře do knihovny vlastní („... jenžto všech té knihárny knih poznamenání měl a taky prve, než při svém vyvrácení tu knihárnu komisařům odevzdali, drahý počet jich zalovil“). V rozhovorech s ním prý někdy přišla řeč i na stáří české tištěné Bible a v souvislosti s tím na Bibli pražskou z roku 1488: „ani ten Groh, ani mnozí jiní vznešení velební páni děkanové, faráři, kaplani a mniši, s kterými jsem mluvil a o té bibli zmínku činil, ji neviděli a nečtli a žádostivi jsou ji viděti“⁵⁷².

Kromě *Pamětí* dosvědčuje Vavákovy styky s Grohem ojedinělý dochovaný dopis z března 1781⁵⁷³, v němž Groh děkuje za dvě vrácené knihy (jistě Šturmovy) a za šest heretických knih, které Vavák patrně objevil při nějaké vizitaci a též je Grohovi poslal; Groh posílá třetí (Šturmovu) knihu a přeje Vavákovi, aby byl úspěšný ve svém misijním působení mezi milčickými sousedy (na rub dopisu si Vavák poznamenal tituly tří Šturmových knih, které četl⁵⁷⁴). Text dopisu je následující: „Slovutný a opatrný pane rychtáři, psaní s knihami náležitě jsem obdržel, byl sem nad tím povděčen, když sem vyrozuměl, že je s potěšením četl a spolu tak šťastný byl, že šest kněh bludných dostal, s kterými by bylo mohlo snad ještě víc duší k zavedení přijíti. Zde v Praze několik osob v čas toho vyšetření do žaláře vzato jest, co se jim stane, čas to ukáže. Příkládám tuto třetí knihu, kterou sobě tak dlouho nechat může, až jí potřebovat nebude. Ostatně mu stále a výborné zdraví přeji a od Boha žádám, by pláštěm Eliášovým oděný horlil po cti a slávě Boží a vyvýšení církve katolické, aby ouklady nepřátel její zkaziti a mnoho takových bludníkův s svým domácím pobožným rozmlouváním na pravou cestu přivést mohl. Na domácí všechny následuje pěkné pozdravení, já pak zůstávám ve vši dobré náchylnosti. Joannes Groh. V Praze 2. marti 1781.“⁵⁷⁵

3.2.4 SKRAMNIČTÍ FARÁŘI (*Jakub Hynek Zelenka, František Puchler*)

Ve výčtu kněží, s nimiž se Vavák stýkal, nemohou chybět skramniční faráři, kteří (spolu se skramnickými kaplany) představovali Vavákovu bezprostřední „duchovní vrchnost“. Vavák sám podává jejich výčet se stručnými poznámkami o jejich působení ve své *Posloupnosti pánů farářů skramnických* zařazené do *Pamětí* k roku 1809⁵⁷⁶. Prvním

⁵⁶⁸ *Pamětí* I, 1, 134.

⁵⁶⁹ *Pamětí* I, 2, 18.

⁵⁷⁰ *Pamětí* I, 2, 18-19.

⁵⁷¹ *Pamětí* I, 2, 43.

⁵⁷² *Pamětí* I, 2, 43-44.

⁵⁷³ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, Jan Svoboda (správně: Jan Groh).

⁵⁷⁴ „Doktora Václava Šturma knihy tyto sem já četl: 1. Rozsouzení velikého kancionálu bratrského na 4°, léta 1576; 2. Osvání (proti odpovědi bratrské, kterou oni na to Rozsouzení Šturmovi učinili), též na 4°, léta 1577; 3. Odpověď na obranu téhož kancionálu, též na 4°, léta 1590.“

⁵⁷⁵ Větší část listu otiskl ZÍBRT, Č., František Jan Vavák, s. 53-54.

⁵⁷⁶ *Pamětí* V, 146-147.

farářem, jehož působení ve Skramníkách Vavák zažil, byl Florián Josef Mikulovský⁵⁷⁷, strýc Vavákovy matky, který ve Skramníkách působil v letech 1707 až 1746. Jeho nástupce Karel Podivín Horník (skramnickým farářem v letech 1746-1754) se ve Vavákových zápisech objevuje vcelku pochopitelně (Vavákovi bylo v roce jeho úmrtí třináct let) jen výjimečně⁵⁷⁸. Poněkud hojnější jsou zápisy o dalším skramnickém faráři, jímž byl Jakub Hynek Zelenka, skramnický farář v letech 1754-1785⁵⁷⁹. Do doby jeho působení spadají první léta po vydání tolerančního patentu, a tedy období Vavákovy nejhrošlivější „polemické“ aktivity. V této souvislosti není bez významu, že podobným směrem se ve stejné době zřejmě ubírala i činnost faráře Zelenky, jak se zdá dokládat titul spisku, který Zelenka tehdy vydal.⁵⁸⁰ V této souvislosti není bez významu, že podobným směrem se ve stejné době ubírala i činnost faráře Zelenky, jak dokládá mj. titul spisku, který Zelenka tehdy vydal.⁵⁸¹

V poslušnosti skramnických farářů Vavák vysoko oceňuje Zelenkovo působení, píše o něm, že „byl pán velmi nábožný, dobrotivý a pravý duchovní pastýř“, a výslovně vypisuje jeho zásluhy o rekonstrukci skramnického kostela a fary (připravenou do jisté míry už jeho předchůdcem paterem Horníkem)⁵⁸². Ve Vavákově pozůstalosti je dochován krátký dopis, který Zelenka odeslal Vavákovi v době, kdy již pobýval na odpočinku v Praze „v domě průšovském, blíž dominikánů u sv. Jiljí“.⁵⁸³ Dopis je datován 28. listopadu 1786. Zelenka v něm Vavákovi vrací část předplatného na jakousi knihu, jejíž titul neuvádí – kniha vycházela po jednotlivých sešitech a její konečný rozsah se ukázal menší, než Vavák při zasílání předplatného předpokládal, odtud „přeplatek“.⁵⁸⁴ Zároveň Zelenka posílá sešity vydané v říjnu („za october archy přisílám“) a oznamuje chystané vydání dalšího titulu („budete-li chtít na tu knížku, která se v budoucím roce vydá, předplatiti, jen na mě zase pár řádků napište“).⁵⁸⁵ Z dopisu, byť ojedinělého, lze myslím soudit na nemalou vzájemnou sympatii a blízkost mezi Zelenkou a jeho bývalým farníkem: nejen že Zelenka v úvodu Vaváka oslovuje „Mně vzlašť milý Vaváku a bejvalá duchovní ovčičko“ a projevuje zájem o ženu a děti; snad více padá na váhu, že v dopise přechází i do žertovného tónu, to když Vaváka oslovuje jako „zatvrzelého kuřáka“: „Ó zatvrzelý

⁵⁷⁷ Více o něm ve výkladu o Vavákových předcích v kpt. 2.1.

⁵⁷⁸ *Paměti* I, 2, 9-10.

⁵⁷⁹ *Paměti* I, 1, 117, 121; I, 2, 29, 37, 165, 179; II, 1, 72; III, 1, 7; IV, 92.

⁵⁸⁰ *Otázky katolické, v kterých se základové katolické víry pro duchovní ovčičky skramnické osady vysvětlují, sepsané a vydané od Jakuba Hynka Zelenky, též osady v tom čase faráře, roku 1784*. Srov. *Knihopis* 17201.

⁵⁸¹ *Otázky katolické, v kterých se základové katolické víry pro duchovní ovčičky skramnické osady vysvětlují, sepsané a vydané od Jakuba Hynka Zelenky, též osady v tom čase faráře, roku 1784*. Srov. *Knihopis* 17201. Srov. též Vavák v listu Pingasovi z 12. prosince 1787 (LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „Mauritiovi Klierovi“, 12. prosince 1787, list Josefu Pingasovi): „Na tu od lyského pastore přetvořenou konfesí chtěl lstibořský P. Skřivánek, farář, odpověď zazpívati a jí kejhák přeraziti, ale kdosi v Praze jej z toho zrazil. Ne méně náš bývalý starý tatík Zelenka, farář škramnický, jenž v Praze druhuje, sepsal tam knížku velmi místnou, k utvrzení katolíkův a nápravě bloudících. Ale páni censors, kteří snad protože tolik kusů protivných kněh tlačiti povolili, aby tato je snad nezkazila, nechťeli ji ani do tisku přepustiti. Co z toho? Bůh jest naše naděje i obrana.“

⁵⁸² *Paměti* V, 148-149.

⁵⁸³ Srov. *Paměti* I, 1, 117. Podle údaje tam uvedeného odešel Zelenka na odpočinek v červenci 1785.

⁵⁸⁴ Předpokládáme-li, že kniha byla toho roku vytištěna v průšovské tiskárně, mohlo jít nejspíše o *Kazatelské řeči o křesťanském naučení mládeři i dospělým lidem prospěšné a kazatelům velmi pohodlné na každou neděli skrz celý rok, vydané v německý řeči ve Vratislavě, nyní pak v Praze do češtiny uvedené*. Kniha byla vytištěna v Praze v tiskárně Jany Průšové roku 1786. Srov. *Knihopis* 15170. Jméno překladatele této knihy do češtiny není známo; snad jím tedy mohl být právě Zelenka.

⁵⁸⁵ S největší pravděpodobností je to Zelenkova práce *Žpůsob vzbuzování lásky k Pánu Bohu na každý den skrz celý týžden rozdělený a mravným naučením rozmnožený*, vytištěná v Praze u Jany Průšové roku 1786. Srov. *Knihopis* 17201a. Jako autor je na titulním listu uveden „Jakub Hynek Zelenka, bývalý farář v Škramniku“.

kuřáku, Vaší milý manželce pěkně děkuji a dlužníkem jí zůstanu.“ Zmínka o manželce je v této souvislosti poněkud nejasná: souvisí snad s úvodní formulací dopisu, v níž Zelenka mluví o čtyřech „kuřadlech“ přiložených k dopisu („psaní na mě dané a... poslané s 4 kuřadly náležitě sem obdržel“). Snad tedy Vavákova manželka ve snaze ochránit ho před kouřením přiměla svého muže, aby se svých „kuřadel“ (zčásti?) vzdal a poslal je Zelenkovi? Nebo je do dopisu vložila sama?⁵⁸⁶

Nejčastěji se pak v *Pamětech* setkáváme se jménem Františka Puchlera, skramnického faráře v letech 1785 až 1809. Pocházel z Kutné Hory, kde se narodil v rodině tamního měšťana Josefa Puchlera roku 1747. Roku 1765 vstoupil v Brně do noviciátu Tovaryšstva Ježíšova. Zrušení řádu roku 1773 ho zastihlo jako studenta bohosloví. Dostudoval v Praze jako arcibiskupský klerik a 29. května 1774 byl vysvěcen na kněze. Působil pak jako kaplan v Dobřichově (1774-1782) a během tohoto dobřichovského působení dosáhl doktorátu svobodných umění a filosofie; následně byl farářem v Krutech (1782-1785) a roku 1783 byl jmenován titulárním kanovníkem petinským⁵⁸⁷. Dne 21. září 1785 byl prezentován pro skramnickou farnost, 24. října investován a 27. října přišel do Skramníků. Slavnostní instalace se konala z neznámých důvodů teprve 21. října 1787. Ve Skramnících setrval až do své smrti, která ho zastihla 21. července 1809.⁵⁸⁸ Vavák, připomínaje nedlouho po jeho smrti jeho působení, nešetří chválou: „Byl pán velmi učený, moudrý, v radách ochotný a upřímný, každému laskavý, chudých těšitel i dařitel; žádného v platu štoly nepřetahoval, spíše odpustil než se hádal, časem i desátek mnohým odpouštěl, – právě všem všecko učiněn. Pěknou, vysokou postavu a tvářnost těla měl, řeči šesterou mluvit mohl, totiž hebrejskou, řeckou, latinskou, francouzskou, českou a německou.“⁵⁸⁹ Pouze mu vytýká, že si nepřál do Skramníků kaplana.⁵⁹⁰ Se zřejmým zalíbením Vavák popisuje Puchlerův kanovnický kříž a připojuje jeho náčrt.⁵⁹¹

Je příznačné, že pokud se Vavák (zcela výjimečně) dostane se svým farářem do kontroverze, děje se tak z lítosti nad zničenou pamětihodností – jmenovitě náhrobními kameny ze skramnického kostela. Zde Puchlerovi „nepomůže“ ani to, že sám projevil cit pro jejich dokumentární hodnotu alespoň potud, že opsal nápisy, které do nich byly vytesány. Příhoda se udála patrně roku 1788 a Vavák o ní dodatečně podává zprávu teprve až po Puchlerově smrti:

„... v škramnickém kostele bývalo mnoho hrobových kamenů a na nich byly vytesané osoby rytířské s jejich erby a nápisy. Když pak pan farář Jakub Zelenka roku 1759 novou zem dělati dal, na ten stupeň, vcházeje do kůru, a na schody na kruchtu je rozsekati poručil a noc z nich – čehož škoda – nepřepsal. Jeden dosavad v kostele ve zdi stojí a dva před síní již sešlapané.

Tři takové kameny byly v kostnici prostředkem koncemi k sobě položené, po nichž se od dveří k oltáři chodilo. Ale když roku 1790⁵⁹² kosti z kostnic se vyhazovaly a zakopávaly, dal tento pan farář Puchler ty kosti od obou stran zdi – bylo jich po třech

⁵⁸⁶ Dopis, ostatně těžko čitelný, je v pozůstalosti v LA PNP – patrně již od dob, kdy se dostal do literárního archivu Národního muzea – veden jako list Františka Vladislava Heka (fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, František V. Hek), jehož písmo skutečně poněkud připomíná. Podepsán je však – nehledě k dalším známkám původu – „Váš bejvalý pastýř Jak. Zelenka“. Nesnadno čitelná zkratka „Jak.“ patrně svedla ke čtení „Hek“.

⁵⁸⁷ Petina (lat.), Pedena (it.) v tehdejší (Rakouské) Istrii, dnes Pićan v Chorvatsku.

⁵⁸⁸ Údaje převážně podle *Paměti V*, 143 (Skopcovy poznámky 4-10).

⁵⁸⁹ *Paměti V*, 144.

⁵⁹⁰ Prý „skrz kuchařku“ (*Paměti V*, 144); Jindřich Skopec v poznámce k uvedenému místu (pozn. 7) naznačuje, že Vavák tu zaznamenává „lidovou“, nikoli „oficiální“, Puchlerovu, verzi zdůvodnění.

⁵⁹¹ *Paměti V*, 144.

⁵⁹² Obvyklá nepřesnost v datu, ve skut. roku 1788 (srov. *Paměti V*, 146, pozn. 9).

řadách až do stropu – do prostředka zbořiti, zarovnatí a zemí zaházeti a ty tři hrobové kameny tam zůstaly – čehož opět škoda –; ale nápisy z nich přepsal. Řekl jsem já jemu, proč ty kameny zasypati nechal. On odpověděl: „Kdo by od toho tahání s nimi platil!“ Já jsem řekl, kdybych byl o tom povědomost dostal, že bych byl přišel a ty kameny s malým nákladem a prací z té kostnice vydobyl. Což takto by se bylo stalo: ten každý kámen by se byl podzvíhl, pod něj dvě silné vidla by se a na ně dva válce podstrčily a párem volmi nebo koňmi ihned odtud vytáhly. Již jest s těmi kameny konec.“⁵⁹³

Do posledních let Vavákova života spadá působení Puchlerova nástupce Václava Zákory, který ve Skramníkách působil od ledna 1810⁵⁹⁴. Kromě nečetných zápisků o jeho působení v *Pamětech*⁵⁹⁵ máme Vavákovy styky s ním doloženy gratulačními skladbami, které mu Vavák zřejmě pravidelně posílal kolem svátku Zákorova patrona (28. září)⁵⁹⁶, a dopisem, který citujeme níže⁵⁹⁷.

3.2.5 SKRAMNIČTÍ KAPLANI

Kromě skramnických farářů se Vavák ovšem stýkal i se skramnickými kaplany. Víme již, že kaplan ze Skramníků Vaváka roku 1741 křtil⁵⁹⁸ a jiný nositel téhož úřadu ho o pětasedmdesát let později v Milčicích zaopatřoval⁵⁹⁹: pravděpodobné bohaté kontakty se skramnickými kaplany jsou v *Pamětech* doloženy patrně jen zčásti. Za Vavákova života se ve Skramníkách vystřídalo kaplanů značné množství: odcházeli často po dvou nebo třech letech působení na jiné kaplanské místo, případně byli dosazováni na uvolněná místa farářů. Vavák alespoň s některými z nich udržoval kontakty i po jejich odchodu na nové působiště.

Jako příklad Vavákova poměru k nim mohou sloužit vztahy ke dvěma z nich – Onufriovi Wiesingerovi (skramnickým kaplanem v letech 1779-1781, tedy ještě za patera Zelenky) a Janu Šturmovi (skramnickým kaplanem v letech 1810-1813 za patera Zákory).

Onufrius Wiesinger, plzeňský rodák, nastoupil na skramnickou faru na „sazometnou středu“ dne 30. března 1774, jak Vavák poznamenává v *Pamětech*⁶⁰⁰, a působil zde do r. 1779, kdy odešel jako farář na faru do Vyšehořovic („Vyšerovic“), roku 1781 přešel jako farář na faru do Bříství a tam působil až do roku 1806, kdy byl raněn mrtvicí; na odpočinek se odstěhoval do Českého Brodu, kde zemřel 3. srpna 1809. Vavák ho zmiňuje ve své Hrstce popele jako původce myšlenky, která mu ve svém důsledku (a patrně nečekaně) přinesla udělení plzeňského občanství a propuštění z poddanství: „... nejsouci já od vsi Lipan a Hřibů vzdálený, a tedy často hned od mladosti mé, jak s jízdou, tak pěšky, dle potřeby mé, bývaly, vždycky na onu porážku sirotků a táborů a katolíkův slavné vítězství, jenž se zde roku 1434. dne 30. máje s pomocí Boží uskutečilo (jak dle kronyckého čítání, tak dle zde až dosavadních oustních vypravování), jsem vzpomínal a sobě příběh ten, ač dávno minulý, okem mysle mé jako přítomný činil, a protož tu sla[v]nou a již hynoucí památku, sám pro sebe toliko a některé mé dobré přátely (majíc prve také od Stvořitele, ač v mém nejposlednějším stavu sedlákem, částečku umění zemo-měřického sobě danou) pozorně jsem zzřetelil a na papír uvedl,

⁵⁹³ *Paměti* V, 146.

⁵⁹⁴ *Paměti* V, 175.

⁵⁹⁵ Např. *Paměti* V, 196.

⁵⁹⁶ V *Pamětech* je zapsán vinš z roku 1811 (*Paměti* VI, 80 rkp.), v písemné pozůstalosti v LA PNP (fond František Jan Vavák) je několik rukopisů vinše z roku 1814 (Vinš pro faráře Václava Zákora, faráře na Skramníku; Vinš Václavu Zákorovi, faráři na Skramníku; Vinš k svátku sv. Václava roku 1814); další rukopis patrně téhož vinše z roku 1814 je chován v Polabském muzeu v Poděbradech (H 19.190).

⁵⁹⁷ V oddílu 3.2.5.

⁵⁹⁸ V oddílu 2.2.1.

⁵⁹⁹ Oddíl 2.4.

⁶⁰⁰ *Paměti* I, 1, 39.

v roce již 1788, z té příčiny: 1. že nyní jak kde jaká bojovná bitva, aneb jen šarvátká se přihodí; netoliko k uchu vypsanou, ale i k oku na papír představenou míváme, za 2. že sem onuno bitvu, tak veliké paměti hodnou, ještě nikdy na papíře neviděl, aniž o ní slyšel. ... jeden urozený syn váš vlastní Plzňan, velebný v Kristu otec pan Onufrius Wisinger, farář břístevský, když mně dle upřímné známosti navštívil a tuž oné porážky polohu u mě spatřil, ihned řekl: „Tato mapa patří do Plzně, neb naši předkové plzeňští, toho vítězství největší oučinek vykonali.“ Odpověděl jsem: „Jest mně dobře povědomo, že páni Plzňané přední v tom boji byli, a protož těším se, že jeden taky vznešený pan Plzňan mou sprostou práci spatřiti může.“ Řekl on: „Vinšoval bych, aby ji všichni ostatní spatřiti mohli.“ Od té doby mysl moje nutila mě, abych takovou předělavši, do slavné Plzně, kamž nejvíc patří, ji poslal.⁶⁰¹ Později prý s paterem Wiesingrem záměr poslat mapu do Plzně znovu konzultoval, protože, jak říká, „stud“ ho „napadl“ a zdráhal se svůj chatrný výtvar do Plzně poslat: „V tom boji abych vždy pokoj dosíci mohl, na radu (jakž praví, nic bez rady nečin) jsem se uchýlil a předně sice zas k onomu synu plzeňskému, velebnému panu Onufriovi Wisingrovi, faráři břístevskému, skrz psaní, potom též k urozenému a statečnému vladykovi, panu Janovi Jozefovi Bajervek z Bajersperku, král. komor. panství našeho poděbradského vrchnímu řiditeli, kteřížto oba – první zase skrz psaní, a druhý oustně mě v tom potvrdili, a abych jen pracoval a poslal, přičli.“⁶⁰²

Jan Šturm, rovněž plzeňský rodák, přišel do Skramníků patrně krátce po nastoupení nového faráře Václava Zákory v lednu 1810. Ve Skramnících zůstal tři roky: k 1. únoru 1813 Vavák v *Pamětech* zaznamenává Šturmův odchod „do Černého Kostelce ke špitálu a přitom bude cvičiti a učiti tamních zámeckých pánů děti“⁶⁰³. Jak vyplývá z ojedinelého dochovaného dopisu, kaplan Šturm neměl, přinejmenším v době příchodu do Skramníků, uspokojivou znalost češtiny, což v prakticky čistě českém prostředí okolních vesnic budilo nevoli, a kdosi patrně podal stížnost na pražskou konzistoř – tak to alespoň vyplývá z Vavákova psaní, které citujeme dále.

Vavák v této věci nehleděl nikterak na nacionální stránku věci a zkoncipoval dopis, v němž mj. navrhuje, že bude Šturmovi půjčovat české knihy, aby lépe přiučil jazyku: „Vysoce slavná arcibiskupská duchovní konsistoři! Já, níže psaný škramnické osady farník, upřímně-srdečně a dobrým svědomím vyznávám a všudy vůbec vyznati hotov jsem, že od vysoce slavné arcibiskupské konsistoře nám odevzdaný, dvojí cti hodný pan kaplan Jan Šturm, ačkoliv že plný Čech v řeči své není, ale jsouce on, jak já pozoruji, pěknými dary přirozenosti ozdobený, též vysokým vtipem, pilností, pokorou a laskavou náchylností a čistou střídmostí. Protož on zde v pouhých Čechách brzce se čechotě naučí, obzvláště když do školy každodenně chodí a české knihy čísti bude, kteréžto já sám, bez jeho nákladu jemu hojně jich zapůjčovati mohu. On všeobecně dost dobře česky mluví, toliko něco málo v kázání mu schází, což se za malý čas napraví, když se pilnost přičiní. Dokládáme, že ti, jenž svou nespokojenost nad ním přednesli, snad od nějakého závistivého aneb mstějíciho se větru nadchnuti byli. Já doufám, že z toho dobrého a tak pilného duchovního za čas vysoce slavná arcibiskupská konsistoř potěšení a my farníci plnou a radostnou spokojenost míti budeme. V Milčicích 2. března r. 1810. Vždy věrná škramnická ovce Frant. J. Vavák, bývalý skrže 29½ léta rychtář a skrže 50 let soused, spolu měšťan plzeňský, rukou vlastní.“⁶⁰⁴

Koncept dopisu poslal, patrně po někom mladším (Vavákovi již blížila sedmdesátka), do Skramníků k přehlédnutí („cenzuře“). Farář Zákora patrně obratem

⁶⁰¹ KNM IV D 62, fol. 5rv, 6v.

⁶⁰² KNM IV D 62, fol. 7r.

⁶⁰³ *Paměti* VI, 162 rkp.

⁶⁰⁴ LA PNP, fond František Jan Vavák, korepondence odeslaná, arcibiskupské konsistoři 2. března 1810. Otiskl ZÍBRT, Č., Fratišek Jan Vavák, s. 124-5.

odpověděl listkem, který se rovněž dochoval: „Rozmilá a vždy věrná ovce! Plným srdcem lásky vás libám, a přečtouce vaše svědomité svědectví, zajistě oči mé slze vylily. Ten příkladný a dokonalý muž pan kaplan nápodobně radostí slzel a za vás u oltáře Nejvyššího pamětníkem bude. Tuto přísílám štempl papír a žádám, byste tu atestací laskavě pozepsati neobtěžil a mně zase odeslal, jakož pan kaplan pro věčnou památku ten originál žádá [s?]i pro sebe. Ostávám váš věrný duchovní pastýř Zákora.“⁶⁰⁵

Jaké byly další osudy Vavákova psaní konzistoři nevíme (v *Pamětech* se o této žádosti, ba ani o potížích nového kaplana nezmiňuje). Vavák jistě Zákorovy výzvy uposlechl a vyhotovil čistopis na „štempl papíru“. Následně ho patrně Zákora odeslal konzistoři, možná s nějakým svým komentářem. V každém případě kaplan Šturm zůstal ve Skramníkách „standardní“ dobu (3 roky), takže oni neznámí stěžovatelé neuspěli. Nevíme ani, zda se nový kaplan úspěšně naučil česky, ani zda mu Vavák skutečně knihy půjčoval. V *Pamětech* nadále Vavák zachovává o skramnickém kaplanovi téměř úplné mlčení, takže zmínka o jeho odchodu roku 1813, citovaná výše, patří k nečetným výjimkám.

3.2.6 DALŠÍ MÍSTNÍ KNĚŽÍ (*Jan Chmela*)

Okruh kněží, které s Vavákem uvedlo do kontaktu jejich působení v bližším či vzdálenějším okolí Milčic, je značně široký: bylo by možno doplňovat další a další jména (např. poděbradský děkan Antonín Ziegelheim⁶⁰⁶, poděbradský kaplan a později farář v nedaleké Vrbici Pavel Antoš⁶⁰⁷, čáslavský děkan Vojtěch Landauer⁶⁰⁸, černokostelecký děkan František Boskovský⁶⁰⁹, kouřimský děkan Tomáš Skřivánek⁶¹⁰, starokolínský farář Jan Holeček⁶¹¹, knihovník lyského kláštera pater Josef⁶¹² aj.), ale zpravidla v těchto případech nemáme mnoho konkrétních zpráv o Vavákových stycích s nimi (Vavák se v zápisech nezřídka omezuje na pouhé „můj dobrý známý byl“⁶¹³ nebo podobné formulace, zcela stručné a zcela obecné). Jen výjimečně umožňuje do těchto styků nahlédnout jiný pramen.

K takovým výjimkám patří Vavákovy kontakty se sázavským farářem, bývalým jezuitou Janem Chmelou. Jeho jméno se v *Pamětech* objevuje pouze ojediněle⁶¹⁴, ale ve Vavákově pozůstalosti máme dochovány celkem čtyři Chmelovy dopisy adresované Vavákovi.⁶¹⁵ Jak vyplývá z uvedeného zápisu v *Pamětech*, znali se již dlouho před vznikem dochované korespondence, nejméně od druhé poloviny 90. let (zápis je z roku 1797), dopisy samy pocházejí z let 1812-1816. V korespondenci se v různých obměnách vrací tematika svatoprokopská, jak je pochopitelné v dopisech sázavského faráře horlivému svatoprokopskému ctiteli Vavákovi (připomeňme alespoň jeho péči o údržbu kaple sv. Prokopa v nedaleké Chotouni, která ho zaměstnávala v posledních letech života).

⁶⁰⁵ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, Václav Zákora, bez data.

⁶⁰⁶ *Paměti* II, 2, 79-80.

⁶⁰⁷ *Paměti* V, 180-181.

⁶⁰⁸ *Paměti* V, 197.

⁶⁰⁹ *Paměti* IV, 92, 193-194.

⁶¹⁰ *Paměti* II, 2, 31.

⁶¹¹ *Paměti* III, 3, 96.

⁶¹² JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vavák a jeho pojetí českých dějin, s. 345.

⁶¹³ *Paměti* II, 2, 31, 80.

⁶¹⁴ *Paměti* III, 2, 83.

⁶¹⁵ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, Jan Chmela, 3 dopisy (23. října 1812, 16. června 1813, 11. července 1816); LA PNP, fond Alois Jirásek, T 3 E/58, inv. č. 32958, 1 dopis (2. listopadu 1812).

V prvním z nich, dopisu z 23. října 1812, informuje Chmela Vaváka, že se shání po písničkách ke sv. Prokopu, které Vavák složil pro chotouňské poutníky, a vrací se ještě k Vavákovu manželskému jubileu, které Vavák oslavil v únoru, resp. březnu téhož roku. Při té příležitosti Chmela naráží na někdejší zrušení svého řádu slovy: „... kdyby mi duchovní nevěsta má svatá řehole jezuvitská před 39 lety nebyla zemřela umřela, již bych před pěti lety mého s ní zasnoubení byl mohl jubilaum držeti.“⁶¹⁶

Ve druhém, z 2. listopadu téhož roku, odpovídá Vavákovi patrně na (nedochovaný) dopis, v němž psal o údajném koflíku sv. Prokopa, chovaném prý na jisté východočeské faře, a snaží se ho přesvědčit, že pravý je pouze koflík chovaný na Sázavě: „Milý příteli! Divnou věc jste mi o tom svatoprokopském koflíku napsal, že se má by rukouch jedné panny na faře vosické⁶¹⁷ nacházeti, ale nedivím se, neb jsem již jednou s takovým domnělým koflíkem sám také ošizen byl, a když jsem ho s mnohou těžkostí a outratami obdržel, našel jsem, že falešný jest, a proto sem ho hned zase nazpět odeslal. Tak podobně vás, milý příteli, ubezpečiti mohu, že ani ten vosický pravý není, aniž býti může, proto: že nikdy ta obruba stříbrná a držadlo z toho koflíku pryč vzata nebyla, ale koflík ten přízní jemnost pana z Binnenberku, tehdejšího krajského kourimského a spolu zřízeného komisaře k vyzdvižení kláštera zdejšího, an od dávna obzvláštní ctitel svatého Prokopa byl, panům paterům benediktinům svatomarkytským za Prahu dopřán, bezpochyby proti zaplacení na něm se nacházejícího stříbra z té prozřetelnosti, aby ta památka divu božího do lecjakých rukouch se nedostala. Po čase pan prelát markytský, jsa spolu opatem brounovským⁶¹⁸, koflík ten do své brounovské pokladní komory přenesl a tam se vši pilností a vážností zachovával, aniž by se byl kdy naklonil k vydání klenotů těch, kdyby jak od slavné konsistoře pražské, tak i od samého gubernium k tomu nebyl přinucen; kterážto obojí instancí poníženou žádostí jak osadníků, tak i vrchnosti zdejší pohnutá, koflík ten i dřevěnou lžičku svatého Prokopa sázavskému kostelu navrátiti velela; což se i letos při začátku měsíce října vyplnilo, a to obojí od jemnost pána possessora zdejšího statku do rukouch mých odevzdáno jest.

Milý příteli! Já sem ten koflík ještě za kláštera několikrát viděl, z něho pil, a podnes jej zcela takový nalézám, jaký tehdy byl, i ta stříbrná obruba že jest ta samá, dosti patrně vyzrazuje starožitnost díla toho; protož všickni staří osadníci zdejší: jak jej spatřili, ihned jednosvorně svědectví vydali, řkouce: „To jest ten! To jest ten pravý koflík svatého Prokopa, který tu prve býval.“ Nadto poněvadž se nikdež nečte, že by svatý Prokop více koflíků byl měl, aneb víckrát než jednou vodu v víno obrátil, nemohou oba ty koflíky pravý býti, a když ten náš tolik patrných známek pravdy na sobě má a ten druhý žádné, nemůže ten vosický za pravý držán býti.

Můžete o tom panu faráři kratonohskému⁶¹⁹ známost dáti, kterémuž když za jeho dobrou vůli srdečně děkuji, spolu prosím, by sobě strany vymožení toho domnělého koflíku z Vosic žádné práce nebral, neboť za to nestojí, a já bych se štilil falešnou minci za dobrou přijmouti. Tolik na pospěch, až dá-li Pán Bůh se sejdeme, povím oustně ještě něco více, zatím zůstávám Váš starý věrný přítel P. Jan Chmela v Sázavě.“⁶²⁰

Vavákovu reakci na uvedený dopis bohužel neznáme. Téma svatoprokopského koflíku se v dochovaných Chmelových dopisech napříště neobjevuje, patrně tedy Vavák Chmelovu argumentaci přijal, nebo proti ní alespoň neprotestoval, takže Chmela necítil potřebu k tématu se vracet.

⁶¹⁶ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, Jan Chmela, 23. října 1812.

⁶¹⁷ Osice u Hradce Králové.

⁶¹⁸ Broumovským.

⁶¹⁹ Jde o Kratonohy známé působením pastýřů Volných, od Osic vzdálené 11 km.

⁶²⁰ LA PNP, fond Alois Jirásek, sign. T 3 E/58, inv. č. 32 958.

Další dopis z 16. června 1813 je věnován opět Vavákovým svatoprokopským písním).

Poslední Chmelův dopis byl psán čtyři měsíce před Vavákovou smrtí, pochází z 11. července 1816, Chmela se zde s Vavákem de facto loučí (příslušnou pasáž citujeme výše⁶²¹), i když nevylučuje Vavákovu uzdravení – to však Vavákovi přeje pouze podmíněně, totiž za předpokladu, že by bylo prospěšné spásu jeho duše: „S vámi, milý příteli, pro vaše mnohé nemoci srdečnou outřpnost mám a protož nepřestanu se modlití, by vám Pán Bůh, vidí-li k vaší duši spasitelné bytí, předešlé zdraví navrátí.“ Dopis, psaný krátce po proběhlé svatoprokopské pouti, obsahuje též zmínku o jejich společném známém Švendovi, který „se 3. julii ukázal v Sázavě, živý a zdravý“.⁶²²

Již citovaná korespondence obsahuje zřejmé náznaky, že Chmela patřil k těm kněžím, kteří i v době šíření osvěcenských myšlenek zůstávali věrni tradičnějším postojům, podobně jako tomu bylo u Pingase, Švendy nebo Vydry, z nichž poslední dva jmenovaní ostatně byli s Chmelou v kontaktu⁶²³. Tomuto zaměření odpovídá i Chmelova nepřilíhající rozsáhlá publikační činnost: kromě spisku *Ohlášky veřejných svátků, a slavností, též obyčejných při nich ceremonií, tak jak je Církev svatá katolická důkladně vyjádřené míti žádá. K pohodlí velebných pánů farářů a k vynaučení, a vzdělání věrného lidu, též k vyplenění ještě sem i tam pozůstalých pověr a k rozmnožení pravé pobožnosti z mnohých kněh sebrané a na světlo vydané*⁶²⁴, vytištěného v Praze u Jana Karla Hrabý roku 1786, spisku, v němž se spojuje snaha o poučení náboženské se snahou o poučení v oblasti církevní historie, vydal v době bouřlivých polemik po vydání tolerančního patentu dvě nevelké práce, o jejichž zaměření vypovídají už jejich názvy: *Dekrét sněmu kostnického o přijímání pod jedním způsobem, s novým poznamenáním proti onému, které nedávno od M[atěje] M[arkovice] K[azatele] S[boru] B[ratří] A[ugsburského] V[yznání] v Praze vydané bylo*⁶²⁵, vytištěný v Praze u Františka Izáka roku 1783, a *Katolická odpověď na bezpráv[n]ý nářikání jakéhos tak nazvaného Nevinného Odpadlce, k osvědčení katolické nevinnosti a pravdy na světlo vydaná, s přídatkem upřímného zdání o správě; kterak, a jak má prohlašující se evangelik svému jej examenujícímu knězi katolickému odpovídati*⁶²⁶, vytištěná téhož roku v arcibiskupské knihtiskárně u Františka Augustina Höchenbergera. Týmž směrem ukazuje i překlad populární a hojně překládané postily německého premonstráta Leonharda Goffina⁶²⁷, vydaný Chmelou v Praze u Jana Michala Samma roku 1786⁶²⁸.

⁶²¹ V oddílu 2.4.

⁶²² LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, Jan Chmela, 11. července 1816. Části dopisu otiskl též ZÍBRT, Č., Fratišek Jan Vavák, s. 126.

⁶²³ S Vydrrou se Chmela znal od roku 1757, kdy se setkali v noviciátu, srov. o tom Vydrovo svědectví citované Jindřichem Skopcem v poznámkách k *Pamětem (Paměti IV, 194)*.

⁶²⁴ *Knihopis* 3317. Tituk je doložen mezi knihami, které Vavák vlastnil počátkem prvních let 19. století, srov. v seznamu vlastněných knih C3-14.

⁶²⁵ *Knihopis* 3315.

⁶²⁶ *Knihopis* 3316.

⁶²⁷ *Handpostille oder christkatholische Unterrichtungen auf alle Sonn- und Festtage des ganzen Jahres*, poprvé tištěna v Mohuči roku 1690. První český překlad vytiskl bez uvedení jména překladatele („... od jednoho z řeholníků řádu premonstrátského král. kláštera Hradiska blíž hlavního města Holomouce v Moravě...“ – údaj na titulním listu) Jan Kliment Tybély v Hradci Králové roku 1749. Překlady Goffinovy postily byly u nás tištěny i v průběhu 19. století.

⁶²⁸ *Knihopis* 2721a.

3.3 Laici spojení s životem církve

Do následujícího oddílu vyčleňuji Vavákovy kontakty s dvěma jeho současníky, Josefem Hořickým a Janem Rulíkem, kteří přes řadu odlišností mají dvě společné charakteristiky: jednak jsou oba, ač nekněží, laici, začlenění mimořádným způsobem do církevního života (oba jsou, jak je ve Vavákově okolí samozřejmé, katolíci) a oba se zvláštní měrou věnovali zájmům literárním, byť Hořický patrně jen pasivně jako čtenář a majitel rozsáhlé knihovny, zatímco Rulík dosáhl jisté proslulosti i jako spisovatel. Poněkud odlišný je i Vavákův poměr k nim: zatímco Hořický spadá bezpochyby do kategorie přátel, možno říci důvěrných přátel, ve vztahu k Rulíkovi se zdá být Vavák přece jen značně opatrnější, takže by snad bylo možno ho zařadit spíše do kategorie „blízkých známých“.

3.3.1 JOSEF HOŘICKÝ

Kutnohorský měšťan Josef Hořický (plným jménem Josef Leopold Antonín Hořický) patřil, jak se zdá, k nejbližším Vavákovým přátelům a spolupracovníkům. Narodil se 5. března 1752 jako syn mydlářského mistra Jana Hořického, majitele kutnohorského domu č. p. 313, a jeho ženy Barbory. U matčina příbuzného (snad bratra), který byl ve Vídni zlatníkem, se podobně jako jeho mladší bratr Karel (Ignacius Melichar, nar. 1754) vyučil zlatnickému řemeslu, které pak provozoval v Kutné Hoře. Po smrti otce převzal roku 1778 polovinu domu č. p. 313 (druhou polovinu si ponechala matka) a po matčině smrti se roku 1791 ujal i druhé poloviny. Jako zlatník je mj. autorem tehdy nově opatřené kutnohorské pečeti. Zabýval se zřejmě kutnohorskou regionální historií, pěstoval (podobně jako Vavák) styky s kulturně činnými kněžími (kromě kutnohorského arciděkana Ferdinanda Housy např. František de Paula Švenda, Aleš Pařízek, Bernard Antonín Werschauser, snad i Stanislav Vydra) a patrně byl též v kontaktu s kutnohorským tiskařem Františkem Korcem. Jeho vzdáleným příbuzným byl „písmák“ Josef Bláha⁶²⁹. Roku 1786 Hořický v licitaci koupil knihovnu zrušeného sedleckého kláštera, podle shodného tvrzení Bláhova⁶³⁰ a Vavákova⁶³¹ celou (!). S manželkou Veronikou měl Hořický dceru Barboru, která se poprvé provdala roku 1802 za kutnohorského měšťana Františka Pontána („chirurga“; na tomto sňatku byl Vavák družbou), podruhé za jakéhosi Bartla, jízdního důstojníka. To patrně již po otcově smrti, protože ten zemřel dvaapadesátiletý dne 29. prosince 1804⁶³².

Kdy se Vavák s Hořickým seznámil a za jakých okolností se tak stalo, není známo. Zdá se však, až poměrně pozdě, v druhé polovině 90. let. Nejstarší záznam o kontaktech mezi nimi je zápis, který má Vavák v *Pamětech* o své návštěvu v Kutné Hoře 26. května 1796⁶³³: „Dne 26. máje, na den Božího Těla, byl sem v jisté důležitosti na Horách Kutnách, kdež z obz[v]láštní lásky tamního jednoho vznešeného měšťánina, urozeného pana [Josefa] Hořického, spolu zlatníka, a velebného pana pátera Františka Švendy králohradeckého byl sem naskrz proveden v chrámu svaté panny Barbory ...“⁶³⁴ Snad jde o jejich první setkání vůbec nebo alespoň jedno z prvních, jak by nasvědčovala i okolnost, že Vavák si při psaní nedovedl hned vybavit Hořického křestní jméno, takže

⁶²⁹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vavák a jeho pojetí českých dějin, s. 330.

⁶³⁰ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vavák a jeho pojetí českých dějin, s. 330.

⁶³¹ Např. v listu J. J. Rybovi, pozn. s (LA PNP, fond Jakub Jan Ryba, korespondence přijatá, František Jan Vavák, 13. (?) dubna 1806).

⁶³² Literatura o Hořickém: LEMINGER, E., *Umělecké řemeslo v Kutné Hoře*, s. 50-52; JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vavák a jeho pojetí českých dějin, s. 330; *Paměti* IV, 186-187.

⁶³³ Vavák ovšem navštěvoval Kutnou Horu již dříve, např. roku 1784 (*Paměti* II, 1, 30-31), Hořického však v této souvislosti před květnovou návštěvou z roku 1796 nezmiňuje.

⁶³⁴ *Paměti* III, 2, 39.

místo pro ně v rukopisu *Paměti* vynechal. Nepřehlédnutelná je také přítomnost patera Švandy, s nímž se Vavák znal už dříve (od roku 1788, jak později v *Pamětech* uvádí⁶³⁵). Snad to byl právě Švenda, kdo k Hořickému Vaváka uvedl. Po prohlídce chrámu sv. Barbory („zvnitř i zevnitř, po obojích pavlačkách a krancích okolo střechy, kdežto i nápis na onom nejkrásnějším a nejvyšším pilíři, jenž jest proti východu, sem četl i přepsal“) navštívili kutnohorské děkanství, kde je „ochotně rád spatřil“ arciděkan Ferdinand Housa, a poté navštívili Vlašský dvůr, kde je provedl Jan Fischer, tehdejší kutnohorský hormistr a hornický soudce („pan perkmistr“), který jim („mně k vůli“ píše Vavák) otevřel i královskou kapli a „radní světnici“. Už v tomto setkání mají svoje místo knihy: v dalším popisu návštěvy totiž Vavák píše: „U pana Josefa Hořického, zlatníka, nachází se kniha psaná in folio, kterouž byl psal za svého živa a všeliké pěkné paměti do ní vnesl urozený pán Mikuláš Dačický z Heslova, měšternín horokutenský, od r. 1570 až do r. 1626. Zlatá věc, paměti spisovati! Tu též napadl a vypučil sem se Historii kláštera sedleckého, kterouž byl sepsal kněz Eustachius Kapihorský, mnich téhož kláštera, od roku 1143 až do roku 1628, in folio, ...“⁶³⁶ Z obou knih (a patrně ještě z některých dalších, které nejmenuje) pak na následujících stránkách *Paměti* podává svoje výpisky⁶³⁷, týkající se vedle obecných českých dějin a kutnohorské regionální historie i minulosti českého písemnictví (D. Adam z Veleslavína⁶³⁸, J. Kořínek⁶³⁹, V. Šturm⁶⁴⁰).

Jiné návštěvy u Hořického zmiňuje Vavák v *Pamětech* k roku 1800 a 1802. Roku 1800 byl v Kutné Hoře dvakrát. Při první návštěvě⁶⁴¹, na Hořického pozvání, pobýval v Kutné Hoře tři dny, opět v blízkosti svátku Božího Těla: ve středu 11. června jel nejprve do Starého Kolína, tam navštívil faráře („velebného pana faráře“) Jana Holečka, prohlédl si kostel sv. Ondřeje („v něm nic pamětihodného nenapadl“) a faru a po obědě jel s paterem Holečkem do Kutné Hory. Následujícího dne 12. června byl svátek Božího Těla. Dopolední program nezmiňuje, patrně proto, že byl víceméně samozřejmý, a „v týž den odpoledne jakož i druhý i třetí den, v pátek a v sobotu, s tou blaženou upřímností, panem Hořickým, jak v městě, tak okolo města i v hutích, kde se stříbro šmelcuje, sem chodil a rozličné pamětihodné věci spatřil“⁶⁴². Jmenovitě na dalších stránkách *Paměti*⁶⁴³ popisuje kostel sv. Jakuba, bývalou kapli Božího Těla, některé detaily chrámu sv. Barbory, Vlašský dvůr a „ruthardský dům“. Z konkrétního programu se dovídáme, že 13. června ráno byli (Hořický a Vavák) na mši svaté a poté navštívili někdejší kapli Božího Těla, kde nový majitel právě rušil starou „kořínkovskou“ kostnici („... tam přišedše, boj živých s mrtvými sme uzřeli, kdež pan Snížek, té kaply kupec a nynější pán, se dvoumi nádeníky převeliký ten sklad kostí na různu bořili, do košů hrnuli a tu hned do jámy v též kapli v zemi vyhrabané házeli a zametávali. Jaký tu šramot a třeskot v těch kostech byl, nejinak než jako by vlaské ořechy z pytle na podlahu sypal...“⁶⁴⁴), s panem Snížkem (který ve Vavákovi, jak lze tušit z narážek, budil dojem nesympatického ničitele pamětihodností) se patrně dali do řeči a nějakým způsobem vyšlo najevo, že Vavák je příležitostný veršovec, takže pan Snížek projevil přání, aby mu Vavák na jeho „rekonstruovanou“ budovu složil „nějaký nápis“. Vavák neodepřel, ale „nápisem“, který mu Vavák později, už z Milčic, poslal a který opisuje v *Pamětech*, byl Snížek stěží

⁶³⁵ *Paměti* VII, 120 rkp.

⁶³⁶ *Paměti* III, 2, 41-42.

⁶³⁷ *Paměti* III, 2, 42-45.

⁶³⁸ *Paměti* III, 2, 42-43.

⁶³⁹ *Paměti* III, 2, 43.

⁶⁴⁰ *Paměti* III, 2, 45.

⁶⁴¹ *Paměti* III, 3, 95-108.

⁶⁴² *Paměti* III, 3, 96.

⁶⁴³ *Paměti* III, 3, 96-108.

⁶⁴⁴ *Paměti* III, 3, 101-102.

potěšen: „BILI tV MrtVI, Letos pak žIWIJ. / ProCŽ se to staLo, WěrnI se DIWIJ.“ „Pakli pan Snížek na ten dům ho dá nebo né, to nevím, čas ukáže,“ poznamenává k tomu v *Pamětech*⁶⁴⁵. (Co na to říkal Snížkův soused Hořícký, se v *Pamětech* nedovídáme.) Další zastávkou byl toho dne Vlašský dvůr, kde se opět setkali s hormistrem Janem Fischerem a byli uvedeni zvl. do archivu, kde Vavák zaujaly zvláště dva rukopisné graduály, v nichž znale hledá „mši na den mistra Jana Husi“, ale (jistě ke svému uspokojení) nenalézá, a konstatuje, že rozvržení svátků odpovídá katolickému obyčeji před reformou kalendáře roku 1582. „Potom viděl a na krátce četl sem tu všeliké staré rukopisy...“⁶⁴⁶ Jmenovitě však další neuvádí. Následujícího dne 14. června byl Vavák v „ruthardském domě“⁶⁴⁷. Více se o průběhu návštěvy, která trvala ještě následujícího dne (v sobotu 15. června), nedovídáme; v rukopise *Paměti* vyhradil na další líčení cesty ještě tři strany, ale k těm se už nevrátil, takže zůstaly prázdné⁶⁴⁸. V sobotu 15. června se patrně vrátil do Milčic. Téhož roku se v Kutné Hoře zastavil ještě 6. prosince a patrně se též setkal s Hoříckým⁶⁴⁹.

Roku 1802 se Vavák účastnil svatby Hoříckého dcery Barbory⁶⁵⁰. Hořícký přijel 21. února „na kočárku“ do Milčic a patrně ještě téhož dne zavezl Vaváka do Kutné Hory. Dne 23. února se konal obřad v kutnohorském kostele sv. Jakuba, jak Vavák poznamenává, „u oltáře sv. Antonína“; knězem, který udělení manželské svátosti potvrdil, byl opět kutnohorský arciděkan Ferdinand Housa. Vavák byl na tomto sňatku družbou, starosvatem („jeho dcerušku Barboru se panem Františkem Pontánem ... k oltáři dovedl“), dochovalo se také Vavákově svědectví o nevěstině věnu⁶⁵¹. Je pravděpodobné, že právě pro tuto příležitost Vavák revidoval svůj soubor družbovských proslovů a svatebních písní a upravil je do té podoby, v níž ještě téhož roku vyšly jako *Smlouvy aneb chvalitebné řeči svadební*. Tomu se zdá nasvědčovat, že byly vytištěny právě v Kutné Hoře, u tiskaře Františka Korce.

Vedle *Paměti* svědčí o kontaktech s Hoříckým také korespondence. Ve Vavákově pozůstalosti v LA PNP je uloženo celkem sedm, většinou nevelkých dopisů Hoříckého Vavákovi z let 1800 (n. 1799) až 1804⁶⁵². Na rubu jednoho z nich (dopis z 20. února 1804) je koncept Vavákovy veršované odpovědi z 23. března 1804; jiné Vavákovy dopisy Hoříckému známy nejsou. Malé úryvky z dochovaných dopisů Hoříckého otiskl Zíbrt⁶⁵³. Hořícký ve dvou dopisech vyzývá Vaváka k návštěvě Kutné Hory, jednou v dopise z 8. června 1801 píše: „dle oznámení pana Braüera“⁶⁵⁴ tebe v Hoře brzy spatřím. Dej Bože, bych tebe jestli ne handštánem, aspoň bohačí štejtou přivítat mohl.“ Podobně v dopise z 20. září 1803 oznamuje, že v Kutné Hoře právě pobývají Josef Werschauser („informátor princů královských“) a kanovník Aleš Pařízek („normální direktor škol prazských“) a dodává: „Oba dva do dne 27. septembris zde na tebe čekat budou, což doufám, že neodepřeš a nás navštívíš.“ Zda se tyto návštěvy uskutečnily, není známo; je překvapující, že v *Pamětech* o nich není ani zmínka. Zdá se ale pravděpodobné, že

⁶⁴⁵ *Paměti* III, 3, 103.

⁶⁴⁶ *Paměti* III, 3, 105.

⁶⁴⁷ *Paměti* III, 3, 106-107.

⁶⁴⁸ *Paměti* III, 3, 108, pozn. 1.

⁶⁴⁹ *Paměti* III, 3, 128.

⁶⁵⁰ *Paměti* IV, 2.

⁶⁵¹ *Paměti* IV, 187.

⁶⁵² Dopisy jsou datovány: 17. února [1800 (n. 1799), podle chronogramu]; 17. března 1800; 8. září 1800; 8. června 1801; 20. září 1803; 20. února 1804; 20. března 1804; jako místo napsání je ve všech uvedena Kutná Hora (LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, Josef Hořícký – v evidenci omylem „Josef Hořínský“)

⁶⁵³ ZÍBRT, Č., František Jan Vavák, s. 121.

⁶⁵⁴ Vavák píše Brayera, srov. *Paměti* III, 4, 15.

návštěv u Hořického v Kutné Hoře bylo více, než kolik je zachyceno v *Pamětech*. Vavák asi zapisuje jen ta významnější, resp. ty, na jejichž zachycení právě zbýval čas, ev. chuť. V korespondenci se i Hořický projevuje jako příležitostný veršovec, tak např. v dopise z 20. února 1804 líčí, jak je někdejší hormistr Fischer (žijící nyní u syna v Boskovicích na Moravě) potěšen písní, kterou mu Vavák poslal, a prosí Vaváka, aby se Fischerovi ozval

dosti maličkým veršíčkem,
aspoň jen slovíčkem,
ať též do Moravy skočí,
hlas tvůj v jeho srdce vkročí
a ctnostného starečka
ať mysl plesá všecka.

Jak jsme viděli už v předchozím, Hořický zprostředkovával Vavákovi některé obtížněji dostupné texty. V jaké míře, těžko posoudit. Vavák se o takovém prostřednictví zmiňuje jen občas: tak o písni *Žalostná poprava pánů českých v Praze na rynku Staroměstském léta Páně 1621, 21. června* píše ve *Sboru* že „nalezená jest v jedné knize, jenž byla koupená z knihárny kláštera sedleckého roku 1786“⁶⁵⁵, což patrně ukazuje na Hořického jako kupce sedlecké knihovny⁶⁵⁶ a podobně v hradeckém rukopisu rozsáhlé historické písně, kterou do *Sboru* přepsal pod názvem *Jiná historická o životě a smrti knížete z Valdštejna*⁶⁵⁷ uvádí „nalezená v knihárně kláštera sedleckého léta 1786, zde přepsaná 1801“⁶⁵⁸. Roku 1802, krátce po tom, co vyličil svoji únorovou cestu do Kutné Hory, poznamenává Vavák v *Pamětech* k 6. březnu⁶⁵⁹, že je to den „památní na Horách Kutnách“ a vykládá, že je to proto, že toho dne roku 1738 došlo v Kutné Hoře k mimořádnému zločinu (jistý vrah během jediného dne zabil osm lidí) a s četnými omyly (jak zjistil Skopec⁶⁶⁰) událost stručně rekapituluje. Při té příležitosti poznamenává: „Tohoto příběhu ačkoliv mám tištěný list hned toho 1738. [roku] vydaný ..., ale letos dosáhl sem tam v Kutné Hoře všeho toho obšírné vypsání i taky, jak ty zmordované osoby ... měly své funusy.“⁶⁶¹ Zda však měl toto „vypsání“ přímo od Hořického z jeho knihovny, nebo odjinud (např. ze zmíněného už archivu ve Vlašském dvoře), nelze z této letmé poznámky vyčíst.

Hořický patrně stál za kutnohorskými tisky Vavákových prací. Výslovně to Vavák uvádí u pochodu *Marš každého Čecha ctného*⁶⁶², o němž v *Pamětech* k roku 1800 píše: „... dne 4. prosince jedouc já opět ... do Chrudimě ... a maje v Nové Vsi u Kolína příležitost, poslal sem ... ten marš svému milému příteli, panu Josefovi Hořickému, kterýž, nežli sme se z Chrudimě vrátili, již ho byl dal v impresi vytisknouti. Dne 6. prosince přijevše já s panem Froňkem, písařem, do Hory Kutny na noc, již tam byl marš vytlačen.“⁶⁶³ V Kutné Hoře byly vytištěny i další Vavákovy práce: *Důvěrné v Bohu občerstvení člověka faleš ošemetného světa okoušejícího*⁶⁶⁴ (1800, píseň „Faleš, ač v světě známá jest“), *Horníkův kutenských starodávních modlitba Pána Boha za požehnání Hor*

⁶⁵⁵ *Sbor*, s. 179.

⁶⁵⁶ Srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vavák a jeho pojetí českých dějin, s. 566.

⁶⁵⁷ *Sbor*, s. 181-188.

⁶⁵⁸ *Repertorium* I.2, s. 483.

⁶⁵⁹ *Paměti* IV, 2-3.

⁶⁶⁰ *Paměti* IV, 187-188.

⁶⁶¹ *Paměti* IV, 3.

⁶⁶² *Knihopis* 16450.

⁶⁶³ *Paměti* III, 3, 128.

⁶⁶⁴ *Knihopis* 16452; srov. *Sbor*, s. 241-242.

*žádajících*⁶⁶⁵ (1801), *Smlouvy aneb chvalitebné řeči svadební*⁶⁶⁶ (1802), *Zpěv kverků kutnohorských vzbuzující k pavování*⁶⁶⁷ (1803). Pravděpodobně v Kutné Hoře bylo také tištěno blíže neznámé *Vypodobnění s vejkladem Obrazu sv. Panny Barbory na stříbrných horách kutenských*⁶⁶⁸, které uvádí Jungmann⁶⁶⁹ k roku 1801 („od Vaváka“ – snad ve Vavákově úpravě). Je nápadné, že všechny tyto tisky pocházejí z rozmezí let 1798-1803, tedy z doby Vavákových kontaktů s Hořickým (1796-1804), před rokem 1796 Vavák v Kutné Hoře netiskl a po Hořického smrti roku 1803 také ne. Na Hořického podíl při tisku *Horníkův kutenských starodávni modlitby Pána Boha za požehnání Hor žádajících* ukazuje skutečnost, že s dopisem z 8. června 1801 poslal Hořický Vavákovi její tištěné exempláře („kterouž spolu tobě v tisku přísílám“; že nešlo jen o jeden exemplář svědčí výzva „touž také jemnostpána škramnického podělit“). Podobně v dopise z 20. února 1804 posílá Hořický vytištěné exempláře písně, kterou Vavák složil „k jubilací starého pana burgmistra Jana Fischera a zase k přistoupení nového na týž ouřad pana Václ. Gluth z Herlen“, tedy patrně *Zpěvu kverků kutnohorských vzbuzujícího k pavování*.

Z podnětu Hořického psal Vavák svoji příležitostnou skladbu *Milovník Hory tříhrbeté* (listopad 1798; vlastně položertovný komentář k jedné události v kutnohorské komunální politice; srov. *Paměti* III, 3, 26-31). Není sice doloženo, ale je více než pravděpodobné, že Hořický Vaváka pohnul také k napsání již zmíněné *Horníkův kutenských starodávni modlitby Pána Boha za požehnání Hor žádajících* (1801) a patrně také *Zpěvu kverků kutnohorských vzbuzujícího k pavování* (1803; příležitostná píseň psaná na počest odstupujícího hornístra Jana Fischera, který roku 1796 Hořického, Švendu a Vaváka provázel ve Vlašském dvoře, a jeho nástupce Václava Glutha – „Václava Gluth z Herlen“).

Dvě Vavákovy příležitostné skladby se vztahují přímo na Hořického. Jednak je to vinš psaný roku 1800 ke svátku sv. Josefa, který si Vavák opsal do *Pamětí*⁶⁷⁰ a jehož čistopis poslal v březnu téhož roku Hořickému, jednak epicedium, které složil po Hořického (a Vydrově) smrti v prosinci 1804, zapsané rovněž v *Pamětech*⁶⁷¹. V poslední jmenované skladbě oplakává Hořického slovy:

Dříve než rok tisící osmistý čtvrtý pominul,
ještě⁶⁷² se z živých jeden vzácný Čech vyvinul:
Horník znamenitý, lehentreger a mistr zlatnický,
měšťenin kutnohorský, pan Josef Hořický,
milovník spravedlnosti a pokoje měst[s]kého,
historik a hajitel jazyka českého,
můj dobrý známý a bratr laskavý,
všech ctností držitel a katolík pravý.
V něm Hora ztratila měšťana moudrého,
Horníka a strážce vši lásky hodného...

Teprve v epicediu tak dochází výrazu to, co ze zápisů v *Pamětech* lze jen tušit a co v korespondenci je jen naznačeno, že totiž ve vztazích mezi ním a Vavákem kromě společného zájmu v oblasti historie a staršího písemnictví hrály svou roli společné názory

⁶⁶⁵ *Knihopis* 16451.

⁶⁶⁶ *Knihopis* 16455.

⁶⁶⁷ *Knihopis* 16463a.

⁶⁶⁸ *Knihopis* 16462 (nezjištěn žádný výtisk).

⁶⁶⁹ Jungmann s. 509 (VI. 2144).

⁶⁷⁰ *Paměti* III, 3, 80.

⁶⁷¹ *Paměti* IV, 79. Jiný rkp. LA PNP, fond František Jan Vavák, Pánu Bohu našemu.

⁶⁷² Tj. „vedle Stanislava Vydrové“.

na postavení češtiny („hajitel jazyka českého“) a snad ještě větší měrou společné postoje ve věcech víry („katolík pravý“), které nacházejí svůj ohlas i v chronogramech připojených k epicediu („skonál šťastně“, „šťasně umřel“)⁶⁷³.

3.3.2 JAN RULÍK

S Janem Rulíkem se Vavák seznámil v roce 1797, ale již předtím mohl znát některé Rulíkovy tištěné práce: Rulík publikoval, nehledíme-li k ojedinělé prvotině z roku 1779 (popis oslav nepomucenského jubilea konaných v témže roce), od první poloviny 90. let (jmenovitě od roku 1793) a dvě z prací, které Rulík vydal před rokem 1797, nacházíme i v pozdějším soupisu knih, které Vavák vlastnil (dvě „Kastonovy knížky“, přeložené Rulíkem a vytištěné v letech 1794 a 1795). K setkání došlo 6. října 1797 v Krameriově České expedici: „Dne 6. října byvši já v Praze, tam náhodou u p. Krameriusa sešel sem se se panem Janem Rulíkem, pražským měšťanem, jenž jest náš výborný český vlastenec a letopisák a vydal nám tohoto roku znamenitou knížku Kalendář historický od r. 1780 do r. 1796, ty nejznamenitější paměti, v který den se co v zemi stalo, v sobě obsahující.“⁶⁷⁴

Od té doby se s Rulíkovým jménem častěji v *Pamětech* setkáváme, i když výslovné zmínky o přímém setkání jsou jen velmi řídké. Tak roku 1800 nacházíme letmou zmínku, že Vavák navštívil Rulíka v jeho domě na Pražském hradě: „V týž den [4. července, na svátek sv. Prokopa] já do Prahy přijedouc v 6 odpoledne, šel sem hned přes přívoz na hrad do královské kaple k hrobu sv. Prokopa, však přijda tam až v 7 hodin, již dveře zavřené a pobožnost tamní dokonána byla; protož u dveří poklekna mé pozdravení sem vykonal a při tom pana Jana Rulíka, historika českého, tu při klášteře sv. Jiří zůstávajícího navštívil.“⁶⁷⁵ O rok později (1801) píše o instalaci nového emauzského opata Prokopa Škody a při té příležitosti se zmiňuje o básni, kterou Rulík pro opata Škodu složil: „Pan Jan Rulík, měšťan pražský, složil mu k té instalaci poema s některými krásnými přídávky i posloupnost opatů kláštera toho v řeči latinské.“⁶⁷⁶ Jen nahodilě okolností, že Rulík jeden z vytištěných exemplářů věnoval Vavákovi, vděčíme za to, že máme dochovanou zmínku o dalším Vavákově setkání s Rulíkem: „Byvši pak já dne 20. prosince v Praze, ty samé poema od téhož pana Rulíka taky sem dostal a z něho tu posloupnost opatů, jsouce takových věcí milovník, taky i do tohoto spisu přenesl.“⁶⁷⁷

Zčásti dokládá vzájemné vztahy také korespondence: z ní jsou dochovány čtyři listy Rulíkovy: první z 28. dubna 1798, druhý nedatovaný, podle obsahu též z roku 1798, třetí z 28. prosince 1798 a čtvrtý z 16. září 1802⁶⁷⁸; a jeden list Vavákův, resp. koncept Vavákova listu z 27. února 1808⁶⁷⁹.

V korespondenci Rulíkově je nápadná jistá podbízivost ve vztahu k adresátovi a nešetření lichotkami, takže se nápadně odlišuje od stylu, jimž psali Vavákovi Pingas nebo Hořícký. Zajímavá je pro četné doklady o literárních zájmech Rulíkových i Vavákových.

Hned v prvním dopise děkuje Rulík za jakési rukopisy, které mu Vavák půjčil, a neopomene přitom Vavákovi zalichotit:

„Laskavý příteli, Čechu výborný a upřímný!

⁶⁷³ Vše *Paměti* IV, 79.

⁶⁷⁴ *Paměti* III, 2, 89.

⁶⁷⁵ *Paměti* III, 3, 108.

⁶⁷⁶ *Paměti* III, 4, 22.

⁶⁷⁷ *Paměti* III, 4, 22.

⁶⁷⁸ Všechny v LA PNP ve fondu František Jan Vavák (korespondence přijatá, Jan Rulík), pouze první Rulíkův dopis (z 28. dubna 1798) ve fondu Alois Jirásek pod sign. T 3 E/49, inv. č. 32 949.

⁶⁷⁹ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, Janu Rulíkovi.

Váš list i rukopisy pozůstalé doma přijal sem z rukou syna vašeho a mládence spanilého vděčně i vesele. Je to proto, že vaše ke mně náklonnost přemilá mi jest a ji sobě vážím vysoce. Druhé, že sem viděl a poznal poupě chutné z stromu Vavákového, kterýž na poctivosti a šlechetnosti štípení vonné ratolístky vydává, jehož ovoce věčnou památku činí Čechům a občanům milčickým. Šťastný otec, pod jehožto stínem křídel syn odpočívá a dává zrůst počestnosti mnohý. Šťastná obec, kdež takovými příklady skvostné hoduje a se veselí. Jaký div, že Vavákova pamět téměř s nesmrtelnou poctou někdy slaviti se bude a již skutečné všudy se slaví?

Ale o tom, dá Bůh, více mluvíti se osmělím. Nyní vám, dobrý příteli, zatím děkuji, že ste mi vaše rukopisy svěřil a jich oučastna učinil. Věřtež, že máte je dobře zaopatřeny, a opět svým časem k poctivému navrácení připraveny.

Zatím vezměte tento krátký list sice, ale upřímný s vděčností, a jestliže hodného lásky mě vyznáváte, milovati nepřestaňte. Přijde zajisté čas, že i krátký spisek vám toho dokáže, že jsem Váš opravdivý ctitel a upřímný přítel Jan Rulík. Dáno na Hradě pražském dne 28. dubna 1798, v numeře 31.“

„Krátký spisek“, o kterém se Rulík zmiňuje, je *Krátký spisek o stavu sedlském aneb voráckém*, který Rulík skutečně téhož roku vydal (v Hrabově tiskárně) a věnoval Vavákovi (na titulním listu: „Ku poctivosti panu Fraňkovi Vavákovi, Čechu výbornému a poctivému“; vlastní dedikace na s. 3).

V postskriptu Rulík vedle pozdravů, které svědčí o tom, že udržoval ve Vavákově okolí i jiné kontakty, především ovšem s venkovskými duchovními („Přiloženou knížku v papíru prosím dodáte jemnostpánu faráři do Poříčan, příteli mému nejhlavnějšímu. Pak složíte jemu i panu faráři vašemu škrabnickému [!] mou upřímnou poctu a pozdravení. Z posledního znamenitého muže zdraví těším se náramně.), je zajímavá zmínka o Rulíkově plánované cestě kamsi do blízkosti Milčic – zda se však tato cesta uskutečnila, není z Vavákových záznamů ani z Rulíkovy korespondence zřejmé: „Zachová-li nás Bůh, snad se v vaším okolí letos přátelský schledáme, a protož již nějakou prosbu u vás, příteli, sobě zamlouvám a ji vyjevím, až k tomu čas přijde.“

V dalším (nedatovaném) dopise pak již Rulík posílá vytištěný „Krátký spisek“ a svým perutným stylem to komentuje: „Již ten čas přišel, v kterémž smyslu mého slušné předsevzetí dokonáno jest. Vizte tuto skromnou prácičku. Ohleďte ji a čtěte; onať vám nejen poctivý smysl můj vyjeví, ale i také vás přesvědčí, že šlechetnost, poctivost muže, třeba v vesnici bydlí, ctím, vážím a miluji... Pod jménem vaším na světlo vychází ... v České expedici. ... sem do té naděje, že všickni moji bratři vesničtí tomu vděční budou. Pakli se stane na[opak], nebudu se z toho rmoutiti, těše se tím, že aspoň toho sem slušně poctil, an toho hoden jest a zasluhuje, by jeho památka potomstvu zachována byla ...“

Na podzim téhož roku 1798 žádal Rulík Vaváka, tehdy už slovutného veršovce (je to již po vydání obou korunovačních básní i *Krátkého pozorování*), aby složil gratulační báseň („vinš“) pro únětického faráře, patrně Rulíkova známého Josefa Kosteleckého, který měl následujícího roku slavit své kněžské druhotiny. Vavák žádosti vyhověl: složil vinš podle svého obvyklého způsobu (kombinace veršů a prózy, přizdobená chronogramy, akrostichy a telestichy)⁶⁸⁰ a poslal ho Rulíkovi. Vavákova „vinše“ se týká třetí Rulíkův dopis z 28. prosince 1798. Rulík Vavákovu skladbu chválí a mluví i o tisku: „... zaslaný vinš k posvěcení na kněžství veleb. pana faráře ounětického zasluhuje pocty i tisku. Bude-li možná, pilně hleděti budu toho, aby pod vaším jménem na světlo vyšel. Nebo, k čemu bych měl si cizí potnou práci přisobovati?“ Formulace „bude-li možná, pilně hleděti budu toho, aby pod vaším jménem na světlo vyšel“ sama o sobě působí dojmem, že ona hypotetičnost („bude-li možná“) se vztahuje k vydání pod Vavákovým

⁶⁸⁰ Otištěn je v *Pamětech* III, 3, 26.

jménem a není pochyb, že i adresát těm slovům tak rozuměl (v *Pamětech* na základě Rulíkova psaní píše: „... s nímžto [s vinšem] pan Rulík velmi spokojený byl a přirekl, že jej do tisku dá“⁶⁸¹), ale vzhledem k tomu, že Vavákova skladba nakonec otištěna nebyla, není nemožné, že Rulík tu naznačuje nějaké obtíže s jejím tiskem, možná dokonce vlastní rozpaky nad ní. Tomu by snad nasvědčovaly následující řádky, kde se Rulík ptá, co znamená slovo „founějec“ (vl. „funějíc“, upravené tak Vavákem pro potřeby chronogramu). V každém případě Vavákova skladba nakonec tiskem nevyšla, ale nezdá se, že by to mezi něho a Rulíka vrhlo nějaké vážné stíny.⁶⁸²

V témže listu z 28. prosince 1798 Rulík, pracující tehdy na svém *Kalendáři historickém* (vycházel postupně v pěti dílech v letech 1797-1806), žádá Vaváka, aby mu poslal, pokud má, něco „pamětního“ pro jeho třetí díl (vydaný pak roku 1800). V té souvislosti se dovídáme, že i rukopisy, které dostal od Vaváka dříve (a o kterých se patrně zmiňuje v listu z 28. dubna téhož roku), byly vyžádány pro práci na *Kalendáři historickém*: „Nestarejte se nic o ten ještě váš rukopis u mě pozůstávající [...], budu ho mítí zapotřebí, protože míním celé to [osmnác]té stol[etí od] svého počátku až do léta 1780 podotknouti.“

Také poslední dochovaný Rulíkův list, psaný „na Hradě pražském“ 16. září 1802 se týká knižních titulů. Rulík v tomto krátkém psaní „vyřizuje pozdravení“ od „knihkupce“ (a nakladatele) Buchlera a oznamuje „jeho“ přání dedikovat Vavákovi knihu: „... že umínil [Buchler] tuto užitečnou knihu, již titul tuto vám odsílá, vám jakožto zkušenému, v časích zběhlému a učenému rychtáři připsati.“ K dopisu byl zřejmě připojen lístek, který obsahoval titul zmíněné knihy, tento lístek se ve Vavákově pozůstalosti nedochoval. Onou „užitečnou knihou“ je však bezpochyby míněn *Krátký, ale pochopitelný katechismus hlavních povinností pro vesnické rychtáře, zvláště císař. král. zemí chomutovského kaplana Franze Winklera*, vydaný v původním německém znění u Johanna Buchlera roku 1802 – a ještě téhož roku přeložený do češtiny Rulíkem a vydaný u téhož „Jana Buchlera“ následujícího roku 1803.⁶⁸³ Zdá se mi také pravděpodobné, že na skvělý „marketingový tah“ zaštitit nově vycházející knihu neznámého Franze Winklera (*Katechismus* byl první a patrně také jediná jeho knižní publikace) známým jménem milčického rychtáře připadl spíše sám Rulík (který ostatně téhož postupu užil už při svém *Krátkém spisku* o čtyři roky dříve) než nakladatel Buchler.

Rulík nic neponechává náhodě a Vavákův případný zdvořilý odpor odráží pádnou argumentací: „Vímť já, že se tomu na odpor postavíte. Ale proč předce? Nejste-li vy toho hoden? A protože poněvadž již ta kniha pro rychtáře z impresí již vyjde, žádá vás, abyste opět co nejdříve buď jemu neboli mně odepsal a vůli v tom oznámil.“

⁶⁸¹ *Paměti* III, 3, 25.

⁶⁸² Srov. *Paměti* III, 3, 25-26, 43-44.

⁶⁸³ Dedikace začíná na s. [I] (za titulním listem): „Opatrnému a váženému hospodáři Františkovi Janu Vavákovi, rychtáři milčické obce na císař. král. komorním panství poděbradském, spoluměstěninu císařského krajského města Plzně.“ A pokračuje na s. [II]: „Tomu dílem, že pořádně řídí a vede svěřenou sobě obec věrnou správou a živobytím příkladným, i dílem, že v umění geometrickém a hospodářském jest zběhlý, jelikož i pro najevo vydané k všeobecnému prospěchu zpěvy, dobře zasloužilému muži, pro zásluhy nejenom od znamenitých úřadův, nýbrž i od slavné paměti císařovny Marie Terezie a Františka II. zlatým penízem, pochvalou dvorskou a penězi obdarovanému vlastenci Čechu tato knížka se dedikuje od skladatele, překladatele, knihkupce.“ Na další straně (p. [III]) následuje ještě jedna, „obecná“ dedikace, vyjádřená kratičkým a pro autora překladu charakteristickým zvoláním: „Vlasti obětováno!“ Německá verze nemá ani toto zvolání, ani ovšem dedikaci milčickému rychtáři – za titulním listem v ní hned následuje předmluva.

Na závěr dopisu ještě Rulík poznamenává: „Máte-li pak již Boženku? To jest spis, kterýž se mi podařil, a hoden jest rozšíření.“⁶⁸⁴ A připojuje podpis: „Váš vždy laskavý přítel Rulík.“

Jediný dochovaný Vavákův list Rulíkovi je značně pozdější než citované dopisy psané Rulíkem – je datován 27. února 1808 a podle údaje v záhlaví byl psán v Milčicích jako odpověď na (nedochovaný) Rulíkův list z 11. února téhož roku. Tak jako u většiny dochovaných Vavákových dopisů jde patrně i v tomto případě pouze o koncept, takže nemůžeme bezpečně tvrdit, zda byl skutečně odeslán. Rulíka zde Vavák oslovuje „Synu potatilý, bratře můj milý, vlastenče upřímný, měšténíne pra[ž]ský“ a úvodní pasáž v poněkud překvapivém rozporu s tímto ohromujícím oslovením věnuje docela prozaické záležitosti, totiž obtížím s odesláním hrachu, určeného do Prahy pro Rulíka: „... vaše psaní d. d. 11. febr. t. r. obdrževši, čtu, že hrách ještě nebyl, ale nyní snad jest již v Praze a u vás. Neb ten, jenž ho vézt měl, psaní vzal, a hrách v Tatcích u toho Dvořáka zapomněl, a ten sice žádný můj syn nebyl, leda by náhodou můj syn ... z Bystřice Vojtěch tam se zahodil – což býti může –, nýbrž jeden zjednaný, od téhož handlíře Dvořáka tateckého, takže ani já nevím, kdo byl.“ Při té příležitosti se dovídáme o jakýchsi verších, které Vavák Rulíkovi posílal spolu s hrachem: „Dověděvši já se, že hrách ještě v Tatcích jest, přidal sem k němu ještě pár veršů, do oněch prvních patřících, a to o pra[ž]ských vinicích, kteréž to verše z originálu zapomněl sem vypsati, a to bylo nezapečetěno. Snad to již máte.“ „Verši“ bezpochyby míní satiru na tehdejší politické a hospodářské poměry, kterou patrně Vavák sám složil a která začíná slovy *Letos měsíc prasinec*; vznikla patrně roku 1807 a v jednom ze dvou dochovaných rukopisů skutečně obsahuje vložku o osudu pražských vinic.⁶⁸⁵

Zbytek listu věnuje Vavák přehledu tištěných a rukopisných textů, které Rulíkovi spolu s dopisem hodlá poslat, a na něj navazuje přehledem textů, které by případně poslat mohl. Mezi posílanými texty figuruje na prvním místě „Kořínek“, Staré paměti kutnohorské z roku 1675: „dle vaší žádosti posílám vám Kořínka bez vší porušenosti celistvého, jakýž hned všudy nebude k dostání“. Dále posílá jednotlivé „archy“ tehdy ještě nesvázaného druhého a třetího dílu svých *Pamětí* „z mých rukopisů“, jmenovitě ze zápisů z roku 1789 tři archy (zde, poznamenává, jsou i „nedodělané verše o bývalé robotě“, tj. tehdy patrně ještě nedokončená rozsáhlá *Píseň historická o zkáze, těžkostech a trestách roboty* nazývaná též *O bývalých sedlských těžkostech* známá ze Skopcova vydání *Pamětí*⁶⁸⁶ a zahrnutá i do *Sboru písní*⁶⁸⁷), z roku 1799 sedm archů, z roku 1800 třináct archů (zde mj. o Kutné Hoře), z roku 1801 šest archů („tam také cesta k drahotě se zdílu najde“). O následujícím roce 1802 poznamenává, že ze zápisů k tomu roku nic poslat „nemůže“, protože zápisy píše „do vázané knihy“, tj. do čtvrté knihy *Pamětí*, která, jak je zřejmé i odjinud⁶⁸⁸, byla psána na předem svázané listy. „Prosím, bratře, aby se mně žádný ten arch neztratil, neb to jsou mé a mých dětí poklady,“ poznamenává k této části zásilky Vavák. Nakonec posílá ještě „řeč Leopoldovi II. učiněnou a jemu v Karolině od p. Pelcla čtenou“, což je patrně veršovaná tzv. *Selská žádost Leopoldovi z roku 1791*, kterou na známém slavnostním zasedání Královské české společnosti nauk předložil

⁶⁸⁴ *Boženka, veselého Kubička manželka*. Poprvé tištěna roku 1799 u hrabovských dědiců, podruhé roku 1802 tamtéž.

⁶⁸⁵ LA PNP, fond František Jan Vavák, *Letos měsíc prasinec* ukázal drahotě; srov. LA PNP, fond Alois Jirásek, T 3 E/10, inv. č. 32 910. V prvním z uvedených rukopisů čteme mj. verše (patrně dodatečně vložené): „Samas, Praho, mívala veliké vinice, / všaks o nich hlas vydala, že sou prej bídnice, / ale (prej) vorné pole a zrna osení, / že bude vždycky tobě jistější živení. / Vína si se zbavila a chleba máš málo, / co bys jedla i pila, vše kupuješ draho.“

⁶⁸⁶ *Paměti* II, 2, 96-114

⁶⁸⁷ *Sbor*, s. 226-238.

⁶⁸⁸ *Paměti* IV, 178.

panovníkovi (spolu s příležitostnými skladbami jiných autorů) Josef Dobrovský (nikoli Pelcl) a spisek *Summa summarum české kroniky* z roku 1794, hledající analogie mezi událostmi padesátiletí 1741-1791 a událostmi známými ze starších českých dějin (od Čechova příchodu do konce vlády Karla VI.) a dokládající tak myšlenku vyslovenou v úvodu, že „všecky staré dějiny ... se za dnů našich ... v padesáti letech staly“. K tomuto přehledu zaslaných prací Vavák poznamenává, že Rulík může uvedené skladby („pokudž se vám zdá“) ukázat též „panu Rychlovskému a p. Boukalovi, též p. Pařízkovi, dominikánu, a p. Dlabačovi, premonstr[átu]“.

Následuje přehled dalších prací, které už s dopisem neposílá. O svých veršovaných skladbách, které označuje jako „popsání vojny franc. do r. 1799“ a „popsání jakovosti justiciárů“ uvádí, že je snad pošle příště. Co míní skladbou první je nejasné, snad je to skladba nedochovaná, druhá skladba je jistě satira na vrchnostenské úředníky („justiciáry“) označená v jednom z dochovaných rukopisů jako *Na justiciáry* a otištěná kdysi Zíbrtem⁶⁸⁹.

Dále podává (jistě neúplný) přehled historických písní, které má doma. Nejprve jsou to čtyři písně Šimona Lomnického z Budče („Tuto vám řku, že mám písně Šimona Lomnického, toho mně rovného sedláka a českého poety.“): pohřební píseň Petru Vokovi⁶⁹⁰, vítání Fridricha Falckého v Praze⁶⁹¹, píseň o korunování Fridricha Falckého⁶⁹² a píseň o bitvě na Bílé hoře⁶⁹³.

Dále zmiňuje historickou píseň o smrti Albrechta z Valdštejna⁶⁹⁴, o porážce generála Götze u Jankova roku 1645⁶⁹⁵, svou vlastní píseň o bitvě u Kolína roku 1757 („Item o bitvě u Kolína, a tu sem sám dělal. R. 1757.“)⁶⁹⁶; asi omylem zařazuje píseň o „smrti“ Petra Voka z Rožmberka od Šimona Lomnického z Budče, která zřejmě není jiné než ta, kterou prve uváděl jako pohřební píseň Petru Vokovi. Obecně jmenuje „některé písně Jiřího Volného“ (patrně ne historické), „které taky pěkným během dělané jsou“, a nakonec zcela obecně naznačuje, že výčet není úplný, nýbrž že má doma ještě „mnozství písní, i také mých“. Výslovně uvádí jako svůj majetek dvě písně tehdy už dosti staré, pocházející ze 16. století, z nichž ani jedna do *Sboru písní* nepřešla a nejsou ani ve Vavákově pozůstalosti: tištěná „píseň Blažeje Jitčinského o Městách pra[ž]ských, vytištěná u Buriana Valdy roku 1589 in quarto“⁶⁹⁷ a patrně rukopisná píseň „o tom hrozném ohni v Praze na Malé Straně roku 1541 ... vod Vavřince Žežhule připsaný Divišovi Černínovi z Chudenic“.

V souvislosti s tímto výčtem si patrně vzpomněl na soupis knih, který nedávno („loni“, tj. roku 1807) sestavil, a Rulíkovi z něho posílá souhrnné údaje: vlastní 135 knih, z toho „na folio“ 16, „na kvarto“ 20, „na malý list“ (asi malý kvart) 2, „na velké oktávo“ 31, „na malé a menší“ (malý oktáv) 66. Tím dochovaná část dopisu končí, pouze na jednom ze dvou malých lístků přiložených ke konceptu čteme poznámku o jednom z Vavákových korespondentů Antonínu Šrámkovi, určenou patrně také Rulíkovi: „Od našeho Čecha, pana Antoně Šrámk, od S [vatého] Hypolita z Rakous, dostal sem psaní 2. Marti, ale jest rovně takové jako ovoce, které žádný dosáhnout nemůže, tak tu jeho

⁶⁸⁹ ZÍBRT, Č., Fratišek Jan Vavák, s. 117-120.

⁶⁹⁰ Srov. *Sbor*, s. 74-79.

⁶⁹¹ Srov. *Sbor*, s. 80-82.

⁶⁹² Srov. *Sbor*, s. 83-85.

⁶⁹³ Srov. *Sbor*, s. 86-89.

⁶⁹⁴ Srov. *Sbor*, s. 180-181. Ve *Sboru* je vedle této ještě další rozsáhlá píseň o Valdštejnovi na s. 181-188.

⁶⁹⁵ Srov. *Sbor*, s. 190-191.

⁶⁹⁶ Srov. *Sbor*, s. 247-250.

⁶⁹⁷ Srov. *Knihopis* 3566 („Píseň historická o slavných městech pražských od Blažeje Jičinského, jinak Domina, všem Čechům k líbeznému vůli a k zvláštnímu potěšení vnově složená“, tiskem Buriana Valdy, 1589).

skripturu jiný žádný – a já převelmi těžce čtu, až se mně s tím stýště, a ještě nehrubě co vím, a protož z něho nic neposílám. Taky bída i v tom.“

3.4 Venkovští učitelé

Představa Vaváka jako venkovského „písmáka“ by mohla svádět k očekávání, že se v jeho okolí setkáme s dalšími podobnými „písmáky“ a že intelektuální autoritou, k níž se bude obracet, budou venkovští učitelé. Realita je ovšem poněkud jiná: Vavákovy styky s učitelským stavem jsou ve skutečnosti doložitelné jen ve velmi omezené míře. S doklady, které by ukazovaly, že Vavák mezi jeho příslušníky hledal poučení nebo intelektuální orientaci, se nesetkáváme vůbec (takovouto „orientační funkci“ hrají u Vaváka kněží, nikoli učitelé). Spíše lze říci, že Vavák využívá služeb vesnických kantorů (nechá si u nich přepsat noty, půjčí si od nich knížku), ale jinak si jich patrně nikterak zvlášť necenil.

Tak například v listopadu roku 1800 zastihujeme Vaváka ve společnosti poděbradského učitele Brixiho na poděbradském zámku. Vavák o tom v *Pamětech* referuje v souvislosti s *Maršem každého Čecha ctného*, který složil krátce předtím (pro armádní sbory vedené arcivévodou Karlem): „Tento zpěv hned 22. listopadu, maje příležitost, do Prahy panu administrátorovi⁶⁹⁸ sem poslal. On oblíbiv jej, dne 23. zkázal, abych taky na něj poslal noty. Já pak jsouce řízen dne 24 do Jičína k odvodu těch nových lidí, vzal sem ten marš s sebou do Poděbrad a tu v kanceláři řiditelským před celým oficírským a množstvím lidu zpíval sem ho a líbilo se všem. Pan vrchní⁶⁹⁹ hned poslal pro pana Brixiho, školního učitele, kterýž přijda, ihned podle mého zpívání zapsal noty a ty se do Prahy poslaly.“

Setkání tohoto druhu byla častější, protože Vavák, jak vyplývá z citovaného úryvku a jak také sám několikrát výslovně upozorňuje, neuměl zapsat slyšený zpěv do not, a jak vyplývá z některých zmínek, patrně si netroufal notové zápisy (snad složitější) ani opisovat. Tak v dopise Rybovi z 20. dubna 1806 se omlouvá, že k textům písní, které mu posílá s dopisem, nepřiložil nápěvy, a vysvětluje to „nedbalostí“ skramnického kantora: „Na ty písně noty dal jsem hned v marci našemu p. učitelovi škramnickému (jenž sám všecky ode mě má) vzdělati, a on také praví, že tebe dobře zná, ale hle, tu známost nedbalostí doplnil, že až podsad nemohl jsem se na jeho vejpis dočkati a tebe jsem déle zdržovati nesměl.“ Podobně ve veršované části dopisu se odvolává na těžkosti, na které naráží, když chce dát opsat notový záznam (verše 109-132):

Ostatně, bratře milý,
mé písně a verše,
jenž k rozličnému cíli
vybral jsem z mé skrejše (r),
jen mám v originálu,
protož do Rožmitálu
nemohu je poslati,
bys je mohl poznati.

K nim též patřící noty
pěkně zhlaholené
rovněž též z mé foroty
vnově učiněné

---

⁶⁹⁸ Baierweck.

⁶⁹⁹ Jakub Schmidl.

nemůž žádnému dáti,
 neb je neumím psáti,
 kdo chce kterou mít tamto,
 musí sám psát canto;
     a když chci komu jakou
 poslat znotovanou,
 tuť musím s prosbou svatou,
 darem duplovanou
 žádat toho, kdo umí
 psát noty podle struny,
 ten pospíchá tak bídňě
 jak Francouz jda z Vídně.

Kritický poměr k jednomu ze skramnických učitelů došel u Vaváka výrazu již dříve v satirické skladbě *Škramnickej kantor došel* z roku 1791, kde popisuje, jak skramnický učitel inicioval uspořádání taneční zábavy („bálu“) ve Skramnici, pro svůj záměr získal šenkýřku („Šenkýřka ráda byla, / chutně ho pochválila, / že vynášel způsob zlosti, / jak mají omámit hosty.“), napsal vstupenky („místo učení svých dětí / psal jen samý biliety“), sezvali hosty a objednali muziku. Jeden „biliet“ poslali i skramnickému rychtáři („Jsouc tak vábeni světem, / s jedním tím bilietem / uctili pro vzhlednost tváře / i domácího rychtáře“), ale jeho reakce předznamenala další osudy podniku („natrhl ho [tj. „biliet“] do polou, poslal zpátkem autorovi, tomu panu kantorovi“). Na ples se dostavilo málo hostů („místo zvaných hostí třicet / sešlo se jich sotva deset“), takže šenkýřka nechtěla učiteli zaplatit sjednané peníze a také s najatými hudebníky se dostala do sporu o výši odměny. Vzniklé neshody vyvrcholily tím, že učitel byl potrestán vězením (patrně v obecní šatlavě: „Tak kantor koncepista / došel jest v cele místa“) a patrně musel opustit své učitelské místo („v držce málo a v kapse nic, / tak musel jít po bálu pryč“). Skladba budí dojem, že se opírá o reálnou událost, ale v *Pamětech* ani jinde o ní kupodivu nenalézáme žádné bližší vysvětlení, ba ani zmínku. V každém případě je však skladba dokladem Vavákovy značné rezervy vůči učiteli, který podlehl „vábení světa“.

Jméno učitele, s nímž se v souvislosti s Vavákem setkáváme v literatuře častěji, je jméno Jana Tadeáše Plačka (1768-1832), který jako učitel vystřídal několik působišť v okolí Sadské (Písty, Zvěřínek, Hradištko), uplatnil se jako příležitostný veršovec a dovedný opisovač a který jako jeden ze spolupůvodců tzv. *Sadské sbírky* z roku 1820 pronikl i do muzikologické literatury⁷⁰⁰. Krom jiného skládal historické písně, v nichž bývá shledáván vliv obdobných písní Vavákových.⁷⁰¹ Jeho „úprava“ Vavákovy písně o selském povstání roku 1775 si v literatuře vysloužila označení „plagiát“⁷⁰², ba „plagiát nejhrubšího zrna“⁷⁰³ (Plaček odstranil z písně akrostich, který signalizoval Vavákovu autorství, a nahradil ho novým akrostichem: „SLOŽIL JAN TADEUS PLAČEK, ROZENÝ ZE VSI PÍST, ŠKOLNÍ UČITEL V PÍSTECH, ZVĚŘÍNKU A V HRADIŠTI, A TU PŘESTAL UČITI.“) Dochovány jsou dva nevelké dopisy (oba veršované), které psal Plaček Vavákovi, oba z doby, kdy Plaček působil v Pístech; první je datován 21. dubna 1791 (40 sdruženě rýmovaných oktosylabů)⁷⁰⁴, druhý je datován 11. května

⁷⁰⁰ Srov. zvl. MARKL, J., Písně o nevolnickém povstání roku 1775, s. 80-81; MARKL, J., *Nejstarší sbírky českých lidových písní*, s. 152-158, 161-165; tam i odkazy na další literaturu.

⁷⁰¹ MARKL, J., Písně o nevolnickém povstání roku 1775, s. 83; MARKL, J., *Nejstarší sbírky českých lidových písní*, s. 152.

⁷⁰² MARKL, J., Písně o nevolnickém povstání roku 1775, s. 80.

⁷⁰³ MARKL, J., Písně o nevolnickém povstání roku 1775, s. 83.

⁷⁰⁴ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, Jan Plaček, 21. dubna 1791.

1795 a Plaček spolu s ním posílá Vavákovi jakési peníze, které mu dlužil (12 sdruženě rýmovaných oktosylabů)⁷⁰⁵. O Vavákových kontaktech s Plačkem je těžko říci něco určitého; zdá se však, že ne všechny doklady literární souvislosti mezi Vavákem a Plačkem je možno vykládat jako doklad osobních kontaktů, Plaček znal Vavákovy práce i z rukopisů, které mu poskytly „třetí osoby“, jak to dokládá zápis v Plačkově rukopisném sborníku chovaném v muzeu v Městci Králové, v němž je Vavákova píseň *Vnově udělaná hůl slepému a noha kulhavému* z roku 1776⁷⁰⁶ opsána s poznámkou „Píseň tato znoWa sLožená jest W DWaCátIho pátIho MarCí roku 1782 ve vsi Milčicích od Františka Jana Vaváka, toho času rychtářem, sedláka, a mně toho času do rukou dána od jemnost pána děkana a spolu faráře sadského Tomáše Čížka.“⁷⁰⁷ Plaček mj. v nějaké míře pracoval, patrně již po Vavákově smrti, s Vavákovým *Sborem písní*, jak dokládá ojedinělá rukopisná poznámka.⁷⁰⁸

Ojedinělé doklady svědčí o Vavákově kontaktu se skramnickým kantorem Janem Barochem (vypůjčil si od něho roku 1765 Šteyerův překlad Balbínovy *Diva Montis Sancti* vydaný roku 1666 pod názvem *Přepodivná Matka Svatohorská Maria*⁷⁰⁹), se skramnickým kantorem Františkem Barochem, patrně příbuzným předchozího, (v LA PNP je dochováno jeho svědectví v rozepři s milčickým sousedem Tomášem Stehlíkem, který „nepozdravil katolicky“, datované 9. července 1783; Baroch je tu označen jako „kantor, spolu učitel pravidelný školy škramnický“⁷¹⁰), sadským kantorem Frydrychem (v LA PNP je dochován koncept dopisu, který mu Vavák psal v Milčicích 14. listopadu 1788; koncept je nadepsán: „starýmu p. kantorovi v Sadský“⁷¹¹); roku 1800 v souvislosti s líčením návštěvy arcivévody Karla v Milčicích Vavák v *Pamětech* zmiňuje, že krátce před touto návštěvou předal tehdejšímu skramnickému učiteli „honorář“ od Baierwecka („... potom u kříže muzikální kůr na bubny a trouby slyšeti se dal pod správou pana Václava Kratochvíle, školmistra škramnického, začez jemu již dříve předtím, dne 5. listopadu, jevnostpán administrátor z Bajerveku skrze mě 3 zl. poslal...“⁷¹²). Vcelku z těchto údajů vyplývá, že venkovští učitelé nebyli Vavákovi neznámí, ale zároveň se ani nezdá, že by byli měli na něho zvláštní vliv nebo že by Vavák nějak zvláště vyhledával jejich společnost.

3.5 Písmáci (*Kořara, Melezínek, Bláha*)

Ještě méně než kontakty s venkovskými učiteli jsou doložitelné Vavákovy kontakty s „písmáky“, ať už jimi rozumíme obecně samouky věnující se četbě a opisování starších tištěných a rukopisných textů, popř. i spisování textů vlastních (písmák v širokém slova smyslu) nebo ve stopách názorů Luďka Šmída nekatolické hloubavce věnující se četbě Písma, popř. různých tištěných i rukopisných textů, zpravidla duchovních (písmák v úzkém, resp. „šmíдовském“ slova smyslu). Že byl Vavákovi cizí a vzdálený svět písmáků v tomto druhém, úzkém smyslu, je vcelku pochopitelné: nekatolicita se mu napořád spojovala s mravní zvráceností, zvláště s pýchou, jejímž důsledkem je neochota otevřít se argumentaci katolických apologetů, takže zájem o setkání s podobnými lidmi

⁷⁰⁵ LA PNP, fond Alois Jirásek, T 3 E/57, inv. č. 32 957.

⁷⁰⁶ Srov. *Sbor*, přidané listy Ir-IIIr za s. 64.

⁷⁰⁷ Rukopis přír. č. 3028/85, s. 266-267. Za sdělení děkuji Mgr. Aleně Fidlerové.

⁷⁰⁸ *Sbor*, s. 62.

⁷⁰⁹ Rukopis Muzea východních Čech v Hradci Králové, sign. 936/39, inv. č. 6294, s. IV-V. Srov. *Repertorium* I, 2, s. 496-497. Za upozornění děkuji Mgr. Aleně Fidlerové.

⁷¹⁰ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, František Baroch, 9. července 1783.

⁷¹¹ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, Frydrychovi, 14. listopadu 1788.

⁷¹² *Paměti* III, 3, 117.

byl u něho pramalý. Písmáci v širším slova smyslu by naopak mohli být Vavákovi blízcí, vždyť on sám byl prakticky jedním z nich, také jeho vzdělání bylo z velké části vzdělání zapáleného samouka.

Čteme-li životopis Vojtěcha Kořary (1742-1831) z Proseče u Havlíčkova Brodu (*Sprosté, avšak pravdivé povídačky, jež sepsal o životu svém Vojtěch Kořara v 89. roce věku svého*; sepsán roku 1831⁷¹³), přímo nás zaráží množství podobností s Vavákovými osudy: oba chodili do školy jen minimálně, oba se naučili číst doma v raném věku, oba pocházeli z katolického prostředí, oba byli ve své literární činnosti vedeni snahou hájit víru předků, oba hleděli s nedůvěrou na josefínské reformy církevního života, ale panovníka samého ctili a skládali na něho oslavné verše, o jejichž upřímnosti netřeba pochybovat; jsou tu i podobnosti spíše vnější – oba se stali rychtáři (Kořara později, až roku 1788), oba se podíleli na vyměřovacích pracích josefínského katastru, oba strávili svůj život převážně v rodné vesnici. Některé věty z Kořarova vlastního životopisu by byl býval mohl beze změny citovat Vavák: „Já musel místo školy – být pohunkem, pást voly. Citelné mi bývalo patření na učence s knihami se obírat a do nich nahlížet, že jsem také já nemohl vědět, co je v nich, a musel již umky oželet!“⁷¹⁴ Oba dokonce tiskli své práce u téhož tiskaře – Františka Korce v Kutné Hoře (pravda, Kořara v osmdesátých letech, jmenovitě 1784-1787⁷¹⁵, zatímco Vavák značně později, teprve po seznámení s Josefem Hořickým, takže první bezpečné datum je ve Vavákově případě až rok 1800⁷¹⁶). Přesto není nejmenšího dokladu o tom, že by vešli v jakýkoliv druh osobního kontaktu. Lze předpokládat, že Kořara svého slavnějšího vrstevníka znal přinejmenším z doslechu, ale ani o tom, pokud vím, není bezpečný doklad.

Není bez zajímavosti – a je to zároveň pěkný doklad blízkosti myšlenkových východisek obou „písmáků“, že oba, Kořara i Vavák, se cítili dotčeni nekatolickou, tehdy zřejmě dosti rozšířenou písní *Píseň o pravdě Kristové* a oba na ni, patrně nezávisle na sobě, složili „katolickou odpověď“: Vavák složil přímo palinodii, užívající nápěvu oponované písně a zčásti i podobných formulací⁷¹⁷, Kořara na svůj náklad roku 1784 otiskl *Píseň o pravdě Kristové a jeho jediné, svaté, všeobecné a pravé apoštolské církvi*, která rovněž užívá nápěvu nekatolické písně, ale co do textové složky je na ní slovně a formulačně nezávislá⁷¹⁸. Že obě písně vznikly nezávisle na sobě se zdá vyplývat i z časových údajů o době vzniku: zatímco méně známá skladba Vavákova, patrně jen rukopisně šířená (pokud ve své době vůbec opustila Vavákův milčický statek), vznikla podle Vavákova údaje v květnu 1782⁷¹⁹, záhy po otištění nekatolické předlohy (prý v dubnu 1782), píseň Kořarova, které se dostalo značného rozšíření a která byla několikrát přetiskována⁷²⁰, byla poprvé tištěna až roku 1784⁷²¹.

Jiný známější autor, který bývá řazen k „písmákům“ v širokém slova smyslu, Václav Melezínek (nar. 1743) ve svém osmaosmdesátiveršovém *Daru nového roku slovoutným, váženým panům vlastencům, jazyka českého milovníkům, panům Čechům výborným a vši pocty hodným*⁷²², tištěném na rok 1796, jmenuje kromě Dobrovského, Pelcla, Procházky, Krameria, Tomsy, Dlabáče, bratří Thámů, Rulíka, Pařízka, Strnada,

⁷¹³ Úryvky z něho otiskl ZÍBRT, Č., Básník samouk Vojtěch Kořara I. (1898), s. 405-407.

⁷¹⁴ ZÍBRT, Č., Básník samouk Vojtěch Kořara, 1898, s. 405.

⁷¹⁵ Srov. *Knihopis* 4356-4359.

⁷¹⁶ *Paměti* III, 3, 128. Srovnej *Knihopis* 16450.

⁷¹⁷ *Sbor*, s. 66-67.

⁷¹⁸ *Knihopis* 4359. Otiskl ji ZÍBRT, Č., Básník samouk Vojtěch Kořara, 1900, s. 342-344.

⁷¹⁹ *Sbor*, s. 67.

⁷²⁰ ZÍBRT, Č., Básník samouk Vojtěch Kořara, 1898, s. 406.

⁷²¹ ZÍBRT, Č., Básník samouk Vojtěch Kořara, 1898, s. 406; srov. *Knihopis* 4359.

⁷²² *Knihopis* 5498.

kanovníků Locatelliho a Svobody, Rokose, Vydry a jiných zasloužilých vlastenců také našeho Vaváka:

Ještě o jednom Čechu vím,
zřejmě tuto o něm povím:
jest náš Vavák poctivý muž,
mnoho chvály zasloužil juž,
když nám zvučí jako ptáček
tento učený sedláček
v vtipných verších pěkně česky,
jimi nás potěší všechny.

Vavákovi věnuje Melezínek osm veršů, zatímco Dobrovskému a Krameriovi věnoval po šesti verších a jinde do osmiverší směstnal třeba i sedm osob: Tomsu, Dlabace, oba Thámy – Václava i Karla Ignáce, Rulíka, Pařízka a Strnada. Bylo by možné to vykládat zvláštním zájmem o veršujícího sedláka, ale snad za tímto nepoměrem spíše stojí vědomí, že Vavákovo jméno, přestože již několikrát prošlo tiskem, není v okruhu předpokládaných čtenářů tak bezpečně známé a potřebuje více vysvětlení než jména pražských vlastenců, patrně pokládána za známější.

Jiný doklad o Melezínkově vztahu k Vavákovi (nebo naopak) však není znám. Vavák Melezínkův *Dar* ve svých *Pamětech* ani nezmiňuje a stejně tak nezmiňuje ani Melezínka. Zdá se že Melezínkovy verše jsou dokladem pouze Vavákovy známosti v pražském vlasteneckém prostředí, nikoli však nějakých konkrétních vztahů s jejich autorem.

Prakticky jediný „písmák“, u něhož lze alespoň poněkud doložit kontakty s Vavákem, je tak Josef Bláha, původem snad z Hlízova u Kutné Hory (nar. asi 1754), svou činností však spojený s Uhřetěvesí, kde patrně působil jako „ovčácký mistr“ (tak se podepisoval) a kde také roku 1831 zemřel.⁷²³ Vavák se o Bláhovi v *Pamětech* ani v jiných zápisech nezmiňuje, takže jediným svědectvím o jejich stycích jsou dva rukopisné sborníky, do nichž si Bláha opisoval rozmanité texty, většinou historické písně.

Jeden z těchto sborníků je uložen v petrohradské národní knihovně (kam se dostal s Jungmannovou pozůstalostí) a jeho popis podal Václav Flajšhans ve svém soupisu českých knih ve švédských a ruských knihovnách⁷²⁴; Flajšhans ho označuje jako „Bláhův zápisník“. Nevelký sborník psaný Bláhovou rukou obsahuje čtyři starší historické písně (o korunovaci Fridricha Falckého, o stavovském povstání, o popravě na Staroměstském náměstí roku 1621, o Albrechtovi z Valdštejna), které známe i z Vavákova zápisu ve *Sboru písní*⁷²⁵, dále opis Vavákovy posloupnosti pražských administrátorů konsistoře podobojí („Catalogus aneb Posloupnost všech administrátorů pra[ž]ských konsistoře dolejší pod obojí přijímajících“ z roku 1815) a konečně Bláhovu sbírku výpisků z Písmo a rozmanitých dalších pramenů (Vídenské noviny, Učitel lidu na rok 1787, Ziegler, Gallaš, Nejedlého překlad Florianova Numy Pompilia aj.) Při písni o korunovaci Fridricha Falckého opisovač (tedy patrně Bláha sám) uvádí, že ji „nalezl v archivě v Budějovicích a poslal Vavákovi“⁷²⁶. Při písni o Albrechtovi z Valdštejna, o níž

⁷²³ Srov. *Lexikon* 1, s. 244 (heslo Josef Bláha).

⁷²⁴ FLAJŠHANS, V., *Knihy české v knihovnách švédských a ruských*, s. 21-23.

⁷²⁵ *Sbor*, s. 83-85 („O příjezdu do Prahy téhož Fridricha [Falckého] a korunování na království české“), s. 99-109 („Píseň o rebelii, vojně a exekuci české.“), s. 175-179 („Žalostná poprava pánů českých v Praze na rynku staroměstském léta Páně MDCXXI, 21. června“), s. 181-188 („O životě a smrti knížete z Valdštejna“).

⁷²⁶ FLAJŠHANS, V., *Knihy české v knihovnách švédských a ruských*, s. 22.

souhlasně s Vavákem udává, že byla nalezena „v knihovně kláštera sedleckého L. P. 1786“⁷²⁷, poznamenává následující: „Sedleckého slavného kláštera biblioteka přišla v licitaci k prodání 1786; koupil ji do Kutný Hory pan Hořícký, zlatník, který byl mojí matky přítel“⁷²⁸; od něho sem pěkných spisů a knih odkoupil a také obdržel, jako i tyto spisy a zase s nimi zvláštnímu muži Janu Františkovi Vavákovi sloužil, který dle kronik opsál a vysvětlil, neb on vždy více historických knih užíval. Bláha.“⁷²⁹

Podobný jako předešlý, jen o něco chudší obsah má jiný sborník, chovaný v knihovně Národního muzea⁷³⁰; je v něm zapsána Vavákova posloupnost z roku 1815 a tři historické písně: o korunovaci Fridricha Falckého, o popravě na Staroměstském náměstí roku 1621, o Albrechtovi z Valdštejna. Při poslední z nich přičinil Bláha poznámku: „Tato historie jest nejprv v rytmech psána a snad i složena v Jičíně léta Páně 1638 a nalezena v knihárně kláštera sedleckého, léta 1786. NB. Pan N. Hořícký, zlatník a měšťan usedlý v Kutný Hoře, téhož 1786. odkoupil v licitaci celou bibliotéku, kterýžto pan Hořícký vzdálený přítel byl můj a dobrý známý, od kterého sem některé vzácné staré knihy odkoupil in folio a také rukopis od roku 1410, dvanáct synů patriarchy Jakoba kšaft, a tyto historie dostal k přepsání 1788.“⁷³¹ Zajímavá je také poznámka při písni o popravě na Staroměstském náměstí, kde opět zmiňuje Hoříckého: „Píseň ta v staře psána nalezená jest v jedné knize, ana byla koupená z knihárny kláštera sedleckého roku 1786 a odtud přepsaná na Horách Kutných roku 1787 skrz pana N. Hoříckého, zlatníka a měšťana, který celou bibliotéku kláštera sedlického odkoupil skrze licitaci 1786. Byl můj vzdálený mé matky přítel. Josef Bláha.“⁷³²

Z uvedených zmínek by bylo možno usuzovat na poměrně živé, a pro Vaváka dokonce přínosné vztahy. Zároveň je tu však několik podezřelých okolností. Především to, že Vavák se o Bláhovi nikde nezmiňuje. Snad by to bylo možno vysvětlit tím, že Vavákovi nepřipadal „ovčácký mistr“, uhříněveský samouk natolik atraktivní, aby mu stálo za to rozepisovat se o svých kontaktech s ním. Viděli jsme ostatně i v jiných případech, že i zápisy o osobách, jichž si bezpochyby vážil, bývají často neúplné a nahodilé a že nejedno setkání zaznamenal spíše pro jeho souvislost s jinou věcí či událostí než pro ně samé; Vavákovi jistě nešlo v *Pamětech* o to, aby podal úplný výčet svých kontaktů. Ale jsou tu i další podivné věci. Především údaj o nálezu písně o Fridrichově korunovaci „v archivě v Budějovicích“. Vavák má několik písní, u nichž udává původ z Českých Budějovic; ve *Sboru písní* jsou to jmenovitě písně Ktož sú boží bojovníci, o níž udává, že ji zná ze dvou pramenů, a to z Rulíkova otisku v jeho Učené Čechii a z jakéhosi rukopisu „z Českých Budějovic“⁷³³, píseň o bitvě u Ústí roku 1426 („tato pak zde přepsaná jest mně poslaná z Budějovic Českých“⁷³⁴), Lomnického píseň o smrti a pohřbu Petra Voka z Rožmberka („dostavši já tuto píseň z Českých Budějovic“⁷³⁵), téhož píseň Sedlské vítání složená k přivítání Fridricha Falckého v Praze roku 1619 („přepsaná v Českých Budějovicích léta Páně 1807 a nyní zde roku 1809“⁷³⁶) a píseň o bitvě na Bílé hoře („přepsaná v Budějovicích Českých léta 1807, dne 22. aug.“⁷³⁷). Ve *Sboru písní* je zapsána i zmíněná píseň o korunovaci Fridricha Falckého,

⁷²⁷ *Repertorium* I, 2, s. 483.

⁷²⁸ Tj. příbuzný.

⁷²⁹ FLAJŠHANS, V., *Knihy české v knihovnách švédských a ruských*, s. 22-23

⁷³⁰ Sign. I H3.

⁷³¹ KNM I H 3, fol. 58v. ZÍBRT, Č., *České písně o Valdštejnovi a Harantovi ze XVII. a XVIII. věku*, s. 3-4.

⁷³² KNM I H 3, fol. 54v. Srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vavák a jeho pojetí českých dějin*, s. 330.

⁷³³ *Sbor*, s. 58.

⁷³⁴ *Sbor*, s. 70.

⁷³⁵ *Sbor*, s. 74.

⁷³⁶ *Sbor*, s. 83.

⁷³⁷ *Sbor*, s. 98.

údajně nalezená Bláhou, byť bez poznámky o jejím původu – není nepravděpodobné, že ji spolu s písní Sedlské vítání obdržel rovněž z Budějovic, snad zároveň ještě s písní o bitvě na Bílé hoře. Co je však sotva uvěřitelné, je možnost, že by je byl dostal od uhříněveského pastýře. Ne že by nebylo možné, aby Bláha navštívil jihočeské biskupské sídlo, ale je stěží představitelné, že by byl měl čas (zvláště v létě – rukopis písně o bitvě na Bílé hoře je datován 22. srpna) studovat v tamním „archivu“, je otázka, zda by ho vůbec k listinám pustili (vzpomeňme jen, jak krátce kdysi nechali Vavák prohlížet rukopisy v kutnohorském městském archivu, ačkoli tam měl několikanásobnou protekci⁷³⁸). Možnost, že by jmenované písně mohl mít Vavák od Bláhy, se zdá tím méně pravděpodobná, že je tu jiná osoba, která mohla Vavákovi příslušné rukopisy zprostředkovat – jeho dlouholetý, vlasti a historických pamětihodností milovný kněz Josef Pingas, který jako kapitulní děkan jistě neměl potíže s přístupem do archivu biskupského, resp. konsistorního a případně i do městského archivu si mohl zjednat přístup snáze než ovčák z Uhříněvsi. Možnost, že písně jsou od Pingase podporuje poněkud i to, že Vavák ani v jednom případě budějovického odesilatele nejmenuje, snad proto, že nepředpokládá, že případný čtenář bude na pochybách o jeho identitě – takový předpoklad je však možný jen u Pingase, nikoli u Bláhy. Svůj význam má i to, že u jedné z písní Vavák výslovně uvádí, že byla „poslaná z Budějovic Českých“, nikoli tedy předaná osobně nebo poslaná odjinud. Je stěží uvěřitelné, zda by byl Bláha ze své „studijní cesty“ odesílal své přepisy ihned Vavákovi, spíše by počkal a předal by je Vavákovi osobně, nebo by je poslal po někom z Uhříněvsi, odkud je do Milčic nesrovnatelně blíže než z Budějovic. V souvislosti s údajným prostředkováním mezi Hořickým a Vavákem je zase překvapující, že se s Bláhovým jménem nesetkáváme nikde v Hořického a Vavákově korespondenci. Velmi podezřelá je také okolnost, že Bláha v citovaných záznamech opakovaně uvádí Hořického jako „pana N. Hořického“, zatímco jinde se Hořický uvádí vždy jako Josef.

To všechno vyvolává pochybnosti o správnosti Bláhových údajů. Bezpochyby svědčí jeho záznamy o tom, že mu Vavákovo jméno nebylo neznámo a že měl k dispozici některé jeho rukopisy. Ale jako svědectví o osobních kontaktech mezi Vavákem a Bláhou jsou problematické. Nelze totiž vyloučit (ani ovšem zatím bezpečně dokázat), že Bláha, ve snaze udělat se poněkud „zajímavějším“, naznačoval kontakty, které ve skutečnosti neexistovaly. To je možné tím spíše, že jeho zápisy (bohužel nedatované) vznikaly buď na samém konci Vavákova života, nebo spíše až po jeho smrti (posloupnost administrátorů dolní konsistoře z roku 1815 je jedna z posledních Vavákových prací, Vavák zemřel v listopadu 1816) a ovšem i po smrti Hořického (zemřel roku 1804), takže – je-li naše podezření oprávněné – nebylo již třeba obávat se trapného prozrazení. Je-li tomu tak a jsou-li Bláhovy poznámky skutečně jen výrazem jeho přání, nikoli skutečnosti, pak se všechny myšlenky na Vavákovy kontakty s „písmáky“ propadají úplně do kategorie nedoložitelných (a patrně nepravdivých) dohadů.

3.6 Pražští přátelé a příznivci

K oblíbeným položkám Vavákových životopisů patří výčty pražských i mimopražských učenců a publicistů, s nimiž Vavák přišel do kontaktu; nemůžeme se tedy tuto kapitolu opominout ani my, i když pravděpodobně tyto styky působily na Vaváka – zvláště ve srovnání s četbou a bezpochyby i ve srovnání se značně intenzivnějšími styky s trvalými známými typu Hořického nebo Pingase – patrně méně než publicisticky

---

⁷³⁸ *Paměti* III, 3, 105.

zaměření životopisci, zvláště v devatenáctém a v prvních desetiletích dvacátého století, předpokládali. Z kontaktů s pražskými „vlastenci“ byl, jak se to jeví z dokladů ve Vavákově pozůstalosti, nejintenzivnější styk s Janem Rulíkem, o němž jsme pojednali výše. Kromě Rulíka se Vavák osobně setkal s Václavem Matějem Krameriem, Stanislavem Vydrou, Bohumírem Janem Dlabáčem, Karlem Rafaelem Ungarem, Alešem Pařízkem a mladým Václavem Hankou (s některými z nich opakovaně); korespondenčně vešel ve styk s Dobrovským a Františkem Faustinem Procházkou. Z mimopražských se mezi Vavákovými korespondenty objevují Tomáš Fryčaj, František Ladislav Hek, Jakub Jan Ryba, Bernard Antonín Veršauser. Z osobního setkání znal také plzeňského a později pražského profesora Františka Xavera Němečka. Podívejme se na některé z těchto kontaktů podrobněji.

3.6.1 VÁCLAV MATĚJ KRAMERIUS

Obecně se předpokládá, že s Krameriem udržoval Vavák hojné styky, jsa častým, ne-li pravidelným hostem v České expedici. („U Krameria ... byl jako doma,“ formuluje to lapidárně Prokeš⁷³⁹.) Ve skutečnosti ale, jak ukážeme, je poměrně obtížné tento předpoklad bezpečně doložit.

První příležitost, při níž mohlo dojít k setkání Vaváka s Krameriem, bylo začátkem roku 1787 vydání Vavákova Upřímného veřejného vděku, určeného Františku Faustinu Procházce za jeho tehdy vycházející edice starších autorů. Vavák tehdy nechal svůj text tisknout u pražského tiskaře Františka Průši, jehož tiskárna sídlila v Karolinu – podle údaje v *Pamětech* se tak stalo 3. ledna⁷⁴⁰. O nedlouho později – 20. ledna – se první část Vavákova textu objevila ve 3. čísle schönfeldských novin, redigovaných už tehdy Krameriem, a zbytek Upřímného veřejného vděku vyšel ve dvou pokračováních v číslech 4. a 5. ve dnech 27. ledna a 3. února. Je zajímavé, že Vavák se na uvedeném místě *Paměti* mluví jen o tisku u Průši, ale nezmiňuje se, ani později, o otisku v novinách. Snad k němu tedy došlo bez jeho účasti a patrně i bez jeho vědomí (a souhlasu), což by bylo sotva možné, kdyby se byli s Krameriem znali a dokonce byli v přátelských stycích.

O rok později, 20. dubna 1788, psal Vavák dopis Schönfeldovi⁷⁴¹, v němž se jednak rozepsal o tom, jak propagoval schönfeldské noviny na setkání rychtářů v Poděbradech, jednak spolu s ním poslal obnos ve výši jeden a půl zlatého a žádal o jeho přijetí jako předplatného na schönfeldské noviny, „jenž až posud dlužené toliko noviny jsem čítal“. Je pravděpodobné, že se tento list dostal do rukou Krameriovy, a lze předpokládat, že Kramerius na něj také nějakou stručnou odpověď reagoval, ale nic bližšího nevíme, žádná odpověď ani Krameriova, ani nikoho dalšího ze schönfeldské tiskárny se nedochovala.

Po dalších dvou letech, 20. dubna 1790, píše Vavák opět do Prahy, tentokrát již přímo Krameriovi, který se mezitím (roku 1789) od Schönfelda osamostatnil a začal vydávat vlastní Kramériusovy král. pražské poštovské noviny. List je formulován značně všeobecně, takže z něho nelze vyčíst žádnou zvláštní důvěrnost vůči Krameriovi, a navíc se obrací nejen ke Krameriovi samému („Nejmilejší pane vlastenče, upřímný Čecho-rode, zemo-vlastní řečo-vode“), ale oslovení zároveň obecně zahrnuje i „všechny jiné bratry Čechy upřímné, o zachování a rozmnožení milého jazyka našeho věrně a laskavě se starající“ a také v celém textu dopisu je adresátovi, resp. adresátům prisouzen plurál

⁷³⁹ PROKEŠ, L., Frant. Jan Vavák, s. 72. Ne nepodobně, ale přece jen opatrněji PEKAŘ, J., *Paměti Františka Jana Vaváka*, s. 277: „... tento znatel a milovník literatury, jenž byl dobrým známým v pražských knihkupectvích...“.

⁷⁴⁰ *Paměti* II, 2, 1.

⁷⁴¹ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslana, Janu Ferdinandu Schönfeldovi, 20. dubna 1788.

(v závěru jsou ještě osloveni „bratři moji“). List spolu se dvěma příležitostnými básněmi, které v něm Vavák Krameriovy poslal, byly v novinách otištěny nedlouho poté, 8. května 1790.

Koncem roku 1791 jsou jisté kontakty mezi Vavákem a Krameriem doloženy dopisem, který Vavákovi poslal dobrušský Hek: z dopisu však není zřejmé, zda mezi nimi byl styk osobní, nebo písemný a nic nás nenutí předpokládat, že by byl příliš častý nebo příliš důvěrný.

O dva roky později si Vavák poznamenal knihy, celkem tři, které ho zaujaly v nabídce České expedice a patrně ji jako objednávku spolu s předplatným jeden a půl zlatého na druhou polovinu roku 1792 zaslal do Prahy Krameriovi.

Teprve však až k roku 1797 nacházíme v *Pamětech* bezpečnou zprávu o Vavákově návštěvě v České expedici: „Dne 6. října byvši já v Praze, tam náhodou u p. Krameriusa sešel sem se se panem Janem Rulíkem, pražským měšťanem, jenž jest náš výborný český vlastenec a letopisák a vydal nám tohoto roku znamenitou knížku Kalendář historický od r. 1780 do r. 1796 ty nejznamenitější paměti, v který den se co v zemi stalo v sobě obsahující.“⁷⁴²

To je však zároveň i zpráva poslední. Další záznam týkající se Krameria najedeme v *Pamětech* až roku 1808 v souvislosti s Krameriovým úmrtím: „Dne 22. března, v úterý po neděli Kejchavné, umřel v Praze v domě svém Václav Kramerius, rodič klatovský, impresor, vydavatel kněh a novin českých po celých 20 let. Byl Čech výborný a mezi těmi, jenž nyní řeč naši českou rozmnožují jako první a jiných vzbuzovatel. Věku svého měl 53 léta. Můj dobrý známý.“⁷⁴³

Krom toho k dokladům o Vavákových kontaktech s Krameriem lze s jistotou opatrností řadit tisk Vavákovy korunovační básně *Vlastenecké vzbuzování* z roku 1791 a občasné zmínky o Vavákovy v Krameriových novinách, zvláště recenzi na jeho *Tmu ve dne jako v noci*, otištěnou v novinách 23. dubna 1796⁷⁴⁴.

Není bez zajímavosti, že vztah ke Krameriovi, který v posledně citovaném zápisu z jara 1808, vyznívá veskrze kladně („Čech výborný“, „můj dobrý známý“), měl svoji „prehistorii“, v níž Vavák, nepříliš dlouho před jejich vzájemným seznámením, smýšlel o Krameriovi, tehdy pro něho jen „jistém katolíkoví“ a neznámém faktorovi „u pana Šenfelda“, značně odlišně, jak dokládá zápis v *Pamětech* z konce roku 1785 nebo počátku roku následujícího:

„Neméně i katolík jakýsi, který Václav Kramerius se podpisuje a u pana Šenfelda, kněhohotičky v Jezuvitské ulici v Praze faktorem jest, vzal sobě do práce postilu jakousi německou, schválně pro potupu a katolického kněžstva vydanou, přečtešiti a její první díl, na advent Páně znějící, vydati.“⁷⁴⁵ Kupují ji chutně nekatolíci, velmi se s ní těšíce, proto jen, že plna jest těžkých utrhaní a pomluv duchovenstva katolického.

Ale sud' každý moudrý, zdaliž Písmo svaté, epištoly a evangelia, mají se na takový utrhačný způsob vykládati, a kdo tu postilu přečte, zdaliž srdce své k Bohu rozhorlené, od hříchu odvrácené, čili ošálené, k posměchu, k utrhaní cti bližního a k zlosti nachýlené a tak právě v čas adventní k příští syna Božího připravené míti bude aneb míti může? ...“

⁷⁴² *Paměti* III, 2, 89.

⁷⁴³ *Paměti* V, 96-98.

⁷⁴⁴ *Kramériusovy císařské královské vlastenské noviny*. 1796, roč. 8, č. 17, s. 147-8, 23. dubna 1796.

⁷⁴⁵ Jde o postilu Josefa Valentina Eybela, jejíž první díl vyšel v Krameriově překladu v roce 1785 pod titulem *Křesťanská katolická užitečná domovní postila. Na celoroční nedělní y sváteční epištoly a evangelia, proti všemu nedělnímu i svátečnímu zlému užívání spořádaná, všem po opravdové pobožnosti, pravých službách Božích, a čistém náboženství toužícím dušem k naučení, potěšení a prospěchu; jakož také všem farářům a duchovním pastýřům, ano i mnohému biskupu k napomožení*. Další díly tiskem nevyšly a patrně ani nebyly přeloženy.

Podobné napětí mezi stanoviskem Vavákovým a Krameriovým lze pozorovat ještě o něco dříve, roku 1782, ve vztahu k tzv. „Příkově knížce“, komentáři nekatolika „Bohuslava Příka“ k proslulému oběžnímu listu královéhradeckého biskupa Jana Leopolda Haye ve věci tolerančního patentu. Zatímco Kramerius – podle shodného mínění Jungmannova a Douchova⁷⁴⁶ – tento „Příkuv“ spisek přeložil do češtiny a anonymně vydal v uvedeném roce 1782 u Antonína Hladkého v pražském Karolinu, Vavák vložil téhož roku do svých *Pamětí* rozsáhlou polemiku s „Příkovou knížkou“⁷⁴⁷ – „té knížce se lehoučce může odepřítí a faleš v ní poznati“⁷⁴⁸.

Co lze tedy souhrnně říci o vztazích mezi Vavákem a Krameriem? Jejich kontakty se patrně omezovaly na setkání v České expedici – písemný styk mezi nimi byl zřejmě zcela výjimečný. Pokud jde o frekvenci těchto setkání, nemáme se prakticky oč opřít. Setkání jistě bylo více než ono jediné zaznamenané v *Pamětech* – Vavák pochopitelně nezaznamenával v *Pamětech* všechno, jak jsme to již viděli např. v případě setkání s Rulíkem, ale kolik jich bylo, těžko říci. Stěží však lze myslím předpokládat, že by se byl Vavák v České expedici zastavoval při každé návštěvě Prahy.⁷⁴⁹ Pokud jde o předmět jejich hovoru, jsme opět odkázáni na zcela nejisté dohady. Lze ale myslím pokládat za pravděpodobné, že opatrný sedlák a zdvořilý nakladatel se ve svých případných rozhovorech drželi spíše toho, co je spojovalo (v širokém slova smyslu „věci vlastenecké“), a že na rozdíly v jejich poměru k náboženským a společenským otázkám patrně vůbec nepřicházela řeč.

3.6.2 FRANTIŠEK FAUSTIN PROCHÁZKA

Další z „pražských vlastenců“, jehož jméno bývá v souvislosti s Vavákovým působením častěji připomínáno, je literární historik a editor starších českých památek František Faustin Procházka. Ten mohl být Vavákovi tím bližší, že jako kněz a řeholník mohl lépe zapadat do jeho „barokních“ představ o světě a kultuře. Tím překvapivěji možná vyzní skutečnost, že zatímco u předchozího „pražského vlastence“, Krameria lze styky s Vavákem obtížně prokázat, ale lze je aspoň se značnou pravděpodobností předpokládat, v případě Procházkově lze naopak snadno doložit, že osobní styky mezi ním a Vavákem byly zcela nepatrné.

První zmínka o Procházce je v *Pamětech* učiněna k roku 1786, kdy Procházka zahájil reedice starších, převážně humanistických česky psaných památek. V zápisech o květnu toho roku Vavák píše:

„Tohoto měsíce staré matky české jeden syn se vydařil, jménem František Faustin Procházka, který kroniku českou od Dalimila Mezeříčského hned za krále Jana staročeským zvukem psanou do tisku položil, tolikéž pro nedbalé a necvičné čtenáře některá v staře užívaná slova na nynější způsob přezvučil, což kdyby byl neučinil, mnohý ten lenoch nynější nevěděl by, co čte.“⁷⁵⁰

Příznačně však dodává: „V tom však vydavatele nechválím, že sám od sebe onen div svatého Vojtěcha v Římě a v Libici v jednu chvíli jsoucího za povídačku staví, an nám to obrazy až na 500 let staré tvrdí. Zdaliž by naši předkové věc nikdy nestalou malovati a lidi šáliti chtěli? Obraz takový v kostele lhotském u Sadské, ježto i husiti

⁷⁴⁶ Srov. *Knihopis* 14651. Bezpochyby Kramerius přeložil oběžní list Hayův, srov. *Knihopis* 2919 (na tit. listu: „Z němčiny přeložený od Václava Matěje Krameriusa.“).

⁷⁴⁷ *Paměti* I, 2, 88-106.

⁷⁴⁸ *Paměti* I, 2, 89.

⁷⁴⁹ Srov. ČEČETKA, F. J., Sedlák Franěk Jan Vavák, s. 4: „Nebylo jediné cesty do Prahy, a jezdil tam Vavák na trhy skoro týdně, aby se nezastavil alespoň na chvíli v Dominikánské ulici v České expedici „U tří stříbrných růží“ a nenavštívil „pana Krameria.“ ... A pan Kramerius povzbuzoval, radil.“

⁷⁵⁰ *Paměti* II, 1, 102.

vystáli, nedávno byl.⁷⁵¹ Podobně jako Krameriovi nedlouho předtím vytýkal překlad nekatolické postily, tak nyní vytýká Procházkovi, že zpochybňuje známé a u barokních autorů oblíbené podání o zázraku bilokace sv. Vojtěcha.⁷⁵²

O několik měsíců později, v prosinci 1786, píše Vavák svůj nadšený *Upřímný veřejný vděk věrnému a upřímnému Čechovi, Františku Faustýnu Procházkovi, v Kristu Pánu a v mateřském jazyku milému bratru, u vydávání českých knih laskavě pracujícímu*⁷⁵³, v němž po této kritičnosti není ani stopy. Vavák nechal v lednu následujícího roku tuto práci vytisknout v pražském Karolinu u Františka Průši, a jak již bylo řečeno, na přelomu ledna a února byla na tři pokračování přetištěna v Schönfeldských c. k. pražských novinách. Zda Vavák některý z tištěných exemplářů Procházkovi poslal, nebo zda se Procházka o „Upřímném veřejném vděku“ dověděl jinak (např. z novin), nevíme. Podle pozdějšího Vavákova svědectví (z roku 1807⁷⁵⁴) poslal Procházka Vavákovi do Milčic jakési psaní, nejpravděpodobněji právě roku 1787 jako poděkování za Vavákův vděk. Dopis ani případná Vavákova odpověď na něj se ve Vavákově (ani Procházkově) pozůstalosti nedochovaly ani jinde o nich není zmínky, ba není vyloučeno, že na něj Vavák neodpověděl.

Zmínili jsme už Vavákův záznam v *Pamětech* z roku 1807. Pro každého, kdo by chtěl ve Vavákovi vidět zaujatého ctitele a oddaného příznivce našich buditelů (a staral se poněkud o doklady takového pojmání), by musel být udiven, že jde v *Pamětech* první zmínku o Procházkovi od roku 1787. Dvacet let mezi těmito daty je přikryto mlčením. Ještě překvapivější by však muselo být, že Vavák se s Procházkou – jak vyplývá z tohoto záznamu – přinejmenším do roku 1807 nikdy osobně nesetkali, a to přesto, že Procházka Vaváka k sobě zval (snad i opakovaně):

„Dne 11. prosince, v pátek po 2. neděli adventní, velebný a vysoce učený kněz, pan František Faustýn Procházka, nejprv bejvalý řeholník paulán, nyní na vysokých školách mistr, akademická rada a kněz prohlídač neb Büchercensor, učiněn jest od Jeho cís. a král. milosti bibliotekářem v hlavní cís. knihárně u sv. Klimenta. Ten pán když začal roku 1785 staré české knihy na prenumeraci vnově vydávati, učinil jsem mu za to dík a dal sem tlačit in quarto na 2 listech. Jednou mně psal a kolikráte zkázal, abych ho navštívil, ale když jsem v Praze, majíce vždy jiných řízení dosti, nikdy sem toho neučinil. Snad nyní, pokudž Pán Bůh dá, se to někdy stane, jen proto, abych tam v knihárně mohl to, co Jan Hus svou vlastní rukou psal, přepsati.“⁷⁵⁵

Vzhledem k tomu, že Procházka zemřel o dva roky později (2. prosince 1809) a že i po tyto dva roky Vavák v *Pamětech* o Procházkovi mlčí, zdá se ne nemožné, že se tyto dva muži zaživa vůbec nesetkali a že Procházka zůstal Vavákovi znám jen podle jména a jako původce předmluv několika knih, které četl nebo o kterých slyšel. Pokud jde o

⁷⁵¹ *Paměti* II, 1, 102.

⁷⁵² Není bez zajímavosti, že o čtvrtstoletí dříve se nad obdobnou skepsí, kterou nad Dalimilovými verši o této události vyjádřil Procházkův předchůdce utrakvista Ješín ve svém vydání Dalimila z roku 1620, pozastavil také Gelasius Dobner v prvním svazku kritického komentáře k Hájkově kronice (1761). Dobner zde tuto pochybnost jen konstatuje, svůj úsudek o věci nepronáší, pouze – zjevně však na Ješínovu obranu – dodává, že týž zázrak napadají také „otcové bollandisté“, prohlašující ho „pro mlčení všech starých autorů“ za „nejistý“: „...sed haec ... editio prope manuscriptis rarior est, causamque pessumdatae suspicor, quod author in praefatione scabrose quaequam in cultum Sanctorum effutiat & bilocationem illam s. Adalberti Romae coram Pontifice Missam dicentis, & simul Libitii in Bohemia fratrum funeri assistentis controverterit negaveritque, quam quidem Patres Bollandistae in vita s. Adalberti etiam impugnant, obque veterum omnium silentium incertam praedicant.“ (DOBNER, Job Felix: *Wenceslai Hagek a Liboczan, Annales Bohemorum*, s. 179) Dobnerova slova v každém případě vyznívají vůči pochybovačům mnohem vstřícněji a vůči středověké (a barokní) tradici mnohem opatrněji než pozdější vyjádření Vavákovo.

⁷⁵³ *Paměti* II, 2, 1-3.

⁷⁵⁴ *Paměti* V, 62. Srov. citaci níže.

⁷⁵⁵ *Paměti* V, 61-62.

Vavákovo vysvětlení („majíce vždy jiných řízení dosti, nikdy sem toho neučinil“), není třeba je podceňovat – Vavák měl v Praze jistě nejméně neodkladný úkol „hospodářské povahy“, jindy zase dal před návštěvou vysokoškolského učitele přednost „duchovnímu programu“ (např. roku 1800 jeho soukromá „svatoprokopská pouť“⁷⁵⁶) a není v této souvislosti bez zajímavosti, že ani o návštěvě u starého a věrného příznivce Baierwecka není pro dobu jeho pobytu v Praze (od roku 1797) žádný doklad. Avšak nelze je ani přeceňovat – k návštěvám u Rulíka nebo u Krameria – dokázal čas vyšetřit, u Rulíka i opakovaně. Pokud jde o Vavákem zmiňovaný rukopis, jde o Husův zápis v děkanské knize filosofické fakulty, v *Pamětech* několikrát zmiňovaný⁷⁵⁷; Vavákova formulace („jen proto ...“) svádí k interpretaci, že by byl do Klementina šel jen kvůli tomuto rukopisu (tedy naprosto nikoli kvůli osobě knihovníka), ale snad není míněna tak výlučně, jak se to jeví, snad je míněna spíše ve smyslu „už jen proto“. Není mi třeba pracně dokládat, že Vavákův zájem o Husův autograf, je čistě „historický“, je to zájem o známou postavu z minulosti, a ani v nejmenším není ústupkem z celkově negativního hodnocení Husova působení.⁷⁵⁸

3.6.3 JOSEF DOBROVSKÝ

Další jméno, které zpravidla nechybí ve výčtech obrozenských učenců, s nimiž Vavák vešel ve styk, je jméno Josefa Dobrovského.⁷⁵⁹ Podobně jako v Procházkově případě jde o styky velmi omezené; osobně se Vavák s Dobrovským, podobně jako s Procházkou, patrně nikdy nesetkal. Jistý Dobrovského zájem o Vaváka a jeho literární činnost, který z dochovaných dokladů vysvítá, je však zajímavým svědectvím o úloze, která Vavákovi náleží mezi veršovci své doby, zvláště devadesátých let 18. století, úloze, která ho sice neřadila mezi nejskvělejší hvězdy (thámovsko-)puchmajerovského nebe, ale která mu přece zajišťovala čestné místo respektovaného ochotníka.

Kdy se k Dobrovskému poprvé doneslo Vavákovo jméno, nevíme. Snadno to mohlo být v souvislosti s publikací *Upřímného veřejného vděku* (F. F. Procházkově) v roce 1787, protože tehdy vůbec poprvé vstoupilo Vavákovo jméno do širší veřejnosti a poprvé se dostalo do povědomí pražských vlasteneckých kruhů; žádný doklad tehdejšího Dobrovského zájmu o Vaváka však nemáme.

O čtyři roky později zahrnul Dobrovský zmínku o Vavákovi do své proslulé řeči *O oddanosti a náklonnosti slovanských národů k arcidomu rakouskému* (*Über die Ergebenheit und Anhänglichkeit der Slawischen Völker an das Erzhaus Österreich*), přednesenou 25. září 1791 na slavnostním zasedání české společnosti nauk v přítomnosti císaře Leopolda II., nedlouho po jeho pražské korunovaci (6. září 1791). Krameriovy noviny podaly o Dobrovského vystoupení zprávu slovy: „Pan Dobrovský, někdejší rektor císař. král. seminariu v Holomouci, četl dobře vypracovaný spis, v kterémž přednesl, jak se někdy slovanský národ domu rakouského přidržel a jak tento arciknížecí dům pomocí téhož národu vzhůry vzešel; při této příležitosti jeho císařské král. Milosti nejponíženěji předložil všecky v českém jazyku sepsané spisy, kteréž nyní Čechové při slavném korunování na světlo vydali, a jeho Milost císař co nejmilostivěji se poděkoval na důkaz všem Čechům, že našeho mateřského českého jazyka nejmilostivějším jest přítelem.“⁷⁶⁰ Mezi „spisy“, předloženými císaři Leopoldovi, bylo i Vavákovo *Vlastenecké vzbuzování*,

⁷⁵⁶ Viz výše, oddíl 3.3.2.

⁷⁵⁷ *Paměti* IV, 13; V, 39–40.

⁷⁵⁸ Srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vavák a jeho pojetí českých dějin, s. 357–360.

⁷⁵⁹ Srov. např. ČEČETKA, F. J., Sedlák Franěk Jan Vavák, s. 47, PROKEŠ, L., Frant. Jan Vavák, s. 73, s. 295, JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vavák a jeho pojetí českých dějin, s. 325, PEKAŘ, J., *Paměti Františka Jana Vaváka*.

⁷⁶⁰ *Kramériusovy císařské královské vlastenské noviny*. 1791, roč. 3, č. 40, s. 319, 1. října 1791.

sepsané přímo pro Leopoldovu korunovaci, a patrně i Vavákovy další skladby *Pohnutka aneb Vzbuzení a Selská žádost Leopoldovi*.⁷⁶¹

Výslovná zmínka o Vavákovi však před panovníkem podle všeho nezazněla. Dobrovský totiž, jak známo, nečetl před panovníkem řeč celou, ale – zřejmě na přání nejvyššího purkrabí hraběte z Rottenhanu, který seškrtnal už i dřívější verzi Dobrovského řeči⁷⁶² – vypustil závěrečnou pasáž, v níž žádal císaře, aby „Vaše cí. Milost národ český také ... při jeho mateřském jazyku před neslušným nakládáním a nerozváživým nucením nejmilostivěji chrániti ráčila“.⁷⁶³ Tento „dodatek“ byl – bez Dobrovského vědomí a proti jeho vůli⁷⁶⁴ – otištěn v tištěné verzi řeči⁷⁶⁵ a přešel i do Thámova překladu, uveřejněného v Krameriových novinách⁷⁶⁶. Právě tento „dodatek“ začíná odkazem na Vavákovo *Vlastenecké vzbuzování* a obrazem lva vrhajícího se panovníkovi k nohám, převzatým z Vavákovy skladby, je motivován přechod ke zmíněné žádosti. V Thámově překladu zní uvedené místo následovně: „V jednom kusu od sedláka a rychtáře Vaváka v Milčicích na král. komorním panství poděbradském – ať to Vaše cí. Milost nepřijme nemilostivě, že při tom prodlévám – na českého lva, an se k nohám Vaší cí. Milosti uvrhuje, to se vzkládá, aby Vaší cí. Milosti stížnost českého lidu, totiž, že se v své mateřské řeči neslyší, předložil. To mne popouzí jménem mnoha set tisíců k té nejponíženější prosbě...“⁷⁶⁷ Není bez zajímavosti, že v německém originále uvádí Dobrovský jako Vavákovo působiště „Kammeralherrschaft Pardubitz“, což se zdá nasvědčovat, že bližšího povědomí tehdy o Vavákovi neměl.

O rok později (1792) vyšly Dobrovského *Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur*, v nichž o Vavákovi není nejmenší zmínky, stejně jako ve druhém vydání z roku 1818. Dobrovskému ovšem nešlo o úplné zmapování soudobých literárních snah, takže Vavákova nepřítomnost není příliš překvapivá; do Dobrovského přehledu se ostatně nedostala ani známější (a „zářnější“) jména než jméno Vavákovo.

Zajímavá však je Vavákova úloha v Dobrovského práci *Böhmische Prosodie* z roku 1795. Hned v první větě se objeví Vavákovo jméno, příznačně vedle jména Lomnického, užitě jako periodizační pomůcka: „Wenn man böhmische Verse, von Lomnický anzufangen bis zum Dorfrichter Vavák herab, nach der allgemein gewöhnlichen und allein richtigen Aussprache laut liest oder vorlesen hört, so kann man sich in das Silbenmaß der meisten gar nicht finden.“⁷⁶⁸ Vavák zde tedy uzavírá jistou periodu v dějinách českého verše, dostává se mu jistého vyznamenání tím, že je vybrán jako jedno zástupné jméno za všechny soudobé veršovce užívající dosud sylabického verše, na druhé straně je však toto „vyznamenání“ relativizováno tím, že je to perioda

⁷⁶¹ Přítomnost první skladby mezi „spisy“ se zdá být doložena Dobrovského odkazem (viz dále), zbylé dvě uvádí sám Vavák ve *Sboru* (p. 258), přítom také uvádí, že všechny tři skladby prý byly císaři Leopoldovi čteny a přeloženy (Snad Pelclem? Nebo se Vavák mýlí?): „Ty zde položené tři veršovní skládky byly všechny v Karolíně před Leopoldem králem čtené a jemu vykládané, potom jak v novinách, tak i na obzvláštních listech vytištěné a po vši zemi, též v Moravě, Slezku a Slovánsku roznešené roku 1791 a 1792.“

⁷⁶² KLEINSCHNITZOVÁ, F., Josefa Dobrovského řeč „Über die Ergebenheit und Anhänglichkeit der Slawischen Völker an das Erzhaus Östreich“ z r. 1791, s. 103.

⁷⁶³ *Kramériusovy císařské královské vlastenské noviny*. 1792, roč. 4, č. 1, s. 11, 7. ledna 1792. (Překlad K. I. Tháma.)

⁷⁶⁴ KLEINSCHNITZOVÁ, F., Josefa Dobrovského řeč „Über die Ergebenheit und Anhänglichkeit der Slawischen Völker an das Erzhaus Östreich“ z r. 1791, s. 101-104.

⁷⁶⁵ *Ueber die Ergebenheit und Anhänglichkeit der Slawischen Völker an das Erzhaus Oestreich. Vorgelesen im Saale der k. Böhm. Gesellschaft der Wissenschaften in Gegenwart Sr. Maj. des Kais. Leopold des II.* Vytiskována byla v Praze u Františka Jeřábka roku 1791. *Knihopis* tento tisk neuvádí.

⁷⁶⁶ *Kramériusovy císařské královské vlastenské noviny*. 1792, roč. 4, č. 1, s. 8-12, 7. ledna 1792.

⁷⁶⁷ *Kramériusovy císařské královské vlastenské noviny*. 1792, roč. 4, č. 1, s. 11, 7. ledna 1792. (Překlad K. I. Tháma.)

⁷⁶⁸ DOBROVSKÝ, J., *Literární a prozodická bohemika*, s. 75.

„bloudící“, z níž hodlá Dobrovský české veršovce vyvést a zachránit. Vavákův „omyl“ není jen Vavákův, je to omyl celé oné periody (která by zcela snadno mohla začínat dávno před Lomnickým, jen tu Dobrovskému chybělo před Lomnickým nějaké „slavné jméno“) a Vavák ho sdílí jak se slavným korunovaným veršovcem Lomnickým, tak s desítkami dalších, dřívějších i pozdějších autorů, takže míra jeho „osobního zavinění“ je vcelku nepatrná. V závěru práce pak Dobrovský dva úryvky z Vavákových tištěných veršovaných prací: jednu sloku z Vavákovy skladby ke korunovací císaře Františka II. na českého krále jako příklad užití „monometru“ v českém verši („diese Tändelei, Monometer zu reimen, ist eben nicht neu,“ říká v úvodu k následující ukázce „monometru“ z roku 1687, a třetí ukázka – z roku 1715 – je uvedena dokonce jako „noch kindischer“)⁷⁶⁹ a jednu sloku Vavákova *Krátkého pozorování zlostiné a nepravé války národu francouzského*, tehdy čerstvé novinky publikované roku 1794, jehož verš interpretuje jako „trochäische Archilochus“, resp. „Tetrameter katalektus“ (vědomí značné „nepravidelnosti“ těchto veršů z hlediska „syllabotónické normy“ nalézá výraz v Dobrovského slovech „muß“ – rozumí se „dieses Lied“ – „gelesen werden“, která uvádějí Dobrovským předpokládané metrické schéma skladby)⁷⁷⁰. Způsob, jakým Dobrovský Vaváka v této práci cituje a jak tyto citáty uvádí, je nadměrně výmluvný. Ponechme stranou úvahy o tom, do jaké míry je Dobrovský v právu, když práce Vavákovy (a podobně Lomnického a jiných) poměřuje syllabotónickou normou nebo když o písni říká, že „muß gelesen werden“ (cožpak se píseň nezpívá?), a všimněme si spíše poměru, který k Vavákovým skladbám zaujímá. Zdá se mi, že Dobrovského postoj lze vhodně označit jako „rytířský“ (nebo tvrději řečeno „shovívavý“): autor nás neponechává na pochybách, že ideál, v jehož jménu vystupuje, se tyčí vysoko nad veršíky neumělého sedláčka z císař. král. komorního panství poděbradského a že by o nich – ve jménu tohoto ideálu – mohl snadno prohlásit cosi zdrcujícího (např. že jeho „monometry“ jsou „kindische“, jako to řekl o těch následujících, nebo že jeho „tetrametry“ jsou přinejmenším „unrichtig skandiert“, jako to říká o něco výše o verších „pana Knoblocha“⁷⁷¹) – ale z jakéhosi důvodu (který ovšem nevysvětluje) to neudělá. Že to nemálo kontrastuje se způsobem, jakým jedná o většině dalších autorů, které zde (ale ovšem i jinde) cituje, není myslím třeba dokazovat. Důvod této sympatie není zřejmý – snad je to soucit vůči zřetelně slabšímu soupeři? – ale sám fakt sympatie a jistého „nadržování“ je myslím nesporný.

Jistým vyvrcholením Dobrovského zájmu o Vaváka je jeho návštěva v Milčicích, uskutečněná v létě roku 1797, kdy Dobrovský pobýval několik dní v nedaleké Sadské. Návštěva potud nevydařená, že hlavní objekt Dobrovského zájmu, veršující sedlák Vavák, který ovšem o učencově záměru potřást rukou „zasloužilému stařečkovi“ nic netušil, nebyl v den návštěvy doma. Prokeš to líčí poněkud pateticky: „Největší cti dostalo se mu [Vavákovi – pozn. TM] návštěvou Josefa Dobrovského, jenž v průvodu líbeznického faráře Tomáše Weiningera přišel k němu do Milčic dne 4. července 1797. Vavák dlel právě na Sázavě, kde poslouchal kázání Stanislava Vydry. Dobrovský, nenašel ho doma, zanechal mu přátelský vzkaz a opis jednoho náhrobního nápisu ze Sadské. Vavák byl všecek nešťasten, když po svém návratu zvěděl, co zmeškal. Zvěčnil návštěvu tklivými verši ...“⁷⁷² Značně méně pateticky líčí celou událost ve svých *Pamětech* sám Vavák (omylem píše jméno líbeznického faráře, který Dobrovského doprovázel, „Wegniger“ místo „Weininger“):

⁷⁶⁹ DOBROVSKÝ, J., *Literární a prozodická bohemika*, s. 94-95.

⁷⁷⁰ DOBROVSKÝ, J., *Literární a prozodická bohemika*, s. 97.

⁷⁷¹ DOBROVSKÝ, J., *Literární a prozodická bohemika*, s. 84.

⁷⁷² PROKEŠ, L., *Frant. Jan Vavák*, s. 73. Verše viz níže v úryvku z Vavákových *Pamětí*.

„Dne 4. juli, na den a svátek sv. Prokopa, vlastence a divotvorce našeho, byvši já v klášteře sázavském, již nyní od roku 1785 zrušeném, tam kázání měl velebný otec p. Stanislav Vydra, filosofie doktor a profesor matematiky v Praze, které bylo staré a římské. Ó by tak nynější nováčkové kázati chtěli! Učinil sem mu tam tuto chronografickou památku, což on i s sebou domů vzal: **IIII.º IVLI W SázaWle hLas WIDrI MIlE sLIšán bIL**⁷⁷³.

Velkou mši svatou zpíval velebný otec pan Daniel Frant. Weber, farář a vicarius ratajský. Tuť sešel sem se s veleb. otcem p. Fraňkem Švendou králohradeckým, jenž z Hory Kutny tam přišel. Tamní veleb. p. farář Jan Chmela i všichni ostatní duchovní, jichž 12 bylo, rádi mě spatřili a u tamního pana správce Karla Karáska sem obědoval.

V týž den v mé doma nebytnosti přijel ke mně do Milčic onen znamenitý Čech, velebný pan Josef Dobrovský, kterýž nedávno v zemi švejské v městě Štokholmu a v jiných zemích za příčinou starých českých kněh knihárny prohlížel. S ním taky přijel veleb. pan Tomáš Wegninger, farář líbeznický.

Že sem nebyl doma, oba litovali,
svá jména napsaná u mne zanechali.

K tomu p. Dobrovský, co v kostele sadsském na onom hrobovém kameně, jenž před velkým oltářem leží a starou gotickou a již velmi sešlapanou literu nese, přečetl, to mně taky napsané zanechal a jest toto:

Anno Domini Millesimo trecentesimo octuogesimo obiit Dominus Stephanus miles de Kluczow Sabino ante festum Omnium Sanctorum, hic sepultus, orate pro eo. t. j. Léta Páně tisícího třístého osmdesátého umřel pan Štěpán voják (neb rytíř) z Klučova Sabinova před svátkem Všech svatých, zde pohřben, prostě za něho.

Vyložil, napsal a na památku hospodáři ctnému zanechal Josef Dobrovský v Milčicích 4. července 1797.

Přátelské pozdravení. Tomáš Wegninger, farář líbeznický.

Tak se podepsali. Já s potěšením sem to spatřil a za dar Boží přijal. Ale ty pány s jakou radostí bych byl v svém příbytku viděl a s nimi promluvil, historický čtenář usoudí. Pro památku toto jim zde přisadím a také k nim samým odešlu:

Pan DobroWskI CzeCh WlbornI, lazIka sWeho MlLoWnI,
aCzkoLIW jIž WIDleL Mnoho, Wšak jaL se WzezřIIIt Y toho
nIIInlejšIho Dost sprostáka, We WsI MILCžICe WaWáka.
TV též WzáCtnej DrVh spoLV jeL, WeLebnI ToMáš WegnInger,
knIez WIerný, VpřIMnI WžDICKI a farář WsI LIlbeznICKI.
Na Den a paMátKV sWatIho Prokopa, opata WlznáWaCže a WLastenCe našeho.
Za to WáM, bratřI CzeChoWé,
WěrnO-LaskaWle DěkVje
k vlasti upřímny vždycky
Franěk Vavák Milčický.

O tom hrobovém kamenu v sadsském kostele od mého mládí pověst sem slyšel, že ten nápis na něm žádný přečísti nemůže; však ale přečetl ho v roce 1786 v. p. Jindřich Hýl⁷⁷⁴,

⁷⁷³ Součet chronogramu je 1797.

⁷⁷⁴ Správněji snad „Hille“. Srov. poznámky Jindřicha Skopce *Paměti* III, 1, 116, pozn. 8 a *Paměti* III, 2, 84, pozn. 4.

tehdy kaplan, nyní děkan českobrodský, a jej přepíše i mně podal, když tam toho roku o sv. Apolináriši kázal. A nyní opět velebný pan Josef Dobrovský. Proč prve žádný toho přečísti neuměl, znáti, že abecedu gotickou neznal.“⁷⁷⁵

Zda Vavák uvedené – podle Prokeše „tklivé“ – verše skutečně Dobrovskému odeslal, není známo. Snad ani ne – rozhodně by to nebyl jediný případ, kdy v *Pamětech* „slibuje“, co později „nesplnil“. V každém případě však tímto zápisem končí sledovatelné kontakty mezi Dobrovským a Vavákem. Vavák byl sice naživu téměř ještě dvacet let (zemřel v listopadu 1816), ale nezdá se, že by byl ať z jeho, ať z Dobrovského strany učiněn pokus o další setkání. Souvisí to snad z Dobrovského strany s jeho přesunem zájmu od „věcí českých“ k „věcem slovanským“, který se obvykle datuje kolem roku 1800, tedy relativně nedlouho po návštěvě v Milčicích? Nebo Dobrovský podobně jako Procházka čekal, až ho učený sedlák vyhledá v Praze?

Pokud jde o stranu Vavákovu, zdá – shodou okolností i z uvedeného úryvku z *Pamětí* – , že „patriarcha slavistiky“ nebyl ve Vavákových očích tak docela jedinečný a nenahraditelný, aby byl neodolatelnou „destinací“ některé jeho pražské cesty. Jistě, je to „onen znamenitý Čech, ... kterýž nedávno v zemi švejdské v městě Štokholmu a v jiných zemích za příčinou starých českých kněh knihárny prohlížel“, „velebný pan Josef Dobrovský“ – nicméně je nápadné, že právě jako „velebný pan“ je v uvedeném úryvku chválen konzervativní Stanislav Vydra („kázání měl velebný otec p. Stanislav Vydra, filosofie doktor a profesor matematiky v Praze, které bylo staré a římské. Ó by tak nynější nováčkové kázati chtěli!“) – nikoli „nynějším nováčkům“ patrně bližší Dobrovský. A jako „paleografa“ Dobrovského mohl nejen zastat, ale časově i předstihnout „velebný pan Jindřich Hýl, tehdy kaplan, nyní děkan českobrodský“...

„Ale ty pány s jakou radostí bych byl v svém příbytku viděl a s nimi promluvil, historický čtenář usoudí,“ píše sice Vavák o Dobrovském (a Weiningerovi), ale nepíše už nic o tom, zda by měl při všech svých selských a rychtářských starostech čas hledat je v Praze a diskutovat s nimi třeba o úloze přízvuku ve výstavbě českého verše.

3.6.4 FRANTIŠEK MARTIN PELCL

V souvislosti s Dobrovským je na místě zmínit se o dvou postavách Dobrovskému blízkých, totiž o Pelclovi a Puchmajerovi. Ani s jedním z nich se Vavák sice nesetkal (takové setkání alespoň není doloženo), ale přece se jejich jména v souvislosti s Vavákem objevují, a bylo by škoda ponechat je úplně stranou.

Pokud jde o Pelcla, Vavák znal jeho vydání *Příhod Václava Vratislava z Mitrovic*, které poprvé připomíná roku 1782⁷⁷⁶ a později ještě několikrát. Později, na počátku 19. století je v jeho knihovně doložena Pelcova Nová kronika česká, ale z citací v *Pamětech* i jinde (v poznámkách k historickým písním), kde se stále vrací Hájek a Beckovský, zatímco Pelcova práce prakticky chybí, lze soudit, že se Vavákovou oblíbenou četbou nikdy nestala.⁷⁷⁷

V jednom případě uvádí Vavák Pelcovo jméno v souvislosti se slavnostním zasedáním České společnosti nauk, na němž Dobrovský přednesl zmiňovanou řeč a „předložil“ panovníkovi „spisy“, složené k jeho korunovaci. V *Pamětech* líčí Vavák tuto událost zcela ve shodě s novinovou zprávou⁷⁷⁸: Dobrovský přečetl před králem svůj „krásně vypracovaný český spis“⁷⁷⁹, poté ho králi „předložil a obětoval“ a spolu s ním i „všecky jiné v české řeči k slavnému příchodu a korunování krále od Čechů psané i

⁷⁷⁵ *Paměti* III, 2, 82-84.

⁷⁷⁶ *Paměti* I, 2, 47.

⁷⁷⁷ Viz níže, oddíl 4.9.

⁷⁷⁸ Viz výše, oddíl 3.6.3.

⁷⁷⁹ Vavák se domnívá, že Dobrovský přednesl svoji řeč česky (!).

tištěné spisy“, mezi nimiž byly i skladby Vavákovy.⁷⁸⁰ Tak alespoň píše v roce 1791. Později, ve *Sboru písní* (tedy po roce 1808) připojuje tvrzení, že jeho skladby⁷⁸¹ byly prý v Karolinu králi předčítány: „Ty zde položené tři veršovní skládky byly všechny v Karolině před Leopoldem králem čtené a jemu vykládané...“⁷⁸² S tím patrně souvisí údaj v dopisu Janu Rulíkovi z 27. února 1808, v jehož konceptu mezi svými pracemi, které spolu s dopisem hodlal Rulíkovi poslat, uvádí také „řeč Leopoldovi II. učiněnou a jemu v Karolině od pana Pelcla čtenou“ (patrně jde o *Vlasteneckém vzbuzování*, tedy „první“, nebo o tzv. *Sedlskou žádost Leopoldovi*, tedy „třetí“ z Vavákových korunovačních skladeb⁷⁸³). Snad se tedy Vavák v době, kdy pracoval na *Sboru písní*, domníval, že skladby byly králi nejen „předloženy“ (Dobrovským), ale také čteny a překládány (Pelclem). Vavákova vyjádření v této věci však připouštějí i jiné výklady, v krajním případě je možné, že si Dobrovského s Pelclem prostě spletl a že oním „čtením a vykládáním“ myslel jen Dobrovského odkaz na své *Vlastenecké vzbuzování*, takže by pak Vavákovy zmínky učiněné ve *Sboru* a v dopise Rulíkovi prakticky jen opakovaly (byť s chybami) údaje známé ze zápisu v *Pamětech*.

3.6.5 ANTONÍN JAROSLAV PUCHMAJER

Také s Puchmajerem se Vavák patrně vůbec nesetkal. Měl ve své knihovně jeden z jeho almanachů, a to druhý svazek *Sebrání básní a zpěvů* z roku 1797⁷⁸⁴, ale nezdá se že by se byl nějak zvlášť pídil po dalších – jinak by asi nebylo příliš obtížné si je opatřit. Puchmajer projevil zájem o Vaváka ve „čtvrtém svazku“, v Nových básních z roku 1802. Zde otiskl Vavákovu čtyřicetiveršovou příležitostnou skladbu, jakýsi veršovaný dopis, či spíše „veršovaný pozdrav“ Bernardu Antonínu Werschauserovi, „polnímu kaplanovi při regimentu koburských dragounů“, který Vaváka upozornil na článek, který o něm vyšel v „šafhauském kalendáři“.⁷⁸⁵ Puchmajer otiskl jak tuto skladbu, tak překlad německého článku z kalendáře. K tomu připojil svůj komentář: „Toto vše proto zde posazuji, bych panu Vavákovi veřejný důkaz dal své k němu vážnosti a šetrnosti. Když cizozemci zásluhy jeho uznávají, čím více my, jeho krajané, máme Čecha tak výborného v uctivosti mítí?“⁷⁸⁶

Nic však nenasvědčuje tomu, že by byl Puchmajer Vaváka poznal osobně. Z úvodních Puchmajerových slov o tom, že „pan Veršauser poslal panu Vavákovi zprávu, která o něm v kalendáři šafhauském od roku 1798 stojí, načež mu pan Vavák přítomnou píseň odeslal,“ lze soudit, že otištěnou báseň neměl Puchmajer přímo od Vaváka, nýbrž že mu ji, patrně spolu se zprávou z „šafhauského kalendáře“, poskytl adresát Werschauser (který sám také Vaváka asi přímo nepoznal, nýbrž byl o něm zpraven od jiných, nejspíše prostřednictvím Hoříckého).

3.6.6 STANISLAV VYDRA

Jen velmi málo jsme zpraveni o Vavákových stycích se Stanislavem Vydrrou. Je zřejmé, že Vydra a Vavák měli společné více než jen rok narození (1741)⁷⁸⁷: Oba byli

⁷⁸⁰ *Paměti* III, 1, 36.

⁷⁸¹ V *Pamětech* uvádí skladby dvě (*Paměti* III, 1, 36), ve *Sboru* zapisuje tři a výslovně o třech mluví, ale druhá a třetí na sebe v zápise navazují tak těsně, že byl snad Vavák sám na rozpacích, zda jde o skladby dvě nebo jednu (a odtud snad nejasnost v počtu; *Sbor*, s. 256-258).

⁷⁸² *Sbor*, s. 256-257, 258.

⁷⁸³ *Paměti* II, 2, 121-122, 167. *Sbor*, s. 258.

⁷⁸⁴ C4-46.

⁷⁸⁵ PUCHMAJER, A. J., *Nové básně*, s. 108-111. Srov. VOLF, J., Vavákův „Šafhauský kalendář“ z r. 1798.

⁷⁸⁶ PUCHMAJER, A. J., *Nové básně*, s. 112.

⁷⁸⁷ „S tím důstojným a slavným Čechem Stanislavem Vydrrou já jednoho roku zrozen jsem, a sice o 18 dní starší nežli on, neb já sem narozen 26. října a on 13. listopadu 1741,“ píše Vavák v *Pamětech* (IV, 78).

pevně zakořenění v tradiční barokní zbožnosti svého mládí, oba hleděli s nedůvěrou na osvícenskou snahu a podniky mladších generací, oba navazovali na „balbínovské“ barokní vlastenectví a důraz na věci „národa, vlasti a jazyka“, projevovaly i veřejně, je s „vlastenecky“ orientovanou částí mladších naopak – poněkud paradoxně – sbližoval. Přes tyto společné rysy nebyly Vavákovy styky se Stanislavem Vydrou patrně nikterak příliš hojné a jistě také neměly – podobně jako jiné Vavákovy vztahy s pražskými učiteli – rozhodující vliv na formování Vavákových názorů (na to se jejich setkání odehrála už příliš pozdě, v době, kdy Vavákova stanoviska byla již do značné míry „hotová“).

Prvním dokladem o Vavákově zájmu o Stanislava Vydru a snad i nejstarším dokladem o jejich osobním setkání, je Vavákův zápis v *Pamětech* o svatoprokopské pouti roku 1797, citovaný už výše ve výkladu o Vavákových kontaktech s Dobrovským: „Dne 4. juli, na den a svátek sv. Prokopa, vlastence a divotvorce našeho, byvši já v klášteře sázavském, již nyní od roku 1785 zrušeném, tam kázání měl velebný otec P. Stanislav Vydra, filosofie doktor a profesor matematiky v Praze, které bylo staré a římské. Ó by tak nynější nováčkové kázati chtěli! Učinil sem mu tam tuto chronografickou památku, což on i s sebou domů vzal: **III.º IVLI W SÁZAVIe hLas WIDrI MILE sLIšán bIL**“⁷⁸⁸. Vydra tehdy Vavákův chronogram nejen přijal, ale pečlivě uschoval, takže ho později mohl citovat v tištěném souboru svých kázání.⁷⁸⁹ Učinil tak s komentářem: „Na té poušti byl můj posluchač cti hodný sedlák Franěk Vavák, soused plzenský, an tento rukopis na mne způsobil, který já ne k své, ale jeho pochvale, že právě tenkrát pochvilí neměl, zde uvádím...“⁷⁹⁰ Poněkud nejasná slova „že právě tenkrát pochvilí neměl“ patrně znamenají, že Vavák se tehdy ze Sázavy vytratil dříve, než mu Vydra stačil poděkovat. Setkání tedy asi nebylo příliš dlouhé, omezilo se jen na „bleskurychlé“ předání chronogramu. Je dokonce možné, že Vavák ho ani nepředal osobně, ale po někom, nejspíše snad po sázavském faráři Chmelovi, ho Vydrovi poslal (a od něho pak také věděl podrobnost, že Vydra jeho chronogram „i s sebou domů vzal“).

Ještě téhož roku 1797, kdy Vavák slyšel Vydrovo kázání na Sázavě, nastoupil Vavákův syn Vojtěch studia „geometrie“ (zeměměřictví) v Praze. Mezi přednášejícími, s nimiž se během studií (tj. do roku 1799) setkal, byl právě i Stanislav Vydra.⁷⁹¹ Snad touto cestou se i Vavák otec sblížil s Vydrou poněkud více, takže, jak uvádí, Vydru třikrát navštívil v Praze.⁷⁹² (Druhá cesta k Vydrovi mohla vést přes sázavského faráře Jana Chmelu, Vavákova známého⁷⁹³, který se s Vydrou znal ještě z dob, kdy byli oba v noviciátu Tovaryšstva Ježíšova, jmenovitě roku 1757, jak sám Vydra uvádí, a který také Vydru pozval na zmíněnou svatoprokopskou pouť roku 1797.⁷⁹⁴ Pravděpodobnější se však přece zdá zprostředkování syna Vojtěcha.)

O čem spolu při těchto setkáních mluvili, není známo. Vavák o návštěvách u Vydry uvádí jen jedinou drobnost, totiž že u něho viděl portrét Bohuslava Balbína: „a tam [jsem] taky vlastní vyobrazení onoho slavného taky“⁷⁹⁵ Hradečana Bohuslava Balbína

⁷⁸⁸ Součet chronogramu: 1797.

⁷⁸⁹ *Svazek kázání svátečních, která na rozličných místech, obzvláště v slavných městech Pražských držel Stanislav Vydra, císařo-královský profesor matematického umění na vysokých školách pražských a běžícího roku Philosophicae facultatis decanus*. Kázání vyšla v Praze roku 1799, nákladem knihkupce Jana Herrla. Srov. *Knihopis* 16706. Jindřich Skopec o tom v komentáři k *Pamětem* IV, 194.

⁷⁹⁰ Svazek, s. IX-X. Cit. podle Skopcovy poznámky v *Pamětech* IV, 194.

⁷⁹¹ *Paměti* IV, 78: „Roku 1797, 98 a 99 můj syn Vojtěch Vavák, učivši se v Praze geometrii, tj. zeměměřictví, u onoho slavného profesora Hergetta, taky toho slavného učitele Vydru slyšel.“

⁷⁹² *Paměti* IV, 78.

⁷⁹³ Viz výše, oddíl 3.2.6.

⁷⁹⁴ Srov. *Paměti* IV, 194.

⁷⁹⁵ „Taky“, protože z Hradce pocházel i Vydra.

spatřil.⁷⁹⁶ Pro Vaváka to patrně bylo první a snad i jediné setkání s Balbínovým portrétem, v každém případě asi nějak výjimečné, protože i v jednom rukopisném zlomku o Balbínovi, dochovaném v LA PNP, píše: „Jeho pravé vyobrazení má v Praze Stanislav Vydra, rector magnificus, rodič též hradecký.“⁷⁹⁷

Začátkem ledna 1801 Vavák v *Pamětech* poznamenává, že toho roku poslal veršované novoroční přání („upřímný vinš k novému roku“) mj. „jevnostpánu rektorovi magnifici Stanislavovi Vydrovi, spolu kanovníkovi u Všech Svatých“.⁷⁹⁸ Vypočítání jsou i další adresáti „vinše“: na prvním místě je uveden kanovník Pingas, na druhém Vydra, na třetím nejvyšší administrátor Baierweck, na čtvrtém administrátor poděbradského panství Jakub Schmidl a na posledním pátém poděbradský sirotčí Marle. Vydra se tak dostal do vybrané společnosti nejbližších Vavákových přátel (Pingas, Baierweck) a přímých nadřízených (Schmidl, Marle). Z blízkých přátel kupodivu chybějí např. Hořícký nebo Rulík. Proč byl Vydra Vavákem takto vyznamenán, není zřejmé. Snad by to mohlo souviset se zájmem, který kdysi projevil o Vavákovu hříčku v Sázavě, zvláště jestliže by byl Vavák věděl, že Vydra jí věnoval pozornost v souborném vydání svých kázání o dva roky dříve (1799), – to však bohužel s jistotou nevíme. Jistě není důvodem snaha pomoci tak v očích „pana profesora“ synu Vojtěchovi, protože ten v té době již u Vydry nestudoval. Snad tu tedy přece jen šlo především o projev zvláštní úcty, kterou k „velebnému otci“ Vydrovi choval.

O několik dní později, 26. ledna 1801, píše Vavák právě zmíněnému synu Vojtěchovi, bývalému Vydrovu posluchači, že psal mj. „důst. p. Vydrovi“ – a že nedostává odpověď. Snad ji nedostal vůbec, v *Pamětech* alespoň o ní neříká nic a v písemné pozůstalosti se nedochovala.

Později zmiňuje Vavák Stanislava Vydru teprve až v zápisech k prosinci roku 1804, v souvislosti s Vydrovým úmrtím (zemřel 3. prosince 1804). V *Pamětech* mu tehdy věnuje obšírný výklad („slavo-vejpis“),⁷⁹⁹ proložený četnými chronogramy. Označuje zde Vydru za „ctihodného Čecha“ a řadí ho „mezi slavné a nejen v naší zemi, ale i jinde v světě rozhlášené muže a Čechy, které každého téměř století Hradec Králové⁸⁰⁰ plodil“. Opět u Vydry, tak jako v zápise z roku 1797, zdůrazňuje katolickou pravověrnost: „Jeho ducha horlivost a učitelskou pilnost a katolickou ve všem podstatu všickni dokázati mohou, kteří skrze 32 léta buďto se u něho učili, aneb jej slyšeli a znali.“ Jedna z úvodních formulací tohoto nekrologu se zdá slibovat, že tu půjde o osobní vzpomínky na zemřelého („Já že sem ho taky znal a v něm důstojnost všech křesťanských dokonalostí seznal, ačkoliv sem písák nejsprostější, přece dle neschopnosti mé vám, mé děti, o něm něco jen velmi zkrátka napíši.“), ale přes značný rozsah textu zde převládají věcné údaje o jeho působení a pohrobních počtech. Také o Vavákových setkáních s Vydrou se tu nedozvídáme více, než co již bylo citováno v předchozím výkladu.

O Vavákově zájmu o Vydrovo působení však svědčí, že nezůstalo jen u zápisu do *Pamětí*. Složil také (snad až po zápisu do *Pamětí*) drobné epicedium, dochované v několika Vavákových opisech⁸⁰¹:

Dne třetího prosince
do rajského ovčince

---

⁷⁹⁶ *Paměti* IV, 78.

⁷⁹⁷ LA PNP, fond František Jan Vavák, Historické výpisky a poznámky k Pamětem.

⁷⁹⁸ *Paměti* III, 4, 2.

⁷⁹⁹ *Paměti* IV, 77-78.

⁸⁰⁰ Vydrovo rodiště.

⁸⁰¹ LA PNP, fond František Jan Vavák, Paměť ctihodného Čecha skrze krátký spis (3 exempláře – patrně koncept a dva opisy); LA PNP, fond František Jan Vavák, Pánu Bohu našemu budiž u nás a v nás věčná čest a sláva. (1 exemplář – opis).

z tohoto zemského bydla
odešel Stanislav Vydra.
Rodič z Králové Hradce
pilný učené práce,
prv bývalý jezuita
teď blíže svatého Víta
u Všech svatých kanovník
bratří Čechů milovník,
matematiky učitel,
učenců grunt a těšitel.⁸⁰²

Vydrovo úmrtí zapsal do svého exempláře Veleslavínova historického kalendáře (jak dosvědčuje jeden z nečetných dochovaných listů⁸⁰³); věnoval mu jednu sloku v rozsáhlé písni Pamětní devatenáctého století příběhy krátce založené, rekapitulující převážně politické a vojenské události prvních let 19. století:

Slavný a rozhlášený Čech Stanislav Vydra,
u všech stavů vážený, dosáh v nebi bydla;
zrozen v Králové Hradci, jezuitou býval
a [v] Praze na své práci všecky školy míval.⁸⁰⁴

Vydrovi popřál místo také v *Hlasu na čtyři samé Králohradečany*, vzniklém bezprostředně po Vydrově smrti, patrně rozvedením myšlenky o „slavných a nejen v naší zemi, ale i jinde v světě rozhlášených mužích a Češích, které každého téměř století Hradec Králové plodil“, obsažené právě ve Vydrově nekrologu v *Pamětech*⁸⁰⁵. I když hlavním „oslavencem“ je tu hradecký rodák Švenda, padá tu něco vavřínu také na nedávno zesnulého Vydru:

Vydra, druhý Leovický,
Švenda, druhý Balbín,
vzácní Hradečané všickni,
zvuč jim chvály karmín.

...

Osmnáctého století
Vydra měl své chvály,
v devatenáctém století
Švenda Čechy slaví.

Tři odpočiňte v pokoji,
čtvrtý buď dlouho živ,
a dokonej práci svoji,
čtenářům bude div.

---

⁸⁰² Ve zmíněných rukopisech jsou verše doprovázeny četnými chronogramy, mezi nimiž se objevují některé z těch, které byl vložil do nekrologu v *Pamětech*.

⁸⁰³ LA PNP, fond František Jan Vavák, Rukopisné poznámky a dodatky na listech Veleslavínova kalendáře historického.

⁸⁰⁴ *Sbor*, s. 275.

⁸⁰⁵ *Paměti* IV, 77.

...

Pět knížek jižs vypracoval,
vydej brzce šestou,
přitom hled', abys zachoval
stále jen řeč českou.

Tak budeš mil jako Vydra
všem vlastencům jednák,
to ti píše z svého sídla
tvůj **MILCŽICKI seDLák**.⁸⁰⁶

Tyto verše a zvláště zápis v „pamětní písni“ o 19. století zdá se dosvědčují trvalý Vavákův zájem o osobnost Stanislava Vydry. Přesto však, tak jako i v jiných případech vztahů k pražským učencům, byly reálné Vavákovy styky s ním patrně jen velice omezené. Ve Vydrově případě to vyniká tím výrazněji, že mezi ním a Vavákem je možno vysledovat rozsáhlé názorové shody, které v jiných případech lze v takové míře jen stěží předpokládat.

3.6.7 ALEŠ PAŘÍZEK

Jistým překvapením by mohla být nepatrná míra Vavákových kontaktů se školským reformátorem a publicistou, dominikánem Alešem Pařízkem pro toho, kdo by očekával užší spojení mezi těmito dvěma kritiky francouzské revoluce. Bezpečně doloženo není ani jedno osobní setkání. Vavák sice v dopise Rybovi z dubna 1806 veršuje:

Pařízek dominikář,
Dlabač bibliothekář,
Němeček, Kramerius,
Rulík, ti mne znají už,⁸⁰⁷

ale nelze vyloučit, že by v Pařízkově případě mohl mít na mysli pouhou „obeznámenost“ prostřednictvím korespondence, případně ústních vzkazů prostředkovaných třetími osobami, podobně jako tomu bylo v případě Antonína Šrámka, kterého v témže dopise zmiňuje v bezprostředně následujících verších.

Pařízek byl zřejmě v dosti živých vztazích s Vavákovým kutnohorským přítelem Josefem Hořickým a snad jeho prostřednictvím navázali Pařízek a Vavák vzájemné kontakty. V dopise z 20. září 1803 Hořický píše Vavákovi, že v Kutné Hoře „tvoji dva velicí přátelé bydlejí“, a totiž Josef Werschauser („informátor princů královských“) a kanovník Aleš Pařízek („normální direktor škol prazských“), a připojuje: „Oba dva do dne 27. septembris zde na tebe čekat budou, což doufám, že neodepřeš a nás navštívíš.“ Zdá se však, že důrazně doporučená návštěva se neuskutečnila, alespoň v *Pamětech* se o ní Vavák nikde nezmiňuje (je dost dobře myslitelné, že Vavák, tak jako i v jiných případech, dal přednost přípravám na blížící se zimu nebo jiné prospěšné činnosti). O půl roku později, 20. února 1804 Hořický opět zmiňuje Pařízka, ale v jiné souvislosti: Vavák prý Hořickému slíbil, že „na papír uvede“ jakousi „skalnatou strán“; předešel ho však Aleš Pařízek, který ji „na papír postavil, pod ní tyto slova pravil: PaVštká PoDskal

⁸⁰⁶ *Paměti* IV, 84-85. Součet chronogramu dává rok 1804.

⁸⁰⁷ LA PNP, fond Jakub Jan Ryba, korespondence přijatá, František Jan Vavák, 13. (?) dubna 1806.

nazvána a pan V Hořícký MV Wěrně Wyobrazená – od Aleše Pařízka⁸⁰⁸. Již předtím, roku 1801 poslal Pařízek vinš (neznámo při jaké příležitosti – snad k novému roku?) přímo Vavákovi.⁸⁰⁹ A znovu roku 1805 zaznamenává Vavák v *Pamětech*, že obdržel novoroční vinš od „důstojného v Bohu kněze“ Aleše Pařízka a že mu za doručený vinš odpověděl chronografickým „díkem“; oba drobné texty, Pařízkův i svůj, přitom doslovně cituje.⁸¹⁰

To je vše, co můžeme říci o osobních kontaktech s Alešem Pařízkem.⁸¹¹ Vavák jistě znal Pařízkův spis *O svobodě a rovnosti městské*⁸¹², odmítající francouzskou revoluci, a je dost dobře možné, že se o něj opíral v některých částech své *Tmy ve dne jako v noci*, psané v březnu a dubnu 1794.⁸¹³ Taková souvislost, pokud bude prokázána, však patrně není důsledkem Pařízkova osobního působení, nýbrž četby.

3.6.8 JOSEPH ANTON VON RIEGGER

Jméno Josepha Antona von Rieggera, profesora státního a lenního práva na pražské univerzitě a guberniálního rady, nebývá v souvislosti s Vavákem příliš často zmiňováno. Je pochopitelné, že pro publicistiku 19. a první poloviny 20. století byla postava právníka německo-rakouského původu (jeho otec, Paul Joseph von Riegger, univerzitní profesor státního a církevního práva, pocházel z Freiburgu, sám Josef Antonín se narodil roku 1742 během otcova působení v Innsbrucku) málo zajímavá, přestože ve smyslu zemsky chápaného vlastenectví lze v souvislosti s ním mluvit o nesporných zásluhách (mj. roku 1793 vydal tiskem Balbínův rukopisný materiál k desáté knize první dekády *Miscellaneí*, tzv. *Liber curialis*; soustavně se zabýval českou státovědou). Krom toho je pravděpodobné, že se Riegger s Vavákem osobně nikdy nesetkali.

Pro Vaváka a pro zvláště pro jeho literární činnost však má Riegger svůj význam jako pravděpodobný iniciátor zmíněného Vavákova spisu *Tma ve dne jako v noci*. Vavák sice o tom, odkud k němu přišel pro jeho sepsání podnět, nikde nemluví, ale drobné zmínky, které o okolnostech jeho vzniku a vydání najdeme v *Pamětech*, se zdají jasně poukazovat na Rieggera. Na jaře roku 1794 se Vavák zmiňuje o době a okolnostech vzniku pojednání: „Března a dubna měsíce ke vši mé práci a starosti psal sem spis proti Francouzům i píseň, a to sem k slavnému guverniurni poslal; má jméno *Tma ve dne jako v noci*.“⁸¹⁴ Píseň, kterou v citovaném úryvku Vavák zmiňuje, je píseň *Krátké pozorování zlostné a nepravé války národu francouzského*, která ještě roku 1794 vyšla v Rieggerem pořádaném sborníku *Lieferungen für Böhmen von Böhmen*.⁸¹⁵ O dva roky později, počátkem roku 1796, pak Vavák zaznamenává jeho vydání a Rieggerovo jméno při tom výslovně zmiňuje: „Toho měsíce ledna v Praze přišla k vytištění knížka jménem *Tma ve*

⁸⁰⁸ Chronogram je zjevně porušený nebo neúplný.

⁸⁰⁹ LA PNP, fond František Jan Vavák, rukopisy cizí, Aleš Pařízek, Vinš Františku Vavákovi „Živ buď Františku Vaváku, muži rozšafný...“.

⁸¹⁰ *Paměti* IV, 90. Koncept Vavákova „díku“ v LA PNP, fond František Jan Vavák, Paměť ctihodného Čecha skrze krátký spis.

⁸¹¹ Připojit lze leda ještě zmínku o Pařízkovi ve Vavákově dopise Janu Rulíkovi z 27. února 1808, kde Vavák vypočítává osoby, jimž by Rulík mohl „ukázat“ rukopisy, které mu Vavák posílá do Prahy. Mezi jinými (z nichž však přinejmenším s pražským světicím biskupem Rychlovským Vavák nenavázal osobní styky) je tu jmenován i „P. Pařízek, dominikán“ (LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, Janu Rulíkovi, 27. února 1808).

⁸¹² *O svobodě a rovnosti městské, jaká jest, a co z ní pochází mezi Francauzi; všem milým vlastencům národu Českého k poučení a vejstraze sepsáno od Aleše Pařízka*. Vydáno v Praze u Kašpara Widtmanna, 1793. Pro druhou polovinu prvního desetiletí 19. stol. je titul doložen jako součást Vavákovy soukromé knihovny (C4-38).

⁸¹³ *Paměti* III, 1, 105.

⁸¹⁴ *Paměti* III, 1, 105.

⁸¹⁵ Srov. výše, v oddílu 1.

dne jako v noci, v níž se jadrně vypravuje vojna a zlost francouzská, kteroužto knížku loňského 1795.⁸¹⁶ roku měsíce března a dubna já sem sepsal a do Prahy Jeho Milosti panu baronovi z Rigerru, guverniální radě, poslal, kterýž dal ji hned do němčiny přenést a vytlačit; nato měsíce srpna umřel, a nyní kdo tuto českou (čehož sem se nikdy nenadál) do tisku dáti a po vlasti ji oznámiti sobě oblíbil, já sám až dosavad nevím.⁸¹⁷

Zůstává ovšem otázka, jakou cestou Riegger svůj návrh Vavákovi sdělil, když není dochováno nic, co by svědčilo o vzájemné korespondenci, nebo dokonce osobním setkání. Zdá se, že prostředníkem mohl v tomto případě (tak jako i v jiných) nejspíše Baierweck, který jako administrátor poděbradského panství a později i jako člen vlastenecko-hospodářské společnosti měl jistě kontakty v Praze a dost dobře možná i v zemském guberniu.

3.6.9 BOHUMÍR JAN DLABAČ

Další z učenců obrozenské Prahy, s nimiž se Vavák osobně setkal, byl Vydrův žák, strahovský premonstrát a knihovník strahovské knihovny Bohumír Jan Dlabáč. Dlabáč byl vlastně Vavákův krajan, rodák z Cerhenic, vzdálených od Milčic asi devět kilometrů. Zdá se však, že z mládí se neznali – a není příliš divu, Cerhenice patrně i tehdy patřily k jiné farnosti než Vavákovy Milčice⁸¹⁸ a krom toho Dlabáč, narozený roku 1758, byl o sedmnáct let mladší než Vavák. Seznámili se tedy patrně až poté, co Vavákovo jméno vešlo ve známost ve společnosti pražských učenců, tedy po roce 1787. První dvě známá setkání (zdá se, že „absolutně“ první) zaznamenává Dlabáč v latinském přípisku, který přičinil k Vavákovu dopisu z 26. listopadu 1793. Podle něho navštívil Vaváka o prázdninách roku 1792 v Milčicích a následujícího roku pak téhož Vaváka „nadmíru přátelsky“ přijal na Strahově.⁸¹⁹ Více podrobností o těchto dvou setkáních neznáme. Vavák se o nich v *Pamětech* nezmiňuje, o prvním snad i z toho důvodu, že v záznamech roku 1792 uvázl při líčení srpnové korunovace Františka I., takže události od 11. srpna do konce prosince toho roku prakticky vůbec nezaznamenává. Druhé setkání – k němuž došlo na Strahově – se může týkat Vavákova poznámka učiněná v *Pamětech* při docela jiné příležitosti roku 1796: „Sama strahovská knihárna, kterou sem sám viděl a v ní od tamního podbibliotekáře pátera Bohumíra Dlabáče proveden byl, dle katalogu má kněh přes 40 000 kusů.“⁸²⁰ Časový odstup tří let však nevylučuje možnost, že jde o jiné, pozdější setkání. Třetí (nebo čtvrté) a poslední setkání zaznamenává opět Vavák kratičce v *Pamětech*: „Dne 18. máje byvši já v Praze na Strahově v tamní knihárně sešel sem se s oním pastorem bývalým v Krucburku⁸²¹ a v Humpolci, jenž roku 1797 v klášteře želivském veřejné vyznání víry učiniv, víru katolickou přijal. On se jmenuje...“⁸²² Tu mně též ptajícimu se od P. Bohumíra Dlabáče, bibliotekáře, oznámeno, že tu jak v staré, tak v nové knihárně vynachází se 52 tisíce kusů kněh.“⁸²³ To je vše. Podobně jako v předchozích případech nenalzáme tedy nic, co by dokládalo nějaké intenzivní vztahy.

⁸¹⁶ Patrně omyl, ne „loňského“ roku (1795), ale už roku 1794. Srov. předchozí záznam.

⁸¹⁷ *Paměti* III, 2, 28-29.

⁸¹⁸ Milčice k farnosti Skramníky, Cerhenice k farnosti Pečky.

⁸¹⁹ „Anno 1792 dum Podiebradam ad ferias excusserem studio, itinere ad Lares Wawakij facto, eum invisi, qui sequenti anno a me Pragae in canoniam nostram amicissime exceptus est.“

⁸²⁰ *Paměti* III, 2, 58.

⁸²¹ Krucemburku.

⁸²² Vavák vynechal místo pro pozdější doplnění, ale jméno ani později nevedl. Jindřich Skopec ve svém vydání doplňuje: Vojtěch Spinaar.

⁸²³ *Paměti* III, 3, 12.

Tomu odpovídá i dochovaná korespondence. Jde o jediný dopis, psaný Vavákem v listopadu 1793 Dlabačovi na Strahov; dochován je jak koncept⁸²⁴, tak čistopis odeslaný Dlabačovi⁸²⁵. Dopis je vcelku zajímavý, ale vypovídá spíše o Vavákovi samém než o jeho poměru k Dlabačovi. Dlabač koncem října 1793 poslal Vavákovi gratulační báseň, kterou nedlouho předtím složil pro jistého Václava Raitolara, rychtáře ve vsi Nebušice, patřící tehdy strahovskému kanonii – Raitolar toho roku slavil padesát let svého rychtářství a Dlabač se zřejmě domníval, že by případ „rychtáře jubiláta“ mohl jeho milčického kolegu zajímat. V tom se nemýlil, jak je zřejmé nejen z Vavákova obecného konstatování („I byl jsem s tím nadmíru obveselen a potěšen, i proto, že z našeho pořadí sedlského dočkal jsem taky rychtáře jubiláta, i proto, že Sion, tak oumyslně jeho zásluhy pováživ, jej tak slavně poctil.“), ale i z jeho další reakce, kterou sám popisuje v dopise: „Byla v ten den zde v Milčicích velmi valná a né hned viděná býti mohoucí svatba, u souseda Václ[va] Vozába, 86 osob za stoly sedělo, mezi nímiž i důstoj[ný] p[an] Franěk Puchler, tit[ulární?] kanovník v Petingu, farář škramnický, se p[anem] kaplanem svým Fraňkem Skalickým a veleb[ný] p[an] Jan Šůda, farář ve vsi Chlebu. Protož já ty mně podané lísty na tu svatbu vezma, veřejně jsem před tváří všeho lidu v velmi pilném poslouchání i tu řeč četl, i píseň zpíval a toho ctihodného starečka všem tu přítomným oveřejnil, čemuž se taky všickni divili a jej ctíli.“ Ale nezůstalo jen u toho. Vavák pokračuje: „Ale upřímně-česká krev a mysl moje neměla na tom dosti, nýbrž rozvažující i ten veliký dar Boží, takový veliký rychtářování věk, i ten slávo-čin Siona vašeho tomu starci udělaný: větším dílem v noci skládala a ve dní napsala i tomu starci vysoce zasloužilý a laskavý vinš, i slavnému Sionu vysoké spokojenosti povinný díko-čin.“ Tento „díko-čin“ Vavák přikládá k dopisu a žádá Dlabače, aby spolu se svými strahovskými nadřízenými rozhodli, zda ho otisknou (podobně jako byl tištěn Dlabačův vinš Raitolarovi): „Což oboje nejprv Vaší Vlastenské Lásky⁸²⁶ k přečtení, upřímnému povážení i zachování odsílám s tou žádostí, aby Vaše Vlastenská Láska sama ráčila soud učiniti, zdaliž – jak Jeho Důstojnost pan pater prelát a ostatní velební páni bratří, aneb kdo jiný – to viděti aneb neviděti má, já pokorně se vším spokojen jsem a budu: jen to přidávám, pokudž se to žádnému viděti nehodí, aby to, co našemu panu jubilátovi náleží, jemu podati, oboje pak do archívu aneb do knižárny sionské vložiti sobě oblíbila. Pokudž by se pak někomu v těch řečech něco všetečného aneb bez dokonalosti vyrčeného býti zdálo, ať pováží, že žába, jenž po zemi ustavičně léze, nemůže tak zpívat jako slavík, jenž nejjasnějších subtylností povětří užívaje, i ty vysoké stromy za své podnoží má.“⁸²⁷

3.6.10 KAREL RAFAEL UNGAR

Patrně zájem o knihy svedl Vaváka dohromady s dalším pražským knihovníkem Karlem Rafaelem Ungarem, bibliotekářem univerzitní knihovny. Poprvé se setkali zřejmě někdy během 90. let 18. století, protože k lednu roku 1800 Vavák v *Pamětech* uvádí, že krom jiných také Ungarovi složil (a patrně i poslal) „novoroční vinš“ (a není známo, že by byl kdy posílal vinše osobám, které ho neznaly). Později, roku 1802, obšírně zaznamenává svoji návštěvu Klementina. Ungar tu hraje malou, byť ne nedůležitou úlohu Vavákova „hostitele“; zjevně však nenachází dost času ani na to, aby po knihovně

⁸²⁴ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, Bohumír Jan Dlabač, 17. a 28. (?) listopadu 1793.

⁸²⁵ LA PNP, fond Bohumír Jan Dlabač, korespondence přijatá, František Jan Vavák, 26. listopadu 1793.

⁸²⁶ Poněkud kuriózní oslovení „Vaše Vlastenská Lásky“, které tu Vavák užívá, je patrně Vavákův okazionalismus (nevím, že by ho byl sám Vavák užil jinde), odvozený zřejmě od běžnějšího „Vaše Otcovská Lásky“, obvyklého např. ve Vavákových dopisech Pingasovi.

⁸²⁷ K tisku patrně nedošlo, alespoň tištěné exempláře známy nejsou. Nic také není známo o případné Dlabačově odpovědi.

provedl Vaváka osobně (záznam je zajímavý jako doklad Vavákova zájmu o „staré tisky“):

„Dne 21. dubna byvši já v Praze, oč sem dávno usiloval, to sem tam dosáhl, a sice v královské knihárně v velkém koleji u sv. Klimenta knížku⁸²⁸ modlitební starožitnou, kterou mně byl vys. důstojný pán Karel Ungar, hradopra[ž]ský kanovník a bibliotekář, ochotně zapučil, abych já z ní do své, rovněž takové, vytrhané listy zase napsati mohl. Tu knížku sepsal a vydal důstojný v Bohu otec pan Fridrich Nausea, biskup vídeňský, doctor theologiae, na žádost a k užívání císařovny římské a královny české Anny, Ludvíka, krále českého, sestry a Ferdinanda I. manželky, léta Páně 1537. Potom ji zas rozmnožil a dvoum arciknížatům, týž císařovny synům, Maximiliánovi a Ferdinandovi, připsal léta 1544. Pak z němčiny do češtiny položil a městu Českým Budějovicům připsal kněz Tomáš Babler, v témž městě farář, léta Páně 1550.

Ta knížka má v sobě na každou neděli a svátek přes celý rok modlitby z misálu, jenž kolekty a komplendy slovou, item na každou epištolu a evangelium modlitby od téhož biskupa učiněné; ostatní ztam naučení a modlení pomímám. Vinšoval bych, aby každý, vzláště nyní, takovou a tu knížku modlitební měl, aneb onen Erkantshausen⁸²⁹, jenž nedávno filozofických a vysokodušních modliteb byl napletl a které již taky v češtině jsou, aby byl tyto prohlédl a z nich se poučil.

Tu také dle nařízení pana bibliotekáře vůdce můj okázal mně takměř nejznamenitější věci, jako rozličné rukopisy starší, než se impresí začala, mezi jinými Nový zákon na pargameně v malé knížce roku 1404 psaný tak čistě a drobně, jako může býti ten nejkrásnější benátský neb antverpský neb pařížský truk. Až sem nad tím psaním strnul, a krása psaní nejina jest, než jako by to bylo včera psáno, ano jest již 398 let.

Item knihu katalog žáků, které hned po založení pra[ž]ské universi děkanové facultatis každého roku do svého učení přijímali, a tuť mezi jinými děkany, jenž každý rok v děkanátu svého svou vlastní rukou psal, jest viděti i vlastní psaní Jana Husi, kterýž roku 1401 děkanem byl. Já sem sice všechny ty studenty přečetl, které on za ten rok přijal a zapsal, ale přepsati mně to nebylo možné, toliko tohle pamatuji a zde přisadím: „Anno Christi MCCCCI. Ego Joan[n]es de Hussinec.

Item kancionály podobojích převelmi krásné na pargameně psané na velikém folium neb listu, v nichžto na slavnosti první slova vždy v sobě mají tu slavnost velmi překrásně vyobrazenou a zlatem tlustě kráslenou, jakož sem viděl na Horách Kutnách, v Hradci Králové, v Českým Brodě atd.

Item knížku jednu černého umění na pargameně vytištěnou v Praze r. 1496; ta jest velmi nákladně mosazem okovaná a někdy dvoumi zámky se zamykala. Ostatní znamenité knihy a rukopisy, které sem tam viděl a v rukouch svých měl, mlčením pomímám.⁸³⁰

Je to jediná Vavákova návštěva v Klementinu, kterou máme takto důkladně zdokumentovánu. Je příznačný jeho zájem o starou Nauseovu modlitební knížku, polemicky vyhocený proti soudobým modlitebním knížkám „filozofickým a vysokodušním“, tedy osvícenským. Lze myslím předpokládat, že Vavák toto svoje stanovisko zapsal v *Pamětech*, ale neproněsl před svým hostitelem Ungarem – ten by totiž při svých názorech zřejmě souhlasil nanejvýš jen ze zdvořilosti.

---

⁸²⁸ *Knihopis* 6095.

⁸²⁹ Správněji: Eckartshausen. Modlitební knížka Karla von Eckartshausena vyšla v českém překladu roku 1798, jedno vydání vyšlo v Praze (jako překladatel je v tisku uveden Karel Ignác Thám), druhé v Kutné Hoře (za překladatele se pokládá František Jan Tomsa). Srov. *Knihopis* 2208-2209.

⁸³⁰ *Paměti* IV, 12-13.

Když o pět let později Ungar (o dva roky mladší než Vavák) zemřel, Vavák mu v *Pamětech* věnoval krátký nekrolog, pro nás zajímavý tím, že tu podává souhrnnou informaci o svých kontaktech se zemřelým:

„Dne 14. července umřel v Praze důstojný pan Karel Ungar, nejprv bývalý premonstrák, nyní doktor filosofie a teologie, v Staré Boleslavi kanovník, císař. král. bibliotéky neb knihárny v Praze bibliotekář a císař. král. rada, maje věku 64 léta. Zůstával v velikém klementinském koleji, blíž při té slavné knihárně. Byl pán slavný a velice vážený češtiny milovník. Třikrát sem u něho byl a jednou v Kolíně ze zámku až do farního kostela za ruce sme se vedli. On mně dal v knihárně všechny nejstarší a nejznamenitější spisy a knihy ukázati, jakož i Jana Husa rukou vlastní popsání tam těch majistrů, které on jako děkan facultatis ve svém učení měl, a jest svrchu psáno takto: Anno Christi MCCCCIV. Ego Joannes de Hussinec. Na česko: Léta Kristova 1404. Já Jan z Husince.“⁸³¹

Setkali se tedy čtyřikrát, z toho třikrát v pražském Klementinu a jednou poněkud záhadně v Kolíně. O tomto posledním setkání Vavák bohužel jinde nemluví, takže podrobnosti neznáme – v každém případě není zcela samozřejmé tak nezvykle intimní gesto jako vedení se za ruce („ze zámku až do farního kostela“) mezi ostře protiosvěcensky zaměřeným Vavákem a horlivým osvícencem Ungarem.

Je vůbec nápadné, že Vavák ve svých zmínkách o Ungarovi nikde nedává najevo žádnou rezervu vůči jeho názorům a osvěcenskému angažmá: Vavák v něm zřejmě viděl (a chtěl vidět) především „doktora filosofie a teologie, v Staré Boleslavi kanovníka, císař. král. bibliotéky neb knihárny v Praze bibliotekáře a císař. král. radu“ a ovšem také „pána slavného a velice váženého češtiny milovníka“ a např. po důvodech jeho odchodu z řádu se neptal. Skutečné Ungarovy názory mohly být Vavákovi tím spíše neznámé, že na veřejnost se dostaly nanejvýš jen v německy psaných pracích, Vavákovi ovšem nedostupných už jazykově.

Z uvedeného lze myslím soudit, že Vavákovy vztahy k Ungarovi byly přes zmíněné svérázné gesto značně povrchní a že jejich komunikace se pohybovala spíše na úrovni „vlastenecké zdvořilosti“, než že by sestupovala k podstatnějším otázkám „světonázorovým“. To je koneckonců pochopitelné ve vztahu lidí, kteří se setkali všehovšudy čtyřikrát za život.

3.6.11 FRANTIŠEK XAVER NĚMEČEK

Styky s pražským středoškolským a později (od roku 1802) vysokoškolským profesorem Františkem Xaverem Němečkem, autorem prvního Vavákova životopisu, známým ve světové hudební literatuře jako první životopisec Mozartův, byly patrně také poněkud omezenější než se ve starší vavákovské literatuře běžně předpokládalo.

Němeček byl podobně jako Dlabač Vavákův krajan: narodil se roku 1766 v Sadské (vzdálené od Milčic asi čtyři kilometry cesty) z učitelského a varhanického rodu s patrnou kulturní tradicí.⁸³² Po studiích na univerzitě se stal středoškolským profesorem nejprve v Plzni (roku 1787), později (roku 1792) přešel do Prahy na malostranské gymnázium. Roku 1802 se stal profesorem pražské univerzity (profesor teoretické a praktické filozofie a pedagogiky) a roku 1820 přešel na vídeňskou univerzitu, kde působil pouhý rok (poté odešel pro nemoc do výslužby). Zemřel ve Vídni roku 1849.

Poprvé se ve Vavákově blízkosti objevuje roku 1793: tehdy, už jako profesor malostranského gymnázia, byl při některé, snad náhodné návštěvě Plzně, tázán na svého

⁸³¹ *Paměti* V, 39. Srov. zvl. Skopcovu pozn. 10 k uvedenému místu, kde poukázáno na vztah tohoto zápisu k nekrologu otištěnému v Krameriových novinách.

⁸³² Některé příslušníky němečkovského rodu Vavák patrně znal, ale žádné užší vztahy s nimi, jak se zdá, neudržoval. O sadských Němečcích se zmiňuje např. v *Pamětech* V, 71.

rodáka, který nedlouho předtím poslal do Plzně svoji mapu lipanského bojiště a *Hrstku popela*. Němeček Plzňany ujistil, že Vavák je znamenitý muž a že je chloubou jak svého rodného kraje, tak i zvláště selského stavu.⁸³³ Jak se zdá, přispělo toto Němečkovu svědectví k tomu, že Plzeňští udělili Vavákovi čestné občanství. Vavák mluví v této souvislosti přímo o „pomoci“: „...ač po vše léta máločím placený, nyní, pravím, od slavné Plzně skrze upřímnou pomoc jednoho pana krajina Františka Němečka, vlastence sadského, najednou skrze jejich dar zaplacený jsem.“⁸³⁴ Přitom však není docela jasné, zda Němeček tehdy znal Vaváka osobně, nebo zda měl o něm pouze věděl z ústního podání, popř. z novin (Vavákovo jméno přece v souvislosti s královskými korunovacemi prošlo v letech 1791 a 1792 tiskem). O rok později (1794) vydal Němeček v Rieggerově sborníku *Lieferungen für Böhmen von Böhmen* Vavákovu píseň *Krátké pozorování zlostné a nepravé války národu francouzského, na rytmy složené* spolu s paralelním německým překladem a stručným Vavákovým životopisem.⁸³⁵ O dva roky později (1796) vydal konečně zmiňovanou „vavákovskou monografii“.⁸³⁶ Je zřejmé, že Němečkovy publikace z let 1794 a 1796 předpokládají nějaký druh kontaktu s Vavákem, popř. jeho blízkým okolím. Starší Vavákovy životopisci předpokládali, že Němeček udržoval s Vavákem hojné přátelské styky, během nichž od Vaváka vyzvěděl množství podrobných životopisných informací, které později shrnul ve stručném životopisném náčrtu z roku 1794 a zvláště v obsáhlé knižní publikaci z roku 1796.⁸³⁷ Po nalezení předlohy Němečkova spisu, jímž je Vavákův vlastní životopis psaný na jaře roku 1796, se tento předpoklad ukazuje docela zbytečný – Němeček se v krajním případě s Vavákem vůbec nemusel setkat, protože prakticky všechny věcné údaje převzal z Vavákova rukopisu. Podobně mohl vzniknout i stručný životopis z roku 1794. Přesto se zdá, že se Němeček s Vavákem v nějaké, byť omezené, míře už tehdy setkal, přinejmenším proto, aby dal Vavákovi potřebné pokyny pro práci na zmíněném vlastním životopise.⁸³⁸ Styky v této době předpokládá také zmínka v jednom z pozdějších dopisů Vavákova syna Martina.⁸³⁹

Příliš hojné však tyto styky patrně nebyly – je pozoruhodné, že do Vavákových *Pamětí* se o stycích s Němečkem v 90. letech nedostala ani malá zmínka. První zmínka o Němečkovi je teprve z roku 1802 a její formulace („Dne 12. máje v Praze pan František Němeček, rozený ze Sadské ..., doktorem neb učitelem umění filosofického učiněn jest; on má své rodiče dosavad živé.“⁸⁴⁰) nikterak nenutí předpokládat, že uvedenou informaci získal Vavák od Němečka samého. Výslovná zmínka o osobním setkání s Němečkem je v *Pamětech* teprve k roku 1811 (Němeček tehdy navštívil Sadskou)⁸⁴¹ – a zároveň je to i zmínka poslední. Naposledy se Němečkovo jméno v *Pamětech* objevuje v souvislosti se spojeneckým vítězstvím nad Napoleonem a jmenovitě se vstupem rakouského vojska do Paříže na jaře 1814: „Tu novinu pan doktor filosofie Němeček hned v pondělí do Sadské, své vlasti, vědět dal...“⁸⁴² Podobně jako v případě zmínky z roku 1802 svědčí i toto místo písme o Vavákově kontaktu se Sadskou než o bezprostředních stycích s Němečkem.

⁸³³ *Lebensbegebenheiten* s. 129-130. Srov. *Paměti* III, 4, 61.

⁸³⁴ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1979, s. 143-144.

⁸³⁵ F. X. Němeček: *Einige nachrichten von einem merkwürdigen Bauer in Böhmen*. In: *Lieferungen für Böhmen von Böhmen* III, s. 85-93.

⁸³⁶ *Lebensbegebenheiten*.

⁸³⁷ Jistým ozvukem těchto domněnek je ještě mínění uvedené v poznámkách k Vavákovu vlastnímu životopisu (JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1979, s. 154, pozn. 13).

⁸³⁸ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, 1978, s. 228.

⁸³⁹ Viz níže, na této straně.

⁸⁴⁰ *Paměti* IV, 15.

⁸⁴¹ *Paměti* VI, 76 rkp.

⁸⁴² *Paměti* VI, 277 rkp.

Není bez zajímavosti, že Němeček ještě i po Vavákově smrti zkontaktoval jeho potomky, a to kvůli knize, kterou prý jejich otci před dvaceti lety (! – tedy v devadesátých letech) půjčil. Vavákův syn Martin o tom píše bratru Vojtěchovi v listu z 2. března 1817: „Pan Němeček ze Sadcký na mně chce jednu knihu, jenž slove *Rejstřík světa*, že ji pučil nebožtíkovi o[t]ci, a já ji nemám, on praví, že ji pučil před 20 lety, abych ji opatřil.“⁸⁴³ Kniha však nebyla k nalezení: „A mnoho knih se nedostává, na kterých nejvíc záleží. Nebožtík otec je musel rozpučiti, já je nepohřešil, až po jejich smrti.“⁸⁴⁴

3.6.12 VÁCLAV HANKA

Pro úplnost je třeba připomenout také Vavákovy kontakty s Václavem Hankou, protože také on bývá uváděn v přehledech „pražských vlastenců“, se kterými se Vavák znal.⁸⁴⁵ Inu, je pravda, že znal. Je však třeba mít na paměti, že Hanka byl o plných padesát let mladší než Vavák, tedy v době prvního (a jediného) setkání roku 1811 právě dvacetiletý, zatímco Vavák, stařec na „výminku“ se toho roku chystal oslavit své sedmdesátiny.

O svém setkání s Vavákem se Hanka stručně zmínil v dopise jeho Vavákovu Vojtěchovi ze dne 27. května 1857. Hanka tu v odpovědi na dopis, jímž Vojtěch nabízí část otcovy pozůstalosti muzeu, píše: „Nebožtíka pana otce sem sám osobně znal, neboť sem 1811 schválně k němu do Milčic zašel, kdež sem byl velmi přívětivě jako student přijat, a všecko mi, co měl napsaného ukazoval.“⁸⁴⁶ O několik dní později (v polovině června 1857) nechal Hanka v Lumíru otisknout dvě z Vavákových písní a při té příležitosti se o své návštěvě Milčic vyjádřil poněkud konkrétněji: „Bylo to roku 1811, když vracel se v krásné tehdejší dubnové dni z velikonočních prázdnin do Prahy, zašel jsem si schválně do Milčic. Byl jsem tam velmi vlídně přijat, a mermomocí po dva dni hostiti jsem tam musel,⁸⁴⁷ pokud jsem všelky jeho vlastnoruční rukopisy i vzácné staré české knihy neprohlédl, při čemž mě se svou staříčkou manželkou jako pravý Filemon a Baucis, co u nich nejlepššího bylo, přívětivě častovali. Při odchodu opět mne, bude-li nedaleko Milčic cesta moje, k návštěvě zvali, i stařeček sám, nedada si to vzítí, hodný kus cesty mě vyprovodil. Neshledal jsem se více s těmito dobrými lidmi, neboť dne 15. listopadu 1816 odebral se náš Vavák na věčnost.“⁸⁴⁸

Zajímavé jsou zmínky o tom, že Hanka měl roku 1811 příležitost seznámit se s Vavákovou knihovnou i s jeho rukopisy. V dopise Vojtěchovi dokonce připojuje vzpomínku na jeden konkrétní rukopis, který takto poznal, snad v naději, že by ho mohl získat pro muzejní knihovnu: „Byla mezi tím památní kniha, do níž všelky znamenité události svého času zapisoval – kam asi ta kniha přišla, byla ve folio pevně vázána.“⁸⁴⁹ Tady sice Hankova paměť poněkud zakulhala – spojil totiž dvě vzpomínky v jednu –, ale přesto je jeho svědectví cenné. Zatímco totiž obsahová charakteristika („památní kniha, do níž všelky znamenité události svého času zapisoval“) odpovídá úplně Vavákovým *Pamětím*, údaj o formátu („byla ve folio pevně vázána“) se *Pamětí*, jejichž svazky jsou

⁸⁴³ ANM, fond Stanislava Jonášová, karton č. 3, inv. č. 75, s. 47-48 (opis). Jde patrně o knihu *Vejtah světa* od líbeznického faráře Jiřího Paroubka, rodáka ze Sadské, vydanou v Praze roku 1765 (srov. *Knihopis* 6866). Po r. 1808 ji Vavák uvádí mezi svými knihami, snad ji tedy pokládal za Němečkův dar (srov. C4-3) – jde-li ovšem o hledaný exemplář.

⁸⁴⁴ ANM, fond Stanislava Jonášová, karton č. 3, inv. č. 75, s. 48 (opis).

⁸⁴⁵ Např. ČEČETKA, F. J., Sedlák Franěk Jan Vavák, s. 4.

⁸⁴⁶ ANM, fond Stanislava Jonášová, karton č. 3, inv. č. 75, s. 58 (opis).

⁸⁴⁷ Komfort, který pokud vím, Vavák žádné jiné celebrity neposkytl; patrně se ustrnul nad chudobným studentem.

⁸⁴⁸ HANKA, V., *Bitva u Kolína 1757*, s. 571. Srov. PROKOP, K. V., *Staré vzpomínky*, s. 255, ČEČETKA, F. J., Sedlák Franěk Jan Vavák, s. 48.

⁸⁴⁹ ANM, fond Stanislava Jonášová, karton č. 3, inv. č. 75, s. 58 (opis).

nevelkých, „nenápadných“ rozměrů, nemůže týkat, ale vztahuje se jistě na nezvykle velký formát Vavákova *Sboru písní*. V souvislosti s tím není nepravděpodobná domněnka, s níž přišel ve svém článku o Vavákovi Čečetka. O Hankovi tu v souvislosti s jeho návštěvou u Vaváka píše: „Odesl si odtud mnoho písní, i Jiříka Volného „Písně kratochvilné“, jež po čase tiskem vydal...“⁸⁵⁰ Není nic, co by svědčilo, že těch písní bylo „mnoho“, ale písně Jiřího Volného mezi nimi patrně nechyběly. O jedenáct let později vydal totiž Hanka malý svazeček Volného *Veselých písní*, jejichž text je založen buď přímo na opisech z Vavákova *Sboru*⁸⁵¹, nebo alespoň na nějakém jiném rukopisu, který vyšel z „Vavákovy dílny“ (v Hankově vydání je mj. otištěna Vavákova „předmluva“ k Volného písním, známá ze *Sboru písní*⁸⁵²).

O čtyři roky později, v dubnu 1815, se Hanka opět v Milčicích zastavil, patrně opět na cestě z Hoříněvsi do Prahy (nebo naopak). Tentokrát však (podobně jako kdysi Dobrovský) Vaváka nezastihl doma, takže napsal vzkaz: „Lito mi bylo, milý vlastenče a starečku, že sem Vás doma nenašel, těší mne velice, že vás Bůh při zdraví zachová ráčí. Mějte se dobře a buďte zdrav! Já sem se jen zde cestou zastavil, protože sem čekati nemohl. Vás ve veliké vážnosti mající V. Hanka, právník, 27. dubna 1815.“⁸⁵³

Vaváka student Hanka patrně poněkud zaujal (v *Pamětech* však o něm ani roku 1811, ani o čtyři roky později nečiní zmínku) a psaní si schoval (možná ho však schoval i z hospodárnosti – tomu by nasvědčovalo, že o pár dní později, 5. května, si na ně načrtnul vinš pro tehdejšího administrátora poděbradského panství Norberta Olešíka) a ke studentovu vzkazu si připsal údaj o jeho rodišti: „Rozený v hospodě v Hořínovsi, kde jest kostel farní svatého Prokopa a kde se taky narodil Neplacho, léta 1222. 27. února (Kal. Veleslav.), opat kláštera opatovského, jenž psal kroniku českou v latině, a tu Gelasius Dobner najda v knihárně vídenské císařské, do tisku ji dal.“⁸⁵⁴ Sledovatelné osobní kontakty mezi Vavákem a Hankou tím končí.⁸⁵⁵

3.7 Mimopražští přátelé a příznivci

3.7.1 TOMÁŠ FRYČAJ

Z mimopražských může budit zvláštní očekávání, pokud jde o vzájemné styky s Vavákem, brněnský kněz a publicista Tomáš Fryčaj jakožto autor více než dvousetstránkového spisu o Vavákově životě a působení.⁸⁵⁶ Srovnání jeho *Zrcadla výborného sedlského obcování* s Německovými *Lebensbegebenheiten*, které byly Fryčajovi předlohou, však ukazuje, že jde prakticky o doslovný překlad Německovy práce, takže přináší jen nepatrné množství nových informací.⁸⁵⁷ Tomu odpovídá také stav jeho kontaktů s Vavákem.

⁸⁵⁰ ČEČETKA, F. J., Sedlák Franěk Jan Vavák, s. 48.

⁸⁵¹ *Sbor*, s. 201-217.

⁸⁵² *Sbor*, s. 217.

⁸⁵³ LA PNP, fond František Jan Vavák, Jemnostpane vrchní ctný řediteli. Srov. PÁTEK, V., Hanka a Fr. Vavák, s. 157.

⁸⁵⁴ LA PNP, fond František Jan Vavák, Jemnostpane vrchní ctný řediteli. Srov. PÁTEK, V., Hanka a Fr. Vavák, s. 157.

⁸⁵⁵ Kontakty mezi Vavákovým synem Vojtěchem a Hankou byly navázány teprve roku 1857 v souvislosti s Vojtěchovou péčí o budoucnost otcovy pozůstalosti a netrvaly ovšem dlouho (Vojtěch zemřel právě roku 1857); srov. opisy jejich korespondence v ANM, fond Stanislava Jonášová, karton č. 3, inv. č. 75, s. 52-56, 58, a jeden Vojtěchův koncept v LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence cizí, Vojtěch Vavák Václavu Hankovi.

⁸⁵⁶ Viz výše, oddíl 1.

⁸⁵⁷ Konstatuje to už Jindřich Skopec ve svém vydání *Paměti V*, 212-213.

Již roku 1807 vyšlo Fryčajovo *Zrcadlo*, ale teprve z roku 1809 máme doklad o vzájemných stycích, ovšem korespondenční. Toho roku se Fryčajovi nějak donesla fůma, že Vavák je po smrti (ve skutečnosti zemřel o sedm let později). Poslal proto do Milčic kondolenční dopis adresovaný Vavákovu synu a dědicovi Martinovi (podepsal se přitom jako „upřímný přítel Tomáš Fryčaj, kněz moravský, Slovan“) a spolu s ním jeden exemplář *Zrcadla* a dva ze svých kancionálů, „větší a menší“ píše Vavák, patrně tedy *Katolický kancionál* z roku 1807⁸⁵⁸ („menší“ – vyšel ve dvanáctírkovém formátu) a *Katolický kancionál*, nejznámější ze svých prací, snad ve vydání z roku 1805 nebo 1809⁸⁵⁹ („větší“ – obě vydání v osmerkovém formátu). Dopis je dochován ve Vavákově pozůstalosti v LA PNP.⁸⁶⁰ Vavák odpověděl dopisem, dnes nezvěstným, v němž Fryčaje ujistil o tom, že je dosud na živu, a spolu s dopisem poslal Fryčajovi jednu z mála svých skladeb týkajících se Moravy, totiž píseň *Památka a důstojná čest císaře Josefa polního vorání* z roku 1777, jednající o tom, jak Josef II. osm let předtím vyoral brázdu na poli sedláka Františka Trnky u Posořic na Moravě.

V *Pamětech* Vavák o této výměně korespondence učinil později (roku 1810) zápis, v němž jsou příznačné rozpaky o Fryčajově konkrétním zařazení v duchovní správě⁸⁶¹ i výslovná zmínka, že Fryčaje osobně nezná: „Ten duchovní otec Tomáš Fryčaj v král. městě Brně v Moravě (nevím dosavad, jakou hodnost neb ouřad kněžský má) roku 1807 vydal 3 knihy, z nichž 2, větší a menší jsou modlitební a spolu zpěvové, které písně on sám skládal; třetí jest řádné vedení sedlského lidu. Roku pak 1809 tak ze slechu dověděl se o mně, že jsem prý již v zemi, synu mému nápadníkovi všechny ty tři knihy poslal, an mne jak živ neviděl; po čemž já sem se mu ozval, že jsem ještě živ, a za to poděkoval i píseň svého díla o orání císaře Josefa II. tam v Moravě r. 1769 dne 19. srpna jemu poslal.“⁸⁶² Vavákovu píseň o Josefově orání zřejmě Fryčaj poskytl Františkovi Bezstarosti, učiteli v Březí, který ji nedlouho poté nechal vytisknout v Brně u Jana Jiřího Gastla.⁸⁶³

O rok později, roku 1810, se Vavák dozvěděl, patrně z novin, že Fryčaj v uplynulém roce oslavil své kněžské druhotiny. Složil mu vinš, který též zapsal do *Pamětí*⁸⁶⁴, a prostřednictvím lichtenštejnské vrchnostenské správy v Radimi a v Posořicích ho spolu s jakýmsi dalšími skladbami poslal Fryčajovi do Brna. Patrně se Vavákovi též dostala nějak zpráva o tisku jeho písně o orání Josefa II., protože zároveň oslovuje i Františka Bezstarosti. Fryčaj a Bezstarosti Vavákovi společně zaslali své odpovědi, dnes nezvěstné. Vavák o tom v *Pamětech* píše: „Letos [1810] pak dověděl se, že on⁸⁶⁵ jubilaci 50letou svého kněžství již hned roku minulého 1809 odslavil a ještě živ jest, protož tento zde psaný vinš radostně jsem mu učinil a s ním několik písní mého skládání a spolu též panu Františkovi Bezstarosti, školnímu učiteli v Březí na panství Osově Bytyšky v kraji jihlavském. Od nich obouch dostal jsem velmi sladké odpovědi a děkování roku 1811, dne 11. dubna, v Zelený čtvrtek. Kudy jsem já poslal, tudy zas přišlo, totiž ze zámku radimského do Posořic do Moravy, panství lichtenštejnské, z Posořic do Brna, odtud do Březí. Nyní zas z Březí do Brna a do Posořic, odtud do Radimě.“⁸⁶⁶ Tím patrně Vavákovy kontakty s Fryčajem skončily.

⁸⁵⁸ Srov. *Knihopis* 2612.

⁸⁵⁹ Srov. *Knihopis* 2611 a 2613.

⁸⁶⁰ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, Tomáš Fryčaj. Dopis je datován 7. června 1809 v Brně.

⁸⁶¹ Byl tehdy duchovním správcem brněnské trestnice.

⁸⁶² *Paměti* VI, 32 rkp.

⁸⁶³ *Knihopis* 16453.

⁸⁶⁴ *Paměti* VI, 30-31 rkp.

⁸⁶⁵ Fryčaj.

⁸⁶⁶ *Paměti* VI, 32 rkp.

Snad jen je ještě třeba připomenout, že Fryčajovým prostřednictvím se zmínka o Vavákovi dostala také do Gallašovy *Múzy moravské*. Gallaš totiž složil k Fryčajovým jmeninám „ódu“ (Vavák by patrně řekl „vinš“) nazvanou *Óda k jeho jména svátku po vydání života sedlského občana Vaváka k prospěchu své vlasti moravské roku 1807*, a to patrně hned jmenovaného roku 1807; později skladba přešla do vydání *Múzy moravské* z roku 1813. Báseň je ovšem plně zaměřena na oslavence Fryčaje, a Vavákovi je věnována jen velmi skrovná pozornost, takže se ho prakticky týkají jen verše čtrnácté sloky:

Ted' si nám zas vydal Vaváka
život, příkladného sedláka...⁸⁶⁷

3.7.2 FRANTIŠEK VLADISLAV HEK

Františka Vladislava Heka seznámily s Vavákem patrně Krameriovy noviny, které 8. května 1790 otiskly dvě Vavákovy časové básně vyzývající k posílení postavení češtiny ve veřejném životě.⁸⁶⁸ Hek, který udržoval styky s královéhradeckým duchovenstvem, sice mohl o Vavákovi jakožto příteli kanovníků Pingase a Švendy slyšet dost dobře už i dříve (Vavákovy kontakty s Pingasem začínají roku 1787, se Švendou o rok později) a také Vavák mohl z téhož zdroje o Hekovi vědět, ale osobně se jistě neznali. Nedlouho po otištění zmíněných básní v Krameriových novinách poslal Hek Vavákovi dopis, v němž mu za jeho vlastenecký projev poděkoval. Dovídáme se o tom z Vavákova častěji citovaného zápisu v *Pamětech*: „Onyno dva zpěvy, které jsem dne 20. dubna k probuzení mysle věrných vlastenců Čechův učinil a panu Krameriusovi, impresorovi, do Prahy poslal, on pak mimo mé nadání je oba spolu i s tím na něho udělaným psaním vytlačiv, do novin ku nru. 19. přiložil.“⁸⁶⁹ Když se po zemi rozešly, rozličné laskavé pohnutky v mnohých vlastencích způsobily a k milování svého vlastního jazyka českého povzbudily, až i jeden upřímný a učený vlastenec, pan František Hek, kupec v Dobrušce a tam nejznamenitější muž, díkopsaní mně poslal, obzvláštní radost a obveselení nad tím ukazuje. Ó, by více takových Čechů bylo, již by cenu své vlastní řeči lépe vážiti sobě uměli a chtěli – vzrostla by zas uvadlá a udušená krása a vážnost její!“⁸⁷⁰

Vavák na tento dopis patrně nějak reagoval, jistě poslal Hekovi alespoň stručnou odpověď, jakési zdvořilé „poděkování za poděkování“. Snad spolu s ním, nebo později poslal Hekovi jakési „spisy“. O jaké „spisy“ šlo, není zřejmé, Vavák užívá často slova „spis“ ve významu rukopis, ale o těchto „spisech“ se nedovídáme od Vaváka, nýbrž jen od Heka, z jeho dopisu Vavákovi datovaného 29. prosince 1791. Přesto je možné, že šlo o nějaké Vavákovy rukopisy, ať už rukopisy původních prací nebo opisy (první možnost je poněkud pravděpodobnější, Vavák opisoval cizí práce poměrně málo). Koncem roku 1791 se Vavák zřejmě začal podívat nad tím, proč mu dobrušský kupec jeho „spisy“ nevrací a zmínil se o tom (neznámo, zda dopisem, nebo ústně) Krameriovi.⁸⁷¹ Kramerius zpravil dopisem Heka a Hek poslal Vavákovi zmíněný dopis, datovaný 29. prosince 1791 v Dobrušce. Dopis je dochován ve Vavákově pozůstalosti v LA PNP⁸⁷², bohužel je však

⁸⁶⁷ GALLAŠ, J. H. A., *Múza moravská*, s. 386 (celá skladba na s. 384-386). Úryvky z Gallašovy skladby cituje též Jindřich Skopec ve svém vydání *Paměti V*, 213.

⁸⁶⁸ *Pohnutka aneb vzbuzení* a tzv. *Sedlská žádost Leopoldovi*, obě složené roku 1790. Srov. *Paměti II*, 2, 121-122 (starší verze *Pohnutky*), 166-167 (tištěná verze *Pohnutky* i tzv. *Sedlské žádosti*).

⁸⁶⁹ Vše přetištěno v *Pamětech II*, 2, 165-167.

⁸⁷⁰ *Paměti II*, 2, 128-129. Srov. např. PEKAŘ, J., *Paměti Františka Jana Vaváka*, s. 294, JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vavák a jeho pojetí českých dějin*, s. 334. Hekův dopis se ve Vavákově pozůstalosti nedochoval.

⁸⁷¹ Je možné, že Kramerius předtím prostředkoval předání „spisů“ od Vaváka Hekovi.

⁸⁷² LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, František V. Hek, 29. prosince 1791.

značně poškozený, takže na některé části textu jsou už nečitelné. Hek Vaváka oslovuje „nejdražší příteli“, o něco níže pak „můj nejmilejší příteli“ a ujišťuje ho, že na ztrátě nebo snad raději zdržení oněch „spisů“ nemá žádnou vinu: „Nemálo sem se ulekl, když sem od pana Krameriusa list obdržel a z něho oné od Vás vzkázání vyrozuměl. [...] mám po tu chvíli za to, že ony [...] spisy již dávno máte. [Nemálo jsem se divil, že] na můj při nich přiložený list žádnou odpověď nedostávám.“ Uvádí, že ony „spisy“ předal hradeckému kanovníku Klierovi („Glirovi“): „Já sem tyto spisy k panu Glirovi po jistém člověku odeslal. [...] Pan Glir se ještě vyptával dodávatele na rozličné věci a slíbil jemu, že to při pr[v]ní příležitosti Vám odešle.“ Kanovník Klier prý je snad někde založil, u něho je tedy třeba je hledat: „Může tehdy býti, že je on někde poodložil, a máje jiné zaneprázdnění, na ně víc nevzpomněl. Kdyby jen nechal dobře hledati, jistě by je našel.“ Dále píše: „Můj nejmilejší příteli, můžete myslet, že bych svévolně Vaši věc, kterou ste mně dobrotivě zapůjčil, zadržoval, ba ji naprosto zabavoval? Ale vy mě osobně neznáte, a z té příčiny vymlouvám tu od Krameriusa jménem Vaším mně učiněnou pohrůžku. Věřte mně, že se proto velice rmoutím a pokojné mysle nebudu, až zvím, že ste Vaši věc skutečně obdržel.“ A podepisuje se: „Váš věrný přítel František Hek“.

Jak tato kauza dopadla, zda se Vavákovy spisy u kanovníka Kliera našly, zda se vůbec hledaly, se od Vaváka, ani odjinud nedovídáme. V *Pamětech* ani jinde se Vavák o Hekovi už nezmiňuje, vzájemná korespondence se omezuje na jediný dochovaný list, právě citovaný, a není ani žádný náznak, že by po tomto emotivním listu, který Vaváka sotva uspokojil, nějak pokračovala. Nechceme tím naznačit, že by Vavák na Heka zanevřel, to by jistě byla „nadinterpretace“ uvedených dokladů, ale je zřejmé, že stejně jako v mnoha dalších případech ani Hek nebyl pro Vaváka natolik zajímavá osoba, aby s ním Vavák cílevědomě udržoval trvalejší kontakty. „Pozdravili se“ v souvislosti s jazykověobranými snahami, které je, jinak odlišné, spojovaly, ale dál zase pokračovali každý po své cestě.

3.7.3 JAKUB JAN RYBA

Zajímavá je otázka vztahů s Jakubem Janem Rybou – a to tím spíše, že Jan Němeček ve své rybovské monografii z roku 1963 nadhazuje možnost, že jedna z pastorel zaznamenaných Vavákem v jeho *Sboru písní* mohla Rybu inspirovat při skládání textu jeho díla nejznámějšího, České mše vánoční (složené patrně roku 1796).⁸⁷³

Osobní kontakty mezi Vavákem a Rybou nebyly však nikterak hojné a netrvaly ani nikterak dlouho. K jejich navázání došlo v souvislosti s vydáním Rybových *Pohřebních písní* roku 1805 a o rok později, v listopadu 1806 doložitelné kontakty končí.

Ryba patrně měl jakési povědomí o Vavákovi již poměrně dlouho před vydáním svých *Pohřebních písní*. Alespoň v dopise z 5.-6. listopadu 1806 uvádí, že poprvé se o Vavákovi již dříve dověděl z Němečkova článku v *Lieferungen für Böhmen von Böhmen*, vydaném roku 1794. V témže dopise také vypočítává Vavákovy práce, které má ve své knihovně a jimiž „se těší“: jsou mezi nimi i práce tištěné v devadesátých letech. Výslovně také říká, že o Vavákovi ví už „drahných let“.⁸⁷⁴

Do svého souboru jednadvaceti *Pohřebních písní*, vydaných roku 1805 v Praze u Bohumila Haase⁸⁷⁵, zařadil Ryba jako osmnáctou píseň *Na vesnického rychtáře* a doprovodil ji věnováním: „Píseň, kterouž svému vši vážnosti hodnému krajanu, panu Fraňkovi Vavákovi, rychtáři milčickému, spolu měšťanovi plzenskému, obětuje Jakub Jan Ryba, školní učitel na farní škole rožmitálské, též měšťan plzenský, 1805.“⁸⁷⁶ Vytištěný

⁸⁷³ NĚMEČEK, J., *Jakub Jan Ryba*, s. 42-43.

⁸⁷⁴ SLAVÍK, F. A., *Život a působení Jakuba Jana Ryby*, s. 63

⁸⁷⁵ *Knihopis* 15134.

⁸⁷⁶ RYBA, J. J.: *Pohřební písně*, s. 37.

exemplář s průvodním dopisem poslal do Milčic, kam zásilka dorazila 21. února následujícího roku 1806.⁸⁷⁷ Vavák odpověděl v dubnu 1806 čtyřstránkovým veršovaným dopisem (celkem asi 270 veršů), odeslaným patrně 20. dubna z Českého Brodu, protože tak je datován krátký prozaický vzkaz, který byl k dopisu připojen. (Sám veršovaný dopis je datován „v Milčicích roku 1806, měsíce dubna, na sylabu qve“, patrně tedy 13. dubna.⁸⁷⁸) V dopise Vavák nejen děkuje za věnovanou skladbu, nýbrž mj. načrtává svůj životopis, líčí své zájmy, zmiňuje se o rodině i o svých „učených známých“, prodlévá také při společném tématu plzeňského měšťanství, které Ryba obdržel jedenáct let po Vavákovi roku 1805. Dopis svou upřímnou otevřeností a místy jistou žertovností upomíná na starší veršovaný dopis Hořickému, a skutečně budí dojem, jako by Vavák ve chvíli, kdy ho psal, doufal najít v Rybovi podobného důvěrného přítele, jakéhosi nového Hořického (Hořický zemřel necelého půldruhého roku před tím, v prosinci 1804). Zároveň se ale objevuje náznak, že nemalá vzdálenost mezi Rožmitálem a Milčicemi nebude případné komunikaci příznivá: „Kdybys byl, bratře, blíže, / chtěl bych já s tebou šíře / často mluvit, psáti / i veršově zpívati.“ Současně s dopisem poslal Rybovi několik svých skladeb, zvláště písní, a naznačil, že má doma ještě četné další – že by ale Ryba, kdyby je chtěl, musel poslat do Milčic „notáře“, který by byl schopen opsat z Vavákova „inventáře“ jejich noty. Vavák snad věděl něco o Rybově zájmu o pastorační skladby, protože opis jedné pastorely mu posílá a připojuje, že má ještě „mnohé“ další pastorely, a to „bez chýby“. Vůbec se z Vavákova listu zdá, že je o Rybovi alespoň částečně informován.⁸⁷⁹

Ryba na tento dopis složil rozsáhlou veršovanou odpověď (více než 400 veršů), datovanou 5.-6. listopadu 1806 a poslal ji Vavákovi. Líčí v ní dosti podrobně svůj život, zvláště svá studia a své učitelské působení; zřetelně z ní také vysvítají některé Rybovy názory, např. na vládu Josefa II. a josefinské reformy, na postavení češtiny v soudobé společnosti, na úlohu učitele. Rybovým životopiscům je tento list znám jako *Veršovaný životopis*.⁸⁸⁰

Roku 1813, kdy svůj i Vavákův veršovaný dopis opsal do svého deníku, poznamenal si Ryba: „Od toho času, to jest od roku 1806 až do přítomného 1813 neobdržel jsem žádného listu od Vaváka. Roku 1812 dověděl jsem se skrze veřejné české noviny, že on téhož roku druhou kopulaci v 50. roce svého manželství, při které

⁸⁷⁷ Tento dopis ve Vavákově pozůstalosti není, jako v ní vůbec není nic, co by na Vavákovy kontakty s Rybou upomínalo. Dokonce ani exemplář *Pohřebních písní* není uveden v soupisu knih, které Vavák měl. Snad knihu věnoval skramnickému kostelu – nebo jinam? Existenci dopisu však dosvědčují zmínky ve Vavákově listu z dubna 1806: „... kterakpak jsem tobě zjeven, že jsi se jal ke mně psáti i tvou práci v tisku dáti ... ?“, „Cos mně poslal tak milostně, já přijal jsem pak radostně měsíce v roku druhého dne dvacátého prvního.“ (LA PNP, fond Jakub Jan Ryba, korespondence přijatá, František Jan Vavák, 13. (?) dubna 1806.)

⁸⁷⁸ Slabika *que* se v nejběžnějším typu cisiojanu vyskytuje v dubnových verších třikrát: označuje dny 13., 22. a 27. dubna (Friedrich 1997, s. 128); byl-li dopis odeslán skutečně 20. dubna, připadala by v úvahu pouze možnost první. Je zajímavé, že Ryba ve svém opise datuje veršovaný dopis pouze slovy „v Milčicích roku 1806, měsíce dubna“ a údaj „na sylabu qve“ vynechává; není vyloučeno, že Vavákovu způsobu datace, tehdy už značně archaickému, nerozuměl. Také u Vaváka je to pokud vím jediný případ, kdy datuje pomocí cisiojanu; snad předpokládal, že Ryba jakožto absolvent „latinských škol“ bude s touto (středověkou!) pomůckou obeznámen.

⁸⁷⁹ Vavákův veršovaný dopis je dochován jednak v autografu, který byl zaslán Rybovi (bez prozaického dodatku z 20. dubna; LA PNP, fond Jakub Jan Ryba, korespondence přijatá, František Jan Vavák, 13. (?) dubna 1806), jednak v Rybově opisu v jeho deníku z roku 1813 (zde včetně prozaického dodatku; KNM I B 6, s. 13-20). Části dopisu otiskl (snad podle staršího deníku z roku 1811, dnes nezvěstného, srov. NĚMEČEK, J., *Jakub Jan Ryba*, s. 234) SLAVÍK, F. A., *Život a působení Jakuba Jana Ryby*, s. 59-60 (prozaický dodatek), 61-62 (část veršovaného textu).

⁸⁸⁰ Dochován je pouze v opise v Rybově deníku z roku 1813 (KNM I B 6, s. 14-26), celý ho otiskl (snad opět podle staršího deníku z roku 1811) SLAVÍK, F. A., *Život a působení Jakuba Jana Ryby*, s. 62-69, úryvek přetiskl SPĚVÁČEK, V., *Jakub Jan Ryba, vychovatel našeho lidu*, s. 77-79.

neobyčejně důležité památce blaženého stánku manželského všickni jeho synové a dcery, pak vnukové a vnučky, příbuzní a přátelé přítomni byli; též i jeho manželka měla za družičku při této padesátileté památce tu osobu, která jí při první kopulaci družičkou byla.“⁸⁸¹ Do roku 1813 tedy Ryba o Vavákovi nedostal jinou zprávu než tu, kterou otiskli Krameriovi dědicové v jeho novinách o Vavákově jubilaci v roce 1812. Přitom je zřejmé, že Rybův zájem trvá.

Co bylo příčinou Vavákova odmlčení, není tak snadno říci. Vzdálenost mezi Rožmitálem a Milčicemi by sama o sobě nemusela hrát roli, jak to nápadně vidíme v korespondenci s českobudějovickým Pingasem nebo s Antonínem Šrámkem do Sankt Pölten. Snad převážila nedůvěra k víceméně neznámému člověku, za něhož nikdo „neručil“? Nebo Vavákovi vzaly chuť Rybovy „projosefínské“ projevy? Nebo ho zarazila sebestřednost, s níž Ryba vylíčil své životní osudy? Nebo prostě „neměl, co psát“? Koneckonců nelze vyloučit ani možnost, že Rybův dopis se po cestě ztratil a Vaváka nedošel. V každém případě však ani po roce 1813 nejsou žádné známky, že by se byl kontakt obnovil.

A jak je tomu s možnou souvislostí Vavákem zapsané pastorely a Rybovy České mše vánoční? Pastorela *Pastýři jdoucí k jesličkám*, o níž jde, vznikla podle chronogramu roku 1771 a do *Sboru* (odkud ji Němeček znal) ji Vavák přepsal po roce 1808.⁸⁸² Je dosti pravděpodobné, že Vavák tuto pastorelu nejen zapsal, ale zároveň je i jejím autorem, přinejmenším jejího textu. To je skvělé! Avšak roku 1796, kdy Ryba podle obecně rozšířeného mínění, opírajícího se o dataci rukopisu, Českou mši vánoční složil, nemohl mít k ruce ani *Sbor* (protože ten tehdy ještě neexistoval), ani Vavákův rukopis z roku 1771, protože ten ležel kdesi v milčickém statku, pokud vůbec nezůstal se starými věcmi v chalupě. Jistá, i když nevelká možnost tu přece je. Vavák totiž u textu této písně (podobně jako u dvou dalších⁸⁸³) poznamenává, že skladba byla tištěna (dost možná anonymně) „roku 1775 u Františka Jeřábka v Praze“.⁸⁸⁴ Eventuelně tedy Ryba mohl znát Vavákovu skladbu z její tištěné verze. Při značném množství pastorálních skladeb, které pracují s poměrně omezeným množstvím „návratných“ motivů, je však těžko odvažovat se v této oblasti jednoznačného soudu, zvláště když formulační shody uváděné Němečkem se nezdají natolik přesvědčivé, aby vylučovaly možnost jiného zdůvodnění.

3.7.4 ANTONÍN ŠRÁMEK

Poněkud záhadná postava mezi Vavákovými korespondenty je Antonín Šrámek, který si s Vavákem vyměňoval dopisy od roku 1806. Pocházel z Kutné Hory⁸⁸⁵, roku 1797 je uváděn mezi předplatiteli Puchmajerova almanachu jako „správce v Dunajovicích“⁸⁸⁶ a v době, kdy udržoval korespondenci s Vavákem byl „direktorem“ – patrně tedy vrchním hospodářským úředníkem – ve Svatém Hypolitu (Sankt Pölten) v Dolních Rakousích⁸⁸⁷. Zajímal se zřejmě o soudobé české písemnictví a byl podobně jako Vavák nakloněn jazykověemancipačním snahám, jak je to patrné už z jeho subskripce na Puchmajerův almanach a jak se to projevuje i ve zmínkách, které o něm najdeme u Vaváka. O dopisech, které Vavákovi psal, svědčí většinou jen Vavákovy záznamy, v pozůstalosti v LA PNP je uložen ojedinělý dochovaný dopis z 25. ledna

⁸⁸¹ SLAVÍK, F. A., *Život a působení Jakuba Jana Ryby*, s. 70.

⁸⁸² *Sbor*, s. 40.

⁸⁸³ *Sbor*, s. 43 a 49.

⁸⁸⁴ Tisk je dnes patrně nezvěstný, v *Knihopise* se mi nepodařilo ho dohledat ani mezi Jeřábkovými tisky, ani mezi tisky z roku 1775, ani mezi tisky vánočních písní.

⁸⁸⁵ *Paměti V*, 52.

⁸⁸⁶ PUCHMAJER, *Sebrání básní a zpěvů*, s. 187.

⁸⁸⁷ LA PNP, fond Jakub Jan Ryba, korespondence přijatá, František Jan Vavák, 13. (?) dubna 1806, pozn. t.

1808⁸⁸⁸, týkající se soudobých politických a válečných událostí. Z Vavákových dopisů Šrámkovi se dochoval rovněž jen jediný list, resp. koncept listu, patrně z října nebo listopadu 1806.⁸⁸⁹ Korespondence však byla zřejmě poměrně bohatá, přinejmenším ze Šrámkovy strany: roku 1806 lze doložit čtyři Šrámkovy dopisy Vavákovi, roku 1807 jeden, roku 1808 jeden (prve zmíněný), roku 1810 opět jeden, přestože Vavákovy záznamy o těchto dopisech jsou jen nahodilé a téměř bezpochyby neúplné.

Korespondence začala zřejmě ze Šrámkovy iniciativy, jak dokládá Vavákova zmínka ve veršovaném dopise J. J. Rybovi v dubnu 1806:

Ted' zas jeden Čech vzácný
jsa v Němcích nebojácný
z Rakous mně poslal psaní
chtě se mnou býti známý.

O tomto prvním Šrámkově dopise je patrně řeč také na malém lístečku, dochovaném v LA PNP mezi Vavákovou korespondencí. Dnes je přiložen ke konceptu Vavákova dopisu Rulíkovi z 27. února 1808, ale soudě podle jeho obsahu, je starší, nejspíše hned z roku 1806. Vavák si tu stěžuje na Šrámkův rukopis, kterému tehdy patrně ještě nepřivyknul: „Od našeho Čecha, Pana Antoně Šrámk, od s. Hypolita z Rakous, dostal sem psaní 2. marti, ale jest rovně takové jako ovoce, které žádný dosáhnout nemůže, tak tu jeho scripturu jiný žádný – a já převelmi těžce čtu, až se mně s tím stýště, a ještě nehrubě co vím, a protož z něho nic neposílám. Taky bída i v tom.“

V citovaném veršovaném dopise Rybovi se Vavák zmiňuje o tom, že Šrámek je čtenářem literární produkce prešpurského lycea (patrně Palkovičových kalendářů):

Ten, jestliže nehřeší,
slovánčinou se těší
v Prešpurku školou panskou,
jenomže lutriánskou.

A že Vavákovi poslal jakýsi „lístek v Prešpurku dělaný, tamní slavánské školy hlásající“⁸⁹⁰, patrně nějakou příležitostnou, oslavnou báseň na rektora Palkoviče:

Z té školy lístek taky
poslal jest mně nějaký
ke cti tam rektoriče
Jiřího Palkoviče.

Vavák přitom oceňuje formální úroveň „lístku“ a říká:

Nu, kdybych tam byl žákem,
ten lístek v běhu jakém
chtěl bych vynést a psáti,
tento⁸⁹¹ by musil spáti.

⁸⁸⁸ V LA PNP je veden jako dopis „neznámého“ (fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, neznámý Františku Vavákovi).

⁸⁸⁹ V LA PNP je veden jako dopis „nezjištěnému“ (fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, nezjištěnému). Srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vavák a jeho pojetí českých dějin, s. 341.

⁸⁹⁰ Tak v poznámce k místu citovanému níže.

⁸⁹¹ Tj. veršovaný dopis Rybovi.

Z poznámky pod čarou k prvnímu z citovaných míst („Teď zas...“) se dovídáme, že v době, kdy Vavák dopis Rybovi psal, obdržel od Šrámků i druhé psaní.

Další dopisy poslal Šrámek nejméně ještě 8. a 11. října téhož roku; v některém z nich poslal Vavákovi dva ročníky Palkovičova kalendáře – na rok 1805 a 1806. Na ně odpovídá Vavák v dochovaném konceptu. Oslovuje zde Šrámků jako „urozeného pana vlastence a bratra Čecha nejmilejšího, nejžádostivějšího“ a zmiňuje se o soudobých válečných nepokojích. Při té příležitosti, přecházejí do chronogramu, přeje „Bonapartovi“ brzkou porážku – „naCž Cžeká nároDV Mnoho“. Brzy přechází také do veršů, a tu si stěžuje na armádu, jejíž část se usadila také v Milčicích:

Ta váleční vichřice,
překáží nám velice,
v našem psaní, také v čtení,
v literatorním umění:
ač že se meč neblejská,
však voják v domě vejská,
přes půl léta nevyšli ven,
Nu: k čemu chuť může být jen.

Této okolnosti má též adresát přičítat stručnost dopisu:

Dnes sem dostal chvíličku,
můj přemilý bratříčku,
že mohu psát vaší Lásce,
ačkoliv jen dosti krátce.

Ve druhé části dopisu děkuje Vavák za „kalendáře na rok 1805 a 1806 v Prešpurku –

znamenitého Sláva a slavomíla pana Jiřího Palkoviče“, které mu Šrámek zaslal; chválí je a při té příležitosti si stěžuje si na kalendáře „ty naše pra[ž]ské“: „O těch našich nemám co říci jediné to[lik ...] [Praž?]ští kalendářníci mnějí, že jsme my venku hovada, nejsouc [hodní] něco vědět, čili snad jen oni sami něco vědět mají, a my nic. Jestlipak oni víc nevědí, mohliť by se do starých kalendářů podívat a aspoň z těch jakožto z mistrů něco pro nás ven vyndat.“ A dále si ještě stěžuje na nespolehlivost předpovědí počasí, v kalendářích otiskovaných: vcelku je dopis podobná hravá míchanina („skutečná“ „satira“ ve starořímském slova smyslu) jako je dopis Hořickému z roku 1804.

Ještě téhož roku Šrámek v některém z dopisů Vaváka žádal, aby mu – poku má – poslal text písně *Praha má, Praha má, pána krále Bavora*, kdysi zakázané. „Léta 1806 jistý pán Šrámek z Rakous od Svatého Hypolita mně psal, zda bych mohl tuto píseň kde dosíci, abych mu ji poslal, a takž já vyhledavše ji, to jsem učinil,“ píše o tom Vavák později ve *Sboru*.⁸⁹²

Roku 1807 zmiňuje Vavák Šrámkův dopis z podzimu toho roku v *Pamětech*: „20. září turecký legát z Konštantinopole jel do Paříže přes Svatý Hypolit v Rakousích, kdež tamní pan direktor Antoň Šrámek, náš rozený Čech z Hory Kutné, s jeho služebníky po slovánsku mluvil a mně to psal.“⁸⁹³ Následujícího roku obdržel Vavák výše zmíněný dopis z 25. ledna 1808, dochovaný v LA PNP. Do téhož roku se v LA PNP hlásí malý lísteček, přiložený dnes k Vavákovu konceptu dopisu Rulíkovi z 27. února 1808, ale ten

⁸⁹² *Sbor*, s. 255.

⁸⁹³ *Paměti* V, 52.

patrně, jak již bylo řečeno, je starší, pochází snad z roku 1806 (viz výše). Poslední zmínku o pokračování Vavákova dopisování se Šrámkem najdeme v *Pamětech* ještě na podzim roku 1810.⁸⁹⁴

Ve srovnání s jinými zde probíranými korespondencemi je překvapující její relativní četnost a „vytrvalost“ (od roku 1806 nejméně do roku 1810). Zvlášť nápadné je to ve srovnání s korespondencí mezi Vavákem a Rybou, která byla navázána prakticky v téže době (první Rybův dopis došel do Milčic 21. února 1806, první Šrámkův byl datován patrně 2. března téhož roku a do Milčic dorazil ne později než v dubnu téhož roku). Zdá se, že „druhým Hořickým“ se nakonec stal mnohem spíše Šrámek než Ryba a snad také tato „saturevanost“ Šrámkem přispěla k tomu, že korespondence s Rybou ustala tak záhy (koncem roku 1806). Že vítězství hospodářského úředníka nápadného kulturními a vlasteneckými zájmy v „konkurenci“ s kantorem a varhaníkem, sice vlastenecky založeným, ale též otevřeným pro josefínské a do jisté míry snad i pro ryze osvícenské myšlenky, je ve Vavákově případě spíše příznačné než čistě nahodilé, není myslím třeba zvláště zdůrazňovat.

3.7.5 SEVERUS MILÁČEK

Jako jistý doplněk předchozích korespondenčních styků a zároveň jako pěknou ukázkou Vavákova působení jakožto „veršovce na objednávku“ připojujeme nevelkou korespondenci, vyměněnou se Severem Miláčkem, milosrdným bratrem a studentem zdravotnického učiliště při klášteře milosrdných bratří ve „Feldsbergu“ neboli „Valčicích“ (dnešní Valtice, okres Břeclav).

V ideálním případě se původně skládala ze tří dopisů: v prvním dopise Miláček, Vavákovi do té doby nejspíše zcela neznámý, žádal, aby Vavák složil dvě příležitostné písně, jimiž by Miláček poctil své valtické učitele. Ve druhém snad poslal Vavák žádané písně do Valtic a ve třetím zase objednavatel Miláček za zaslané písně děkoval, pokud dokonce neposlal nějaký dárek, což ovšem u chudého studenta není příliš pravděpodobné.

Z těchto předpokládatelných dopisů se dochoval pouze první, který je datován 20. prosince 1809 (Vavák ho podle rukopisného přípisku obdržel 4. ledna následujícího roku).⁸⁹⁵ V dopise se Miláček krátce představuje, píše o institutu, na němž studuje, zdůrazňuje, že jsou ve Valticích „studenti Češi i taky profesor český“ a odtud pokračuje k vlastní prosbě (text dopisu je místy porušen): „... tak jich poníženě prosím, kdyby mně [ráčili?] dvě písně zkomponýrovat. První k svátku pana profesora, jeho jest jmeno [Largus], příjmení Paschinger, rodilý z Gracu ve Š[týrsku?], ještě velmi mladý, byl ve Vídni v [...], študýroval ve veřejných školách [...], jest již 8 let ve Valčicích. Profes[or] šťastný v operirování, daleko a [...]. Druhou píseň: o radostném skončení študium a děkování pateru převorovi Benedictus Kaniš, ten jest doctor medicinae, spolu i profesorovi, loučení jednoho študenta s druhým, poněvadž se snad nikdy neschlidáme, též vale městu Valčicím, poněvad[ž] každý študent s radostí odtud jde. N. B.: Toto město jest nazvaný čarodějny město.“

Na prázdný list, který zůstal v Miláčkově dopisu, si šetrný Vavák načrtl jednak vinš pro Larga Paschingera, jednak píseň pro téhož profesora. Vinš, jak je u Vaváka obvyklé, se skládá z několika chronogramů (na rok 1810) a z jakéhosi proslovu ve „volných verších“, zdobených akrostichem („LARGUS“) a telestichem („PASCHINGER“) a v tomto případě navíc i chronogramem v posledním verši (opět na rok 1810):

⁸⁹⁴ *Paměti* VI, 23-27 rkp.

⁸⁹⁵ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, Fr. Severus Miláček

„Lékařské slavné umění tvé, nyní malá Morava vidí, ale brzy ucítí celá Evro**PA**.
 Aučinkování učenců tvých: bude všudy líbě a chutně rozlíhající se hla**S**.
 Rány živobytnosti lidské: nyní i v budoucnosti budeš léčiti v ni**CH**.
 Grác tebe zplodil, Morava tebe chová: a mnohý z Čechů chce býti tvůj s**IN**.
 Umlkneš sice někdy ty: ale hlas tvůj v synech tvých co prudká vichřice popla**GE**.
 SLa**W**ného VM**I**en**I** t**W**ého **D**en: až k**V** kon**CI** W**I**ek**V** post**I**hne We**C**že**R**.⁸⁹⁶“

Rovněž píseň, složená z dvanácti osmiveršových slok (celkem 96 veršů), je opatřena akrostichem („LARGOWI PASCHINGER“) a několika chronogramy (rovněž na rok 1810). Pro píseň je připsána i notová osnova, ale – jak to u Vaváka čestěji bývá – noty do ní vepsány nebyly. Píseň je datována „v Milčicích dne 7. února 1810“. „Děkování pateru převorovi Benedictus Kaniš“ zde zapsáno není. Co z toho nakonec studentu Miláčkovi do Valtic poslal, nevíme, a neznáme bohužel ani reakci objednavatele Miláčka, ani poctěných učitelů.⁸⁹⁷

⁸⁹⁶ Součet chronogramu je 1810.

⁸⁹⁷ Podobné „objednávky“ zřejmě Vavákovi čas od času, i když ne zase příliš často, přicházely a Vavák se jim, jak patrně, snažil pokud možno vyhovět. Srov. např. tištěný vinš z roku 1801 pro Gerharda Kokeše, kvardiána kapucinského kláštera v Kolíně nad Labem, k jeho kněžským druhotinám, kde jako autor je uveden Vavák, ale jako dárci „kutnohorští měšťané“ (VAVÁK, F. J., *Gaude et laetare*, KNM 85 G 155; *Knihopis* neuvádí), rukopisný vinš „fráterovi od milosrdných z Prahy, jenž se jmenuje Gratus Zahradník, pro jeho přítele P. Václava Bečvařovského, měšťana v Mladé Boleslavi“ nebo rukopisný vinš pro skramnického faráře Václava Zákoru „od Matěje Kratochvíle, tamž školního učitele“ (oba posledně jmenované v LA PNP, fond František Jan Vavák, Vinše k svátku sv. Václava roku 1814).

4. Četba F. J. Vaváka

O Vavákovi je známo, že k jeho předním zájmům náležela četba knih. Sám to také o sobě několikrát výslovně připomíná. Tak ve vlastním životopise píše o době svého dětství, že „v neděli a v svátek dával sobě voly jiným chlapcům pásti a chodě domů četl v knihách a psával aneb zpíval“⁸⁹⁸. Na jiném místě, které se patrně vztahuje k milčickému požáru roku 1750, že „litoval některé knihy a papíry, které popsal, že mu schořely“⁸⁹⁹. A na jiném místě, když popisuje, jako „teenager“ chodil na robotu, dodává k tomu: „...na čtení kněh a psaní nezapomínal. Na robotách knížky a písň s sebou nosil, v domě v neděli a v svátek vždycky psal. Co kde pěkného napsaného viděl, taky tak psát se snažil. Kde knihy viděl, takové se dlužil, přečta odvedl a zas po jiných dychtil.“⁹⁰⁰ Citovali jsme už také místo, kde popisuje, jak oase vykládá o tom, jak získával přízeň svými „historickými rozprávkami“, které patrně také čerpal z četby: „Kdekoliv na robotě byl, všudy náchylnost k sobě i přízeň zejskal skrze své dokonalé bez falše práce a skrze historické rozprávky, které v hodinu odpočinku mluvit i od poručníků nabízen a žádán býval.“⁹⁰¹ Podobně v dopise Jakubu Janu Rybovi (z dubna 1806) o sobě píše:

„Byl sem taky milovník knih
a dosaváde, než bych leh,
v neděli, v svátek v nich vězím,
tou hřívnou, co mohu, těžím.“⁹⁰²

V poznámce ke slovům „milovník knih“ pak uvádí konkrétní počty knižních titulů, které má ve své knihovně – těm se ještě budeme věnovat v dalších odstavcích.

Už Pekař také poznamenává (v jistém protikladu k názorům některých starších autorů píšících o Vavákovi), že právě četba – a nikoli tedy styk s pražskou obrozenou společností, ba ani hojné kontakty s duchovenstvem – byla pramenem Vavákova vzdělání: „...čtenář *Pamětí* Vavákových nikde nemá dojmu, že by teprv tyto styky učinily Vaváka Vavákem, spíše naopak je pravděpodobno, že Vavák dosáhl osobních a přátelských styků s jednotlivými kněžími proto, že jevil se jim mužem, který se jim vzděláním a veřejnou snahou rovnal, ano lze říci v mnohém je převyšoval. ... To vše ... vede mě k soudu, že hlavní podíl na Vavákově vzdělání i na vzrostu jeho buditelské snahy má jeho vlastní studium, pilná četba staročeské literatury...“ Naskýtá se tedy otázka, co vlastně bylo předmětem jeho čtenářského zájmu, které konkrétní knižní tituly četl a jaký měla tato četba vliv na jeho smýšlení a případně i na jeho literární práce.

4.1 Seznam z roku 1782

Relativně nejúplnější a nejkonkrétnější obraz Vavákovy četby podávají dva seznamy, které vyhotovil sám Vavák. První z nich je seznam četby zařazený do prvního svazku *Pamětí*⁹⁰³, vznikl roku 1782 a podává obraz Vavákovy četby pro dobu, kterou sice už nelze označit za dobu počátků jeho kulturních a literárních zájmů (ty jsou zcela bezpečně doloženy od 60. let, vzpomínky ve vlastním životopise se pak vztahují už

⁸⁹⁸ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 238.

⁸⁹⁹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 238.

⁹⁰⁰ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 240.

⁹⁰¹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vlastní životopis F. J. Vaváka, 1978, s. 240.

⁹⁰² LA PNP, fond Jakub Jan Ryba, korespondence přijatá, František Jan Vavák, 13. (?) dubna 1806.

⁹⁰³ *Pamětí* I, 2, 39-48.

k době dětství a raného mládí, tedy k 50. letům, a zčásti, ty nejranější, dokonce k druhé polovině 40. let 18. stol.), ale přece tu alespoň zachycujeme Vaváka-čtenáře v době (těsně) před nástupem národního obrození, resp. jeho jazykově českých projevů (je to rok, kdy začínají vycházet obnovené „rosenmüllerovské“ noviny, rok před vydáním Thámovy obrany jazyka českého, tři roky před vydáním thámovského almanachu, čtyři roky před Procházkovými reedicemi starších, převážně humanistických titulů, čtyři roky před otevřením „Boudy“ na Koňském trhu atd.), a zároveň v době, kdy je dosud „pouhým“ venkovským rychtářem, který sice udržuje „nadstandardní“ styky s duchovenstvem ve svém okolí a zčásti také se světskou vrchností (s vrchním Baierweckem) a který už také publikoval svoji „prvotinu“⁹⁰⁴, který však zdaleka ještě není oním „znamenitým a vůbec milovaným rolníkem českým“, jak ho jednou v nekrologu označí krameriovské noviny⁹⁰⁵, ani oním slovutným (byť poněkud staromódním) příležitostným veršovcem, jehož skladby se jednou budou „po vši zemi, též v Moravě, Slez[s]ku a Slovánsku roznášet“⁹⁰⁶.

Seznam četby je zápisem v *Pamětech* bezpečně datován do roku 1782, jmenovitě do jeho první poloviny (nejspíše březen, případně duben 1782). Tak jako větší část Vavákových prací z této doby, vznikl i tento seznam v souvislosti se snahami obhájit katolickou církev a její učení proti invektivám a posměškům, které se šířily mezi jeho bližšími či vzdálenějšími sousedy patrně „odnepaměti“ (Vavák je zaznamenává prakticky od prvních stránek *Pamětí*, tedy od první poloviny sedmdesátých let⁹⁰⁷), které však pochopitelně zesílily po vydání tolerančního patentu, který patrně dodal „odvahy“ mnohým z těch, kdo do té doby raději „opatrně“ mlčeli. Toleranční patent navíc otevřel možnost vystupování z církve, a také jemu se Vavák snažil některými svými pracemi zabránit. Seznam, který ve své době patrně nebyl publikován ani potud, že by z něho byl Vavák předčítal na nějaké svatbě nebo na jiném setkání sousedů, byl však určen prakticky jen budoucím čtenářům *Pamětí*, tzn. především Vavákovým potomkům.

Jde vlastně o seznamy dva. První⁹⁰⁸, kratší, čítající 55 položek, má zmíněnou „polemicko-apologetickou“ funkci – je to soupis „zapověděných a kacířských knih“⁹⁰⁹, které Vavák „četl a v rukou svých měl“⁹¹⁰ a jeho úkolem je prokázat, že Vavák je s učením nekatolíků obeznámen a že není plané vychloubání („aby pak někdo neřekl, že se jen jako ona Ezopova vrána chlubím a jako lejno na vodě plynoucí za jablko se vydávám“), když o sobě tvrdí, že by mohl „všecky ty víry, jaká která jest, napsati, a kdy se která a od koho začala, jak dlouho a kde trvala a co zlého skrz ni pošlo.“

Ve vypracování takového spisku mu prý brání „nepříležitý stav“ (tj. je sedlák, nikoli duchovní) a „mnohé jiné zaneprázdnění“ (tj. především práce v hospodářství, jak to známe z četných podobných míst v *Pamětech*); krom toho se obává, že by taková práce nepřinesla žádný užitek („zdá se mně taky, že bych snad prázdnou slámu mlátil“); proto alespoň uvádí několik knih, které by pro svůj spis užil jako hlavní prameny – celkem je to deset titulů, v čele stojí Hájkova *Kronika česká* a Beckovského *Poselkyně*, následuje „Paprocký“ (nejspíše *Diadochos*), „Pešina“ (*Předchůdce Moravopisu*), Chanovský (patrně *Vitae sanctorum*), jakási *Pavéza věřících* prý z roku 1573 a souhrnný údaj „čtyři

⁹⁰⁴ Dost možná však anonymně.

⁹⁰⁵ *Kramériusovy císařské královské vlastenské noviny pro veškeren národ slovenský*. 1816, roč. 28, č. 48, s. 189, 30. listopadu 1816.

⁹⁰⁶ Srov. *Sbor*, s. 258: „Ty zde položené tři veršovní skládky [tj. Vavákovy příležitostné skladby ke korunovací roku 1791] byly všecky v Karolíně před Leopoldem králem čtené a jemu vykládané, potom jak v novinách, tak i na obzvláštních listech vytištěné a po vši zemi, též v Moravě, Slez[s]ku a Slovánsku roznešené roku 1791 a 1792.“

⁹⁰⁷ Srov. např. *Paměti* I, 1, 21, 37, 42 aj.

⁹⁰⁸ *Paměti* I, 2, 40-43.

⁹⁰⁹ *Paměti* I, 1, 40.

⁹¹⁰ *Paměti* I, 1, 40.

knihy doktora Václava Šturma“). Jakýmsi dodatkem k tomuto základnímu výčtu je pak zmíněný první seznam, tedy seznam zakázaných knih, s nimiž byl Vavák obeznámen.

Druhý seznam⁹¹¹, který následuje po krátkém úvodu těsně za seznamem prvním, obsahuje knihy „dovolených“, které Vavák v úvodu rozlišuje dvojí: jednak jsou to „knihy, jež od našich katolických autorů sepsané a vydané jsou“, jednak knihy, které „od podobojí[ch] sice jsou, ale dovolené“ (do členění samotného seznamu se však toto rozlišení nijak nepromítá). Seznam, na rozdíl od předchozího, už nemá ono vyhraněné polemicko-apologetické zaměření. K jeho sepsání Vaváka patrně vedla snaha doplnit, ucelit údaje o vlastní četbě (možná i proto, aby se snad budoucím čtenářům nezdálo, že četl jen zakázané knihy). Výslovně pak seznamu dává úkol povzbudit čtenáře k další četbě („abych chuti a pilnosti buď mým dětem aneb komu jinému přidal k čítání dobrých knih“). Seznam je značně obsáhlejší než seznam předchozí (obsahuje celkem 113 položek), a snad i proto je rozdělen podle knižního formátu (jak to Vavák znal např. z Koniášova Klíče) do tří oddílů (folio, kvart, oktáv).

Seznam klade dvě otázky, jejichž řešení by vyžadovalo rozlehlejší úvahu, která zde mohou být nanejvýš jen naznačena, a to otázku úplnosti a otázku věrohodnosti seznamu. Pokud se týká úplnosti seznamu, je zřejmé, že seznam vznikl z potřeby okamžiku patrně v relativně krátké době a přitom zachycuje četbu minimálně za posledních dvacet let (v úvodu k prvnímu seznamu Vavák sám říká, že některé z uvedených knih měl v rukou „před mnoha lety“), tj. za dobu, pro kterou máme bezpečně doloženo Vavákovu sebevzdělávání. Četné chyby v datacích jednotlivých titulů, jakož i zjednodušování a občas i vyslovené chyby v názvech děl nebo jménech autorů dostatečně dokládají, že pracoval převážně a dost možná, že výhradně po paměti. Je docela pochopitelné, že ne všechno si s odstupem času vybavil. Lze tedy předpokládat, že uvádí spíše tituly zajímavé, které mu něčím uvázly v paměti, zatímco tituly konvenčnější asi častěji chybějí. I přes tuto neúplnost je pro nás seznam pochopitelně cenný.

Pokud se týká věrohodnosti, která by se v případě seznamu z roku 1782 mohla zdát zpochybněna zvláště tím, že Vavák tu přece pracoval v polemickém zápalu a měl koneckonců zájem na tom, aby uvedl zakázaných titulů co nejvíce – zde lze uvést obecný argument, že přestože měl Vavák za posledních dvě stě let odpůrců dost a dost, přece nikdy nebyl obviněn z toho, že by při hájení svých stanovisek užíval tvrzení vědomě nesprávných (jiná věc je, že v dobré víře přejímal např. údaje Hájkovy apod.). Krom toho lze poukázat na některé konkrétní detaily, např. na to, že u Bible kralické uvádí výslovně pouze dva díly (druhý a čtvrtý), nikoli celek, nebo že u Veleslavínova kalendáře historického poznamenává, že lépe zná první vydání z roku 1578 než druhé, foliové z roku 1590, v němž jen „maličko četl“. Ostatně kdyby byl Vavák chtěl „fabulovat“, nebylo by nic snazšího než vypsát z Koniášova *Klíče* nebo z indexu desítky, popř. i stovky dalších zakázaných titulů, takže je „s podivem“, že se omezil na „pouhých“ pětapadesát.

Bylo by ovšem asi poněkud přehnané domnívat se, že Vavák každý titul, který uvádí, důkladně prostudoval. Je třeba pozorně číst, co o tom píše sám Vavák: v úvodu prvního seznamu nacházíme formulaci, že vypisuje „knihy, které skutečně četl a v rukou svých měl“, a podobně v úvodu druhého: „které jsem já skutečně v mém domě a rukou měl a je četl“ (z formulace vyplývá, že to asi nezřídka byly knihy vypůjčené, nikoli tedy takové, které by měl trvale doma). Tedy v obou případech se vyhýbá příliš závazné perfektivní formulaci a raději volí méně závazné „četl“ a „v rukou měl“. Jde tedy snad přesněji řečeno o seznam titulů, s nimiž se obeznámil, a nemusí to být vždy knihy, které by znal do všech detailů. Ostatně je těžko si představit, že by byl důkladně přečetl celý

---

⁹¹¹ *Paměti I*, 1, 43-48.

český překlad Münsterovy Kosmografie z roku 1554, vytištěný na devíti stech stranách velkého foliového formátu, abychom uvedli jeden z nápadnějších příkladů. Že i tak je seznam pro nás cenný a že přes uvedené výhrady je to doklad nevšední „obeznámenosti“ se starším českým písemnictvím, není myslím třeba zvláště dokládat.

4.2 Seznam z roku 1807

Druhý seznam není seznam četby, za nějž byl dříve někdy pokládán⁹¹², nýbrž soupis knih, které Vavák vlastnil. Vznikl po roce 1805, snad roku 1807, ale snad i po tomto datu do něj Vavák poznamenával další tituly, snad nově nabyté.⁹¹³ V současnosti je seznam uložen v LA PNP⁹¹⁴, tiskem dosud vydán nebyl. Seznam je bohužel dochován neúplný: z původních čtyř částí, rozdělených podle formátu na folio, kvart, oktáv a „menší oktáv“ (zahrnoval všechny knihy menších formátů než standardní oktáv), se první ztratila celá (folio; obsahovala patrně 16 titulů⁹¹⁵) a z druhé je dochován jen zlomek (kvart; dochovány dva z pravděpodobného původního počtu dvaceti dvou titulů⁹¹⁶), zbylé dvě části (oktáv a „menší oktáv“) jsou dochovány úplně – oktáv obsahuje 25 titulů a „menší oktáv“ 86 titulů. Protože většina Vavákových knih náležela, jak patrně, právě do posledních dvou kategorií, není konečná ztráta tak velká, ale není také nezanedbatelná: dochováno je 105 titulů z původních pravděpodobně 141; ztracena je tedy méně než desetina, ovšem desetina ne nevýznamná, protože zahrnovala „reprezentativní“, „prestižní“ foliové tisky a „nadstandardní“ kvart, tedy ty tituly, kterým tiskař (nebo nakladatel) volbou většího, příznakového formátu přisoudili zvláštní význam (typicky tisky Písma nebo velkých dějepisných či jiných naučných publikací v případě foliového formátu a sbírky kázání nebo kancionály v případě kvartu).⁹¹⁷

O záměru uspořádat soupis knih, které vlastní, („kněh mých sepsání“) psal sice Vavák už roku 1787 v dopise kanovníku Pingasovi a podotkl při tom, že už to „několik let na mysli má“, ale k uskutečnění tohoto záměru došlo až mnohem později. Roku 1806 píše v dopise Jakubu Janu Rybovi, že má celkem 121 „kusů“ knih, „vše českých“, z toho „na celý list“ (folio) 16, „na kvarto“ 18, „na velký oktáv“ 30, „na malý a menší“ 57.⁹¹⁸ O žádném seznamu, „sepsání“ se ale nezmiňuje, patrně tehdy ještě neexistoval, k uvedeným číslům snad došel spočtením reálných knižních jednotek, nikoli součtem položek v seznamu. O dva roky později píše Vavák v listu Rulíkovi, datovaném 27. února 1808, že „loni“ (tedy roku 1807) vyhotovil soupis svých knih a opět uvádí konkrétní čísla,

⁹¹² Srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vavák a jeho pojetí českých dějin, s. 337, BAŤHA, F., *František Vavák*, s. 13.

⁹¹³ Otázce datace se více věnujeme v dalším výkladu.

⁹¹⁴ LA PNP, fond František Jan Vavák, Seznam čtených knih.

⁹¹⁵ Opírám se o údaj v dopise Rulíkovi z roku 1808 (LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, Janu Rulíkovi, 27. února 1808)..

⁹¹⁶ Opírám se opět o údaj v dopise Rulíkovi z roku 1808.

⁹¹⁷ Ještě Jonášová-Hájková znala seznam úplný. Byl psán na třech listech označených čísly 103, 109 a 112 (srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vavák a jeho pojetí českých dějin, s. 337, pozn. 3). Listy uložené v LA PNP dnes jsou označeny čísly 103 a 109. Chybí tedy číslo 112. Chybělo patrně už v 60. letech, protože také příslušný soupis pozůstalosti, vydaný roku 1967, uvádí listy jen dva (BAŤHA, F., *František Vavák*, s. 13). Z údajů Jonášové-Hájkové vyplývá, že seznam obsahoval celkem 190 „knih“. Není to nemožné, zvláště za předpokladu, že třetí list snad obsahoval nejen soupisy foliových a kvartových formátů, ale také doplňky k „oktávě“ a „menšímu oktávě“, dovedené případně až do konce Vavákova života (do r. 1816): pak by číslo 190 bylo docela dobře možné. V dalším výkladu však s tímto ne zcela jasným (myslí se 190 svazků, nebo titulů? počítají se duplikáty?) a přece jen poněkud podezřelým údajem nepracuji, nýbrž zůstávám u nižšího, snad střízlivějšího předpokladu 141 titulů, založeného na údajích z dopisů Rybovi a Rulíkovi.

⁹¹⁸ LA PNP, fond Jakub Jan Ryba, korespondence přijatá, František Jan Vavák, 13. (?) dubna 1806.

tentokrát zjevně podle seznamu: všech knih celkem má 135, z toho na foliovém formátu 16, na kvartu 20, „na malý list“ (tedy snad „malý kvart“) 2, „na velké oktávo“ 31, „na malé a menší“ 66.

Dochovaný seznam vznikl nejdříve roku 1805, protože toho roku vyšel nejmladší knižní titul uvedený v soupisu – Thámovo vydání Stachova Starého veršovce (C4-70), zapsaný navíc v rukopise tak, že je nepravděpodobné, že by šlo o pozdější přípisek. Je jistě lákavá myšlenka, že jde o týž seznam, o němž Vavák píše v dopise Rulíkovi, ale zdají se tomu bránit dvě okolnosti:

Za prvé je to skutečnost, že ačkoli tisky z prvních čtyř let nového století jsou relativně hojné (rok 1801 je zastoupen dvěma svazky, rok 1802 pěti svazky, rok 1803 třemi svazky, rok 1804 třemi svazky), následující rok 1805 je zastoupen pouze jedním (právě uvedeným) svazkem a další léta už nejsou zastoupena vůbec. To by se zdálo ukazovat na časnější vznik seznamu, snad nejspíš právě na rok 1805. Také je překvapující neúplnost některých vícedílných titulů. Zvláště je to Rulíkův *Kalendář historický*, který je zastoupen pouze prvními třemi díly, vyššími v letech 1797, 1798 a 1800, takže chybějí díly čtvrtý, vyšší už roku 1803, a pátý, vyšší roku 1807. Podobně také Schiffnerova *Galerie aneb Vyobrazení nejslovitějších a nejznamenitějších osob země české, spolu s vypsáním důležitých, zvláštních pamětních věcí, jenž se v Čechách za časů starobylých, tak i pozdějších zběhly*, přeložená do češtiny opět Rulíkem, je zastoupena prvními dvěma díly z let 1803 a 1804, nikoli však třetím dílem z roku 1806 (a ovšem ani posledním čtvrtým z roku 1809). Spíše pro úplnost připojuji, že také Švendův patnáctidílný *Obraz Města Králové Hradce nad Labem*, ukončený teprve roku 1818, tj. dva roky po Vavákově smrti, je zastoupen jen šesti díly vydanými do roku 1804, nikoli však už sedmým, vydaným roku 1807, a to přesto, že Švenda byl s Vavákem v korespondenčním a zčásti i osobním styku, že jednotlivé díly svého *Obrazu* mu patrně sám posílal⁹¹⁹ a že do tohoto sedmého svazku navíc Vavák sám přispěl několika úvodními verši.⁹²⁰ Je skutečně možné, že by Vavák ještě roku 1807 neměl čtvrtý díl Rulíkova *Kalendáře* z roku 1803, když předtím podvakerát Rulíka vyznamenal v *Pamětech* svou pochvalou („... jest náš výborný český vlastenec a letopisák a vydal nám tohoto roku znamenitou knížku *Kalendář historický* od roku 1780 do roku 1796 ty nejznamenitější paměti, v který den se co v zemi stalo, v sobě obsahující,“ píše roku 1797 a o rok později o vydaných dílech *Kalendáře* (tj. prvním a druhém) prohlašuje, že „jsou knihy krásné“, konstatuje jejich podobnost s Veleslavínovou prací téhož názvu a připojuje: „Bylo by k vinšování, aby v každém domě byly, nebo by snad nebylo tolik sprostých a hloupých lidí.“), ačkoli jsou jinak takové chvály knih právě v *Pamětech* dost řídké a ačkoli ovšem také za tyto skryté projevy uznání nemohl od Rulíka pranic očekávat? Inu, možné to jistě je, ale zároveň také alespoň trochu překvapivé, ať už to budeme vykládat jakkoli

Za druhé je tu ta okolnost, že počty knih přiřazených k jednotlivým formátům v dochovaném soupise lze jen obtížně sladit s počty uvedenými v dopise Rulíkovi. Týká se to ovšem jen posledních dvou oddílů, tj. oktávu („většího oktávu“) a „menšího oktávu“, protože předchozí oddíly nejsou v dochované části seznamu zastoupeny buď vůbec (foliový formát), nebo jsou zastoupeny jen zcela neúplně (kvartový formát). Vypovídací hodnota tohoto rozdílu je poněkud oslabena tím, že při údajích v dopise Rulíkovi není zřejmé, co tu vlastně Vavák počítá, zda „kusy“ jako v dopise Rybovi, nebo tituly, a také zda do celkového počtu započítává duplikáty nebo ne. V dochovaném seznamu je pak číslování ne zcela důsledné: zpravidla čísluje každý díl vícedílného titulu zvlášť a konvolutům přiřazuje jedno číslo, takže se zdá, že v podstatě čísluje „kusy“ (jako v dopise Rybovi); někdy čísluje dva díly jedné knihy jako jednu položku, ale snad je to

⁹¹⁹ Srov. *Paměti* IV, 62.

⁹²⁰ *Paměti* IV, 113, 191.

proto, že je měl svázány dohromady, tedy do jednoho „kusu“ (C4-66, C4-74). Horší je, že poměrně četné tituly jsou uvedeny zcela bez čísel (C4-36, C4-52 - C4-55, C4-61, C4-62), některá čísla se opakují (srov. C3-1 a C3-24, C3-2 a C3-25), jiná chybějí (č. 33-37 a č. 81 v „menším oktávu“). Některé duplikáty mají přiřazeno zvláštní číslo (srov. C4-6), jiné – a čtenější – do úhrnného počtu započítávány nejsou (srov. C4-42, C4-48, C4-81). Důsledkem toho všeho je, že údaje z dopisu Rulíkovi a údaje dochovaného soupisu nelze srovnávat zcela jednoznačně. I tak je však rozdíl mezi nimi zřetelný. Pro oktáv (neboli „větší oktáv“) uvádí Vavák v dopise Rulíkovi číslo 31, tedy asi třicet jedna „kusů“. V dochovaném seznamu je nejvyšší číslo užitá Vavákem 30. Na „kusy“ vychází počet 33. Odsud se však poměrně snadno můžeme dostat k počtu 31, budeme-li předpokládat, že tituly C3-24 a C3-25 byly vepsány dodatečně, což je – i vzhledem k tomu, že zjevně narušují původní číslování položek v oktávu – celkem pravděpodobné. Jsme tedy, alespoň s jistou pravděpodobností, na počtu uváděném v dopise Rulíkovi. Značně obtížnější je situace v případě „menšího oktávu“. V dopise Rulíkovi uvádí Vavák číslo 66. V dochovaném seznamu se Vavák sám dobral nejvyššího čísla 82. Na „kusy“ vychází počet 97; nebudeme-li započítávat duplikáty (Vavák sám je zpravidla také nezapočítával), dostaneme číslo 88. Jak se odsud dostat k číslu 66, uváděnému v dopise Rulíkovi, nevím. Při prvním pohledu do rukopisu je zřejmé, že seznam vznikl postupně, resp. že obsahuje dodatečné vpisky: lze tedy předpokládat, že alespoň nějaká část titulů mohla být vepsána až poté, co Vavák napsal údaje do dopisu Rulíkovi. Zda to stačí na vysvětlení rozdílu mezi seznamem a dopisem, nejsem si zcela jist. Je tu totiž přinejmenším ještě jedna záhada: Proč se mezi těmito „dodatečně“ vepsanými knihami nikde neobjevuje ani jeden titul vydaný po roce 1805? Že by byl Vavák ke stáru tak „ultrakonzervativní“, že by přikupoval jen staré a prastaré tituly, nejlépe z minulého století nebo ještě starší?

To ovšem bude jen stěží pravý klíč k řešení našeho problému. Obecněji lze totiž nad seznamem klást otázku takto: Čím to je, že s ohledem na data vydání jednotlivých titulů v seznamu obsažených, se zdá být seznam o něco starší než z roku 1807 (nejspíše už 1805 nebo 1806), zatímco s ohledem na nárůst počtu titulů se zdá naopak mladší (zcela hypoteticky z roku 1809⁹²¹), resp. budí dojem, že by mohlo jít o seznam z roku 1807 s pozdějšími doplňky?⁹²²

Dále se do rozboru uvedených problémů nebudeme pouštět, také s ohledem na to, že pro naše účely není znalost přesné doby vzniku seznamu zcela nezbytná. Pro naši potřebu lze tedy shrnout, že seznam budí rozpaky, pokud jde o jeho přesnou dataci⁹²³, že však jistě vznikl po roce 1805, ne asi o mnoho později než roku 1809, s ohledem na absenci titulů vydaných po roce 1805 spíše blíže k prvnímu datu a že ve hře je možnost, že jde o doplněný seznam z roku 1807, o němž psal v dopise Rulíkovi z 27. února 1808 (byl by tedy doplněn po tomto datu). To vše nám umožňuje uzavřít otázku datace alespoň tak, že napříště budeme tento seznam označovat s jistou opatrností jako pravděpodobně vzniklý okolo roku 1807.

V každém případě je to práce z doby Vavákova stáří, vzniklá téměř jistě v době, kdy Vavák předal správu hospodářství synu Martinovi (roku 1806) a spolu s manželkou žili na statku již jen jako „výměnkáři“, což s sebou koneckonců neslo více času na uskutečňování starších plánů, mezi něž, jak jsme již připomněli, patřilo i „kněh mých

⁹²¹ Tak by to aspoň odpovídalo „ročnímu knižnímu přírůstku“, který vyplývá ze srovnání údajů z listu Rybovi (30 pro oktáv a 57 pro „menší oktáv“ k roku 1806) a údajů z listu Rulíkovi (31 pro oktáv a 66 pro „menší oktáv“ k roku 1807). Za předpokladu, že tento přírůstek byl konstantní, bylo by počtů 33 pro oktáv a 88 pro „menší oktáv“ dosaženo právě někdy během roku 1809. Je to ovšem číslo jen orientační, ale pro vytvoření představy o rozdílu obou typů údajů snad ne neužitečné.

⁹²² Pro úplnost je třeba dodat, že podle údaje, který vyplývá z již citovaného místa

⁹²³ Srov. také JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vavák a jeho pojetí českých dějin, s. 337.

sepsání“. Pro nás je tak tento seznam cenný i tím, že přes všechnu odlišnost od seznamu z roku 1782 umožňuje určité srovnání a tím i poznání proměn, kterými prošla Vaváková četba a Vavákův „knižní zájem“ během osmdesátých a devadesátých let osmnáctého století, resp. i v prvních několika letech století následujícího a zejména také alespoň částečně sledovat vliv, který měly na Vavákovu četbu rozvíjející se obrozenecké snahy.

4.3 Bible

Při prvním pohledu do seznamu, resp. seznamů z roku 1782 je zřejmé, že jsou zde zastoupeny především dvě oblasti četby: na prvním místě je to literatura náboženská, na druhém literatura historiografická; do těchto dvou kategorií lze zahrnout naprostou většinu zastoupených titulů. To v podstatě odpovídá charakteristice Vavákovy četby, kterou podává roku 1796 Němeček v *Lebensbegebenheiten* a kterou s drobnými rétorickými doplňky převzal Fryčaj do svého *Zrcadla* z roku 1807 (citujeme podle Fryčaje):

„Příběhy mladého Vaváka vypravující, zmínili jsme, s jakou dychtivostí a bedlivostí on se všelikému učení oddával – a jak on každé okamžení, v němž si od každodenní práce oddechnouti měl – jen na to vynakládal, by u všelikém umění a znalostech prospěch činil. Tato veliká náklonnost v něm přes celý čas jeho vezdejšího života ustavičně vládla a pracovala. A protožť on sobě každou užitečnou knížku jako ten nejdražší poklad vážil – a jeho nejmilejší potěšení bývalo: s učenými a v čtení zběhlými lidmi obcovati a rozmlouvati. On častěj v neděli si netížil – a až posavád netíží – i na mílu někdes vyběhnouti, by některého oslaveného, dobrého kazatele poslyšel – neb u nějakého moudrého faráře, rozšafného kněze neb jiného osvíceného muže něčemu se ponaučiti mohl.

Přede vším jiným pak Písmo svaté jest jeho nejmilejší kniha – a jestiť on i v něm tuze zběhlý. On, jakž se sám tomu přiznává, v této svaté knize v oné rozšafnosti, pravém náboženství a jiných mravních ctnostech se vycvikal; z níž on také posaváde, jako včela, tu nejmocnější živnost a potravu pro svého, po vši pravdě hladového ducha vytahuje a všechny rozum i srdce vzdělávající podněty i příklady nejenom k ctnému a skutečnému dobrému životu, ale i k svému potěšení v zármutku vybírá a nachází.

Jak důkladně a náležitě on v Písmě svatém dočtený jest, každý, jenž s ním mluví, lehce znamenati může; nebť jej uslyší, při mnohé k tomu šikovné příležitosti, některé texty a v [e]rše k potvrzení svých slov citýrovati; což zvláště tenkrát dělati obyčej mívá, když ke své obci mluví a ji o něčem přesvědčiti neb od le[c]čehož odraziti neb k něčemu pohnouti si umíní.

Po Písmě svatém on nejradši čte historie, zvláště pak příběhy své milé vlasti, ku kteréž on nejvroucnější láskou jat a zapálen jest. Ontť skoro všechny staré i nové spisovatele vlastenské častěj a s velikým rozvážením přečtl a s příběhy Čechů tak se oznal, že jsem mnohokrát v rozprávce s ním nad tím se dost vynadiviti nemohl. Co a kde kterého roku se přihodilo, každé místo, každá všelikých příběhů okolostojácnost jemu jest povědomá a známá a v jeho paměti dobře schovaná. Jeho myšlenky a mínění nad tím neb oným činem milo jest poslouchati a u všem jeho zdravý, trefný a osvícený rozum prozrazují, jakož i dokonale vysvědčují, že to, co kdysi četl, také bedlivě promejšlel a dobře sobě rozvážil.⁹²⁴

Němeček a po něm i Fryčaj zjevně zdůrazňují četbu Písma. Tomu vcelku dobře odpovídá zastoupení biblických překladů, příp. pomůcek k jejich studiu v soupisech četby

⁹²⁴ *Zrcadlo*, s. 167-169; srov. *Lebensbegebenheiten* s. 111-113.

z roku 1782. Do čela většího z obou seznamů postavil Vavák pět úplných biblických překladů, seřazených chronologicky podle roku vydání: na prvním místě stojí Bible pražská z roku 1488⁹²⁵, následuje Bible benátská z roku 1506⁹²⁶, dále Bible norimberská z roku 1540 (Vavák: „1530“) ⁹²⁷, dvě vydání Melantrichova (tzv. „Melantrišky“, Vavák ovšem tohoto výrazu neužívá, zdá se že podobná familiárnost ve vztahu ke knize, zvláště k Písmu, je mu docela cizí) z roku 1556 (druhé) a 1560 (třetí) ⁹²⁸ a konečně „barokní“ Bible svatováclavská (1. vydání z let 1677, 1712 a 1715) ⁹²⁹. V seznamu nekatolických knih, s nimiž měl Vavák možnost se seznámit, jsou navíc uvedeny dva díly původního vydání Bible kralické (tzv. „Šestidílký“, a to díl druhý (z roku 1580) a čtvrtý (z roku 1587; v obou případech udává Vavák správně přesné datum, ačkoli jinak u něho omyly v datech nejsou vzácností) ⁹³⁰ a hallské vydání prý celé Bible prý z roku 1781 (bud' se zmýlil v datu nebo má na mysli hallský Nový zákon z roku 1782) ⁹³¹. Dále mezi dovolenými knihami uvádí ještě katolické vydání samostatného Nového zákona s poznámkami (podle Bible svatováclavské) z roku 1733 ⁹³². Z nekatolických vydání jednotlivých částí Písma mu přišla do rukou dvě vydání Nového zákona a žalmů z let 1730 a 1744 (jako místo vydání odhaduje Žitavu, ve skutečnosti jde v prvním případě o Loubno, v druhém o Halle, k druhému byla navíc připojena kniha Sirachovec) ⁹³³ a dvě vydání Nového zákona, žalmů a Sirachovce z roku 1764 a 1781 (v obou případech uvádí jako místo vydání Halle, v prvním případě správně, v druhém snad omylem místo Bratislavy) ⁹³⁴. Z pomůcek ke studiu Písma stojí za zmínku jednak staříčké Buntingovo *Itinerarium sacrae Scripturae* (v překladu Daniela Adama z Veleslavína; patrně 2. vydání z roku 1609) ⁹³⁵, uvedené mezi nekatolickými knihami, a jakési „výtahy“ z Písma, z nichž jeden byl patrně rukopisný („Výtahové písemní Starého i Nového zákona“) ⁹³⁶ a druhý, jak se dovídáme, pocházel „ze škol piaristů“ („Výtah Písma ze škol piaristů“) ⁹³⁷, mezi knihami dovolenými. Poznání prostředí, v němž se biblické, zvláště novozákonní děje odehrávaly, mohl načerpat z Aquilina překlady Flaviovy *Války židovské* ⁹³⁸, do jisté míry také z Kocínova překlady Eusebiovy *Historie církevní* ⁹³⁹, částečně také z Harantova cestopisu ⁹⁴⁰. Spíše k duchovnímu výkladu Písma bylo zaměřeno nemalé množství duchovní literatury (životopisy Ježíše Krista, kázání, katechetické spisy, polemické spisy), kterých si ještě povšimneme níže.

Ze seznamu je patrné, že vedle zájmu čistě duchovního se u Vaváka ve vztahu k biblickým tiskům uplatňuje také zájem starožitnický a „badatelský“. Projevuje zájem o biblické tisky jako o památky dokládající počátky českého knihtisku a zvláště jako o doklady teologického stanoviska „starých Čechů“, které lze využít apologeticky; v jisté míře si také všímá proměn jazyka, dokumentovaných starší podobou biblického překladu.

⁹²⁵ *Knihopis* I,2.

⁹²⁶ *Knihopis* 1097.

⁹²⁷ *Knihopis* 1100.

⁹²⁸ *Knihopis* 1102-1103.

⁹²⁹ *Knihopis* 1111.

⁹³⁰ *Knihopis* 1109.

⁹³¹ *Knihopis* 1114-1116, srov. 17131.

⁹³² B3-22. *Knihopis* 17125.

⁹³³ A -35. *Knihopis* 17124, 17126.

⁹³⁴ A -36. *Knihopis* 17128, 17130.

⁹³⁵ A -9. *Knihopis* 1361-1362.

⁹³⁶ B2-31.

⁹³⁷ B3-20.

⁹³⁸ B1-10. *Knihopis* 3627-3628.

⁹³⁹ B1-14. *Knihopis* 2390.

⁹⁴⁰ B2-3. *Knihopis* 2903.

Všechny tři tyto směry jeho zájmu jsou dobře patrné z obsírného výkladu, který připojuje k záznamu o prvotisku Bible pražské z roku 1488.⁹⁴¹

4.4 Duchovní literatura

Duchovní četba je v seznamu četby zastoupena četnými tituly, mezi nimiž najdeme tituly původu ještě středověkého, jako např. *Čtvero knih o následování Krista* Tomáše Kempenského⁹⁴², nebo *Soliloquia animae ad Deum* (v překladu Daniela Adama z Veleslavína), připisovaná ve středověku i později sv. Augustinovi⁹⁴³, práce raně novověké, překládané u nás hojně v pobělohorském období a do značné míry pro tuto dobu příznačné, jako např. *Dvůr svatý aneb křesťanská naučení ve všelijakých duchovních cvičeních a ctnostech* Nicolase Caussina v překladu Jana Barnera z let 1700 a 1705 (2 díly)⁹⁴⁴ nebo *Křesťanský zodiak, to jest Nebeský cirkel, kolo aneb dvanáctero znamení, po kterýchžto každý křesťan lehce poznati může zdali by k věčnému životu byl předzřízen čili ne slavného Jeremiáše Drexelia* (Jeremias Drechsel) v českém překladu Václava Františka Caelestina z Blumenbergu (vydání z r. 1674)⁹⁴⁵. Nechybějí ovšem také práce původní, většinou opět vzniklé v barokním období, jako např. *Studnice vod živých* Jana Františka Beckovského z roku 1694⁹⁴⁶.

Významný je počet prací, které přístupným způsobem vykládají katolickou věrouku, nezřídka s jistým polemickým zahrocením proti nekatolickým stanoviskům, např. *Curiosus tolerabilis, to jest Všeověd snesitelný, jemužto z mnohých latinských učitelův na sto otázek rozličných odpověď se dává* pražského Leopolda Benedikta Červenky z roku 1697⁹⁴⁷, *Zlatá neomylné římsko-katolické pravdy* Denice Christopha Pflaumera v překladu a úpravě Antonína Koniáše⁹⁴⁸, Koniášova *Jediná Choti Beránková*⁹⁴⁹, třetí díl Beckovského spisu *Katolického živobyetí nepohnutelný základ*, označovaný jako *Láska* (první dva díly *Víra* a *Naděje* v seznamu uvedeny nejsou)⁹⁵⁰, *Katolická sprostopravda* Nicolase Elffena v českém překladu z roku 1749⁹⁵¹, často vydávaná (1638, 1673, 1686, 1719, 1728) knížka označovaná jako *Kde jest to psáno?* (*Kde jest to psáno? Odpověď z Biblí na otázku nynějších a předešlých u sv. víře bludníkův*, jak je označeno vydání z roku 1728; Vavák rok neuvádí)⁹⁵² aj.

Mariánského ctitele prozrazují (vedle historií mariánských poutních míst, o nichž níže) mj. jakési bližší neurčené *Zázraky sv. růžence*⁹⁵³ (Snad *Ovoce z růží veleslavného arcibratrstva svatého růžence aneb Poznamenání zázrakův a milostí skrz mocné před trůnem Božské velebnosti orodování nejsvětější téhož arcibratrstva Královny, Panny Matky Marie, svým ctitelům a nábožným spoluoudům v hojnosti udělených*, původně práce Tomáše Nigrina z roku 1672, znovu vydávaná v letech 1710 a 1771⁹⁵⁴).

⁹⁴¹ *Paměti* I, 2, 43-44.

⁹⁴² B3-29.

⁹⁴³ B3-43.

⁹⁴⁴ B2-26 a B2-27. *Knihopis* 1500.

⁹⁴⁵ B3-45. *Knihopis* 2114

⁹⁴⁶ B3-38. *Knihopis* 1045.

⁹⁴⁷ B3-21. *Knihopis* 1776. Poprvé z ní cituje již roku 1767, srov. ZÍBRT, Č., Fr. J. Vaváka Zpráva o mocech bylin a koření, s. 239.

⁹⁴⁸ B3-13. *Knihopis* 7117.

⁹⁴⁹ B3-15. *Knihopis* 4296 (vyd. 1733) a *Knihopis* 4296 (vyd. 1755). Vavák rok neuvádí.

⁹⁵⁰ B2-28. *Knihopis* 1049b.

⁹⁵¹ B3-14. *Knihopis* 2231.

⁹⁵² B3-36. *Knihopis* 3881.

⁹⁵³ B3-40.

⁹⁵⁴ *Knihopis* 6503

Modlitební knížky nejsou v seznamu zastoupeny příliš početně, je to prakticky jen jakýsi „*Řebřík duchovní*“, výbor modliteb sv. Augustina, v Olomouci léta 1636 tlačený⁹⁵⁵, který je později, byť s jinou datací doložen i v seznamu knih, které Vavák vlastnil⁹⁵⁶, (snad je to, jak myslel už Jindřich Skopec, starší vydání spisku, který *Knihopis* uvádí jako *Řebřík rajský* Jana Františka Štyvara, vydaný roku 1661 v Olomouci⁹⁵⁷), modlitební knížkou mohla být také záhadná *Zbraň duchovní na každý den*, vydaná prý v Praze roku 1723⁹⁵⁸. Jedním z možných vysvětlení tohoto tak nepatrného počtu je, že v době, kdy Vavák seznam psal, už neměl v paměti tituly knížek, které musel „mít v ruce“ při sestavování své vlastní rukopisné modlitební knížky *Chvála Boží aneb křesťanskokatolické pobožné modlitby na neděle a svátky* z roku 1763 (486 stran)⁹⁵⁹ a že později užíval právě jen tuto svou kompilaci a po nových modlitebních knížkách se už nepídil. Možná si však také prostě jen nepamatoval tituly, a nemoha je identifikovat podle autora (často byly anonymní), raději je do seznamu vůbec nedával.

Z velkých barokních kancionálů Vavák uvádí Holanovu *Capella regia musicalis, Kaple královská zpěvní a muzikální* z roku 1694⁹⁶⁰ a Božanova *Slavička rájského* z roku 1719⁹⁶¹; zájem o první z nich je doložen už před vznikem seznamu rukopisem Vavákových opisů z něho, který obsahuje (mj.) opisy písní z Holanova kancionálu a který vznikl patrně roku 1773⁹⁶²; z obou kancionálů, z Holanova i z Božanova, později (po roce 1808) vypisuje některá čísla do *Sboru písní*.⁹⁶³ Z menších souborů jsou zastoupeny žalmové parafráze *Žalmy korunovaného proroka Davida svatého, krále judského a izraelského* z roku 1736⁹⁶⁴, vydané sadským rodákem Jiřím Václavem Paroubkem, jež Vavák patrně osobně znal⁹⁶⁵, a formátem sice menší, ale co do rozsahu s velkými reprezentativními kancionály srovnatelný *Křesťanský hlas všeobecní na každý čas celoroční libě v uších Božích znějící* rožďalovského děkana Vojtěcha Františka Xaveria Josefa Levinského, vydaný ve třech dílech v letech 1733, 1742 a 1744 (celkem téměř 1500 stran osmerkového formátu).⁹⁶⁶ Také Levinského *Křesťanský hlas* (nikoli však Paroubkovy žalmy) byl Vavákovi později pramenem při práci na *Sboru písní*.⁹⁶⁷ Vedle toho jsou v seznamu uvedeny také dva obtížně identifikovatelné kancionály kvartového formátu⁹⁶⁸, z nichž jeden byl prý vydán roku 1640 (snad *Český dekadon* z roku 1642⁹⁶⁹ nebo reedice Lomnického *Kancionálu* z téhož roku⁹⁷⁰?) a druhý je datován pouze prvními dvěma číslicemi letopočtu „17“ (takže řešení může být prakticky jakékoli). Překvapivě v seznamu není uveden (pokud se neskrývá právě pod prve zmíněným údajem) Šteyerův

⁹⁵⁵ B3-42.

⁹⁵⁶ C4-86.

⁹⁵⁷ *Knihopis* 16010a.

⁹⁵⁸ B3-49.

⁹⁵⁹ LA PNP, fond František Jan Vavák, Chvála Boží.

⁹⁶⁰ B1-23. *Knihopis* 1458.

⁹⁶¹ B1-22. *Knihopis* 1247.

⁹⁶² LA PNP, fond František Jan Vavák, Sepsání některých písní raných z kancionálu Václava Karla Holana a některých nově složených. Pokud jde o dataci, rokem 1773 je datována nejmladší píseň *O nestálosti světa a všech věcí jeho*, skládaná na akrostich „FRANTISSEK JaN WAWAK“ (fol. 24r, „léta Božího 1773 v lednu“), a zároveň v seznamu mužských řeholí v Čechách, který je součástí rukopisu, se mluví o jezuitěch jako o řeholí normálně fungující (fol. 25r).

⁹⁶³ Srov. *Sbor*, s. 32-35 (Holan), s. 7-8, 48-49, 139-140 (Božan).

⁹⁶⁴ B3-23. *Knihopis* 17551.

⁹⁶⁵ *Paměti* I, 1, 100.

⁹⁶⁶ B2-25-27. *Knihopis* 4829-4831.

⁹⁶⁷ Srov. *Sbor*, s. 9 a 140.

⁹⁶⁸ B2-10.

⁹⁶⁹ *Knihopis* 1853.

⁹⁷⁰ *Knihopis* 4947, 4947a.

Kancionál český, tištěný poprvé roku 1683 a později do roku 1764 ještě pětkrát⁹⁷¹; i z něho Vavák čerpá ve *Sboru písní* (označuje ho tam jako „obecný kancionál“)⁹⁷² a lze předpokládat, že vzhledem k jeho rozšířenosti ho jistě znal už v době práce na seznamu. Ve *Sboru písní* pak Vavák jako prameny uvádí též drobné, těžko identifikovatelné soubůrky písní (např. „Tři radostné pastýřské zpěvy při slavné památce narození našeho Spasitele, vytištěné v Praze roku 1730“⁹⁷³) a zvláště četné, opět spíše jen výjimečně identifikovatelné samostatně tištěné duchovní písně (např. „Tato jest vytištěná v Praze roku 1777“ nebo „Tato jest nejprv vytištěná roku 1729“ apod.⁹⁷⁴). Četné podobné tisky, v lidovém prostředí hojně rozšířené, Vavák jistě znal už v době práce na seznamu, ale z pochopitelných důvodů je do seznamu nezařazoval. Četné duchovní písně asi také znal „z ústního podání“, resp. měl je odposlouchané z kostela, jak to ve *Sboru písní* dokládají zápisy typu: „Tato píseň se zpívala každou neděli v kostele [le] dobřichovském za času velebného v Kristu otce P. Bernarda Housenky, někdy děkana kouřimského a častolovského, a potom faráře v Dobřichově,“ a o něco níže: „Tato na druhé straně 144 položená píseň zpívala se v témž dobřichovském kostele každodenně po mši svaté a týž pan děkan sám začínával, kdež i já taky obě jsem zpíval, roku 1750, když jsem po ohni milčickém v Pečkách jako chlapec do školy chodil, a od těch časů je na paměť umím a zpívám. Byl jsem tam šest neděl.“⁹⁷⁵

Zajímavá je otázka zastoupení kázání. U Vaváka bychom marně hledali „velká jména“ barokního kazatelství, ceněná v novější době pro literárněestetickou stránku jejich prací: není tu ani Bilovský, ani de Waldt, ani Damascen Marek a mnozí jiní. Ze známějších jmen tu najdeme Karla Račina (*Robota církevní*, bez udání konkrétního roku vydání)⁹⁷⁶ a Pavla Axlara (patrně *Nábožný horlivý vůdce do Města svatého nebeského Jeruzaléma* z roku 1720)⁹⁷⁷. Nechybějí dvě hojně rozšířené postily: Šteyerova (bez udání roku vydání)⁹⁷⁸ a Koniášova (vydání z roku 1756)⁹⁷⁹. „*Post-illam, to jest Potom*“, datovaná Vavákem do roku 1660, je patrně přetisk postily předbělohorského kazatele Šebestiána Scipiona Berličky *Jak kostelní, tak domácí postila, to jest POTOM. Toho, co se z evangelium každou neděli přes celý rok čte, krátké, však důvodné a jádrné v otázkách rozvedení a vyložení* z roku 1667⁹⁸⁰. Rakouský jezuita, „kazatel dvorní ve Vídni za Rudolfa II., jenž umřel 1604“, jak uvádí Vavák, Georg Scherer, hojně u nás překládaný na přelomu 16. a 17. století, je zastoupen svou postilou v novějším překladu Jana Barnera⁹⁸¹ (vyšel 1704 a 1724, Vavák rok neuvádí). Dále nacházíme ve Vavákově seznamu tyto čtyři tištěné soubory kázání, všechny vydané během osmnáctého století: *Sancta curiositas, to jest Svatá všetečnost aneb Nová, novým způsobem vydaná postila katolická, skrze svatovšetečné otázky nedělní, též některé sváteční evangelium v sobě obsahující, kazatelům horlivým a hospodářům bedlivým k jádrnému srdce pohnutí sepsaná křížovníka s červenou hvězdou Štěpána Františka Náchodského ve dvou dílech* z let 1707 a 1746⁹⁸²; *Benedictio de rore coeli et pinguedine terrae seu sermones panegyrici de Deo et sanctis ejus, to jest Požehnání z rosy nebeské a z tučnosti zemské aneb Chválořečné*

⁹⁷¹ *Knihopis* 15935-15940.

⁹⁷² *Sbor*, s. 8 a 144.

⁹⁷³ *Sbor*, s. 36-39.

⁹⁷⁴ *Sbor*, s. 48, 49; srov. např. též s. 38, 140, 141.

⁹⁷⁵ *Sbor*, s. 143.

⁹⁷⁶ B2-7. *Knihopis* 14706-14707.

⁹⁷⁷ B2-8. *Knihopis* 905-906.

⁹⁷⁸ B2-5. *Knihopis* 15941-15947.

⁹⁷⁹ B3-24. *Knihopis* 4302.

⁹⁸⁰ B1-13. *Knihopis* 15253.

⁹⁸¹ B1-11. *Knihopis* 15351-15352.

⁹⁸² B2-15. *Knihopis* 6002.

kázání o Bohu a svatých jeho nymburského dominikána Řehoře Tučka z roku 1768⁹⁸³; *Miserere nebolizto Padesátý kající žalm v výborných a pohnutelných historických kázáních k častějšímu užívání pravého pokání vysvětlený augšpurského jezuitu Franze Neumayra z roku 1773 (překladatel neznámý)⁹⁸⁴ a *Hlas pastýře, to jest sprostnouprímná kázání faráře k svým osadním ovčičkám na všechny celého roku neděle* francouzského kazatele Reguise (jeho křestní jméno neuvádějí ani francouzské prameny, přestože to byl ve své době kazatel poměrně oblíbený), přeložená do češtiny Františkem Heilmanem, kazatelem u sv. Václava na Malé Straně, a vydaná ve čtyřech dílech v letech 1775-1778⁹⁸⁵. Výjimečně se objeví jeden tisk ze 16. století, který Vavák označuje jako „*Kázání o bídě lidské desatero* od kanovníka hradu pražského, vytištěné v Praze léta 1574“⁹⁸⁶; patrně jde o *Šestnácte kázání o bíděездеjšího lidského života* Jiříka Netolického z roku 1588⁹⁸⁷. (Tuto knihu patrně držel v ruce již velmi dávno.)*

Jednotlivě vydaná kázání Vavák neuvádí, ačkoli nechybějí doklady, že je – samozřejmě – také znal. Tak už dříve jsme citovali místo z *Pamětí*, kde mluví o tom, jak se při svěcení mariánské kapličky u Sadské v roce 1779 rozdávaly tištěné exempláře kázání „právě sladkého a výmluvného kazatele“, Vavákova příznivce Jana Nepomuka Groha.⁹⁸⁸ Jindy najdeme v *Pamětech* poznámku (k roku 1781), že „slavné kázání kanovníka Kvíze, tištěné in folio, dne 16. června urozený pan Vojtěch Jan Márle, sirotčí poděbradský“⁹⁸⁹, mně půjčil, v kterém jest viděti vysoký vtip, obzvláštní výmluvnost a starou češtinu“ (šlo o kázání, které kanovník Kvíz přednesl při oslavě kněžských druhotin arcibiskupa Antonína Petra Příchovského⁹⁹⁰). Později (roku 1790 nebo 1791) píše v dopise kanovníku Pingasovi: „Vokoun, Čelakovický rodič,⁹⁹¹ že v Vodňanech děkanem býval, jest mně povědomo; jako tamní děkan v klášteře plaském když jednou kázal, to kázání jsem četl...“⁹⁹² Některá jednotlivě vydaná kázání se také dochovala ve Vavákově pozůstalosti v LA PNP.⁹⁹³ V jednom případě je doloženo také jednotlivé rukopisné kázání.⁹⁹⁴

⁹⁸³ B2-6. *Knihopis* 16339.

⁹⁸⁴ B3-50. *Knihopis* 6174.

⁹⁸⁵ B3-46. *Knihopis* 14769

⁹⁸⁶ B3-44.

⁹⁸⁷ *Knihopis* 6139.

⁹⁸⁸ *Paměti* I, 1, 134. Viz výše, oddíl 3.2.3. Oním kázáním byla *Řeč o největší Matce Bolestné Marii Panně na den slavného přenešení jejího milostného obrazu do nově vyzdvižené a posvěcené kaple pod Sadskou u studánky a lázně*, vytištěná téhož roku v Praze (*Knihopis* 2757).

⁹⁸⁹ Srov. výše, oddíl 3.1.2.

⁹⁹⁰ *Chválo- a mravoreč na slavný Hod Nejsvětější Trojice Boží, když Jeho knížecí Milost nejdůstojnější pán pán Antonín Petr, z Boží milosti arcibiskup pražský, Apoštolské stolice legát zrozený, Svaté římské říše kníže a hrabě Příchovský z Příchovic, Jeho císařské, královské a apoštolské Milosti skutečná tejná rada, řádu sv. Štěpána velkého kříže rytíř, Království českého primas a Království uherského prelát, ochránce studií a ustavičný kanclíř Karlo-Ferdinandského učenstva pražského etc. etc., jakožto v roku padesátém svého velebného kněžstva padesátní letní obět večerní v hlavním chrámu Páně sv. Víta na Hradě pražském slavně obětoval. Přednešená od Josefa Jána Nep. Kvis, sv. Písma bakaláře, hlavního kostela sv. Víta na Hradě pražském svatojanského kanovníka a kazatele vytištěná v Praze u Františka Augustina Höchenbergra téhož roku 1781* (*Knihopis* 4630).

⁹⁹¹ Antonín Jan Václav Vokoun (1691-1757), od roku 1748 světící biskup pražský, známý mj. zájmem o českou historii; podporovatel Gelasia Dobnera.

⁹⁹² LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „nezjištěnému“, [po 7. prosinci 1790], (list Josefu Pingasovi). Patrně jde o Vokounovo kázání *Roztrhaný šat sv. Bernarda slavně se skvějící a Církev svatou nad míru ozdobující* vytištěné v Praze u Karla Jana Hrabý roku 1731 (*Knihopis* 16636).

⁹⁹³ Zdeňka Jiřího Chřepického z Modliškovic *Ctnosti a svátosti prvomučedníka svatého Štěpána dokonalý následovník (...) svatý Jan Nepomucký (...)* tištěné v Praze u Jana Václava Helma roku 1729 (*Knihopis* 3324) s Vavákovým přípisem a přiloženým pozdějším přetiskem téhož kázání a tři kázání pronesená roku 1745 v augustiniánském kostele sv. Tomáše na Starém Brně k uctění Panny Marie Svatotomské jakožto ochránitelky Brna před Švédy v roce 1645 (tedy ke stoletému výročí): Antonína Ferdinanda Dubravia

Jedním titulem je zastoupen duchovní román: známým Kristoslavem Matěje Vieria v českém překladu Jana Františka Beckovského (*Christoslaus aneb Život Kristoslava knížete*, tištěn 1689, 1724 a 1725; Vavák rok neuvádí)⁹⁹⁵.

Pro Vaváka se zdá zvláště typická četba, v níž se zájem náboženský spojuje se zájmem historickým, popřípadě vlastivědným. V první řadě jsou to životopisy významných postav křesťanských dějin. Životopis Kristův je zastoupen hned třemi tituly, které Vavák řadí na četná místa do čela příslušných oddílů, k nimž se knihy svým formátem řadí: jednak jsou to středověké *Meditationes vitae Christi*, připisované sv. Bonaventurovi, v některém z vydání českého překladu jezuita Jakuba Kolense *Život Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista*, který v letech 1674 až 1754 vyšel celkem sedmkrát (1674, 1689, 1693, 1713, 1728, 1748, 1754; Vavák rok neudává)⁹⁹⁶, dále *Veliký život Pána a Spasitele našeho Krista Ježíše* Martina z Kochemu v překladu kapucína Edelberta Nymburského (jedno z vydání vyšlých během 18. století, tedy 1717, 1729, 1746 nebo 1754; Vavák uvádí jen první dvě číslice letopočtu)⁹⁹⁷ a konečně patrně původní práce Vavákova příznivce, jezuita Jana Nepomuka Groha *Velký život Pána a Spasitele našeho Krista Ježíše*, co do kolosálnosti srovnatelná se slavným Kochemem (obě mají přes tisíc stran kvartového formátu)⁹⁹⁸. Všechny tři tyto práce by bylo možno, se zřetelem k jejich meditativní složce, řadit též k duchovní četbě (srov. Beckovského *Studnici vod živých*, uvedenou výše, rovněž kristologicky založenou, ale zaměřenou právě jen meditativně, nikoli „narativně“).

Samostatné životopisy Panny Marie zastoupeny v seznamu nejsou – ale v rozsáhlé míře se jí věnují uvedené životopisy Ježíšovy, jak to naznačují už plné tituly všech tří výše uvedených prací („...též přeblahoslavené Panny a Matky jeho Marie...“ v titulu českého překladu bonaventurovských meditací apod.).

Zato je v seznamu několik samostatných prací věnovaných životům svatých. Jednak je to soubor životopisů světců a světic z různých dob *Zázrakové Boží v svatých jeho* italského jezuita Carla Gregoria Rosignoliho v českém překladu vydaném Dědictvím svatého Václava v letech 1718, 1720 a 1724 (bohužel není zřejmé, zda měl Vavák k dispozici všechny tři díly, nebo pouze jeden; každý díl obsahuje po sto světcích)⁹⁹⁹ a dále životopisy jednotlivých světců: dvou světců domácích – svatého Václava a svatého Prokopa – a dvou obecněji evropských, shodou okolností obou dominikánů – sv. Dominika, zakladatele řádu, a sv. Vincence Ferrerského. Konkrétně jde o tituly *Život a sláva svatého Václava mučedníka, knížete, krále a patrona českého*, známou to práci Jana Tannera, kterou do češtiny přeložil Felix Kadlinský a která v českém překladu vyšla celkem třikrát, z toho dvakrát v jezuitské knihtiskárně v Klementinu v letech 1669 a 1702 a jednou u Karla Františka Rosenmüllera roku 1710 – Vavák uvádí roky 1680 a 1725, snad má tedy na mysli vydání první a třetí¹⁰⁰⁰; dále *Požehnaná památka velikého světa divotvorce sv. Prokopa, opata kláštera sázavského a obzvláštního patrona Království*

Maria virgo reginae urbis brunensis á Sveco obsessore patrona..., Františka Schupplera *Recessus Martis Suecici...* a benediktina Hugona Otmanského *Applausus urbis Brunensis*. Vše LA PNP, fond František Jan Vavák, tisky.

⁹⁹⁴ Řeč k napomenutí a n[aučení] [...] [slo]va Božího, psaného skrze [...], [...] že on nejjistější jest, přednesená v neděli VI. po veliké noci roku 1783 na slova evangelium „Když pak přijde Utěšitel, kteréhož já posílám vám od Otce, ducha Pravdy, ten svědectví bude vydávati o mně“ (Jan 15, v. 26). LA PNP, fond František Jan Vavák, rukopisy cizí. (Opis cizí rukou.)

⁹⁹⁵ B3-33. *Knihopis* 16549-16551.

⁹⁹⁶ B3-1. *Knihopis* 1212-1217.

⁹⁹⁷ B2-1. *Knihopis* 5360-5363.

⁹⁹⁸ B2-2. *Knihopis* 2759.

⁹⁹⁹ B2-30. *Knihopis* 14899.

¹⁰⁰⁰ B3-35. *Knihopis* 16062-16064 (1669, 1702, 1710).

českého v životě, při smrti, i po smrti mezi svatými podivného svatého, všem ctitelům svatopropokským ku potěšení a dobrému vzdělání v příjemný pořádek uvedená a v libezné krátkosti sepsaná sázavského benediktina Hugona Fabricia, která byla tištěna celkem třikrát v letech 1753, 1764 a 1780 – Vavák uvádí letopočet „1770“, nejspíše jde tedy o vydání z roku 1764, tištěné v Praze (Jana Průšová); dále Vavákem blíže neurčený „Život svatého Dominika“, patrně tedy *Idea sanctitatis, Zrcadlo svatosti, to jest Divotvorný život velikého patriarchy svatého Otce Dominika, zakladatele dalece rozhlášeného řádu kazatelského, jakož i arcibratrstva nejsvětějšího růžence v pěti knihách rozdělený* vydaný v Praze u Jiřího Labouna roku 1689 (autorem předlohy Thomas Dillinger, překladatel neuveden)¹⁰⁰¹; a konečně *Život a zázraky svatého Vincencia Ferreria, apoštola valenciánského z řádu kazatelského* vydaný v Praze u Ignáce Františka Průši roku 1758 (český překlad pořídil písecký dominikán Albert Hubáček). Světecký životopis se možná skrývá také pod poněkud záhadným označením „Vykupování zajatých křesťanů v Turku po deset pořad zběhlých let“ – snad je to spis Jana Františka Beckovského *Palma milosti, palma štěstí – svatý Jan Matenský, svatý Felix Valeský, arcioctové svatého řádu křižovníků Trojice Nejsvětější a vysvobození zajatých křesťanů z tyranské poddanosti* vydaný v Praze u dědiců Jana Karla Jeřábka roku 1706¹⁰⁰², spis, v němž je aktuální problematice vykupování tureckých zajatců, která Beckovského zjevně zaujala, věnována značná pozornost.¹⁰⁰³ Naproti tomu pod jiným na prvním pohled „životopisným“ titulem „Sepsání všech papežův spolu s jejich symbolum a vlastí“¹⁰⁰⁴, k němuž Jindřich Skopec pouze přičiňuje otazník, se patrně neskrývá látka v běžném slova smyslu životopisná: jde zřejmě o soupis papežů s jejich charakteristikami podle tzv. proroctví sv. Malachiáše, na něž Vavák výslovně odkazuje na jiném místě *Paměti*¹⁰⁰⁵. Mnoho životopisného materiálu týkajícího se světců a dalších postav z doby Ježíšova pozemského působení mohl Vavák najít také ve zmíněném již Kochemově *Velikém životě*; životní příběhy řady postav, především opět světců, z doby zhruba prvních tří století církve mohl poznat z Beckovského „nové kroniky“, tj. ze spisu *Krve nevinné žízniví vlci Dioklecián a Maximián, císařové římské*.

Jiný typ četby, který kombinuje zájem náboženský se zájmem o poznání minulosti, popř. zájmem o poznání zeměpisné a vlastivědné, jsou výklady o poutních místech a rozmanitých předmětech úcty jako posvátných obrazech, sochách apod. Zvláště četné jsou tituly, které zastupují tematiku mariánskou. Je to jednak známé a pro svou vlasteneckou tendenci připomínané *Obroviště mariánského atlanta, svět celý mariánský v jediné knížce nesoucího, to jest Knížka o obzvláštních mariánských obrazech po celém mariánském světě divotvorně rozsazených* „plzenského vладыky“ (jak se označuje na titulním listu) Antonína Frozína, tištěné v Praze u Jiřího Labouna roku 1704, které je vlastně jakýmsi český výborem-adaptací latinské „encyklopedie“ mariánských poutních míst německého jezuita Wilhelma Gumpenberga *Atlas Marianus* (1. vyd. 1657, 2. vyd. 1672)¹⁰⁰⁶; a dále několik prací věnovaných jednotlivým mariánským poutním místům: Staré Boleslavi a tamnímu palladiu, ochrannému obrazu české země, je věnován „Prut jesejský neb výtah kroniky staroboleslavské“, jak píše Vavák, tj. práce Jana Nepomuka Václava Zikmunda Bedřicha Steydla z Greifenwehru *Prut jesejský uprostřed země české v Staré Boleslavi vyrostlý a hodným květem libezné vůně po vsi zemi vonícím rozkvetlý neb nejstarožitnějšího obrazu zázračného nejsvětější Marie Panny Staroboleslavské*

¹⁰⁰¹ B3-41. Patrně *Knihopis* 1906.

¹⁰⁰² B2-19. *Knihopis* 1042.

¹⁰⁰³ Srov. REZEK, A., Životopis Jana Beckovského a literární činnost jeho, s. XV, XVI, XX.

¹⁰⁰⁴ B2-22.

¹⁰⁰⁵ *Paměti* III, 3, 60. Srov. *Paměti* I, 2, 138.

¹⁰⁰⁶ B3-39. *Knihopis* 2807.

původ a sláva, tištěná v Praze u Jiřího Labouna roku 1718¹⁰⁰⁷; Svaté Hoře u Příbrami je věnována *Přepodivná Matka Svatohorská Maria, v zázracích a milostech svých na hoře Svaté nad městem Příbramí hor stříbrných den po dni víc a víc se skvějící*, překlad první části Balbinovy *Diva Montis Sancti* (latinsky vyd. r. 1665), pořízený jiným proslulým jezuitou Matějem Václavem Šteyerem a tištěný v Praze u Jana Arnolta z Dobroslavína „léta od narození Božího“ 1666¹⁰⁰⁸; o častém cíli poutníků nejen z Čech, ale i z dalších zemí habsburského soustátí, rakouském poutním místě v Mariazell pojednává knížka *Blahoslavená Panna Maria Celenská v těch milostech, které ona z milosti Boží od léta 1370 až do léta 1645 předivným způsobem rozličným osobám prokázati ráčila od P. Adalberta Eremitaše, řádu sv. otce Benedikta z kláštera sv. Lamberta zpovědníka mariecelenského, v rakouské, štyrské a korytánské zemi misionária apoštolského, popsána*, sepsaná v originále uvedeným otcem Adalbertem (Vojtěchem) Eremitášem a v anonymním českém překladu vydaná v Praze u Barbory Františky Beringerové (faktor Jan Jiří Behr) snad roku 1715 a krátce nato v Litomyšli (tiskař neuveden) roku 1716 – Vavák četl patrně toto druhé, litomyšlské vydání, protože je také uvádí později v seznamu vlastněných knih¹⁰⁰⁹. Vedle těchto tří poutních míst, která stěží mohla Vavákově pozornosti uniknout, jsou zastoupena i některá místa, která se mohou jevit jako méně známá, a která tedy snad o něco výrazněji dokládají Vavákův zájem v této oblasti: jsou to jednak Klatovy se svým zázračným mariánským obrazem, zpracované rektorem pražského kněžského semináře a historikem Janem Floriánem Hammerschmidtem v rozsáhlém spise¹⁰¹⁰ *Historie klatovská* („...v sedm dílů rozdělená: v prvním dílu se jedná o pohanství klatovském, v druhém o původu křesťanstva klatovského, v třetím o prvním stoletém věku křesťanstva, v čtvrtém o druhém věku křesťanstva klatovského, v pátém o svatém obraze Panny Marie Rejské v oudolí Vygletovském, v šestém o zázračném obraze Panny Marie Klatovské krví se potící léta 1685, v sedmém o divích a zázracích, které se staly při tom zázračném obraze Panny Marie,“ jak dále informuje titulní list) tištěná v pražské arcibiskupské tiskárně roku 1699¹⁰¹¹; dále Jičín a tamní obraz Panny Marie Rusánské ve spise jezuita Josefa Lauritsche, původně latinském, který do češtiny přeložil jiný, jménem neuvedený jezuita a který byl pod názvem *První věk, Rodičky Boží Rusánské nebo Kronická zpráva o počátku ctění a dobrodiních starožitného rusánského obrazu Marie Matky Boží, který v Českém Jičíně v chrámě svatého Ignáce Tovaryšstva Ježíšova již na druhý věk s velikou pobožností ctěn bývá* vytištěn v Tybélyho tiskárně v Hradci Králové roku 1743¹⁰¹²; dále Bechyně ve spise františkána Jindřicha Jana Lábeho, původně vydaném roku 1691 latinsky a později přeloženém do češtiny (překladatel neuveden) a vydaném v Praze u Jana Karla Hrabý roku 1746 jako *Historie o třech svatých obrazech, totiž ukřižovaného Pána Ježíše dvojnásobného, Panny Marie Matky Bolestné, kteří v chrámu Páně bechynském ctihodných páterův františkánův k pobožnosti veřejně jsou vystaveny*¹⁰¹³; a podkrkonošské Svatoňovice a tamní mariánská úcta ve spise Davida Antonína Nyvelta *Prospěšný potok vod, na nejvyšších pahrbcích panství Jeho Milosti knížecího náhodského uprostřed polí svatoňovských všem potřebným a chudým hledajícím vod mariánské pomoci hojně se prejšťící* vytištěná v Praze u Jana Norberta Fického roku 1736 (Vavák uvádí omylem rok 1730)¹⁰¹⁴. Zázračná vyobrazení Spasitele

¹⁰⁰⁷ B3-28. *Knihopis* 15705. Srov. C4-67.

¹⁰⁰⁸ B3-2. *Knihopis* 943.

¹⁰⁰⁹ B3-37. *Knihopis* 2372-2373. Srov. C4-32

¹⁰¹⁰ Přes 400 stran kvartového formátu.

¹⁰¹¹ B2-11. *Knihopis* 2877.

¹⁰¹² B2-12. *Knihopis* 4733.

¹⁰¹³ B3-3. *Knihopis* 4657.

¹⁰¹⁴ B3-4. *Knihopis* 6509.

jsou zastoupena (nehledíme-li k již výše uvedené „historii bechynské“) dvěma tituly: o staroboleslavském obrazu ukřižovaného Krista pojednávala „historie o obrazu Pána ukřižovaného v Staré Boleslavi“, patrně práce pražského světitího biskupa Jana Hynka Dlouhoveského *Strom života uprostřed ráje Českého království, ukřižovaný Pán a Spasitel náš v svém podivném a zázračném obraze v Staré Boleslavi k poznání, k uctění a k milování v chrámě Páně u sv. Václava představený*, vytištěná v Praze u Jiřího Labouna roku 1690¹⁰¹⁵, a proslulému „Pražskému Jezulátku“ „historie o obrazu Jezulátka u karmelitánů bosáků v Praze, léta 1746“, tj. patrně práce otce Emerika a Sancto Stephano *Pražské Veliké a Malé, to jest Vejtah příběhův v svých přepodivných milostech, mnohých dobrodiní, podiveníhodných příhod velikého, v svém z vosku způsobeném svatém obraze, ale malého Jezulátka, které již přes sto let u paterův karmelitánův bosákův v Menším Městě pražském nábožně se ctí*, vyšla z pražské arcibiskupské tiskárny o tři roky dříve než Vavák (zřejmě podle paměti) uvádí¹⁰¹⁶. Některé z těchto prací (např. Lábeho „historie bechynská“, Nyveltova „historie svatoňovská“ nebo posledně jmenovaná knížka o Pražském Jezulátku) vedle prozaických výkladů obsahovaly „přílohu“ v různé míře písně a modlitby, takže by alespoň poněkud „přesahují“ i do výkladu sbírkách modliteb, resp. duchovních písní. Dvě z těchto knížek se později objevují v seznamu vlastněných knih (kromě zmíněné knížky o „Panně Marii Cellenské“ je to ještě Steydlův Prut jesejský¹⁰¹⁷): vzhledem k tomu, že jde o práce starší (obě jsou z první poloviny 18. století) a že o jiné ze zde uvedených knih, o Balbínově *Přepodivné Matce Svatohorské*, máme doloženo, že ji Vavák zdědil po své mamince¹⁰¹⁸, není nemožné, že snad i zmíněné dva tituly (a možná i některé další) patřily původně do knihovny Vavákových rodičů.

Pokud jde o souvislá vypsání církevních dějin, zde je Vavákův seznam naopak značně chudý, ale to je zřejmě dáno „fatálním omezením“, které pro Vavákovu četbu znamenala jeho praktická neznalost latiny. Působení Ježíšovo a počátky církve mu samozřejmě byly známy z Písma (zvl. z evangelií a Skutků apoštolských); přebohatým zdrojem pro Ježíšovo působení a lidi kolem něho mohly být také tři již uvedené životopisy Ježíšovy (sv. Bonaventura, Kochem a Jan Nep. Groh). Pro několik prvních staletí církve mohly dobře posloužit staré veleslavínské tisky *Historia církevní Eusebia přijímám Pamfila, biskupa cesarienského v Palestýně, na knihy desaterý rozdělená. Téhož Eusebia Pamfila, o životu nejsvětějšího císaře Konstantýna Velikého, knihy čtvery*, tištěné u Veleslavína roku 1594 (Historie církevní a Život Konstantinův Eusebia Kaisarejského ze 4. stol. v překladu Jana Kocína z Kocínětu), a *Historia církevní Kassiodora, římského senátora, nazvaná Tripartita, ze tří historikův řeckých Sozomena, Sokratesa a Theodorika sebraná a na dvanáctery knihy rozdělená. Nazad přidání dva traktátkové: jeden o sněmu efezském proti kacířství Nestoria biskupa konstantinopolitského; druhý o sněmu chalcedonském proti kacíři Eutychesovi a následovníkům jeho, obsahující v sobě krátkou historii od začátku té sekty až do císaře Justiniána Velikého*, tištěné tamtéž též roku 1594 (Historie církevní Cassiodora Senátora rovněž v překladu Kocínově). Prakticky tutéž látku zpracovává „nová kronika“¹⁰¹⁹ Jana Františka Beckovského *Krve nevinné žízniví vlci Dioklecián a Maximián, císařové římské*, která ve skutečnosti podává značně více, než se titul, poněkud dryáčnický znějící, zdá napovídat; vytištěna byla nejprve v Praze u Jana Karla Jeřábka roku 1697 a podruhé v jezuitské tiskárně roku 1751 – Vavák znal patrně jen

¹⁰¹⁵ B3-5. *Knihopis* 1958.

¹⁰¹⁶ B3-11. *Knihopis* 2252.

¹⁰¹⁷ C4-67.

¹⁰¹⁸ Viz výše, oddíl 2.2.3.

¹⁰¹⁹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vavák a jeho pojetí českých dějin, s. 564.

druhé vydání, proto ji označuje jako „novou kroniku“ ve srovnání se „starou“ *Poselkyní*, vydanou roku 1700.¹⁰²⁰

4.5 Historiografie

Od historiografie církevní je již jen krok k historiografii světské, a to tím spíše, že jejími autory byly namnoze kněží, popř. vůbec osoby úzce spojené s životem církve a že i ve spisech tohoto druhu hraje obyčejně zájem o církevní dějiny značně větší roli, než tomu bývá ve světské historiografii devatenáctého nebo dvacátého století. Hned zpočátku je také třeba připomenout, že Vavákova četba se prakticky úplně omezuje na historiografické práce v různém slova smyslu „populární“, „populárně naučné“; vysloveně odborné práce, psané prakticky výhradně latinsky (nebo v nejnovější době také německy), byly Vavákovy už jazykově a patrně i „technicky“ nedostupné (zvláště v době před navázání kontaktů s „učeným světem“, k němuž došlo teprve koncem 80. a začátkem 90. let.

Čestné místo patří ve Vavákově seznamu z roku 1782 dvěma velkým „národním“ kronikám – Hájkově *Kronice české* z roku 1541¹⁰²¹ a Beckovského *Poselkyni starých příběhův českých* z roku 1700¹⁰²², které Vavák uvádí v oddíle knih foliového formátu bezprostředně za biblickými tisky a které jsou u Vaváka zároveň i tituly nejčastěji citovanými. Mezi ně se vklíní ještě Paprockého *Diadochos* z roku 1602¹⁰²³, rovněž práce, které na kterou Vavák i jinde častěji odkazuje. Z častěji citovaných prací najdeme v seznamu ještě Veleslavínův *Kalendář historický* ve vydání z roku 1578¹⁰²⁴ (Vavák věděl i o jeho 2. vydání z roku 1590 – chybně uvádí „1596“ – ale zřejmě měl jen velmi omezenou příležitost seznámit se s jeho obsahem, takže o něm píše: „kterýž jsem já taky viděl, ale maličko v něm četl“¹⁰²⁵) a Pešinův *Předchůdce Moravopisu* z roku 1663¹⁰²⁶. Těchto pět prací představuje, jak se zdá, základ Vavákovy četby v oblasti domácí, české historie, na ně zpravidla odkazuje v *Pamětech*¹⁰²⁷ i v jiných drobnějších pracích a na ně se také bude odvolávat ještě ve stáří (po r. 1808), až bude sestavovat svůj *Sbor písní* a vkládat do něho komentáře k jednotlivým historickým písním.¹⁰²⁸

Ze starších přehledných výkladů českých dějin se v seznamu objevují také dvě práce starší, předhájkovské – *Historie česká* Aeney Silvia Piccolominiho a *Kronika o založení země české* Martina Kuthena; druhá z nich je zastoupena jednak samostatným prvním vydáním z roku 1539¹⁰²⁹, jednak Veleslavínovým vydáním z roku 1585 (*Kronyky dvě o založení země české*), v němž je vedle Kuthena zastoupen i Silvius ve starším Konáčově překladě, Veleslavínem upraveném. (Není třeba pochybovat, že Vavákovu srdci byl bližší katolík Silvius než utrakvista a Hájkův „konkurent“ Kuthen). Krom nich figuruje v seznamu také jakási záhadná „Kronika česká Petra Kodicilla z Tulechova na verše a rýmy psaná, na 4°“¹⁰³⁰, na kterou patrně odkazuje také na jiných místech

¹⁰²⁰ B3-18. *Knihopis* 1047-1048.

¹⁰²¹ B1-6.

¹⁰²² B1-8.

¹⁰²³ B1-7.

¹⁰²⁴ B2-6, srov. A -40.

¹⁰²⁵ *Paměti* I, 2, 45 (B2-6).

¹⁰²⁶ B3-8.

¹⁰²⁷ Srov. např. již citovaný výčet pramenů k neuskutečněmu historicko-polemickému spisu (*Paměti* I, 2, 39)

¹⁰²⁸ Srov. níže v oddílu 4.9

¹⁰²⁹ A -25.

¹⁰³⁰ A -12.

*Paměti*¹⁰³¹. Co tím Vavák myslí, nedovedu říci, ale pochybuji, že by šlo o Kodícillovy kalendáře, jak v poznámce navrhuje Skopec.¹⁰³² Naproti tomu Vavák s určitostí čerpal některé historické údaje z Partliciova „Kalendáře ustavičného“, jak Vavák píše, (tj. Partiliciovo *Calendarium perpetuum oeconomicum*), vydaného buď na samém konci roku 1616 (kdy je datována předmluva), nebo (spíše) následujícího roku 1617.¹⁰³³ Poznání o české předbělohorské šlechtě čerpal vedle Paprockého také z tituláře tištěného roku 1572 (*Formy a notule listův všelijakých, jichž jeden každý v potřebách svých rozličných platně potřebovati můž. Přitom také jest i titulář stavuov duchovního i světského vnově sebrany a vytištěný*), jehož exemplář patrně už v této době patřil do Vavákova majetku.¹⁰³⁴

Pobělohorská nekatolická produkce (v oblasti historiografie ostatně nepříliš početná) je zastoupena Rosaciovou „Korunkou“, tj. spisem *Koruna neuvadlá mučedníkův Božích českých*, ličících poslední okamžiky „pánů“ popravených roku 1621 za účast na stavovském povstání. Kupodivu zde není uvedena ani *Historia persecutionum*¹⁰³⁵, ani Komenského překlad z Lasického práce o dějinách jednoty bratrské¹⁰³⁶, ačkoli podle pozdějšího svědectví Vavák v této době již oba tyto spisy znal.¹⁰³⁷ Vavákův úsudek o těchto pracích byl ovšem radikálně odmítavý: odsuzoval je jako cílený pokus zfalšovat českou minulost.

Pobělohorská produkce domácí je zastoupena kromě už zmíněných „syntetických prací“ (Beckovský, Pešina) a dějin poutních míst (Balbín, Hammerschmidt, Frozín aj.), které v některých případech mohou značnější měrou zahrnovat i profánní děje (Hammerschmidt), rovněž příznačným titulem *Země dobrá, to jest země česká* z roku 1754¹⁰³⁸, který se zvláštním důrazem spojuje zájem historický se zájmem náboženskoobránným a národněobránným. Neobjevuje se pochopitelně nic z četných latinsky psaných spisů tohoto období (Balbín, Crugerius, Tanner), protože ty byly Vavákovy jazykově zcela nepřístupné. Značný význam však pro Vaváka měly *Staré paměti kutnohorské* Jana Kořínka, které v seznamu asi zapomněl uvést, ačkoli první doklad o Vavákově znalosti této práce je z roku 1781¹⁰³⁹, a dokonce také v seznamu samém na ně v jednom exkurzu výslovně odkazuje.¹⁰⁴⁰ Zastoupeny jsou také některé menší práce věnované jednotlivým událostem: v chronologickém sledu je to slavný Zatočilův *Léto- a denopis* z roku 1685, popisující švédské obléhání Prahy v posledním roce třicetileté války¹⁰⁴¹, popis pražské korunovace Marie Terezie, vydaný registrátorem zemských desk Janem Jindřichem Ramhoffským roku 1743 pod názvem *Trojí popsání, předně slavného vjezdu královského Její královské Milosti nejjasnější a velikomocné kněžny a paní Marie Terezie, uherské a české královny etc. etc., arcikněžny rakouské, markraběnky moravské, kněžny lucemburské, nejvyšší kněžny slezské, markraběnky lužické, zasnoubené kněžny z Lotrinku a Báru, velké kněžny z Toškánu, etc. etc., do královských měst pražských; zadruhé slibu dědičné poddanosti, který Její královské Milosti jakožto královně české společní věrnoposlušní stavové v Království*

¹⁰³¹ *Paměti* I, 2, 43, 76, 77, 79.

¹⁰³² *Paměti* I, 1, 40, pozn. 6.

¹⁰³³ B2-6, srov. A -39. *Knihopis* 6873.

¹⁰³⁴ B3-9. *Knihopis* 16027-16028.

¹⁰³⁵ *Knihopis* 2910 (1655), 2911 (1663), 2912 (1756).

¹⁰³⁶ *Knihopis* 4683 (1649), 4684 (1765).

¹⁰³⁷ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „Mauritiovi Klierovi“, 4. března 1788, (list Josefu Pingasovi). „... v roce 1775 – 1780, 1781 a 1782 – v ty léta ji čta“, píše zde o vydání *Historie* s připojeným „malým vejtažkem“ z Lasického.

¹⁰³⁸ B3-19.

¹⁰³⁹ *Paměti* I, 2, 3.

¹⁰⁴⁰ *Paměti* I, 2, 43.

¹⁰⁴¹ B2-17. *Knihopis* 17159 (vyd. 1685, Vavák uvádí omylem „1682“), srov. 17160 (vyd. 1703), 17160a (vyd. 1703). Později ho vydal ještě Václav Rodomil Kramerius (roku 1819) a naposledy Jan Herben (1914).

českém, totiž preláti, páni, rytíři, též stav městský, nejpoddaněji složili; zatřetí nejvejš dotčené Její královské Milosti královské korunování v Čechách; vše na Její královské Milosti nejmilostivější poručení okolostojící a gruntovně popsáno skrze pana Jana Jindřicha Ramhoffkého, při královských deskách zemských registrátora v Království českém¹⁰⁴² a popis pruského vpádu roku 1757, sepsaný patrně křížovníkem Janem Karlem Rohnem a vydaný ještě téhož roku 1757 jako *Diarium, to jest Každodenní poznamenání toho, co se skrze trvající nepřátelské pruské královského hlavního města Prahy obležení v roku 1757 od začátku až k konci jak v duchovních, tak v světských a politických, obzvláště ale v vojenských případech každodenně stalo a přihodilo*¹⁰⁴³. Spíše aktuálně publicisticky než v pravém slova smyslu historicky byla asi založena záhadná „Exekuci aneb zamordování knížete z Valdštejna“¹⁰⁴⁴, prý tištěná hned roku 1634 v Praze. Co touto prací mínil zůstává nejasné, ale zřejmě tu nejde o nějaký momentální omyl, protože zjevně o témže tisku píše roku 1787 Pingasovi, že ho má doma mezi svými knihami¹⁰⁴⁵; Pingas titul zřejmě neznal, takže o čtrnáct dní později mu Vavák posílá „Exekuci Valdštejna“ do Hradce Králové¹⁰⁴⁶ a později ve stáří (po r. 1808) na ni odkazuje ve *Sboru* v poznámkách k písni O životě a smrti knížete z Valdštejna jako na „Exekuci fridlanské zrady“, vydanou prý ve Vídni (!) roku 1634.¹⁰⁴⁷ Ojedíněle se mezi knihami uváděnými v seznamu z roku 1782 objevují též zápisy z jednání zemského sněmu, a to z roku 1766, opět kniha, která patrně už tehdy patřila do Vavákovy knihovny.¹⁰⁴⁸

Nesrovnatelně méně je zastoupena historie obecněji evropská, resp. světová, jak to ostatně odpovídá i výše citované Němečkově, resp. Fryčajově formulaci: „Po Písmě svatém on nejradši čte historie, zvláště pak příběhy své milé vlasti, ku kteréž on nejvroucnější láskou jat a zapálen jest.“¹⁰⁴⁹ Přesto i v této oblasti najdeme několik zajímavých titulů. Z prací již jmenovaných do této oblasti patří Flaviova *Válka židovská* v překladu Pavla Aquilina Vorličného s přidavkem drobnějších Flaviových spisů tištěná roku 1553 a do značné míry také Kocínův překlad Eusebiovy *Historie církevní* a Cassiodorova spisu na něj navazujícího (*Historia tripartita*) tištěný roku 1594; z pozdějších prací také Beckovského *Krve nevinné žízniví vlci* ve vydání z roku 1751. V jistém smyslu lze do této kategorie zařadit také Gynterrodův překlad Xenofontovy *Cyrupedie* tištěný roku 1609 („Kniha Xenofonta, řeckého mudrce, o životě Cýra Velikého 1586“, píše Vavák s nemalou chybou v datu)¹⁰⁵⁰ – Xenofontův poměr k historickému námětu je ovšem dosti volný a jde vlastně spíše o „mravněvýchovnou prózu“ než o historii v pravém slova smyslu. Vysloveně historiografickou prací, byť s jistým podílem fantastických zpráv, byl Kocínův a Veleslavinův společný překlad spisu německého humanisty Johanna Leunclavia o turecké historii a válkách Evropanů s Turky vydaný roku 1594 pod názvem *Kronika nová o národu tureckém*¹⁰⁵¹; Vavák ho i později připomíná jako svůj hlavní zdroj poznání o tureckém nebezpečí, ve Vavákově době

¹⁰⁴² B1-18. *Knihopis* 14739.

¹⁰⁴³ B2-18. *Knihopis* 1878.

¹⁰⁴⁴ B2-29.

¹⁰⁴⁵ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „Mauritiovi Klierovi“, 23. listopadu 1787, list Josefu Pingasovi. „Exekuci smrtedlnou Valdštejna našeho v tisku mám...“ píše zde Pingasovi.

¹⁰⁴⁶ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „Mauritiovi Klierovi“, 8. prosince 1787, list Josefu Pingasovi. „...spolu též Exekuci Valdštejna...“ píše zde opět Vavák.

¹⁰⁴⁷ *Sbor*, s. 187.

¹⁰⁴⁸ B2-16. *Knihopis* 542. Srov. C4-54.

¹⁰⁴⁹ *Zrcadlo*, s. 168; srov. *Lebensbegebenheiten* s. 112.

¹⁰⁵⁰ B2-21 *Knihopis* 17061.

¹⁰⁵¹ B2-20.

zřejmě dosud relativně živě pocítovaném.¹⁰⁵² Souhrnné zpracování světových dějin od starověku po současnost nabízela Vavákovi „Kronika světa od Jana Kariona na světlo vydaná, od Veleslavína na česko přeložená a vytištěná v Praze 1602 na 4°“¹⁰⁵³, vlastně starší, Veleslavínem jen opravený překlad latinské kroniky Johanna Kariona (1532), pořízený Janem Burianem Sobkem z Kornic a poprvé vydaný roku 1541¹⁰⁵⁴, později ve Veleslavínově úpravě roku 1584¹⁰⁵⁵ a po Veleslavínově smrti u jeho dědiců právě roku 1602¹⁰⁵⁶. Četné historické příklady oživují také jiný Veleslavínův tisk, a to jeden z nejznámějších, totiž spis *Politia historica*, upravený Veleslavínem z Regentenbuchu (1556) německého právníka Georga Lauterbecka a tištěný poprvé roku 1584¹⁰⁵⁷, podruhé Veleslavínovými dědici roku 1606¹⁰⁵⁸: ve Vavákově seznamu je uvedeno vydání první¹⁰⁵⁹. Rozsáhlý popis světa (známého v první polovině 16. století), obsahující opět značné množství historického materiálu, představovala Münsterova *Cosmographia* (1544) vydaná v českém překladu Zikmunda z Púchova roku 1554 pod názvem *Kozmografia česká, to jest Vypsání o položení krajin neb zemí i obyčejích národuov všeho světa a historií podlé počtu let na něm zběhlých, prvé nikdá tak pospolku v žádném jazyku nevydaná*¹⁰⁶⁰, kterou Vavák v seznamu omylem uvádí jako tisk z roku 1568¹⁰⁶¹. Do jaké míry Vavák tyto rozsáhlé a v jeho době už asi poměrně obtížně získatelné humanistické tisky „studoval“, zůstává otázkou. Bylo již řečeno dříve, že nadpisy seznamů z roku 1782 jsou formulovány opatrně jako seznamy knih, které Vavák „četl a v rukou svých měl“¹⁰⁶², resp. v případě seznamu dovolené četby „které ... v svém domě a rukou měl a je četl“. Je také nápadné, že právě jmenovanou Kosmografii zmiňuje v *Pamětech* prakticky jen v souvislosti s jejími ohromujícími rozměry¹⁰⁶³, ale neříká nic o jejím obsahu. Na druhou stranu dochované fragmenty opisů z Flaviovy *Války židovské*¹⁰⁶⁴ a z Veleslavínova-Lauterbeckova spisu *Politia historica*¹⁰⁶⁵ dosvědčují, že alespoň některými z těchto prací se Vavák obíral důkladněji.

Za jisté doplnění Vavákovy historické četby lze pokládat tři cestopisy uvedené v seznamu: jsou to jednak obrovské, „encyklopedicky“ pojaté *Putování aneb Cesta z Království českého do města Benátek, odtud po moři do Země svaté země Jüdské a dále do Egypta a velikého města Kairu, potom na horu Oreb, Sinai a Svaté panny Kateřiny, v pusté Arábii ležící* Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdružic, vydané roku 1608¹⁰⁶⁶, které máme doloženo jako jednu z knih, které Vavák vlastnil, dále „beletristicky“ pojaté *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic* z roku 1599 v Pelclově vydání z roku 1777¹⁰⁶⁷ a konečně relativně stručný referát českého bratra Martina Kabátníka o cestě do Svaté

¹⁰⁵² LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, Janu Ferdinandu Schönfelddovi, 20. dubna 1788 („Kronika Turecká od Jana Levenklavia latinou, od Daniele z Veleslavína pak češtinou vydaná: ó by nyní v tomto běhu války turecké obnovená a až do neněka [?] doplněná byla“).

¹⁰⁵³ A -10.

¹⁰⁵⁴ *Knihopis* 1463.

¹⁰⁵⁵ *Knihopis* 1464.

¹⁰⁵⁶ *Knihopis* 1465.

¹⁰⁵⁷ *Knihopis* 4735.

¹⁰⁵⁸ *Knihopis* 4736

¹⁰⁵⁹ A -27.

¹⁰⁶⁰ *Knihopis* 5969.

¹⁰⁶¹ B1-25.

¹⁰⁶² *Paměti* I, 2, 40.

¹⁰⁶³ *Paměti* I, 1, 27 (1771), III, 1, 108 (1794).

¹⁰⁶⁴ LA PNP, fond František Jan Vavák, rukopisy cizí, Flavia Josefa O válce židovské (jde však o rukopis Vavákův).

¹⁰⁶⁵ LA PNP, fond František Jan Vavák, Kteří se lidé hodí k správě obecní.

¹⁰⁶⁶ B2-3. *Knihopis* 2903.

¹⁰⁶⁷ B3-17. *Knihopis* 16669.

země¹⁰⁶⁸ (vydávány tradičně pod názvem *Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta*), řazený ovšem mezi spisy zakázanými, ačkoli, jak vyplývá z údajů *Knihopisu*, vycházel po Bílé hoře i z domácích tiskařských dílen¹⁰⁶⁹. K nim lze přiřadit také dva cestopisné dopisy Augiera de Bousbecques, přiložené v českém překladu (Kocínově nebo Veleoslavínově nebo společném) k výše zmíněné *Kronice nové o národu tureckém*, která byla tištěna roku 1594, a pojednávající o Bousebecquesových cestách do Konstantinopole a Amasie¹⁰⁷⁰.

Konečně se k historické četbě vztahuje také několik titulů právní literatury, v seznamu zastoupených. V případě prvních dvou je už s ohledem na jejich předbělohorský původ zřejmé, že Vavák mohly zajímat nanejvýš jen jako historické památky, nikoli jako prameny živého práva; jsou to *Práva a zřízení zemská Království českého* z roku 1564¹⁰⁷¹ (Vavák je rozepisuje jako dva tituly: „Práva království českého za Maximiliána II. vydaná, 1564“¹⁰⁷² a „Zřízení zemská království českého též za Maximiliána, 1564“¹⁰⁷³) a *Zřízení zemské Markrabství moravského* schválená na zemském sněmu roku 1596, ale tištěná (patrně pro průtahy kolem panovníkova schválení, které bylo uděleno teprve roku 1602) až roku 1604 („Zřízení zemská všech třech stavů markrabství moravského, tištěné za Rudolfa II. roku 1596“)¹⁰⁷⁴. Zbylé dva tituly sice i ve Vavákově době podržovaly svůj význam a platnost (první z nich jistě, druhý pravděpodobně), ale vzhledem ke své povaze opět měly pro Vaváka zajímavost patrně spíše jako historické dokumenty než jako právní příručky pro venkovského rychtáře a sedláka; je to jednak proslulé *Obnovené zřízení zemské*, vydané Ferdinandem II. po bělohorském vítězství roku 1627, a to nikoli tisk, nýbrž rukopisný opis, jistě však pořízený z tisku („Zřízení zemská od Ferdinanda II. nařízená léta 1624, rukou psaná“)¹⁰⁷⁵ a *Krátký vejtah práv městských Království českého* Jakuba Ferdinanda Antonína Vrby Nymburského, tištěný dvakrát roku 1691 a roku 1700 („Klíč do práv městských Antonína Vrby Nymburského“; rok Vavák neuvádí).¹⁰⁷⁶

4.6 Jiná vzdělávací četba

Ve Vavákově seznamu z roku 1782 úplně chybějí příručky hospodářské a s nimi souvisící zvěrolékařské. Snad je to dáno charakterem a předpokládaným účelem Vavákova tohoto seznamu: příručky tohoto typu vynechává jako příliš praktické a „profánní“. Zdá se že už tehdy z nich musel něco znát. Pro pozdější dobu dokládá znalost tohoto typu textů mj. rukopis „koňského lékařství“ z roku 1792, dochovaný ve Vavákově pozůstalosti¹⁰⁷⁷, a zvláště seznam vlastněných knih, kde jsou tyto příručky zastoupeny, i když nikterak zvlášť hojně.¹⁰⁷⁸

¹⁰⁶⁸ A -22. *Knihopis* 3642 (1539), 3643 (1542), 3644 (1564), 3645 (1639), 3646 (1691?), 3647 (1708); o které z těchto vydání šlo, není zřejmé Vavák rok neuvádí.

¹⁰⁶⁹ Vydání z roku 1639 (Olomouc, Mikuláš Hradecký), 1691 (Praha, tiskař neznámý, titulní list se nedochoval) a snad i 1708 (místo i tiskař neznámý, nezjištěn žádný výtisk).

¹⁰⁷⁰ Dnes Amasya v severním Turecku.

¹⁰⁷¹ *Knihopis* 14317.

¹⁰⁷² B1-15.

¹⁰⁷³ B1-16.

¹⁰⁷⁴ B2-4. *Knihopis* 17478.

¹⁰⁷⁵ B1-17. Srov. *Knihopis* 2447.

¹⁰⁷⁶ B3-32. *Knihopis* 16672 (1691), 16673 (1700).

¹⁰⁷⁷ LA PNP, fond František Jan Vavák, Kniha konírská o všelijakých a rozličných neduhách od mnohých a hodnověrných pánů sepsaná.

¹⁰⁷⁸ C3-8, C3-16, C3-17, C4-25, C4-60.

Zato je v seznamu z roku 1782 alespoň zčásti doložena četba příruček lékařských. S některými tituly tohoto druhu musel pracovat kolem svého pětadvacátého roku při práci na rozsáhlém (téměř sedmisetstránkovém) rukopisném kompendiu *Prostředek k nabytí a zachování dobrého zdraví*, datovaném roku 1766¹⁰⁷⁹; v něm jako pramen jmenuje především Křišťana z Prachatic (ačkoli to jistě nebyl pramen jediný), kterému zde dokonce věnuje jakýsi „životopisný medailon“¹⁰⁸⁰. V seznamu četby uvádí Vavák jako práci Křišťanovu *Lékařské knížky z mnohých knih lékařských vybrané, mistra Křišťana i jiných, proti neduhům a nemocem rozličným, v jistých kusích zprubované, každému potřebné i užitečné*, tištěné roku 1544¹⁰⁸¹; dále se tu objevuje práce osobního lékaře císaře Ferdinanda I. Johanna Koppa von Raumenthal (Jan Kopp z Raumentálu) v překladu Hynka Krabice z Veitmile tištěném roku 1536 jako *Gruntovní a dokonalý regiment neb zpráva, jak jeden každý člověk ve všech věcech zdraví své s Boží pomocí uměním vždycky opatrovati a mnoho těžkých nemocí i také nečasnou smrt předcházeti má a může*¹⁰⁸² a konečně Jana Černého *Spis o nemocích morných* ve vydání z roku 1544¹⁰⁸³. Poněkud překvapivě se tu neobjevuje nic ze zdravotních příruček tištěných Veleslavínem.¹⁰⁸⁴ Výčet je však – již s ohledem na rozsah Vavákova kompendia – jistě neúplný.

S literaturou lékařskou souvisí úzce herbáře. Vavák z nich v seznamu četby uvádí pouze obě česká vydání Mattioliho herbáře: první Melantrichovo z roku 1562 v překladu Tadeáše Hájka z Hájku (*Herbář, jinak Bylinář velmi užitečný a figúrami pěknými i zřetelnými podle pravého a jako živého zrostu bylin ozdobený i také mnohými a zkušenými lékařstvími rozhojněný*)¹⁰⁸⁵ a druhé Veleslavínovo z roku 1596, opírající se o úpravu Joachima Cameraria a připravené Adam Huberem z Rysenpachu ve spolupráci s Veleslavínem samým (*Herbář aneb Bylinář vysoce učeného a vznešeného pana doktora Petra Ondřeje Mathiola, nyní zase přehlédnutý a mnohými pěknými novými figúrami, též i užitečnými lékařstvími s obzvláštní pilností rozhojněný a spravený skrze Joachima Kameraria, v slavném říšském městě Normberce lékaře a doktora, z německého pak jazyku v český přeložený od Adama Hubera z Rysnbachu a Daniele Adama z Veleslavína*).¹⁰⁸⁶ Přitom však opět musel znát, resp. „mít v ruce“ značně více jak dokládá druhé, rozsahem menší (asi dvě stě padesát stran) kompendium *Regiment aneb zpráva o mocech všelijakých bylin a koření* datované rokem 1767¹⁰⁸⁷. V něm se Vavák odvolává na četné autority další, mj. cituje „knížku, jenž Zahrádka růžová slove, léta 1572 v Praze tištěnou“¹⁰⁸⁸, tj. *Zahrádku růžovou žen plodných o početí, působení, zplodění, složení a rození člověka a o všech nebezpečných případnostech, způsobích, bolestech a tajnostech, které při porodu najpředněji znamenány a nejvíce vyšetřeny bývají, na pět stránek rozdělenou* Matouše Valkmberského z Valkmberku, tištěnou však podle

¹⁰⁷⁹ LA PNP, fond František Jan Vavák, *Prostředek k nabytí a zachování dobrého zdraví*. (Další, menší části rukopisu jsou řazeny v témže kartonu jako „M. Křišťana zdravé a čisté pokrmy jísti a nápoje pít, též v jídle a pití mírnost užívatí.“)

¹⁰⁸⁰ s. 569-578 („Zpráva o M. Křišťanovi“).

¹⁰⁸¹ B3-6. *Knihopis* 4588. Vavák uvádí záhadný údaj o údajném starším tisku z roku 1496 (!): „tištěna léta 1496, též roku 1544“.

¹⁰⁸² B1-21. *Knihopis* 4315-4315a. Vavák uvádí omylem rok „1540“.

¹⁰⁸³ B3-7. *Knihopis* 1772, srov. 1769-1773.

¹⁰⁸⁴ Srov. např. KOPECKÝ, M., *Daniel Adam z Veleslavína*, s. 68-72.

¹⁰⁸⁵ B1-19. *Knihopis* 5416. Vavák uvádí omylem rok „1550“.

¹⁰⁸⁶ B1-20. *Knihopis* 5417. Zde Vavák uvádí rok správně (1596).

¹⁰⁸⁷ KNM V H 60, srov. ZÍBRT, Č., Fr. J. Vaváka *Zpráva o mocech bylin a koření*.

¹⁰⁸⁸ ZÍBRT, Č., Fr. J. Vaváka *Zpráva o mocech bylin a koření*, s. 236.

Knihopisu pouze v letech 1577 a 1581¹⁰⁸⁹, nebo odkazuje na „mistra Jana Černého“¹⁰⁹⁰, nejspíš na jeho tištěný herbář z roku 1517 (*Knieha lékařská, kteráž slove herbář*)¹⁰⁹¹.

Dvě nebo tři tištěné lékařské příručky se objevují také v pozdějším seznamu vlastněných knih. Jsou to dva tituly porodnické: *Kniha lékařství mnohých v stavu manželském potřebných* tištěná u Günthera v Olomouci roku 1558¹⁰⁹² a *Kniha babského umění, k pilnému čtení těm, jenž sebe v babském umění cvičiti a takové prospěšně provozovati chtějí, užitečná* tištěná roku 1780 (podle titulního listu 1779) u Vavákova známého Františka Korce v Kutné Hoře¹⁰⁹³. Vedle nich je v seznamu uvedena také *Obecná zpráva, s jakými prostředky psí vzteklost předjíti a odtud pocházející rozliční nedůhové hojiti se mají* Matthaea Mederera přeložená z němčiny Janem Augustinem de Wängg¹⁰⁹⁴, která je sice provenience lékařské (překladačem byl novobydžovský krajský fysikus), ale zasahuje valnou měrou také do oblasti hospodářských, resp. zvěrolékařských příruček.

4.7 Zakázané knihy

Zcela zvláštní kategorii tvoří v seznamu četby z roku 1782 knihy „zapověděné“, resp. „zapověděné a kacířské“¹⁰⁹⁵. Prakticky jde o tituly, které byly pro odlišnost svého obsahu od nauky katolické církve zařazeny do Koniášova *Klíče* (1. vyd. 1729, 2. vyd. 1749) nebo následně do indexu zakázaných knih (potvrzeného pražským arcibiskupem a vydaného roku 1770). Z větší části jde o texty náboženské; menší měrou je zastoupena též literatura historiografická, popř. některé další typy „naučné“ (vzdělavatelné) četby.

Vavákův pohled na tyto texty byl v podstatě plně určován papežskými, konzistorními, resp. dvorskými dokumenty, které byly v této věci během 16., 17. i 18. století vydávány a které Vavák znal zčásti z přímé četby (některé z nich byly i s českým překladem otištěny v *Klíči* a v *Indexu*, které oba měl Vavák k dispozici), zčásti zprostředkovaně buď z kázání, popř. ze soukromých rozhovorů s kněžími, nebo také z rozmanité duchovní literatury, která příslušné zákazy zpravidla připomínala a vybízela k jejich dodržování.

V této souvislosti je pro Vaváka charakteristický vztah ke dvěma autorům, kteří jsou negativním poměrem k nekatolické četbě do jisté míry proslulí: k Antonínu Koniášovi (1691-1760) a Václavu Šturmovi (1533-1601). S prvním z nich, ačkoli značně mladším, se Vavák jistě seznámil dříve. Je dokonce pravděpodobné (byť nikoli zcela bezpečně doložené), že otce Koniáše pamatoval ze svého dětství nebo raného mládí (když Koniáš zemřel bylo Vavákovi 19 let) jako tzv. kajícího misionáře v Poděbradech, tedy prakticky jako kazatele. V každém případě ve Vavákově okolí se na otce Koniáše uchovala živá vzpomínka a patrně na jejím základě (nebo na základě osobního styku?) ho Vavák jednou charakterizuje jako kněze veskrze příkladného (doslova píše, že byl „muž nábožný a svatého života“¹⁰⁹⁶, což jsou u Vaváka, ačkoli kněze chválí poměrně často, přece jen slova značně výjimečná; obvykle totiž chválí kazatelský projev, nikoli život jako celek, natož aby mluvil o jeho svatosti!). Především však Koniášovy práce četl. Už

¹⁰⁸⁹ *Knihopis* 16922 (1577) 16923 (1581), srov. 4047.

¹⁰⁹⁰ ZÍBRT, Č., Fr. J. Vaváka Zpráva o mocech bylin a koření, s. 371.

¹⁰⁹¹ *Knihopis* 1767.

¹⁰⁹² C4-1.

¹⁰⁹³ C4-74.

¹⁰⁹⁴ C3-17.

¹⁰⁹⁵ *Paměti* I, 1, 40.

¹⁰⁹⁶ *Paměti* I, 1, 62 (rok 1775).

roku 1775, z něhož pochází citovaná charakteristika, poznamenává o Koniášovi, že „taky některé české knihy vydal“¹⁰⁹⁷. V seznamu četby z roku 1782 nacházíme Koniášovy spisy *Postila aneb Celoroční vejkladové* (vydání z roku 1756)¹⁰⁹⁸, *Jediná Choti Beránková* (1. vyd. 1733, 2. vyd. 1755; Vavák rok neuvádí)¹⁰⁹⁹, *Zlatá neomylné římsko-katolické pravdy Denice* (1728, původně vlastně spis Christopha Pflaumera, v překladu a úpravě Antonína Koniáše; tato práce je jedna z těch, které otec Koniáš rozdával náhradou za spálené knihy „kacířské“, jak už v titulu naznačují slova „milým vlastencům místo bludných kněh obětovaná“)¹¹⁰⁰, a ovšem také „Klíč neb poznamenání knih zapověděných“, tj. známý Koniášův Klíč (patrně ve vydání z roku 1729, Vavák píše „1732“; plnější titul práce zní *Clavis Haeresim claudens et aperiens. Klíč kacířské bludy k rozeznání otvírající, k vykořenění zamykající aneb Rejstřík některých bludných, pohoršlivých, podezřelých neb zapověděných kněh, s předcházejícími oučinnými prostředky, s kterými pohoršlivé a škodlivé knihy vyzkoumati a vykořeniti se mohou*)¹¹⁰¹. Jako Koniášova práce bývá označován také arcibiskupský index z roku 1770, což je oprávněné potud, že tento dokument Koniášovy údaje v rozsáhlé míře přejímá (za autora tu však Koniáš výslovně označen není); také tento *Index Bohemicorum librorum prohibitorum, et corrigendorum ordine alphabeti digestus*, nebo, jak Vavák píše, „Klíč nový těch knih z konzistoře pražské vydaný léta 1776“ (opět tedy nikoli bez omylu v datu) je do seznamu z roku 1782 zahrnut¹¹⁰².

S druhým autorem, Václavem Šturmem, se přímou četbou seznámil značně později, patrně až roku 1780 (tedy nedlouho před vznikem seznamu četby), kdy měl tři jeho práce vypůjčeny od svého příznivce a Koniášova nástupce v úřadu „kajícího vyslance“, bývalého jezuita Jana Nepomuka Groha.¹¹⁰³ Roku 1781 v souvislosti s Grohovým úmrtím Vavák v *Pamětech* píše: „Od něho“¹¹⁰⁴ jsem měl loni vypůjčené tři knihy doktora Václava Šturma proti kacířstvu, před 200 lety psané.“¹¹⁰⁵ Které konkrétní knihy to byly, je uvedeno, poněkud nejasně, jednak v seznamu četby z roku 1782¹¹⁰⁶, jednak na rubu Grohova dopisu z 2. března 1781. Obojí údaje jsou prakticky totožné, takže se zdá, že jeden zápis vznikl opisem druhého, prvopis je patrně text na Grohově dopisu. Údaje jsou však zjevně nesprávné, jak poznal už Jindřich Skopec¹¹⁰⁷, takže se zdá, že i zápis na Grohově dopise vznikl s nějakým odstupem, dost možná ve snaze fixovat vzpomínku, o níž Vavák sám cítil, že je nepevná. Údaje na Grohově dopise jsou následující: „Doktora Václava Šturma knihy tyto sem já četl: 1. Rozsouzení velikého kancionálu bratrského na 4°, léta 1576¹¹⁰⁸, 2. Ozvání (proti odpovědi bratrské, kterou oni na to Rozsouzení Šturmovi učinili), též na 4° léta 1577¹¹⁰⁹, 3. Odpověď na obranu téhož kancionálu, též na 4° léta 1590¹¹¹⁰.“ Ze srovnání s údaji o dochovaných Šturmových tiscích¹¹¹¹ poměrně jednoznačně vyplývá, že první z těchto prací je *Rozsouzení a bedlivé uvážení velikého kancionálu od bratří valdenských, jinak boleslavských sepsaného a léta*

¹⁰⁹⁷ *Paměti* I, 1, 62.

¹⁰⁹⁸ B3-24. *Knihopis* 4302 (vydání z roku 1756).

¹⁰⁹⁹ B3-15. *Knihopis* 4296 (vyd. 1733) 4296 (vyd. 1755).

¹¹⁰⁰ B3-13. *Knihopis* 7117.

¹¹⁰¹ B3-30 *Knihopis* 4286 (1729), 4287 (1749).

¹¹⁰² B3-31 *Knihopis* 4298 (1770).

¹¹⁰³ Viz výše, oddíl 3.2.3.

¹¹⁰⁴ Tj. od Groha.

¹¹⁰⁵ *Paměti* I, 2, 18-19. Srov. *Paměti* I, 2, 43.

¹¹⁰⁶ *Paměti* I, 2, 46.

¹¹⁰⁷ *Paměti* I, 2, 46, pozn. 7.

¹¹⁰⁸ Srov. B2-23.

¹¹⁰⁹ Srov. B2-24.

¹¹¹⁰ Srov. B2-25.

¹¹¹¹ *Knihopis* 16004-16009.

Páně 1576 vytisknutého, tištěné v Praze u Buriana Valdy roku 1588 (Vavák zaměnil rok vydání kancionálu s rokem vydání Šturmovy odpovědi na něj)¹¹¹² a třetí *Odpověď slušná a důvodná na velmi hánlivou a rouhavou Obranu kancionálu bratrského*, tištěná v Litomyšli u Ondřeje Graudense skutečně roku 1590¹¹¹³. Pokud jde o druhou práci, tu by s ohledem na slovo „ozvání“ ve Vavákem uváděném titulu mohlo jít o *Krátké ozvání doktora Václava Šturma proti kratičkému ohlášení jednoty valdenské neb boleslavské*, tištěné v Praze u Jiříka Dačického roku 1584¹¹¹⁴, ale s ohledem na rok vydání a také na to, že jako „Odpověď bratří proti psaní doktora Václava Šturma“ označuje Vavák zřejmě bratrskou *Odpověď na šest důvodův podvodných jakéhosi doktora Václava Šturema, jímž dovoditi usiluje, že jednotu bratří, kteréž z vomylu pikharty aneb boleslavskými nazejvají, z Boha není*, tištěnou roku 1587 (u téhož Jiříka Dačického) a podepsanou krycím jménem „Sylvius Uberýnus“¹¹¹⁵, zdá se, že Vavák má na mysli spíše Šturmovu rychlou odpověď na „Uberýnův“ spis, již je *Apologia, to jest Obrana proti nedůvodné a nestřídmé odpovědnosti Sylvia Uberýna, kterou na místě bratří boleslavských dává na šest podstatných důvodův doktora Václava Šturma proti bratřím učiněných*, tištěná ještě téhož roku (1587) v Praze u Jiříka Nygrýna¹¹¹⁶ (tak se domníval už Jindřich Skopec¹¹¹⁷).

Do jaké míry se Vavák ve svém postoji k nekatolickým knihám s těmito dvěma staršími autory shodoval, dobře ukazuje např. rozsáhlý Vavákův výklad o nekatolických knihách z druhé poloviny roku 1782.¹¹¹⁸ Že se tento názor promítal i do Vavákovy praxe, dokládá mj. už zmíněný Grohův list Vavákovi z 2. března 1781: z něho se zdá vyplývat, že Vavák, zcela ve shodě s příslušnými předpisy, u sebe nekatolické knihy (alespoň dlouhodobě) nepřechoval, ale odevzdával je kněžím, v tomto případě odesílateli listu.

Častěji bylo Vavákovi vytýkáno – a je to také svým způsobem doklad jeho postoje – že se účastnil domovních prohlídek, které organizovala světská vrchnost s cílem hledat a zabavovat zakázané tituly. Je třeba říci, že dokladů tohoto typu není příliš mnoho. Nepochybný je vlastně jen jeden, a to zápis v *Pamětech* z počátku roku 1781. Vavák tam píše následující: „12. téhož¹¹¹⁹ nařízená po celé zemi inkvizicí na kacířské a zapověděné knihy vykonala se. Naše oficírstvo po celém panství pan vrchní rozlosoval, a co oni obsáhnouti nemohli, mne tam poslal, daje mi k pomoci Matěje Krále, loučného na lukách střebestovských, totiž do Vrbové Lhoty, Peček, Milčic a Chotouně, kdež našli jsme v Pečkách u Matěj[e] Čermáka Zákon nový, na 8. v Žitavě tlačený, a takový též u Jakuba Vopálky, u Mirla též jednu *Dvanáctero přemýšlování*“¹¹²⁰ řečenou. V Chotouni Černému, podruhoví, vzali jsme jakési čarodějnictví psané a v Milčicích Jakubovi Brtkovi *Ruční knížku*¹¹²¹ tak řečenou.“¹¹²² Zápis nebudí dojem, že by tu šlo o cosi nového a neznámého, takže lze s jistou pravděpodobností předpokládat, že Vavák se snad podobných prohlídek

¹¹¹² B2-23. *Knihopis* 16007.

¹¹¹³ B2-25. *Knihopis* 16005.

¹¹¹⁴ *Knihopis* 16006.

¹¹¹⁵ A -7. *Knihopis* 16353.

¹¹¹⁶ *Knihopis* 16004.

¹¹¹⁷ *Paměti* I, 2, 46, pozn. 7.

¹¹¹⁸ *Paměti* I, 2, 103-106.

¹¹¹⁹ Února nebo ledna 1781.

¹¹²⁰ *Filipa Kegelia Dvanáctero přemýšlování duchovních, v nichžto se obsahují velmi pěkné modlitby*; podle *Knihopisu* tištěno v letech 1669-1783 na různých místech celkem dvanáctkrát (*Knihopis* 3896-3907).

¹¹²¹ K. Kaspára *Mořšického Ruční knížka*, v níž se zdržují nejvybranější modlitby, prosby a žádosti, nejpronikavější lkání a vzdychání a nejrozkosnější chvály a díkůčinění, jako i nejlibější písničky k všelikému času případné (jak zní titul vydání z roku 1708); v letech 1687-1719 tištěna podle *Knihopisu* pětkrát (*Knihopis* 5955-5959).

¹¹²² *Paměti* I, 2, 2-3. Srov. PEKAŘ, J., *Paměti Františka Jana Vaváka*, s. 279

účastnil už dříve.¹¹²³ Pokud nás uvedené místo zajímá jako doklad Vavákova postoje, je třeba říci, že je to doklad o něco méně přesvědčivý než dříve uvedené, protože zde Vavák patrně nejedná tak docela „sám za sebe“, ale do značné míry z úřední povinnosti: pokud ho poděbradský vrchní ke službě tohoto druhu povolal, neměl asi na vybranou, právě tak, jako neměl na vybranou ani sám poděbradský vrchní, který v té věci rovněž obdržel pokyn „shora“ (patrně z pražské administratury). Na druhou stranu je ovšem nápadné, s jakým klidem a věcností Vavák o prohlídce referuje (chce se říci: prakticky tak, jako když jindy píše, že z příkazu vrchnosti vozil stavební kámen¹¹²⁴), takže i z uvedeného místa lze soudit alespoň tolik, že vůči podobné praxi necítil nic, co by ho nutilo vyjadřovat rezervu, byť i jen opatrnou.

Vavák ovšem ani v nejrozhrotenějších projevech proti „kacířským knihám“ neopomíná vyzývat k četbě jako takové. Tak roku 1782 ve svém *Krátkém vysvětlení všeho toho, co se z strany víry v tomto našem Království českém přihodilo*, zařazeném do *Pamětí*¹¹²⁵, příznačně píše: „Protož umínil jsem ... tyto věci letošního roku stalé ... vypsati, a to sice ... tak, jak samo v sobě jest, co pochopiti mohu. Co pak mezi to starého přimíchám, to z knih jak katolických, tak protivnických vyberu, i tím snad některému nedbalému vlastenci žádost a chut k čtení starých knih vzbudím. Ale nejraději bych každého ve víře katolické utvrdil a spatřil.“¹¹²⁶

Vavákova četba nekatolických knih budí myslím ještě dvě otázky, které v jistém smyslu hrozí otrástit věrohodností jeho seznamu. První z nich by bylo formulovat asi takto: Je vůbec možné, aby přesvědčený katolík četl – navíc v takovém rozsahu – nekatolické knihy, když to přece bylo pod trestem exkomunikace zakázáno a příslušné zákazy byly všeobecně známy (nemluvě ani o tom, že např. Koniáš zmiňuje v souvislosti s četbou heretických knih výslovně věčné tresty)? Zdá se, že je tu možno uvažovat jen tři možnosti: buď byl Vavák v jádru cynik a relativista, takže si z podobných hrozeb „nic nedělal“, nebo uvedené knihy ve skutečnosti nečetl a pouze „blafuje“, nebo konečně měl celou věc vyřešenu jinak, nejspíše nějakým dovolením od duchovní správy. Pokud jde o třetí možnost, která se zdá vcelku nejpravděpodobnější, Vavák se nikde ani slovem nezmiňuje, že by kdy nějaké podobné dovolení obdržel, a to ani od kněží ve svém okolí, ani z arcibiskupství (což by jinak patrně bylo standardní řešení).¹¹²⁷ Je však možné, že na sebe jakožto na rychtáře – snad na základě vlastního úsudku, snad po konzultaci s někým z duchovních – analogicky vztahoval jisté úlevy, které platily např. pro faráře, zpovědníky, ale také pro některé laiky, zejména pro učitele a vůbec pro všechny, kteří byli nějakým způsobem zodpovědní za duchovní život osob, které jim byly svěřeny: všichni, kdo splňovali takovou podmínku, byli, jak se zdá, oprávněni seznámit se v jisté míře s texty, které mohly ohrožovat duchovní vývoj jejich svěřenců. Rychtáři v podobné souvislosti, alespoň pokud vím, výslovně uvádění nebývají, ale bylo by jen logické, kdyby se taková výjimka vztahovala i na ně, protože, jak vyplývá např. z textu rychtářské

¹¹²³ Někdy se interpretuje zápis z roku 1774 (*Paměti* I, 1, 44-45) jako pravděpodobný doklad (srov. ŠMÍD, L., *Lidoví kronikáři středního Polabí* 1, s. 33), ale text je prostě jen referát o proběhlé sérii prohlídek bez patrných náznaků Vavákovy osobní účasti. Podobně o něco později (*Paměti* I, 1, 108-109 a 131) Vavák bez zvláštní účasti, byť se zřejmým souhlasem, registruje císařské mandáty proti „bludníkům“, jak píše, a výslovně i proti „užívání kacířských knih“, jak rovněž píše, ale o žádných konkrétních prohlídkách tu řeč není.

¹¹²⁴ *Paměti* II, 2, 44-45.

¹¹²⁵ *Paměti* I, 2, 146-154.

¹¹²⁶ *Paměti* I, 2, 147.

¹¹²⁷ Šmíd píše, bohužel zcela bez dokladu, že „Vavákovi bylo dovoleno, jako člověku ve víře a ve vztahu k církevní i světské vrchnosti zcela spolehlivému, vlastnit i knihy prohibiční“ (ŠMÍD, L., *Lidoví kronikáři středního Polabí* 1, s. 22, srov. s. 36); patrně je to prostě jen jeho dohad, k němuž ho nevedlo nějaké konkrétní místo ve Vavákových zápisech, ale spíše všeobecný dojem z nich.

přísahy, jistá zodpovědnost za duchovní život sousedů byla kladena i na ně. V souvislosti s řešením zmíněné otázky je myslím vhodné také připomenout, že Vavák s jistou pravděpodobností znal z četby alespoň jeden relativně nedávný příklad kněze, který hledal (a podle všeho i nacházel) potvrzení své víry ve studiu a myšlenkovém rozboru nekatolických (a zčásti snad i mimokřesťanských) náboženských spisů: tím knězem byl pro Vaváka tolik důležitý Beckovský, který o sobě v tzv. *Lásce* (3. díl spisu *Katolického živobytí nepohmutedlný základ*), kterou Vavák zařadil do svého seznamu četby z roku 1782, výslovně uvádí, že studoval spisy Lutherovy a Melancthonovy (a ve *Víře* – kterou ovšem Vavák neuvádí, ale nelze vyloučit, že ji později také poznal – připomíná, že v nějaké míře poznal také Korán).¹¹²⁸ Myslím, že je možné, že i takovýto „literární příklad“ mohl na Vavákovo rozhodování působit.

Poměrně snáze a jednoznačněji lze vyřešit jinou otázku (či námitku), která by se snad na první pohled mohla zdát obtížnější, a totiž, zda je možné, aby se ve Vavákově okolí během šedesátých, sedmdesátých a nanejvýš ještě začátku osmdesátých let 18. století objevilo tolik zapovězených titulů, kolik jich ve svém soupisu uvádí, tj. něco přes padesát. (Kdybychom chtěli žertovat, mohli bychom se ptát, zda to bylo možné v kraji, kde nedlouho předtím působil jako misionář Antonín Koniáš.) Zdá se, snad poněkud v rozporu s populárním míněním, že nekatolické knihy nebyly v tehdejších Čechách žádnou vzácností. Zajímavé je v tom směru svědectví některých domácích autorů. Tak prve uvedený Beckovský píše roku 1707 ve své *Naději* (2. díl zmiňovaného trojdílného výkladu): „Císař Konstantin tomu, u kohokoliv se našla kniha kacířská, bez milosti hlavu stíti dal. Můj dobrotivý Bože! Kdyby se to nyní tak přísně díti mělo, jistě sotva by se díl třetí hospodářův hlavatých našel, nebo ty bezbožné knihy bludné tak jsou se již rozplemenily, že se jich v jedné chalupě dosti u nepatrného hospodáře po pěti, po šesti, míň i víceji, s nenabytou škodou jak časného, tak věčného zboží ukrývá a nejvíceji u čtenářův sedlských, u vinářův, u nádeníkův, u řemeslníkův a u jiných sprostákův...“¹¹²⁹ Podobně vyznívá také známé místo z de Waldtovy *Chválořeči* z roku 1736 (kázání o sv. Jakubu Větším s tématem *Kalich Husa rozpuštěný*), které cituje Vašica¹¹³⁰ a kde se také uvádějí dva konkrétní tituly, patrně nejobvyklejší nebo jedny z nejobvyklejších („sumaří“ a „postila“). Ostatně také údaj 30 000 knih, které podle nezpochybnovaného údaje elogia během svého života spálil Antonín Koniáš, ukazuje, že nedovolených knih muselo být v tehdejší české veřejnosti poměrně hodně, a to tím spíše, že ani Koniáš nebyl pouze hledačem a likvidátorem zakázaných knih, ale věnoval se i jiným úkolům – a ty jistě často, ne-li vždy v jeho působení převažovaly. Konečně i Vavákovy zápisy svědčí o relativní rozšířenosti nekatolických knih, ať už je to citovaný zápis z roku 1781, kde během jednoho dne registruje nalezení čtyř titulů (z toho jednoho ve dvou exemplářích), nebo zmiňovaný výklad o nekatolických knihách z roku 1782, kde za příznačný rys nekatolické produkce pokládá mj. právě její početní mnohost.¹¹³¹

Prakticky nic se nedovídáme o tom, jak se k Vavákovi nekatolické knihy dostávaly, resp. jak se Vavák dostával k nim. Šmíd předpokládá, že to byly konfiskáty z podobných prohlídek, jako byla ona popsána k roku 1781.¹¹³² Je to pravděpodobný zdroj, tím spíše, že nemuselo jít vždy jen o prohlídky, kterých by se Vavák sám účastnil, ale k zabaveným knihám se patrně mohl dostat i v Poděbradech, kde asi byly konfiskáty z celého panství shromažďovány. Přitom ale nelze vyloučit ani jiné cesty: z Vavákova zápisu o nekatolických knihách z roku 1782 např. vyplývá, že tehdy už bylo možno

¹¹²⁸ REZEK, A., Životopis Jana Beckovského a literární činnost jeho, s. IX.

¹¹²⁹ REZEK, A., Životopis Jana Beckovského a literární činnost jeho, s. XXIII.

¹¹³⁰ VAŠICA, J., *České literární baroko*, s. 238-241.

¹¹³¹ *Paměti* I, 2, 103.

¹¹³² ŠMÍD, L., *Lidové kronikáři středního Polabí* 1, s. 36.

nekatolické knihy koupit (Vavák si stěžuje na jejich drahotu: „jest v nich ten nejmizernější papír, běžná vazba, skopová kůže, a přece tak draze beze všeho svědomí je prodávají, nebo zákon na osmerce, malá knížka, dva zlaté stojí“). Zajímavá je ovšem otázka, zda bylo možné, aby si katolický aktivista Vavák půjčil příslušné knížky od svého nekatolického souseda. Na první pohled se může zdát, že je to úplně snová, resp. anachronická vize, ale přece bych tuto možnost úplně nevylučoval. Přesvědčivý doklad takové praxe ovšem u Vaváka nenalézám, ale není vyloučeno, že právě tímto směrem ukazuje poněkud záhadná zmínka ve Vavákově dopise Josefu Pingasovi z doby o něco pozdější, z roku 1787 (tedy z doby, kdy už nejprudší vášně přece jen poněkud odplynuly): Vavák spolu s dopisem posílá Pingasovi „k ukázání a prohlédnutí“ tři nekatolické knihy „Historii Komenského a bratří českých, vůbec Persecucí, chytře a lstivě vymístrovanou, s přidanou Korunkou Růžickovou“ (*Historia persecutionum* s výtahem z Rosaciovy *Koruny neuvadlé*), „konfesí bratrskou“ a rukopisnou „konfesí helvétskou“ (český překlad latinské konfese „Jozefa Salaje, bývalého i již pohřbeného v Lysý praedicanta“) a k tomu v dopise připojuje poznámku: „Bezpečím se, že v nich nějaké dost časté lži, mrzkosti a praktiky v řádku neb slovu nepřetrhnou, neb bych tudy všecku svou cenu u těch padlých lidí ztratil,¹¹³³ takže se zdá, že ty knihy měly nebo alespoň mohly přijít znovu do rukou nekatolíků. Logické se zdá být vysvětlení, že ty knihy (nebo alespoň některé z nich) měl Vavák pouze půjčené od některého nekatolického souseda; úplnou jistotu v tom směru však dopis bohužel neposkytuje.

4.8 Písemnictví doby humanistické, zvl. veleslavínské

Jedním z nápadných rysů Vavákova seznamu z roku 1782 je poměrně hojné zastoupení titulů z doby veleslavínské a vůbec z období humanismu. Pokusme se v tom směru o jisté shrnutí.

Z produkce Veleslavínovy tiskárny jsou zastoupeny tisky jako Veleslavínův *Kalendář historický* z roku (1578; Vavák ví, jak jsme již připomněli, také o druhém vydání z roku 1590), Veleslavínovy nebo Veleslavínem upravené překlady jsou zastoupeny tisky *Kroniky dvě o založení země české* (1585), *Kronika nová o národu tureckém* Johanna Leunclavia (1594), *Kronika světa* Johanna Cariona (1602), *Politia historica* (1584), *Itinerarium Sacrae Scripturae* (1592), *Soliloquia animae ad Deum* (1583); Mattioliho herbář je zastoupen jak starším, „předveleslavínovským“ vydáním (1562), tak i vydáním Veleslavínovým (1596); jsou tu Kocínovy překlady Eusebiovy *Historie církevní* a Cassiodorova spisu *Historia tripartita* (oba 1594); najdeme tu také několik tisků ještě Melantrichových¹¹³⁴ a z tisků Veleslavínových dědiců vedle jmenovaného přetisku Carionovy *Kroniky světa* také „příznačně humanistický“ tisk Gynterrodova překladu Xenofontovy *Cyrupaedie* (1605), který je jednou z nečetných realizací Veleslavínova velkorysého programu formulovaného (příznačně „kondicionálně“) v předmluvě ke slovníku *Silva quadrilinguis* z roku 1598¹¹³⁵. I když připustíme, že ne všechno z těchto tisků Vavák opravdu důkladně přečetl, přece už sám počet zastoupených titulů je na venkovského rychtáře velmi slušný. Není divu, že se také zajímal o samu postavu a životní osudy „českého arcitypografa“, jak to dokládá mj. výklad, který Vavák Veleslavínovi věnuje (nedlouho po vzniku seznamu – roku 1784)

¹¹³³ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „Mauritiovi Klierovi“, 12. prosince 1787 (list Josefu Pingasovi).

¹¹³⁴ A -30, A -37, B1-4.

¹¹³⁵ Srov. např. KOPECKÝ, M., *Daniel Adam z Veleslavína*, s. 173-174.

v *Pamětech*¹¹³⁶: Veleslavína tu s příznačnou rétorikou charakterizuje jako „onoho slavného muže, měštěná staropražského, historika a knihotičce i slávomnožce českého“ a ostře se staví proti názoru, že by snad byl Veleslavín náležel k „pikhartům“ („Že pak i mnozí odpadlíci, kteří nějakou jeho knihu taky snad přečtli, se s ním chlubí a že z jejich roty byl, říci smí, žádný tomu nevěř.“¹¹³⁷), a pokouší se Veleslavína prezentovat jako co možná blízkého katolické církvi, resp. jako „katolického podobojistu“ („Byl ovšem z Veleslavína podobojí, ale z těch, jižto podle kompaktát a dovolení římské církve pod obojí přijímali a katoličtí podobojisté slouli, při tom taky všecy řády a ceremonie církevní s naší církví drželi...“¹¹³⁸).

Další postava, která Vavákovi výrazněji vyčnívá ze zástupu literárně činných postav veleslavínského období, je Šimon Lomnický z Budče, jak je vcelku pochopitelné u „selského Balbína“, jak byl Vavák někdy nazýván. Balbínovu chválu Lomnického ve spise *Bohemia docta* („poëta bohemico idiomate praestantissimus, cui necdum parem habuit Bohemia“; „carmine cultissimo loquebatur, probandi ingenii caussa respondebat appposito, & venusto carmine, non secus ac ille, qui stans pede in uno, versiculos fundebat mille trecentos“¹¹³⁹) Vavák v době práce na seznamu bezpochyby neznal, a pokud se s ním snad někdy později seznámil (pro co nejsou žádné doklady), pak nanejvýš zprostředkovaně od svých učených přátel (nejspíše od Pingase, který jako majitel Balbínových *Miscellaneí* a odběratel puchmajerových almanachů patrně neváhal ani s koupí Candidova nebo Ungarova vydání další Balbínovy práce, nebo snad od Rulíka, který se spisem *Bohemia docta* pracoval při přípravě své *Učené Čechie* a snad i *Kalendáře historického*). Přesto už v seznamu z roku 1782 je Lomnický zastoupen poměrně početně: je tu *Knížka o sedmi hrozných ďábelských řetězech* (1586), *Postní zvyk* (1589), *Kupidova střela* (1590), *Vejkład prostý na nejsvětější modlitbu Pánem Kristem vydanou Otčenáš* (1605); je zajímavé, že v seznamu ani nikdy později se u Vaváka neobjevuje *Instrukcí*, přestože byla opakovaně tištěna a přestože svou mravně výchovnou tendencí orientovanou na venkovského čtenáře–hospodáře by se mohla zdát pro Vaváka „jako dělaná“. V seznamu knih, které Vavák vlastnil, se nově objevuje *Tobolka zlatá* v přetisku Františka Jana Tomsy z roku 1791¹¹⁴⁰. Později přibyl k těmto pracím ještě *Kancionál aneb písně nové historické* (1595)¹¹⁴¹ a několik rozsáhlých, rukopisně šířených historických písní, mezi nimi i Lomnického dnes asi píseň nejznámější – o pohřbu Petra Voka z Rožmberka¹¹⁴². Také o Lomnického se zajímal nejen jako o autora, ale i jako o člověka: raný doklad toho je už v jednom z rukopisných svazků písní ve Vavákově pozůstalosti, vzniklém patrně roku 1773 – Vavák zde opisuje jednu Lomnického píseň ze spisu *Vejkład prostý ... na otčenáš* a poznamenává k tomu alespoň údaj o autorově stáří v době vydání (správně uvádí údaj „53 let“)¹¹⁴³. V několika pozdějších zápisech (datované pocházejí z konce Vavákova života – z prvních dvou desetiletí 19. století) je Lomnický pro Vaváka především „učený sedlák“¹¹⁴⁴, „katolík horlivý“¹¹⁴⁵, autor

¹¹³⁶ *Paměti* II, 1, 6-7.

¹¹³⁷ *Paměti* II, 1, 6.

¹¹³⁸ *Paměti* II, 1, 6.

¹¹³⁹ BALBÍN, B., *Bohemia docta*, tractatus I., s. 202-203.

¹¹⁴⁰ C3-9.

¹¹⁴¹ *Paměti* V, 116, srov. 215; *Sbor*, s. 79.

¹¹⁴² JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vavák a jeho pojetí českých dějin, s. 337; srov. *Paměti* V, 115, 215, *Sbor*, s. 74-98.

¹¹⁴³ LA PNP, fond František Jan Vavák, Sepsání některých písní raných z kancionálu Václava Karla Holana a některých nově složených, fol. 14v-15r.

¹¹⁴⁴ LA PNP, fond František Jan Vavák, Rukopisné poznámky a dodatky na listech Veleslavínova *Kalendáře historického*, s. 192 [4. duben].

¹¹⁴⁵ *Sbor*, s. 79 (zápis z roku 1808).

Kancionálu a historických písní, který přes nepřízeň osudu a polní povinnosti složil četné spisy, hodné dosud pozornosti¹¹⁴⁶; selská hrdost, ne-li pýcha, o níž v souvislosti s Vavákem častěji psal Kutnar, tu propuká v plné síle a s jistým zahrocením proti „školským“ učencům: „... byl dost pilný / a nad svůj stav písák silný: / víc jsme přec po něm zdědili / než po těch, jenž v školách byli / a měli víc času psáti / než on, jenž musil vorati.“¹¹⁴⁷ Připomíná také pověst o výprasku, kterého se prý Lomnickému po Bílé hoře dostalo, ale úplně v té věci bere Lomnického – snad poněkud překvapivě¹¹⁴⁸ – pod svou ochranu: „...však předs pro jednu píseň / měl v Praze velkou tíseň, / která však o čem zněla, / pravdu v sobě měla.“¹¹⁴⁹ Také v seznamu knih, které Vavák vlastnil

Konečně třetí autor, který v souvislosti s Vavákovým zájmem o starší, předbělohorské písemnictví zasluhuje zvláštní zmínku, je Václav Šturm. O jeho vlivu na Vavákovo mínění o nekatolické literární produkci, jmenovitě ovšem na produkci jednoty bratrské, jsme mluvili výše¹¹⁵⁰; tam jsme také vypočítali tři spisy, které Vavák ze Šturmových publikací znal: *Rozsouzení a bedlivé uvážení velikého kancionálu od bratří valdenských, jinak boleslavských sepsaného* (1588); *Odpověď slušná a důvodná na velmi hánlivou a rouhavou Obranu kancionálu bratrského* (1590) a pravděpodobně *Apologia, to jest Obrana proti nedůvodné a nestřídmé odpovědnosti Sylvia Uberýna* (1587) nebo eventuálně *Krátké ozvání doktora Václava Šturma proti kratičkému ohlášení jednoty valdenské neb boleslavské* (1584)¹¹⁵¹; a znal také jednu bratrskou odpověď na Šturmovy práce: *Odpověď na šest důvodův podvodných jakéhosi doktora Václava Šturema, jímž dovoditi usiluje, že jednota bratří, kteréž z vomyly pikharty aneb boleslavskými nazejvají, z Boha není* (1587). Zdá se, že Šturm – s nímž se seznámil relativně pozdě (asi roku 1780) a kterého asi později už nikdy neměl příležitost číst znovu – do značné míry ovlivnil Vavákovu apologetickou a polemickou literární aktivitu zvláště v osmdesátých letech, jak doložena zvláště zápisy v *Pamětech* z té doby¹¹⁵² a zčásti také pozdějšími zápisy ve *Sboru písní*¹¹⁵³. Vůbec je pro Vaváka charakteristické, že vedle „katolického podobojisty“ Veleslavína a nepřiliš statečného (jak se zdá) Lomnického náleží jeho zájem i v oblasti humanistického písemnictví „vyhraněně katolické“ produkci, hájící jednoznačně tradiční stanoviska katolické církve, jako je to vedle Šturmových spisů případ také některých dalších prací, které v seznamu četby uvádí (*Znamení pravé církve* Petra Linteona z Pilzenburku z roku 1593, přetištěné pak ještě roku 1725¹¹⁵⁴, *Konfesí neb vyznání víry katolické* Jakuba Hořického z Tepence z roku 1609, přetištěné znovu v letech 1677 a 1782¹¹⁵⁵).

Ze seznamu četby je zřejmé, že tato orientace se u Vaváka nikterak nevyklučovala se zájmem o typ četby, který bychom mohli obecně označit jako jakési „knihy světské moudrosti“, tedy texty, které – nezřídka vědomě ve stopách starověkých filozofů a moralistů – zpracovávají některé oblasti praktické filozofie (zpravidla ovšem etiku) relativně nezávisle na náboženském stanovisku. Je zřejmé, že právě takovéto texty v konfesijně „rozhádané“ zemi, jakou bylo v 16. století (nejen) české království, měly svoji přitažlivost, a jistě tedy není náhoda, že jsou jednou z charakteristických známek

¹¹⁴⁶ *Sbor*, s. 79.

¹¹⁴⁷ *Sbor*, s. 86 (zápis z roku 1809).

¹¹⁴⁸ Lze říci, že Lomnický je mu zde milejší než bělohorský vítěz, což je koneckonců ve shodě se zjištěními, které v tom směru podává JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vavák a jeho pojetí českých dějin, s. 572-573, 575.

¹¹⁴⁹ *Sbor*, s. 79.

¹¹⁵⁰ V oddílu 4.7.

¹¹⁵¹ *Knihopis* 16006.

¹¹⁵² Zvláště léta 1782-1786

¹¹⁵³ *Sbor*, přidané listy Ir-IVv za s. 64, s. 65-67, s. 241-242.

¹¹⁵⁴ B3-16. *Knihopis* 4898 (1593), 4899.

¹¹⁵⁵ B3-56. *Knihopis* 3157-3160. (1609, 1677, 1782; Vavák uvádí 1609 a 1782).

(nejen) české humanistické produkce, a to zvláště ve srovnání s pozdějším barokním písemnictvím, kde takovýto typ literatury prakticky chybí. V Čechách se tento typ prózy objevuje prakticky od počátku humanismu, tedy od posledních desetiletí 15. století, zvláště výrazně je zastoupen v díle Bohuslava Hasištejnského, a poměrně hojně se vyskytuje po celou dobu trvání humanistického písemnictví, včetně vrcholného období veleslavínského. U Vaváka je pochopitelně zastoupena pouze česky psaná složka této produkce. Patří sem zejména Petrarkovy *Knihy dvojce o lékařství proti štěstí a neštěstí* v překladu Řehoře Hrubého z Jelení (neboli, jak Vavák píše, „Jiřího Hrubého z Jeleně“), téměř prvotisk z roku 1501, z něhož Vavák s oblibou cituje passus, že Spravedlnost se před vystoupením na nebesa naposledy zdržovala mezi sedláky; sem by také patřily Českovy *Řeči a naučení hlubokých mudrců* vydané roku 1572¹¹⁵⁶, pokud je Vavák, jak se domnívá Skopec, četl; pokud je nečetl a pod titulem „Knížka mudrců“¹¹⁵⁷ myslí Aquilinova *Dicta Graeciae sapientum* z roku 1570¹¹⁵⁸, nebude to velký rozdíl, protože i Aquilinova práce odkazuje k témuž kontextu. Sem lze pro své etické zaměření zařadit také autenticky antický Xenofontův výchovný román (*Cyrupédie*) a jistě také, ač veršovanou, Paprockého veršovanou *Novou kratochvíli, s kterou bohyně Pallas na svět přišla* z roku 1600 (předchozí dva „díly“, vydané 1597 a 1598, Vavák asi neznal; v seznamu je neuvádí)¹¹⁵⁹. Sem také z Veleslavínovy produkce hledí zvláště *Politia historica* (1584), zaměřená ovšem spíše „politologicky“ než ryze eticky. Jisté společné rysy s touto skupinou vykazuje také jakási příručka ušlechtilé společenské konverzace Bartoloměje Havlíka z Varvažova *O ctném a chvalitebném v světě obcování přeložená z italského originálu Stefana Guazza a vydaná roku 1613*¹¹⁶⁰, ve Vavákově seznamu rovněž obsažená.¹¹⁶¹ Vavákově povědomí o těchto titulech ukazuje jistou „nezploštěnost“, „plasticitu“ jeho představ o domácím humanistickém písemnictví.

Přes značně hojné zastoupení humanistických titulů v seznamu četby Vavák samozřejmě pocíťoval jejich relativní vzácnost a „nedostatkovost“, zvl. ve srovnání s produkcí novější. Příčiny tohoto stavu se pokoušel vyložit už roku 1766 v předmluvě ke svému výše¹¹⁶² zmíněnému „zdravovědnému kompendiu“ *Prostředek k nabytí a zachování dobrého zdraví*; způsob, jak k tomuto tématu přistupuje dobře charakterizuje nejen jeho uvažování o osudech české vzdělanosti, ale zároveň i obecněji jeho pohled na „filozofii českých dějin“. Dobře také ukazuje, jak vysoko si cenil pozůstatků předbělohorského písemnictví, takže je v jistém směru kladl i nad pozdější, resp. svoji soudobou produkci.

Po vyličení „zlatého věku“ české vzdělanosti za vlády Karla IV. pokračuje předmluva slovy: „Potom zase poslal Pán Bůh na tuto zemi lidi velmi bezbožné, nešlechtné, všech ctností, víry i bázně zbavené, bouřlivé, zhoubce a krve křesťanské vylévače. Skrže něžto země tato takměř jako najednou padla, zhynula a v hroznou žalostivou poušť obrácená byla, takže ještě dosavád povstati nemůže, a tu zhynuly všeliké památky, dobré a chvalitebné knihy, které by nyní velmi vysoce vážené, draze šanované, šetrně chované a s prospěchem užívané byly.“

Co jich pak ještě zůstalo aneb vnově v čtyřtým a pětistým věku vydáno bylo, toť nám zase ten drak ryšlavý, samého Lucifera náměstek M. Luther odjal, když se léta 1517 se svou sektou právě z pekla vykutil a tou nechutnou jíchou i do této země zasmradil. Že

¹¹⁵⁶ *Knihopis* 1783 (1572); srov. 1782 (1529) a 1784 (1579).

¹¹⁵⁷ B3-10.

¹¹⁵⁸ *Knihopis* 1886 (1570); vyšla však předtím i potom mnohokrát, *Knihopis* eviduje v letech 1558-1599 celkem 19 vydání (*Knihopis* 1880-1898).

¹¹⁵⁹ A -38. *Knihopis* 6847 (1600); srov. 6845 (1597), 6846 (1598).

¹¹⁶⁰ *Knihopis* 2802.

¹¹⁶¹ A -20.

¹¹⁶² V oddílu 4.6.

pak ji přílišnou tělesnou zvůli osladil a okořenil, protože přijali ji někteří z této země, ale se svou škodou i naši až podnes potupou, až skrze to ven ze země léta 1620 a 1624 jít musili, a ne tak musili, jako sami dobrovolně odešli. A tak [s] sebou nesčíslné množství kněh a spisův rozličných odvezli a odnesli, vzláště těch, jenž by s prospěchem všem napořád lidem sloužiti mohly. A protože odtud to pochází, že tak málo jest k vynalezení starých kněh jak duchovních, tak světských a vzláště spisův kronických a lékařských.“

Vavák však nešetří, připomíná i v tom poněkud Balbína, ani současnost, takže pokračuje: „A tento nynější psotný a bídný věk pro zlost svou, či mám říci pro nedostatečnost s nic takového býti a podobnými věcmi vlasti své sloužiti a mnohým téhož milostným srdcím radosti učiniti nemůže.“¹¹⁶³ (Dále výklad pokračuje úvahou o tom, že pokud se přece jen něco z minulých dob dochovalo, nechají si to „vyšší“ a sedláci se o tom ani nedozvědí.)¹¹⁶⁴

Pro pozdější dobu dokládá trvalý zájem o humanistickou produkci – a jmenovitě pro veleslavínskou – seznam vlastněných knih z doby kolem roku 1807. Na první pohled je poněkud překvapující, že se tu objevuje jen relativně málo původních tisků humanistických (např. tisk, který by bylo možno bezpečně prohlásit za Veleslavínův, tu nefiguruje ani jeden). Má to však asi poměrně prostý důvod: v seznamu vlastněných knih máme dochovány pouze tituly osmerkového a menšího formátu, zatímco humanistické tisky byly neztídka větší, což platí zvláště pro významné reprezentativní tisky, jaké Vavák zpravidla uvádí v seznamu z roku 1782. Platí to zvláště také o tiscích veleslavínských a jmenovitě také o těch, o nichž máme odjinud doloženo, že je Vavák vlastnil (např. *Kroniky dvě o založení země české*, o nichž se roku 1788 zmiňuje v dopisech Pingasovi¹¹⁶⁵, jsou tištěny na kvartu).

Je tedy celkem logické, že v dochované části seznamu převládají u humanistických titulů pozdější přetisky. Nejsou to ovšem pouze přetisky Procházkovy. Po celé 17. a 18. století ožívaly občas některé předbělohorské tituly v nových domácích reedicích. Až na malé výjimky (jako např. Kabátníkův cestopis) to byly práce katolických autorů, které si i v nových poměrech podržovaly svůj význam jako náboženskovzdělávací četba, často apologetická. Ve Vavákově knihovně byla z těchto reedic zastoupena *Jistá a patrná Církve svaté znamení, po kterýchž by člověk v těchto nynějších u víře rozržitostech pravého náboženství a pravé víry a tak i pravého základu spasení své duše se doptati a dojíti aneb v již došlém posilniti a utvrditi mohl* Petra Linteona z Pilzenburku ve vydání z roku 1725 (původně 1593)¹¹⁶⁶ a dva Schönfeldovy tisky z roku 1784: překlad spisu sv. Vincence Lerinského *O poznání Církve svaté* (původně 1584)¹¹⁶⁷ a Veleslavínův překlad augustinovských *Solilokií* (původně 1583)¹¹⁶⁸.

Hojně zastoupena jsou vydání Procházkova z roku 1786. Jsou to: XXII. kniha Augustinova spisu *De civitate Dei* v překladu Adama z Vnoře (*O městě Božím*, původně 1589)¹¹⁶⁹, překlady augustinovských spisů *Speculum peccatoris* a *De vanitate saeculi* (*Knížky dvě svatého Augustýna*, původně 1590)¹¹⁷⁰, listy sv. Ignáce Antiochijského

¹¹⁶³ LA PNP, fond František Jan Vavák, Prostředek k nabytí a zachování dobrého zdraví, s. 12-14.

¹¹⁶⁴ Perzistenci Vavákovy interpretace nedostatkovosti starších písemných památek ukazuje obdobný výklad v jeho rukopisné práci o Městci Králové z roku 1815, tedy z předposledního roku života (srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vavák a jeho pojetí českých dějin, s. 600).

¹¹⁶⁵ Dopisy ze 7. a 8. dubna (LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „Mauritiovi Klierovi“, 7. a 8. dubna 1788, list Josefu Pingasovi) a ze 14. září 1788 (LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence přijatá, „Vavák František J. Vavákovi Frant.“, 14. září 1788, list Josefu Pingasovi).

¹¹⁶⁶ C4-15. *Knihopis* 489. Srov. B3-16.

¹¹⁶⁷ C4-59. *Knihopis* 16558.

¹¹⁶⁸ C4-39. *Knihopis* 891. Srov. B3-43 (vydání z roku 1583).

¹¹⁶⁹ C4-45. *Knihopis* 865-866.

¹¹⁷⁰ C4-56. *Knihopis* 874.

v překladu Matouše z Benešova (*Epištoly sv. Ignatia*, původně kolem 1576)¹¹⁷¹, Erasmův spis *De praeparatione ad mortem* v překladu Jana Popela z Lobkovic (*Kniha Erasma Rottramského, v kterémž každému křesťanskému člověku naučení i napomenutí se dává, jak by se k smrti hotoviti měl*, původně 1563)¹¹⁷², slavné vydání Dalimilovy kroniky (které se k reedicím humanistických tisků připíná potud, že těsně navazuje na vydání Ješínovo z roku 1620)¹¹⁷³, cestopis Oldřicha Prefáta z Vlkanova (původně 1563)¹¹⁷⁴ a Procházekův výbor z překladu Guagniniho práce o Rusku a ruských dějinách, pořízeného Matoušem Hosiem Vysokomýtským a vydaného ve vlastní úpravě Veleslavínem roku 1590 (*Vejtah z kroniky mozkevske někdy latině od Alexandra Gvagnýna sepsané, potom v český jazyk přeložené od Matouše Hosia z Vysokého Mejta*)¹¹⁷⁵. Krom toho jsou ve Vavákově seznamu ještě dva tituly, u nichž nelze bezpečně rozhodnout, zda měl Vavák jejich původní vydání ze 16. století nebo reedici Procházkovu, ačkoli druhá možnost je snad pravděpodobnější. Jsou to Veleslavínův překlad Augustinova *Enchiridia* (*Knížka svatého Augustýna, kterouž nazval Manuale, to jest Rukověť*, původně 1583) a *Příkladné řeči a užitečná naučení, vybraná z kněh hlubokých mudrcův, ukazující pravidlo vezdejšího života, jakby se každý rozšafně držeti na světě měl* od Jana Česky (vedle vydání Procházkova přichází v úvahu 3. vydání z roku 1579).

Není bez zajímavosti zamyslet se nad tím, co vlastně z Procházkových reedic ve Vavákově seznamu chybí. U jednoho titulu je jeho absence zcela pochopitelná: je to Veleslavínův překlad augustinovských rozjímání označovaných jako *Soliloquia animae ad Deum*; ten už totiž měl Vavák ve starším, Schönfeldově vydání z roku 1784.¹¹⁷⁶ Také nepřítomnost *Vejtahu z Regimentu zdraví*, založeného na veleslavínské práci (překlady) Adama Hubera z Risenpachu lze poměrně snadno zdůvodnit: Vavák měl přece svoje obsáhlé lékařské kompendium z roku 1766 a není vyloučeno, že při práci na něm „excerpoval“ také původní veleslavínské lékařské tisky (víme přece, že pro podobné „bylinářské“ kompendium z roku 1767 čerpal rovněž z humanistických tisků). Pak už zbývají z Procházkových tisků pouze tři: jsou to *Kronika česká* Přibíka Pulkavy z Radenína, překlad Lactantiova spisu *O pravé poctě Boží* (původní vydání 1518) a Erasmovo *Enchiridion militis Christiani* v překladu Oldřicha Velenského z Mnichova (původní vydání 1519; jediný z Procházkových tisků, který je vrozen 1787). Absence prvního z nich, Pulkavovy kroniky, je zvláště udivující, vezmeme-li v úvahu zájem, který Vavák o českou historiografii projevoval, jmenovitě např. i o Procházkovu vydání Dalimila¹¹⁷⁷. Snad jde v tomto případě o nějaké nedopatření, možná Pulkava z Vavákova seznamu vypadl podobně jako roku 1782 Kořínek. Později totiž (ve *Sboru*¹¹⁷⁸, tj. po roce 1808) z Pulkavy cituje, a to takovým způsobem (uvádí příslušné číslo kapitoly), že se zdá, že jeho exemplář přece jen k ruce měl. Pokud jde o zbylé dvě, je nápadné, že jde o tituly, jejichž původní tisky vyšly z prostředí jednoznačně nekatolického, které nebylo lze „vyřešit“ odkazem na kompaktata a „dovolení římské církve“, jako to Vavák učinil v případě Veleslavínově. Překlad Lactantia, ostatně příznačně anonymní, vyšel z mladoboleslavské tiskárny Mikuláše Klaudiána, která běžně tiskla literární produkci jednoty bratrské, a překlad Erasma vytiskl a přeložil Oldřich Velenský, stoupenec Lutherův, který byl rovněž v kontaktu (byť alespoň zčásti „polemickém“) s jednotou

¹¹⁷¹ C4-58. *Knihopis* 3353.

¹¹⁷² C4-73. *Knihopis* 2359.

¹¹⁷³ C4-62. *Knihopis* 1811.

¹¹⁷⁴ C4-64. *Knihopis* 14354.

¹¹⁷⁵ C4-63. *Knihopis* 2799-2800.

¹¹⁷⁶ C4-39.

¹¹⁷⁷ Zvl. *Paměti* II, 1, 102.

¹¹⁷⁸ *Sbor*, s. 50-55. Srov. níže, v oddílu 4.9.

bratrskou. Zdá se tedy (a je i jinak vcelku pravděpodobné), že o „nekoupi“ těchto titulů rozhodla u Vaváka přichylnost ke Koniášovým zásadám.

4.9 Obrozenské písemnictví

Seznam z roku 1782 obsahuje prakticky jen jediný titul, který lze pokládat za obrozenský, a to Pelclovu edici *Příhod Václava Vratislava z Mitrovic* z roku 1777¹¹⁷⁹, tedy příznačně text starší¹¹⁸⁰, ještě humanistický, opatřený však ne nedůležitou Pelclovou předmluvou. V následujících desetiletích není mnoho přímých dokladů o tom, že by Vavák poznal něco z obrozenské produkce.

Výjimkou, ovšem významnou, jsou krameriovské noviny, které Vavák začal odebírat roku 1788, tedy v době, kdy Kramerius působil „pod hlavičkou“ tiskaře Schönfelda. V dopise z 20. dubna 1788 (resp. v jeho dochovaném konceptu¹¹⁸¹), ve kterém žádá „urozeného pana z Schönfeldu“ o zaslání novin sobě a Vojtěchu Kratochvílovi, rychtáři z Peček, a v němž také posílá potřebný obnos třech zlatých za oba předplatitele, naznačuje, že noviny četl už dříve (rosenmüllerovské byly obnoveny roku 1782, roku 1786 je převzal Schönfeld), ale v jaké míře a odkdy, nedovedeme přesně říci – pokud jde o druhý údaj, snad od roku 1787, protože tehdy se začínají v *Pamětech* objevovat zprávy, které jsou patrně přejaty z schönfeldských novin.¹¹⁸² V každém případě od roku 1788 prakticky až do konce života noviny odebíral a poměrně hojně z nich vypisoval do *Pamětí*, v pozdějších letech i s přesným údajem citovaného čísla a někdy i data (např. „z novin, n. 5, dne 4. února“¹¹⁸³). Zvláště hojnými se citace z novin stávají v posledních letech, zvl. po odchodu na výminek (roku 1806), kdy se značně omezují jeho možnosti získat zprávy jiným způsobem. Odebírání novin, jak už bylo uvedeno výše, ukončil, podle svých slov z ekonomických důvodů, na konci roku 1815¹¹⁸⁴, tedy už v době smrtelné choroby a nedlouho (necelý rok) před svou smrtí. Vliv novin na něho mohl být tím větší, že čas od času se v nich objevovala zpráva, která se ho nějak osobně dotýkala, ať už to byly zprávy o něm samém nebo o jeho známém Baierweckovi apod., i tím, že koneckonců alespoň do jisté míry osobně znal jejich „spisovatele“ Kraméria a zejména pak jeho nástupce (v letech 1808-1812) Jana Rulíka. Noviny byly pro Vaváka jistě důležitým zdrojem informací, zdá se, že především a snad i právě jen jím a že jejich projosefinská a do jisté míry i „osvícenská“ tendence se ho prakticky nedotýkala, jistě ne v tom smyslu, že by v nich vyjadřované názory přejímal.

Druhá výjimka, která je poměrně dobře doložena v *Pamětech* a v korespondenci, jsou právě Vavákovy kontakty s Rulíkem a zejména také s jeho hojnou literární produkcí. Už roku 1797, kdy se s Rulíkem seznámil, připomíná Vavák jeho *Kalendář historický*,

¹¹⁷⁹ B3-17.

¹¹⁸⁰ *Příhody* vznikly roku 1599.

¹¹⁸¹ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, Janu Ferdinandu Schönfeldovi, 20. dubna 1788.

¹¹⁸² *Paměti* II, 2, 27, 30, 31, 34, 41, 42 aj. Slovo „noviny“ se v pamětech objevuje už mnohem dříve, tak roku 1778 píše o „veřejných tištěných novinách“ (I, 1, 103) a roku 1780 píše o Josefovi II. (a jeho cestě do Ruska), že „o jeho bytu v ruské zemi a rozličných tam pamětihodných věcí [!] bylo by dlouho psáti, což tištěné noviny v sobě mají (I, 1, 146-147), ale to jsou patrně odkazy na jednorázové, neperiodické tištěné zprávy, které vycházely už od 16. století. V některých případech snad tyto starší zmínky odkazují také na noviny německé – tak roku 1782 výslovně „dověděli jsme se z říšských novin“ (I, 2, 107) – jejichž zprávy mu patrně zprostředkovával kdosi z jeho okolí, v úvahu přichází Vavákův starší bratr Jiří, poděbradský vrchní Baierweck, případně též někdo ze skramnických kněží (o jejich znalostech němčiny však nemáme žádné jisté zprávy).

¹¹⁸³ *Paměti* V, 120 (rok 1809).

¹¹⁸⁴ Viz výše, oddíl 2.4.

jehož první díl tehdy právě vyšel, jako „znamenitou knížku“, kterou sepsal „náš výborný český vlastenec a letopisák“.¹¹⁸⁵ Následujícího roku 1798 Rulík vydal *Krátký spisek o stavu sedlském aneb voráckém* s tištěnou dedikací Vavákovi, kterého ovšem obdaroval jedním exemplářem.¹¹⁸⁶ Téhož roku Vavák znovu opěvuje Rulíkův *Kalendář historický* u příležitosti vydání jeho druhého dílu: o obou svazcích píše, že „jsou knihy krásné“, konstatuje podobnost s Veleslavínovou prací téhož názvu a o dvou vydaných dílech práce Rulíkovy dodává: „Bylo by k vinšování, aby v každém domě byly, nebo by snad nebylo tolik sprostých a hloupých lidí.“¹¹⁸⁷ Z roku 1800 pochází Rulíkově tištěné oznámení o chystaném vydání třetího dílu *Kalendáře historického*, které je uloženo ve Vavákově pozůstalosti v LA PNP.¹¹⁸⁸ Vavák také znal a užíval Rulíkovu *Učenou Čechii* (3 díly z let 1807-1808), jak dosvědčují zápisy v *Pamětech* i ve *Sboru*¹¹⁸⁹ a počátkem roku 1810 si poznamenává, že „přišel začátek druhého dílu Historie turecké, an první díl již byl onehdy došel a jest na octavo; pracuje na ní pan Jan Rulík, měšťan pražský“¹¹⁹⁰, tedy Rulíkova *Historie turecká aneb Příběhy turecké říše* (2 díly, 1809 a 1810). Asi rok po Rulíkově smrti (zemřel na jaře 1812) si Vavák počátkem roku 1813 poznamenává podle zprávy v novinách: „Oznámení v novinách, n. 12.: Hebdomada sancta neb Pašijový, spolu velikonoční tejdén se všemi kostelními ceremoniemi a modlitbami dle rituálu, jak již od starodávna v latině vytištěný býval a který onen pracovitý, můj dobrý známý Čech pan Jan Rulík, měšťan pra[ž]ský a hlavního kostela strážník a man[s]ionář z latiny do čechoty přenesl, nyní po jeho smrti vůbec vytištěný jest a prodává se.“¹¹⁹¹ O tom, zda knihu koupil nebo ne, se však nedovíáme, ale je to při Vavákově zájmu o věci duchovní, ve stáří jen zesíleném, dost dobře možné, tím spíše, že měl doma latinskou verzi – „léta 1650 ve Vídni tištěnou“ – jak uvádí v poznámce k citovanému místu. Až potud by šlo o knihy, které by Vaváka pravděpodobně zaujaly, i kdyby byl Rulíka osobně neznal. Je však zajímavé, že Rulík se Vaváka zřejmě pokoušel získat i pro četbu svých beletrizujících mravněvýchovných próz, jak se alespoň zdá dokládat závěr dopisu ze 16. září 1802, kde Rulík nenápadně poznamenává: „Máte-li pak již Boženku? To jest spis, kterýž se mi podařil, a hoden jest rozšíření.“¹¹⁹²

Krom těchto dvou zmíněných výjimek (Krameriovy noviny, Rulíkovy práce) se však z obrozenské produkce neobjevuje nic a ani v *Pamětech*, ani v korespondenci, ani v četných textech Vavákovy písemné pozůstalosti nenarážíme na žádné výslovné zmínky, které by nás nutily předpokládat, že z této produkce něco dalšího znal. Některé formulace např. v listech Pingasovi nebo v *Upřímném veřejném vděku*, adresovaném Františku Faustinu Procházkovi (obojí z druhé poloviny 80. let), případně v pozdějších pracích (*Vesnický sprostý ohlas*, psaný jako veršovaná gratulace Janu Nejedlému roku 1811) upomínají na tón obrozenských obran a jiných podobných vlasteneckých projevů, jenomže tyto shody by snad mohly být vysvětleny prostřednictvím Krameriových novin a do značné míry by také bylo možno hledat jejich kořeny v některých projevech barokního vlastenectví, které ovšem Vavák znal. V souvislosti s tím se jeví jako poněkud podezřelý Prokopův dohad líčící Vaváka jako čilého staříka, který „s úctou a znalostí

¹¹⁸⁵ *Paměti* III, 2, 89. Celý citát viz výše, oddíl 3.3.2.

¹¹⁸⁶ Oddíl 3.3.2.

¹¹⁸⁷ *Paměti* III, 3, 20.

¹¹⁸⁸ LA PNP, fond František Jan Vavák, tisky, ohlášení Jana Rulíka o vydání *Kalendáře historického* (*Knihopis* uvádí pouze Návěští 1. dílu z roku 1797, srov. *Knihopis* 15055).

¹¹⁸⁹ *Paměti* V, 114; *Sbor*, s. 58, 98; srov. *Paměti* III, 4, 96-97.

¹¹⁹⁰ *Paměti* V, 180.

¹¹⁹¹ *Paměti* VI, 169 rkp.

¹¹⁹² Poznámka se týká spisu *Boženka, veselého Kubička manželka* (1799, 2. vyd. 1802).

mluví o současných spisovatelích českých ... Jsou to Pelcl, Procházka, Kramerius, bratři Thámové, Puchmajer aj.¹¹⁹³

Je proto určitým překvapením, že v seznamu knih, které Vavák vlastnil, se setkáváme s ne zcela zanedbatelným počtem obrozenských autorů a jejich prací, mj. právě s těmi autory, které Prokop jmenuje.¹¹⁹⁴ Všimněme si jich poněkud podrobněji.

František Martin Pelcl, kterého Vavák znal už roku 1582 jako vydavatele *Přítod*, je zastoupen *Novou kronikou českou*: Vavák měl doma všechny tři vyšlé díly z let 1791, 1792 a 1796¹¹⁹⁵, zahrnující dobu do roku 1378. Pokud je mi známo, Vavák tento spis nikde necituje. Zčásti je to jistě způsobeno tím, že se v době, kdy Pelclova kronika vyšla, soustřeďuje spíše na novější dějiny, zhruba od doby vlády Rudolfa II. a tehdejších konfliktů mezi zástupci panovníka a stavy, resp. mezi tehdejšími politickými reprezentacemi katolické a nekatolické šlechty, přes dějiny třicetileté války a zejména postavu Albrechta z Valdštejna po válečné události 18. století (slezské války, sedmiletá válka), k nimž později přibýly události ve Francii po roce 1789 a následné napoleonské války. Ani tam, kde jedná o starší době, kde by se mohl vcelku logicky na Pelcla odvolávat, to však nečiní. Nápadné je to např. u písne *O nešťastném panování a pronásledování Bořivoje, toho jména druhého, knížete českého v počtu dvacátého šestého, a o zázračném přenešení jeho z vězení z Mediolánu do Čech na horu Sadskou*, složené v září 1808¹¹⁹⁶ zařazené do *Sboru*.¹¹⁹⁷ V poznámkách k ní se opakovaně objevuje Hájkova kronika¹¹⁹⁸, Beckovského *Poselkyně*¹¹⁹⁹, Veleslavínův *Kalendář historický*¹²⁰⁰ a kronika Přibíka Pulkavy z Radenína, bezpochyby tedy její vydání pořizené Frant. Faustinem Procházkou¹²⁰¹. Zejména však se zřejmým gustem cituje Dalimilovu kroniku¹²⁰², rovněž podle Procházka vydání z roku 1786, jak sám upozorňuje („v Kronice boleslavské, jenž za našeho věku léta 1786 přetištěná jest“)¹²⁰³. Vedle nich se objevují odkazy na Pešinova *Předchůdce Moravopisu*¹²⁰⁴, jakýsi Veleslavínův spis „o knížatech“ (snad *Politia historica*?)¹²⁰⁵, a dokonce také na „*knihy erectionum*“, resp. na výpisky z nich vydané Balbínem v *Miscellaneích*¹²⁰⁶, které Vavákovi, jak víme¹²⁰⁷, zprostředkoval Pingas, a třikrát také připomíná Kosmu („Kozmas, děkan hlavního kostela praského, an toho času živ byl“), s vyhybavou připomínkou „první těchto příběhů spisovatel jest...“, naznačující zřetelně, že o něm Vavák věděl, ale číst ho samozřejmě nemohl.¹²⁰⁸ Jen Pelcl v této přehlídce učenosti chybí. Proč tomu tak je, může být předmětem dlouhých úvah, my pouze naznačíme řešení, které pokládáme za pravděpodobné: Necháme-li stranou fakt, že v době vydání Pelclovy kroniky byl Vavák už starší pán (když vyšel první díl, byl právě padesátiletý), který si snad už poněkud hůře zvykal na nové věci, což ovšem také může být alespoň zčásti klíč k řešení, působila patrně u Vaváka zejména skutečnost, že Pelcl se ve své práci pokouší o jistou, byť

¹¹⁹³ PROKOP, K. V., *Staré vzpomínky*, s. 255.

¹¹⁹⁴ Vycházel patrně právě z uvedeného seznamu, chovaného tehdy ještě ve Vavákově rodině.

¹¹⁹⁵ C3-4.

¹¹⁹⁶ LA PNP, fond Alois Jirásek, T 3 E/18, inv. č. 32 918.

¹¹⁹⁷ *Sbor*, s. 50-55.

¹¹⁹⁸ Poznámky e, m, gg, ll, qq a dvě neoznačené.

¹¹⁹⁹ Poznámky e, gg, qq.

¹²⁰⁰ Poznámky ll, qq a jedna neoznačená.

¹²⁰¹ *Knihopis* 14697-14698.

¹²⁰² Poznámky f, z, dd, gg, hh, ll.

¹²⁰³ Poznámka hh.

¹²⁰⁴ Poznámka gg.

¹²⁰⁵ Poznámka pp a jedna neoznačená.

¹²⁰⁶ Poznámka a.

¹²⁰⁷ Viz výše, oddíl 3.2.1.

¹²⁰⁸ Poznámky f, z, dd.

opatrnou „revizi“ výkladu českých dějin, a to zřetelně z hledisek osvěcenských nebo alespoň osvícenství blízkých, což bylo pro Vaváka jakožto cílevědomého příznivce staršího, „balbínovského“ výkladu, jak ho znal do jisté míry už z Hájka a zvláště z Beckovského, ze *Země dobré* apod., nepříliš sympatické, resp. těžko přijatelné. Vavák tedy patrně raději zůstal při starších zpracováních, názorově mu bližších, a Pelcla i s jeho osvěcenskými novotami ponechal stranou.

František Faustin Procházka, kterého Prokop uvádí na druhém místě, je zastoupen ovšem jen svými vydáními starších českých památek z let 1786-1787, o nichž jsme již mluvili výše.¹²⁰⁹

Zajímavé je zastoupení Krameria a krameriových tisků. Podle očekávání, které vyplývá z toho, co jsme uvedli výše o Vavákových kontaktech s Krameriem (jisté kontakty mezi nimi byly, ale jejich význam není třeba přeceňovat)¹²¹⁰, těchto tisků není příliš mnoho. Kdo by očekával kompletní produkci České expedice, byl by zklamán.

Práce, na jejichž textu měl Kramerius přímo podíl, jsou zastoupeny jednak životopisem slavného „generála Laudona“ (*Laudonův život a jeho hrdinští činové*)¹²¹¹, vydaného roku 1789 u Schönfelda a označeného jako Krameriův překlad, a Krameriovou úpravou staročeské Kroniky trojanské (*Letopisové trojánští, to jest Vypsání desítileté války Řeků s králem Priamem, též obležení i zrádného dobytí a vyvrácení přeslavného v světě města trojanského pro královnu Helenu*)¹²¹², kterou – už po svém osamostatnění – vydal Kramerius o rok později (1790). Zastoupení prvního titulu je dobře vysvětlitelné, uvážíme-li Vavákův trvalý zájem o politické události a do značné míry i vojenské operace 18. století, jež lze kromě *Pamětí* pozorovat např. také ve *Sboru*¹²¹³, a ovšem také Vavákův upřímně loajální vztah k monarchii (císařské vojsko zcela běžně označuje jako „naše“). Zdá se mi však, že „historický“ zájem mohl rozhodnout také o koupi druhého titulu: jednak jde o úpravu staročeské památky a zároveň památky spojené s dějinami českého knihtisku, což obojí se mohl dovědět z předmluvy, případně ho na to snad mohl Kramerius sám upozornit, jednak se domnívám, že ji mohl Vavák koupit i jako jistou pomůcku k nahlédnutí do světa antiky, její historie, mytologie a kultury, na nějž ho již dříve upozorňovaly některé práce humanistické (např. Lauterbeckova-Veleslavínova *Politia historica*) a z pozdějších autorů zvláště Beckovský.

Z dalších tisků vydaných Českou expedicí nalézáme v seznamu dvě práce Prokopa Šedivého: jednak je to povídka *České amazonky aneb Děvčí boj v Čechách pod zprávou rekyně Vlasty* vydaná „nákladem V. Kramériusa“ roku 1792¹²¹⁴, jednak veselohra *Noční můra aneb Zamilovaná strašidla* vydaná nákladem téhož roku 1796¹²¹⁵. Také první z těchto prací si Vavák pořídil snad především ze zájmu o minulost (dívčí válku patrně stejně jako Hájkovy zprávy o kněžně Libuši pokládal, přinejmenším v mladších letech, za historické faktum¹²¹⁶), a to tím spíše že v podtitulu je povídka výslovně označena jako zpracování Hájkova námětu („podlé Hájkovy kroniky sepsáno od Prokopa Šedivého“). Není také vyloučeno, že snad právě vlivu této „experimentální“ povídky by bylo možno připisovat některé zvláštnosti, které se objevují ve Vavákově vyjadřování

¹²⁰⁹ V oddílu 4.8.

¹²¹⁰ V oddílu 3.6.1.

¹²¹¹ C4-57. *Knihopis* 17625.

¹²¹² C3-20. *Knihopis* 2806.

¹²¹³ Zvláště výmluvná je v tomto směru původní Vavákova píseň *Osmnácté století* (*Sbor*, s. 267-273), která ve více než stovce osmiveršových slok rekapituluje události let 1700-1800, převážně právě politické a vojenské. Krom toho jsou ve *Sboru* drobnější písně Vavákovy i cizí věnované zvl. slezským válkám a válce sedmileté. Srov. FIALA, J., *České písně ze slezských válek*, s. 131nn.

¹²¹⁴ C4-7. *Knihopis* 15902.

¹²¹⁵ C4-77. *Knihopis* 15909.

¹²¹⁶ *Paměti* II, 1, 66. Srov. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., Vavák a jeho pojetí českých dějin, s. 342.

(v příležitostných veršovaných skladbách) právě v 90. letech. Pokud se týká práce druhé, veselohry *Noční můra*, je třeba říci, že nad její přítomností v seznamu Vavákových knih stojí do jisté míry s údivem. Vaváka snad na ní zajímala její humoristická stránka – tato poloha pro Vaváka sice není typická, ale lze ji přece doložit, jak ostatně vidíme hned při následujícím titulu seznamu.

Jím je soubor drobných humoristických próz, namnoze prakticky anekdot, jehož autorem *Žert a pravda, to jest velmi pěkně smyšlené, utěšené historie a rozprávky v několika stech, kteréž se pro vyrazení myslí a pro zasmání při dlouhé chvíli i v každé veselé společnosti, časem také i drobet pro vybrousení rozumu, dobře užívati mohou*, složená Antonínem Borovým, učitelem ve Zlaté Koruně, a vydaná u Krameria roku 1796. Tím výčet tisků označených Krameriovým jménem končí.¹²¹⁷

Byl by patrně nemálo poučný výčet všeho toho, co z Krameriovy produkce ve Vavákově seznamu chybí (jejich nepřítomnost v seznamu je tím významnější, že prakticky všechny Krameriovy tisky, s výjimkou novin, byly osmerkového formátu, tj. nelze předpokládat, že by mohly být ve větší míře zastoupeny mezi foliovými nebo kvartovými formáty), připomeňme alespoň některé významnější položky: především tu chybí četné zábavně-výchovné, beletrizující prózy, pracující v rozsáhlé míře s fikcí (jako „staročeská rozprávka“ *Zdeněk z Zásniku s svými tovaryši aneb Rytíři v blánickém vrchu zavření* aj.), které jistě patří k charakteristickým složkám Krameriovy nakladatelské produkce; nenajdeme tu také *Knihu Josefovou*, jejíž osvícenská tendence byla Vavákovi zcela cizí, a nenajdeme tu tím spíše produkci nekatolických autorů, jejichž spolupráce s Krameriem bývá rovněž připomínána jako charakteristický znak jeho činnosti.¹²¹⁸

Pokud se týká dalších autorů, které Prokop uvádí, „bratři Thámové“ jsou zastoupeni jen starším z nich, Karlem Ignácem. V seznamu je především jeho *Obrana jazyka českého proti zlobivým jeho utrhačům, též mnohým vlastencům, v cvičení se v něm liknavým a nedbalým* vydaná u Schönfelda roku 1783¹²¹⁹, patrně jeden z nejvzácnějších „úlovků“ mladšího seznamu. Nikde jinde totiž Vavákova znalost tohoto textu není přímo doložena. ačkoli se zdá, že právě jemu vděčí Vavák za některé formulace a důrazy, které se objevují jak v proslulém *Upřímném veřejném vděku věrnému a upřímnému Čechovi, Františku Faustýnu Procházkovi...* z konce roku 1786¹²²⁰, tak ve Vavákově korespondenci s Pingasem jen o málo mladší (dochované texty z let 1787-1788), tak konečně i v různých pozdějších Vavákových projevech. Zdá se, že jde o text, který na Vaváka učinil do značné míry „trvalý dojem“, a to i přes svoji nepřehlédnutelnou osvícenskou tendenci, otevřený útok na paliče knih, a dokonce chválu Komenského, včetně zmínky o jeho náboženských, tj. zakázaných spisech (že se v tomto směru Vavák ve svých starých názorech zviklat nenechal, dokládá mj. příkrý odsudek jednoho ze spisů, které Thám při Komenském připomíná, *Historie o těžkých protivenstvích*, obsažený právě ve zmíněných dopisech Pingasovi¹²²¹).

¹²¹⁷ C3-3. *Knihopis* 1227.

¹²¹⁸ K nim by bylo možno přiřadit některé tisky, na nichž snad Kramerius měl nějaký podíl, ale v tisku samém to označeno není. Sem může patřit Leškova *Nová loterie pro hospodáře a hospodyně, též pro děti a čeládku aneb Velmi prospěšná naučení, která člověk jeden každý čas svého života šťastně živ býti a v bezpečnosti cíle svého dojíti může* (C4-75. *Knihopis* 4794) a případně také některé práce Rulíkovy, jmenovitě *Krátký spisek o stavu sedlském aneb voráckém*, a dále *Veselý Kubiček aneb V horách Kašperských zaklený dudák a Boženka, veselého Kubička manželka*, o nichž níže, v tomto oddílu (4.9).

¹²¹⁹ C4-83. *Knihopis* 16160.

¹²²⁰ *Paměti* II, 2, 1-3.

¹²²¹ Dopisy Pingasovi z 8. prosince 1787 (LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „Mauritiovi Klierovi“, 8. prosince 1787, list Josefu Pingasovi), 12. prosince 1787 (LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „Mauritiovi Klierovi“, 12. prosince 1787, list Josefu Pingasovi) a 4. března 1788 (LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „Mauritiovi Klierovi“, 4. března 1788, list Josefu Pingasovi).

Vedle obrany najdeme v seznamu také Thámovo vydání Stachova *Starého veršovce pro rozumnou kratochvíli* z roku 1805¹²²², o němž je vhodné učinit malou zmínku v souvislosti s dalším obrozenským titulem, jímž je druhý svazek Puchmajerova *Sebrání básní a zpěvů* z roku 1797¹²²³. Patrně na základě těchto dvou přítomností těchto dvou položek ve Vavákově seznamu se Jakubec odvážil dohadu, že Vavák se teoreticky poučoval o skládání veršů („psal veršů velmi mnoho a poučoval se i teoreticky o skládání jich“¹²²⁴). Thámův *Starý veršovec* je totiž do značné míry polemika s Dobrovského názory na českou versifikaci, jak je známe z jeho spisu *Böhmische Prosodie* z roku 1795 (resp. 1798) a jak byly „zpopularizovány“ Puchmajerovými česky psanými výklady právě ve druhém svazku puchmajerovských almanachů. Domněnka je skutečně lákavá, ale naráží na nemalý problém, jímž je sama Vaváková veršovaná produkce: v ní se totiž s žádnými patrnými známkami takového „poučování“ nesetkáváme. Vavák napořád, před rokem 1797 i po něm, veršuje sylabicky a nenacházíme u něho žádné ani žádné známky „tendence ke stopovosti“, která bývá shledávána v lidové poezii 18. století (Horálek), natož s cílevědomými pokusy o verš v pravém slova smyslu sylabotónický. Stojí tedy v praxi zcela na tom stanovisku, na kterém v praxi stojí autor *Starého veršovce*, ale sotva by bylo správné vykládat Vaváka jako „Stachova žáka“. Nejen totiž že se u Vaváka nesetkáváme s ničím, co by připomínalo Stachovy fantastické teorie, jimiž svůj – v praxi sylabický – verš proti Dobrovskému zaštiťuje, ale je tu nadto i okolnost, že Vavák veršuje důsledně sylabicky nejen po roce 1805, ale ovšem i před ním. Stachovy výklady Vaváka nanejvýš jen v jeho konzervativním postoji utvrdily – pokud jim ovšem vůbec rozuměl, protože ty byly – o několik desetiletí později – stěží srozumitelné i pro odborníka, jak dokládají příslušné výklady Josefa Krále¹²²⁵. Krom toho se zdá, že Vavák žádné teoretické výklady, jimiž by se opíral Dobrovskému, resp. Puchmajerovi, nepotřeboval: on prostě jen pokračoval v „zaběhané“ praxi, jak ji převzal z kancionálů, historických písní a různé jiné veršové produkce 18. století (Jiří Volný) a ovšem i starší (Lomnický), která ve venkovském prostředí, v němž se většinou pohyboval, prakticky nebyla ničím otřesena. Vůbec se zdá, že se na Dobrovského reformu hleděl patrně stejně jako na jiné reformní pokusy, jež s sebou osvícenská doba přinášela, tj. s nedůvěrou – a nakolik mu to jen poměry dovolily – i s despektem, neztrácejí přitom ovšem osobní, jinde projevenou úctu k „onomu znamenitému Čechu, velebnému panu Josefu Dobrovskému“¹²²⁶, o jehož spojení s touto reformou dost možná vůbec nevěděl. Pokud se týká důvodu, proč Vavák tyto dvě práce, Stachova *Starého veršovce* a Puchmajerovo *Sebrání* z roku 1797 (jiný svazek než tento druhý patrně neměl), zařadil do své knihovny, zdá se možné, že v případě druhého z nich nerozhodl ani tak zájem o praktické otázky poetiky jako spíše jeho dedikace Františku Faustinu Procházkovi (a jeho přiložený portrét), ježž sice, jak jsme viděli výše, v Praze nenavštívil, ale na nějž si, s ohledem na jeho zásluhy o zpřístupnění starších českých spisů, patrně uchoval „pěknou vzpomínku“. Možná také, že při četbě nebo alespoň listování v almanachu ho výklady o verši poněkud zaujaly – byť ne natolik, aby je následoval – a že později si k nim jako doplněk, případně „protilék“ koupil právě *Starého veršovce* – to již je ovšem ryzí spekulace.

Zdaleka nejhojněji jsou z oblasti obrozenského písemnictví zastoupeny ve Vavákově seznamu práce, jejichž původcem byl, ať už jako autor nebo jako překladatel, Vavákův známý, pražský měšťan Jan Rulík: celkem je to sedmnáct svazků, a uvážíme-li, že to zdaleka není Rulíkova publikační činnost úplná, zdá se, že Vavák příliš nepřeháněl,

¹²²² C4-46. *Knihopis 14696*.

¹²²³ C4-70. *Knihopis 15659*.

¹²²⁴ JAKUBEC, J., *Dějiny literatury české* II, s. 169.

¹²²⁵ KRÁL, J., *O prosodii české* I, s. 142-150.

¹²²⁶ *Paměti* III, 2, 83.

když ho po jeho smrti označil jako „pracovitého“¹²²⁷. Najdeme tu jednak tituly, které už známe odjinud, jednak některé nové. Z těch prvních je to především Rulíkův *Kalendář historický*, zaměřený docela „vavákovsky“ na domácí, české dějiny jen s menšími „výhledy za hranice“. Vavák eviduje překvapivě pouze první tři díly z let 1797, 1798 a 1800, chybí díl čtvrtý, který vyšel podle titulního listu již roku 1803, a ovšem také pátý z roku 1806 a „přídavek“ k pátému (de facto šestý) z roku 1809.¹²²⁸ Dále tu nacházíme titul, který je předchozímu svým zaměřením velmi blízký, a to Rulíkův překlad *Galerie Josefa Schiffnera*, jejíž obsah do značné míry vyplývá z podtitulu *Vyobrazenost nejslovutnějších a nejznamenitějších osob země české, spolu s vypsáním důležitých, zvláštních pamětních věcí, jenž se v Čechách za časů starobyklých, tak i pozdnějších zběhly*. Evidovány jsou první dva díly z let 1803 a 1804, chybějí díl třetí z roku 1806 a čtvrtý z roku 1809; pátý, ohlášený v čtvrtém, patrně nevyšel.¹²²⁹

Historický zájem sdílí s oběma předchozími ještě také cestopis, který je na titulním listu označen jako *Cesta z Moskvy do Číny, kterouž s ruským vyslancem Isbrandem, skrze krajiny Ustyku, Siberii, Taursko, a mongolskou Tartárii šťastně vykonal Jiří z Drachova, Čech a rytíř vznešený, léta Páně 1693, po česku vyložená a vydaná od Jana Rulíka, měšťana pražského*¹²³⁰, který však je patrně, jak usoudila novější orientalistika¹²³¹, Rulíkovou prací ve větší míře, než se zdají naznačovat slova „vyložená a vydaná“, a to do té míry, že i sám „rytíř vznešený“, který měl být autorem „předlohy“, i některé další postavy cestopisu jsou patrně Rulíkova fikce. Sám „vyslanec Isbrand“ je však historická postava a Rulík v rozsáhlé míře použil autentické zprávy o jeho reálné cestě, takže se zdá, že Rulíkem vydaný spis je vlastně spíše upravený překlad těchto zpráv, jež Rulík „oživil“ smyšlenými postavami, které uvádějí příběh do souvislosti s domácím prostředím (dávat spis do souvislosti s pozdějšími hankovskými mystifikacemi a hledat motivaci činu v národněobránných snahách – které ovšem Rulíkovi nebyly nikterak cizí – by patrně bylo poněkud nadsazené). Bylo by zajímavé vědět, zda Vavák o tomto „prvku fikce“ v uvedeném textu věděl. V každém případě však informace, které odtud mohl čerpat o Dálném východě, patrně nebyly Rulíkovou fikcí ve větší míře narušeny.

Z další Rulíkovy produkce nalézáme v seznamu oba tituly, které Rulík Vavákovi dedikoval: *Krátký spisek o stavu sedlském aneb voráckém* z roku 1798¹²³² a Rulíkův překlad příručky chomutovského kaplana Franze Winklera *Krátký, ale pochopitelný katechismus hlavních povinností pro vesnické rychtáře, zvláště cís. král. zemí* z roku 1803¹²³³. Do jaké míry byly tyto texty pro Vaváka přínosem, se bohužel nedovídáme.

Dále je v seznamu je poměrně početná skupina spisů mravněvýchovných. Jsou to především tři Rulíkovy překlady *Výstrahy pro nezkušenou mládež aneb Shromáždění 212 nešťastných příběhů z knihy zkušenosti*, vydané roku 1802, původně práce Petera Franze Müllera¹²³⁴ a dva překlady, resp. adaptace prací jakéhosi „Filipa Kastona“: *Kastonova užitečná naučení o dobrém zvedení mládeže* z roku 1794¹²³⁵ a *Kastonova knížka druhá obsahující v sobě naučení a pravidla k nabytí časného i věčného blahoslavenství* z roku 1795.¹²³⁶ A dále také dvě Rulíkovy práce beletrizující, nesené však také jistou

¹²²⁷ *Paměti* VI, 169.

¹²²⁸ C3-2. *Knihopis* 15045.

¹²²⁹ C3-7. *Knihopis* 15366.

¹²³⁰ C4-29. *Knihopis* 2097. Vydán roku 1800.

¹²³¹ *Srov. Lexikon* 3/II, s. 1338, kde také další literatura.

¹²³² C4-28. *Knihopis* 15063.

¹²³³ C3-5. *Knihopis* neuvádí. *KNM* 68 G 126.

¹²³⁴ C4-65. *Knihopis* neuvádí. *KNM* 67 G 148; *KNM Obrození* 5 B 130; *NK ČR* 54 K 083352.

¹²³⁵ C4-78. *Knihopis* 3785.

¹²³⁶ C4-79. *Knihopis* 3786.

mravněvýchovnou tendencí. Jsou to spisy *Veselý Kubiček aneb V horách Kašperských zaklený dudák* z roku 1799¹²³⁷ a pak ona „doporučovaná“ *Boženka, veselého Kubička manželka* ve vydání z roku 1802, písmem hrabovských dědiců.¹²³⁸ Patrně není bez významu, že ve Vavákově seznamu je právě až vydání z roku 1802, na něž ho výslovně „upozornil“ Rulík sám, nikoli první vydání z roku 1799. Vůbec při hodnocení významu všech Rulíkových prací pro charakteristiku Vaváka jako čtenáře je třeba jisté opatrnosti, protože za jejich přítomností v seznamu mohou stát jiné podobné Rulíkovy intervence a koneckonců není vyloučeno, že by některé z nich byl mohl Vavák dostat od Rulíka jako dárek, takže by pak Vavákova úloha při výběru byla úplně pasivní.

Konečně poslední Rulíkova práce v seznamu vcelku dobře zapadá do obrazu Vavákovy četby, jak se ho pokusili utvořit na základě seznamu z roku 1782: je to čtyřdílné *Vypsání životů svatých patronů českých* z let 1801-1802, Rulíkův překlad německého spisu téhož Josefa Schiffnera, který byl autorem již zmíněné *Galerie*. Tento soubor životopisů světců, těsně navazující na starší předlohy a jen málo dotčený soudobými „sekularizačními“ tendencemi, je ve Vavákově seznamu uveden jako kompletní.¹²³⁹

Z dalších titulů, které mohou být vztaženy k obrozenské kultuře a kterých po tomto přehledu zbývá ve Vavákově seznamu již jen nevelký počet, je třeba připomenout ještě alespoň Dobrovského *Neues Hilfsmittel, die russische Sprache leichter zu verstehen*, založený na Heymově mluvnici ruštiny a vydaný roku 1799 v souvislosti s průchodem ruského vojska Čechami.¹²⁴⁰ Vzhledem k četným odkazům na češtinu mohl mít určitý význam i pro Vaváka, němčiny prakticky neznalého. Tato pomůcka je jedním ze dvou „slavik“ ve Vavákově seznamu (druhým je lužickosrbský evangeliář tištěný roku 1750 v Budyšině a chovaný Vavákem bezpochyby jako „slavistická kuriozita“¹²⁴¹).

K tomuto přehledu obrozenských titulů ve Vavákově knihovně je třeba závěrem přičinit dvě obecnější poznámky. Jedna se týká Vavákova vlastenectví, které František Kutnar v obšírném a cenném výkladu, který mu věnuje ve svém *Obrozenském vlastenectví a nacionalismu*¹²⁴², charakterizuje jako „selské“ a „katolické“ („selství, češství a katolictví jsou tři spojené jevy duchovního života Vavákova“¹²⁴³). Je zřejmé, že v oblasti vztahu k hodnotám, které Vavák sám vymezuje jako „vlast“, „národ“ a „jazyk“¹²⁴⁴ a k nimž by bylo možno přiřadit další, jmenovitě „národní dějiny“ a „národní písemnictví“, jsou mezi Vavákem a soudobými obrozenskými snahami na první pohled zřejmé a relativně veliké shody. Je také nesporné, že některé obrozenské texty, jmenovitě Krameriovy noviny a Tháмова obrana z roku 1783, působily přinejmenším na Vavákův výraz a té či oné míře také na jeho myšlení. Nicméně máme za to, že při hodnocení Vavákova „synovského“ a „učednického“ poměru k obrozenské produkci je třeba být velmi opatrný, tím spíše, že „synu“ a „učedníkovi“ bylo v době jejich počátků kolem padesátky a byl znatelně starší než většina představitelů obrozenského kulturního života (např. o dvanáct let starší než Dobrovský). Je také zřejmé, že přes četné shody jsou tu také zřejmé rozdíly, dobře patrné – mj. díky důkladné studii Stanislavy Jonášové-Hájkové na dané téma – v postoji k české minulosti, resp.

¹²³⁷ C4-71. *Knihopis 15051*.

¹²³⁸ C4-72. *Knihopis 15034* (2. vyd.), srov. č. 15033 (1. vyd., 1799).

¹²³⁹ C3-6. *Knihopis 15369*.

¹²⁴⁰ C3-15. *Knihopis 2994*.

¹²⁴¹ C4-11.

¹²⁴² KUTNAR, F., *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus*, s. 245-258.

¹²⁴³ KUTNAR, F., *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus*, s. 258.

¹²⁴⁴ „Milovník vlasti, národa a jazyka svého českého“ charakterizuje v *Pamětech* (II, 2, 35) kanovník Pingase a podobnou formulaci lze najít např. v dopise témuž z 20. května 1787 (LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, „Mauritiovi Klierovi“, 20. května 1787 list Josefu Pingasovi).

v hodnocení jejích jednotlivých etap, událostí a osobností: zatímco u většiny jeho obrozenských současníků se setkáváme tu s větším, tu menším vlivem osvícenství (platí to, byť poměrně málo také o Rulíkovi) a v jisté míře také s vlivem výkladů české minulosti, jak je podávala pobělohorská nekatolická emigrace (Stránský, „Komenského“ *Historia persecutionum* aj.), Vavák vcelku bezstarostně zůstává při starších katolických výkladech, jak je pro naše výklady může patrně nejlépe reprezentovat Beckovský a jeho *Poselkyně starých příběhů českých* z roku 1700. Zdá se tedy, že napříště bude nutné hledat kořeny Vavákových postojů, které lze obecně shrnout do pojmu „vlastenectví“, ne tolik v textech obrozenských, jako spíše v projevech tzv. barokního vlastenectví, jak se s nimi setkáváme v některých pracích doložených už v jeho seznamu četby z roku 1782, jako je např. právě sama Beckovského *Poselkyně*, Frozínovo *Obroviště mariánského atlanta*, Holanův kancionál s výraznou předmluvou biskupa Dlouhoveského, vysloveně „agitačně“ zaměřená *Země dobrá* aj. Na druhé straně bude patrně třeba neupadnout do „nového extrému“, jak ho ve vavákovské literatuře představuje poněkud paradoxně Šmídova monografie z roku 1967, a neztrácet ze zřetele Vavákovy zřejmé – i když patrně ne tak silné – vztahy k obrozenské publicistice, jak ji představují už zmíněné Krameriovy noviny nebo Tháмова obrana.

Druhá poznámka se týká Vavákova poměru k proměnám, které v jeho době zasahují domácí literární provoz. Také zde Vavák představuje řešení značně konzervativní. Konstatovali jsme už Vavákovu lhostejnost k „prozodické otázce“, kterou po svém „řeší“ nerušeným přilnutím ke starším versifikačním zvyklostem. Podobně jsme měli možnost pozorovat, jak relativně málo se Vavák zajímá o obrozenskou prózu s beletristickými prvky, a v souvislosti s tím, jak výrazně u něho převažuje zájem „historickou skutečností“, který de facto nepřije umělecké fikci. Bylo by však poněkud ukvapené z toho vyvozovat úplnou Vavákovu lhostejnost k estetické stránce literárního projevu. Tu lze poměrně snadno doložit jak Vavákovým praktickým zájmem o některé „estetické hříčky“ barokní, resp. humanistické poezie, jako jsou akrostichy, telestichy, chronogramy a některé jiné, případně jeho spíše výjimečnými pokusy např. o práci s mytologickým aparátem apod., tak také některými jeho příležitostnými „literárněkritickými“ projevy – jistě že dosti řídkými – v nichž si všímá, byť jen zběžně, estetické stránky „posuzovaných“ prací. Tak např. v souvislosti se Starými paměťmi kutnohorskými mluví o „kráse zvuku Kořínkova“¹²⁴⁵ nebo o písních Jiřího Volného píše, že „taky pěkným během dělané jsou“¹²⁴⁶. Nicméně přes všechny podobné doklady je zřejmé, že u Vaváka značnou měrou převažuje zájem o věcnou informaci v díle obsaženou a že její případný nedostatek u něho nelze ničím „nahradit“. Připomíná v tomto směru rovněž své starší vzory, jmenovitě snad je možno uvést Kořínka, jehož za jistý Vavákův vzor, poskytující předlohu nejedné Vavákově „literárně invenční“ skladbě, označoval kdysi už Jindřich Skopec¹²⁴⁷: hledá pokud možno spojení „příjemného s užitečným“ a Horatiovo „aut prodesse volunt aut delectare poetae“ mění podle možnosti v „et prodesse volunt et delectare“, přičemž ovšem prvotním zůstává „prodesse“, tedy prakticky poskytnout věcnou informaci, a teprve v druhé řadě a u Vaváka často jen jako pouhý přídavek ono „delectare“.

¹²⁴⁵ *Paměti* II, 1, 66.

¹²⁴⁶ LA PNP, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, Janu Rulíkovi, 27. února 1808.

¹²⁴⁷ *Paměti* III, 4, 49.

5. Závěr

Pokusme se v závěru shrnout hlavní poznatky, k nimž jsme v předchozích výkladech dospěli.

Pokud jde o oddíl věnovaný obecným životopisným údajům, vyplývá z něho následující: František Jan Vavák vyrůstal od dětství ve venkovském prostředí, které po kulturní stránce bylo určováno domácí kulturou českého baroka. Rodina, ve které vyrůstal, byla, pokud víme, bez výjimky katolická, v otcově i matčině příbuzenstvu bylo několik duchovních, kteří představovali nejen pevné spojení rodiny s katolickou církví, ale zároveň i se světem vzdělání a kultury. K církevní kultuře měla blízko zvláště Vavákova matka, která několik let vyrůstala na faře jako sirotek, a jak lze soudit z náznaků ve Vavákově životopise, odnesla si odtud mj. zájem o četbu náboženské literatury. Také u otce lze doložit kulturní zájmy; ty snad byly založeny poněkud světštěji než zájmy Vavákovy matky, jak lze soudit mj. ze zmínky o jeho vztahu k písňovým skladbám Jiřího Volného.

Přes zájem o četbu a vzdělání, který Vavák od dětství projevoval, bylo jeho institucionální vzdělávání patrně velmi omezené. Číst a psát se naučil od rodičů, do školy chodil nanejvýš jen několik měsíců (do milčické „jednu zimu“ roku 1748 a „šest neděl“ v předjaří roku 1750 v nedalekém Dobřichově). Cestu k případnému dalšímu vzdělávání uzavřel požár Milčic roku 1750 a následné zchudnutí rodiny, která poklesla ze selského stavu mezi chalupníky. Sňatek roku 1762 sice Vaváka vrátil mezi sedláky, ale zároveň ho trvale připoutal k rodině a tchánovu statku, a uzavření cesty k dalšímu institucionálnímu vzdělávání tak fakticky potvrdil. Ke starostem s hospodářstvím přibýly brzy také úkoly spojené se správou obce (Vavákův tchán byl rychtář a užíval gramotného zetě jako svého „sekretáře“).

Po tchánově smrti a odstoupení jeho nedlouho úřadujícího nástupce byl Vavák roku 1779 jmenován milčickým rychtářem Milčic. To sice jistou měrou zvýšilo jeho prestiž a sblížilo ho poněkud s vrchnostenskými úředníky, ale pro jeho cestu za vzděláním nešlo o jednoznačný zisk: úřad s sebou nesl četné povinnosti a značnou zodpovědnost, ani po finanční stránce nebyl jeho přínos příliš přesvědčivý. I když Vavákovu rodinu napříště už nepostihla žádná podobná katastrofa, jako byl požár roku 1750, přece se jeho cesta za kulturou a za vzděláním jeví v nejednom směru jako „vyvzdorovaná“, podnikaná za podmínek, které kulturním a intelektuálním zájmům příliš nepřály.

V biografickém výkladu rovněž věnujeme větší pozornost počtům, kterých se Vavákovi během života dostalo a které větším dílem souvisí s jeho rychtářským působením. Užitek těchto výkladů je snad několikery: dobře dokládají jistý společenský vzestup, který se zdá pro Vaváka charakteristický; poskytují cenné průhledy do jeho života a prostředí, v němž se pohyboval, a zvláště umožňují sledovat Vavákovu interakci s vrchnostenským úřednictvem, jmenovitě s jeho příznivcem Baierweckem; v neposlední řadě jde o oblast, která častěji přitahovala pozornost životopisců a publicistů, kteří o Vavákovi psali, a v souvislosti s tím také o oblast, v níž se častěji objevily rozmanité nepřesnosti a zjednodušení, takže se zdálo užitečné je tímto způsobem ponapravit.

Krom toho věnujeme ve výkladu pozornost dvěma životním úsekům, které mají svůj význam pro obecnější charakteristiku Vavákova smýšlení a působení. Jednak je to spor Vavákova otce s poděbradským sirotčím písařem, který měl patrně svůj podíl – dost možná rozhodující – na otcově bankrotu po požáru roku 1750 a který snad v jisté míře stojí v pozadí Vavákovy příznačné loajality, jednak je to líčení poslední dní Vavákova

života v zápisech jeho příbuzných, které poskytuje vzácnou příležitost nahlédnout jak do duchovního života Vavákova, tak do náboženských poměrů prostředí, v němž se pohyboval.

V oddílu věnovaném Vavákovým kontaktům jsme se zabývali sedmi skupinami osob, s nimiž se Vavák stýkal a které různým způsobem působily na jeho kulturní zájmy. Byli to postupně 1. vrchnostenští úředníci, 2. duchovenstvo, 3. laici spojení s životem církve, 4. venkovští učitelé, 5. písmáci, 6. Vavákovi pražští přátelé a příznivci, většinou postavy zapojené větší či menší měrou do obrozenských kulturních snah, 7. mimopražští přátelé a příznivci, většinou též osoby spojené s obrozenskou kulturou.

Na prvním místě stojí vrchnostenští úředníci, protože k nim měl zvláště blízko „pracovně“ (jako rychtář). Zpravidla uměli číst a psát, ale nic nenasvědčuje tomu, že by se zpravidla věnovali kulturním zálibám. Vavákovi na jeho cestě za vzděláním většinou přispěli jen málo, pokud vůbec. Výrazně mezi nimi vystupuje do popředí postava poděbradského vrchního ředitele Jana Josefa Baierwecka. Jeho význam jakožto trvalého Vavákova příznivce a podporovatele je nesporný; měl mj. podíl na velké části veřejných odměn, kterých se Vavákovi dostalo. Přes své kontakty s hlavním městem království (kam byl později i povýšen) však patrně neměl žádný podíl na Vavákově sblížení s Prahou, tím méně s její obrozenskou kulturou.

Styky s duchovenstvem měly pro Vaváka a pro jeho kulturní a duševní rozvoj klíčový význam. Tento vliv navazoval do značné míry na vlivy rodičů a jiných příbuzných. Vavák jako dítě zažil ještě svého prastrýce faráře Mikulovského, u něhož vyrůstala jeho maminka a přinejmenším slýchal i o dalších duchovních v příbuzenstvu otcově. I po prastrýcově smrti rodina zjevně udržovala dobré styky se skramnickou farou.

Důležitou roli, jak se zdá, sehrál ve Vavákově životě druhý nástupce jeho prastrýce, farář Zelenka: ten zřejmě ovlivnil Vavákova apologetické a polemicko-apologetické vystupování v 80. let a patrně také není náhoda, že jedna z prvních Vavákových tištěných prací a jistě první, která na něj upozornila pražskou kulturní obec, *Upřímný veřejný vděk* adresovaný Františku Faustinu Procházkovi, vyšla z pražské tiskárny, s níž Zelenka spolupracoval a v jejímž domě tehdy jako penzista bydlel. Podobným směrem působil na Vaváka, patrně více z povzdálí, někdejší jezuita Jan Nepomuk Groh: ten Vavákovi zprostředkoval četbu některých prací Václava Šturma, které jak se zdá na Vaváka udělaly trvalý dojem, a shodou okolností i Groh měl kontakty na jednu z pražských tiskáren a rovněž Vavákovi zprostředkoval tisk jedné drobné práce.

Od roku 1787 dominuje ve Vavákových kontaktech postava hradeckého a později (od roku 1789) českobudějovického kanovníka Pingase, který mj. v rozsáhlé míře sdílel Vavákův zájem o českou minulost a zpřístupňoval Vavákovi některé informace z latinské historiografie, jazykově mu jinak nedostupné); Pingas také zřejmě Vaváka podpořil v zájmu o snahy pražských obrozenců. Historiografické a vlastenecké zájmy spojovaly Vaváka také s dalším hradeckým kanovníkem, Pingasovým přítelem Františkem de Paula Švendou.

Trvale dobré vztahy udržoval Vavák s místním duchovenstvem ve Skramníkách (zpravidla farář a kaplan, v některých obdobích pouze farář) a na četných dalších místech v okolí. Svou publikační činností je z v tohoto okruhu zajímavý zvláště sázavský farář Jan Nepomuk Chmela.

Styky s duchovenstvem doplňuje Vavákův styk se dvěma laiky, kteří se podobně jako Vavák pohybovali v blízkosti kněží a kteří patřili k osobám, s nimiž Vavák udržoval nejintenzivnější kontakty: s kupcem zrušené knihovny sedleckého cisterciáckého kláštera, kutnohorským zlatníkem Josefem Hořickým, a pražským publicistou Janem Rulíkem.

Naopak kontakty s venkovským učitelstvem a s „písmáky“ jsou u Vaváka, jak jsme viděli, zanedbatelné. Pro hrdého milčického sedláka, uvyklého styku s duchovenstvem a vrchnostenskými úředníky, měl tento „intelektuální proletariát“ patrně jen málo zajímavosti.

Roku 1787 vešel Vavák svým *Upřímným veřejným vděkem* ve známost v tehdejší pražské kulturní obci. Jeho jméno se od té doby čas od času objevovalo v Krameriových novinách; v letech 1791 a zvláště 1792 Vaváka zviditelnil jeho podíl na pražských korunovačních oslavách; o málo později (1794) J. A. Riegger uveřejnil Vavákovu píseň odmítající francouzskou revoluci a její formální stránku okomentoval Josef Dobrovský (1795); později vyšla *Tma ve dne jako v noci* (1796), kterou čtenářům svých novin vřele doporučil Kramerius: těmito a jinými cestami se známost Vavákova jména udržuje v pražské obrozenské společnosti. Vavákovy styky s Prahou a s představiteli jejího českého kulturního života upoutaly Vavákovy životopisce druhé poloviny a počátku 20. století (Prokop, Čechetka, Prokeš) natolik, že pro ně zapomínali na všechno ostatní: v jejich očích byl Vavák žákem a odchovancem obrozenské kultury, který se od jejích představitelů nadšeně učil jak vlastenecké horlivosti, tak také literárním dovednostem. Zdrženlivě se k těmto interpretacím postavil ve svých člancích o Vavákovi Josef Pekař a připomněl u Vaváka vlivy barokní kultury, zdůraznil jeho kontakty s duchovenstvem, v němž se podle Pekařova dohadu udržovalo něco z balbínovské tradice, a zvláště Vavákovu četbu starších českých spisů, zvláště náboženských a historiografických. Tento přístup vystupňoval a proti Vavákovi obrátil v padesátých, šedesátých a sedmdesátých letech minulého století Vavákův monografista Luděk Šmíd, který co možná zdůraznil Vavákovo spojení s dobami „temna“ a jeho souvislost s obrozenskou kulturou co možná vehementně popřel.

Naše probírka Vavákovými kontakty s představiteli kulturního života obrozenské Prahy (a jejími venkovskými příznivci, tedy oddíly šestý a sedmý) ukazuje, že tyto kontakty patrně nebyly příliš intenzivní. Dobře doloženy jsou pouze Vavákovy kontakty s Rulíkem, který svým angažmá svatovítského zpěváka a houslisty zřejmě nejlépe zapadal do Vavákova „barokního“ vidění světa a společnosti. Poměrně pravděpodobné jsou četnější kontakty s Krameriem jakožto knihkupcem a distributorem svých novin, ale prokázat je na základě dochovaného materiálu lze jen ve velmi omezené míře.

S dalšími obrozenci (např. bibliotekáři Dlabačem a Ungarem) se sice setkal, ale jeho styky s nimi nebyly příliš časté. Do této kategorie spadá překvapivě také Stanislav Vydra, přes všechnu názorovou (a také generační) blízkost, která ho s Vavákem spojovala.

S Dobrovským, Pelclem, Puchmajerem se Vavák patrně osobně nesetkal vůbec, a – což je zajímavé – je snazší doložit jejich zájem o něj než jeho zájem o ně. Příznačný je také případ Františka Faustina Procházky, jehož ediční počiny z roku 1786 Vavák nadšeně přivítal svým *Upřímným veřejným vděkem*, a jehož následnému pozvání pak po dvacet let „neměl čas“ vyhovět (k jejich setkání patrně nedošlo ani později).

To všechno i další doklady vede k opatrné skepsi, pokud jde o jednoznačné souvislosti Vavákovy činnosti se snahami obrozenců. Na druhé straně tyto doklady ukazují, že Vavák se obrozenské kultuře zcela neuzavíral. V několika případech lze také doložit Vavákův respekt vůči některým představitelům této kultury (Procházka, Dobrovský) a sympatie k některým jejích snahám.

Poznatky, k nimž docházíme v posledním oddílu práce, který je věnován četbě, jsou zčásti potvrzením, zčásti doplněním obrazu, k němuž dospíváme v oddíle věnovaném Vavákovým kontaktům. Především v rozsáhlé míře potvrzují Pekařem naznačenou Vavákovu souvislost s barokní kulturou, zároveň však také dokládají jeho zájem o některé

tituly obrozenské. Poměrně překvapivé je relativně vysoké zastoupení titulů humanistických, zvláště z období veleslavínského, na něž Vaváka neupozorňuje až obrozenská publicistika, ale jeho zájem o ně lze doložit už pro 60. léta 18. století. Zdaleka nejpočetněji je však zastoupeno písemnictví doby barokní.

Ve Vavákově četbě jsou dobře patrné dvě hlavní oblasti jeho zájmu: náboženství a historie. První oblasti odpovídá Vavákova četba Písma a početně i typově bohatě zastoupených titulů katolické duchovní literatury (asketika, apologetika, modlitební knížky, kancionály, kázání, životopisy Krista a světců, výklady o poutních místech, aj.). Druhou oblast zastupují kroniky, mezi nimiž mají pro Vaváka zvláštní důležitost Hájkova *Kronika česká* a Beckovského Poselkyně, a četné další historiografické tituly (Veleslavínův *Kalendář historický*, Paprockého *Diadochos*, Pešinův *Předchůdce Moravopisu*, *Staré paměti kutnohorské* Jana Kořínka, anonymní spis *Země dobrá, to jest země česká* aj.). Tyto dvě převažující oblasti Vavákova zájmu doplňují některé menší, dané potřebami prostředí, v němž se Vavák pohyboval. Ty jsou zastoupeny některými příručkami lékařskými (včetně herbářů), hospodářskými, zvěrolékařskými.

Pro Vavákovu charakteristiku má zvláštní význam jeho vztah k zakázaným, tj. nekatolickým titulům. Ten byl plně určován příslušnými zákazy, které v době jeho mládí vydávaly nejen církevní, ale ve značné míře i světské instituce. Církevními zákazy se však, jak se zdá, řídil i v době, kdy od nich světské úřady ustupovaly. Jeho postoj k nekatolické produkci lze dobře dokreslit mj. jeho příznivým poměrem k osobě Antonína Koniáše i jeho spisům, včetně pověstného *Klíče*, a také k polemicko-apologetickým spisům ostrého kritika jednoty bratrské a její literární produkce Václava Šturma.

Podrobnější probírka titulů staršího humanistického a vznikajícího obrozenského písemnictví zastoupených v jeho četbě ukazuje, že Vavák se v obou těchto oblastech soustřeďoval především na tituly, které odpovídaly nebo alespoň výrazně neodporovaly jeho názorům na literaturu a její funkce, daným v podstatě stanovisky domácích, tj. katolických autorů českého baroka.

Celkově lze výsledky naší práce shrnout takto:

František Jan Vavák představuje jistý druh propojení kultury domácího, katolického baroka a kultury obrozenské, ovlivněný ovšem ve velké míře tím, že je uskutečňován ve venkovském, převážně selském prostředí. Jeho myšlenkový svět je ve svém základě utvářen domácí, katolickou barokní kulturou. Z předbělohorské kultury i z kultury obrozenské, jejímž je starším současníkem, přejímá v poměrně veliké míře, zvláště uvážíme-li jeho reálné možnosti jako sedláka, ale přejímá odtud jen to, co je „kompatibilní“, co lze uvést do souladu se základním rozvrhem, který určila katolická barokní kultura. V rámci takto daného omezení dosáhl, přes prakticky trvale nepříznivé podmínky, nevšedního vzdělání, které budilo zájem jak tehdejší pražské kulturní obce včetně jejích předních představitelů (Dobrovský, Procházka, Dlabač, Puchmajer, Hanka aj.), tak i pozdějších badatelů a publicistů.

6. Prameny a literatura

6.1 Poznámka o citování pramenů a literatury

Paměti citujeme prakticky výhradně podle Skopcova vydání (I.-V. kniha), resp. podle strojopisu jeho nepublikované edice (VI. a VII. kniha); jedinou výjimkou jsou nečetné citace míst, která Skopec do svého vydání *Pamětí* nezařadil (zvláště jsou to rozsáhlé výklady o sedmileté válce a milčických požárech ve IV. knize, které Skopec „odložil“, patrně do svazku dodatků) – ty citujeme podle Vavákova rukopisu.¹²⁴⁸ Podle příslušné edice citujeme také Vavákův vlastní životopis.¹²⁴⁹ V případě citací z ostatních pramenů, resp. literatury vyplývá jejich původ jednoznačně z příslušných bibliografických údajů.

Na prameny a literaturu odkazujeme zpravidla obvyklým způsobem, jisté odchylky volíme v případě *Pamětí* (a v nich zvláště v seznamech četby) a dobových periodik (Krameriových novin):

Paměti citujeme způsobem, který je obvyklý v dosavadní vavákovské literatuře¹²⁵⁰: citaci uvádíme slovem „*Paměti*“, následuje údaj o knize (římskou číslicí, např. „III“), svazku příslušné knihy podle Skopcova vydání (arabskou číslicí, např. „2“) a stránce Skopcova vydání (arabskou číslicí, např. „124“), úplná citace tedy např. „*Paměti* III, 2, 124“. Knihy IV. a V. byly vydány jako jednosvazkové, takže odpadá údaj o svazku (např. tedy „*Paměti* IV, 148“). Knihy VI. a VII. vydány nebyly, takže nezbývá než uvádět stránkování podle původního rukopisu, což je signalizováno zkratkou „rkp.“ (údaj o svazku ovšem odpadá rovněž; např. tedy „*Paměti* VII, 185 rkp.“). Občas se lze se zkratkou „rkp.“ setkat také v citacích z prvních pěti knih (např. „*Paměti* II, 263 rkp.“): pak tyto citace odkazují na ta místa původního rukopisu, která se z různých důvodů nedostala do Skopcovy edice (i zde ovšem odpadá údaj o svazku).

Často citované (v poslední části práce) seznamy četby z roku 1782 by bylo velmi nepraktické citovat podle příslušných stránek *Pamětí*: proto zavádíme následující systém, který umožňuje úsporně a zároveň přesně identifikovat jednotlivé položky obou seznamů:

První seznam, seznam zakázaných knih (*Paměti* I, 2, 40-43), označujeme písmenem „A“ a za spojovník k němu připojujeme příslušné pořadové číslo dané položky, jak je uvedeno ve Skopcově edici¹²⁵¹, tedy např. „A-22“ označuje dvaadvacátou položku v seznamu zakázaných knih (Kabátníkův cestopis).

Ve druhém seznamu, seznamu dovolené četby (*Paměti* I, 2, 43-48) – označujeme ho písmenem „B“ – přibývá navíc údaj o formátu, podle něhož je tento seznam rozdělen do tří oddílů (folio, kvart, oktáv a menší); ten je označen číslicí připojenou před spojovník, těsně za písmeno „B“, označující celek (folio – 1, kvart – 2, oktáv a menší – 3), tedy např. „B3-8“ označuje osmou položku ve třetím oddílu (tj. „oktáv a menší“) seznamu dovolených knih (Pešinův Předchůdce Moravopisu).

¹²⁴⁸ V případě zmíněných výkladů ze IV. knihy *Pamětí* však existuje též opis, který si, jak se zdá, pořídila pro svoji potřebu Jonášová-Hájková (ANM, fond Stanislava Jonášová-Hájková, karton č. 3, inv. č. 77).

¹²⁴⁹ JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis* F. J. Vaváka, 1978, 1979.

¹²⁵⁰ Např. JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vavák a jeho pojetí českých dějin*; JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, S., *Vlastní životopis* F. J. Vaváka, 1978, 1979.; PLETZER, K., *Přátelství Františka Jana Vaváka s českobudějovickým kanovníkem Josefem Pingasem*.

¹²⁵¹ *Paměti* I, 2, 40-43.

Analogický systém zavádíme také do seznamu knih, které měl Vavák (kolem roku 1807) ve své knihovně¹²⁵²: označujeme ho písmenem „C“ a dochovaným oddílům (část kvartu, oktáv a „menší oktáv“) přiřazujeme čísla dvě až čtyři (abychom alespoň částečně zachovali „význam“ odpovídající jednotlivým číslům; tedy kvart – 2, oktáv – 3, „menší oktáv“ – 4“), která píšeme těsně za písmeno a před spojovník; číslice uvedená za spojovníkem udává pořadí dané položky v rámci příslušného oddílu, a to podle nově zavedeného, nikoli podle neúplného a nepřesného Vavákova číslování. Příslušná čísla jednotlivých položek seznamu jsou ve svém plném tvaru (tedy „C2-38“ apod.) uvedena v jeho „edici“, zařazené na konci práce jako příloha.

Zvláštní zmínku zasluhují také citace z dobového periodického tisku, tedy prakticky z Krameriových (a krameriovských) novin. Běžnému způsobu citování periodik jsou tyto noviny relativně nepřístupné z toho důvodu, že u jednotlivých příspěvků zpravidla není uveden autor (do Krameriovy smrti je to ovšem patrně téměř výhradně Kramerius sám, ale situace se stává obtížnější po roce 1808 – a v ní právě část citovaných příspěvků vznikla) ani název, takže by bylo nutno citovat podle incipitu (ani to by se neobešlo bez obtíží). Proto volíme odlišný způsob: příslušné úryvky identifikujeme pouze kombinací údajů o názvu periodika, roku vydání, ročníku, čísla a strany a soupis citovaných úryvků připojujeme v závěru práce jako zvláštní oddíl za seznamem literatury (s. 197; je řazen chronologicky).

Nakonec ještě několik slov o ediční úpravě citovaných textů. V zásadě platí, že z tištěných materiálů citujeme tak, jak je máme před sebou, ale upravujeme přitom v potřebné míře pravopis a spolu s ním také interpunkci, označování kvantity a psaní velkých písmen. V citacích ze Skopcovy edice *Paměti* v rozsáhlé míře „vracíme“ do textu původní varianty, které editor uvádí v poznámkách pod čarou (např. pokud Skopce píše ve své edici „mohl bych já ... pro mnohého potomka svého“ a v poznámce pod čarou věrně přepisuje rukopisné znění „meho“ (bez kvantity), píšeme podle poznámek, ale s úpravou kvantity „mohl bych já ... pro mnohého potomka mého“ apod.¹²⁵³). Zkratky a číslice, uvedené v tištěných materiálech, zpravidla rozepisujeme, ale tam, kde je nějaká pochybnost stran rozvedení (např. „4“ je možno rozepsat jako „čtyři“ nebo „čtyry“, Vavák však někdy také píše „čtiry“ apod.), ponecháváme zkratku, resp. psaní pomocí číslice.

Podobné zásady uplatňujeme také v citacích z rukopisných materiálů, s tím ovšem, že úpravy jsou zde mnohem hojnější. Ze zvláštních úprav stojí za zmínku následující: Vavákem psané podoby typu výše uvedeného „čtiry“ upravujeme na „čtyry“ (nejspíše jde o čistě grafickou záležitost); Vavákem psané podoby typu „mnozství“, které v nějaké míře patrně odrážejí zjednodušenou výslovnost typu [mnoství] (ale v jaké?), přepisujeme ve shodě s Jindřichem Skopcem na „množství“, podobně ve slovech „vždy“, „vzdicky“ píšeme háček, tedy „vždy“, „vždycky“; Vavákovy „etymologizující“ podoby „čechský“ a „prahský“ přepisujeme podle předpokládané výslovnosti „český“, „praský“, resp. – tam, kde by vznikalo nebezpečí nejasnosti – „pražský“.

¹²⁵² LA PNP, fond František Jan Vavák, Seznam čtených knih (označení je ovšem nesprávné, srov. s. 145nn).

¹²⁵³ *Paměti* I, 2, 39.

6.2 Zkratky užívané v citacích pramenů a literatury

ANM	Archiv Národního muzea v Praze
<i>Jungmann</i>	JUNGSMANN, Josef: <i>Josefa Jungsmanna Historie literatury české aneb soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvícení a jazyka</i> . 2. vyd. Praha: České museum, 1849.
KNM	Knihovna Národního muzea v Praze
<i>Knihopis</i>	<i>Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. století</i> . Praha, 1925-1967. Elektronická verze dostupná z WWW: < http://www.knihopis.org >.
LA PNP	Literární archiv Památníku národního písemnictví
<i>Lebensbegebenheiten</i>	[NĚMEČEK, Franz Xaver]: <i>Lebensbegebenheiten des vortrefflichen Menschen und Landwirths Franz Wawak, Richter des Dorfs Mitschitz auf der Kammeralherrschaft Podiebrad. Ein Handbuch für Landleute</i> . Praha, 1796.
<i>Lexikon</i>	<i>Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce</i> . Praha: Academia, 1985-2000.
<i>Paměti</i>	(knihy I-V:) VAVÁK, František Jan: <i>Paměti Františka Jana Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770-1816</i> . Vyd. Jindřich Skopec. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1907-1938 (rozpis viz níže v soupisu pramenů a literatury); (knihy VI, VII:) ANM, fond Jindřich Skopec, karton č. 8, inv. č. 260/10 (kniha VI) a 260/11 (kniha VII; nepublikovaná edice, strojopis, čísla stránek odkazují na stránkování rukopisu); (ineditní části knih I- V.; za číslem stránky v tomto případě následuje zkratka „rkp.“): KNM I E 1 (Paměti Františka Jana Vaváka)
PMP	Polabské muzeum v Poděbradech
<i>Sbor</i>	Knihovna Národního muzea v Praze, rukopis I B 26 (Sbor písní)
<i>Zrcadlo</i>	FRYČAJ, Tomáš: <i>Zrcadlo výborného sedlského obcování, představující život a příběhy rozšafného muže a polního hospodáře Františka Vaváka, tehdejšího rychtáře dědiny Milčic na cí. král. komorním panství Poděbradu v Čechách</i> . Brno, 1807.

Značení odkazů na seznamy knižních titulů typu A-17, B3-10, C2-1 apod. vysvětlujeme v Poznámce o citování pramenů a literatury na s. 188-189.

6.3 Soupis pramenů a literatury

V tomto seznamu uvádíme v jednom abecedním sledu tištěné prameny a použitou literaturu; v závěru je připojen přehled úryvků z dobových periodik, na které v textu práce odkazujeme.

Údaje o netištěných pramenech (užívali jsme sbírek archivu Národního muzea, knihovny Národního muzea, literárního archivu Památníku národního písemnictví a v malé míře též Polabského muzea v Poděbradech) uvádíme vždy na příslušných místech práce.

- BALBÍN, Bohuslav: *Bohuslai Balbini, rerum Bohemicarum scriptoris incliti, Bohemia docta, seu virorum omnigena eruditione et doctrina clarorum Bohemiae, Moraviae et Silesiae nomina, elogia, et litteraria monumenta. Opus posthumum pro historia litteraria bohema rite intelligenda systematicum*. Vyd. Candidus a Sancta Theresia. Praha, 1777. Digitální verze dostupná z WWW: <<http://www.clavmon.cz/bbbd/>>.
- BARTOŠ, František Michálek: *Soupis rukopisů Národního musea v Praze*. Praha: Melantrich, 1926-1927. 2 sv.
- BAŤHA, František: *František Vavák (1741-1816). Literární pozůstalost*. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1966.
- BERKOVEC, Jiří: *České pastorely*. Praha: Supraphon, 1987.
- BERKOVEC, Jiří: *Jakub Jan Ryba*. Jinočany: H&H, 1995. ISBN 80-85787-97-0.
- Bitva u Kolína a Křečhoře, v kteréž byl před sto léty na hlavu poražen král pruský Bedřich II. od našeho císařského vojska*. Praha: Jaroslav Pospíšil, 1857.
- BOŽAN, Jan Josef: *Slaviček rájský*. Vyd. Jan Malura, Pavel Kosek, Michael Pospíšil. Brno: Host 1999. ISBN 80-86055-75-2.
- ČAPEK, Jan Blahoslav: *Československá literatura toleranční 1781-1861*. Praha: Čin, 1933. 2 sv.
- ČEČETKA, Fr. J.: Sedlák Franěk Jan Vavák. Příspěvek k české literární historii. *České květy*. 1902, roč. 1, s. 4-6, 47-49, 115-118.
- DOBNER, Job Felix: *Wenceslai Hagek a Liboczan, Annales Bohemorum e bohémica editione latine redditi, et notis illustrati a P. Victorino a S. Cruce e Scholis Piis. Nunc plurimis animadversionibus historico - chronologico - criticis, nec non diplomatibus, literis publicis, re genealogica, numaria, variique generis antiquis aeri incisis monumentis aucti a P. Gelasio a s. Catharina ejusdem instituti sacerdote, pars I. seu Prodrumus quo Hayecii proemium de origine gentis Bohemicae pertractatur*. Praha, 1761.
- DOBROVSKÝ, Josef: *Literární a prozodická bohemika*. Vyd. Miroslav Heřman. Praha: Academia, 1974.
- DOBROVSKÝ, Josef: *Výbor z díla*. Uspoř., přel. a vyd. Benjamin Jedlička. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1953.
- ELZNIC, Václav: Několik poznámek k 230-letému výročí F. J. Vaváka Milčického. *Listy Genealogické a heraldické společnosti v Praze*. 1971, č. 13, s. 6-12.
- ELZNIC, Václav: Rodokmen Františka Vaváka, rychtáře milčického. *Zpravodaj Klubu genealogů a heraldiků*. 1987, č. 32, s. 1-8.
- FIALA, Jiří: *České písně ze slezských válek*. Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2001. ISBN 80-244-0331-5.
- FIALA, Jiří: *Dobové české slovesné reflexe slezských válek*. Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2001. ISBN 80-244-0331-5.
- FLAJŠHANS, Václav: *Knihy české v knihovnách švédských a ruských*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1897.

- FRIEDRICH, Gustav: *Rukověť křesťanské chronologie*. 2. vyd. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997. Reprint 1. vyd. z roku 1934. ISBN 80-7185-118-3.
- FRYČAJ, Tomáš: *Zrcadlo výborného sedlského obcování, představující život a příběhy rozšafného muže a polního hospodáře Františka Vaváka, tehdejšího rychtáře dědiny Milčic na cí. král. komorním panství Poděbradu v Čechách*. Brno, 1807.
- GALLAŠ, Josef Heřman Agapit: *Múza moravská*. Vyd. Jiří Skalička. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. ISBN 80-244-0017-0.
- HÁJEK z Libočan, Václav: *Kronika česká. Výbor historického čtení*. Vyd. Jaroslav Kolár. Praha: Odeon, 1981.
- HANKA, Václav: *Bitva u Kolína 1757. Lumír*. 1857, roč. 7, č. 24-25, s. 571-573, 592-596.
- HANUŠ, Josef: *František Faustin Procházka, český buditel a literární historik*. Praha: Čes. akademie pro vědy a um.; Bursík a Kohout, 1915
- HANZAL, Josef: *Od baroka k romantismu*. Praha 1987
- HELLICH, Jan: *P. Matěj Rössler, děkan poděbradský. Nástin životopisný*. Praha: Časopis českých zahradníků, 1891.
- HELLICH, Jan: *Rod Vaváků z Adlaru*. Nymburk: Fr. Hrnčíř, 1902.
- HOBL, Dalibor; JELÍNEK, Zdeněk: *František J. Vavák a bitva u Kolína. Práce muzea v Kolíně*. 1982, roč. 2, s. 193-208
- HORÁK, Jiří: *Paměti J. F. Vaváka*. In: Horák, Jiří: *Z dějin literatur slovanských*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1948, s. 459-475
- HORÁLEK, Karel: *Přehled vývoje českého a slovenského verše*. Praha: SPN, 1957
- HORÁLEK, Karel: *Základy slovanské metriky*. Praha: SPN, 1977
- HROCH, Miroslav: *Na prahu národní existence. Touha a skutečnost*. Praha 1999. ISBN 80-204-0809-6.
- JAKUBEC, Jan: *Dějiny literatury české*. Praha: Jan Laichter, 1929-1934. 2 sv.
- JIRÁSEK, Alois: *František Vavák. Světozor*. 1891-1892, roč. 26, č. 46, s. 541-542.
- JIREČEK, Josef: *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného*. Praha: B. Tempský, 1875-6. 2 sv.
- JOHANIDES, Josef: *František Martin Pelcl*. Praha: Melantrich, 1981.
- JOHANIDES, Josef: *Knihovna P. Františka de Paula Švendy*. Hradec Králové: Muzeum Východních Čech, 2001. ISBN 80-85031-35-3.
- JONÁŠOVÁ[-HÁJKOVÁ], Stanislava: *F. J. Vavák. Český lid*. 1946, roč. 33, č. 8, s. 113-114.
- [JONÁŠOVÁ]-HÁJKOVÁ, Stanislava: *Vavák a jeho pojetí českých dějin. Český časopis historický*. 1929, roč. 35, s. 325-380, 548-602.
- JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, Stanislava: *Vlastní životopis F. J. Vaváka. Středočeský sborník historický*. 1978, roč. 13, č. 2, s. 123-155.
- JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, Stanislava: *Vlastní životopis F. J. Vaváka. Dokončení. Středočeský sborník historický*. 1979, roč. 14, č. 1, s. 225-248.
- JUNGSMANN, Josef: *Josefa Jungmanna Historie literatury české aneb soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvícení a jazyka*. 2. vyd. Praha: České museum, 1849.
- KADLEC, Jaroslav: *Svatý Prokop, český strážce odkazu cyrilometodějského*. 2., pozmeněné vydání. Praha: Benediktinské arcidiecézní sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2000. ISBN 80-902682-1-8.
- KALISTA, Zdeněk: *České baroko. Studie, texty, poznámky*. Praha: Evropský literární klub, 1941.
- KALISTA, Zdeněk: *Truhlice písní. Poesie českých písmáků XVII.-XVIII. století Lukáše Volného, Jiřího Volného a Františka Jana Vaváka*. Praha: Novina, 1940.

- KALOUSEK, Josef: Zpráva o pamětech Františka Vaváka Milčického. *Český časopis historický*. 1902, roč. 8, s. 194-198.
- KLEINSCHNITZOVÁ, Flora: Josefa Dobrovského řeč „Über die Ergebenheit und Anhänglichkeit der Slawischen Völker an das Erzhaus Östreich“ z r. 1791. *Listy filologické*. 1918, roč. 45, s. 96-104.
- Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. století*. Praha, 1925-1967. Elektronická verze dostupná z WWW: <<http://www.knihopis.org>>.
- KOMISSAROVA, E. V.: *Serbolužické vydání XVIII – první polovina XIX vv. v Slavjanském fondu Biblioteki Rossijskoj akademii nauk*. Sankt-Peterburg: Biblioteka Rossijskoj Akademii nauk, 2002.
- KOPECKÝ, Milan: *Daniel Adam z Veleslavína*. Praha: Svobodné slovo, 1962.
- KOŘÁN, Ivo: Věra v písničkách ovčáků Volných. *Česká literatura*. 1997, roč. 45, č. 3, s. 227-247. ISSN 0009-0468.
- KOŘÍNEK, Jan: *Staré paměti kutnohorské*. Vyd. Alexandr Stich a Radek Lunga. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. ISBN 80-7106-453-X.
- KRÁL, Josef: *O prosodii české*. Část I., Historický vývoj české prosodie. Praha: Česká akademie věd a umění, 1924.
- KUTNAR, František: *František Jan Vavák*. Praha, Českomoravský kompas, 1941. Postavy české minulosti, sv. 3.
- KUTNAR, František: *Obrozené vlastenectví a nacionalismus. Příspěvek k národnímu a společenskému obsahu češství doby obrozené*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-7184-833-6.
- KUTNAR, František: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Díl 1., Od počátku národní kultury až po vyznění obrodného úkolu dějepisectví v druhé polovině 19. století. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973.
- KUTNAR, František: *Sociálně myšlenková tvářnost obrozeného lidu. Trojí pohled na český obrozený lid jako příspěvek k jeho duchovním dějinám*. Praha: Historický klub, 1948.
- KYAS, Vladimír: *Česká bible v dějinách národního písemnictví*. Praha: Vyšehrad, 1997. ISBN 80-7021-105-9.
- LEMINGER, Emanuel: *Umělecké řemeslo v Kutné Hoře*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1926.
- Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1985-2000. ISBN 80-200-0797-0 (Sv. 1); ISBN 80-200-0468-8 (Sv. 2.1); ISBN 80-200-0469-6 (Sv. 2.2); ISBN 80-200-0708-3 (Sv. 3.1); ISBN 80-200-0708-3 (Sv. 3.2). 5 sv.
- MARKL, Jaroslav: *Nejstarší sbírky českých lidových písní*. Praha: Supraphon, 1987.
- MARKL, Jaroslav: Písně o nevolnickém povstání roku 1775. *Český lid*. 1975, roč. 62, č. 2, s. 80-85.
- MIŠKOVSKÝ, Josef: *Selské povstání r. 1775*. Český Brod, 1886.
- [NĚMEČEK, Franz Xaver]: *Lebensbegebenheiten des vortrefflichen Menschen und Landwirths Franz Wawak, Richter des Dorfs Mitschitz auf der Kammeralherrschaft Podiebrad. Ein Handbuch für Landleute*. Praha, 1796.
- NĚMEČEK, Jan: *Jakub Jan Ryba. Život a dílo*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963.
- NEŠPOR, Zdeněk R.: *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Ústí nad Labem: Albis international, 2006. ISBN 80-86971-06-6.
- NOVOTNÁ, Jarmila: Folkloristické dílo Františka Jana Vaváka. *Český lid*. 1996, roč. 83, č. 2, s. 121-137. ISSN 0009-0794.
- NOVOTNÝ, Jan: *Matěj Václav Kramerius*. Praha: Melantrich, 1973.
- Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí*. Praha: J. Otto, 1888-1909. 28 sv.

- PAROUBEK, Otakar G.: O lidu poddaném na panství poděbradském za XVIII. věku. *Český lid*. 1894, roč. 3, s. 137-147.
- PAROUBEK, Otakar G.: O lidu poddaném na panství poděbradském za XVIII. věku. Další stať. *Český lid*. 1895, roč. 4, s. 99-108, 197-206.
- PÁTEK, F.: V. Hanka a Fr. Vavák. *Časopis českého museum*. 1910, roč. 84, s. 157.
- PEKAŘ, Josef: Paměti Františka Jana Vaváka. In: Pekař, Josef: *Postavy a problémy českých dějin. Výbor z díla*. Uspořádal František Kutnar. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 265-300. ISBN 80-7021-057-5.
- PLETZER, Karel: Přátelství Františka Jana Vaváka s českobudějovickým kanovníkem Josefem Pingasem. *Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích*. 1988, roč. 25, č. 1, s. 4-10.
- POKORNÝ, Pavel R.; ŠUBRTOVÁ, Alena: *Jindřich Skopec (1873-1942)*. Praha 1986. Inventář ANM č. 97.
- PROKEŠ, Ladislav: Frant. Jan Vavák. *Agrární archiv*. 1916, roč. 3, č. 2-3, s. 67-80, 129-145.
- PROKEŠ, Ladislav: Paměti F. J. Vaváka. Studie literární. In: XXXIX. výroční zpráva c. k. vyšší reálky v Karlíně za šk. rok 1912-1913. Praha, 1913, s. 3-24.
- PROKOP, Karel V.: Staré vzpomínky. *Ruch*. 1887, roč. 9, č. 16-22, s. 255-256, 270-271, 296-296, 307-308, 319-320, 331-332.
- PUCHMAJER, Antonín Jaroslav: *Nové básně vydané od Antonína Puchmajera. Svazek čtvrtý*. Praha, 1802. Dostupné též z WWW: <<http://www.ceska-poezie.cz/cek/sbirka/?id=842>>.
- PUCHMAJER, Antonín Jaroslav: *Sebrání básní a zpěvů vydané od Antonína Puchmajera. Svazek druhý*. Praha, 1797. Dostupné též z WWW: <<http://www.ceska-poezie.cz/cek/sbirka/?id=845>>.
- Repertorium rukopisů 17. a 18. století z muzejních sbírek v Čechách*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0607-0 (soub.); 80-246-0610-0 (díl 1.1); 80-246-0611-9 (díl 1.2).
- REZEK, Antonín: Životopis Jana Beckovského a literární činnost jeho. In: Beckovský, [František] Jan: *Poselkyně starých příběhův českých*. Díl II. Sv. 3. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1880, s. VII-XXII.
- RULÍK, Jan: *Věnc pocty ku poctivosti učených, výborných a statečných Čechů*. Praha, 1795.
- RYBA, Jakub Jan: *Pohřební písně od J. J. Ryby*. Praha, 1805.
- ŘEZNÍČEK, Václav: *Selské zrcadlo představující život a působení Františka Vaváka, sedláka a rychtáře v Milčicích*. Praha, 1895.
- SABINA, Karel: František Vavák a jeho spisy. In: *Články literárně dějepisné*. Sv. 2., Studie literární. Vyd. Jan Thon. Praha: Jan Laichter, 1916, s. 14-45.
- SLAVÍK, Bedřich: *Od Dobnera k Dobrovskému*. Praha: Vyšehrad, 1975
- SLAVÍK, Bedřich: *Písmáci selského lidu*. Praha: Václav Petr, 1940.
- SLAVÍK, František Augustin: *Život a působení Jakuba Jana Ryby, bývalého učitele rožmitálského a měšťana plzeňského, skladatele hudebního a spisovatele, s jeho deníkem rodinným*. Praha: Fr. A. Urbánek, 1888.
- SPĚVÁČEK, Václav: *Jakub Jan Ryba, vychovatel našeho lidu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.
- STICH, Alexandr: K Jiráskovu pojetí českého baroka. In: Stich, Alexandr: *Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi*. Praha: Torst, 1996, s. 174-241. ISBN 80-85639-84-X.
- STRNAD, Josef: Frant. Jan Vavák, čestný měšťan plzeňský. *Plzeňsko*. 1923, roč. 5, č. 1, s. 1-4.

- SVOBODOVÁ, Dana: Státní bankrot roku 1811 v kronikářských zápisech milčického rychtáře Františka Jana Vaváka. *Východočeský sborník historický*. 1996, roč. 5, s. 197-207. ISSN 1213-1733.
- ŠEBEK, Svatopluk: *P. Matěj Rössler, zakladatel českého ovocnářství*. Poděbrady: Oblastní muzeum, 1969.
- ŠMÍD, Luděk: Barok a písmáctví. *Křesťanská revue*. 1956, roč. 23, s. 51-54.
- ŠMÍD, Luděk: *Lidoví kronikáři středního Polabí*. Díl. 1. Franěk Jan Vavák – typ selského autodidakta a regionálního kronikáře. Poděbrady: Oblastní muzeum, 1967.
- ŠMÍD, Luděk: *Lidoví kronikáři středního Polabí*. Díl 3. Písmácký kronikář Jiřík František Čermák. Poděbrady: Oblastní muzeum, 1972.
- ŠMÍD, Luděk: Několik dílčích poznámek k dílu a osobnosti Fraňka Jana Vaváka. *Slovesná věda*. 1949-1950, roč. 3, č. 1, s. 37-39.
- ŠMÍD, Luděk: Písmáctví – specifický literární útvar v českém lidovém písemnictví. Literárně-metodická studie. *Křesťanská revue*. 1973, roč. 40, s. 202-209.
- ŠMÍD, Luděk: Vavák a Čermák. *Kostnické jiskry*. 1954, roč. 39, č. 30, s. 3.
- THÁM, Karel Ignác: *Obrana jazyka českého proti zlobivým jeho utrhačům, též mnohým vlastencům v cvičení se v něm liknavým a nedbalým, sepsaná od Karla Hynka Tháma*. Vyd. Karel Kačer. Praha: Alois Brož, František Beneš, 1918.
- UHLIG von Uhlenau, Gottfried: *Erinnerungen an die Schlacht von Kolin und die damalige Zeit*. Wien: Wilhelm Braumüller, 1857.
- Válečná píseň česká z r. 1800. *Světobzor*. 1872, roč. 6, č. 35, s. 417-418.
- Vánoční písně. *Světobzor*. 1871, roč. 5, č. 51, s. 609.
- VAŠICA, Josef: *České literární baroko*. 2. vyd. Brno: Atlantis, 1995. Reprint 1. vyd. z roku 1938. ISBN 80-7108-123-X.
- [VAVÁK, František Jan]: *Abeceda na zlé ženy. Dobrých se netýče*. [Praha], 1787.
- VAVÁK, František Jan: *Finsterniss bei Tag und Nacht über den menschlichen Verstand verbreitet bei der französischen Nazion, verkündigt im ganzen Erdkreise. Oder der gegenwärtige Krieg in Frankreich. Ein Gegenstand gemeinschaftlicher Gespräche des böhmischen Landvolks. In einer kurzen und fasslichen Erklärung in dieser Schrift dargestellt von Franz Johann Wawack, Landmann und Dorfrichter von Miltschitz auf der königl. Kammeralherrschaft Podiebrad. Aus dem Böhmischen ins Deutsche übersetzt*. Praha, 1797. [Německý překlad Vavákovy Tmy ve dne jako v noci, překladatel neznámý].
- VAVÁK, František Jan: *Gaude et laetare*. [Kutná Hora?], 1801. [Vinš Gerhardu Kokešovi].
- VAVÁK, František Jan: *Horníkův kutenských starodávni modlitba Pána Boha za požehnání Hor žádajících, v píseň uvedená od Františka Vaváka, spolukverka kutnohorského*. [Kutná Hora?], 1801. Dostupné též z WWW: <<http://www.ceska-poezie.cz/cek/sbirka/?id=990>>.
- VAVÁK, František Jan: *Paměti Františka Jana Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770-1816*. Kniha první, část první. 1770-1780. Vyd. Jindřich Skopec. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1907. (= Paměti I, 1)
- VAVÁK, František Jan: *Paměti Františka Jana Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770-1816*. Kniha první, část druhá. 1781-1783. Vyd. Jindřich Skopec. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1908. (= Paměti I, 2)
- VAVÁK, František Jan: *Paměti Františka Jana Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770-1816*. Kniha druhá, část první. 1784-1786. Vyd. Jindřich Skopec. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1910. (= Paměti II, 1)

- VAVÁK, František Jan: *Paměti Františka Jana Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770-1816*. Kniha druhá, část druhá. 1787-1790. Vyd. Jindřich Skopec. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1912. (= Paměti II, 2)
- VAVÁK, František Jan: *Paměti Františka Jana Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770-1816*. Kniha třetí, část první. 1791-1794. Vyd. Jindřich Skopec. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1915. (= Paměti III, 1)
- VAVÁK, František Jan: *Paměti Františka Jana Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770-1816*. Kniha třetí, část druhá. 1795-1797. Vyd. Jindřich Skopec. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1916. (= Paměti III, 2)
- VAVÁK, František Jan: *Paměti Františka Jana Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770-1816*. Kniha třetí, část třetí. 1798-1800. Vyd. Jindřich Skopec. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1918. (= Paměti III, 3)
- VAVÁK, František Jan: *Paměti Františka Jana Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770-1816*. Kniha třetí, část čtvrtá. Rok 1801 a dodatky. Vyd. Jindřich Skopec. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1924. (= Paměti III, 4)
- VAVÁK, František Jan: *Paměti Františka Jana Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770-1816*. Kniha čtvrtá. 1802-1806. Vyd. Jindřich Skopec. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1936. (= Paměti IV)
- VAVÁK, František Jan: *Paměti Františka Jana Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770-1816*. Kniha pátá. 1807-srpen 1810. Vyd. Jindřich Skopec. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1938. (= Paměti V)
- VAVÁK, František Jan: *Tma ve dne jako v noci na rozumu lidském, v národu francouzském učiněná, po všem světě rozhlášená aneb Nynější vojna francouzská v Čechách mezi sedláky v sprostných rozprávkách uvažovaná, kterýchžto rozprávek snešení a vysvětlení v tento krátký a sprostný spisek uvedl Franěk Ján Vavák, sedlák a rychtář ve vsi Milčicích na král. komor. panství poděbradském*. 2. vyd. Praha, 1797.
- VAVÁK, František Jan: *Vlastenecké vzbuzování k vděčnému očekávání Leopolda Druhého, krále, pána našeho*. Praha, 1791.
- VAVÁK, František Jan: *Zpěv kverků kutnohorských vzbuzující k pavování*. [Kutná Hora,], 1803. Dostupný též z WWW: <<http://www.ceska-poezie.cz/cek/sbirka/?id=991>>.
- Videňský podíl na počátcích českého národního obrození. J. V. Zlobický (1743-1810) a současníci: život, dílo, korespondence. Wiener Anteil an den Anfängen der tschechischen nationalen Erneuerung. J.V. Zlobický (1743-1810) und Zeitgenossen: Leben, Werk, Korrespondenz. Vyd. Josef Vintro, Jana Pleskalová. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1183-8.
- VOIT, Petr: *Šimon Lomnický z Budče a exempla v kontextu jeho mravněvýchovné prózy*. Praha: Univerzita Karlova, 1991.
- VOLF, Josef: *Dějiny novin v Čechách do r. 1848*. Praha: Duch novin, 1930.
- VOLF, Josef: Vavákův „Šafhauský kalendář“ z r. 1798. *Česká revue*. 1925, roč. 18, s. 55.
- VOLF, Miloslav: Statek a chalupa Fraňka Vaváka v Milčicích ve světle knih pozemkových. *Časopis pro dějiny venkova* 1935, roč. 22, s. 65-70.
- VOLNÝ, Jiří: *Jiřího Volného Písňe kratochvilné*. Vyd. Čeněk Zíbrt. Praha: Národní tiskárna a nakladatelstvo, 1894.
- WINKLER, Franz: *Krátký, ale pochopitelný katezismus [!] hlavních povinností pro vesnické rychtáře, zvlášť cís. král. zemí. V otázkách a odpovědích podle pozůstávajících cís. král. patentů vyhotovený od Františka Winklera, kaplana král. města Chomotova [!]*. Přeložil Jan Rulík. Praha, 1803.
- WINKLER, Franz: *Kurzer, doch fasslicher Katechismus der Hauptpflichten für Dorfrichter, besonders der k. k. Staaten. In Fragen und Antworten, nach den*

- bestehenden kais. königl. Gesetzen abgefasst von Franz Winkler, k. k. Patronatskaplan in der königl. Stadt Kommothau.* Praha, 1802.
- Země dobrá, to jest země česká.* Vyd. Ivona Kučerová a Lucie Medová. Brno: Atlantis, 1998. ISBN 80-7108-200-7.
- ZÍBRT, Čeněk: Básník samouk Vojtěch Kořara, rychtář ve vsi Proseči. [I.] *Český lid*. 1898, roč. 7, s. 404-420.
- ZÍBRT, Čeněk: Básník samouk Vojtěch Kořara, rychtář ve vsi Proseči. [II.] *Český lid*. 1900, roč. 9, s. 341-351.
- ZÍBRT, Čeněk: České písně o Valdštejnovi a Harantovi ze XVII. a XVIII. věku. *Věstník Královské české společnosti nauk*. 1894, roč. 1894, č. X, s. 1-15.
- ZÍBRT, Čeněk: Fr. J. Vaváka Zpráva o mocech bylin a koření z r. 1767. *Český lid*. 1908, roč. 17, s. 190-194, 234-239, 370-373.
- ZÍBRT, Čeněk: František Jan Vavák. *Český lid*. 1930-1931, roč. 31, s. 48-63, 115-128.
- ZÍBRT, Čeněk: Líc a rub selského vítání při korunovací r. 1792. *Český lid*. 1913-1914, roč. 23, č. 3, s. 152-157, prosinec 1913. Publikováno pod pseudonymem Emil Horský.
- ZÍBRT, Čeněk: Outrata o svadbě dcery Vavákovy Kateřiny s Václavem Vomáčkou v Nučicích roku 1786 dne 28. ledna. *Český lid*. 1930-1931, roč. 31, s. 227-233.
- ZÍBRT, Čeněk: Vavákovy verše o Lomnickém. *Český lid*. 1911, roč. 20, s. 151.
- Z památek F. V. rolníka v Milčicích. *Lumír*. 1855, roč. 5, č. 9-14, s. 209-212, 282-285, 306-308, 331-332.
- ZUBER, Rudolf: *Osudy moravské církve v 18. století I.* Praha: Ústřední církevní nakladatelství 1987.
- ZUBER, Rudolf: *Osudy moravské církve v 18. století II.* Praha: Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2003. ISBN 80-7266-156-6.

V práci jsme dále užili následujících úryvků z dobových periodik (řazeno chronologicky):

- Kramériusovy císařské královské vlastenské noviny*. 1791, roč. 3, č. 40, s. 318-319, 1. října 1791 [zpráva o zasedání České společnosti nauk za účasti Leopolda II. dne 25. září 1791].
- Kramériusovy císařské královské vlastenské noviny*. 1792, roč. 4, č. 1, s. 8-12, 7. ledna 1792 [Dobrovského řeč „O stálé věrnosti, kterouž se národ slovanský domu rakouského po všecken čas přidržel“ (Über die Ergebenheit und Anhänglichkeit der Slawischen Völker an das Erzhaus Östreich) v překladu Karla Hynka Tháma].
- Kramériusovy císařské královské vlastenské noviny*. 1792, roč. 4, č. 33, s. 280, 18. srpna 1792 [zpráva o Vavákově vystoupení na korunovačních oslavách Františka I. v Bubenči dne 12. srpna 1792].
- Kramériusovy císařské královské vlastenské noviny*. 1796, roč. 8, č. 17, s. 147-8, 23. dubna 1796 [oznámení o vydání Vavákova spisu Tma ve dne jako v noci].
- Císařské královské vlastenské noviny*. 1810, roč. 22, č. 39, s. 156, 29. září 1810 [zpráva o udělení stříbrné medaile Vlastenecko-hospodářské společnosti F. J. Vavákovi].
- Císařské královské vlastenské noviny*. 1812, roč. 24, č. 15, s. 59-60, 11. dubna 1812 [zpráva o Vavákově zlaté svatbě].
- Císařské královské vlastenské noviny*. 1812, roč. 24, č. 16, s. 61, 18. dubna 1812 [dodatek ke zprávě o Vavákově zlaté svatbě].
- Kramériusovy císařské královské vlastenské noviny pro veškeren národ slovenský*. 1816, roč. 28, č. 48, s. 189, 30. listopadu 1816 [Vavákův nekrolog].

Příloha

Seznam vlastněných knih (kolem roku 1807)

Ediční poznámka

Seznam knih, které Vavák vlastnil, resp. jeho dochovanou část uvádíme podle Vavákova rukopisu uloženého dnes v LA PNP (fond František Jan Vavák, rkp. je omylem označen jako „Seznam čtených knih“). Původně čítal tři listy, označené čísla 103, 109 a 112, dnes jsou v LA PNP listy jen dva, a to čísla 103 a 109. List č. 103 je popsán pouze z jedné strany: ve čtyřech sloupcích jsou na něm poznamenány tituly „menšího oktávu“, zhruba druhá polovina, konkrétně naše čísla C4-61 až C4-86. Na lící straně listu č. 109 je celkem šest sloupců: první je označen jako „oktáv“, tedy patrně „velký oktáv“, a jsou v něm naše čísla C3-24 a C3-25; druhý a třetí jsou nadepsány jako „menší oktáv“ a obsahují naše čísla C4-1 až C4-23 a konečně sloupce čtvrtý, pátý a šestý jsou nadepsány výslovně jako „velký oktáv“ a obsahují naše čísla C3-1 až C3-3 (část pátého sloupce) C3-4 až C3-8 (šestý sloupec), C3-9 až C3-18 (čtvrtý sloupec) a C3-19 až C3-23 (zbytek pátého sloupce). Na rubu listu č. 109 jsou v prvním sloupci poznamenány bez číslování dvě „knihy protestan[tské] na quarto“, naše čísla C2-1 a C2-2, a ve zbývajících pěti sloupcích (druhý až šestý) jsou v pravidelném sledu uvedeny tituly „menšího oktávu“, které doplňují chybějící část číselné řady mezi údaji lící strany listu č. 109 a údaji listu č. 103, v našem počítání tedy čísla C4-24 až C4-60. List č. 109 je na okrajích zčásti poškozen, takže některé záznamy jsou dochovány neúplně (v malé míře to platí také o záznamech na listu č. 103). S pomocí číslic Vavákova průběžného číslování jednotlivých oddílů lze poměrně snadno rekonstruovat poměrně souvislou řadu titulů jak „velkého“, tak „menšího“ oktávu. (Většina titulů kvartového formátu a veškeré tituly foliového byly, jak je zřejmé, zapsány na ztraceném listu č. 112.)

V přítomné úpravě seznamu (jeho dochované části) restituujeme předpokládané Vavákem zamýšlené uspořádání, tj. řadíme formáty sestupně podle velikosti (kvart, „velký oktáv“, „menší oktáv“) a tituly v rámci formátu vzestupně podle čísel, která jim Vavák přidělil. Jednotlivé oddíly uvádíme námi doplněnými nadpisy (Kvart, Oktáv, Menší oktáv) a pod ně píšeme jednu z variant původního Vavákova nadpisu (sloupec od sloupce se totiž v rukopisu liší). Obecně pro orientaci v naší úpravě seznamu platí, že vše co je psáno prostým (tj. netučným) typem písma obvyklé velikosti („dvanáctka“) a není v hranatých závorkách, je původní Vavákův text. Vše, co je v hranatých závorkách nebo je psáno menším typem písma („desítka“, často tučně nebo kurzívou), jsou naše doplňky.

Protože Vavákovo původní číslování není bez nedostatků (v „menším oktávu“ např. „vypadlo“ č. 81 apod.), zavádíme vedle původních Vavákových čísel (která píšeme prostými číslicemi, s tečkou, bezprostředně před jednotlivé Vavákovy záznamy) také nové číslování, které uvádíme tučně v levém okraji stránky (např. C3-22 apod.) a na které pak dále odkazujeme. Zatímco Vavák v zásadě čísloval jednotlivé svazky (s výjimkou duplikátů, které zpravidla zařazoval pod údaj o prvním exempláři daného titulu), my číslováme v zásadě jednotlivé tituly (podobně jako *Knihopis*), tzn. vícedílným publikacím, jako je např. Pelclova Nová kronika česká nebo Rulíkův Kalendář historický, přidělujeme pouze jedno číslo a duplikáty podobně jako Vavák řadíme pod údaj o prvním exempláři; konvolutům (jsou pouze dva) přiřazujeme tolik čísel, kolik je v nich zastoupeno titulů.

Menším typem písma poznamenáváme pod jednotlivé Vavákovy záznamy základní údaje o příslušných titulech, pokud se nám je podařilo dohledat, zpravidla podle elektronické verze *Knihopisu* na internetových stránkách Kabinetu pro klasická studia AV ČR, výjimečně podle jiných pramenů (např. katalog KNM nebo NK ČR). Tyto údaje zpravidla obsahují:

1. Jméno autora, překladatele nebo úpravce textu (prostými literami, před dvojtečkou), pokud se podařilo je dohledat a pokud se z nějakého důvodu zdálo účelné je uvádět.
2. Opis relevantních údajů z titulního listu, zejména tedy název (alespoň zkrácený), místo a rok vydání, resp. údaj o tiskaři (pokud nejsou na titulním listu uvedeny, zpravidla je nedoplňujeme); vypouštíme, až na výjimky, všeobecné údaje o cenzuře („Cum permissione superiorum“ apod.) o počtu obrázků („S pěti vyobrazeními“ apod.) apod. Tato část záznamu je tištěna tučně.
3. Pod údaji z titulního listu vynecháváme řádek a na další píšeme kurzívou číslo *Knihopisu* nebo jiný podobný údaj, který umožňuje titul jednoznačně identifikovat (např. signaturu KNM), a za číslo *Knihopisu* zpravidla přebíráme údaj o umístění titulu v Jungmannově Historii literatury české (vyd. z roku 1849), pokud ho uvádí *Knihopis* (chybějící údaje a údaje o titulech do *Knihopisu* nezařazených nedohledáváme).
4. Konečně za těmito údaji následují občas (rovněž kurzívou a na témže řádku) různé dodatečné informace, pokud se jevílo užitečné je uvádět.

V některých případech se nám Vavákem uváděný titul nepodařilo dohledat – pak píšeme pod Vavákův údaj kurzívou „*Neidentifikováno*“. Jindy je naše identifikace pouze pravděpodobná – pak píšeme před údaje 1-4 kurzívou (na zvláštní řádek) „*Pravděpodobně*.“ apod. Jindy zase přicházejí v úvahu dva nebo více známých titulů – pak je s příslušnými údaji, psanými opět kurzívou v čele záznamu, uvádíme všechny. V každém případě jsou všechny dodatečné informace tohoto druhu psány kurzívou a malým typem písma.

Vavákův text upravujeme v podstatě ve shodě s obvyklými zásadami, tj. upravujeme grafiku tak, aby předpokládaná zvuková stránka textu zůstala pokud možno nedotčena. Přitom ovšem ve velké míře upravujeme samohláskovou kvantitu, která je v rukopisné předloze značena nedůsledně. Upravujeme tedy mj. také dobové psaní cizích slov typu *kronyka*, *tytul* apod. na podoby dnešní (*kronika*, *titul*). Ve jménech dobové podoby *Václav*, *Jozeff* přepisujeme dnes obvyklým způsobem (*Václav*, *Josef*). Typické vavákovské podoby adjektiv *pražský* („*prahský*“) a *český* („*čechský*“) přepisujeme podle předpokládané výslovnosti na *praský*, resp. *český*. Ponecháváme Vavákovo psaní *Moškva*, *možkevský*. Ve spojení *Letopisy trojánští* (C3-20) píšeme tvrdé *y* v koncovce substantiva, byť připouštíme, že takové psaní není nesporné.

Vlastní jména osob zpravidla pouze transkribujeme, píšeme tedy *Meseřický*, *Tispach* (= Diesbach), *Šenfeld* apod. Ve jménech německého původu ponecháváme ty grafické prvky, které je spojují nebo mohou spojit s jejich německou podobou, např. Vavákovo *Jan de Wengg* (vl. Jan de Wängg) přepisujeme jak s dvojitým *w*, tak s dvojitým *gg*, ale nedoplňujeme přehlasované *ä*, ve jméně *Engelthaler* ponecháváme psaní *th*, ačkoli v apelativech je odstraňujeme, *Karel Werner* přepisujeme s dvojitým *w* apod. Psaní *th* ponecháváme nadto ve jméně *Theodorik*.

Zkratky rozepisujeme zpravidla jen ty, které lze interpretovat jednoznačně (*P. J.* → *Pán Ježíš*, s *červ. hvězdou* → s *červenou hvězdou*, v *P.*, *Pra.* → v *Praze*, v *Mil.* → v *Milčicích*, *král.* → *království*, *l.*, *L.* → *léta*, *R.* → *roku* apod.); zkratky, jejichž rozepsání budí pochybnosti (např. *knihy protestan.* jsou *knihy protestantské*, *protestantský*, *protestanské* nebo *protestanský*?), ponecháváme v původní podobě, pokud to nebrání srozumitelnosti. V jednom případě bylo třeba rozvést dnes méně obvyklou zkratku „*P. P. stavů*“ (C2-1): volíme tedy veskrze pravděpodobnější *pánů stavů* (vedle *pánův stavů*). Poněkud nejasný je význam zkratky „*D.*“ v záznamu C4-51 (*Předchůdce Moravopisu od D. Tomáše Pešiny*): *D.* zde snad znamená *dominus* (pán). Zkrácené podoby vlastních jmen osob ponecháváme zpravidla tak, jak jsou v rukopise (např. *Frant.*), a to včetně podoby „*D. A. z Veleslavína*“; pouze v jednom případě neobvyklou zkratku „*Dani.*“ přepisujeme „*Dan.*“ (Daniel). Zkratku „*S.*“, psanou v jednom případě (v genitivu maskulina) též jako „*S^o*“, nahrazujeme dnes obvyklou podobou „*sv.*“ (*sv. Augustin* apod.).

Zapisování číslovek pomocí číslic (římských i arabských) ponecháváme vzhledem k povaze přepisovaného textu („inventář“) beze změny, včetně podob jako *4té* (čtvrté) nebo *III kusů* (čtyři kusy), které ostatně dokreslují jistý provizorní ráz Vavákova soupisu. Pouze označování letopočtů typu '791 rozepisujeme (tedy 1791).

Interpunkci a psaní velkých písmen v rozsáhlé míře upravujeme. V hranatých závorkách zpravidla doplňujeme text na místech, kde je rukopis poškozen. V několika případech také v hranaté závorce doplňujeme jednotlivá písmena, která Vavák z různých důvodů nezapsal a která se zdálo vhodné doplnit ať už pro srozumitelnost nebo z jiného důvodu. Ve dvou případech (C3-25, C4-82) uvádíme v hranatých závorkách s příslušným upozorněním znění míst, která jsou v rukopise přeškrtnuta.

Podobným způsobem upravujeme také údaje, které přejímáme (zpravidla prostřednictvím *Knihopisu*) z titulních listů identifikovaných titulů. V těchto úpravách si počínáme poněkud svobodněji, jednak proto, že příslušné údaje uvádíme pouze pro informaci, nikoli jako pramen pro jazykovědné nebo jiné speciální zkoumání, jednak proto, že přesné transliterované znění většiny těchto údajů lze v případě potřeby snadno nalézt na příslušných místech *Knihopisu*. Ponecháváme zde četné srozumitelné zkratky (*etc.*, *cis.*, *král.* apod.) a některá kolísání, zvláště v kvantitě (*Tybely*, *Tybély* apod.). V letopočtech vypouštíme tečku (1743. → 1743), pokud z formulace jednoznačně nevyplývá, že jde o číslovku řadovou (např. *měsíce srpna 1792. roku*, pak tečku ponecháváme). Cizojazyčné texty ponecháváme v původní pravopisné podobě, jak jsme ji převzali z *Knihopisu*, resp. jiných podobných pramenů.

Kvart

Knihy protestan. na quarto

- [C2-1] Apologia velká pánů stavů pod obojí, v Praze 1618.

Pravděpodobně:

Druhá apologie stavův Království českého Tělo a Krev Pána Ježíše Krista pod obojí přijímajících. Vytisknuta v Starém Městě pražském, u Jonaty Bohutského z Hranic. Léta Páně MDCXVIII [=1618].

Knihopis 234. Jungmann IV. 1065d, β. Srov. seznam čtených knih, knihy zakázané, č. 2 a 3 (A-2, A-3).

Nebo případně:

Krátká zpráva a odvod stížnosti, kteráž stavům evangelickým v Království českém k zosklivení jich přepisovati se chtějí, a podlé toho dobré zdání stavův Hořejších Rakous Jeho Milosti císařské odeslané a Jeho Milosti císařské na ně daná resolucí. Vytisknuto v létu Páně MDCXVIII [= 1618].

Knihopis 17391. Jungmann IV. 1065e. Srov. seznam čtených knih, knihy zakázané, č. 2 a 3 (A-2, A-3).

- [C2-2] Akta neb Popsání těch věcí, které se v roce 1547 mezi Ferdinandem I. a stavy českými přihodily, v Praze 1547.

Akta těch všech věcí, které sou se mezi najjasnějším knížetem a pánem pánem Ferdinandem, římským, uherským, českým etc. králem etc., a některými osobami z stavuov panského, rytířského a městského Království českého léta tohoto etc. XLVII. [=1547] zběhly, tuto vytisknuta. Vytisknuto a dokonáno v Menším Městě pražském v sobotu po svatém Františku, osmého dne měsíce října, léta Božího tisícího pětistého čtyřicátého sedmého, od Bartoloměje Netolického, měšťanina téhož Menšího Města pražského.

Knihopis 105. Jungmann IV. 423.

Oktáv

Na velkém oktávu

- [C3-1] 1. O pravé pobožnosti od Ludvíka Muratoria, zčeštěná, roku 1778.

Lodovico Antonio Muratori: **O pravé křesťanské pobožnosti, kniha Laminda Pritania aneb slovutného muže Ludvíka Antoně Muratoria, ve vlaském jazyku sepsaná, nyní pak do češtiny přenesená. V Praze, nákladem cis. král. pravidelní školské kněhotiskárny, 1778.**

Knihopis 5974. Jungmann VI. 1742 = VI. 2201. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 48 (B3-48).

- [C3-2] 2. Kalendář historický od Jana Rulíka v Praze, od 1780 do 1797.

Jan Rulík: **Kalendář historický, obsahující krátké a sumovní poznamenání všech proměn, příběhů, válek, nejvyšších nařízení atd., jak v slavném národu a Království českém, tak i na díle v jiných národech a zemích, zběhlých. Díl první, od léta 1780 až do léta 1797. Sepsaný od Jana Rulíka, měšťana pražského. V Praze, 1797, vytištěný písmem hrabovských dědiců, za Matěje Šťastného, faktora.**

Knihopis 15045. Jungmann VI. 948b.

3. Díl druhý, od roku 1796 do 1799.

Jan Rulík: **Kalendář historický, obsahující krátké a sumovní poznamenání všech proměn, příběhů, válek, nejvyšších nařízení atd., jak v slavném národu a Království českém, tak i na díle v jiných národech a zemích, zběhlých. Díl druhý od léta 1796 až do léta 1799. Sepsaný od Jana Rulíka, měšťana pražského. V Praze, 1798, vytištěný písmem hrabovských dědiců, za Matěje Šťastného, faktora.**

Knihopis 15045. Jungmann VI. 948b.

4. Díl III., od 1798 do 1800, v Praze.

Jan Rulík: **Kalendář historický, obsahující krátké a sumovní poznamenání všech proměn, příběhů, válek, nejvyšších nařízení atd., jak v slavném národu a Království českém, tak i na díle v jiných národech a zemích, zběhlých. Díl třetí, od léta 1798 až do léta 1800. Sepsaný od Jana Rulíka, měšťana pražského. V Praze, 1800, vytištěný písmem hrabovských dědiců, za Matěje Šťastného, faktora.**

Knihopis 15045. Jungmann VI. 948b.

Vyšly ještě díly čtvrtý (1803), „pátý a poslední“ (1806) a „přídavek k pátému a poslednímu dílu“ (1810), srov. Knihopis 15045.

- [C3-3] 4. Žert a pravda od Hilaria Jokosa Astucia, v Praze 1796.

Žert a pravda, to jest velmi pěkně smyšlené, utěšené historie a rozprávky v několika stech, kteréž se pro vyrazení mysli a pro zasmání při dlouhé chvíli i v každé veselé společnosti, časem také i drobet pro vybrousení rozumu, dobře užívati mohou, vydané podlé rukopisu Hilaria, Jokosa, Astucia jakožto II. díl k Zrcadlu pošetilostí Kramériusovým nákladem. V Praze, 1796.

Knihopis práci eviduje jako součást tisku:

Antonín Borový: **Zrcadlo pošetilosti aneb Nové i staré, pěkné i daremné, pravdivé i nepravdivé povídky neb historie, jichžto jest asi čtyři sta. Pro vyrazení mysli všem milovníkům na světlo vydané od Antonína Borového, školního učitele v Zlaté Koruně. V Praze, 1792. K dostání U Zlatého půlkola vedlé železných dveří.**

Knihopis 1227. Jungmann VI. 783a - VI. 788.

[C3-4] 5. Nová čes[ká kro]nika od Pelc[la] Martina, díl I.[...], v Praze roku [1791].

František Martin Pelcl: **Nová kronika česká, v kteréž příběhy obyvatelův země české od počátku až do nynějších časů vypravuje František Martin Pelcl, oud král. české učené společnosti. Díl první, od počátku až do léta 1092. Vytištěno v Praze v impresi c. k. normální školy, léta 1791.**

Knihopis 6976. Jungmann VI. 944.

6. Díl II.

František Martin Pelcl: **Nová kronika česká, v kteréž příběhy obyvatelův země české od počátku až do nynějších časů vypravuje František Martin Pelcl, oud král. české a král. frankfurtské učené společnosti. Díl druhý, od léta 1092 až do léta 1230. Vytištěno v Praze v impresi c. k. normální školy, léta 1792.**

Knihopis 6976. Jungmann VI. 944.

7. Díl III., roku 179[...].

František Martin Pelcl: **Nová kronika česká, v kteréž příběhy obyvatelův země české od počátku až do nynějších časů vypravuje František Martin Pelcl, cí. král. veřejný učitel literatury české, učených společností král. české a král. frankfurtské oud. Díl třetí, od léta 1230 až do léta 1378. Vytištěno v Starém Městě pražském, u Františka Jeřábka staršího, 1796.**

Knihopis 6976. Jungmann VI. 944. Další díly nevyšly.

[C3-5] 8. Katechismus [...] cvičení pro v[enkovs]ké rychtáře v němčině od Frant. Wi[n]klera, kaplana v Chomutově, zč[eš]til Jan Rulík, v Praze 1803.

Franz Winkler, přel. Jan Rulík: **Krátký, ale pochopitelný katechismus hlavních povinností pro vesnické rychtáře, zvláště cí. král. zemí. V otázkách a odpovědích, podle pozůstávajících cí. král. patentů vyhotovený od Františka Winklera, kaplana král. města Chomotova [!]. Přeložil do češtiny Jan Rulík. V Praze 1803, u Jana Buchlera, knihkupce.**

Knihopis neuvádí. KNM 68 G 126.

[C3-6] 9. Životy sv. [patro]nů českých v [něm]čině od Jose[fa Šiff]nera, v če[štině] od Jana Ru[líka], díl I. [...].

Josef Schiffner; přel. Jan Rulík: **Vypsání životů svatých patronů českých, podle historického věku od Josefa Šiffnera v německém jazyku vydaných, nyní pak v český jazyk přeloženo od Jana Rulíka, měšťana pražského. Díl první obsahuje život svatých**

Crhy a Strachoty, Lidmily, Václava, Vojtěcha, Prokopa, Jana Nepomuckého. V Praze, 1801, u Jana Buchlera, knihkupce.

Knihopis 15369. Jungmann VI. 2172.

10. Díl II. [...].

Josef Schiffner; přel. Jan Rulík: **Vypsání životů svatých patronů českých, podle historického věku od Josefa Šiffnera v německém jazyku vydaných, nyní pak v český jazyk přeloženo od Jana Rulíka, měšťana pražského. Díl druhý obsahuje život sv. Ivana, Bořivoje, Vratislava, Přibyslavy, Podivína, Milady, život sv. Vintýře, Šebíře, Jindřicha, Hroznaty, Ondřeje, Adély a Aněžky. V Praze, 1801, u Jana Buchlera, knihkupce.**

Knihopis 15369. Jungmann VI. 2172.

11. Díl III. [...].

Josef Schiffner; přel. Jan Rulík: **Vypsání životů svatých patronů českých, podle historického věku od Josefa Šiffnera v německém jazyku vydaných, nyní pak v český jazyk přeloženo od Jana Rulíka, měšťana pražského. Díl třetí obsahuje život sv. Kozmy a Damiána, Víta, Zigmunda, Wolfganga, císaře Jindřicha, Norberta, život sv. Leopolda, Oty, Hedviky, vývody Jindřicha, Alžběty, Jana Kapistrána. V Praze, 1802, u Jana Buchlera, knihkupce.**

Knihopis 15369. Jungmann VI. 2172.

12. Díl IV. [...].

Josef Schiffner; přel. Jan Rulík: **Vypsání životů svatých patronů českých, podle historického věku od Josefa Šiffnera v německém jazyku vydaných, nyní pak v český jazyk přeloženo od Jana Rulíka, měšťana pražského. Díl čtvrtý a poslední obsahuje život císaře Karla IV. a krále českého; Arnošta, prvního arcibiskupa pražského; jedenácte příkladů svatosti za časů husitských; šest ctností z příběhů Tovaryšstva Ježíšova v Čechách; příběh Kašpara Čepla, opata na Karlově v Praze; život blahoslavené Elekty, řádu karmelitánského; Zdislavy. V Praze, 1802, u Jana Buchlera, knihkupce.**

Knihopis 15369. Jungmann VI. 2172. Další díly nevyšly.

[C3-7] 13. Galeria [...] německy od Ši[ffnera], česky od Rulíka, díl I., roku 1803.

Josef Schiffner; přel. Jan Rulík: **Galerie aneb Vyobrazenost nejslovůtnějších a nejznamenitějších osob země české, spolu s vypsáním důležitých, zvláštních pamětních věcí, jenž se v Čechách za časů starobylych, tak i pozdnějších zběhly. Sebraná z nejvýbornějších a víry nejhodnějších českých kronikářů a vyhotovená v německém jazyku od Josefa Šiffnera, spisovatele životů svatých patronů českých. Nyní z řeči německé v českou přeložil Jan Rulík. Díl první. V Praze, 1803, u Jana Buchlera, knihkupce.**

Knihopis 15366. Jungmann VI. 1046g.

14. Díl II., 1804.

Josef Schiffner; přel. Jan Rulík: **Galerie aneb Vyobrazenost nejslovůtnějších a nejznamenitějších osob země české, spolu s vypsáním důležitých, zvláštních pamětních věcí, jenž se v Čechách za časů starobylych, tak i pozdnějších zběhly. Sebraná z nejvýbornějších a víry nejhodnějších českých kronikářů a vyhotovená v německém jazyku od Josefa Šiffnera, spisovatele životů svatých patronů českých. Nyní z řeči**

německé v českou přeložil Jan Rulík. Díl druhý. V Praze, 1804, u Jana Buchlera, knihkupce.

Knihopis 15366. Jungmann VI. 1046g.

Vyšly ještě díly třetí (1806) a čtvrtý (1809); díl pátý, ohlášený ve čtvrtém, patrně nevyšel. Srov. Knihopis 15366.

- [C3-8] 15. Naučení o štěpařství od Václ. Skřivánka, faráře v Plaňanech, v Praze 1798.

Václav Skřivánek: **Naučení o štěpařství, kdežto krátká a podstatná pravidla se obsahují k vyvedení hned od jader neb pecek rozličného ovocného stromoví jak planého, tak i štěpného. Žákům školy plaňanské sepsané od Václava Skřivánka, místního faráře. V Praze, 1798, vytištěno písmem hrabovských dědiců za Matěje Šťastného, faktora.**

Knihopis 15430. Jungmann VI. 1534.

- [C3-9] 16. Tobolka zlatá od Šimona Lomnického, léta 1615 a přetištěná v Praze 1791.

Šimon Lomnický z Budče: **Tobolka zlatá aneb Lakomá žádost peněz nenasycená a proti hříchu lakomství, kteréž nyní v světě velmi panuje a mnohé lidi oslepuje, výstraha prostá a věrná. Na zošklivení a odvedení od lakomství zlého každého křesťana věrného sepsaná, podstatnými důvody, divnými historickými příklady a pěknými doktorů svatých sentenciemi stvrzená a léta 1615 dobrým oumyslem, pokojným duchem, upřímně a svobodně vůbec vydaná od Šimona Lomnického z Budče. Přetištěná v Praze, prací a nákladem Františka Jana Tomsy, léta 1791.**

Knihopis 4978. Jungmann IV. 689f.

- [C3-10] 17. Vejtah Písma sv. od jednoho kněze z pobožných škol, vydaná 1758.

Neidentifikováno. Srov. např.:

Vejtah z písma svatého starého i nového zákona, aneb Znamenitá a obzvláštní místa z bible. V Opavě u Josefa Gabriela 1775.

Knihopis 16826 (výt. nezj.).

Nebo:

Vejtah z Písma svatého starého i nového zákona aneb Znamenitá a obzvláštní místa z Bible k potěšení a spolu naučení všem milovníkům Slova Božího k lehkému pochopení přednesená a v krátkost uvedená. Od jednoho duchovního, na ten čas v Markrabství moravským petrinského misionáře, na světlo vydaná. Vytištěná v Znojmě u Antonína Jana Prajza [Antonín Jan Preiss], privil. impresora, 1781.

Knihopis 16827. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 20 (B3-20).

- [C3-11] 18. Obnovení práv městských od Josefa II., v Praze 1787.

Pravděpodobně:

Všeobecná práva městská. Díl první. V Praze, vytištěno u Jana Ferdinanda z Schönfeldu. 1787.

Knihopis 3610.

Srov. též:

přel. Josef Valentin Zlobický: **Všeobecná práva městská. Díl první. Ve Vídni, u Jána Tomáše uroz. z Trattnerův, c. k. dvorského kněhtlačitele a prodávatele, 1787.**

Knihopis 3609. Jungmann VI. 1671.

- [C3-12] 19. Pravidla zdvořilosti od Vavřince Amorta, v Praze 1794.

Vavřinec Emanuel Antonín Amort: **Pravidla zdvořilosti, opatrnosti a zachování zdraví. Mládeži obětovaná, práci a nákladem Vavřince Emanuele Amorta, učitele u sv. Štěpána v Praze, řádného spoluodu císařo-ruského svobod. hospodářského tovaryšstva v Petersburgu. V Praze, 1794, vytištěna u Antonína Jos. Zímy.**

Knihopis 212. Jungmann VI. 1288.

- [C3-13] 20. Život Pána Krista od sv. Bonaventury sepsaný, v Praze 1748.

svatý Bonaventura: **Život Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista, též přeblahoslavené Panny a Matky jeho Marie, podlé sepsání sv. Bonaventury, všem pobožným Křesťanům k spasitelnému uvažování představený. Několikrát před tím na světlo vydaný a nyní opět k většímu rozhojnění cti a slávy Boží vytištěný v Praze v impresi akademické u sv. Klimenta blíž mostu za Jakuba Švajkerka, faktora, léta 1748.**

Knihopis 1216 Jungmann V. 1243. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 1 (B3-1).

- [C3-14] 21. Ohlášky celého roku od Jana Chmela, faráře v Sázavě, v Praze 1786.

Jan Nepomuk Chmela: **Ohlášky veřejných svátkův a slavností, též obyčejných při nich ceremonií, tak, jak je Církev svatá katolická důkladně vyjádřené míti žádá. K pohodlí velebných pánů farářů a k vynaučení a vzdělání věrného lidu, též k vyplenění ještě sem i tam pozůstalých pověr a k rozmnožení pravé pobožnosti z mnohých kněh sebrané a na světlo vydané od Jana Nepomuckého Chmela. Léta Páně 1786. V Praze, u Jana Karla Hraba, Jejich Milostí p. stavů impresora.**

Knihopis 3317. Jungmann VI. 2102.

- [C3-15] 22. Ruský, český a německý vokabulář, v Praze 1799.

Johann von Heym; upravil Josef Dobrovský: **Neues Hülfsmittel die Russische Sprache leichter zu verstehen, vorzüglich für Böhmen, zum Theile auch für Deutsche. Selbst für Russen, die sich den Böhmen verständlicher machen wollen. Ein zweckmäßiger Auszug aus Heyms Russischer Sprachlehre. Prag, mit Schriften der k. k. Normalschul-Buchdruckerey, 1799.**

Knihopis 2994.

- [C3-16] 23. Hospodářská ruční knížka, v Prešpurku 1773, od Jana Wiganda.

Johann Wiegand: **Hospodářská ruční knížka, pro rakouskou mládež k naučení o dobře spořádaném polním hospodářství** sepsána v německém jazyku od Jana Wieganda, císařsko-královského v Dolních Rakousích hospodářského tovaryšstva spoluúda ve Vídni. Pro mnohonásobný pak její užitek nyní na slovenský jazyk přeložená. V Prešpurku vytištěná a k dostání u Františka Augustýna Patzko, 1773.

Knihopis 16990. Jungmann V. 571. Podle Ribayova údaje citovaného v Knihopisu (Bibliotheca slavo-bohemica 1800) přeložil „Jan Chrastin“ („na slovenský jazyk přeložená od Jana Chrastina“).

- [C3-17] 24. O psí vzteklině od Jana de Wengg, v kraji bydžovským med. doktora, v Praze 1787.

Matthaeus Mederer von Wuthwehr; přel. Jan Augustin de Wängg: **Obecná zpráva, s jakými prostředky psí vzteklost předjíti a odtud' pocházející rozliční nedůhové hojiti se mají.** Z němčiny v český jazyk uvedl a ponejprv na světlo vydal Jan Augustýn de Wängg, med. doctor a cí. král. fysikus v kraji novobydžovském. V Praze, vytištěná u rosenmüllerských dědičů, za Jana Beránka, faktora, 1787.

Knihopis 5449. Jungmann VI. 1659.

- [C3-18] 25. Řeč o starosti a péči rodičů od Theodorika Charváta, premonstráka, v Praze 1782.

Theodorik Václav Charvát: **Řeč o starosti a péči rodičů, kterou o své dítky vždy mítí mají, a vděčnosti, s kterou jsou rodiče skrz chvalitebného, normálního cvičení uvedení v městě Milevsku, k slavné a starobylné kanonii v Praze na hoře Sion neb Strahov nazvané, svatého a vejhradního řádu z Premonstratu, patřícím, k dobrodincům zavázání.** Držaná od P. Theodorika Charváta, kanovníka hory Sion, řádu premonstrátského, svobodného umění mistra, svatého Písma bakaláře, toho času v Milevsku katechéty. V Praze, písmem císařské královské normální školy, 1782.

Knihopis 3298. Jungmann VI. 1986. Tisk obsahuje verše Bohumíra Jana Dlabáče Zpěv Vlastěmila na obyvatele milevské (s. 18).

- [C3-19] 26. Hlas pastýře, díl zimní, od Frant. Heilmana, v Praze 1775.

Reguis; přel. František Heilmann: **Hlas pastýře, to jest Sprostnoupřímná kázání faráře k svým osadním ovčičkám na všechny celého roku neděle od dvojčíhodného pána Reguis, faráře v zemi francouzské, městě Gápu, jazykem franckým řečená, nyní pak pro svou výbornost k znamenitému pohodlí všech dvojčíhodných a velebných pánů duchovních pastýřů a farářů, též i k užitku všech laskavých vlastenců a zvláště k domácí potřebě všech hospodářů, řemeslníků, služebních a jiných v čas kázání zaměstnaných aneb od příležitosti k slyšení Slova Božího vzdálených osob na česko přeložená od Františka Heilmana, ve farním kostele sv. mučedníka a krále českého Václava v Praze na Malej Straně zasloužilého kazatele. Díl zimní. V Praze, nákladem Jana Josefa Gröbla, kněhokupce v Karolině, 1775.**

Knihopis 14769. Jungmann VI. 1918a. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 46 (B3-46).

Vyšly ještě tři další díly: jarní (1776), letní (1777) a podzimní (1778). Srov. Knihopis 14769.

- [C3-20] 27. Letopisy trojánští, 4té vydání, v Praze 1790.

upravil Václav Matěj Kramerius: **Letopisové trojánští, to jest Vypsání desítileté války Řeků s králem Priamem, též obležení i zrádného dobytí a vyvrácení přeslavného v světě města trojanského pro královnu Helenu. Po předešlém trojím vydání nyní počtvrté vydání prací a nákladem M. V. Kramériusa. V Praze, 1790. K dostání v České novinářské expedici.**

Knihopis 2806. Jungmann III. 92.

- [C3-21] 28. 70 přemyšlování Antoně Ulrycha, knížete z Branšvejku a Limburku, od Karla Wenera, v Praze 1785.

Anton Ulrich, vévoda Braunschweig-Wolfenbüttel, přel. Karel Werner: **Sedmdesátero přemyšlování aneb Sedmdesát důkladných příčin, proč římské, katolické, apoštolské náboženství augšpurskému, helvetskému a těm podobným sektám u křesťanstvu předčeno býti má. Kteréž pohnuly vysoce osvíceného pána pana Antonína Ulrycha, Svaté římské říše knížete z Braunšvejku a Lineburku, aby augšpurské náboženství opustil. Stálým k potěšení, vrtkavým k výstraze z englické řeči v češtinu uvedl a s některými přídávky rozmnožil kněz Karel Werner . V Praze, vytištěné u Jana Ferdinanda z Schönfeldu, 1785.**

Knihopis 229. Jungmann V. 1777.

- [C3-22] 29. Rejstřík kněh protestant., v Praze 1776.

Index Bohemicorum librorum prohibitorum, et corrigendorum ordine alphabeti digestus, reverendissimi, celsissimi Sacri Romani imperii principis domini domini Antonii Petri, Dei gratia et Sedis apostolicae archiepiscopi Pragensis, jussu collectus atque editus. Vetero-Pragae, typis Joannis Caroli Hraba, inclyti Bohemi regni dominorum statuum typographi, 1770.

Knihopis 4298. Jungmann V. 815. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 31 (B3-31).

- [C3-23] 30. Vypsání země české od Josefa Táborského, augustiniána bosáka, v Praze 1778.

Josef Táborský od Sv. Víta: **Krátké vypsání země české aneb Známost všech měst, městců, hradů, zámků a jiných pamětních míst, jak bývalých, tak nynějších, v Českém království, v krajině chebské a v hrabství kladském se vynacházejících. Sepsané od kněze Josefa od Sv. Víta Táborského, řádu poustenníků bosáků sv. otce Augustýna. V Praze, nákladem Jana Michala Samma, na Malé Straně, 1778.**

Knihopis 16043. Jungmann IV. 662.

- [C3-24] 1. Kázání o povinnosti křesťanských vlastenců v Čechách od Frant. Horáčka, faráře velkopopovského, v Praze 1800.

František Tomáš Horáček: **Povinnosti křesťanských vlastenců v čas nastávajícího nebezpečení milé vlasti, v kázání na neděli šestnáctou po sv. Duchu dle nejvyššího nařízení sprostě a pochopitelně všem milým věrným vlastencům přednesené, na žádost mnohých osadníků veřejně vydané od Františka Horáčka, faráře velkopopovského. V Praze, 1800, u Františka Jeřábka v klášteře sv. Havla.**

Knihopis 3156. Jungmann VI. 2015.

[C3-25] 2. [Za číslicí jen nedokončený údaj „Kázání 20 od“; přeškrtnuto.]

Neidentifikováno.

Menší oktáv

Knihy na menším oktávu neb na osmerce

- [C4-1] 1. Knížka porodní od Matouše Volkechena z Volkenberku, v Olomouci roku 1558 u Jana Gunthera tištěná.

Kniha lékařství mnohých v stavu manželském potřebných, těhotných žen a porodných bab ruožená zahrádka. Doktor Eucharius Reslin, lékař někdy městský v Frankfurtu. – Lékařství ženská. Doktor Jan Kúba. – O tajnostech ženských. Albertus Veliký. – O nebezpečných případnostech těhotných žen. Ludvík Bonatiolus. – O chování dětí. Doktor Bartoloměj Merlinger. Vytisknuto v Holomúci, u Jana Gunthera MDLVIII [=1558].

Knihopis 4047. Jungmann IV. 886 = IV. 908. Srov. Knihopis 16922 („...vydaná od Matouše Volknbergera z Volknberku...“), 16923 („...vydaná od Matouše Valkmberského z Valkmberku...“).

- [C4-2] 2. Titulář od Jana Černého, v Praze 1572.

Formy a notule listův všelijakých, jichž jeden každý v potřebách svých rozličných platně potřebovati můž. Přitom také jest i Titulář stavuov duchovního i světského vnově sebraný a vytištěný. V Starém Městě pražském od Jiříka Černého v impresi dědicův nebožtíka Jana Jičinského vedle privilegium od Jeho Milosti císařské týmž dědicuom na to daného, aby žádný v tomto království, ani v jiných zemích k němu přináležejících pod pokutou v témž privilegium vyměřenou toho Tituláře netlačil. MDLXXII [= 1572].

Knihopis 16027, 16028 (s poněkud odlišnou formulací titulního listu). Jungmann IV. 1135. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 9 (B3-9).

- [C4-3] 3. Vejtah světa od Jiřího Paroubka, faráře v Líbeznicích, rodiče sadského, v Praze 1765.

Jiří Václav Paroubek: Vejtah světa, to jest Skrovná povědomost historie světské neb politické, z obšírných historiích sebraná a k snadnějšímu pochopení a k paměti mládeži školní v otázkách a odpovědích postavená. Nejprve léta Páně 1743 školním žákům v Líbeznicích v kraji kouřimském k cvičení podaná, nyní pak v roku 1765 vůbec pro všechnu mládež Českého království na světlo vydaná. V Praze, vytištěný u fický- a hladkovských dědičů skrz Jana Fickýho, faktora, 1765.

Knihopis 6866. Jungmann V. 258.

- [C4-4] 4. Srdce sjednocené Ježíše, Marie a Josefa aneb Knížka o obrazu doudlebským, spolu modlitební, v Hradci Jindřichovém roku 1706, přinešená z Doudlebs, 2 míle za Budějovici, roku 1796.

Neidentifikováno.

- [C4-5] 5. Jediná Choti Beránkova Církev katolická od Koniáše, v Praze 1755.

Antonín Koniáš: **Jediná Choti Beránková, od prvního počátku zasnoubení a založení svého až na věky v učení Kristovém neporušená, bezpečnou za Beránkem k životu věčnému cestu ukazující, všeobecná římská Církev; z pravého a dokonalého zákona Božího v ukřižovaném Pánu Ježíši všem tichého Beránka Krista následovníkům, po pravé poddanosti a svobodě Pána Ježíše toužícím křesťanům a bratřím, bloudícím k vejstraže, věrným k potěšení představená, a konečně z nesmírné lásky a prozřetelnosti Božské gruntovně dokázaná, od jednoho kněze z Tovaryšstva Pána Ježíše. Vytisknuta v Praze, u Ignácia Průši, 1755.**

Knihopis 4297. Jungmann V. 774b. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 15 (B3-15).

- [C4-6] 6., 7. Paměti kutnohorské od Jana Kořínka, čáslavského rodiče, jezuity, v Praze 1675.

Jan Kořínek: **Staré paměti kutnohorské, pod figurou dvacíti drahých rudních kamenů, jimž Horníci handštány říkají, vyobrazené a vypočtené, práci Jana Kořínka, z Tovaryšstva Páně Ježíšova kněze. Vytisknuta v Starém Městě pražském u Jiřího Černocha. Léta Páně 1675.**

Knihopis 4344. Jungmann V. 321. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, folio, č. 1 (výklad o Bibli pražské, B1-1; mezi knihami osmerkového formátu v seznamu z roku 1782, zjevně nedopatřením, uvedena není (srov. Paměti I, 2, 3, též I, 2, 35). Dvoji číslo přiřazené titulu v našem seznamu (6. a 7.) patrně znamená dva exempláře.

- [C4-7] 8. České amazonky neb Děvčí boj v Čechách od Prokopa Šedivého, v Praze 1792.

Prokop Šedivý: **České amazonky aneb Děvčí boj v Čechách pod zprávou rekyně Vlasty. Podlé Hájkovy kroniky sepsáno od Prokopa Šedivého. V Praze, 1792, nákladem V. Kramériusa, k dostání v České expedici U Zlatého půlkola.**

Knihopis 15902. Jungmann VI. 782b.

- [C4-8] 9. Robinson, díl I., v Hoře Kutné 1797.

Joachim Heinrich von Campe: **Mladší Robinson, k příjemnému a užitečnému obveselení velkých i malých dětí, z německého na český jazyk přeložen. Díl první. V Hoře Kutné, 1797, vytištěno u Františka Vinc. Korec.**

Knihopis 1417, srov. 1417a, 1417b. Jungmann IV. 1290.

Vyšel i druhý díl (1797). Srov. Knihopis 1417a, srov. též 1417b.

- [C4-9] 10. Historie o milost. Jezulátku u karmelitánů bosáků v Praze od P. Emerika od Sv. Štěpána, tamního převora, 1748.

Emericus a Sancto Stephano: **Pražské Veliké a Malé, to jest Vejtah příběhův v svých přepodivných milostech, mnohých dobrodiní, podivení hodných příhod velikého, v svém z vosku způsobeném Svatém obrazu ale malého Jezulátka, které již přes sto let u paterův karmelitánův bosákův v Menším Městě pražském nábožně se ctí, od R. P. Emerico**

a S. Stephano, skutečného převora jmenovaných duchovních s promíchanými naučení plnými koncepty z Písma svatého v jazyku německém pořádně popsané, nyní ale k potěšení vlastencův v řeč českou uvedené s přidanými hodinkami a letanií o Nejsvětějším Jménu Ježíše. Vytisknuto v Praze v Král. dvoře u Františka Karla Hladkého, arcibiskupského impresora, 1749.

Knihopis 2252. Jungmann V. 1230. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 11 (B3-11).

- [C4-10] 11. Katechismus Petra Kanizia, zčeštěný od Šimona Hlíny, jezuita, v Praze 1733.

Canisiův katechismus v překladu Šimona Hlíny vyšel roku 1733 dvakrát:

svatý Petr Canisius: **Katechismus katolickéj velebného pátera Kanýzia, Tovaryšstva Ježíšova sv. Písma doktora, jak mládeži, tak všemu lidu křesťanskému, aby v spasitelném učení římskokatolickém krátce, světle a pilně vyučen býti mohl, vnově v hojnější otázky a odpovědi rozvedený. Předně sice v německém a francouzském jazyku častěji, potom i v latinském na světlo vydaný práci a pilností ctihodného pátera Jakuba Deshages, Tovaryšstva Ježíšova kněze. Nyní pak z latinského exempláře na česko přeložený od ctihodného kněze Šimona Hlíny, téhož Tovaryšstva Ježíšova. Vytisknuto v Praze, v Král. Dvoře, u Matěje Högra, arcibiskupského impresora, 1733.**

Knihopis 1438. Jungmann IV. 1268.

svatý Petr Canisius: **Katechismus katolickéj velebného pátera Kanýzia, Tovaryšstva Ježíšova sv. Písma doktora, jak mládeži, tak všemu lidu křesťanskému, aby v spasitelném učení římskokatolickém krátce, světle a pilně vyučen býti mohl, vnově v hojnější otázky a odpovědi rozvedený. Předně sice v německém a francouzském jazyku častěji, potom i v latinském na světlo vydaný práci a pilností ctihodného pátera Jakuba Deshages, Niederlendera, Tovaryšstva Ježíšova kněze. Nyní pak z latinského exempláře k užítu českého a slovanského národu na česko přeložený od ctihodného kněze Šimona Hlíny, téhož Tovaryšstva Ježíšova. V Praze v impresi Universitatis Caroli-Ferdinandae v koleji Tovaryšstva Ježíšova u Svatého Klimenta, léta 1733.**

Knihopis 1439.

- [C4-11] 12. Epištoly a evangelium na celý rok jazykem vindišským, vytisknuto v Budešíně neb Paucen roku 1750.

Swjate szceńa, lektione ha epistole na te nédzele, ha swjate dné tego czewoho léta, po tem waschnu, ha rjadu, toho Romskoho missala. Na poszletku jo mamó pszidawek, por zczeńow, z mawóm kathéchiszmuszom, ha z nékotrémi modlitwami. W Buduschne, tżischczane léczé po narodze Bożoho ha Kńezné Maczeře séhna [=1750].

KOMISSAROVA, E. V.: 2002: *Serbolužické izdanija XVIII – pervoj poloviny XIX vv. v Slavjanskom fonde Biblioteki Rossijskoj akademii nauk*, č. 62. *Lužickosrbský evangeliář, katolický.*

- [C4-12] 13., 14., 15. Křesťanský hlas ve 3 dílech, písně a modlitby od Frant. Josefa Levinského, děkana rožďalovského, v Praze 1733.

Vojtěch František Josef Levinský: **Křesťanský hlas všeobecní, na každý čas celoroční, libě v uších Božích znějící, za obdržení milosti a pomoci Boží v rozličných potřebách tělesných i duchovních, vzlášť skrze přimluvu a orodování svatých. Všem věrným křesťanům velmi pohodlný a prospěšný který z rozličných pobožných katolickokřesťanských písní a**

modliteb sebral a sepsal církevní kněz Vojtěch František Xaverius Josef Levinský, artium liberalium et philosophiae magister, sacrosanctae theologiae baccalaureus formatus, vlastenec český, rodič chlumecký nad Cidlinou, děkan rožďalovský nad Trnavou, léta Páně, když se stavěl Chrám Páně svatého Havla rožďalovskí [=1731]. Díl První. Vytisknuto v Praze u Karla Jana Hruby 1733.

Knihopis 4829. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 25-27 (B3-25-27).

Vojtěch František Josef Levinský: **Křesťanský hlas všeobecní, na denní čas celoroční, to jest pobožný a horlivý písně a modlitby ranní, polední a večerní, před i po zpovědi, přijímání, mši svatý, kázání, jídle, které všem věrným křesťanům k obzvláštnímu užítu a prospěchu duchovnímu z rozličných pobožných písní a modliteb sebral, sepsal a na světlo vydal církevní kněz Vojtěch Xaverius Josef Levinský, děkan rožďalovský nad Trnavou. Vytisknuto v Praze u Jana Karla Hruby, roku Páně 1742, pod titulem Její vysoce urozený hraběcí familie valdštejnský na Rožďalovicích.**

Knihopis 4830. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 25-27 (B3-25-27).

Vojtěch František Josef Levinský: **Křesťanský hlas všeobecní, na každý čas celoroční, to jest pobožný a horlivý písně a modlitby v zármutku k potěšení, v těžkostech k polehčení, v potřebách k spomožení, zdravým i nemocným užitečný a prospěšný, živým spasitelný, mrtvým očištec hasitelný, k větší cti a chvále Boží z rozličných pobožných písní a modliteb sebraný, sepsaný a na světlo vydaný od kněze církevního Vojtěcha Xav. Josefa Levinského, na ten čas děkana rožďalovského. Vytisknuto v Praze u Jana Karla Hruby, roku Páně 1744.**

Knihopis 4831. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 25-27 (B3-25-27).

- [C4-13] 16. Zlatá katolické pravdy denice od Kryštofa P[fla]umera, jezuity, v Praze 1728.

Christoph Pflaumer; přel. a upravil Antonín Koniáš: **Zlatá neomylné římskokatolické pravdy denice, na vejroční slavnosti svatých a světic Božích v epištolních řečích, které i k nedělním epištolám dlé prvního rejstříku přivlastniti se mohou, světlými Písma sv. důvody, jednosvorným svatých otcův svědectvím se vyjasňující, zavedené v temnostech bludu duše světlem samospasitelné víry osvícující, někdy od dvojčíhodného kněze Kristofa Pflaumera z Tovaryšstva Pána Ježíše v přátelském rozmlouvání představená, nyní pak od jednoho téhož Tovaryšstva kněze v epištolní vysvětlení rozšířená, milým vlastencům místo bludných kněh obětovaná. Vytisknuta v Praze u Joachyma Kamenického, léta 1728.**

Knihopis 7117. Jungmann V. 775 = V. 874. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 13 (B3-13).

- [C4-14] 17. Pobožné prosby k vyžádání dobré smrti od Jana Ališe Svobody, faráře ouřeňovského, v Praze 1775.

Pravděpodobně jiné vydání titulu:

Každodenní na smrt pamatování, též pobožné prosby k vyžádání dobré smrti.

Knihopis 6827. Podle Knihopisu tištěno snad v Praze u sv. Klimenta, snad roku 1757.

- [C4-15] 18. Jistá znamení Církve svaté od Petra Litoměřického, 1583 v Litomyšli a přetištěná v Praze 1725.

Petr Linteo z Pilzenburku: **Jistá a patrná Církve svaté znamení, po kterýchž by člověk v těchto nynějších u víře roztržitostech pravého náboženství a pravé víry a tak i pravého základu spasení své duše se doptati a dojítí aneb v již došlém posilnutí a utvrditi mohl.** Vydaná skrze K. Petra Litoměřického z P. v Litomyšli Léta Páně MDLXXXIII [=1593]. Nyní pak znova vytištěna v Praze u Wolfganga Wickharta, arcibiskupského a Jich Milostí p. stavův Království českého impresora, léta 1725.

Knihopis 4899. Jungmann IV. 1341. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 16 (B3-16).

- [C4-16] – 19. Knížka 8 rozličných kusů v je[d]no svázané mající, roku 1785.
– [C4-23]

Konvolut. Neidentifikováno.

- [C4-24] 20. Zrcadlo časného i věčného života, knížka zlatá Václava Vitališe Paroubka, ze Sadský rozeného, administrátora v Michli, I. díl, v Praze léta 1770.

Václav Vitalis Paroubek: **Zrcadlo časného i věčného života. Který se křesťan do něho vzhledne, spatří v něm všechno, co vede k životu věčnému.** Knížka zlatá, sepsaná od kněze církevního Václava Vitališe Paroubka, vlastence sadského, svobodného umění mistra, Písma svatého Bakaláře a toho času blíž Prahy vršovského a michelského administrátora a arcibiskupského misionářiuse. Vytištěná v Praze, v arcibiskupské impresi, skrze Jana Beránka, fakt., 1770.

Knihopis 6867. Jungmann V. 1521.

21. Druhý díl též, 1772.

Václav Vitalis Paroubek: **Zrcadlo časného i věčného života. Který křesťan se do něho vzhledne, spatří v něm všechno, co vede k životu věčnému.** Knížky zlaté stránka druhá, sepsaná od kněze církevního Václava Vitališe Paroubka, vlastence sadského, svobodného umění mistra, Písma svatého Bakaláře a toho času blíž Prahy vršovského a michelského administrátora a arcibiskupského misionářiuse. Vytištěno v Praze, v Karolině, u Františka Aloisia Jelinek, 1771.

Knihopis 6867. Jungmann V. 1521.

- [C4-25] 22. O dobytku ovčím od Frant. Engelthalera, faráře voseckého, v Plzni 1800.

František Jan Svoboda; vydal (a upravil?) František Engelthaler: **Krátké a užitečné jednání o dobytku ovčím, jeho pastvách, zimním vychování, též o jeho všelikých nemocech, těch zkušeným a bezpečným léčení.** Druhé, rozmnožené vydání od Františka Engelthalera, faráře voseckého, císař. král. vlastensko-hospodářské společnosti dopisujícího oudu. V Plzni, 1800, vytištěné u Josefa Jána Morgensaýlera [Josef Jan Morgensäuler].

Knihopis 15824.

- [C4-26] 23. Zpráva o mocech bylin a koření, perem psaná ode mě roku 1767 v Milčicích.

Rukopis KNM V H 60. Srov. ZÍBRT, Č.: Fr. J. Vaváka Zpráva o mocech bylin a koření.

- [C4-27] 24. Vokabulář latinský, český a německý, roku 1740 v Praze.

Pražský tisk z daného roku není evidován, *Knihopis* uvádí tisk vratislavský:

Vocabularium trilingue, pro usu scholarum nunc denuo diligenter et accurate editum. Vokabulář latinský, český a německý, nyní opět vnově spravený a rozšířený. Wratislaviae, Typis academicis collegii Societatis Jesu, anno 1740.

Knihopis 16629. Jungmann IV. 33.

- [C4-28] 25. O stavu sedlském neb voráckém od Jana Rulíka, v Praze roku 1798.

Jan Rulík: **Krátký spisek o stavu sedlském aneb voráckém. Ku poctivosti Panu Fraňkovi Vavákovi, Čechu výbornému a poctivému. Sepsaný od Jana Rulíka, měšťana pražského a spisovatele českého. V Praze, 1798, vytištěný písmem hrabovských dědiců.**

Knihopis 15063. Jungmann VI. 1185a.

- [C4-29] 26. Cesta z Moškovy do Číny, vykonaná od Jiřího z Drachova, rytíře českého, roku 1693, vydaná od Rulíka 1800.

Jiří Drazský z Drachova (?); vydal (?) Jan Rulík: **Cesta z Moskvy do Číny, kterouž s ruským vyslancem Isbrandem, skrze krajiny Ustyku, Siberii, Taursko, a mongolskou Tartárii šťastně vykonal Jiří z Drachova, Čech a rytíř vznešený, léta Páně 1693, po česku vyložená a vydaná od Jana Rulíka, měšťana pražského. V Praze 1800, vytištěná hrabovských dědiců písmem.**

Knihopis 2097. Jungmann VI. 994. Srov. Lexikon 3/II, s. 1338.

- [C4-30] 27. Vejtah práv městských od Jakuba Vrby Nymburského, roku 1691, vytiš. v Praze 1700.

Jakub Ferdinand Antonín Vrba: **Krátký vejťah práv městských Království českého. Pro snadnější nalezení, v čem se tak týž práva městská s Obnoveným zřízením zemským, novelami, deklaratoriemi, reskripty císařskými a instrukcí městskou srovnávají. Na světlo vydané od Jakuba Ferdinanda Antonína Vrby Nymburského, měšťánina král. Nového Města pražského, v létu Páně MDCXCI [=1691]. K němužto přidaná jest krátká obsažitedlnost procesu právního v tomto Království českém, jako i instrukcí městská s přidáním kratičkého vejťahu pokut z práv městských. Vše s povolením vrchnosti přetištěno v Starém Městě pražském v Velké Karlové koleji nákladem Jiřího Labouna, roku 1700.**

Knihopis 16673. Jungmann V. 604. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 32 (B3-32).

- [C4-31] 28. Katolická prostopravda od Mikuláše Elfena, jezuita, v latině 1684, v češtině v Praze 1749.

Nicolas Elffen: **Katolická sprostopravda, od Mikuláše Elffen z Tovaryšstva Pána Ježíše na světlo vydaná, nyní na česko přeložená a vytištěná nákladem Dědictví sv. Václava, na Novém Městě pražském v koleji svatého Ignáce založeného. Kteréhožto dědictví dobrodincové živí, i mrtví pobožných čtenářů modlitbám uctivě se poroučejí. Díl První. V Praze u Jana Karla Hruby, Jejich Milostí p. stavův v Království českém impresora, léta Páně 1749.**

Knihopis 2231. Jungmann V. 802. [Díl druhý součástí svazku, stránkovan samostatně.] Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 14 (B3-14).

- [C4-32] 29. Historie celenská od Vojtěcha Jeremiáše, v Litomyšli roku 1716.

Adalbert Eremiáš: **Blahoslavená Panna Maria Celenská, v těch milostech které ona z milosti Boží od Léta 1370 až do léta 1645 předivným způsobem rozličným osobám prokázati ráčila** Od P. Adalberta Eremiáše, řádu sv. otce Benedikta z kláštera sv. Lamberta, zpovědníka mariecelenského, v rakouské, štýrské a korytánské zemi misionária apoštolského, popsaná a pobožnému českému i moravskému lidu na světlo vydaná. Vytisknuta v Litomyšli léta Páně 1716.

Knihopis 2373. Jungmann V. 1206b. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 37 (B3-37).

- [C4-33] 30. Nebeský lékař Pán Ježíš, historie s modlitbami o obraze chrudimským, v H[r]adci Králov[é] roku 1735.

Václav Baltazar Petržilka: **Nebeský lékař Kristus Ježíš, v zázračném a milosti plném obraze svém v kostele farním Nanebevzetí Nejsvětější Rodičky Boží Marie Panny, v královském věnném a krajským městě Chrudimi se skvějící a rozličné milosti žádajícím sebe udělující. Z nichžto některé v krátkosti v přítomné knížce na světlo se vydávají všem věrným ku potěšení. Skrze V. B. P., phil. et med. doct. Vytisknuto v Hradci Králové nad Labem u Václava Jana Tybély, 1735.**

Knihopis 7074. Jungmann V. 1221. Podle Knihopisu je autorem Václav Baltazar Petržilka.

- [C4-34] 31. Rozjímání sv. Augustina od Benigna Sichrovského, augustiniána, v Praze 1736.

sv. Augustin (?); přel. Jan Kryštof Benignus Sichrovský: **Rozjímání nejsvětějšího Církev svatých učitelů, v lásce Boží osvíceného otce svatého Augustina, z latinské řeči na česko přeložené. Nyní k zvelebení naší milé vlasti na světlo dané [=1736]: Skrze přičinění jedného dvorního téhož řádu sv. AVgVstlna [=1736]. V Praze vytisknuto u dědičův hrabovských.**

Knihopis 886. Podle údajů Knihopisu tištěna 1736. Překlad spisu Meditationes, připsaného sv. Augustinovi.

- [C4-35] 32. Mil[á] Chot' nebeského Miláčka aneb Život blahoslavené Anežky od Jana Beckovského, křižovníka s červenou hvězdou, v Praze 1758.

Jan František Beckovský: **Milá chot' nebeského Miláčka, blahoslavená Anežka panna, Přemysla Druhého (jenž se také Otogarem I. jmenuje), krále českého třetího, dceruška třetí, vyobrazená k pozornému myšlení, k pobožnému uctění, i k obzvláštnímu všem jejím vlastencům potěšení, jakožto drahý a před nimi dosavád klenot skrytý vyjevená. Jejížto výroční památka dne 6. měsíce března se připomíná. V Praze vytisknuto v Karolině u Kateřiny Labounovy, vdovy, za faktora Arnošta Jakuba Haselmannna [Haselmann] 1758.**

Knihopis 1037. Jungmann V. 1300d.

[C4-36] [?] Kronika hradecká od Frant. Švenda, v Hradci, I. díl roku 1799.

František de Paula Švenda: **První, zlatý a stříbrný obraz města Králové Hradce nad Labem, to jest Třpytící se památky starobylnými příhodami, od založení města, vštípení zde víry Kristové, kostelů, oltářů, klášterů a odkazů pobožných ustanovení až do vzniklého bludu husitského v Království českém, v vejtah dle postupnosti let uvedených od kněze Františka de Paula Švenda, rodice králohradeckého. V Králové Hradci, 1799, písmem Alžběty Tybely, skrze Františka Boučka, faktora.**

Knihopis 15403a. Jungmann VI. 1011.

II. díl, 1800.

František de Paula Švenda: **Druhý, železný obraz města Králové Hradce nad Labem, to jest Truchlivé proměny a příhody v náboženství, kostelův a klášterův rušení, síly udatností, mysle nepřemoženou stálostí provedené, od počátku vzniklého bludu husitského v Království českém až do počátku věku sedmnáctistého. Rozdíl I., do roku 1500, v vejtah dle postupnosti let uvedených od kněze Františka de Paula Švenda, rodice králohradeckého. V Králové Hradci, 1800, u Alžběty Tybely, skrze Františka Boučka, faktora.**

Knihopis 15403a. Jungmann VI. 1011.

III. díl. 1802.

František de Paula Švenda: **Druhý, železný obraz města Králové Hradce nad Labem, to jest Truchlivé proměny a příhody v náboženství, kostelův a klášterův rušení, síly udatností, mysle nepřemoženou stálostí provedené, od počátku vzniklého bludu husitského v Království českém až do počátku věku sedmnáctistého. Rozdíl II., od roku 1500 až do roku 1540, v vejtah dle postupnosti let uvedených od kněze Františka de Paula Švenda, rodice králohradeckého. V Králové Hradci, 1802, u Alžběty Tybely, skrze Františka Boučka, faktora.**

Knihopis 15403a. Jungmann VI. 1011.

IV. díl, 1803.

František de Paula Švenda: **Druhý, železný obraz města Králové Hradce nad Labem, to jest Truchlivé proměny a příhody v náboženství, kostelův a klášterův rušení, síly udatností, mysle nepřemoženou stálostí provedené, od počátku vzniklého bludu husitského v Království českém až do počátku věku sedmnáctistého. Rozdíl III., od roku 1541 až do roku 1576, v vejtah dle postupnosti let uvedených od kněze Františka de Paula Švenda, rodice králohradeckého. V Králové Hradci, 1803, u Alžběty Tybely, skrze Františka Boučka, faktora.**

Knihopis 15403a. Jungmann VI. 1011.

V. díl, 1804.

František de Paula Švenda: **Druhý, železný obraz města Králové Hradce nad Labem, to jest Truchlivé proměny a příhody v náboženství, kostelův a klášterův rušení, síly udatností, mysle nepřemoženou stálostí provedené, od počátku vzniklého bludu husitského v Království českém až do počátku věku sedmnáctistého. Rozdíl IV., od roku 1577 až do roku 1595, v vejtah dle postupnosti let uvedených od kněze Františka de Paula Švenda, rodice králohradeckého. V Králové Hradci, 1804, u Alžběty Tybely, skrze Františka Boučka, faktora.**

Knihopis 15403a. Jungmann VI. 1011.

VI. díl, 1804.

František de Paula Švenda: **Druhý, železný obraz města Králové Hradce nad Labem, to jest Truchlivé proměny a příhody v náboženství, kostelův a klášterův rušení, síly udatností, mysle nepřemoženou stálostí provedené, od počátku vzniklého bludu husitského v Království českém až do počátku věku sedmnáctistého. Rozdíl V., od roku 1596 až do roku 1618, v vejtah dle postupnosti let uvedený od kněze Františka de Paula Švenda, rodice králohradeckého. V Králové Hradci, 1800, u Alžběty Tybely, skrze Františka Boučka, faktora.**

Knihopis 15403a. Jungmann VI. 1011.

Vyšlo ještě devět dílů (z toho sedm za Vavákova života): díly sedmý (1807), osmý (1808), devátý (1810) a desátý (1812) tvoří (jakožto „rozdíly“ první až čtvrtý) „Třetí, měděný obraz historie Království českého a paměti města Králové Hradce nad Labem, to jest Něco blejskající se památky a příhody v obnově náboženství v Království českém skrze uvedení duchovenstva a biskupství v těžkostech vojny švejdské“ (formulace se díl od dílu, resp. „rozdíl“ od „rozdílu“ jemně liší); díly jedenáctý (1813), dvanáctý (1814), třináctý (1814), čtrnáctý (1817) a závěrečný patnáctý (1818) tvoří (jakožto „rozdíly“ první až pátý) „Čtvrtý, hliněný obraz historie Království českého a paměti města Králové Hradce nad Labem, to jest Proměny Království českého a ztenčení města pevností ohraženého, v běhu věku 18. sto lety“ (formulace se opět v jednotlivých dílech, resp. „rozdílech“ jemně liší).

[C4-37] 38. O svobodě a rovnosti městské od Aleše Pařízka, v Praze 1793.

Aleš Pařízek: **O svobodě a rovnosti městské, jaká jest, a co z ní pochází mezi Francouzi. Všem milým vlastencům národu českého k poučení a vejstraze sepsáno od Aleše Pařízka, direktora císař. král. normální školy pražské. V Praze, nákladem Kašpara Widtmanna, 1793.**

Knihopis 6908. Jungmann VI. 945a.

[C4-38] 39. Přednosti stavu vojenského od Jana Hoška, v Praze 1799.

Jan Hošek: **Přednosti stavu vojenského. Přednešené od Jana Hoška, měšťánina pražského. V Praze, 1799, vytištěné a k dostání u Jana Beránka, impresora u sv. Anny.**

Knihopis 3189. Jungmann VI. 1186a.

[C4-39] 40. Augustina svatého Soliloquia animae ad Deum, Samotné rozmlouvání duše s Bohem, z latiny zčeštěna od D. A. z Veleslavína, v Praze léta 1583, přetištěna tamž léta 1784.

sv. Augustin (?); přel. Daniel Adam z Veleslavína: **Knížka svatého Augustýna, již titul dal Soliloquia animae ad Deum, to jest Samotné rozmlouvání duše křesťanského člověka s Bohem, o věcech každému pobožnému k spasení potřebných. Z jazyku latinského v český, což nejvlastněji býti mohlo, přeložená a vydaná, od M. Daniele Adama v Starém Městě pražském, nyní ale podlé starožitného originálu od roku 1583 od slova k slovu vnově vytištěná. V Praze, u Jana Ferdinanda z Schönfeldu, 1784.**

Knihopis 891. Jungmann II. 123. Překlad spisu Soliloquia animae ad Deum, připisovaného sv. Augustinovi. Jako překladatel původního vydání (1583, Knihopis 888) označen Daniel Adam z Veleslavína. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 43 (B3-43, vydání z roku 1583).

- [C4-40] 41. Snadný způsob panenství zachovati v němčině od Pavla Praxla, v češtině od Antoně Martince, obouch jezuitů, v Praze 1708.

Paul Praxl: **Snadný a bezpečný způsob, nímžto se čistotné duše zejskati a nepoškvrněná srdce k Ženichu nebeskému přivesti mohou.** Všem těm, ješto panenskou neporušenost aneb vdovskou a manželskou čistotu zamilovali, k užitku a potěšení, správcům pak duší k službám a pomoci sepsaný a obětovaný od jednoho z kněží Tovaryšstva Ježíšova léta 1708 a téhož roku od jiného z německé řeči do české přeložený. V Praze, vytištěno u Karla Františka Rosenmüllera, 1708.

Knihopis 14349. Jungmann V. 1462. Dedikace českého vydání podepsána „Antoň. Martinetz. S. J.“ (s. XVIII).

- [C4-41] 42. Rozmejšlení vlastence, které víry se má přidržeti, od Karla Vorla, dřív jezuita, potom děkana jeníkovského a posléz poděbradského, tištěno v Praze léta 1784.

Karel Vorel: **Rozmejšlení vlastence na otázku, jaké víry se přidržeti a jakého náboženství následovati co nejbezpečněji sluší.** Od Karla Vorla. V Praze, u Jana Ferdinanda z Schönfeldu, 1784.

Knihopis 16655. Jungmann VI. 1776.

- [C4-42] 43. Pořádek služeb Božích pro Prahu, léta 1784, IIII kusů.

Budoucí pořádek služeb Božích a pobožností pro Prahu, s začátkem prvního dne měsíce máje 1784. Na nejvyšší poručení. V Praze, u J. F. z Schönfeldu, 1784.

Knihopis 14182. Jungmann VI. 205 = VI. 1669 = VI. 2108.

- [C4-43] 44. Způsob vzbuzování lásky k Pánu Bohu od Jakuba Zelenky, faráře škramnického, v Praze 1782, 5 kusů.

Způsob vzbuzování lásky k Pánu Bohu, na každý den skrz celý týhoden rozdělený a mravným naučením rozmnožený. Od Jakuba Hynka Zelenky, bývalýho faráře v Škramniku. Vytlačeno v Praze u Johany Průšovy, vdovy, roku 1787.

Knihopis 17201a.

- [C4-44] 45. Čest a věčná chvála sv. Josefa, v Praze léta 1658.

Václav František Caelestinus z Blumenbergu: **Věčná čest sláva a chvála Josefa svatého, otce a pěstouna Spasitele našeho Ježíše Krista, nádoby Ducha Svatého, ženicha Marie Panny.** Jehožto slavnost a vyvolení za patrona a ochránci Království českého k milostivému Jeho Milosti císaře Ferdinanda III. slavné paměti poručení a zalíbení, i k obzvláštní protekci, nejdůstojnějšímu knížeti a pánu panu kardinálu z Harrachu, arcibiskupu pražskému, primátoru téhož Království českého, rozenému legátu a Jeho Milosti královské skutečné tejně radě etc. a Jeho Excelenci vysoce urozenému hraběti a pánu panu Bernardovi Ignaciově, Svaté římské říše hraběti z Martinic, vladaři domu smečanského etc., zlatého rouna rytíři, Jeho Milosti královské skutečné a tejně radě, komorníku, nejvyššímu purkrabí pražskému a přednímu královskému místodržícímu v témž Království českém etc., k vyřízení poručení a svěřeni od všech čtyř stavů Království českého. S velikým náboženstvím k věčné budoucí paměti začala se léta Páně 1655, měsíce dubna, 11. dne

v druhou neděli po Veliké noci. Vytiskeno v Starém Městě pražském u Urbana Goliáše, léta Páně MDCLVIII [=1658].

Knihopis 1403. Jungmann V. 1270.

- [C4-45] 46. Augustina sv. o městě Božím od Adama z Víně, kanovníka pražského, z latiny do češtiny uvedená 1589, teď přetištěná v Praze 1786.

sv. Augustin; přel. Adam z Víně: **Svatého Augustýna, biskupa hipponenského, Kniha o městě Božím, z latinského jazyku někdy na česko přeložená od M. Adama z Víně, nyní podruhé na světlo vydaná. V Praze, u Jana Josefa Diesbacha, 1786.**

Knihopis 865 (titulní list výše uvedeného znění), srov. 866 (na titulním listě místo tiskaře uveden knihkupec: „V Praze, v knihárně Kašpara Widtmanna, 1786.“; jinak tisk totožný). Jungmann IV. 1769. Překlad závěrečné, XXII. knihy Augustinova spisu De civitate Dei. K vydání připravil František Faustin Procházka.

- [C4-46] 47. Sebrání básní a zpěvů od Antoně Puchmajera, svazek druhý, v Praze léta 1797.

Sebrání básní a zpěvů, vydané od Antonína Puchmajera. Svazek druhý. Nákladem vydavatelovým. V Praze, 1797, u hrabovských dědiců.

Knihopis 14696. Jungmann VI. 278.

- [C4-47] 48. Pokojná rozmlouvání pro navrácení těch, jenž od pravé víry odpadli, od Maximiliána Větrovského, jezuita, v latině a od Pavla Švancara, faráře vodolského, v češtině, v Praze 1729.

Maxmilián Větrovský: **Pokojné rozmlouvání pro navrácení těch, jenž od pravé víry odstoupili. Od Karla Pavla Švancara, faráře vodolského. V Praze, 1629.**

Knihopis 16033 (výt. nezj.). Jungmann V. 700. Srov. exemplář v LA PNP, fond František Jan Vavák, 5. kartón, tisky (Bařha 1966 neuvádí). V tisku je za autora označen jezuita Maxmilián Větrovský, jako překladatel Pavel Hýnek Švantzar; tištěn byl roku 1729 u Karla Jana Hrabý. Na předním přidešti Vavákův připspek: „Franěk Ján Vavák Milčický / L. P. MDCCXCVI 18. juli / Pokojné rozmlouvání / buď vřdycky mezi námi, / nechť se pak v tomto světě / cokoliv tře a plete.“

- [C4-48] 49. Žalmy od Jiřího Václ. Paroubka Sadského, vydané v Praze 1736, 2 kusy.

Jiří Václav Paroubek: **Žalmy korunovaného proroka Davida, svatého krále judského a izraelského, z všeobecního křesťanského Písma svatého, pro rozmnožení větší cti a slávy Boží, též rozšíření Církve svaté katolické křesťanské všeobecné a pro potěšení všech věřících na písně v jednom pořádku uvedené, od kněze Jiřího Václava Paroubka, vlastence sadského, toho času v krajích kouřimským a berounským Království českého a arcibiskupského misionářiuse, léta od narození Pána Jezu Krista tisícího sedmistýho třicátýho šestýho [= 1736]. Vytiskné v král. hlavním Starém Městě Pražském u Jana Norberta Fickýho.**

Knihopis 17551. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 23 (B3-23).

- [C4-49] 50. Pramen vody živé od Václ. Dobřenského, v Praze 1581.

Pramen vody živé, to jest Naučení a výstraha před cizoložstvem, jenž hasí a dusí hanebný hřích všelikého smilstva, z Písem svatých obojího zákona, též z příkladuov a historií pravdivých sebráno a všelikému bohomyslnému křesťanu k užítu spasitelnému vydáno. Vytisknuto v Starém Městě pražském, nákladem Václava Dobřenského u Jiříka Černého MDLXXXI [= 1581].

Knihopis 14269. Jungmann IV. 673ab. Václav Dobřenský podepsán jako autor předmluvy (A2r-A5r), v níž se tisk označuje za přetisk starší anonymní tištěné předlohy.

- [C4-50] 51. Klíč neb Rejstřík kněh protestan[t]ských a bludných od Antoně Koniáše, jezuity, v Hradci Králové, léta 1749.

Antonín Koniáš: Clavis haeresim claudens et aperiens. Klíč kacířské bludy k rozeznání otvírající, k vykořenění zamýkající aneb Rejstřík některých bludných, pohoršlivých, podezřelých neb zapověděných kněh, s předcházejícími oučinnými prostředky, s kterými pohoršlivé a škodlivé knihy vyzkoumati a vykořeniti se mohou, na světlo vydaný s dovolením duchovní vrchnosti. Vytisknuto v Hradci Králové u Jana Klimenta Tybély, léta 1749.

Knihopis 4287. Jungmann V. 814. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 30 (B3-30, patrně vydání z roku 1729).

- [C4-51] 52. Předchůdce Moravopisu od D. Tomáše Pešiny, děkana litomyšl. a potom hradopránského, v Litomyšli léta 1663.

Tomáš Pešina z Čechorodu: Prodromus Moravographiae, to jest Předchůdce Moravopisu, obsahující sumovní vejtah všeho toho, co v týmž Moravopisu, kterýž na světlo se hotoví, obšírně položeno bude, zatím napřed vyslaný od svého autora, M. Tomáše Jana Pešiny z Čechorodu, děkana litomyšlského. V Litomyšli, vytisknuto v impresii Jana Arnolta, léta Páně 1663.

Knihopis 7034. Jungmann V. 274. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 8 (B3-8).

- [C4-52] S[...] sněm zem[ský ...], v Praze na 6 [...].

Neidentifikováno.

- [C4-53] Roku 1667. [srov. C4-52]

Pravděpodobně se jedná o jeden z následujících tisků sněmovních usnesení. Bud':

Tito artikulové na sněmu obecném, kterýž držán byl na Hradě pražském 10. dne měsíce března a zavřín 5. dne měsíce máje léta 1667 u přítomnosti vysoce urozeného pána pána Humprechta Jana Černína, Svaté římské říše hraběte z Chuděnic, pána na Petršpurce, Kysibli, Nejdeku, Šenhofu, Milčovsi, Kostomlatech, Kostí, Kosmonosích, Mělníku a Šmidberku etc., Jeho Milosti římského císaře, uherského a českého etc. krále etc. skutečné tejně rady, komorníka, soudce zemského a královského místodržícího v Království českém etc., a urozeného pána pána Františka Ignatiusa, Svaté římské říše hraběte z Rozdražova, pána na Blatný etc., též Jeho Milosti cís. rady a soudce zemského v Království českém etc., též urozeného a statečného rytíře pána Františka z Šrydleru, na

Kacově, Libochově etc., Jeho císařské Milosti rady, královského místodržícího a podkomořího v Království českém etc., jakožto od Jeho Milosti římského císaře, uherského a českého etc. krále etc., pána našeho nejmilostivějšího, k témuž obecnému sněmu nařízených a vzácných komisařův, ode všech čtyř stavův Království českého svolení jsou. Mikuláš Gerštorf z Gerštorfu a z Malšvic, na Zduchovicích, Velkým Vosovu, Nových Dvořích a Skříplí, Jeho Milosti římského císaře, uherského a českého etc. krále etc. rada, místodržící a nejvyšší písař v Království českém. Vytisknutý v Starém Městě pražském u Urbana Goliáše, bydlejícího v Železné ulici U Třech lvův, 11. dne měsíce máje léta Páně MDCLXVII [=1667].

Knihopis 440. Jungmann V. 635.

Nebo:

Toto Svolení stalo se na sjezdu z milostivého Jeho císařské Milosti jakožto krále českého etc. poručení jménem Jeho Milosti od král. místodržících rozepsaném na Hradě pražském 10. dne měsíce října držaném, potom 4. dne měsíce listopadu léta 1667 zavřeném v přítomnosti vysoce urozeného hraběte a pána pána Bernarda Ignatiusa, Svaté římské říše hraběte z Martinic, vladaře domu smečanského, pána na Smečně, Slaném, Hořovicích a Komarově etc., zlatého rouna rytíře Jeho Milosti římského císaře, uherského a českého etc. krále etc. skutečné tejně rady, komorníka, nejvyššího purkrabí pražského a místodržícího v Království českém etc., jakožto od Jeho Milosti císař. a král. k němu nařízeného direktora, od obyvatelův ze všech čtyř stavův tohoto Království českého shromážděných. Mikuláš Gerštorf z Gerštorfu a z Malšvic, na Zduchovicích, Velkým Vosově, Nových Dvořích, Skříplí a Čkyních, Jeho Milosti římského císaře, uherského a českého etc. krále etc. rada, místodržící a nejvyšší písař v Království českém. Vytisknutý v Starém Městě pražském u Urbana Goliáše v Železné ulici U Třech lvův, osmého dne měsíce listopadu léta Páně MDCLXVII [=1667].

Knihopis 441. Jungmann V. 635.

[C4-54] Též roku 1767. [srov. C4-52]

Článekové všeobecného zemského sněmovního snešení, jenž na Královském Hradě pražském 15. dne měsíce září 1766. roku přednesený a 12. dne přítomného měsíce října 1767. u přítomnosti vysoce urozeného pána pana Františka Josefa, Svaté římské říše hraběte z Pachtý, svobodného pána z Reihoffu, pána na Velkém Bezně, Velkých Horkách, Jabloni a Valtě, Její císařské královské apoštolské Majestátnosti skutečné tejně rady, při vysoce slavném císařském královském gubernio nejvyššího lenního sudí, též nejvyššího mince a horního mistra v Království českém, jakož i vysoce slavného císařského královského consessus delegati in causis summi principis et commissorum praesida; pak vysoce urozeného pána pana Kristiána, Svaté římské říše hraběte z Sternberku, Její císařské královské apoštolské Majestátnosti skutečné tejně rady, komorníka a při vysoce slavném císařském královském gubernio přisedícího; a urozeného a statečného pána Josefa Jáchyma Vančury, pána z Řehnic na Štětkovcích, nejvyššího dědičného korouhevníka z stavu rytířského, Její císařské královské apoštolské Majestátnosti rady, císařského královského gubernii a většího soudu zemského v Království českém, jakož i nejvyššího písaře zemského v Království českém, jakožto k tomu všeobecnému sněmovnímu shromáždění zřízených vysoce vznešených císařských královských komisařův ode všech čtyřech stavův tohoto Království českého snešeny a prohlášeny byly. Vytisknutý a k dostání v královském Starém Městě pražském, u Jana Josefa Klausera, Její císařské královské apoštolské Milosti dvorského impresora v Království českém. Roku MDCCLXVII [= 1767].

Knihopis 542. Jungmann V. 635. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 14 (B3-14). Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, kvart (!), č. 16 (B3-16).

[C4-55] Též roku 1792. [srov. C4-52]

Článekové všeobecného sněmovního snešení, kteréž na Hradě pražském 7. dne měsíce srpna 1792. roku u vlastní nejvyšší osobné přítomnosti Jejich cí. král. apoštolské Milosti Františka II. otevření a skrz k tomu zřízený cí. král. komisaře, kteréž vysoce urozeného pána pána Jana Václava, Svaté římské říše hraběte z Šporku, pána na Heřmanovém Městci, Morašicích a Dolanech, král. rytířského řádu svatého Štěpána velikého kříže, Jejich cí. král. Milosti skutečnou tejnou radu, komorníka a nejvyššího zemského hofmistra v Království českém, jakož i prezidenta cí. král. apelací a kriminálního vrchního práva, pak cí. král. lenního hejtmanskví a komisaře in oeconomicis král. domu šlechticů v Městě pražském; vysoce urozeného pána pána Jána Josefa, Svaté římské říše hraběte z Buquoy, svobodného pána z Veaux, pána panství Gracen, Rozenberku a Libějic, též alodiálních statkův Sickreje, Kartelsdorfu, Čechtice, Najdorfu a Pernlasdorfu, Jejich cí. král. apošt. Milosti skutečnou tejnou radu a komorníka; urozeného pána pána Jána Marcela, svobodného pána z Henetu, cí. král. skutečnou guberniální radu a zemského podkomořího v Království českém přednesení, potomně pak od všech čtyř stavův Království českého uzavření a 23. dne měsíce srpna 1796. roku publikování byli. Ján Václav Astfeld, svobodný pán z Vydří, pán na Puchlovicích, Nalžovicích a Troji, Jejich cí. král. Milosti skutečná tejná rada a nejvyšší zemský písař v Království českém. V Praze u Jána Ferdinanda z Šenfeldu, cí. král. dvorního impresora, 1796.

Knihopis 565. Jungmann VI. 1687.

[C4-56] 53. Augu[stina svatého] Zrcadlo hříš[ného člověka], též O marnost[i zdejšího] života, z la[tiny zče]štěno léta 159[0], zas vydané [v Praze 1786].

sv. Augustin (?): Knížky dvě svatého Augustýna. První slove Zrcadlo hříšného člověka a druhá O Marnosti zdejšího života. Z latinského jazyku do češtiny přeložené a po vydání roku 1590 vnově vydané. V Praze u Jana Josefa Diesbacha, 1786.

Knihopis 874. Jungmann II. 122. Překlad spisů Speculum peccatoris a De vanitate saeculi, připsovaných sv. Augustinovi. K vydání připravil František Faustin Procházka.

[C4-57] 54. Život [Laudona], jenerála, [od Kra]meriusa zčeš[těný], v Praze 1789.

přel. Václav Matěj Kramerius: Laudonův život a jeho hrdinští činové. Přeložený od M. V. Kramériusa. V Praze, u Jana Ferdinanda z Schönfeldu, 1789.

Knihopis 17625. Jungmann VI. 1040b.

[C4-58] 55. Epištoly sv. [Igna]tia mučedlníka [...], učedlníka sv. Jana Ev[angelisty], z latiny zčeštěné od Matouše z Benešov[a] léta 1563, nyní podru[hé vydané] v Praze u Tispacha léta 1786.

sv. Ignác Antiochijský; přel. Matouš Philonomus: Epištoly svatého Ignatia, arcibiskupa Antiochie, mučedlníka Božího a někdy svatého Jana Evanjelisty učedlníka. Nyní podruhé v češtině vydané. V Praze, u Jana Josefa Diesbacha, 1786.

Knihopis 3353. Jungmann IV. 1762. K vydání připravil František Faustin Procházka.

[C4-59] 56. Vincencia Liri[nen]ského O poznání Círk[ve] svaté, z latiny od Balt[a]zara Hostounského, léta 15[84] v Litomyšli, nyní v Praze 1784.

O poznání Církve svaté, knížka velmi pěkná a těchto časů nad míru potřebná a užitečná, sepsaná před jedenácti sty léty skrze Vincence Lirinenského z francké zemi, nyní z latinské řeči přeložená a k potěšení všem spasení své milujícím a hledajícím na světlo vydaná, nyní ale podle starožitného originálu od roku 1584 od slova k slovu znovu vytištěná. V Praze, u Jana Ferdinanda z Schönfeldu. 1784.

Knihopis 16558. Jungmann IV. 1312. Předmluvu původního vydání, v tomto vydání přetištěnou, napsal Baltazar Hostounský. Původní tisk vyšel v Olomouci, nikoli v Litomyšli, jak Vavák patrně omylem uvádí (srov. Knihopis 16557).

- [C4-60] 57. Právní nařízení o pádu dobytčím, 180[?] v Praze tištěné [...].

Patrně jde o pozdější přetisk titulu:

Johann Gottlieb Wolstein: **O pádu dobytka. Kniha pro sedláky.** Od Jana Bohumila Volštejna, lékařství a ranhojičství doktora, direktora a profesora praktického lékařství dobytka v král. císař. dobytčím špitále. Z německého jazyku do českého přeložená od Františka Kašpara Třebického, lékařství doktora a královského fyzikusa v kraji kouřimském. V Praze u Jana Ferdinanda z Schönfeldu, 1784.

Knihopis 17009. Jungmann VI. 1636.

Srov. Knihopis 17010 (Prešpurk, 1785, jiný překlad?), 17008 (Brno 1797). Srov. též 17012 (1782), 17011 (Praha, Schönfeld, 1783).

- [C4-61] [58.] [Otázky katoli]cké [Jakuba Ze]lenky, fará[ře] škram., v Praze 1784.

Jakub Hynek Zelenka: **Otázky katolické, v kterých se základové katolické víry pro duchovní ovčičky skramnické osady vysvětlují, sepsané a vydané od Jakuba Hynka Zelenky, též osady v tom čase faráře, roku 1784.**

Knihopis 17201.

- [C4-62] [59.] Kronika boleslavská od Dalimila Meseřického, kanovníka boleslavského, podruhé vydaná od Frant. Faustina Procházky.

Kronika boleslavská o poslouposti knížat a králů českých a slavných národu českého činech od založení téhož národu až do Jana Lucemburského vypravující. Nyní podruhé s snažnou pilností a s pomocí čtyř starých rukopisů, ještě nikdy nesrovnaných, bedlivěji a lépe nežli prvé na světlo vydaná od Františka Faustýna Procházky. Vytištěná v Praze u Jana Josefa Diesbacha léta Páně 1786.

Knihopis 1811. Jungmann II. 50. K vydání připravil František Faustin Procházka.

- [C4-63] 60. Kronika možkevská, z latiny zčeštěna od Matouše Hosia z Vysokého Mejta, vytištěná od Dan. Adama z Veleslavína, nyní podruhý v Praze 1786.

Alessandro Guagnini; přel. Matouš Hosius: **Vejtah z kroniky mozkevské někdy latině od Alexandra Gvagnýna sepsané, potom v český jazyk přeložené od Matouše Hosia z Vysokého Mejta. Přidána jest Zigmunda z Herbersteina dvojí cesta do Mozkvy. Vytištěný v Praze u Jana Josefa Diesbacha léta Páně 1786.**

Knihopis 2799 (titulní list výše uvedeného znění), srov. 2800 (na titulním listě místo tiskaře uveden knihkupec: „V knihárně Kašpara Widtmanna, 1786.“, jinak tisk totožný). Jungmann IV. 648. K vydání připravil František Faustín Procházka.

- [C4-64] 61. Cesta z Prahy do Benátek a do Země svaté od Voldřicha Prefáta z Vlkanova léta 1546 vykonaná a v Praze vytištěná léta 1563, nyní podruhé u Tispacha 1786.

Oldřich Prefát z Vlkanova: **Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestýny, to jest do krajiny někdy židovské, Země svaté, do města Jeruzaléma k Božímu hrobu. Kteroužto cestu šťastně vykonal Voldřich Prefát z Vlkanova léta Páně 1546. V té pak cestě vypisují se položení mnohých míst i jiných věcí, o nichž se časté zmínky dějí v Starém i v Novém zákoně, kteréž znáti potřebí jest pro snadší vyrozumění Písem svatých.** Nyní podruhé na světlo vydaná. V Praze, u Jana Josefa Diesbacha, 1786.

Knihopis 14354. Jungmann IV. 643.

- [C4-65] 62. Výstrahy pro nezkušenou mládež, německy od Petra Millera v Šlakenově, česky od Jana Rulíka, 1802.

Peter Franz Müller; přel. Jan Rulík: **Výstrahy pro nezkušenou mládež aneb Shromáždění 212 nešťastných příběhů z knihy zkušenosti od Petra Františka Millera. Přeložil do češtiny Jan Rulík.** V Praze, u Jana Buchlera, 1802.

Knihopis neuvádí. KNM 67 G 148; KNM Obrození 5 B 130; NK ČR 54 K 083352.

- [C4-66] 63. Založení pro chudé, 1. díl roku 1779.

Pravděpodobně:

Jistá a důkladná zpráva o institutu aneb založení pro chudé, jenž na hraběcích bouquoyských panstvích v Čechách roku 1779 zřízeno bylo. Vydaná od samého institutu. V Praze, písmem cís. král. normální školy, 1781.

Knihopis 17368; srov. 17369 (1785) a 17369 (1786). Jungmann VI. 1224. Podle Jungmannova údaje přeložil František Jan Tomsa.

2. díln 1780.

Pravděpodobně (za předpokladu, že se Vavák zmýlil v datu):

Druhá zpráva o daření institutu neb založení pro chudé, kteréž na hraběcích bouquoyských panstvích v Čechách roku 1779 zřízeno bylo. Vydaná od samého institutu. V Praze u Jana Ferdinanda z Schönfeldu, 1782.

Knihopis 17356. Jungmann VI. 1226.

- [C4-67] 64. Kronika boleslavská, jinak Prut jesejský od Jana Staidla z Graifenwehru, kaplana boleslav., v Praze 1718. Jest spolu modlitební.

Jan Nepomuk Václav Zikmund Bedřich Steydl z Greifenwehru: **Prut jesejský uprostřed země české v Staré Boleslavi vyrostlý a hodným květem líbezná vůně po vší zemi vonícím rozkvetlý neb Nejstarožitnějšího obrazu zázračného Nejsvětější Marie Panny**

Staroboleslavské původ a sláva, všem mariánským ctitelům a nábožným národu českého poutníků ku potěšení z mnohých, jak z starých letopisův, tak z očitě zkušenosti sebraná, na tři díly rozdělená a nyní vnově na světlo vydaná práci kněze Jana Václava Staidla z Grayffenwehru, artium liberalium et philosophiae magistra, Pisma svatého bakaláře a na ten čas kaplana staroboleslavského. Vytiskn v Praze u Jiřího Labouna léta Páně 1718.

Knihopis 15705. Jungmann V. 1209. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 28 (B3-28).

- [C4-68] 65. Knížka mudrcův řeckých aneb Příkladné řeči, I. vydání v Praze od Buriana Valdy léta 1579. [součást konvoluty; srov. C4-69]

Snad jde o původní tisk:

Jan Češka: **Příkladné řeči a užitečná naučení, vybraná z kněh hlubokých mudrcův, ukazující pravidlo vezdejšího života, jakby se každý rozšafně držeti na světě měl.** V Starém Městě pražském Burian Valda vytiskl, ten pondělí po Provodní neděli MDLXXIX. [=27. dubna 1579].

Knihopis 1784 (3. vyd.). Jungmann IV. 270. Autor: Jan Češka. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 11 (B3-10).

Může však jít také o vydání Procházko:

Jan Češka: **Příkladné řeči a užitečná naučení vybraná z knih hlubokých mudrcův, ukazující pravidlo vezdejšího života, jak by se každý rozšafně držeti na světě měl.** V Praze, u Jana Josefa Diesbacha, 1786.

Knihopis 1786 (titulní list výše uvedeného znění), srov. 1785 (na titulním listě místo tiskaře uveden knihkupec: „V knihárně Kašpara Widtmanna, 1786.“, jinak tisk totožný). Jungmann IV. 270. K vydání připravil František Faustín Procházka.

- [C4-69] Přidáno k ní rukou psané Naučení o nevěře z knížky Šimona Lomnického Sedm ďábelských řetězů, vytištěné léta 1586, což sem já přepsal roku 1772 v Milčicích. [součást konvoluty; srov. C4-68]

Šimon Lomnický z Budče.: **Knížka o sedmi hrozných ďábelských řetězech, kterýmiž ďábel hříšníky v tyto poslední časy před skonáním světa hrozně a velmi škodně jímá svazuje a od pokání svatého odvozuje, aby je v hříších zatvrditi a na věčné zatracení vtrhnouti mohl.** S vejstrahou a duovody Pisma svatého i také příklady velmi příhodnými nyní vnově sebraná a vůbec vydaná od Šimona Lomnického. Vytiskn v Starém Městě pražském u Jiříka Nigrina. Léta Páně MDLXXXVI [=1586].

Knihopis 4949. Jungmann IV. 689a. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 51 (B3-51).

- [C4-70] 66. Starý veršovec pro rozumnou kratochvíli od Karla Hynka Tháma, 1805 v Praze.

Václav Stach: **Starý veršovec pro rozumnou kratochvíli, od V. St., vydaný od Karla Hynka Tháma. První částka.** V Praze, nákladem Jana Dysbacha, 1805.

Knihopis 15659. Jungmann VI. 281a.

- [C4-71] 67. Veselý Kubíček od Jana Rulíka, v Praze.

Jan Rulík: **Veselý Kubíček aneb V horách Kašperských zaklený dudák. Historický příběh pro vyrazení mysli. Sepsaný od Jana Rulíka, měšťana pražského. V Praze, 1799, písmem hrabovských dědiců.**

Knihopis 15051. Jungmann VI. 793a.

- [C4-72] 68. Boženka, jeho manželka, od téhož Rulíka, v Praze 1802.

Jan Rulík: **Boženka, veselého Kubíčka manželka. Vydal ku poctivosti ušlechtilých děvčat českých Jan Rulík. V Praze 1802, písmem hrabovských dědiců.**

Knihopis 15034 (2. vyd.), srov. č. 15033 (1. vyd., 1799). Jungmann VI. 793b.

- [C4-73] 69. Erazma Roterodamského O přípravě k smrti, z latiny zčeštěno od Jan[a] z Lobkovic, nejvyššího hofmistra Království českého a na Zbiroze a Točnicku pána, v Praze u Jiříka Melantricha z Aventýnu 1563, nyní podruhé u Tispacha 1786.

Desiderius Erasmus Roterodamus; přel. Jan III. Popel Lobkovic: **Kniha Erasma Roterodamského, v kteréž jednomu každému křesťanskému člověku naučení i napomenutí se dává, jak by se k smrti hotoviti měl. Z latinského jazyku do češtiny přeložená od Jana z Lobkovic, nejvyššího hofmistra Království českého. Nyní podruhé na světlo vydaná. Vytisknuta v Praze u Jana Josefa Diesbacha léta Páně 1786.**

Knihopis 2359. Jungmann IV. 1815. K vydání připravil František Faustin Procházka.

- [C4-74] 70. Babského umění knížka, I. díl, II. díl, v Hoře Kutné 1780.

Rafael Johann Steidele; přel. Jan Augustin de Wägg: **Kniha babského umění, k pilnému čtení těm, jenž sebe v babském umění cvičiti a takové prospěšně provozovati chtějí, užitečná; kteroužto z německé řeči v český jazyk uvedl a pro snadnější pochopení v otázkách a odpovědích, nejprv s pilným přehlídnutím představených patřícím téhož učení vnově na světlo vydal Jan Augustin de Wägg, medicinae doctor, a král. přísežní physicus v kraji novobydžovském. Vytisknuta v královském horním městě Hor Kuten u Františka Vincencia Korce, 1779. [I. díl s. [I]-94, II. díl s. 95-398]**

Knihopis 15689. Jungmann VI. 1630. Imprimatur uděleno 8. července 1780 (s. 398). Stojí snad za zmínku, že Knihopis eviduje jeden z dochovaných exemplářů v muzeu v Městci Králové (278); s ohledem na Vavákovy styky s Městcem by se případně mohlo jednat o exemplář z Vavákovy knihovny.

- [C4-75] 71. Nová loterie pro hospodáře, děti a čeládku, v Praze 1792.

Štěpán Leška: **Nová loterie pro hospodáře a hospodyně, též pro děti a čeládku aneb Velmi prospěšná naučení, kterak člověk jeden každý čas svého života šťastně živ býti a v bezpečnosti cíle svého dojíti může. V Praze, 1792.**

Knihopis 4794. Jungmann VI. 1179. V tomto případě by Vavákovým exemplářem mohl být exemplář muzea v Českém Brodě (XXII O 50).

- [C4-76] 72. První nová hospodářská škola v Čechách na statku pána z Šenfeldu v Trnovanech, u téhož pána vytištěná v Praze léta 1791.

Antonín Reim; přel. Nathanael Holauer: **První nová hospodářská škola v Království českém, která vyučení hospodářské práce na statku pána z Šenfeldu jménem Trnovan blíž Prahy v berounském kraji proto založena byla, by v té škole vyrostlé a k práci sedlské schopné dítky to řemeslo neb hospodářství skrze šest let, jak sluší a náleží, se vycvičili neb vyučili, by napotom takové vycvičené lidé buď hospodářství svých rodičů sami vésti aneb aspoň jakožto pacholek, šafář, neb dokonce hospodář vši práci s užitkem a s chutí, tak, jak se patří, konati v stavu byli. V sprosté sedlské neb každému srozumitelné řeči schválně tištěná. V Praze, v šenfeldské cís. král. dvorské impresí, 1791.**

Knihopis 14791. Jungmann VI. 1491.

- [C4-77] 73. Noční můra, veselá hra od Prokopa Šedivého, v Praze 1796.

Prokop Šedivý: **Noční můra aneb Zamilovaná strašidla. Veselá hra v třech jednáních, podle německé sepsaná od Prokopa Šedivého. Kramériusovým nákladem. V Praze, 1796, k dostání v České expedici, u Hrabů v Dominikánské ulici.**

Knihopis 15909. Jungmann VI. 608, IIa.

- [C4-78] 74. Kastonova knížka I.

Filip Kaston; přel. (a upravil?) Jan Rulík: **Kastonova užitečná naučení o dobrém zvedení mládeže. Sepsaná od Jana Rulíka, měšťana pražského 1794. V Praze, vytištěná u Dominika Bernarda Rokosa.**

Knihopis 3785. Jungmann VI. 1284b.

- [C4-79] 75. Kastonova knížka II., od Jana Rulíka, v Praze 1795.

Filip Kaston; přel. (a upravil?) Jan Rulík: **Kastonova knížka druhá obsahující v sobě naučení a pravidla k nabytí časného i věčného blahoslavenství. K užívání obecnému, zvláště mládeži sepsaná od Jana Rulíka, měšťana pražského. V Praze 1795.**

Knihopis 3786. Jungmann VI. 1284b.

- [C4-80] 76. Vejtah učení křesťanského a kající myšlínky v zpěvu uvedený, nákladem hraběte Františka Antonína z Šporku v Praze 1721.

Vejtah učení křesťanského, modlitbu Páně, pozdravení anjelské, srovnání apoštolské, desatero Boží přikázání, patero přikázání církevní, sedm svátostí s celou ostatní zprávou křesťanskou v sobě obsahující, podle exempláře německého v rytmy české uvedený. 1721, vytištěno v Praze u Karla Jana Hrabý.

Knihopis 16831. Jungmann V. 175, V. 1474. Překlad části tzv. bonreposké knížky.

- [C4-81] 77. Cesta křížová, modlitební, zpěvová, tištěná v Budějovicích roku 1790, přinešená z Říмова, 2 míle za Budějovici, ode mě léta 1796, 2 kusy.

Neidentifikováno.

- [C4-82] 78. Důkaz, že kazatelové augšpurského a helvétského vyznání nejsou žádní kněží a praví služebníci církevní, o[d] Vá[c]l. Rokosa, kaplana vojtěšského, v Praze 1785. [Původně psáno „v Praze 1784“; údaj o letopočtu šknut a připsáno „1785“.]

Václav Michal Rokos: **Václava Rokosa, kaplana vojtěšského, na vyšších školách pražských svobodných umění a milomudrcví mistra, též na doktorství v Písmích svatých ve všem zkušeného a uznalého, Důkaz, že kazatelé augšpurského a helvétského vyznání nejsou kněží ani řádní služebníci církevní. Kterážto věc od Jeho císařské Jasnosti Josefa toho jména Druhého všem katolickým kazatelům roku 1784 dne 28. října k dokázání nařízena byla. V Praze, vytištěn u Jana Josefa Diesbacha, 1785.**

Knihopis 14871. Jungmann VI. 1782.

- [C4-83] 79. Obrana jazyka českého od Karla Hynka Tháma, v Praze 1783.

Karel Hynek Thám: **Obrana jazyka českého proti zlobivým jeho utrhačům, též mnohým vlastencům, v cvičení se v něm liknavým a nedbalým, sepsaná od Karla Hynka Tháma. V Praze, u Jana Ferd. z Schönfeldu, 1783.**

Knihopis 16160. Jungmann VI. 1.

- [C4-84] 80. Augustina sv. Manuale neb Rukověť, z latiny na česko zčeštěná od Adama z Velesl., léta 1582.

Snad se jedná o původní tisk:

sv. Augustin; přel. Daniel Adam z Veleslavína: **Knížka svatého Augustýna, kterýž nazval Manuale, to jest Rukověť, o spatřování Pána Krista aneb o Slovu Božím, jímž by se utuchlá paměť žádosti nebeské obnovovala. Z jazyku latinského v český, což najvlastněji býti mohlo, přeložená a vydaná od M. Daniele Adama v Starém Městě pražském. MDXVIIC [=1583].**

Knihopis 880. Jungmann III. 859. Překlad Augustinova spisu Enchiridion. Vavák uvádí, patrně omylem, rok vydání „1582“.

Mohlo by však jít také o vydání Procházkovy:

sv. Augustin (?); přel. Daniel Adam z Veleslavína: **Knížka svatého Augustýna, kterouž nazval Manuale, to jest Rukověť, o spatřování Pána Krista aneb o Slovu Božím, jímž by se utuchlá paměť žádosti nebeské obnovovala. Z jazyku latinského v český, což nejvlastněji býti mohlo, někdy přeložená a vydaná, od M. Daniele Adama z Veleslavína, nyní pak opět z novu vytištěná. V Praze, u Jána Josefa Diesbacha, 1786.**

Knihopis 884 (titulní list výše uvedeného znění), srov. 885 (na titulním listě místo tiskaře uveden knihkupec: „V Praze, v knihárně Kašpara Widtmanna, 1786.“, jinak tisk totožný). Jungmann III. 859. K vydání připravil František Faustin Procházka. Vavák uvádí, patrně omylem, jako rok původního vydání „1582“.

- [C4-85] 82. Pravé náboženství v patrných důvodech, v Praze 1782.

Pravé náboženství v patrných důvodech od počátku světa až do našich časů krátce složeno. Nákladem Dědictví sv. Václava na světlo vydáno roku 1782. V arcibiskupské impresi, u Františka Aug. Höchenbergra.

Knihopis 5988. Jungmann VI. 1759. Místo vydání Praha. Podle údaje předmluvy překlad z němčiny (s. 3).

[C4-86] 83. Hřebřík duchovní, modlitby katolické, v Holomouci 1605.

Snad dřívější vydání spisu (srov. Jindřich Skopec v Pamětech I, 2, 47):

Jan František Štyvar: **Řebřík rajský. V Olomouci 1661.**

Knihopis 16010. Jungmann V. 1416. Srov. seznam čtených knih, knihy dovolené, oktáv, č. 42 (B3-42).